СЛѢДОВАТИ ДОСТОИТЪ

Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“

СЛѢДОВАТИ ДОСТОИТЪ

Доклади от международната ономастична конференция
„Антропоними и антропонимни изследвания в началото на XXI век“,
посветена на 100-годишнината от рождението на
проф. д.ф.н. Йордан Заимов (1921 – 1987),
20 – 22 април 2021 г., гр. София

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE FOR BULGARIAN LANGUAGE
“PROF. LYUBOMIR ANDREYCHIN”

СЛѢДОВАТИ ДОСТОИТЪ

Proceedings of the International Onomastic Conference
“Anthroponyms and Anthroponymic Researches in the Beginning of 21st Century”,
dedicated to the 100th anniversary of the birth
of prof. Yordan Zaimov, Dr. Sc. (1921 – 1987)
20 – 22 April 2021, Sofia

Editors:
Anna Choleva-Dimitrova, Maya Vlahova-Angelova, Nadezhda Dancheva

Sofia • 2021

**Prof. Marin Drinov Publishing House
of Bulgarian Academy of Sciences**

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. ЛЮБОМИР АНДРЕЙЧИН“

СЛѢДОВАТИ ДОСТОИТЪ

Доклади от международната ономастичната конференция
„Антропоними и антропонимни изследвания в началото
на XXI век“,
посветена на 100-годишнината от рождението на
проф. д.ф.н. Йордан Заимов (1921 – 1987),
20 – 22 април 2021 г., гр. София

Отговорни редактори:
Анна Чолева-Димитрова, Мая Влахова-Ангелова, Надежда Данчева

София • 2021

Издателство на БАН
„Проф. Марин Дринов“

Адрес:
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“
Българска академия на науките
бул. „Шипченски проход“ № 52, блок 17
София 1113, България
+359 2/872 23 02
Авторските права на статиите остават собственост на авторите. Публикациите в Сборника се разпространяват под лиценза Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0): http://creativecommons.Org/licenses/by/4.0

Editorial address:
Institute for Bulgarian Language “Prof. Lyubomir Andreychin”
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski Prohod Blvd., bl. 17
Sofia 1113, Bulgaria
+359 2/872 23 02
Copyright of each paper stays with the respective authors. The works in the Proceedings are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0. International Licence (CC BY 4.0): http://creativecommons.Org/licenses/by/4.0

На корицата: Снимка на Битолския надпис от личния архив на проф. д.ф.н. Йордан Заимов.
© Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, 2021
© Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2021
© София Любомирова Попйорданова, художник на корицата, 2021
ISBN: 978619245117-2 (online)

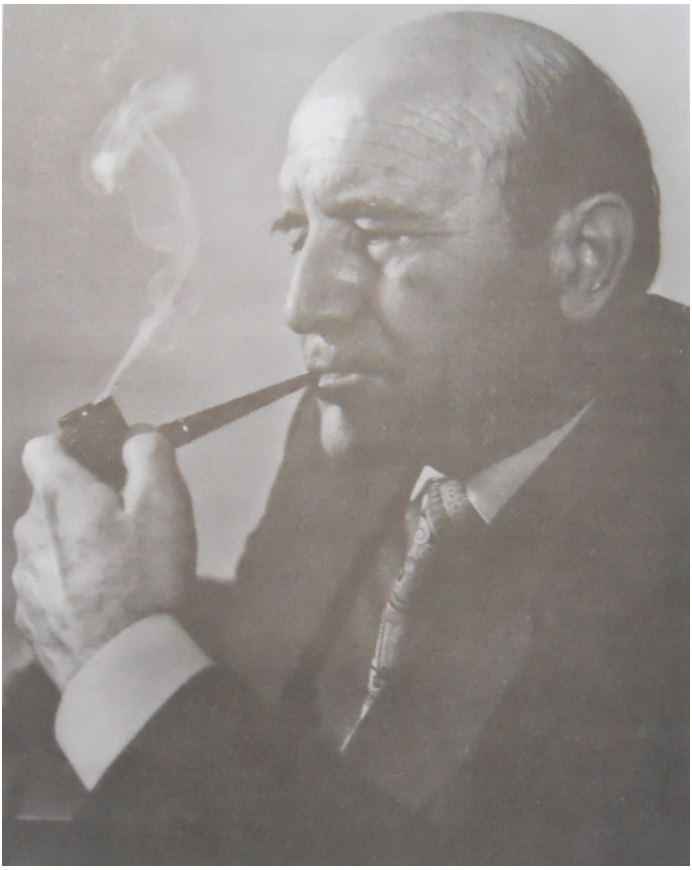

Проф. д. ф. н. Йордан Заимов (1921 – 1987 г.)

Международната ономастична конференция „Антропоними и антропонимни изследвания в началото на XXI век“ се организира в рамките на проекта „Личните имена в България в началото на XXI век“ № КП-06-Н-40/10 от 10.12.2019., финансиран от Фонд „Научни изследвания“.

International Onomastic Conference “Anthroponyms and Anthroponymic Researches in the Beginning of 21st Century” is organised under the project “Personal Names in Bulgaria in the Beginning of 21st Century” with the support of the National Science Fund of the Republic of Bulgaria, Grant № КП-06-Н-40/10, 10.12.2019.

ОТГОВОРНИ РЕДАКТОРИ

Анна Чолева-Димитрова, Мая Влахова-Ангелова, Надежда Данчева

ПРОГРАМЕН СЪВЕТ

Анна Чолева-Димитрова (председател) – Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Българска академия на науките, България
Александр Шапошников – Институт за руски език „В. В. Виноградов“, Руска академия на науките, Русия
Борис Парашкевов – Софийски университет „Св. Климент Охридски“, България
Борян Янев – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България
Валерия Тот – Дебреценски университет, Унгария
Виктор Шулгач – Институт за украински език, Национална академия на науките на Украйна, Украйна
Дуня Брозович Рончевич – Задарски университет, Хърватия
Живка Колева-Златева – Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България
Иван Чобанов – Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, България
Ивона Карачорова – Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Българска академия на науките, България
Йохана Виркула – Хелзинкски университет, Финландия
Кирил Цанков – Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България
Корина Лешбер – Институт за лингвистични и интеркултурни изследвания, Берлин, Германия
Лора Тасева – Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“, Българска академия на науките, България
Марек Стаховски – Ягелонски университет, Краков, Полша
Марияна Цибранска-Костова – Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Българска академия на науките, България
Патрик Боровяк – Университет „Адам Мицкевич“, Познан, Полша
Петър Сотиров – Университет „Мария Склодовска-Кюри“, Люблин, Полша
Уршула Бияк – Институт за полски език, Полска академия на науките, Полша
Христина Дейкова – Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Българска академия на науките, България

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Мая Влахова-Ангелова (председател) – Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Българска академия на науките, България
Надежда Данчева – Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“, Българска академия на науките, България
Гергана Петкова – Медицински университет в Пловдив, България

EDITORS

Anna Choleva-Dimitrova, Maya Vlahova-Angelova, Nadezhda Dancheva

PROGRAM COMMITTEE

Anna Choleva-Dimitrova, Institute for Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin", Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria (Chair)
Aleksandr K. Shaposhnikov, Russian Language Institute "V. V. Vinogradov", Russian Academy of Sciences, Russia
Boris Parashkevov, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Bulgaria
Boryan Yanev, Plovdiv University "Paisiy Hilendarski", Bulgaria
Corinna Leschber, Institute for Linguistic and Cross-Cultural Studies, Berlin, Germany
Dunja Brozović Rončević, University of Zadar, Croatia
Hristina Deykova, Institute for Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin", Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria
Ivan Chobanov, Plovdiv University "Paisiy Hilendarski", Bulgaria
Ivona Karachorova, Institute for Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin", Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria
Johanna Virkkula, University of Helsinki, Finland
Kiril Tsankov, University of Veliko Tarnovo "St. Cyril and St. Methodius", Bulgaria
Lora Taseva, Institute for Balkan Studies & Centre of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria
Marek Stachowski, Jagiellonian University, Cracow, Poland
Mariyana Tsibranska-Kostova, Institute for Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin", Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria
Patryk Borowiak, Adam Mickiewicz University of Poznań, Poland
Petar Sotirov, Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, Poland
Valeria Toth, University of Debrecen, Hungary
Viktor P. Shulhach, Institute of the Ukrainian Language, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine
Zhivka Koleva-Zlateva, University of Veliko Tarnovo "St. Cyril and St. Methodius", Bulgaria
Urszula Bijak, Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences, Poland

ORGANIZING COMMITTEE

Maya Vlahova-Angelova, Institute for Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin", Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria (Chair)
Nadezhda Dancheva, Institute for Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin", Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria
Gergana Petkova, Plovdiv Medical University, Bulgaria

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор *От редакторите* 13

Пленарни доклади

Проф. д. ф. н. Анна Чолева-Димитрова *100 години от рождението на проф. Йордан Заимов – един отдаден на науката родолюбив българин* 17

Проф. д-р Уршула Бияк *Polish anthroponym-derived geographical names (An overview)* 29

Проф. д-р Оливиу Фелекан *Onomastic considerations on news in the recent mass media* 42

Проф. д. и. н. Рая Заимова *Непознатият Йордан Заимов* 59

Доклади

I. Историческа антропонимия

Виктор Шульгач *Праславянские nomina agentis с суффиксом *-ar'ь (на материале антропонимии)* 72

Лора Тасева *Прозвища на византийски владетели в български и сръбски средновековни преводи* 84

Добриела Котова *Имената на мъжете и жените сред негръцкото население в Одесос, засвидетелствани в надгробните надписи* 96

Александр Шапошников *Сравнение именных традиций болгаро-антского и ильменско-словенского диалектных ареалов* 107

Ивона Карачорова *Още веднъж за Кокалянския поменик* 122

Марияна Цибранска-Костова *Феминалната антропонимия в бележките на българските книжовници през Средновековието* 132

Жанета Дворжакова *Given names of Czech and Moravian Jews in the post-war period* 142

Георги Митринов *Женските лични имена в османските данъчни регистри за населението на Неврокопска каза от средата на XVI век* 156

Тобиас Вебер *Consultant identity in historical language data: Anthroponyms as a tool or as an obstacle?* 165

II. Съвременна антропонимия

Елена Хамаева *К вопросу о лингвистической сущности китайских антропонимов: фамилия и имя семантически, фонетически и графически взаимосвязаны* 176

Мая Влахова-Ангелова *Лични имена, образувани от основата бог-, в историческата и съвременната българска антропонимия* 186

Патрик Боровяк *Насоки на славистичните и полонистичните антропономастични изследвания в Университета „Адам Мицкевич“ в Познан в периода 2013 – 2021 г.* 203

Светлана Насакина *Собственные имена в заголовках газет как компоненты системы религиозной и национальной идентичности украинских болгар* 215

III. Мода на личните имена в глобалния свят

Надежда Данчева *Наблюдения върху женските лични имена в гр. Варна в началото на 21-ви век* 226

Линда Менику *Recent trends in personal names in Albania* 237

Катя Исса *Социолингвистичен анализ на българската антропонимия у нас и в глобализиращия се свят. Опит за социоономастика* 247

Гергана Петкова *За чуждите лични имена с единична употреба, регистрирани в гр. София през 2014 г.* 260

Рада Левкова *За личното име София* 270

Аника Хусар *The first names of Estonians in the 20th century and the beginning of the 21st century* 281

Теодора Христова *Личните имена като знаци на културна идентичност* 290

IV. Теория на собствените имена

Борис Парашкевов *Семантични и структурни критерии за гнездово представяне на фамилните имена* 300

Ольга Скляренко *Категории артикля в ономастике: теоретические проблемы* 310

Екатерина Дикова *Реторичният потенциал на антропонима* 321

V. Антропонимите в топонимията (ойконимията, хидронимията, хрематонимията)

Святослав Вербич *Ойконимикон давно обитаемых регионов Украины – ценный источник реконструкции автохтонных славянских антропонимов* 332

Ирина Ефименко *Отантропонимные образования в позднем ойконимиконе Украины* 344

TABLE OF CONTENTS

Preface *From Editors* 13

Plenary Talks

Prof. Anna Choleva-Dimitrova, Dr. Sc. *100th anniversary of the birth of prof. Yordan Zaimov – a Bulgarian patriot dedicated to knowledge* 17

Prof. habil. Urszula Bijak, PhD *Polish anthroponym-derived geographical names (An overview)* 29

Prof. habil. Oliviu Felecan, PhD *Onomastic considerations on news in the recent mass media* 42

Prof. Raia Zaimova, Dr. Sc. *The unknown Yordan Zaimov* 59

Papers

I. Historical Anthroponymy

Victor Shulgach *Proto-Slavic nomina agentis with suffix *-ar'ь (on the material of anthroponymy)* 72

Lora Taseva *Nicknames of Byzantine rulers in Medieval Bulgarian and Serbian translations* 84

Dobriela Kotova *Names of men and women among the non-Greek population of Odessos attested in tomb inscriptions* 96

Aleksandr Shaposhnikov *Comparison of the nominal traditions of the Bulgarian-Ant and Ilmenian-Slovene dialect areas* 107

Ivona Karachorova *On the Kokalyane beadroll, once again* 122

Mariyana Tsibranska-Kostova *Female anthroponomy in the marginal notes of Bulgarian scribes in the Middle Ages* 132

Žaneta Dvořáková *Given names of Czech and Moravian Jews in the post-war period* 142

Georgi Mitrinov *Female personal names in the Ottoman tax registers for the population of casa Nevrokop from the middle of the 16th century* 156

Tobias Weber *Consultant identity in historical language data: Anthroponyms as a tool or as an obstacle?* 165

II. Contemporary Anthroponymy

Elena Khamaeva *Revisiting Chinese anthroponyms: the surname and first name are semantically, phonetically, and graphically related* 176

Maya Vlahova-Angelova *Personal names derived from bog- in historical and contemporary Bulgarian anthroponymy*.....186

Patryk Borowiak *Directions of Slavic and Polish anthroponomic research at Adam Mickiewicz University in Poznań in the period 2013 – 2021*.....203

Svetlana Nasakina *Proper names in newspaper headlines as components of the religious and national identity system of Ukrainian Bulgarians*.....215

III. First Names Fashion in the Global World

Nadezhda Dancheva *A look at personal female names in the city of Varna at the beginning of the 21st century* 226

Linda Mëniku *Recent trends in personal names in Albania* 237

Katya Issa *Sociolinguistic analysis of Bulgarian anthroponymy in Bulgaria and the globalising world: an attempt at socio-onomastics*.....247

Gergana Petkova *On foreign personal names with single usage in the official data of the city of Sofia (2014)* 260

Rada Levkova *On the given Name София* 270

Annika Hussar *The first names of Estonians in the 20th century and the beginning of the 21st century* 281

Teodora Hristova *Personal names as signs of cultural identity* 290

IV. Theory of Proper Names

Boris Parashkevov *Semantic and structural criteria for the presentation of surnames in lexicographic nests*.....300

Olga Sklyarenko *Article categories in onomastics: theoretical problems*.....310

Ekaterina Dikova *Rhetorical potential of proper names* 321

V. Anthroponyms in Toponymy (Oiconymy, Hydronymy, Hrematonymy)

Sviatoslav Verbych *Oiconimicon of Ukraine's long-settled region – an important source for the restoration of specific Slavic anthroponyms*.....332

Irina Yefimenko *Derivatives from the anthroponyms of the late oiconymicon of Ukraine* 344

ПРЕДГОВОР

Настоящият сборник съдържа докладите от Международната ономастична конференция „Антропоними и антропонимни изследвания в началото на XXI век“, провела се изцяло онлайн в периода 20 – 22 април 2021 г. Тя е организирана от Секцията по ономастика на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН във връзка с изпълнението на проекта „Личните имена в България в началото на XXI век“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН, договор КП-06-Н-40/10 от 10.12.2019 г.

В сборника са включени общо 29 научни доклада, преминали през процедура на двустранно анонимно рецензиране. Авторите са представители на различни научни центрове в България и чужбина: Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, Института за балканистика с Център по тракология „Александър Фол“ при БАН, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Университета по архитектура, строителство и геодезия, Медицинския университет в Пловдив, Института за полски език при Полската академия на науките, Института за руски език „В. В. Виноградов“ при Руската академия на науките, Института за украински език при Националната академия на науките на Украйна, Института за чешки език към Чешката академия на науките, Техническия университет в Клуж-Напока, Университета в Талин, Университета „Людвик Максимилиан“ в Мюнхен, Московския държавен институт по международни отношения, Университета „Адам Мицкевич“ в Познан, Одеския национален университет „Иля Мечников“ и Държавния аграрен университет в Одеса.

Темата на конференцията е много актуална и в същото време е свързана с научното наследство на проф. Йордан Заимов, на чиято 100-годишнина е посветен и самият форум – атропонимията в началото на XXI в., разглеждана и в синхронен, и в диахронен аспект. Докладите представят изследвания на антропоними от широк географски ареал. В тях се анализират лични имена от различни европейски държави, но и китайски антропоними. Времевият обхват на изследванията също е твърде широк, започвайки от имената на траките по българските земи и стигайки до личните имена днес. Включените в сборника текстове предлагат разнообразие и по отношение на изследователските методи – социоономастичните методи са приложени преди всичко при синхронните изследвания, а при анализа на имената в диахрония се разчита в по-голяма степен на традиционните за ономастиката методи като сравнително-историческия, етимологичния и словообразувателния.

Материалите в сборника са организирани в няколко тематични раздела. Сред пленарните доклади са два текста, посветени на научното наследство на проф. Йордан Заимов и неговите артистични занимания. Другите два пленарни доклада на изтъкнатите ономасти – проф. Уршула Бияк и проф. Оливиу Фелекан, представят съответно един традиционен за ономастиката проблем,

какъвто е антропонимната реконструкция, и един твърде актуален въпрос за ролята на имената в медийния дискурс.

В раздела „Историческа антропонимия“ са поместени доклади, посветени на имена от различни исторически епохи, засвидетелствани в разнообразни писмени източници: надгробни плочи, средновековни писмени паметници, данъчни регистри и архивни материали. В раздела „Съвременна антропонимия“ са включени разработки, обхващащи проблеми на съвременната антропонимия, включително и ролята на имената в медийни текстове. Винаги актуалните проучвания върху модата на имената в началото на XXI в. са обединени в самостоятелен раздел под надслов „Мода на личните имена в глобалния свят“. Четвъртият раздел „Теория на собствените имена“ представя няколко доклада, посветени на теоретични проблеми, свързани с фамилните и с личните имена. В последния, пети раздел „Антропонимите в топонимията (ойконимията, хидронимията, хрематонимията)“ са намерили място проучвания, анализиращи начина по който антропонимията е отразена в топонимията, по-конкретно в селищните имена.

Надяваме се, че сборникът ще бъде от полза на широк кръг читатели – не само учени, но и хора, проявяващи интерес в областта на антропонимията, както и че ще спомогне за разпространението на постиженията на съвременната българска ономастика.

23 април 2021 г. Редакторите
гр. София

Пленарни доклади

100 години от рождението на проф. Йордан Заимов – един отдаден на науката родолюбив българин*

Анна ЧОЛЕВА-ДИМИТРОВА

тогда оучитель благословенъ,
егда оученикъ благопокоривъ
Св. Йоан Златоуст

1. Професор Йордан Заимов – жизнен път и учение

Родители

Йордан Заимов е роден на 23 април 1921 г. в гр. София. Той е единствено дете в семейството на Димо и Райна Заимови. Баща му, Димо Заимов, родом от Габрово, е учител. Бил е главен учител (т.е. директор) в софийското училище „Тодор Минков“. Известен е също и като голям спортист. Ходил с велосипед на изложението в Лондон през 1907 г. (Заимова / Zaimova 2014). Майка му, Райна, е била домакиня.

Учение

През 1940 г. Й. Заимов завършва полукласическия отдел на Втора софийска мъжка гимназия (днешното 22. средно училище „Г. С. Раковски“).

Той следва в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, специалност „Славянска филология“ (Историко-филологически факултет). Завършва тази специалност като полонист през 1944 г. Негови учители са блестящите учени – академици и професори: Стефан Младенов, Йордан Иванов, Стоян Романски, Димитър Дечев, Михаил Арнаудов, Кирил Мирчев, Петър Бицилли, Макс Фасмер и др. По принцип, германската школа в езикознанието с постиженията си допринася за формирането му като езиковед. Тази изключителна езиковедска подготовка ще бъде основата, върху която ще се градят бъдещите му

* Изследването е проведено в рамките на проекта „Личните имена в България в началото на XXI в.“, финансиран от ФНИ, № КП-06-Н-40/10 от 10. 12. 2019 г.

забележителни успехи в нелеките езиковедски дисциплини като етимология, ономастика и история на езика. Висшето си образование завършва на септемврийската сесия през 1944 г.

От ноември 1944 г. до октомври 1946 г. отбива военна служба, като полага клетва в името на царя (т.е. Регентския съвет) и втори път – след Референдума, в името на Република България.

2. Професионален път

В началото на професионалния си път той постъпва като учител в с. Гиген (Плевенско) и завършва (1947 – 1948 г.) курс по български език с втора специалност френски език в Института за гимназиални учители. Отбива временна трудова повинност през 1949 г. През това време се отдава и на страстта си към изкуството, като специализира при скулптора Андрей Николов.

2.1. Преходът от изкуство към наука

В интервю на неговата съпруга, проф. В. Тъпкова-Заимова, на въпрос на интервюиращия тя отговаря:

„Габровецът [бащата на Й. З.] не му беше дал стотинка: „Ти нали си завършил висше образование, оправяй се!“ Аз се ожених за скулптор, защото той работеше при Андрей Николов[1]. След като е завършил университета, става учител в Гиген за две години. Омръзва му. Хваща се да помага на скулптора.

– А Йордан Заимов как тръгва после да се занимава с наука?

В. Т.-З.: – Като млад беше превеждал Омир и т.н., с интерес към култура. Това прави между другото. В къщата в Горна баня си имаше ателие. На тавана тук съм наредила неговите скулптури. (Заимова / Zaimova 2020).

В спомените на проф. В. Тъпкова-Заимова също четем: „На 19 май 1950 г. е назначен от председателя на БАН за младши научен сътрудник III ст. в Института за български език, а от януари 1962 г. – за старши научен сътрудник в Института за български език, секция „Общо и балканско езикознание с класически и нови езици“. Защитава докторат по филологически науки и от 1970 г. е професор в същия институт, където работи до смъртта си (11 декември 1987 г.). Основател и ръководител на секция и група в Института, като същевремено заема и длъжността заместник-председател на Единния център по език и литература при БАН.“

2.2. Основател на секция и група в Института за български език

Цялата научна дейност на проф. Заимов е свързана с Института за български език. Основните области, на които са посветени трудовете му, са етимологията, ономастиката и старобългаристиката. „Постиженията му в тези области отреждат на проф. Й. Заимов заслужено място сред най-видните представители на славистиката у нас и в чужбина. Изборът на разработваната тематика не е случаен и самоцелен, а преследва една основна задача – да разшири и задълбочи знанията за произхода, развоя и миналото на нашия език и на нашия народ“ (Чалъков / Chalakov 1981: 367).

[1] Проф. Андрей Николов (1878 – 1959), скулптор.

В самото начало той е член на колектива, който изработва Речник на съвременния книжовен език в три тома. До 1979 г. ученият е съавтор на Българския етимологичен речник, I и II том; „чийто основен план и принципи, както и почти целия първи том изработва сам“ (Михайлова / Mihaylova 2005: 15).

Институтът за български език е мястото, където от 60-те години на XX в. започват да се провеждат системни ономастични изследвания.

През 1972 г. в София се провежда XI Международен ономастичен конгрес, чийто организатор е Институтът за български език. Председател на Организационния комитет е акад. Вл. Георгиев, а член на Организационния комитет – проф. Й. Заимов. Те са и редактори на излезлите от конгреса материали в два тома. Няколко години след това събитие (1976 г.) проф. Йордан Заимов става основател на секция „Ономастика“ и на Групата за издаване на старобългарски паметници в Института.

2.2.1. Работа с краеведи и ономасти

Проф. Й. Заимов извършва огромна събирателска, научна, организационна и популяризаторска дейност за българската ономастика. Освен колеги от Института, които той беше успял да привлече за ономастичната кауза, при него се редяха на опашка за консултация и повечето краеведи, започнали усърдна топонимична теренна работа: Вельо Велев, Иван Умленски, Костадин Костадинов, Богдан Николов, Менча Жечева, Йордан Еленин, Александър Арнаудов, Цанка Константинова и др. Освен експертна, Институтът за български език е осигурявал на желаещите да изучават топонимното българско наследство и сериозна финансова подкрепа.

Професор Заимов не щадеше сили в работата си с краеведите. И те му се отблагодаряваха с признателността си. К. Костадинов пише в предговора на своята книга „Местните имена в Асеновградско“: „Благодарение на активната и дружелюбна намеса на проф. Заимов (прекланям се пред светлата му памет) продължих да работя“. Авторът изказва благодарност, освен на научния си консултант, проф. Заимов, и на научните сътрудници от Института за български език, „които се отнесоха с уважение и разбиране към моята задача“ (Костадинов / Kostadinov 2005). За основно методологично ръководство в повечето изследвания служи трудът на Заимов „Местните имена в Панагюрско“. Цанка Константинова пише в излязлата от печат през 2008 г. книга „Топонимията на Казанлъшко“: „Събирателската теренна работа започнах през 1980 г. като член на Ономастичното общество към Института за български език при БАН под ръководството на проф. Й. Заимов“ (Константинова / Konstantinova 2008: 5). В предговора на книгата „Местните имена в Кюстендилско“е отбелязано: „Иван Умленски и Георги Ковачев са подкрепени от проф. Й. Заимов, който им оказва необходимото научно съдействие, а Институтът за български език при БАН осигурява финансови средства за командировки в изследвания район“ (Умленски, Ковачев / Umlenski, Kovachev 2018).

Професор Й. Заимов отдели и немалка част от времето си за обучаването на следовници. Чрез защитата на дисертации се целеше да се ускори процесът

на събиране на топонимни материали от цялото българско езиково землище. И трите негови редовни докторантки защитиха успешно дисертациите си по микротопонимия: Анна Чолева-Димитрова, Ничка Бечева, Румяна Кокаличева (бяха изследвани в топонимично отношение Радомирско, Ивайловградско и Харманлийско). Това е колективът, който издаде „Библиография на българската ономастика 1971 – 1980 г.“ (1993).

Голяма част от ономастичните монографични трудове за отделни околии, появили се през последните десетилетия на XX в. и в началото на XXI в., са изработени като планови или извънпланови задачи на Института за български език. Те са обсъдени на заседания на секция „Ономастика“, включително и трудовете на външните сътрудници, които не пропускат да отбележат в книгите си благодарността от оказаната им методична и консултантска помощ от ономастите в ИБЕ, както и от финансовата подкрепа за теренните работи, щедро оказвана от Института за български език. Почти винаги те са били рецензирани от специалисти на Института.

Проф. Заимов има голяма заслуга за събуждането на интерес към събирането на топонимни материали и у много колеги от Института, като някои от тях се насочват към проучването на родните си места. Ономастичните изследвания в Института за български език при БАН като обем и професионално ниво на разработките представляват значителна част от ономастичните проучвания в България. Това е и един от най-големите изследователски центрове по ономастика в нашата страна, чиято заслуга безспорно принадлежи на почитания и честван днес учен-езиковед – Йордан Заимов. Колеги споделят личните си наблюдения за него: „като учен той се отличава със задълбоченост, добросъвестност и строго придържане към фактите, но и със смелост при поставянето и решаването на нови проблеми, а като човек той е изключително трудолюбив, работоспособен и делови. Много важна негова черта е рядката му отзивчивост към колегите от Института за български език и към всички, които са се обръщали към него за съвет по неясни езикови въпроси или с молба да услужи с рядка и недостъпна книга“ (Чалъков / Chalakov 1981: 367).

2.2.2. Моите лични спомени за един изключителен учен, учител и човек

През пролетта на 1982 г. постъпих на работа в Института за български език, в Групата за издаване на старобългарски паметници. Трябваше да замествам колега, която беше в по-продължителен отпуск. Аз бях поканена в Института поради интереса ми в областта на ономастиката от университета (СУ „Кл. Охридски“). Проф. Й. Заимов пожела да види дипломната ми работа, която бях защитила преди година „Проблеми на личните имена у българите“. Работата в Групата за старобългарски паметници беше интересна, макар че се състоеше в чисто техническо преписване на фишове от Влахо-българските грамоти. Още от първия ден той ме посъветва да работя върху моя лична тема – да ексцерпирам антропоними. След като минаха години и вече имах представа от работата и на други колеги от Института, още по-високо оцених

неговото отношение към подчинените си и колегите – за него беше много важно специалистът да работи с интерес и това, което му доставя най-голямо удовлетворение. Уважението към другите и спокойната атмосфера за работа, която създаваше, бяха продиктувани от една висока култура, носена от „широко скроена“ личност, за която идеите и реализацията им стояха много по-високо в йерархията на ценности от преписването и броенето на фишове. Той не поставяше норма. Може би и затова старанието ми беше още по-голямо.

В края на първата година от постъпването ми в Института на проф. Й. Заимов бяха отпуснали едно място за редовна аспирантура (дн. докторантура). Тогава той заяви, че докторантурата ще бъде по топонимия, кандидат-докторантският изпит също и ме посъветва да се явя на конкурса.

В първите години от работата ми в ИБЕ много силно впечатление ми правеха консултациите, които даваше проф. Заимов. Пред вратата му имаше опашка от колеги, които искаха да говорят с него. По-късно като негова докторантка се стараех да не отнемам много време от така натоварената му програма; винаги отивах с конкретни въпроси, най-вече свързани с етимологията на топоними. Щадях времето му. През 1987 г. представих в окончателен вариант дисертацията си „Местните имена в Радомирско“ (970 стр.).

Последните ни разговори (късната есен на 1987 г., в болницата, където беше приет за лечение), бяха за компютри и компютърни програми. Той искаше да му разказвам какво биха могли да свършат компютрите, как могат да ни улеснят работата. Тази тема го въодушевяваше изключително много. За съжаление не дочака тези времена. В секция „Ономастика“ имахме един от първите компютри „Правец“.

Имах невероятния късмет да бъда първият редовен аспирант на един изключителен учен и човек. За съжаление той си отиде твърде рано, но неговото огромно творчество се радва на интерес и до ден днешен – излизат неотпечатвани негови трудове или се подготвят нови издания на вече добилите широка известност и отдавна станали библиогрфска рядкост изследвания в областта на ономастиката и старобългаристиката. Имах щастието да се докосна до една рядко духовна личност; до завладяващата енергия и страст, с която говореше за всеки научен проблем и до безкомпромисната му убеденост, отстоявайки научната истина за българския език. За всичко, което ми е дал в професионалната област, ще бъда вечно благодарна и признателна. Трябва да призная, че родолюбието му беше заразително. Човек не можеше да остане безразличен към любовта към българския род и език, която се излъчваше във всяко едно негово изказване. Това беше неговото верую. Длъжни сме да го съхраним като негови следовници.

3. Ономастични изследвания

100-годишнината от рождението на проф. Й. Заимов е поводът да споменем отново неговите трудове, достижения на българската и славянската ономастика. Тук ще се ограничa само до някои от тях, ще споменем по-важните

монографии, студии и статии от огромното му по обем научно творчество[2]. Той има забележителни трудове в областта на хидронимията, микротопонимията, ойконимията и антропонимията.

Хидронимия

Проф. Заимов посвещава една значителна част от изследванията си на българските водни имена. В редица статии той се спира на произхода и значението на много хидроними – реки, извори, потоци, долове, кладенци и др. Ето и някои по-известни негови трудове: *Български водни имена* (Български език, 1960, №5, 420-430); Класификация и проблематика на водните имена (Prace onomastyczne, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1960, №5, 171-180); Български водни имена (Български език, 1961, №2, 115-130); *Bulgarische Gewässernamen* (Zeitschrift für Slawistik, Berlin, VI, 1961, №1, 43-60); Български водни имена в светлината на славянската лексика (Славянска филология, №3 ,1963, 301-308); *Българските водни имена като извор за етногенезиса на българския народ* (Hydronimia słowiańska. 1987, 115-118) и мн. др.

Капиталният труд на неговия живот ***„Български водопис“*** е обсъден и приет за печат през 80-те години на миналия век в издателството на БАН. Това е най-значимото досега изследване върху българската хидронимия. В него са включени 50 000 имена на водни обекти от целия Балкански полуостров, както и 50 карти (трудът е публикуван след смъртта му). Целта на автора е била да обхване всички водни обекти освен на територията на България и тези, които са извън днешните ѝ граници. Хидронимите са етимологизувани, с многобройни успоредици от българската и славянската ономастика. През 2012 година във Велико Търново излязоха от печат два тома: I (А-Й) и II (К-Р). Предстои до края на годината (2021) да бъде отпечатана и буква „С“ на Водописа в издателството на БАН.

Топонимия

Изследването на българските географски имена заема голяма част от научното творчество на проф. Заимов. И при този вид оними любима тема на автора са топонимите, запазени в историческите ни граници. Той разглежда българските географски имена предимно от Средна и Южна Гърция и Албания. Основната цел, която си поставя в трудовете, е проучването на всички области, в които „българското население е било асимилирано и имената са останали като

[2] Подробно библиографско описание на трудовете на проф. Заимов е помесетно в: Михайлова, Д. Библиография на трудовете на проф. д-р Йордан Заимов (1942 – 1980). – Сп. Български език, XXXI, 1981, № 3, 367-378; Михайлова, Д. Библиография на трудовете на проф. д-р Йордан Заимов (1981-1987). – Сп. Български език, XXXVIII, 1988, № 3, 253-255; Mihajlova, D. BIBLIOGRAPHIE des travaux du Prof. Dr. Jordan Zaimov (включително и на трудовете, излезли след неговата кончина). – In: Балканско езикознание / Linguistique balkanique, XXXVIII, №.3, 1996, 204-215.

важен свидетел, който говори за българското население в тия земи през ранното и късното Средновековие. Проучванията от този род целят да се осветлят някои етногенетични и културно-исторически въпроси“ (Заимов / Zaimov 1984: 393). Зачитането на фактите, споменавано многократно и от чужди учени (Reiter 1988), е причината за използването на картографския метод в неговата работа. Отличителна черта на изследователския му подход е широкото използване на картографирането на разглежданите явления, което му дава възможност по най-прегледен начин не само да представи материала, но и да направи своите становища убедителни за всеки непредубеден читател (Чалъков / Chalakov 1981: 367; Чолева-Димитрова / Dimitrova 1996: 85). Многобройни са публикациите на учения по тази тема още в началото на творческия му път. До последен дъх той работеше в кабинета си върху карти от Албания и Гърция. Има и трудове, които излязоха след неговата кончина: Български селищни имена в Албания от XV в. (Symbolae philologikae in honorem Vitoldi Taszycki. Wrocław-Warszawa-Kraków. Prace Komosji językoznawstwa, 17, 1968, 425-438); *Болгарские географические названия в Албании XV века* (Studia balcanica. I. Recherches de géographie historique. S. BAN, 1970, 177-202); *Beitrag zur Forschung der bulgarischen geographischen Namen in Griechenland* (Zeitschrift für Balkanologie. Wiesbaden, XI, 1975, 105-115); *Новые болгарские географические названия в Албании* (Alta Baltico-Slavica 17, Białystok, 1986,353-367); *Към проучването на българските географски имена в Гърция* (Językowe studia balkanistyczne.I. PAN, 1987, 135-156) и др.

Трябва да сме благодарни на проф. Заимов за новите издания (С., 1981 г.) на класическите трудове на видния руски езиковед-славист, проф. Афанасий М. Селищев: „Полог и его болгарское население“, „Славянское население в Албании“, „Македонские кодики XVI – XVIII веков“. Той е автор на техните предговори.

Проф. Заимов е един от първите автори на монографиите, посветени на цялостното топонимично проучване по околии у нас. Голям принос за развитието на българската ономастика са трудовете му: ***„Местните имена в Пирдопско“***, С., 1959 г., второ фототипно издание има през 2017 г. Книгата е с посвещение на майка му.

„Местните имена в Панагюрско“, С., 1977 г. Тази негова монография се превърна в най-често ползваният модел за топонимично изследване у нас.

„Заселване на българските славяни на Балканския полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия“ (С., 1967 г., със 17 карти). Едно от най-значимите онимни изследвания и до днес у нас. Авторът предлага отговор на въпроса за заселването на славяните на Балканския полуостров, базирайки се изцяло на топонимен/ойконимен материал. На цялостен ономастичен анлиз са подложени 6000 жителски имена от българското езиково землище.

Не по-малко забележителна е неговата монография ***„Български географски имена с -jь. Принос към Славянския ономастичен атлас“*** (С., 1973 г., с 8 карти). Интерес буди неговото схващане за продуктивността

на наст. *-jь* в миналото и особено за продуктивността ѝ при личните имена. В изводите си ученият отново насочва вниманието към началните пътища при заселването на славяните на Балканския полуостров.

Трябва специално да отбележим студията му, високо оценена както у нас, така и в чужбина: *„Die bulgarischen Ortsnamen auf -ищ aus *-itj und ihre Bedeutung für die Siedlungsgeschichte der Bulgaren in den Balkanländern“* (Балканско езикознание / Linguistique balkanique, IX, № 2, 1996, 5-80). Към разглеждането на българските патронимични имена, запазени в топонимията, проф. Заимов ще се връща и по-късно: *„Нови български патронимични имена с наставка -ишт от праслав. *-itj“* (Slavisticzne studia językoznawcze, PAN, 1987, 483-489).

Както споменахме по-горе, в началото на езиковедската си кариера ученият се включва активно в създаването на Български етимологичен речник. Заимов е и ревностен привърженик за включването в този речник на повече български оними. През годините той периодично публикува отделни статии с топонимични етимологии (Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 1996: 88).

Антропонимия

В своите изследвания големият учен отделя значително внимание на старинността на имената, особено на личните имена. Не случайно той се насочва да открива и реконструира старинни лични имена, запазени в българската топонимия. Много ценна е студията му: *„Двучленни лични имена в българската топонимия. Принос към славянския ономастичен атлас“*. С 1 карта (Onomastica XX, 1975, 168-228).

Без съмнение, едно от най-големите негови достижения за българската антропонимия е излезлият през 1988 г. (посмъртно издание) ***„Български именник“***. Той се състои от две части. В първата част са поместени Лични имена у българите от VI до XX век; във втората част – Фамилни имена от чужд произход. Именникът има три издания, второто е през 1994 г., а третото през 2004 г. Авторът обяснява произхода и значението на 12000 лични имена, една част от които са съхранени в българския фолклор или са реконструирани от български топоними. Това е един много ценен антропонимичен труд не само за българската, но и за славянската ономастика.

По блестящ начин проф. Й. Заимов свързва данните от ономастичните изследвания с разкриването на отделни етапи от развоя на езика ни. Работите му в тази насока доказват сериозността на научните му дирения и дълбочината на познанията му като езиковед-историк и ономаст (Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 1996: 89). Не случайно друга любима изследователска област за учения е историята на българския език.

4. Проф. Йордан Заимов и историята на българския език

Другото основно направление от научната дейност на проф. Й. Заимов е историята на българския език. Както вече споменахме, той е основател и на

Групата за издаване на старобългарски паметници. Многобройни са неговите публикации и в тази област. Тук ще споменем само някои от тях.

Като най-големи постижения трябва да отличим изданията на старобългарски паметници:

„Битолски надпис на Иван Владислав, самодържец български. Старобългарски паметник от 1015 – 16 г.“ (С., 1970, в съавторство с В. Тъпкова-Заимова; предстои второ фототипно издание). За значението на този надпис е писано много. Около издаването му има и твърде любопитни моменти, които не са споменавани в научната литература и за тях се знае само от ограничен кръг учени и роднини. Проф. Й. Заимов има заслуга и активно участие в целия процес по заснемането и отливането на надписа. За това говорят в спомените си и неговите близки:

> „В ателието си направи гипсов негатив на надписа в естествения му размер. Работеше много прецизно, с вещина и професионализъм, изпипваше и най-малките детайли. Предварително изрисуваше с молив и туш отделните букви, спазвайки естествения им размер. Това е видно от палеографския анализ, направен в книгата „Битолски надпис...“, както и от гипсовото изпълнение, изцяло съобразено с размера на запазените букви в надписа. Изработените отливки са с ясно изразен, четим и възстановен текст. През 1970-80-те години бяха предадени навремето от него самия в Музея за история, в Регионалния исторически музей (Благоевград) и в музея „Самуилова крепост“. Друга отливка се съхранява в бившия му кабинет в Института за български език (БАН), официално открита по време на майските тържества през 1970 г. Възможно е и други музеи да са имали в сбирките си негови гипсови копия на споменатия надпис върху камък, чийто оригинал днес се съхранява в Битолския музей (под наслов „Словенски паметник“, 11 в.).“ (Филипов 2016).

През 1971 г. за този труд ученият е отличен с Кирило-Методиевска награда на БАН.

„Супрасълски или Ретков сборник“ (С., БАН, 1982-1983 г. в съавторство с проф. Марио Капалдо), в два тома. Й. Заимов изготвя увода и коментара на старобългарския текст, а М. Капалдо прави подбор и коментар на гръцкия текст.

Това издание получава Кирило-Методиевска награда на БАН за 1983 г.

„Асеманиево евангелие. Старобългарски паметник от XI в.“ и др. След много перипетии, описани вече подробно от Елена Савова (бивш директор на библиотеката в ЦУ, БАН, светла ѝ памет), която е запазила спомена за него като един от най-ревностните „радетели за създаване на микрофилмова сбирка от ръкописи в БАН“, този старобългарски паметник беше публикуван в електронен вариант (разпространява се на диск) през 2013 г. от ИБЕ, БАН. Тя завършва спомените си за големия учен с думите: „Оставам вечен длъжник към проф. Заимов, който ме насочи към издирването на тези безценни паметници, които обогатиха Българската академия на науките и особено българската наука“ (Савова / Savova 2005: 22-27).

Други публикации за старобългарски паметници:

„Нов старобългарски паметник. Първомайски надпис от XI–XII в.“ (Български език, XXXIII, №3, 1983, 290-295).

„Кичевски триод“ (The Kičevo triodium (Cod. Sofia, BAN, 38) Also known as the Bitola Triodium. An old Bulgarian manuscript from the 11th – 12th century. Text in transcription. Nijmegen, 1984, p. VI+202.).

Mss from the XI-XII C. Part 2: Index Verborum by L. Marinova, I.D.S. Leiden 1994.

5. Проф. Й. Заимов – една изключителна, високо ерудирана, интелектуална личност, завладяна от много таланти

Извън научните интереси проф. Й. Заимов има трайни интереси в изкуството. Той е доказан скулптор. Ученият изработва сам и старобългарските букви, които се монтират на три пишещи машини – една с кирилица и глаголица (по Супрасълския сборник и Мариинското евангелие); втора с малки и главни букви (по Супрасълския сборник) и трета с малки и главни букви (по Лондонското евангелие на Иван Александър от 14 в.) (Михайлова / Mihaylova 1988: 255).

Освен това той пише стихове, поеми; прави преводи от западноевропейска и руска класическа литература.

6. Заключение

Сътвореното от него е толкова много, а той живя толкова кратко, напусна земния път на 66 год., без да види издадени едни от най-значимите си трудове „Български именник“, „Български водопис“; „Асеманиево евангелие“; „Кичевски триод“ и др.

Когато говорим за приноса на проф. Заимов за българската ономастика, трябва да споменем всички страни на неговата всеобхватна дейност – безспорните научни постижения, огромния обем на неговото творчество, което продължава да предизвиква нескрит интерес и възхищение и до днес, всеотдайната му работа със следовниците – краеведи и докторанти, много колеги; безспорен научен авторитет не само у нас, но и в чужбина.

Проф. Заимов беше член на Международния комитет по ономастика, на Комисията по ономастика към Международния комитет на славистите; също така и член на редакционната колегия на сп. „Балканско езикознание“. Както споменахме по-горе, той получава Кирило-Методиевска награда през 1971 г. и през 1983 г. за два забележителни свои труда. За цялостната си значима научна дейност той получава орден „Кирил и Методий“ I ст. и медал „100 години БАН“.

Твърде интерсна, многостранна и изпълнена с огромен духовен заряд личност, проф. Заимов посвети по-голямата част от живота си на българското езикознание – ономастика, етимология и история на езика; работи с упоритост, страст и изключителна отдаденост и е пример за следовниците му с трудовете, които им завеща, с безрезервното си родолюбие и патриотизъм, с всеотдайността на една неподражаема, голяма духовност. Той беше таква личност, каквато днес трудно бихме открили.

Забележителните му научни трудове са ненадминат връх за българската ономастика и с право можем да кажем, че той ще остане един от най-големите учени ономасти и без съмнение изследователят с най-многостранното ономастично дело през втората половина на XX век в България. Ярко доказателство за това са многобройните публикации, защитени дисертации, изградени върху материал от неговите трудове. Проф. Й. Заимов работи до последния си дъх, изцяло отдаден на науката, с голямото си родолюбиво сърце на пазител на българщината. **Той ще остане един светъл пример, достоен да бъде следван и от идващите след нас, от идните поколения.**

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Reiter 1988: Reiter, N. Jordan Zaimov (1921-1987). – *Zeitschrift für Balkanologie*, 24, (1988), 2, 112 – 113.

Заимов 1984: Заимов, Й. Ономастиката като помощна наука на историографията. – Български език, XXXIV(1984), 5, 393 – 401. [Zaimov 1984: Zaimov, Y. Onomastikata kato pomoshtna nauka za istoriografiyata. – *Balgarski ezik*, XXXIV(1984), 5, 393 – 401.].

Заимова 2014: Заимова, Р. В Европа без граници или с колело до Лондон. – Електронно списание LiterNet, 11.04.2014, № 4 (173). [Zaimova 2014: Zaimova, R. V Evropa bez granitsi ili s kolelo do London. – Elektronno spisanie *LiterNet*, 11.04.2014, № 4 (173]. https://liternet.bg/publish13/r_zaimova/dimo-zaimov.htm, 10.01.2021.

Заимова 2020: Заимова, Р. Балканистиката е моят живот. – *Studia balcanica*, 34 (2020). *(Не)познатата Василка* Тъпкова-Заимова. София,. [Zaimova 2020: Zaimova, R. Balkanistikata e moyat zhivot. Studia balcanica 34 (2020). (Ne)poznatata Vasilka Tapkova-Zaimova.].

Константинова 2008: Константинова, Ц. Топонимията на Казанлъшко. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“. [Konstantinova 2008: Konstantinova, Ts. Toponimiyata na Kazanlashko. V. Tarnovo: UI “Sv. Sv. Kiril i Metodiy”.].

Костадинов 2005: Костадинов, К. Човекът и ученият проф. Йордан Заимов през моя поглед. В: Тодоров, Т., Балкански, Т., Димитрова-Тодорова, Л., Михайлова, Д., Чолева-Димитрова, А. (ред.): Езиковедски проучвания в памет на проф. Йордан Заимов. София: АИ „Марин Дринов“, 19 – 21. [Kostadinov 2005: Kostadinov, K. Chovekat i ucheniyat prof. Yordan Zaimov prez moya pogled. V: Todorov, T., Balkanski, T., Dimitrova-Todorova, L., Mihaylova, D., Choleva-Dimitrova, A. (red.): *Ezikovedski prouchvaniya v pamet na prof. Yordan Zaimov*. Sofia: AI “Marin Drinov”, 19 – 21.].

Михайлова 2005: Михайлова, Д. Научното дело на проф. Заимов. В: Тодоров, Т., Балкански, Т., Димитрова-Тодорова, Л., Михайлова, Д., Чолева-Димитрова, А. (ред.).: Езиковедски проучвания в памет на проф. Йордан Заимов. София: АИ „Марин Дринов“, 15 – 18. [Mihaylova 2005: Mihaylova, D. Nauchnoto delo naprof. Yordan Zaimov. V: Todorov, T., Balkanski, T., Dimitrova-Todorova, L., Mihaylova, D., Choleva-Dimitrova, A. (red.): *Ezikovedski prouchvaniya v pamet naprof. Yordan Zaimov*. Sofia: AI “Marin Drinov”, 15 – 18.].

Савова 2005: Савова, Е. Професор Йордан Заимов – радетел за създаване на микрофилмова сбирка от ръкописи в БАН. В: Тодоров, Т., Балкански, Т., Димитрова-Тодорова, Л., Михайлова, Д., Чолева-Димитрова, А. (ред.): Езиковедски проучвания в памет на проф. Йордан Заимов. София: АИ„Марин Дринов“, 22 – 27. [Mihaylova 2005: Mihaylova, D. Nauchnoto delo na prof. Yordan Zaimov. V: Todorov, T., Balkanski,

T., Dimitrova-Todorova, L., Mihaylova, D., Choleva-Dimitrova, A. (red.): *Ezikovedski prouchvaniya v pamet na prof. Yordan Zaimov*. Sofia: AI "Marin Drinov", 22 – 27.].

Умленски, Ковачев 2018: Умленски, Ив., Ковачев, Г. Местните имена в Кюстендилско. Т. III. София: АИ „Марин Дринов". [Umlenski, Kovachev 2018: Umlenski, Iv., Kovachev, G. *Mestnite imena v Kyustendilsko*. T. III. Sofia: AI "Marin Drinov".].

Филипов 2016: Филипов, К. Камъкът на страха. – Документален филм на БНТ 1, 20. 07. 2016 г. [Filipov 2016: Filipov, K. *Kamakat na straha*. – Dokumentalen film na BNT 1, 20. 07. 2016]. https://www.bnt.bg/bg/a/kamakat-na-straha.

Чалъков 1981: Чалъков, М. Проф. Й. Заимов на шейсет години. – Български език, XXXI (1981), 4, , 364 – 367. [Chalakov 1981: Chalakov, M. Prof. Y. Zaimov na sheyset godini. –Balgarski ezik, XXXI (1981), 4, 1981, 364 – 367.].

Чолева-Димитрова 1996: Чолева-Димитрова, А. Проф. дфн. Йордан Заимов – ономаст. – Състояние и проблеми на българската ономастика 3 (1996), 83 – 91. [Choleva-Dimitrova 1996: Choleva-Dimitrova, A. Prof. dfn Yordan Zaimov – onomast. – *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*, 3 (1996), 83 – 91.].

Чолева-Димитрова 2014: Чолева-Димитрова, А. Професор Йордан Заимов – живот и дело. – В: Чолева-Димитрова, А. (отг. ред.): Изследователските хоризонти на българската лингвистика, посветен на 90-годишнината от рождението на проф. д.ф.н. Йордан Заимов. София, ИБЕ, 11 – 14. [Choleva-Dimitrova 1996: Choleva-Dimitrova, A. Profesor Jordan Zaimov – zhivot i delo. V: Choleva-Dimitrova, A. (red.): *Izsledovatelski horizonti na balgarskata lingvistika*, posveten na 90-godishninata ot rozhdenieto na prof. dfn Yordan Zaimov. Sofia: IBE, 11 – 14.].

100th Anniversary of the Birth of Prof. Yordan Zaimov, Dr. Sc. – a Bulgarian Patriot Dedicated to Knowledge

Anna Choleva-Dimitrova

Abstract: Prof. Yordan Zaimov, Dr. Sc. was born on April 23rd, 1921 in Sofia. He graduated in Slavic Philology from Sofia University "St. Kliment Ohridski" in 1944. He had the opportunity to be taught by some of the most prominent scholars. His brilliant linguistic knowledge (he spoke eight languages) would be the basis for his future notable success in some of the most difficult scientific fields, such as etymology, onomastics, and diachronic linguistics. All his scientific activities were very closely linked with the Institute for Bulgarian Language at the Bulgarian Academy of Sciences. Significant moments from a life dedicated to knowledge will be presented along with his multidisciplinary work.

Keywords: Yordan Zaimov, onomastic, diachronic linguistics

Prof. Anna Choleva-Dimitrova, Dr. Sc.
Head of Onomastics Department
Institute for Bulgarian Language "Prof. Lyubomir Andreychin"
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: annacholeva@gmail.com

Polish Anthroponym-Derived Geographical Names (An Overview)

Urszula BIJAK

1. Introduction

Typologies of various categories of proper names use the origin and type of name-forming basis as their main criterion. In toponymy, this factor makes it possible to distinguish deappellative, deanthroponymic, and detoponymic names. Transonymization of anthroponyms, pure (reiteration) and extended (paradigmatic derivation, suffixation, composition) is a phenomenon universal to the toponymy of Slavic countries, as well as others. Deanthroponymic toponyms have appeared in linguistic space along with settled life and development of land ownership; they are related to the history of a given nation, its culture, and specific onymic traditions (Скляренко & Скляренко / Sklyarenko & Sklyarenko 2013: 290).

The paper focuses on the deanthroponymic toponyms from the territory of Poland. I present observations based on my research on Polish toponymy, the typology of Polish anthroponym-derived geographical names (oikonyms, hydronyms, anoikonyms), most frequent anthroponymic base forms, and the most characteristic deanthroponymic naming models for particular categories of toponyms within the general Slavic background. The goal of this article is also to present select groups of toponyms in specific historical, religious, and social context, and to discover in these names a historical view of the era when they were created, social relationships, and manifestations of points of view on the world (Rzetelska-Feleszko 2006: 194 – 198). In Poland, such an approach to proper names is known as cultural onomastics, which arises from cultural, anthropology-oriented linguistics[1].

The current set of Polish toponyms, formed in the temporal frame of a thousand years, now consists of more than 124 000 names of inhabited places (cities, settlements, and parts thereof), and more than 131 000 names of physiographic objects, including more than 30 000 hydronyms (according to *Państwowy Rejestr*

[1] The discussion concerning the scope of cultural linguistics and ethnolinguistics is an ongoing one in Polish academia; the latter discipline is perceived as studying folk culture rather than culture in general, even though the scopes of both currently converge (cf. Bartmiński 2008: 15 – 33).

Nazw Geograficznych [*National Register of Geographical Names*] = PRNG). It is not a complete collection of toponyms, since many names as well as objects have been lost throughout the centuries. They are documented in the diachronic dictionary *Nazwy miejscowe Polski* ([*Polish place names*] = NMPol]) and in *Elektroniczny słownik hydronimów Polski* [*Electronic dictionary of hydronyms in Poland*] = ESHP), which constitute the basis for my considerations below, along with the abovementioned register.

It is difficult to judge what percentage of toponyms are deanthroponymic derivatives. The data is heterogeneous both chronologically and territorially, and within the particular categories of geographical names. Anthroponyms are most common in settlement names and least prevalent in hydronyms. Even though research on oikonyms and hydronyms is rather advanced in Poland, we still do not possess complete nor accurate statistical data on the representation of name-root words. The work on *Atlas onomastyczny Słowiańszczyzny* ([*Slavic onomastic atlas*] = SOA), which had begun in the 1960s, was expected to reveal the role of deproprial appellations along with a complete view of the structural types of Slavic oikonymy; however, after a period of intensive growth and creation of a form system, it was not continued systemically. In the 21st century, 5 tomes of the Atlas Atlas *altsorbischer Ortsnamentypen* were published; these include lists of reconstructed deanthroponymic names of various suffix types (*-j-, -ici, -ovici, -in-, -ov-*, compounds with elements *-dorf*) and maps. They are only the second work on the typology of Slavic place names after V. Šmilauer's *Atlas místních jmen v Čechách* (1969). It would be impossible to quote all the research completed in different time periods in relation to this project, but I would like to mention two works from prof. Jordan Zaimov's extensive output, being a contribution to the SOA: Bulgarian geographical names with the suffix **-j-* (Заимов / Zaimov 1973) and an article in the *Onomastica*[2] journal from 1975 on dithematic names in Bulgarian toponymy. In the latter text, the Professor has analyzed 358 place names, representing 18 word formation types, 72% of which were derived from lost names (Заимов / Zaimov 1975).

In Poland, the results of research on the structure of Polish settlement names, conducted at the University of Wrocław according to the SOA guidelines[3] will be published soon. Stanisław Rospond, a well-known Polish onomastician associated with Wrocław, described a stratigraphy of many structural types of oikonyms from all Slavic countries, including deanthroponymic oikonyms with the *-j-*, *-itjo-* suffixes (Rospond 1979, 1974). Currently the Institute of Polish Language PAS is working on a project named "Imiona jako podstawy nazw geograficznych Polski" ["Names as basis of Polish geographical names"], which will bring answers to many questions, as well as broaden the database of known personal names with those reconstructed from toponymy. It will also allow for a reinterpretation of phonetic and morphological phenomena, and the identification of possible chronological and geographical

[2] The Professor has published 6 articles in that Polish journal, mainly on toponomastics.

[3] 2014 – 2020 Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, *Słowiański atlas onomastyczny. Budowa polskich nazw miejscowych*, University of Wrocław.

differentiation of name-derived toponyms, as well as the influence of extra-linguistic (cultural, socio-economic, religious, ideological) factors on the productivity of particular name-forming types and of anthroponymic bases (cf. Górny 2018a, b).

In my article, I would like to concentrate on selected historical and cultural phenomena, which have left their traces in various classes of Polish deanthroponymic toponyms: Christianity, the period without statehood (Partitions), and Communism. These experiences were shared by most Slavic countries.

2. Deanthroponymic oikonyms

Written sources document settlement names from the territory of Poland only in the second half of the 10th century along with topographical names, possessive oikonyms are also found: *Kraków* (966 in Abraham ben Jacob's chronicle, originally feminine form *Krakowa*)[4], *Poznań* (970, 1005 in Thietmar's chronicle), *Przemyśl*, in East Slavic form *Peremysl* (981 in Nestor's letopis), *Wrocław* (ca. 1000). The oldest Polish oikonyms contain only Slavic anthroponyms, and were mostly formed with the **-j-* suffix. A large increase in place names is documented as late as 1136, in the so-called Bull of Gniezno, when ca. 100 place names were written down, including 50 oikonyms originating from anthroponyms (possessive with suffixes *-j-*, *-ov-*, *-in-*, patronymic with *-icy*) and from personal appellatives (service-related, e.g. *Rudnicy*, *Żyrdnicy*). The list is dominated by names derived from native personal names: dithematic, e.g. *Małogoszcz*, *Sądomirz*, *Spycimirz*, *Wolbórz*, abbreviated, e.g. *Jarocicy*, *Miłostowicy*, *Manino*, *Sułostowo*, deappellative, e.g. *Chrząstów*, *Gowocino*, *Karchowo*, *Kluczycy*, *Sowicy*. Names formed from Christian anthroponyms, or personal appellatives related to religion, constituted a minuscule part (there are only 4): *Janowicy*, *Jurzewicy* and *Biskupicy* (2x). A settlement named *Hermanowo* from the Germanic name *Herman* has been also noted (cf. Taszycki 1967). The Polish anthroponymic system changed with the adoption of Christianity, as well as the influx of other ethnic groups into Polish territory. In the Old Polish period, 600 complex (dithematic) male native personal names are documented along with ca. 2 800 derivatives; there are 440 Christian male names with 2 150 derived forms. The phasing out of native names in favour of Christian ones happened at the beginning of the 16th century (Malec 1994: 398–399). In settlement names, Christian names are clearly a minority, since the foundation of Polish oikonymy had already been formed before the end of the 16th century. Among deanthroponymic oikonyms, possessive names created with the adjectival suffixes **-j-, -ov- // -ev-*, *-in-* stand out the most. These are the most prolific; they reflect property relationships, and later perform commemorative functions. Most possessive names are formations with the suffix *-ov-//-ev-*, their number is estimated at 6 000–7 000. They were most

[4] In onomastic literature, this oikonym is quite commonly treated as a possessive from the personal name *Krak*, well documented in medieval sources. Another hypothesis ascribes it with a topographical origin, associated with **krak-* 'crooked or dwarfish tree,' also 'off-shoot' (Babik 2018: 37 – 56).

frequently formed from deappellative names (nicknames) and short forms of names, rarely dithematic ones, often Christian and German also. On the other hand, names with the *-*j*- suffix are among the oldest ones, created almost exclusively from native names (dithematic, short forms, nicknames), their formation from Christian (e.g. *Jurcz*) or German (e.g. *Barnim?*) ones is rather exceptional; they constitute ca. 7% of all names until the mid-16th century (PNW 203–209). Patronymic names with *-ice* were created since the earliest period until the 13th–14th century, their productivity diminishing in the later periods. These were based on native deappellative names (nicknames), short forms, dithematic, and also, however less frequently, Christian and German ones (mainly in Silesia). Patronymic names are characteristic for Lesser Poland and Silesia; in the northern territories, Greater Poland and Pomerania, possessive appellations with *-ov-* and *-in-* are the most prevalent, and in Mazovia and Podlachia, familial names (plural formations without suffixes, eg. *Kołaki*) and patronymics with *-ęta* (eg. *Smolęta, Janowięta*) are noted most frequently. In the southern parts of Lesser Poland and Silesia, the mountainous regions, plural familial names are found, as well as possessives with *-ówka*. The suffix *-izna* is typical of the north-eastern parts, used in the possessive-commemorative (inheritance-related) function (eg. *Mroczkowizna, Osęczyzna*). The suffix is a native toponymic formant, present in language since the 16th century, which is relatively late. Place names created with this suffix are found in Greater Poland, Lesser Poland, Silesia, Mazovia, and Pomerania, however a particular concentration can be observed in the former Russian partition, related to the popularity of the suffix in the 18th–19th centuries in this territory. It is also worth noting that the suffix *-szczyzna*, a merging of native *-izna* and East Slavic *-szczyna* is found in the north-eastern part of Poland (eg. *Gabrylewszczyzna*) (Safarewiczowa 1956).

As stated above, Christian names have not dominated deanthroponymic toponymy. Still, as they were gaining popularity with time, they entered toponymy, especially in the later centuries. The first name *Jan* and its derivatives, as well as the form *Iwan* have become the motivational basis of more than 500 oikonyms representing almost all of the deanthroponymic naming schemes, e.g. *Jancze*, *Janowa*, *Janowo* (53), *Janów* (70), *Janowica*, *Janowice* (28), *Jankowice* (23), *Janowiec*, *Janowięta*, *Janówek* (28), *Janówka* (23), *Jany*, *Januszno*, *Janowizna, Iwaniska*, *Jangrot*[5], *Janopol*, *Janostrów*, *Janowa Góra.* Other such names noted with great frequencies are: *Józef*, *Piotr*, *Michał* (ca. 200), *Adam*, *Andrzej, Antoni*, *Jakub, Karol*, *Paweł*, *Tomasz* (ca. 100) (cf. Rzetelska-Feleszko 2006: 51). Among native names, the only ones with a similar level of frequency in oikonymy are *Stanisław* and *Kazimierz* (both are also names of saints); however, their frequent presence in place names is mostly in the 19th century, and is an expression of a patriotic return to tradition during the Partitions (cf. Bijak 2001). *Aleksander* is also a particularly productive first name in Polish oikonymy, a basis for more than 100 place names such

[5] Name documented since the 14th century, originating from the first and family names of Kraków bishop *Jan Grot*. Commemorative names of this type are quite characteristic of Bulgarian toponymy, e.g. *Vasil Drumev*, *Goce Delčev*, *Petko Slavejkov*, but almost non-existent in Poland.

as: *Aleksandrowice*//*Leksandrowice*, *Aleksandrowo*, *Aleksandrów*, *Aleksandrówek*, *Aleksandrówka*. The most numerous names are those with the suffix *-ów* (50), *-owo* (23), *-ówka* (18), ones with the suffix *-owice* are also noted (3; the first was formed in the 15th century), there are also two compounds: *Kolonia Aleksandrowska* (currently *Aleksandrówka*) and *Wola Aleksandra*. Direct motivations can be determined for a few of these oikonyms, e.g. the name of the settlement *Aleksandrów*, currently *Aleksandrowo* (podlaskie voivodeship, Grodzisk commune), documented since the 18th century, from the first name of *Aleksander* Ossoliński, starost of Drohiczyn. The city name *Aleksandrów* Kujawski derives from the first name of *Aleksander* Sumiński, owner of the estate (NMPol I 15); although sometimes the motivation is wrongly attributed to the name of Tsar Alexander II, who met Emperor William I here in 1879. Most (more than 90) of the names motivated by this first name originated in the 19th century and at the beginning of the 20th. Places of such names are mainly found in the territory of the former Russian partition and it is accepted that they may have been formed to honour tsars named *Aleksander* of the Romanov dynasty (see map 1). In some settlements with these types of names, Russian settlers were put down roots in the 19th century.

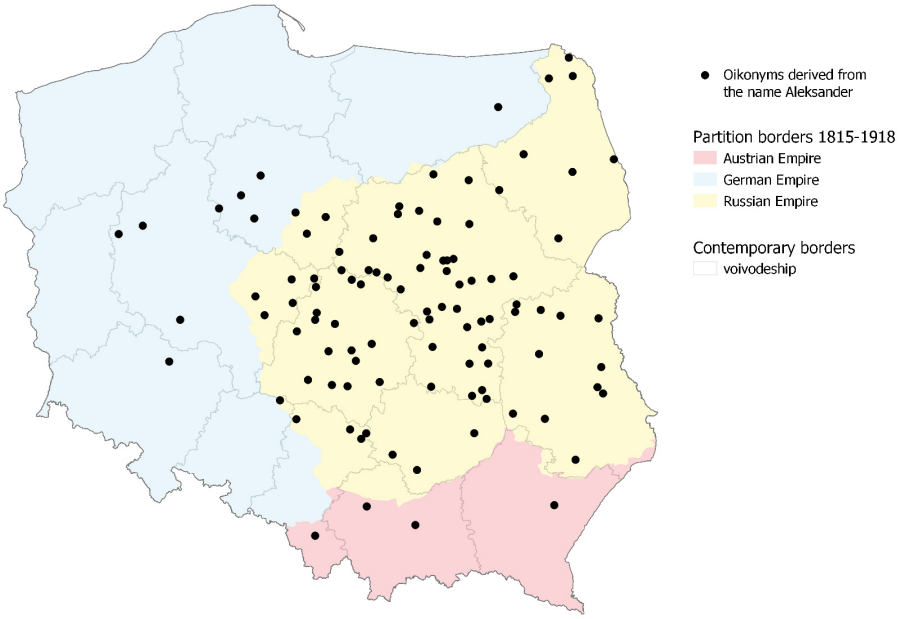

Map 1. Oikonyms derived from the name *Aleksander*.
(as mapped by Paweł Swoboda)

Polish deanthroponymic toponymy is masculinized, derivatives of male personal names are most frequent, which is obviously a direct result of the social situation at the time. In the past, men were landowners, while women had subservient status in the family. However, there are some settlement names derived from female ones (ca. 800). The first gyneconymic name in Poland is found in the 15th century, in Lesser Poland: *Jagnin* (: *Jagna*), later, a few in the 16th century: *Alżbiecino*, *Helszczyna Wola*. Sometimes we have information on direct motivations, e.g. the settlement *Orszulewo* (now *Urszulewo*), according to the register of 1564, was the property of *Urszula* Sierpska, a landowner and widow, who had established the settlement 20 years earlier (Gałkowski 2016: 290). Dissemination of such place names happens in the 19th century in the territory of the Russian partition, an area of relatively intense economic development, where settlement and toponymy had a native character. These names rarely had a possessive character, they were more likely to be commemorative, since most of them were bestowed upon places by men in honour of their wives or daughters. Gyneconymic names are almost exclusively derived from Christian ones, most frequently from *Maria* (47), *Helena* (42), *Aniela* (27), *Anna* (27), *Zofia* (26); only three settlements are noted to be named after Slavic first names: *Bronisława* (: *Bronisława*), *Stasin* (: *Stasia* < *Stanisława*) and *Ludmiłowo* (: *Ludmiła*). Such place names were mainly created with the suffixes *-in*, *-k-*, sometimes also without suffixes (cf. Karplukówna 1955, Skowronek 2020).

Deanthroponymic oikonyms are a relatively diverse name-forming group. They were created by transonymization without the use of formal exponents, by pluralization, paradigmatic derivation, with noun suffixes *-ice*, *-ka* (with extensions *-ówka*), *-ęta*, *-ek, -ik, '-ak, -ec, -ina, -izna*, *-szczyzna*, rarely *-ica, -icha, -isko*; adverbial suffixes: *-j-, -ov-//-ev-, -in-, -sk-*, rarely *-n-*, *-an-*, and by composition: compounds with deanthroponymic elements. A similar range of formants is present in the oikonymy of other Slavic countries, different in frequency and enriched with local innovations.

Deanthroponymic forms are semantically classified as possessive, patronymic, and familial. In Bulgarian research on proper names, especially by Liljana Dimitrova-Todorova; many references are to be found in the Polish classification by Witold Taszycki and Henryk Borek. The author distinguishes between oikonyms created from individual anthroponyms (possessive, commemorative) and collective (patronymic, familial) (Димитрова-Тодорова / Dimitrova-Todorova 2011: 111 – 112). Czech oikonymy indicates the presence of "individual possessivity", expressed with the suffixes *-j-, -ov, -in-, -ka,* or without suffixes, and "collective possessivity" (settlement names referring to the property of a whole family), expressed with the suffix -(*ov*)*ice* and by pluralization (Štěpán 2018: 114 – 115). In Russian onomastics, a specific term exists for this group: anthropooikonyms, that is, oikonyms formed from anthroponyms (SO II 54). This "compressed" term is very functional but not used that often.

3. Deanthroponymic hydronyms

Polish hydronomastic literature contains some general information concerning the presence of anthroponymic derivatives among the names of rivers, lakes, and ponds. Researchers indicate their later origins, larger numbers in the southern parts of Poland, rare occurrences in the north, and difficulty with their unambiguous classification because of the existence of a toponymic context: genetically related names of settlements and physiographic objects. Most river names have deappellative or detoponymic motivations; I can estimate the number of deanthroponymic potamonyms in the Vistula basin at ca. 6%. The first deanthroponymic potamonyms in the basin area are documented in the 13th century: *Lubchor*(*z*)*a*, *Radomierza*, *Witowy Dział*, *Włostowa*. In later centuries they are found most frequently as compounds comprising adjectival deanthroponymic stems and appellatives denoting an object type like *potok* 'stream', *rzeczka* 'brook', e.g. *Radków Potok*, *Piłatowa Rzeczka*, *Goczerowski Potok*, they occur with equal frequency as one-word suffix forms e.g. *Malików*, *Wadziszowa*, *Michajłowski, Rzepkowski*, and are frequently created by transonymization of personal names with no formal exponents, e.g. *Racław*, *Radoń*. Forms with adjectival suffixes such as *-j-*, *-n-*, *-in-* and noun ones *-ec*, *-ica*, *-izna*, *-icha*, *-ocha*, *-ik*, *-ek* appear sporadically. Deanthroponymic names of creeks and streams in the Vistula basin were most frequently formed from deappellative personal names (54%), also from Christian names (23%), dithematic names and shortened forms were somewhat less common (20%). Most deanthroponymic names of rivers appear in sources relatively late, in the 19th and 20th centuries (cf. Bijak 2019). Similar data concerning Polish limnonyms is difficult to find. Research has been done on the names of lakes and ponds formed from anthroponyms without suffixes, which constitute ca. 2% of the general number of limnonyms. This is undoubtedly the most recent stratum of hydronyms, mostly introduced in sources in the 20th century, even though the first noted occurrences are in the 14th century, e.g. *Przedsław*, and in the 16th a gyneconymic name of a pond appears: *Jaga* (: *Agata*, *Agnieszka*). The names most frequently used in limnonymy are *Jan* (13) and *Adam* (10), and among female names *Zofia* (6) and *Halina* (5). The majority of anthroponyms found in the bases of limnonyms commemorate the owners of objects or women from their families. The largest pond complex near Milicz in Silesia includes a series of names commemorating the Silesian princes: *Bolko*, *Henryk*, *Jan*, *Kazimierz Górny*, *Leszek*, *Władysław*, *Henryk Nowy*; while in the Lublin region, near Janów there is a series of literary origin, referencing the names of characters from Henryk Sienkiewicz's novels: *Bogusław*, *Bohun*, *Michał*, *Oleńka*, *Stary Witold*, *Nowy Witold*, *Zagłoba Nowy Władysław*, *Stary Władysław* (cf. Bijak & Czopek 2007).

Deanthroponymic names in Slavic hydronymy are a rather marginal phenomenon (or one that has not been studied in its entirety), since it is not discussed e.g. in the *Słowiańska onomastyka* encyclopaedia, and rarely are there singular examples of such names in chapters concerning the hydronymy of Belarus (*Aleseva Balota*, *Asipovica*, *Ahremiha*, *Dzamenica*), Bulgaria (*Vasil'ova čučur*), North Macedonia (*Markova Reka*, *Nikolovsko Kladenče*), Serbia (*Licevski potok*, *Macarska reka*), Slovenia (*Negota*, *Radovna*, *Drobuna*, *Nemiljščica*), Croatia (*Radonja*,

Banova, *Ivanijca*, *Dragomirica*, *Dobroslavica*[6], *Ivanja Reka*, *Rdulov dol*, *Kovačeva voda*, *Petrička mala*) (SO II 228 – 292). On the other hand, authors of publications in the field of Slovak hydronymy are mostly convinced that hydronyms were not motivated directly by personal names, but indirectly through deanthroponymic oikonyms or anoikonyms, with the exception of names of very small objects (cf. Krško 2006: 328 – 329, 336). Therefore, this group should only contain those names which cannot be related to place names or other field names, including lost ones.

4. Deanthroponymic anoikonyms

The predominance of the basis of topographical motivation is a characteristic feature of field names; the basis of cultural motivation, other toponyms from the local systems and, to a lesser degree, anthroponyms, are also used. Possessive motivation in Polish microtoponymy is chronologically and geographically differentiated between. Thus, the old (until the end of the 16th century), field names from the Mazovia region topographic names constitute more than 50%, possessive names approx. 33%, and cultural names approx. 17%.

The relatively large percentage of deanthroponymic names in this particular region is rooted in the land ownership structure in Mazovia, dominated by nobility ownership, particularly by petty nobility (80%). Most frequently, the basis were anthroponyms with the features of nicknames (44%), e.g. *Dudkowa*, *Gałuszczyno*, *Piecuchy*, short forms of Slavic, Christian, and other names (25%), *Radula*, *Waśkowska Zdziżkowa*, full Christian and other non-Slavic names (ca. 14%), np. *Michałowo*, *Mikołajówka*, rarely Slavic dithematic ones also (0.5%), e.g. *Myśleborowska*, *Siedmiradz*, *Stogniewowa* (Wolff & Rzetelska-Feleszko 1982: 272 – 275, 278). In 18th-century Cieszyn Silesia, the structure of field names is different, with a significant presence of topographical appellations (83%); possessive names are only 8% and the same for cultural ones (Mrózek 1990: 146). How 20th century toponyms were generated in Pomerania and Lesser Poland has a different significance; of course the topographical motivation is most prevalent, however anthroponyms are rarely used as material for the creation microtoponyms in the north, ca. 7%, while in the south, e. g. in Orava, they are much more frequent at 40% (Wolff & Rzetelska-Feleszko 1982: 279).

Deanthroponymic names in anoikonymy mostly have real-life motivation, originating in property relationships; therefore names, surnames, or nicknames of owners of inheritances, fields, meadows, forests, and parts thereof are most common. Derivatives with the suffixes *-sk-* (*-owsk-*), *-ow-*, *-ka* (*-anka*, *-ówka*), *-ec* (*-iniec*), *-in-*, *ek*, *-ik*, *-'ak*, *-izna*, *-ula* (mainly in the south of Silesia, e.g. *Jaroszkula*), compounds

[6] Deanthroponymic derivatives with the *-ica* suffix are treated as a Croatian (South Slavic) innovation in the research quoted, however they are present both in the oikonymy and hydronymy of other Slavic countries. However, they rarely occur in the West Slavic territory (e.g. Pol. *Jaszewnica, Maszewnica*, *Więckowica*), where the *-ica* suffix has a non-possessive function (cf. Rzetelska-Feleszko 1978: 73).

of the type *Jarosowe Łąki*, and genitive compounds of the type *Górka Stępniaka* occur most frequently (PNW 241 – 256).

Polish field names are typically unstable and variable, which is related to local use, the size of the objects themselves, and "spontaneity of nominative acts;" not many historical or even 20th-century names have survived, which can now be verified during works on the standardization of physiographical object names. Among modern deanthroponymic anoikonyms, I have noticed names with *Napoleon* as their basis, motivated by the name of Emperor of the French. The place names are the trail of the Napoleonic Wars followed and his campaign that traversed Polish territory, which was a source of great hope for Polish independence.

Microtoponyms formed from the first name *Napoleon* include 45 modern physiographical objects, with more then half the number being roads, and most of the examples were found during field interviews, which proves the memory of 1812 was still alive, e.g. *Trakt Napoleoński, Droga Napoleońska//Napoleońska Droga, Napoleonka Góra Napoleona, Wzgórze Napoleona, Wzgórze Napoleońskie*, *Stół Napoleona*, *Napoleon*. In oikonymy, there are only 4 names with this base, created in the 19th–20th centuries (*Napoleon*, *Napoleonów*, *Napoleonowo*). The distribution of these geographical names coincides with the route of the Napoleonic army through Poland (see map 2).

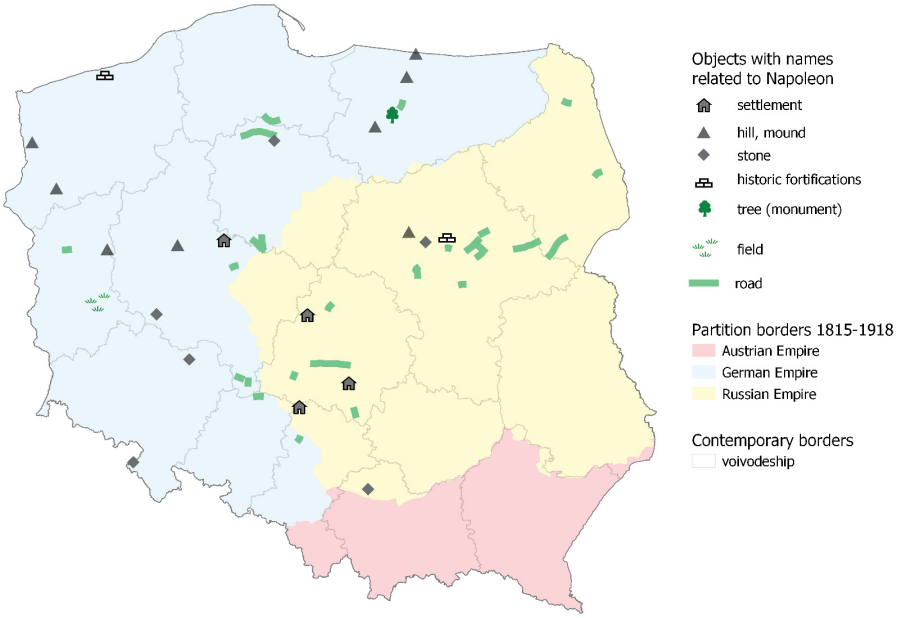

Map 2. Toponyms derived grom the name *Napoleon.*
(as mapped by Paweł Swoboda)

In Poland after World War II, as well as in other Slavic countries, finding themselves within the Communist sphere, many names were officially reinstated to commemorate well-known figures related to this ideology. The phenomenon is most visible in urbanonymy. Field names of such types were almost non-existent in Poland; however, complex administrative changes were not pursued, unlike with e.g. street names. Such names, even though rare, have survived and are used locally. Within the area of the former military training ground near Zambrów (Podlaskie Voivodeship), maps, gazeteers, as well as forestry data indicates, alongside "politically correct" names such as *Góra Kościuszki*, *Góra Partyzantów* ones derived from the names of Communist activists or Soviet and Polish People's Republic army generals, e.g. *Wzgórze Marcelego Nowotki*, *Góra Naszkowskiego*, *Góry Rutkowskiego*, *Góra Zambrowskiego*, *Góra Michałkina*. However, the mountain – *Walter* in the Bieszczady Mountains was renamed; it had been named after gen. Karol Świerczewski, also known by the pseudonym *Walter*, who died in battle in 1947 in the nearby settlement of Jabłonki. The original name of *Woronikówka* (deanthroponymic one as well from surname *Woronik*), was restored, and the name *Walter* is noted as an alternative in the PRNG.

It is difficult, on the basis of the available literature, to determine the scope of the use of anthroponyms in Slavic anoikonymy. Czech field names are well-researched. The *Słowiańska onomastyka* [*Slavic onomastics*] encyclopaedia presents the full range of Czech anoikonymic suffixes, including ones used to create deanthroponymic derivatives, noun: *-anda, -árna, -ec, -ek, -ice* (sg.), *-ice* (pl.), *-ička, -in, -ina, *-jь, -ka, -ov, -ovačka, -ovec, -ovina, -ovka, -ovna, -ovsko*, *-sko, -ák* and adjectival, differentiated by gender: *-in, -ina, -ino, -ný, -ná, -né, -ový*, *-ová, -ové, -ovský, -ovská, -ovské, -ský, -ská, -ské, ův, -ova, -ove* (SO II 135 – 136). In Belarussian anoikonymy, a large percentage of compounds with deanthroponymic stems, including genitive ones, have been indicated (SO II 162 – 163). Bulgarian research also emphasizes various types of multi-element compounds with deanthroponymic stems, e.g. *Andonovo loze*, *Tomovija brjast, Baba Magina češma*, *Djado Angelova geran*, *Ivan Petrov nivite*, *Gornata Djadova Jordanova vodenička, Na Genčeto groba, Na Spas Dančev češmata* (SO II 168; Димитрова-Тодорова / Dimitrova-Todorova 2011: 125 – 130).

5. Conclusions

The overview of Polish deanthroponymic geographical names introduced above was intended to turn the attention towards the need for an anthropocentric perspective in toponomastic research. Obviously, such an approach is present in detailed research publications, but in more general ones like encyclopaedias: *Słowiańska onomastyka* [*Slavic onomastics*] or *Polskie nazwy własne* [*Polish proper names*] it has a secondary focus, while more attention is paid to structural and word formation issues, determination of the suffix base in chronological and geographical perspectives, stratigraphy, and a preference for traditional semantic categories[7].

[7] The exception is the study carried out by Ukrainian onomasticians on typologic onomastics who devoted a chapter to the deantroponymic oikonyms in the United States,

In many countries, the works on national toponomasticons are nearing completion, which warrants not only a verification of the findings available concerning the deanthroponymic toponyms, which are often fragmented, but also:

– the participation of anthroponyms in the creation of different categories of geographical names,

– mutual relations between native, Christian and other foreign, male and female anthroponyms which form toponyms,

– the number of reconstructed anthroponyms, which are not noted in written sources in their primary functions,

– the data concerning the direct motivation of possessive, patronymic, familial, and commemorative toponyms, which will allow to establish the social status of their "donors'" Among them were kings and princes, who founded settlements, magnates, comites, bishops and other clergy, governors, feudal lords, noblemen, petty noblemen, provosts, landlords of settlements under German law, burghers, mayors land surveyors, and in the later centuries farmers.

Apart from the verification of earlier results, it is also worth looking at concrete specifics for extra-linguistic contexts and their influence on the formation of anthropotoponyms in Slavic countries.

REFERENCES

ASO 2000 – 2004 = *Atlas altsorbischer Ortsnamentypen. Studien zu toponymischen Arealen des altsorbischen Gebietes im westslawischen Sprachraum*. Heft 1–5. Herausgegeben von Ernst Eichler. Leipzig: Verlag der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. In Kommission bei Franz Steiner Verlag Stuttgart.

Bartmiński 2008: Bartmiński J. Etnolongwistyka, lingwistyka kulturowa, lingwistyka antropologiczna? – *Język a kultura*, 20 (2008), 15 – 33.

Bijak 2001: Bijak U. Imię *Kazimierz* i jego derywaty w toponimii polskiej. In: Cieślikowa, A., Czopek-Kopciuch, B. (Eds.): *Toponimia i oronimia*. Kraków: IJP PAN, 125 – 135.

Bijak 2019: Bijak, U. Potamonimy odantroponimczne w dorzeczu Wisły (problemy metodologiczne i typologia nazw) – *Onomastica*, 64 (2019), 145 – 156.

Bijak & Czopek 2007: Bijak, U., Czopek-Kopciuch, B. Imiona w nazwach jezior i stawów w Polsce – *Jezikoslovni Zapiski*, 13 (2007), 1 – 2, 59 – 68.

ESHP = *Elektroniczny słownik hydronimów Polski*. <http://eshp.ijp.pan.pl>, accessed 20.03.2021.

Gałkowski 2016: Gałkowski, A. O limnonimach *Jezioro Szczutowskie* i *Urszulewskie* oraz o innych toponimach na Pojezierzu Dobrzyńskim – *Onomastica*, 60 (2016), 287 – 302.

Górny 2018a: Górny, H. Imiona jako podstawy nazw geograficznych Polski – prolegomena badawcze. In: Wójcik, U., Jaros, V. (Eds.): *Przeszłość w języku zamknięta*. Częstochowa: AJD, 261 – 271.

Great Britain, France and Germany (Скляренко & Скляренко / Sklyarenko & Sklyarenko 2013: 290 – 305).

Górny 2018b: Górny, H. Polish Name-Based Toponyms from a Historical and Cultural Perspective – *Onomastica Uralica* 12 (2018), 149 – 162.

Karplukówna 1955: Karplukówna, M. Polskie nazwy miejscowe od imion kobiecych – *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* I (1955), 111 – 160.

Krško 2006:. Krško, J. Antroponymá ako motivanty terénnych názvov a hydroným – *Acta onomastica*, XLVII (2006), 326 – 336.

Malec 1994: Malec, M. *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków: IJP PAN.

Malec 2001: Malec, M. *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*. Kraków: DWN.

Mrózek 1990: Mrózek, R. *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*. Katowice: Uniwersytet Śląski.

NMPol = *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*. Rymut, K., Czopek-Kopciuch, B., Bijak, U. (Eds.). Kraków: IJP PAN, 1996–.

PNW = *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Rzetelska-Feleszko, E. (Eds.). Warszawa-Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, IJP PAN, 1998.

PRNG = *Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych*. < http://www.gugik.gov.pl/pzgik/dane-bez-oplat/dane-z-panstwowego-rejestru-nazw-geograficznych-prng>, accessed 20.03.2021.

Rospond 1974: Rospond, S. *Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych* (*próbny atlas toponomastyczny*). Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN.

Rospond 1979: Rospond, S. Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych na *-jь* – *Onomastica Slavogermanica* XII (1979), 7 – 62.

Rzetelska-Feleszko 1978: Rzetelska-Feleszko, E. *Rozwój i zmiany toponimicznego formatu* -ica *na obszarze zachodniosłowiańskim*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Rzetelska-Feleszko 2006: Rzetelska-Feleszko, E. *W świecie nazw własnych*. Warszawa-Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

Safarewiczowa 1956: Safarewiczowa, M. *Nazwy miejscowe typu* Mroczkowizna, Klimontowszczyzna. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Skowronek 2019: Skowronek K., Antropologia feministyczna i historia kobiet a onomastyka – miejsca wspólne (na przykładzie chrześcijańskich imion żeńskich obecnych w nazwach miejscowych) – *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*. *Studia Linguistica*, XIV (2019), 218 – 234.

SO = *Słowiańska onomastyka*. *Encyklopedia*. Rzetelska-Feleszko, E., Cieślikowa, A., Duma, J. (eds.), t. II. Warszawa-Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, IJP PAN, 2003.

Šmilauer 1969: Šmilauer, V. *Atlas místních jmen v Čechách.* Praha: Místopisná Komise ČSAV.

Štěpán 2018: Štěpán, P. Systematic Relationships between Toponyms and Anthroponyms in Czech – *Onomastica Uralica* 12 (2018), 111 – 120.

Taszycki 1967: *Najdawniejsze zabytki języka polskiego*. Oprac. W. Taszycki. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Wolff & Rzetelska-Feleszko 1982: Wolff, A. & Rzetelska-Feleszko, E. *Mazowieckie nazwy terenowe do końca XVI wieku*. Warszawa: PWN.

Димитрова-Тодорова 2011: Димитрова-Тодорова, Л. *Собствените имена в България* (*изследвания, анализ, проблеми*). София: ИК ЕМАС. [Dimitrova-Todorova 2011: Dimitrova-Todorova, L. *Sobstvenite imena v Balgaria (isledvanya, analiz, problemi*). Sofia: IK EMAS.].

Заимов 1973: Заимов, Й. *Български географски имена с* -jь. *Принос към славянския ономастичен атлас*. София: БАН. [Zaimov 1973: Zaimov, Y. Balgarski geografski imena s -jь. Prinos kam slavyanskiya onomastichen atlas. Sofia: BAN.].

Заимов 1975: Заимов, Й. Двучленни лични имена в българската топонимия (Принос към славянския ономастичен атлас) – *Onomastica*, XX (1973), 170 – 230. [Zaimov: 1975: Zaimov, Y. Dvuchlenni lichni imena v balgarskata toponimya (Prinos kam slavyanskiya onomastichen atlas) – *Onomastica*, XX (1973), 170 – 230.].

Скляренко & Скляренко 2013: Скляренко, О. & Скляренко, О. Типологічна ономастика. Кн. 2. Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі. Одеса: "Астропринт". [Sklyarenko & Sklyarenko: 2013: Sklyarenko, O. & Sklyarenko, O. Typołohichna onomastyka. Kn. 2. Onomastychny słovotvir u typolohichnomu rakursi. Odesa: "Astroprynt".].

Polish Anthroponym-Derived Geographical Names (An Overview)

Urszula Bijak

Abstract: The aim of this paper is to present the specificity of Polish toponyms motivated by personal names and the current and future directions of research concerning this group of names. Typology of Polish deanthroponymic toponyms (oikonyms, hydronyms, and field names) will be introduced, taking their chronology and geography into account. The most common characteristic deanthroponymic naming models in particular categories of toponyms will be shown and highlighted, taking Slavic comparisons into account. The main goal is to present frequently-used anthroponymic bases in Polish geographical names, and the relationship between the frequency of occurrence of a given anthroponym and the structure of place names derived from it. In the description of the relation between anthroponym and toponym, the instruments of cultural onomastics will be applied as the most suitable theoretical framework for these types of toponyms.

Keywords: toponomastics, settlement names, water names, field names, personal names

Assoc. Prof. Urszula Bijak
Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences
Kraków, Poland
e-mail: urszula.bijak@ijp.pan.pl

Onomastic Considerations on News in the Recent Mass Media

Oliviu FELECAN

1. Introduction

This study has a socio-onomastic nature, because "names are not only part of language; they are part of society and culture, as well. Names are always born in the interaction between people, the linguistic community, and the environment" (Ainiala 2016: 371). In what follows, I will demonstrate the interaction of names with the world of news and in particular the possible, obscure interpretations that *volens-nolens* cross the path of our daily existence.

The period under investigation spans the spring of 2020 and February 2021. All researched sources are online materials; they include websites of periodicals and press agencies in Romania and in the West, which record the evolution of events in various fields: politics, society, religion, sports, medicine, and economy, to name but a few. Some pieces of information were initially heard on the radio or seen on TV news bulletins. Nevertheless, for the sake of deontological accuracy, they were verified against at least three sources, all of which eventually led to digital media.

Of the numerous news items that can be associated with onomastics, I have chosen a few which are representative of contemporary society and present times. It is a subjective selection, and it must be noted that every topic approached could be developed into an independent study.

2. The name *Covid-19*

As any thing or phenomenon on earth, even natural disasters and pandemics must bear names. Most of the times, hurricanes that periodically strike various continents are given feminine names (see Reggiani 2013: 578 – 596). Pandemics have not escaped "unbaptized": in 2012 it was proposed that the World Meteorological Association's Storm Naming System be adopted as the Model for Naming Emerging Infectious Diseases, because there are "social and ideological implications" (Schein et al. 2012: 532). Diachronically, these names were mostly linked to the place of origin of the diseases. Thus, between the years 1889 and 1890 the Russian flu was recorded, whereas at the end of the Great War the Spanish flu took more lives than

the war itself. Although the first outbreak was found in the USA, "the origin of the 'Spanish flu' name stems from the pandemic's spread to Spain from France in November 1918" (Porras-Gallo, Davis 2014). "Spain was not involved in the war, having remained neutral, and had not imposed wartime censorship" (Luke et al. 2006: 607). "Newspapers were therefore free to report the epidemic's effects, such as the grave illness of King Alfonso XIII, and these widely-spread stories created a false impression of Spain as especially hard hit" (*Wikipedia*; see also Luca-Hac 2020). After World War II, various pandemics and corresponding viruses emerging all over the world received names based on ethnonyms – the Asian flu (H2N2) in 1956-1958, the Hong Kong flu (H3N2) in 1968-1969, the Mexican flu (AH1N1) in 2009 – or the name of the place of origin: *coxsackievirus* (discovered in 1948; Coxsackie is a town in the state of New York), *Marburg virus* (discovered in 1967 and named after the German town), *Lassa virus* (Nigeria, 1969), and *Hendra virus* (identified in 1994; Hendra is a suburb of Brisbane, Australia). Following pressure from those affected by name coincidence or for economic reasons[1], for protection or to avoid stigmatisation and xenophobia, a new naming protocol was proposed: the "objective is to remove opportunities for social stigma; hence any naming system must avoid personifying a new pathogen or creating any cultural associations to a particular group" (Schein et al. 2012: 542). Thus, the *World Health Organization Best Practices for the Naming of New Human Infectious Diseases* appeared, which stipulates that disease names may not include "geographic location", "people's names", "species/class of animal or food", "cultural, population, industry or occupational references" or "terms that incite undue fear" (WHO 2015: 3).

At the end of the year 2019, a new virus emerged in Wuhan, China, and its spread throughout the world was not prevented. "With the increasingly serious and wide spread of the virus, the names of the disease, which are construed in distinct ways by different name-givers, including the public authorities and the news media, became a key element of communication about the health crisis" (Prieto-Ramos et al. 2020: 636). Therefore, the World Health Organization (WHO) had to clarify the situation. Official names were announced in February 2020 for the virus responsible for COVID-19 (previously known as the "2019 novel coronavirus": *coronavirus disease* (COVID-19), and *severe acute respiratory syndrome coronavirus 2* (SARS-CoV-2) for the virus. The explanation is based on the fact that "there are different processes, and purposes, for naming viruses and diseases. Viruses are named based on their genetic structure to facilitate the development of diagnostic tests, vaccines and medicines. Virologists and the wider scientific community do this work, so viruses are named by the International Committee on Taxonomy of Viruses (ICTV). Diseases are named to enable discussion on disease prevention, spread, transmissibility, severity and treatment. Human disease preparedness and response is WHO's role, so diseases are officially named by WHO in the International Classification of Diseases (ICD)" (WHO 2020).

[1] "On April 30, 2009, the WHO formally dropped the name swine flu, rebranding the outbreak Influenza A (H1N1), while the U.S. Centers for Disease Control and Prevention called it simply H1N1" (Schein et al. 2012: 534).

The clarification provided by ICTV was necessary not only medically, for specialists in the field, but also socio- and psycholinguistically, as there was the risk for the name *China* or *Wuhan coronavirus* to become instilled. This would not have been tolerated by the Asian state or by WHO. Nonetheless, during the first stages of the COVID-19 outbreak, newspapers in many countries recorded "references to geographic locations associated with the origin of the virus ('Wuhan / China / Chinese virus' or 'Wuhan / China / Chinese coronavirus') and qualifying adjectives that incite fear ('deadly' or 'lethal')" (Prieto-Ramos et al. 2020: 643). The American press was also influenced by the presidential discourse of the time. This testifies to the sociopolitical implications of name-giving in public space. It should be added that the new strains of the virus received scientific, medical names and unofficial designations, in which the origin is openly noted in the media, at least for the time being:

– The SARS-CoV-2 lineage B.1.1.7, also called *Variant of Concern* 202012/01 (VOC) for the UK variant, Kent variant or British variant;

– SARS-CoV-2 known as *20H/501Y.V2* or *B.1.351* for the South Africa variant;

– SARS-CoV-2 lineage B.1.1.28.1, known as *P.1* for the Brazil variant (CDC 2021, *Virological.com* 2021).

This goes to prove that in want of clear regulations, names will naturally include geographical indications, especially in publications outside the sphere of medicine. As abbreviations and technical indications are opaque to the non-specialists, they are replaced with transparent names.

3. Anthroponymic homonymies: pros and cons

Ever since the appearance of COVID-19, a race against time has been under way to discover the cure. Several vaccines have been developed, but most countries only took into account those approved by the West: Pfizer & BioNTech, Moderna, AstraZeneca, Johnson & Johnson, CureVac, Sanofi-GSC. In December 2020, mass vaccination of the population began in the UK, USA, Israel, and the European Union. However, one cannot overlook the strong anti-vaccination movement, intensely promoted by certain representatives of the mass media and on social networks. In this context, the media campaign promoting vaccination was decisive in attracting people's agreement to get vaccinated and convincing them that the vaccines are safe and can ensure immunisation against SARS-CoV-2. Among others, doctors, politicians, and figures in different areas of science received the vaccine in front of the cameras. A news item drew my attention on the very first day of the immunisation in the UK: "In England, William Shakespeare receives a COVID-19 vaccine" (*Reuters* 2020b). From the viewpoint of onomastics, this headline is associated with a successful marketing campaign for the promotion of vaccination, as the news did not go unnoticed: "The first man to receive Pfizer's COVID-19 vaccine outside clinical trials is an Englishman named William Shakespeare, and the internet is having a field day" (Bostock 2020).

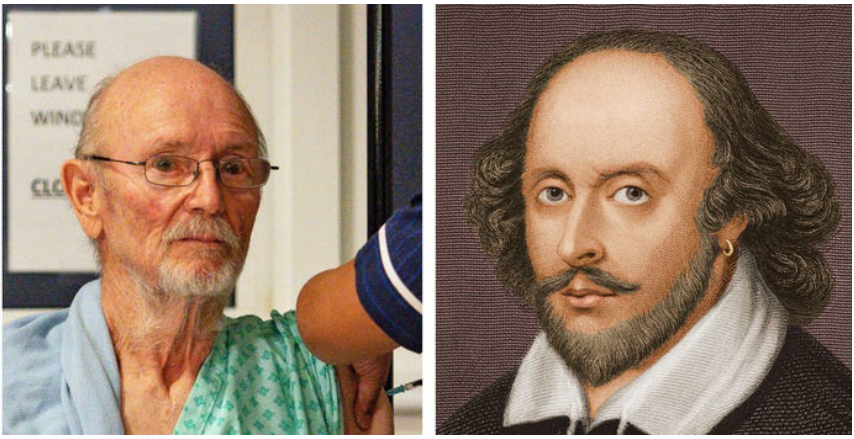

Figure 1. Images showing William Shakespeare, 81, getting the Pfizer coronavirus vaccine on December 8, 2020, on the left-hand side, and an image of English playwright and poet William Shakespeare, on the right-hand side. © Stock Montage/Getty Images/JACOB KING/POOL/AFP via Getty Images.

In this case, it is highly likely that we are dealing with a campaign promoting immunisation. Aware of the impact of a news item headlined "William Shakespeare receives a COVID-19 vaccine", we can assume that the choice of the first British man to be vaccinated was not incidental. The onomastic homonymy granted him the privilege, in the eyes of the mass media around the world, of being the second person and first man to receive the vaccine. *Exempla trahunt*. A common name, e.g. *John Smith*, would not have captured the attention of the media, and the event would not have become viral. "Shakespeare's shot inspired Twitter users, who joked 'The Taming of the Flu', 'The Two Gentlemen of Corona'. Some asked if Margaret Keenan was patient 1A, then was Shakespeare 'Patient 2B or not 2B?'" (*Reuters* 2020b).

At the same time, a famous name can be a burden for its bearer, regardless of their age. In a paper published some years ago (Felecan 2014: 133-155), I have shown how an unsuitable first name can affect the psyche of the name bearer as a result of its being subjected to other people's irony or stigmatisation. Therefore, unconventional naming can be a marketing tool cleverly exploited in certain situations (see the beginning of the vaccination campaign in the UK) and a source of jokes in everyday life or online, on social networks.

4. The antiracist movement triggered by the death of George Floyd: aftermath

At the end of May 2020, an event outranked the coronavirus pandemic: an American police officer killed George Floyd, an offender, by strangling him upon kneeling on his neck while Floyd was lying handcuffed on the ground. Perhaps the

news would have not been so widespread had the police officer not been white and the victim – black[2]. This event sparked antiracism protests worldwide, and particularly in the USA, which often turned violent.

As regards onomastics, I will look at some of the effects of such antiracist movements (e.g. Black Lives Matter). The fight against discrimination has frequently been turned into a war against names associated with symbols of racism, modern slavery, or oppression. Whether they are used to designate major or minor toponyms, the anthroponyms of those who went down in history have often become positive or negative symbols, depending on one's perspective. The border between euphemisms and dysphemisms grows weak. This should lead to the assumption of a detached attitude towards facts associated with a name and their apprehension in the cold light of reason, not to the adoption of measures under the pressure of the street or in the heat of the events. Meritocracy should remain the main principle in the choice of names of streets or institutions, not the interference of racial, ethnic, sexual, or any other kind of criteria, which can be correlated with subjectivism generating bias.

The policy of renaming streets on the grounds of racial justice is not new, and was analysed especially in relation to American space (see Alderman 2003: 163 – 173; Alderman, Inwood 2013: 211 – 233; Brasher et al. 2020: 1223 – 1244). In June 2020, the frenzy of renaming streets turned to ten American military bases "named after Confederate generals across the South" (Vanden Brook 2020)[3] and to a state on the East Coast of the USA, aiming at eliminating any connection with the racist past defined by slavery[4]. Thus, the name of the state founded in 1636 by the theologian Robert Williams, an abolitionist, will no longer be *Rhode Island and Providence Plantations*, but simply *Rhode Island* (see Moran 2020). The political battle between the Left and the Right, fought by means of names, has sparked critique and ironies: "Renaming America: From Rhode Island-sans-Plantations to Obamaland, here's how your home state could soon be redubbed" (Dockery 2020). The names of certain American presidents were also subjected to onomastic taboo. Thus, Princeton University decided "to change the names of both the School of Public and International Affairs and Wilson College; the trustees concluded that Woodrow Wilson's racist thinking and policies make him an inappropriate namesake for a school or college whose scholars, students, and alumni must stand firmly against racism in all its forms" (*Princeton University* 2020). All the qualities of the one who championed the establishment of the League of Nations were forgotten. Along the same puritan lines, two of the statues of the four American presidents carved into the face of Mount Rushmore, South Dakota, should be destroyed simply because

[2] George Floyd was an offender, not another Indira Gandhi, Nelson Mandela or Martin Luther King. Although persecuted by state authorities for a very long time, the latter were well known for non-violence, for their principled fight to obtain certain liberties, as well as dignity and racial equality.

[3] Retired Army Gen. David Petraeus: "'The irony of training at bases named for those who took up arms against the United States, and for the right to enslave others, is inescapable to anyone paying attention'" (cited in Vanden Brook 2020).

[4] Rhode Island was the first state to pass a law abolishing slavery.

those presidents had been slave owners or because the sculptor was associated with members of the newly revived Ku Klux Klan. Or because the sculptures are on the ancestral lands of the Sioux, who keep protesting against what they view as illegal US possession of sacred Sioux territory (*History.com* 2019).

In addition to former American presidents, name hate also reflected on certain actors (John Wayne)[5], films (*Gone with the Wind*)[6], composers (see Ross 2020), writers[7], and books, regardless of geographical space. "New era, new vocabulary: *Ten little niggers*, the detective novel by Agatha Christie published in 1939, changes title. To erase the term racist, it reappears under the title *They were ten*" (*Archyde.com* 2020). Although the initiative belonged to Agatha Christie's great-grandson, a "French philosopher finds the title change 'monstrous' and an assault on culture, but the title was already changed in the US and UK markets decades ago […]; the change was a 'triumph of the uneducated'" (Albert 2020a). The fever of name change affected brand names as well. For instance, Knorr changed "the name of its 'Gypsy Sauce' (*Zigenuersauce*) to 'Hungarian-Style Paprika Sauce' due to a spate of discussions about racism on social media" (Albert 2020b). Also in Germany, "Berlin's BVG said that the 'Mohrenstrasse' metro station – literally *Moor Street*, using the medieval term for people from North Africa, would be renamed after another nearby street, the Glinkastrasse, named after 19th-century Russian composer Mikhail Ivanovich Glinka" (*Reuters* 2020a).

On the spur of the moment of having the statue of a slave trader[8] torn down[9], Sadiq Khan, the Mayor of London, "has announced a commission to review statues, plaques and street names in London to ensure landmarks in the capital 'suitably reflect London's achievements and diversity'. […] The London mayor said the new Commission for Diversity in the Public Realm will focus on 'increasing representation among Black, Asian and Minority Ethnic (Bame) communities, women, the LGBT+ community and disability groups'" (Ng 2020).

The transatlantic war against names associated with symbols of racism, modern slavery, and oppression can be interpreted on two levels. On the one hand, it leads to destruction and abominable acts against culture (see Caiazzo 2017: 723 – 734). On the other, it favours the occurrence of cases of vigilantism related to race, ethnicity, social

[5] "Democrats want John Wayne Airport renamed after 'I believe in white supremacy' interview resurfaces" (McLaughlin, Hackney 2020).

[6] HBO Max removed the film from its service for a period, then reintroduced it with two videos "discussing the historical context of the 1939 civil war epic, including a panel discussion debating its 'complicated legacy'" (Pulver 2020).

[7] "Woke teachers want Shakespeare cut from curriculum: 'This is about White supremacy'" (Varney 2021; see also *Disrupt Texts*).

[8] Edward Colston earned a fortune in the seventeenth century by trading slaves from West Africa. His statue was pulled down by Black Lives Matter protesters and pushed into the Bristol Harbour (Ng 2020). The most brutal trade in the history of mankind spanned the period between the fifteenth and the nineteenth centuries, and the British abolished it in 1807.

[9] This fervour to demolish is reminiscent of the destruction of two giant Buddha statues in Afghanistan (Crossette 2011) and several archaeological sites, including Palmyra, by ISIS (Curry 2015) for extremist ideological reasons.

categories, and sexual minorities among other aspects. The truth lies in the middle, and without detaching oneself from the heat of the events, the tag *correct/incorrect* can cause *damnatio memoriae* or even *damnatio nominorum*.

Were we to think following current models, we should rewrite the entire history, condemn almost all the historical figures who acted as pioneers, civilisers, military or religious leaders. According to this puritan mindset, not only anthroponyms should be subjected to taboo, but also e.g. English, Spanish, French and Portuguese toponyms on all the continents, as they were established by force and eliminated autochthonous names. Through the lens of present-day sensibilities, history and geography in their entirety are politically incorrect. The fight against racism, the fight for equality becomes a pretext for the self-destruction of our civilisation. In addition to statues, it follows that we should taboo works of art, books, and films, disregarding their overall value and only paying attention to subjective symbols, considered unilaterally.

5. Unofficial urban toponymy with humorous-religious implications

Around mid-June 2020, I read a piece of news announcing that "Romania fined Google for omitting to change the name *Catedrala Prostirii Neamului* ['Cathedral of People's Beguilement'] in Google Maps" (Tobias 2020, orig. Romanian). If in the West there are trials issued by states against IT giants based on good reasons (e.g. infringement of antitrust regulation), in Romania Google was considered guilty of "discrimination and undermining the right to dignity". To understand the context of this hilarious news, a bird's-eye view of post-1989 Romanian society must be provided. Discussions about building a patriarchal cathedral date from the end of the nineteenth century, but they have never materialised due to great costs and investment prioritisation (Stan, Turcescu 2006: 1119 – 1139). Nevertheless, in 2011 the building site for one of the largest Orthodox cathedrals in the world was opened, subsidised almost entirely from state funds, despite the financial difficulties that Romania has been experiencing[10]. Many public figures were indignant at the support given from the budget of public institutions to a pharaonical project, similar to the Palace of the Parliament[11], to the detriment of essential investment (in infrastructure, health, education) in a country which strives to reduce the developmental gap between itself and the states in the West of the European Union. In recent years, there were musical protests launched by artists ("God prefers wood and small spaces", orig. Romanian) and demonstrations of the civil society ("We want hospitals, not cathedrals", orig.

[10] There are other large cathedrals being built in the world: e.g. *Sagrada Familia* in Barcelona. However, from the very beginning of the basilica's construction (the end of the nineteenth century, with Antonio Gaudi as its architect) the sole financial resources were private donations and money obtained from selling tickets. Never was there any request to use local or national public funds.

[11] The second largest building in the world after the Pentagon, the Palace reflects Nicolae Ceaușescu's ambition. As a matter of fact, the Cathedral of People's Redemption is in the vicinity of the Palace of the Parliament, and aims at being more imposing.

Romanian). Moreover, in the context of the coronavirus pandemic, many people expressed their dissatisfaction with the lack of involvement of the Church in the fight against the disease and with the disregard manifested by numerous priests in relation to the observation of rules of hygiene and physical distancing in churches. Against this background, despite the growing number of COVID-19 victims and overcrowded hospitals, with bleak consequences, the Romanian Orthodox Church exploited its dominant status and power in the country[12], and kept defying the rules recommended by the authorities, putting its private interest above public well-being.

"The Romanian Orthodox Church has always known to negotiate its privileges and has successfully obtained everything desired" (Felecan 2020: 1) from the political power. Thus, an unofficial name appeared in Romanian public space based on a paronymic pun: *Catedrala Mânuirii Neamului* ('Cathedral of People's Manipulation') instead of *Catedrala Mântuirii Neamului* ('Cathedral of People's Redemption'). This illustrates best the image that the leaders of the Romanian Orthodox Church and their intimidating project created in the collective mentality (Stoicescu, Vanghele 2018). The change of the name of the cathedral in Google Maps in May 2020 was severely criticised by representatives of the Romanian Orthodox Church as a "demonstration of hate" against Christianity and Orthodoxy, an expression of "spiritual pathology" (Ştirile ProTV 2020, orig. Romanian). However, this action aimed at rebuking the love for money and desire for greatness of the leaders of the Romanian Orthodox Church to the detriment of brotherly love and public good. In Romania "there are 50 times more churches, monasteries and houses of prayer than hospitals, and four times more than primary and secondary educational institutions" (Arun 2020, orig. Romanian). After the Revolution of 1989, more than 8,500 places of worship were built, most of which are Orthodox and benefit of public funding[13]. The expenses amount to more than 1.3 billion euros, and the Cathedral of People's Redemption will be the most expensive building to be erected after the fall of Communism (see *Ziarul Financiar* 2010).

This is the context in which the unconventional name appeared in Google Maps. It chastised the unsuitable behaviour of the leaders of the Romanian Orthodox Church in their relationship with the Romanian people and state funds. The intention cannot be interpreted as offensive or discriminating, because, on the same map, another church has kept its name (*Biserica Spirea Nouă*). On the contrary, it should be construed from the perspective of the millennia-old Latin dictum: *Ridendo castigat mores.*

[12] Romania is the most religious country in the European Union, the seventh such state in the world. The "Orthodox believers amount to 86.45 per cent of the population" (Felecan 2020: 1).

[13] For every newly built school, five churches were erected.

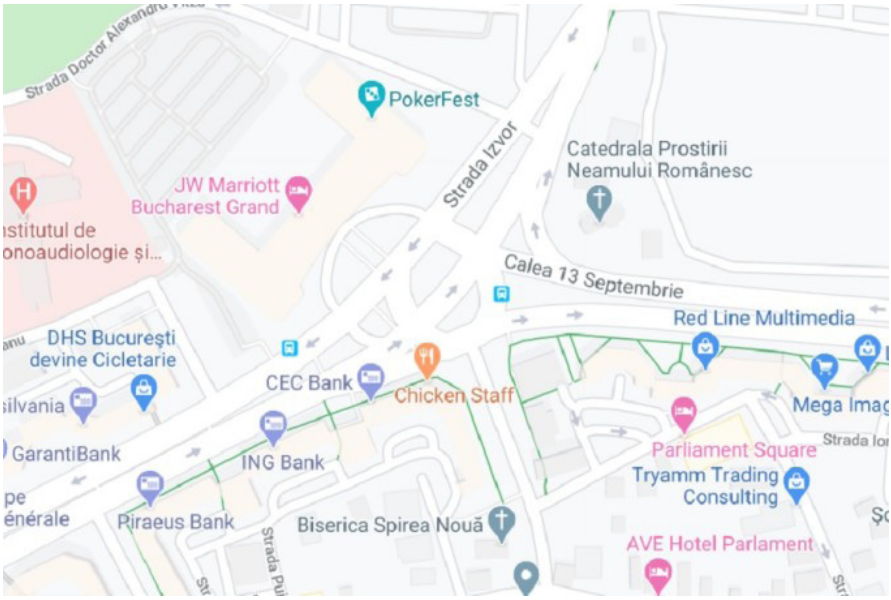

Figure 2. Google Map with the unconventional name *Catedrala Prostirii Neamului* ('Cathedral of People's Beguilement'). Image source: Știrile ProTV (2020).

6. Renaming countries

In the context of present-day major official toponymy, renaming states occurs rarely, and can be associated with internal and international affairs alike. It is artificial, linguistically unmotivated, and adapted to specific sociopolitical realities. The change of country names generally ensues from parliament decisions (Northern Ireland), war (North/South Korea), state reconfiguration (countries in former Yugoslavia), international negotiations (Macedonia > North Macedonia), or decisions regarding internal affairs (Holland > the Netherlands).

6.1. The official name of the Western state is *the Netherlands*, as the country consists of twelve provinces. Since two of the most important provinces are called *North Holland* and *South Holland*, in the collective mentality the informal name *Holland* was recorded, etymologically linked to Old Dutch *holtlant* 'wood land'[14].

The political decision makers' intention to avoid damage to the country's image due to associations with prostitution and substance use materialised in the removal of the name *Holland* from maps. However, this is a questionable measure. In contemporary scientific space, other attempts at avoiding name-related stigma have been recorded, but the results are inconclusive, at least in the short run. For instance, "associations between renaming schizophrenia and stigma-related outcomes have not

[14] There is also an explanation based on folk etymology, according to which the name refers to the elevation of the territory: *hol land* 'hollow land'.

been fully elucidated […], the impacts of renaming are still inconclusive" (Yamaguchi et al. 2017: 347 – 362). "Renaming cannot be the only answer to negative beliefs, prejudice and discrimination" (Gaebel, Kerst 2019: 258 – 261). If name change in medicine, in the subfield of mental health, has not proven successful, one can only be doubtful about the Netherlandish authorities' presumption that the national rebranding will alter tourists' collective perception. I have not come across any study to confirm that the old name, *Holland*, refers to drug consumption and legalised prostitution, just as the new name, *the Netherlands*, does not guarantee that tourists will associate it with anything more than the tulips, windmills, canals, and bicycles of Amsterdam. *Britannica* points out that "people often use the terms 'Holland' and 'the Netherlands' interchangeably, but they don't match up exactly" (Eldridge). One can agree with the idea that the name *the Netherlands* is geographically more relevant to the reality in the field, but in the collective, cultural perception, especially that of tourists, the name *Holland* is not obsolete.

6.2. The break-up of former Yugoslavia caused fierce nationalistic rekindling, with sociopolitical and linguistic reverberations not only in the region, but internationally. Redrawing the borders and proclaiming the independence of certain states also brought their naming in the spotlight. The implications of the disputes with Greece (spanning 27 years) and the constitutive Albanian minority delayed the adherence of the Former Yugoslavian Republic of Macedonia to the UN, NATO, and the EU (Muhic 2017: 237 – 257; Kostoska 2018: 54 – 76). The crisis was solved once the country was given a name approved by political leaders, while a part of the population did not show any interest in the name-giving, and the other strongly opposed the new name. As the northern territory of Greece bore the name *Macedonia* and the local inhabitants claim to be descendants of the Argead dynasty, as a part of their cultural-historical heritage, a homonymous name would have been unacceptable to the Greeks. The former Yugoslavian state sees the preservation of the name *Macedonia* as a nation-building tool, and the geographical reference *North* does not confine or restrain the positive historical aura in any way. For a small country, its name carries symbolic importance as cultural heritage and contributes to national pride in relation to its neighbours and the entire international community. The name *Republic of North Macedonia*, official since 2019, is a compromise negotiated and reached internationally, by means of which onomastic consensus favours the reconciliation of other disputes regarding the lands and descendants of Alexander III of Macedon (i.e. Alexander the Great)[15] and the national flag, among others.

Country names reinforce the bonds between people and the space they inhabit. These designations are arbitrary, and sociopolitical motivation is stronger than linguistic, geographical, or cultural motivation. The resolution of national rebranding is in the hands of the authorities, who decide on behalf of the population. The new name must be confirmed and approved by international bodies.

[15] The "antiquisation" policy (*Antikvizatzija*) aimed at promoting the images of Philip II and Alexander the Great on numerous monuments and using their names in the designations of major public sites: motorways, airports, stadia.

7. A flagship team in Milan and its stadium + the Dakar Rally

7.1. In May 2020, a news item captured my attention, because it was about the demolition of the famous stadium in Milan and the building of a new arena in its place by the year 2025. As the construction began in 1925, the replacement of the stadium should not come as a surprise. It follows a trend that is increasingly frequent in the civilised world, i.e. the substitution of old establishments with new ones, adapted to the requirements of the twenty-first century[16]. From the viewpoint of onomastics, the news is interesting because the same stadium bears two names depending on the supporters that refer to it. The arena is shared by the two rival teams in Milan. Thus, Inter Milan *tifosi* call the stadium *Giuseppe Meazza*, whereas for the fans of AC Milan the arena is known as *San Siro*. The latter name is the original designation, which the stadium received when it was built in the interwar period. The name *Giuseppe Meazza* was given in March 1980, in memory of a great local football player, who won the World Cup twice (in 1934 and 1938) and played for both clubs. "Due to the stronger connection of Giuseppe Meazza with Inter, the *Nerazzurri* usually talk about the stadium using his name rather than *San Siro*, a name which is more frequently used by the fans of AC Milan" (*DIGI Sport* 2019, orig. Romanian). In this case, the name of the same building differs according to the preferences of the individuals referring to it.

7.2. Towards the end of January 2021, another piece of news with onomastic implications spread from the aforementioned city in Northern Italy: *Gazzetta dollo Sport* announced that Internazionale Milano would change its name and logo at the beginning of March. The new name, *Inter Milano*, was already used by the fans and can be accounted for by being concise. With the more and more fast-paced speech rhythm and on grounds of linguistic economy, most supporters consider that an abbreviation is favourable. Whenever longer names are found, they are subjected to shortening. In these cases, brevity is associated with verbal economy. It is also the example of the German football team *Borussia Verein für Leibesübungen 1900 e.V. Mönchengladbach*, commonly known as *Borussia Mönchengladbach*. As the name of the city is difficult to utter for non-native speakers of German, it was shortened to *Gladbach* and subsequently to *MG* when it is linked to the football team (*Borussia MG*).

Another reason underlying the origin of abbreviations is the conflict between clubs (or club owners), followed by trials ruling definitive verdicts. For instance, the football team *Steaua București* (< Romanian *steaua* 'star' + *București* 'Bucharest'), which has won the European Champions' Cup and the European Super Cup, had to change its name to *FCSB* in 2017, due to disagreements between the former owner (the Romanian Army) and the current manager. The abbreviation that makes up the new name is aimed at preserving the football club's old glory (***F**otbal **C**lub **S**teaua **B**ucureşti*

[16] A meaningful example in this respect is the modernisation of Santiago Bernabéu stadium, associated with the famous Real Madrid. On that arena, the Bulgarian Hristo Stoicikov wrote history together with the Romanian Gheorghe Hagi in the 1990s (*Real Madrid* 2021).

'Football Club Steaua Bucharest'), of which the team has been bereft as a result of a definitive court ruling. The tendency of making the least possible effort is active in language to such an extent that, by means of linguistic explanation, the principle of least effort is invoked.

7.3. *Dakar Rally*. Formerly known as the *Paris-Dakar Rally*, the event dates from the year 1978, and it is one of the most famous races in the world, open to amateur and professional entries: cars, off-road vehicles, motorcycles, quads, UTVs, and trucks. The name of the sports event is related to the starting and finish points of the competition (Paris, France, and Dakar, Senegal, respectively). Until the year 2007, the rally took place in this format. However, due to terrorist threats, the rally was moved to northwest Romania in 2008, and between the years 2009 and 2019 it was organised in South America. The last two editions were held in Saudi Arabia, but the name of the race was preserved. This proves the power of a brand name, the impact it has on collective mentality and how conservative people are when it comes to changing a successful name. The fact that the initial geographical reference in the name *The Dakar* crosses borders and reaches different continents testifies to the power of a successful name. The brand name is more important than geographical motivation, and economic reasons are above name transparency. In Europe or Africa, South America or Asia, *the Dakar* is at home. It enjoys worldwide attention in the media, and no one considers changing its name, as it is attractive for the racers, challenging for the race car manufacturers, and lucrative for the organisers. Rebranding would not ensure success[17], and examples of notorious failures can be found throughout the world and in every field: *New Coke* instead of *Coca-Cola Classic*, *The Hut* instead of *Pizza Hut*, *Consignia* instead of *Royal Mail*. Conservativeness in onomastics is more significant than innovation, and names do not have to mirror reality.

8. Concluding remarks

Nowadays, the information flow unfolds at the speed of the flow of news flooding the Internet. Onomastics, despite not making the headlines of most news items, dominates the mass media. Upon reading between the lines, we see that names are ubiquitous and can be construed as having positive or negative connotations, depending on individuals' political allegiance, social belonging, religious devotion, and their subjective preference or perception. In correlation with people's education and culture, names can be worshiped, reprehended, or changed. Without bearing the blame for anything, names are run through a multitude of personal filters, more or less politically correct, so that they end up uniting or separating communities, stirring or solving conflicts, creating brands or exposing national and commercial symbols, as well as symbols in sports and other fields. Anthroponymy is tightly connected with toponymy and the other onomastic categories in almost every type of discourse. The way in which we perceive names depends on us, on our linguistic education and sensibility. Names reveal their truth to us, they convey data which, when decoded

[17] It is worth following the image of the name *Vaxzevria* across mass and social media, compared to *Covid-19 Vaccine AstraZeneca* (European Medicines Agency 2021).

properly, grant us the satisfaction of a superior grasp of the world around us, in all its complexity.

REFERENCES

Ainiala 2016: Ainiala, T. *Names in Society*. In: Hough, C. (Ed.), *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, 371 – 381.

Albert 2020a: Albert, D. France: Agatha Christie novel 'Ten Little Niggers' changed to 'There Were Ten. – *Remix News*, 27 August (2020). <https://rmx.news/article/article/france-agatha-christie-novel-ten-little-niggers-changed-to-there-were-ten>, retrieved on 15.02.2021.

Albert 2020b: Albert, D. German brand renames 'Gypsy sauce' to 'Hungarian Paprika Sauce' due to claims of racism. – *Remix News*, 17 August (2020). <https://rmx.news/article/article/german-brand-renames-gypsy-sauce-to-hungarian-paprika-sauce-due-to-claims-of-racism>, retrieved on 15.02.2021.

Alderman 2003: Alderman, D. Street names and the scaling of memory: The politics of commemorating Martin Luther King, Jr. within the African American community. – *Area*, 35 (2), 163 – 173.

Alderman, Inwood 2013: Alderman, D.H., Inwood, J. Street Naming and the Politics of Belonging: Spatial Injustices in the Toponymic Commemoration of Martin Luther King Jr. – *Social & Cultural Geography*, 14 (2), 211 – 233. DOI: 10.1080/14649365.2012.754488.

Archyde.com 2020: *Archyde.com*. "Ten little niggers", the novel by Agatha Christie, changes title to remove the term "nègre". <https://www.archyde.com/ten-little-niggers-the-novel-by-agatha-christie-changes-title-to-remove-the-term-negre/>, retrieved on 17.02.2021.

Arun 2020: Arun, G. Sfințenia și politica [Holiness and politics]. – *DW*, 30 January (2020). <https://www.dw.com/ro/sfințenia-și-politica/a-52207988>, retrieved on 15.02.2021.

Bostock 2020: Bostock, B. The first man to receive Pfizer's COVID-19 vaccine outside clinical trials is an Englishman named William Shakespeare, and the internet is having a field day. – *Business Insider*, 8 December (2020). <https://www.businessinsider.com/william-shakespeare-first-uk-man-pfizer-coronavirus-vaccine-2020-12>, retrieved on 27.12.2021.

Brasher et al. 2020: Brasher, J.P., Alderman, D.H., Subanthore, A. Was Tulsa's Brady Street really renamed? Racial (in)justice, memory-work and the neoliberal politics of practicality. – *Social & Cultural Geography*, 21 (9), 1223 – 1244. DOI: https://doi.org/10.1080/14649365.2018.1550580.

Caiazzo 2017: Caiazzo, L. Columbus's name in the space of American collective memory. In: Felecan, O. (Ed.), *Proceedings of the Fourth International Conference on Onomastics "Name and Naming": Sacred and Profane in Onomastics*. Cluj-Napoca: Mega, Argonaut, 723 – 734.

CDC 2021: CDC (Centers for Disease Control and Prevention). *Science Brief: Emerging SARS-CoV-2 Variants*. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/more/science-and-research/scientific-brief-emerging-variants.html>, retrieved on 17.02.2021.

Crossette 2001: Crossette, B. Taliban Explains Buddha Demolition. – *New York Times*, 19 March (2001). <https://www.nytimes.com/2001/03/19/world/taliban-explains-buddha-demolition.html>, retrieved on 20.04.2021.

Curry 2015: Curry, A. Here Are the Ancient Sites ISIS Has Damaged and Destroyed. – *NG*, 1 September (2015). <https://www.nationalgeographic.com/history/article/150901-isis-destruction-looting-ancient-sites-iraq-syria-archaeology>, retrieved on 20.04.2021.

Disrupt Texts: *Disrupt Texts*. What is #disrupt texts? <https://disrupttexts.org/lets-get-to-work/>, retrieved on 17.02.2021.

Dockery 2020: Dockery, G. Renaming America: From Rhode Island-sans-Plantations to Obamaland, here's how your home state could soon be redubbed. – *RT*, 24 June (2020). <https://www.rt.com/op-ed/492853-renaming-states-rhode-island/>, retrieved on 15.02.2021.

Eldridge: Eldridge, A. Is "Holland" the Same Place as "the Netherlands"? – *Britannica*, n.d. <https://www.britannica.com/story/is-holland-the-same-place-as-the-netherlands>, retrieved on 15.02.2021.

Felecan 2014: Felecan, O. Unconventional First Names: Between Onomastic Innovations and Illustrious Models. In: Felecan, O., Felecan, D. (Eds.), *Unconventional Anthroponyms: Formation Patterns and Discursive Function*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 133 – 155.

Felecan 2020: Felecan, O. The Romanian Orthodox Church and higher education: between academic freedom and constraint. – *Diacronia*, 11 (2020), A164, 1 – 6. DOI: https://doi.org/10.17684/i11A164en.

Gaebel, Kerst 2019: Gaebel, W., Kerst, A. The debate about renaming schizophrenia: a new name would not resolve the stigma. – *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 28 (3), 258 – 261. DOI: 10.1017/S2045796018000513.

Kostoska 2018: Kostoska, O. Macedonia's Stalled Bid for EU Membership: Is the Solution in Sight? – *Romanian Journal of European Affairs*, 18 (2), 54 – 76.

Luca-Hac 2020: Luca-Hac, Z. Gripa spaniolă nu a fost chiar...spaniolă! [The Spanish flu was not exactly… Spanish!] – *Radio România Actualități*, 10 April (2020). < http://www.romania-actualitati.ro/gripa_spaniola_nu_a_fost_chiarspaniola-137661 >, retrieved on 28.12.2021.

Luke et al. 2006: Luke, T.C., Kilbane, E.M., Jackson, J.L., Hoffman, S.L. Meta-Analysis: Convalescent Blood Products for Spanish Influenza Pneumonia: A Future H5N1 Treatment? – *Annals of Internal Medicine*, 145, 599 – 609.

McLaughlin, Hackney 2020: McLaughlin, E.C., Hackney, D. Democrats want John Wayne Airport renamed after 'I believe in white supremacy' interview resurfaces. – *CNN Travel*, 29 June (2020). <https://edition.cnn.com/2020/06/28/us/john-wayne-airport-name-change-orange-county-democrats/index.html>, retrieved on 15.02.2021.

Moran 2020: Moran, R. Rhode Island Moves to Become the First State to Change Its Name. – *PJ Media*, 23 June (2020). <https://pjmedia.com/news-and-politics/rick-moran/2020/06/23/rhode-island-becomes-first-state-to-change-its-name-n566691>, retrieved on 15.02.2021.

Muhic 2017: Muhic, M. Torn Between Agendas: Macedonian National Identity Between Europe and Its Multicultural Agendas. In: Karner, C., Kopytowska, M. (Eds.), *National Identity and Europe in Times of Crisis: Doing and Undoing Europe*, 3rd Conference on Political Linguistics – *(Re)Construing Nationhood in (Un)Doing Europe Today*. Bingley: Emerald Publishing, 237 – 257. DOI: 10.1108/978-1-78714-513-920171011.

Ng 2020: Ng, K. Sadiq Khan will review all monuments in London to ensure they reflect city's diversity. – *The Independent*, 9 June (2020). <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/sadiq-khan-statues-london-diversity-edward-colston-black-lives-matter-a9555941.html>, retrieved on 15.02.2021.

Porras-Gallo, Davis 2014: Porras-Gallo, M., Davis, R.A. (Eds.). *The Spanish Influenza Pandemic of 1918–1919: Perspectives from the Iberian Peninsula and the Americas*. [Rochester Studies in Medical History 30.] Rochester: University of Rochester Press.

Prieto-Ramos et al. 2020: Prieto-Ramos, F., Pei, J., Cheng, L. Institutional and news media denominations of COVID-19 and its causative virus: Between naming policies and naming politics. – *Discourse & Communication*, 14 (6), 635 – 652. DOI: 10.1177/1750481320938467.

Princeton University 2020: *Princeton University*. Woodrow Wilson (1902-10). <https://pr.princeton.edu/pub/presidents/wilson/>, retrieved on 17.02.2021.

Pulver 2020: Pulver, A. *Gone with the Wind* dropped from HBO Max over depiction of slavery. – *The Guardian*, 10 June (2020). <https://www.theguardian.com/film/2020/jun/10/gone-with-the-wind-dropped-from-hbo-max-over-depiction-of-slavery>, retrieved on 17.02.2021.

Real Madrid 2021: *Real Madrid*. A look at the new Santiago Bernabéu. <https://www.realmadrid.com/en/news/2021/01/08/a-look-at-the-new-santiago-bernabeu>, retrieved on 17.02.2021.

Reggiani 2013: Reggiani, N. Charon's Semantics. Naming Weather Systems: Between Scientific Tradition and Media Lore. In Felecan, O., Bugheșiu, A. (Eds.), *Onomastics in Contemporary Pubic Space*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 578 – 596.

Reuters 2020a: *Reuters*. Berlin drops derogatory name for metro station after protests. <https://www.reuters.com/article/us-global-race-germany-idUSKBN2442FV>, retrieved on 17.02.2021.

Reuters 2020b: *Reuters*. In England, William Shakespeare receives a COVID-19 vaccine. <https://www.reuters.com/article/health-coronavirus-britain-shakespeare/in-england-william-shakespeare-receives-a-covid-19-vaccine-idUSKBN28I10F>, retrieved on 17.02.2021.

Ross 2020: Ross, A. Black Scholars Confront White Supremacy in Classical Music. – *The New Yorker*, 21 September (2020). <https://www.newyorker.com/magazine/2020/09/21/black-scholars-confront-white-supremacy-in-classical-music>, retrieved on 15.03.2021.

Schein et al. 2012: Schein, R., Bruls, S., Busch, V., Wilson, K., Hershfield, L., Keelan, J. A Flu by Any Other Name: Why the World Health Organization Should Adopt the World Meteorological Association's Storm Naming System as a Model for Naming Emerging Infectious Diseases. – *Journal of Health Communication*, 17 (5), 532 – 545. DOI: 10.1080/10810730.2011.626503.

Stan, Turcescu 2006: Stan, L., Turcescu, L. Politics, National Symbols and the Romanian Orthodox Cathedral. – *Europe-Asia Studies*, 58 (7), 1119 – 1139. DOI: 10.1080/09668130600926447.

Stoicescu, Vanghele 2018: Stoicescu, V., Vanghele, O. Catedrala Mânuirii Neamului [Cathedral of People's Manipulation]. – *Să Fie Lumină*, 22 November (2018). <https://safielumina.ro/catedrala-manuirii-neamului/>, retrieved on 15.02.2021.

Tobias 2020: Tobias, A. România a amendat Google pentru că nu a schimbat denumirea de Catedrala Prostirii Neamului din Google Maps / Reacția companiei [Romania fined Google for omitting to change the name Cathedral of People's Beguilement in Google Maps/The company's reply]. – *Mediafax*, 17 June (2020). <https://www.mediafax.ro/politic/romania-a-amendat-google-pentru-ca-nu-a-schimbat-denumirea-de-catedrala-prostirii-neamului-din-google-maps-19298709>, retrieved on 15.02.2021.

Vanden Brook 2020: Vanden Brook, T. Army to consider changing names of forts named after Confederate generals. – *USA Today*, 8 June (2020). <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/2020/06/08/army-confederate-names-bases-may-change-wake-floyd-death/5323819002/>, retrieved on 15.02.2021.

Varney 2021: Varney, J. Woke teachers want Shakespeare cut from curriculum: 'This is about White supremacy'. – *The Washington Times*, 15 February (2021). <https://www.washingtontimes.com/news/2021/feb/15/woke-teachers-want-shakespeare-cut-curriculum-abou/?fbclid=IwAR2v083wGXypxamiskaTcFbgrXz6msuMD0aJoubK8JX9c2lOTKZ-lR3gZHs>, retrieved on 17.02.2021.

Virological.com 2021: *Virological.com*. Genomic characterisation of an emergent SARS-CoV-2 lineage in Manaus: preliminary findings. <https://virological.org/t/genomic-characterisation-of-an-emergent-sars-cov-2-lineage-in-manaus-preliminary-findings/586>, retrieved on 17.02.2021.

WHO 2015: WHO. *World Health Organization Best Practices for the Naming of New Human Infectious Diseases*. Geneva: World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/bit-stream/handle/10665/163636/WHO_HSE_FOS_15.1_eng.pdf?sequence=>, retrieved on 26.01.2021.

WHO 2020: WHO. *Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it*. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it>, retrieved on 25.01.2021.

Wikipedia: *Wikipedia*. Spanish flu. <https://en.wikipedia.org/wiki/Spanish_flu>, retrieved on 27.12.2020.

Yamaguchi et al. 2017: Yamaguchi, S., Mizuno, M., Ojio, Y., Sawada, U., Matsunaga, A., Ando, S., Koike, S. Associations between renaming schizophrenia and stigma-related outcomes: A systematic review. – *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 71 (6), 347 – 362. DOI: 10.1111/pcn.12510.

Ziarul Financiar 2010: *Ziarul Financiar*. Catedrala Mântuirii Neamului va fi cea mai scumpă clădire construită după Revoluție [The Cathedral of People's Redemption will be the most expensive building to be erected after the Revolution]. <https://www.zf.ro/eveniment/catedrala-mantuirii-neamului-va-fi-cea-mai-scumpa-cladire-construita-dupa-revolutie-galerie-foto-5500214>, retrieved on 17.02.2021.

Onomastic Considerations on News in the Recent Mass Media

Oliviu Felecan

Abstract: The flow of information in the mass media is overwhelming nowadays, and we must do our best to avoid being subjugated by negative news. Regardless of the senders'

intention, we decode messages through our own filter and through the lens of onomastics, as names are ubiquitous in various shapes: not only in news titles, but also in the texts themselves.

This presentation deals with several events that have been more or less the focus of attention in the media. They are related to the science of names, from official toponymy (the renaming of certain European states) to unofficial toponymy (nicknames of significant buildings), anthroponymy (the burden of bearing a famous name), medical onomastics, names in sports etc. The influence of political correctness is increasingly salient in onomastics as well, whether for solid grounds or as a present-day trend.

Keywords: official toponymy, unofficial toponymy, unconventional anthroponymy, medical onomastics, names of public and religious buildings.

Prof. habil. Oliviu Felecan
Technical University of Cluj-Napoca, North University Centre of Baia Mare, Romania
Baia Mare, Romania
e-mail: olifelecan@yahoo.com

Непознатият Йордан Заимов

Рая ЗАИМОВА

Обикновено името на Йордан Заимов (1921–1987) се свързва с академичната кариера на езиковед, изследовател на средновековни писмени паметници и специалист по ономастика, професор в Института за български език при БАН, един от водещите учени от втората половина на XX век. След неговата кончина голяма част от обемистата му библиотека заедно с езиковия архив бяха дарени на Института за български език при БАН. Към днешна дата е достъпен личен фонд на негово име в Централния държавен архив[1]. Частично постъпление на негови документи се съхранява и в Университетския архив на НБУ[2].

Напоследък в домашна среда се намериха и идентифицираха няколко папки с негови стихове, преводи от творби на руската класическа и западноевропейска литература, обширен Дневник, преразказани легенди, събирани в продължение на години по сведения на местни хора от различни области в България. Най-ранната дата на материалите е от 1938 г., когато авторът е все още гимназист във Втора мъжка гимназия в София. Най-активен във воденето на Дневник (1941 – 1946) е през военния период, който съвпада със студенството му по славянска филология в Софийския университет и работата му като скулптор в ателието на изявения Андрей Николов (1878 – 1959) [3]. Във филмов разказ на БНТ „Корени“ (1984) сам споделя, че по-голямата част от времето си прекарвал в ателието по скулптура на ул. Любен Каравелов, където се сбирали приятели на майстора, интересни личности като филолога-класик Александър Балабанов, писателя Елин Пелин, публициста дипломат Симеон

[1] ЦИА, личен фонд 1325К, съдържащ 978 архивни единици.

[2] Във фонд 8 „Проф. „Александър Фол“ – Раздел „Документи от други лица“ се съдържа документация по издирване на скален надпис в Средна Стара планина, споменат в спомените на Филип Тотю.

[3] За ателието и контактите на Андрей Николов вж.: Червената къща. Памет за скулптора Андрей Николов. София, Български бестселър, Нац. музей на българската книга и полиграфия (Овчарова / Ovcharova 2010).

Радев, художника Константин Щъркелов – все модели на майстора. Споделя също, че бюстът на Симеон Радев е негово дело, подарен на „модела“.

Йордан Заимов и неговият „модел“ Симеон Радев

В следващите години се ориентира към изследователска дейност в Института за български език (1950–1987). В „Съюза на художниците самоуци в България“ членува до прекратяването на дейността му (през есента на 1950 г.). Това е времето когато се и отдалечава от поръчки за партизантски паметници и подготвяния ансамбъл на Съветската армия в София. В следващите десетилетия ваятелската му дейност в ателието намалява и творбите в стихотворна форма са периодично създавани и останали необработени в ръкопис. Част от скулптурите му са запазени и съхранявани от наследниците.

Не са случайни интересите на Йордан Заимов към изкуството и литературата. Баща му Димо Д. Заимов (1873 – 1954) – по произход от Габрово – е начален учител в страната и софийското училище „Тодор Минков“, пропътувал хиляди километри с колело до Балканското изложение в Лондон (1907) и до Санктпетербург (1912)[4]. Задоволявал книжовните потребности на единствения си син, но не ценял неговите ваятелски дейности извършвани в Горнобанската им къща. По линия на майка си Райна – по произход от заможно Разградско семейство – има вуйчо художник Георги Йорданов (1892 – 1967), а скулпторът Йордан Кръчмаров (1895 – 1980) и художникът Никола Ганушев (1889 – 1958) са му братовчеди.

[4] Заимова 2014: Заимова, Р. В Европа без граници или с колело до Лондон. – *LiterNet,* 11.04.2014, № 4 (173).

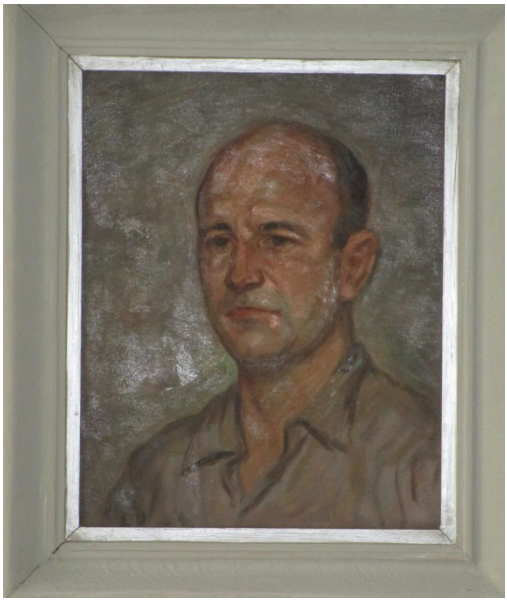

Портрет на Йордан Заимов от Георги Йорданов (60-те години, XX в.)

Запазените ръкописи в домашния архив са обособени в папки под надслов *Scripta varia.* Отварят се на страниците с превод от френския оригинал на действие първо, явление четвърто от трагикомедията „Сид“ (1637) на Пиер Корней. Откъсът е публикуван в бр. 2 на далечната 1938 г. във вестник *Ученически подемъ* и е първият опит за превод на тази класическа творба от XVII в.[5] В кратки спомени от 1986 г. Йордан Заимов споделя за това начинание в младежките си години:

Останалото не е печатано. Преводът на „Сид“ показах на Николай Лилиев, който остана доволен от него, особено от езика му. В сп. Прометей[6], редактирано от Александър Балабанов и Димитър Дечев, излезе през 1940 г. преводът ми на Хорациевото стихотворение „Към Мелпомена“, а в Църковен вестник четвъртата еклога на Вергилий, която се смята за предсказателна.

Контактите с Николай Лилиев са засвидетелствани и в посветените нему стихове (20 май 1939 г.). Както е известно, поетът публикува Корнелиевата творба на български език през 1940 г.[7]

---

[5] Заимов 1938: Заимов, Й. Сидъ, трагедия отъ Пиеръ Корней, прев. отъ оригинала Йорданъ Заимов. – *Ученически подемъ*, год. XV, бр. 2, декември 1938, с. 5 – 7

[6] Заимов 1939: Заимов, Й. Към Мелпомена. – *Прометей*, бр. 6, год. III, 1939, с. 39

[7] Пиер Корней. Сид. Трагедия в пет действия. Прев. от френски Н. Лилиев. София, 1940. (Златна библиотека 32).

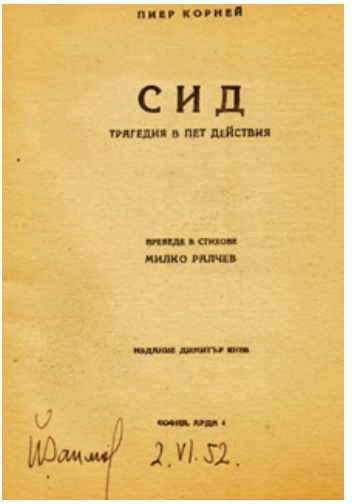
ПИЕР КОРНЕЙ

СИД

ТРАГЕДИЯ В ПЕТ ДЕЙСТВИЯ

ПРЕВЕДЕ В СТИХОВЕ

МИЛКО РАЛЧЕВ

ИЗДАНИЕ ДИМИТЪР ЮНЕВ

СОФИЯ, АРДА 4

Йордан 2.VI.52.

Из литературната сбирка

Френската драматургия от века на Луи XIV присъства и с други преводи от оригинал (1941 – 1942) като трагедиите „Британик“ (1669) и „Андромаха“ (1667) на Жан Расин. Разсъждавайки за предизвикателството с което се сблъсква при превода на „Сид“ Йордан Заимов споделя в Дневника си за „гениите“ от епохата на класицизма, определяйки я като *висок развой на френския театър, на френския език и дух, на които днес благоговейно се покланят искрените почитатели на вечното и красивото в изкуството.*

Известната басня „Гарванът и лисицата“ на Жан дьо Лафонтен и „Скръб“ от Алфред дьо Мюсе са преводи от същите години на френски писатели. Интересите му се насочват и към руската класическа литература като това се изразява в преводи на Пушкиновите творби „Станси“, „Затворник“ и „Към А. П. Керн“ (1943), а Лермонтов привлича вниманието му с „Въздушен кораб“ и „Пророк“, вероятно датиращи от същите години, ако се съди по почерка и мастилото.

Наравно с тях се срещат преводи от полски на Казимир Тетмайер и из „Кримските сонети“ на Адам Мицкевич; от латински „Пирам и Тисба“ на Публий Овидий Назон и „Писмо на болния поет до неговата жена“. Към мозайката от преводи трябва да се спомене и откъс от „Отело“ на Уилям Шекспир.

В пожълтелите страници на Дневника става дума на няколко пъти за работата му през 1940-те години върху два романа („Надежда Петрова“ и „Павел Черновски“), които са незавършени. Сюжетите им третират въпроси свързани с ваятелната дейност на скулптора и неговите модели, за християнското изкуство във Вечния град. Не са малко бележките по подготовката на драми с мотиви и герои от историческото минало: „Билянов“ (роман за живота на един

българин богомил в Испания), „Боляри“ (1961 – 1969) за времето на Иван Асен II, „Делян“, „Богомили“ (1967). Вероятно и творбата „Самодържец български“ (в памет на Гаврил Радомир, убит от роднината си (Йоан) Иван Владислав, 1015 г.) е била замислена като драма. Сюжетът е в необработени стихове, датиращи от 1970-те години:

Ти с разума не можеш да тежиш
неутешима скръб, която жлъчно
сърцето ти яде кат лешояд
тъй с камък не се заприщва само
неудържим поток.

О как звучат заканно твойте думи,
отчувани от пресния ти гроб!
Не може и земята да погълне
последни думи, въздух и закани
изречени в предсмъртен час.

Важна част от езиковедските изследвания на Йордан Заимов са насочени към разчитането на Битолския надпис върху камък на (Йоан) Иван Владислав и изработването на гипсов негатив в естествения му размер, днес съхраняван в Регионалния исторически музей – София[8]. Филологическите му познания се съчетават с уменията му на скулптор, придобити още в младежка възраст при Андрей Николов. Затова и знакови фигури от средните векове заемат вниманието му и го привличат с деянията си.

Наред със споменатите исторически личности имаме словесна среща и със „Сивил“, либрето в пет действия за разбойника Сивил и за щастливата любов. Някои от пиесите са запазени само в резюме: например, комедията „Женитба“ (1969). Християно-ислямската тема също се застъпва в няколко ръкописа, съдържащи бележки за предполагаеми герои или началото на драматичното действие, чийто край не е поставен. Някои от тях са писани по време на командировка в чужбина (например, драмата „Вида“, 1973). Друга група от замислени пиеси са по фолклорни мотиви, различни от историческите: „Магаре на сватба“, „Мокра кокошка“, „Жаба и локва“, „Хляб и сол“ и др. Легенди от Родопите, Балкана и Русенско са записани от местни хора. Някои от тях са „обработени“ и представени в стихотворна форма: „Отроче от мъжки

[8] Й. Заимов, В. Тъпкова-Заимова, Битолски надпис на *Иван Владислав, самодържец български. Старобългарски паметник от 1015–1016 година.* София, БАН, 1970.

пол, XVII–XVIII в.“ (б.д.), „Чучàна“ (1978), „Легенда за Ени Хан Бабà“ (1980-те години), „Момин камък“ (1984), „Песента на кавала“ (б.д.), „Дафина“ (б.д.) и др. Единствено родопската легенда „Дъждосвирец“ (1982 – 1986) е публикувана със съкращения в списание „Родопи“. Всъщност това е и последната творба, която Йордан Заимов отпечатва броени месеци преди кончината си[9].

До голяма степен героите и действията в тях се вписват в универсални стереотипи, популярни на Балканите и съхранени от народната памет. Те не са преставали да бъдат обект на антрополози и изследователи на културната история. Записите на терен, датиращи от 1970 до 1980 години дават основание да ги смятаме за достоверни като извор, неизчерпаем и автентичен. Поднесени в стихотворна форма от Йордан Заимов те получават своеобразна емоционална окраска.

Разказът „Антоний и Лидия“ (1943) ни отвежда в провинциите на древен Рим, където главният герой Луций Петроний се любува на ваятелното изкуство на своите предци.

В *Scripta varia* се съхраняват и поетични опити писани през различни години – от младежка възраст до последните години на земния му път. Най-ранните датират от 1938 г. като темата за Христовия път към Голгота и безчестната власт поставя началото на поредица, отразяваща лични настроения, често пъти повлияни от ситуацията в България и Европа и вечния проблем за властта и духовните ценности. Въз основа на класиците на българската литература и поезия изгражда образите на мъченика и войника, на майката и любимата, на девствената природа и безнравствения човек, на привързанността към родината и интересното „чуждо“. Ето един пример:

Морето своя бяс ще укроти
И вихрите ще секнат онемели,
Че като сън след орхидеи бели
Пред мен с усмивка се явяваш ти!

Наравно с това епиграмите в стил Радой Ралин насочват към злободневни проблеми, универсални за всяко едно общество:

Знай – имаш ли <u>призвание</u>
не чакай ти <u>признание</u>.

Той водеше редовно <u>лектората</u>,
но гледаше неспирно <u>ректората</u>.[10]

[9] Заимов 1986: Заимов, Й. Дъждосвирец (Родопска легенад) сп. *Родопи*, год XXI, кн. 6, с. 47.

[10] Подчертаното е дело на автора.

Малък свитък с книжа под надслов „Мисли на бай Андрей“ съдържа спомени от артистични и ежедневни срещи на Андрей Николов с познати и непознати хора. Сами по себе си те разкриват своеобразния поглед на майстора към живота и изкуството:

Когато никъде не свети, в моето ателие е светло като ден. Когато другаде свети и хората си гледат работата, то моето ателие е мрачно и тъмно.

Йордан Заимов постъпва в ателието на „бай Андрей“ през ноември 1943 г. В Дневника си отбелязва с възторг това събитие:

От днес аз работя в ателието на Андрей Николов! О, небеса, запалете се в божествен пламък, звезди, покажете вече своя неземен блясък, най-сетне ви се отдаде случай!

Автопортрет (б.д.)

И преди тази дата той периодично записва свои разсъждения за изкуството, прави паралели между образите, които музиката създава у човека и тези които остават веществени под формата на мълчаливи гипсови изображения. Ежедневните случки и събития по времето на Втората световна война остават на заден план, за да изпъкнат емоционалните му настроения и любовта към изкуството. По повод интересите му към езиковедски въпроси въвежда свой жив събеседник – д-р Никола Михов (1877 – 1962), начетен библиограф. В част от текстовете се подемат словесни срещи между двамата по повод архива на Пенчо Славейков. Поетът Боян Пенев пък косвено присъства в авторовите разсъждения и амбиции за изследване на българското литературно наследство.

В Дневника имаме среща с търсенията на млад човек, който намира сходства между отделни течения и идеи, присъщи на философи от Древността и подновени от Ренесансова Европа и Просвещението. Като че ли авторът е имал пряк допир с Аристотел, представен като добър познат, чиито идеи се разливат и обхващат целия свят. Универсалните стереотипи от класическо време, заедно с вметнатите латински изрази, оформят пътищата на разсъждения и тяхното приложение в конкретната ваятелна дейност. Изваяните от скулптора Йордан Заимов образи на Атина или Брут носят чертите на човешкото достойнство и гордост, а барелефите на Бетовен говорят за сериозни помисли, драматизъм и резки промени. Прибавени към бюстовете на реални модели – възрастни хора и деца – те са резултат от търсенията на твореца:

> Така и след бурята на чувството, ще дойде разума и мъдър, и спокоен като времето, ще разчисти ненужното и ще намери оправдание на новото, донесено наглед така ненадейно и случайно.

Бюст на Бетовен

С инструментариума на изкуството създава своя атмосфера, която в повечето случаи има за опорни точки постиженията на ренесансова Европа. На места нежен и лиричен, друг път с гняв и ненавист обикновено към църковна институция. Потресен е от отшелничеството и мързела на хората в расо, които безделничат по цял ден. Авторовите разкази тръгват от конкретното и видяното, за да ескалират в разсъждения за вярата и смисъла на живота, изцяло вписващи се в голямата и щекотлива тема на волтерянството. Имам спомен

за емоционалните му реакции по повод на „попски бради“ когато изричаше популярната фраза на Волтер (1694 – 1778): „Да смачкаме гадината!“ – ще рече да унищожим закоравялата и корумпирана църковна институция, да се борим срещу фанатизма в религиите[11]. С този израз се визира проблема за верската толерантност, суеверията и злоупотребите с човешкото достойнство, все проблеми, поставени на дневен ред през епохата на Просвещението. А критиката към съвременното духовенство на XX век е продиктувана от някои наблюдения на Йордан Заимов върху живота и деянията на духовници, които живеят само и единствено заради материалното благополучие, обръщайки гръб на грижата за ближния и неговото Спасение.

Сред просвещенците Жан-Жак Русо (1712 – 1778) заема по-скромно място в Дневника на фона на волтеровите идеи. „Обществеността му договор“ – най-превежданата и популярна книга от този автор[12] – присъства в дискурса на местата, където разсъжденията вървят за различните виждания на творците по темата за природата. Авторът изцяло споделя гледището си за почитане и следване на природните закони като в този смисъл подкрепя Русо, защитника на природата и примитивното, на естествените нрави.

Разсъждавайки за светлината в творчеството на Рембранд Йордан Заимов неволно стига до вечния проблем за Добро и Зло, до средновековното моралите́, което става „притча во езицех“ сред духовенството на Запада и определя до голяма степен разчупването на утвърдени норми от църковни деятели. Темата идва като продължение, като елемент от волтерянството и като важна тема за свободата на човешкия дух и разгръщането на креативните сили у творците, изграждащи ренесансовите процеси.

„Гениите“ – такива каквито ги познаваме от балканската преводна рецепция от края на XIX век насетне – изпъкват в записките за европейската литература и музика. Тук са Бетовен и Леонардо да Винчи, Шекспир и Рембранд, Микеланджело и Чайковски, Расин и Корней, Гьоте и Тургенев и т.н. Към тях се прибавят и вечните класици като Аристотел и творците на пластичното изкуство, оставили диря в европейското културно наследство.

В последните страници от Дневника се съдържат и наболелите политически събития, бомбандировките над София от есента на 1943 г. насетне, промените в правителствата и идващия край на Втората световна война. Йордан Заимов колебливо приема новата власт след преврата на 9 септември 1944 г. Усеща незаглъхващите имперски намерения на съветска Русия. Разказът за тази съдбоносна дата започва необичайно:

Настана ден божи на земята, 9 септември 1944 г. Ден като всеки ден.

Началото на събитията като че ли тръгват от създаването на света според библейския разказ и бележат важни промени с обявения преврат, станал факт през нощта на 8 срещу 9 септември. Неволно сме свидетели на драматичния

[11] Волтер 1972: Волтер, Ф. Философски новели. Прев. Б. Атанасов. Предг. С. Хаджикосев. София, Нар. култура, 1972.

[12] Zaïmova, Aretov 2013: R. Zaïmova, N. Aretov, Jean-Jacques Rousseau en Bulgarie. Eléments de bibliographie. – *Études balkaniques,* 1, 131 – 137.

развой на Втората световна война и основни действия на правителствата до и след идването на власт на Отечествения фронт. Самият той не остава безучастен към случващото се: желае оттеглянето на германските войски от България и притеснено приема напредването на съветските войски като дългогодишната имперска мечта за „топлите морета“, проливите Босфора и Дарданелите. Позицията си по тези въпроси не беше променил през годините. В семейна среда е запаметен следният случай.

Старата Заимова къща, худ. Дора Каменова, снимка Биляна Карастоянова

В Горнобанската къща на семейство Димо и Райна Заимови, която беше с девет стаи, е имало германски военни на квартира. Когато получават заповед за оттеглянето си, те си плащат наема, изчистват стаите, в които са живели и си заминават. Тръгва обаче слух, че на тяхно място ще дойдат хора от съветската армия. Тогава майката на Йордан Заимов, Райна, прибира всичката покъщнина, скатава дори и пружините на леглата и оставя въпросните стаи с гол под и стени. На въпроса, отправен от близките ѝ, защо постъпва по този начин, тя отговаря: „Аз помня от мама и баба как са се държали русите по време на руско-турската война, как са безчинствали и приянствали като свине!“

Накрая ще отбележа и някои думи и изрази, които определено правят впечатление в Дневника. *Румъни и руси* са едни от главните актьори през 1944 г., а *вторчинител* напомня остаряла българска дума. Другаде се среща *живописа* вм. художник, живописец, *постиг* вм. постижение, *раздвой* вм. развой, *отраз* вм. отражение, *извайко* вм. изваян, изваяно; *нежнодъхни гърди, рязкост между светлосенките, трогливо, въобраз* вм. въображение, *подхвърлка* вм. подвижна връзка, *откров* вм. откровение, *безживотни мускули* вм. безжизнени мускули, *съзарявам* вм. съзерцавам, *живейна задача* вм. житейска задача, *верци* вм. *верующи, състрадна симфония* вм. пасионата, *общувка* вм. *общуване*.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Zaïmova & Aretov 2013: Zaïmova, R. & Aretov, N. Jean-Jacques Rousseau en Bulgarie. Eléments de bibliographie. – *Études balkaniques,* 1, 131 – 137.

Волтер 1972: Волтер, Ф. Философски новели. Прев. Б. Атанасов. Предг. С. Хаджикосев. София: „Народна култура“. [Volter 1972: Volter, F. *Filosofski noveli*. Prev. B. Atanasov. Predg. S. Hadzhikosev. Sofia: Narodna kultura.].

Заимова 2014: Заимова, Р. В Европа без граници или с колело до Лондон. – *LiterNet,* № 4 (173), <https://liternet.bg/publish13/r_zaimova/dimo-zaimov.htm>, дата на достъп 19.03.2021. [Zaimova 2014: Zaimova, R. V Evropa bez granitsi ili s kolelo do London. – *LiterNet,* № 4 (173), <https://liternet.bg/publish13/r_zaimova/dimo-zaimov.htm>, retrieved 19.03.2021.].

Заимов 1939: Заимов, Й. Към Мелпомена. – *Прометей*, бр. 6, год. III, с. 39. [Zaimov 1939: Zaimov, J. Kam Melpomena. – *Prometej*, br. 6, god. III, s. 39.].

Заимов 1938: Заимов, Й. Сидъ, трагедия отъ Пиеръ Корней, прев. отъ оригинала Йорданъ Заимов. – *Ученически подемъ*, год. XV, бр. 2, декември 1938, с. 5 – 7. [Zaimov 1938: Zaimov, J. Sid, tragedya ot Pier Korney, prev. ot originala Jordan Zaimov. – *Uchenicheski podem*, god. XV, br. 2, dekemvri 1938, s. 5 – 7.].

Корней 1940: Корней, П. Сид. Трагедия в пет действия. Прев. от френски Н. Лилиев. София. (Златна библиотека, 32). [Korney 1940: Korney, P. *Sid. Tragedya v pet deystviya*. Prev. ot frenski N. Liliev. Sofiia. (Zlatna biblioteka, 32).] .

Овчарова 2010: Овчарова, М. Червената къща. Памет за скулптора Андрей Николов. София: Български бестселър, Нац. музей на българската книга и полиграфия. [Ovcharova 2010: Ovcharova, M. *Chervenata kashta. Pamet za skulptora Andrey Nikolov*. Sofia: Balgarski bestselar, Nats. muzey na balgarskata kniga i poligrafiya.].

Заимов 1986: Заимов, Й. Дъждосвирец (Родопска легенда). – *Родопи*, год. XXI, кн. 6, 1986, с. 47. [Zaimov 1986: Zaimov, J. Dazhdosvirets (Rodopska legenda). – *Rodopi*, god. XXI, kn. 6, 1986, s. 47.].

АРХИВИ

ЦИА, личен фонд 1325К. [TsIA, lichen fond 1325K].

The Unknown Yordan Zaimov

Raia Zaimova

Abstract: The paper presents the personal archives of Professor Yordan Zaimov (1921 – 1987): his handwritten diary (1941 – 1946), translations from Western European and Russian literature, author's poems, legends, etc. His main interests in the arts and sculpture preceded or coincided in time with his scientific achievements in the linguistic field (1950 – 1987).

Keywords: home archives, Yordan Zaimov, literature and poems, sculpture

Prof. Raia Zaimova
Institute of Balkan Studies & Centre of Thracology
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: rzaimova@balkanstudies.bg

Доклади

Праславянские nomina agentis с суффиксом *-*ar'ь* (на материале антропонимии)

Виктор ШУЛЬГАЧ

При помощи суффикса *-*ar'ь* образуются чаще всего nomina agentis. Дериваты с этим суффиксом известны во всех славянских языках, но больше всего они характерны для лексиконов тех славянских народов, которые соседствовали или соседствуют с германским или романским этносом (SP 2, 21 – 22). Имеющийся в нашем распоряжении фактический материал подтверждает этот тезис.

Континуанты реконструированных ниже архетипов (все они отапеллятивного происхождения) свойственны в основном для *всех* (или для *большинства*) славянских языков (**а**). Некоторые из них – по предварительным наблюдениям – сохранились в *отдельных* славянских языках/диалектах (**б**) или *в одной из групп* близкородственных языков (**в**). Проиллюстрируем сказанное избирательными примерами:

а) псл. ***Вьrdar'ь**: ст.-укр. *Berdar* Vaszily, 1678 г. (Чучка / Chuchka 2005: 97), укр. *Бердар*' (Дуйчак / Duychak 2003: 62), болг. *Бърдаров* (Илчев / Ilchev 1969: 96), макед. Минчо, син на *Брдар*, XV ст. (ТД / TD II, 451), *Брдаров* – современная фамилия (РПМ / RPM 157), серб. *Брдар* – современная фамилия, хорв. *Brdar* (Leksik 70), слвн. *Brdar* (ZSSP 56), ст.-пол. Ian *Bardarz*, 1396 р. (SSNO I, 92), чешск. *Berdar*, *Brdár* (МФ / MF), ст.-слвц. Jurko *Brdar*, 1618 р. (HSSJ I, 154), слвц. *Brdárová ж*. (BTZ 37), для которых имеются апеллятивные соответствия: укр. диал. *бердáрь* 'мастер, изготовляющий берда' (Грицак / Hrytsak 2017: 1, 162), болг. *бърдáр* 'т. ж.' (Стоянов / Stoyanov 1988: 74), макед. *брдар* 'т. ж.' (PMJ / RMJ I, 44), серб. диал. *брдáр* 'мастер, изготовляющий и продающий берда' (Марковић / Marković 66), слвн. *brdár* (Bezlaj I, 40, статья *brdo*), чешск. *brdař* 'человек, изготовляющий берда' (Kott I, 94), ст.-слвц. *brdár* 'т. ж.' (HSSJ I, 154), слвц. диал. *brdár* 'т. ж.' (SSN I, 185).

Ср. еще некоторые nomina propria: укр. *Бердарево* – микротопоним (Піпаш / Pipash 2005: 235), болг. *Бърдàри* – микротопоним, *Бърдàрите* – ойконим в Дряновско (Ковачев / Kovachev 2009: 80, 139), *Brdari* – ойконим в Боснии и Герцеговине (Im. m. 93).

***Kolar'ь**: укр. *Колар*, *Колар'* (Дуйчак / Duychak 2003: 145), болг. *Коларов* (Илчев / Ilchev 1969: 264), макед. *Коларов* (РПМ / RPM 644), серб.

Колар – прозвище (Кожељац / Koželjac 1990: 168), хорв. *Kolar* (Leksik 306), слвн. *Kolar* (ZSSP 278), пол. *Kolar*, *Kolarz* (SN V, 67), ст.-чешск. Mathias *kolarz*, 1436 г. (Gebauer 1903-1916: II, 77), чешск. *Kolář* (МФ / MF), ст.-слвц. *Kolár*, 1485 г., *Kolarz*, 1488 г. (Ryšánek 1954: 242), слвц. *Kolár* (BTZ 167), *Kolár* – прозвище (Orlovský 138), в.-луж. *Kolar*, н.-луж. *Kółaŕ* (Wenzel 1987 – 1994: II/1, 205), соотносительные с укр. диал. *коля́р* 'колесник' (ЕСУМ / ESUM 2, 514), серб. диал. *кол'ар* 'фурман' (Ћирић / Ćirić 2018: 386), слвн. диал. *kolar* 'т. ж.' (Gregorič 2014: 145), ст.-слвц. *kolár* 'т. ж.' (HSSJ II, 69) и др. См. (ESSJa 10, 119 – 120).

Ср. еще некоторые топонимические факты: укр. *Коларівка* (2) – ойконимы в Запорожской и Николаевской обл., русск. *Коларево* – ойконим в бывшей Псковской губ. (RGN IV, 300), болг. *Колари* – ойконим (Великотърновско), *Коларово* (5) – ойконимы в различных регионах (Константинова / Konstantinova 2008: 512), *Коларовото деренце* – микротопоним у Харманлийско (Кокаличева / Kokalicheva 2011: 450 – 451), серб. *Коларова шума* – микротопоним (Маринковић / Marinković 2002: 160), хорв. *Kolarovo Selo* – ойконим (I. m. 230).

***Kožar'ь**: укр. *Кож'ар* (Дуйчак / Duychak 2003: 144), ст.-русск. *Кожар* Тимофей Григорьевич, 1568 г. (Веселовский / Veselovskiy 1974: 146), русск. *Кожаров* (ЖПТ / ZhPT), болг. *Кожарев*, *Кожаров* (Илчев / Ilchev 1969: 262), макед. *Кожаров* (РПМ / RPM 637), серб. *Кожар* – прозвище (Ђапић / Đapić 1970: 233), хорв. *Kožar* (Leksik 327), слвн. *Kožar* (ZSSP 296), пол. *Kożar* (SN V, 248), чешск. *Kožár* (МФ / MF), слвц. *Kožár* – прозвище (Orlovský 1982: 146), н.-луж. *Kožaŕ* (Wenzel 2004: 231).

Ср. также отапеллятивные ойконимы: русск. *Кожары*, *Кожары Верхние*, *Кожары Нижние* – в бывшей Казанской губ., блр. *Кожары* – в бывшей Могилевской губ. (RGN IV, 260).

Относительно мотивации ср., например, ст.-укр. *кожаръ* 'кожевник' (СУМ XVI – XVII ст. / SUM XVI – XVII st. 14, 161), ст.-блр. *кожаръ* 'т. ж.' (ГСБМ / HSBM 15, 173), слвн. диал. '*kuožar* 'т. ж.' (Čujec-Stres 2010-2014: 1, 281) и др. См. (ЭССЯ / ESSJa 12, 37).

***Rybar'ь**: ст.-укр. Waszil *Ribar*, 1618 г., укр. *Rybar*, 1772 г. (Чучка / Chuchka 2005: 482), *Рибарь* (Піпаш / Pipash 2005: 241), русск. *Рыбарев* (г. Саратов), болг. *Рибарев*, *Рибаров* (Илчев / Ilchev 1969: 424), серб. *Рибар* – прозвище (Кожељац / Koželjac 1990: 155), хорв. *Ribar* (Leksik 560), слвн. *Ribar* (ZSSP 515), пол. *Rybarz* (SN VIII, 202), чешск. *Rybář*, *Rybiař* (МФ / MF), слвц. *Ribar*, 1769 г. (Krištof 1969: 228), *Rybár* – современная фамилия (TTZ 156), *Ribár* – прозвище (Orlovský 1982: 283), луж. *Rybaŕ* (Wenzel 1987 – 1994: II/2, 92).

С т. зр. мотивации ср. ст.-славян. *рыбар̑ь* 'рыболов' (СС / SS 586), др.-русск. *рыбарь* 'т. ж.' (Срезневский / Sreznevskiy 1958: II, 208), ст.-укр. *рибаръ*, piscinari(us), 1642 г. (Славинецький / Slavynets'kyy 317), укр. *рибáр*, диал. *рибяр* 'т. ж.' (ЕСУМ / ESUM 5, 72), диал. *рибáр* (Шило / Shylo 2008: 226), ст.-русск. *рыбарь* 'т. ж.' (Сл.РЯ XI – XVII вв. / Sl.RYa XI – XVII vv. 22, 269), русск. диал. *рыбáрь* 'т. ж.' (СРНГ / SRNG 35, 294), ст.-блр. *рыбаръ*, *рыбарь* 'т. ж.' (ГСБМ / HSBM 31, 9), болг. *рибáр* 'рыбак; продавец рыбы' (Стоянов / Stoyanov

1988: 594), макед. *рибар* ‘рыбак’ (Гавриш / Gavriš 1969: 669), схв. *рȕбāр* ‘рыбак; рыболов’ (СХРС / SKhRS 518), слвн. *ribár* ‘т. ж.’ (Pleteršnik II, 422), ст.-слвц. *rybár* ‘т. ж.’ (HSSJ V, 202), слвц. *rybár* ‘т. ж.’ (Bunganič 1985: 461), диал. *ribár* ‘т. ж.’ (Orlovský 1982: 283), в.-луж. *rybar* ‘рыболов’; ‘рыбак’, ‘рыботорговец’ (Трофимович / Trofimovich 1984: 269), н.-луж. *rybaŕ* ‘т. ж.’ (Muka 1921 – 1928: II, 356).

Ср. еще некоторые топонимические факты: укр. *Рибарево* – микротопоним (Піпаш / Pipash 2005: 238), болг. *Рибарево* (Ковачев / Kovachev 2001: 244), *Рибаревата страна*, *Рибаровото* (Първанова-Грьошел / Parvanova-Gr’oshel 2011: 211) – микротопонимы, серб. *Ribari* (2), хорв. *Ribari* (I. m. 376), пол. *Rybarze* (NMP XII, 89), чешск. *Rybárě* (Profous III, 617) – ойконимы, ст.-слвц. *Rybary*, 1439 г. – топоним (HSSJ V, 202).

б) ***Bl’udar’ь**: болг. *Блюдаров* (Илчев / Ilchev 1969: 78) ~ укр. диал. *блюда́рь* ‘гончар’ (Грицак / Hrytsak 2017: 1, 247), схв. *bḷȕdâr* ‘человек, изготовляющий блюда’ (Rječnik I, 456), в.-луж. *blidar* ‘столяр’ (Трофимович / Trofimovich 1984: 11), н.-луж. *blidaŕ* ‘т. ж.’ (Muka 1921 – 1928: I, 50).

***Elen’ar’ь**: укр. *Оленяр* (СП 256) ~ укр. *оленя́р* ‘человек, который разводит и выращивает оленей’ (СУМ / SUM V, 688), диал. *оленяр* ‘т. ж.’ (Пиртей / Pyrtey 2001: 261).

***Kremenar’ь**: болг. *Кременаров* (Илчев / Ilchev 1969: 277).

Ср. также *Кременаре* – славянский топоним в Албании, в Малакастре. «Село *Кременаре*, – писал А.М. Селищев, – находится в каменистой и кременистой местности. В связи с такой почвой местности дано и соответствующее название поселению. Может быть, жители этой местности известны были особым уменьем тесать камни: суффикс *-ар* может указывать на такое занятие жителей» (Селишчев / Selishchev 1981: 248). Иначе см. (Дуриданов / Duridanov 1970: 869).

***Kъrdar’ь**: русск. *Кердари* – ойконим в бывшей Астраханской губ. (RGN IV, 135). Реконструкция праантропонима условна. Не исключено, что это дериват от апеллятива *кердари мн*., ср., наприклад, схв. *кр̏дāр* ‘свинопас’ (СХРС / SKhRS 224).

***Lъžičar’ь**: чешск. *Lžičař*, *Lžíčař*, *Žličař* (МФ / MF) ~ **lъžičarь* (ЭССЯ / ESSJa 16, 260 – 261).

***Lyžičar’ь**: слвц. *Lyžičiar* (BTZ 214) ~ слвц. диал. *lyžičiar* ‘изготовитель или продавец ложек’ (SSN II, 103).

***Motovǫzar’ь**: укр. *Мотузар* (пгт Батево Закарпатской обл.), мотивированное укр. диал. *мотуза́рь* ‘изготовитель веревок’, *мотузя́р* ‘т. ж.’ (ЕСУМ / ESUM 3, 524). Ср. еще слвн. *motvǫ̑zar* ‘т. ж.’ (Pleteršnik I, 601).

***Nožьnar’ь**: н.-луж. *Nožnaŕ* (Wenzel 2004: 311). Относительно потенциального апеллятива-мотиватора ср. лексику словарной статьи **nožьna* / **nožьnу* (ЭССЯ / ESSJa 26, 26 – 27).

***Nъktjьvar’ь** / ***Nьktjьvar’ь**: укр. *Ночвар*, упоминаемый в Присяжном списке Гадячского полка 1732 г. Раритетный антропоним, соотносительный с

укр. диал. *ночва́р* 'мастер по изготовлению корыт' (Лисенко / Lysenko 1984: 138). Ср. еще серб. диал. *на̏ħва̄р* 'т. ж.' (Бојиновић / Bojinović 2018: 988).

***Ovьnar'ь**: болг. *Овнаров* (Илчев / Ilchev 1969: 366) ~ серб. диал. *овна́р* 'пастух овец' (Златковић / Zlatković 2014: 2, 19) и др. См. (ЭССЯ / ESSJa 39, 222).

***Sětъkar'ь**: ст.-укр. *Zittkar*, 1592 г., *Szitkar*, 1649 г., укр. *Szitkar*, 1773 г. (Чучка / Chuchka 2005: 519) ~ укр. *сітка́р* 'человек, который плетет сети', 'тот, кто ловит рыбу сетью' (СУМ / SUM IX, 233).

***Syrar'ь**: слвн. *Sirar* (ZSSP 551) ~ укр. диал. *сыра́рь* 'сыровар' (Керча / Kercha 2007: 2, 404), схв. *сѝра̄р* 'сыровар, сыродел; 'торговец сыром' (СХРС / SKhRS 543), серб. диал. *сир'ар* 'сыровар' (Ћирић / Ćirić 2018: 943), слвн. *sîrar* 'т. ж.' (Pleteršnik II, 476).

в) ***Bordъvar'ь**: болг. *Брадваров* ‹ *брадва̀р* 'человек, который изготовляет и острит топоры' (Илчев / Ilchev 1969: 87), (производное) *Брадварска маала* – микротопоним в Пернишко (Велев / Velev 2010: 103), схв. (вторичное) *Brȁdvârović* – антропоним (Rječnik I, 580).

Ср. еще Βραδοβάρι – топоним на территории Греции, в котором усматривали отражение славян. **bradъvarь* 'изготовитель топоров' ‹ **brady* 'топор' (Vasmer 1970: 25).

***Brodar'ь**: макед. (вторичное) *Бродаровски* (РПМ / RPM 161), хорв. *Brodar* (Leksik 75), слвн. *Brodar* (ZSSP 61) ~ болг. диал. *бро̣да̀р* 'проводник-бродник' (Стойчев / Stoychev 1965: 132), макед. *бродар* 'корабельщик, мореплаватель, матрос, моряк' (Гавриш / Gavriš 1969: 54), схв. *бро̀да̄р* 'т. ж.' (СХРС / SKhRS 40), слвн. *brodár* 'перевозчик' (Pleteršnik I, 64).

***Gadar'ь**: пол. *Gadarz* (SN III, 217), н.-луж. *Gadaŕ* (Wenzel 2004: 123) ~ **gadati* *'говорить', 'гадать, ворожить'. См. (ЭССЯ / ESSJa 6, 78).

***Gat'ar'ь**: пол. *Gaciarz* (SN III, 215), чешск. *Gaťařík* (МФ / MF), слвц. *Gatiar* (BTZ 90), н.-луж. *Gataŕ* ‹ *gataŕ* 'гатник' (Wenzel 2004: 124).

***Govędar'ь**: болг. *Говедарев*, *Говедаров* (Илчев / Ilchev 1969: 136), макед. *Говедаров* (РПМ / RPM 264), хорв. *Govedar* (Leksik 197). Ср. еще проприальную лексику: серб. *Говедар'ев брод* (Лома / Loma 2013: 58) – микротопоним, хорв. *Goveђari* – ойконим (I. m. 186).

География апеллятивной лексики более обширна: др.-русск. *говедарь* 'bubulcus' (Срезневский / Sreznevskiy 1958: I, 530), болг. *говеда́р* 'скотарь, чередник' (Стоянов / Stoyanov 1988: 128), макед. *говедар* 'пастух (крупного рогатого скота)' (Гавриш / Gavriš 1969: 98), серб. *говедар* 'пастух' (Лавровский / Lavrovskiy 1870: 70), диал. *говѐда̄р* 'пастух коров' (Петровић, Капустина / Petrović, Kapustina 2011: 279), слвн. *govę̂dar* 'пастух крупного рогатого скота' (Pleteršnik I, 239), ст.-слвц. *hovädár* 'пастух коров' (HSSJ I, 438).

***Grędar'ь**: хорв. *Gredar* (Leksik 201), слвн. *Gredar* (ZSSP 188) ~ слвн. *gredár* 'садовод, огородник' (Pleteršnik I, 248).

***Grobjar'ь**: серб. *Гробљаров* – прозвище (Ђапић / Đapić 1968: 170), слвн. *Grobljar* (ZSSP 182).

***Kobělar'ь**: пол. *Kobelarz* (SN V, 32), чешск. *Kobelár* (МФ / MF), слвц. *Kobelár* (BTZ 165), н.-луж. *Kobjelaŕ* ‹ н.-луж. *kobjelaŕ* 'корзинщик' (Wenzel 2004: 214) ~ в.-луж. *kobjeler* 'корзинщик' (Трофимович / Trofimovich 1984: 86).

***Kurar'ь**: пол. *Kurarz* (SN V, 431), ст.-чешск. Matthiam *kurarz*, 1432 г. (Gebauer 1903 – 1916: II, 180), н.-луж. *Kurjaŕ* (Wenzel 2004: 246) ~ в.-луж. *kurjer* 'курильщик; курящий' (Трофимович / Trofimovich 1984: 101), н.-луж. *kuŕaŕ* 'т. ж.' (Muka 1921 –1928: I, 748).

***Lonьčar'ь**: макед. *Лончар* (РПМ / RPM 758), серб. *Лȍнчāр* (Бојиновић / Bojinović 2018: 977), хорв. *Lončar* (Leksik 370), слвн. *Lončar* (ZSSP 339) ~ схв. *лȍнчāр* 'горшечник, гончар' (СХРС / SKhRS 242), серб. диал. *лонч'ар* 'т. ж.' (Ћирић / Ćirić 2018: 437), слвн. *lončár* 'т. ж.' (Pleteršnik I, 526).

Ср. еще серб. *Lončari*, слвн. *Lončarjev dol* – ойконимы (I. m. 266), а также *Лончари* – славянский топоним на северо-западе Албании, производный от апеллятива *лоньчарь* 'горшечник' (Селишчев / Selishchev 1981: 248).

***Pǫdar'ь**: болг. *Пъдарев*, *Пъдаров* (Илчев / Ilchev 1969: 412) ~ болг. *пъдȁр*, *пъ̀ндар* '(временный) сторож на поле, винограднике, в саду' (БЕР / BER 6, 34), хорв. *Pudar* (Leksik 537) ~ схв. *пȕдāр* 'сторож виноградника' (СХРС / SKhRS 487), серб. диал. *пуд'ар* 'т. ж.' (Ћирић / Ćirić 2018: 855).

Ср. еще болг. *Пъдарева колиба* (Константинова / Konstantinova 2008: 687), *Пъдарево* (Петкова / Petkova 2007: 333), *Пъдарьов бряг* (Ковачев / Kovachev 2009: 337) – микротопонимы, *Пъдарево* – ойконим (Сливенско), славян. Μπονδάροι – топоним на территории Греции, производный от **pǫdarь* (Vasmer 1970: 63).

***Vęzar'ь**: ст.-пол. Hanus *Wązarz*, 1477 г. (SSNO VI, 91), в.-луж. *Wjezaŕ*, н.-луж. *Wězaŕ* (Wenzel 1987-1994: II/2, 156) ~ в.-луж. *wjazar* 'в'язальщик' (Трофимович / Trofimovich 1984: 346).

Собранный нами фактический материал славянских языков позволяет реконструировать около 200 праантропонимов (nomina agentis) с суффиксом **-ar'ь*. Ср., например, кроме проанализированных: **Bodar'ь*, **Въčar'ь*, **Въčel(')ar'ь*, **Capar'ь*, **Čerdar'ь*, **Čьlnar'ь*, **Degъt'a'rь*, **Drъvar'ь*, **Dudar'ь*, **Gǫsl'ar'ь*, **Grebenar'ь*, **Gъrnьčar'ь*, **Xlěbar'ь*, **Xъmel'ar'ь*, **Jamar'ь*, **Jьgъlar'ь*, **Kl'učar'ь*, **Kolesar'ь*, **Kon'ar'ь*, **Korvar'ь*, **Kovar'ь*, **Kozar'ь*, **Krosnar'ь*, **Lixvar'ь*, **Maslar'ь*, **Męsar'ь*, **Nožar'ь*, **Orkar'ь*, **Popelar'ь* / **Pepelar'ь*, **Remenar'ь*, **Sadlar'ь*, **Sětar'ь*, **Tesar'ь*, **Vertenar'ь*, **Vъlnar'ь*, **Zoltar'ь* и мн. др., которые свидетельствуют о разнообразии хозяйственной деятельности и ремесел славян в прошлом и настоящем. Полностью этот материал – как дополнительный ресурс для реконструкции праславянского лексического фонда – будет опубликован в другом месте.

СПИСОК ЦИТИРУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Bezlaj 1976–2007: Bezlaj, F. *Etimološki slovar slovenskega jezika*. I–V. Ljubljana: SAZU.

BTZ = Bratislava. *Telefónny zoznam*. 2002. Bratislava: Mediatel.

Bunganič 1985: Bunganič, P. *Slovensko-ukrajinský slovník*. Bratislava: SPN.

Čujec-Stres 2010–2014: Čujec-Stress, H. *Slovar zatolminskega govora*. 1–2. Zatolmin: Stres-inženiring.

Gebauer 1903–1916: Gebauer, J. *Slovník staročeský*. I-II. Praha: ČA Františka Josefa.

Gregorič 2014: Gregorič, J. *Kostelski slovar*. Uredili: S. Horvat, I. Šircelj-Žnidaršič, P. Weiss. Ljubljana: SAZU.

HSSJ = *Historický slovník slovenského jazyka*. Ved. red. M. Majtán. Bratislava: VEDA. 1991–2008. I–VII.

Im. m. = *Imenik mesta. Pregled svih mesta i opština, narodnih odbora srezova i pošta u Jugoslaviji*. 1956. Beograd: Izd. «Službenog lista FNRJ».

Kott = *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický*. Sest. Fr.Št. Kott. Praha: Knihtiskárna Fr. Šimáčka. 1878–1884. I-IV.

Krištof 1969: Krištof, Št. *Osobné mená bývalej Tekovskej stolice*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo.

Leksik = *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. 1976. Zagreb: Tipograf.

Muka 1921–1928: Muka, E. *Słownik dolnoserbskeje rěcy a jeje narěcow*. I-III. Москва; Praha: ČAVU.

NMP = *Nazwy miejscowe Polski: Historia. Pohodzenie. Zmiany*. Red. K. Rymut. 1996-. Kraków: PAN.

Orlovský 1982: Orlovský, J. *Gemerský nárečový slovník*. Martin: Osveta.

Pleteršnik 2006: Pleteršnik, M. *Slovensko-nemški slovar*. Transliterirana izdaja. Uredila M. Furlan. 1–2. Ljubljana: SAZU.

Profous 1947–1957: Profous, A., Svoboda, J. *Místní jmená v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny*. I-IV. Praha: ČAV.

RGN = *Russisches geographisches Namenbuch*. Begr. von M. Vasmer. Wiesbaden: Otto Harrassowitc. 1962–1988. I-XI.

Rječnik = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1880-. Zagreb: IZJA.

Ryšánek 1954: Ryšánek, Fr. *Slovník k Žilinské knize*. Bratislava: SAV.

SJP = *Słownik języka polskiego*. Pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego. Warszawa etc.: Drukarnia "Gazety Handlowej". 1904–1927. I-VIII.

SN = *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*. Wydał K. Rymut. Kraków: PAN. 1992–1994. I–X.

SP = *Słownik prasłowiański*. Pod red. F. Sławskiego. 1974-. Wrocław etc.: PAN.

SSN = *Slovník slovenských nárečí*. Ved. red. I. Ripka. 1994-. Bratislava: VEDA.

SSNO = *Słownik staropolskich nazw osobowych*. Pod red. W. Taszyckiego. Wrocław etc.: PAN. 1965–1983. I-VI.

TTZ = Trnava. *Telefónny zoznam*. 2004. Trnava: Mediatel.

Vasmer 1970: Vasmer, M. *Die Slaven in Griechenland*. Vorwort von H. Ditten. Leipzig: Nationales Druckhaus VOB National.

Wenzel 1987–1994: Wenzel, W. *Studien zu sorbischen Personennamen*. I-III. Bautzen: Domovina-Verlag.

Wenzel 2004: Wenzel, W. *Niedersorbische Personennamen aus Kirchenbüchern des 16. bis 18. Jahrhunderts*. Bautzen: Domovina-Verlag.

ZSSP = *Začasni slovar slovenskih priimkov.* Odg. red. F. Bezlaj. 1974. Ljubljana: SAZU.

БЕР = *Български етимологичен речник*. Съст.: В. Георгиев, Ив. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев и др. 1971-. София: БАН. [BER = *Balgarski etimologichen rechnik*. Sast.: V. Georgiev, Iv. Galabov, Y. Zaimov, St. Ilchev i dr. 1971-. Sofia: BAN.].

Бојиновић 2018: Бојиновић, М. Додатак Речнику гламочког говора. В: *Српски дијалектолошки зборник*. Београд. LXV/1. 915 – 1059. [Bojinović 2018: Bojinović, M. Dodatak Rečniku glamočkog govora. V: *Srpski dijalektološki zbornik*. Beograd. LXV/1. 915 – 1059.].

Велев 2010: Велев, В. *Местните имена в Пернишко*. Велико Търново: Фабер. [Velev 2010: Velev, V. *Mestnite imena v Pernishko*. Veliko Tarnovo: Faber.].

Веселовский 1974: Веселовский, С.Б. *Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии.* Москва: Наука. [Veselovskiy 1974: Veselovskiy, S.B. *Onomastikon: Drevnerusskiye imena, prozvishcha i familii*. Moskva: Nauka.].

Гавриш 1969 = Гавриш, К. *Македонско-руски речник*. Скопје: Просветно дело. [Gavriš 1969 = Gavriš, K. *Makedonsko-ruski rečnik*. Skopje: Prosvetno delo.].

Грицак 2017 = Грицак, М.А. *Матеріали до словника українських говірок Закарпатської області.* Укладачі: Н.С. Вербич, П.Ю. Гриценко (відп. ред.), О.С. Іщенко та ін. Київ: ТОВ "КММ". 2017-. [Hrytsak 2017 = Hrytsak, M.A. *Materialy do slovnyka ukrayins'kykh hovirok Zakarpats'koyi oblasti*. Ukladachi: N.S. Verbych, P.Yu. Hrytsenko (vidp. red.), O.S. Ishchenko ta in. Kyyiv: TOV "KMM". 2017-.].

ГСБМ = *Гістарычны слоўнік беларускай мовы*. Складальнікі: Т.І. Блізнюк, Р.С. Гамзовіч, А.П. Груца і інш. Рэд. А.М. Булыка. Мінск: Навука і тэхніка (Беларуская навука). 1982-2017. 1 – 37. [HSBM = *Histarychny sloŭnik belaruskaj movy*. Skladal'niki: T.I. Blizniuk, R.S. Hamzovich, A.P. Hrutsa i insh. Red. A.M. Bulyka. Minsk: Navuka i tekhnika (Belaruskaja navuka). 1982–2017. 1 – 37.].

Ђапић 1968: Ђапић, С. Надимци и презимена у Тарашу (Банат). В: *Прилози проучавању језика*, 4. (1968). 169 – 173. [Đapić 1968: Đapić, S. Nadimci i prezimena u Tarašu (Banat). V: *Prilozi proučavanju jezika*, 4. (1968). 169 – 173.].

Ђапић 1970: Ђапић, С. Надимци и презимена у српском Итебеју (Банат). В: *Прилози проучавању језика*, 6. (1970). 231 – 236. [Đapić 1970: Đapic, S. Nadimci i prezimena u srpskom Itebeju (Banat). V: *Prilozi proučavanju jezika*, 6. (1970). 231 – 236.].

Дуйчак 2003: Дуйчак, М. *Антропонімія Пряшівщини*. Пряшів: PRIVATPRESS. [Duychak 2003: Duychak, M. *Antroponimiya Pryashivshchyny*. Pryashiv: PRIVATPRESS.].

Дуриданов 1970: Дуриданов, И. Един непознат словообразователен тип в български: жителски имена на *-ар* (с успоредици от другите южнославянски езици). В: *Известия на Института за български език*, XIX. (1970). 863 – 869. [Duridanov, I. Edin nepoznat slovoobrazovatelen tip v balgarski: zhytelski imena na *-ar* (s usporeditsi ot drugite yuzhnoslavyanski yezitsi). V: *Izvestiya na Instituta za balgarski yezik*, XIX. (1970). 863 – 869.].

ЕСУМ = *Етимологічний словник української мови:* в 7 т. Ред. О.С. Мельничук. 1982-. Київ: Наукова думка. [ESUM = *Etymolohichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy*: v 7 t. Red. O.S. Mel'nychuk. 1982-. Kyyiv: Naukova dumka.].

ЖПТ = *Жертвы политического террора в СССР*. ‹http://www.lists.mono.ru›, дата доступа 20.11.2020›. [ZhPT = *Zhertvy politicheskogo terrora v SSSR*. ‹http://www.lists.mono.ru›, data dostupa 20.11.2020›. ‹http://www.lists.mono.ru›, data dostupa 20.11.2020›.].

Златковић 2014: Златковић, Д. *Речник пиротског говора*. 1-2. Београд: Службени гласник. [Zlatković 2014: Zlatkoviħ, D. *Rečnik pirotskog govora*. 1–2. Beograd: Službeni glasnik.].

Илчев 1969: Илчев, С. *Речник на личните и фамилни имена у българите*. София: БАН. [Ilchev 1969: Ilchev, S. *Rechnik na lichnite i familni imena u balgarite*. Sofia: BAN.].

Керча 2007: *Русинсько-російський словник*: у 2 т. Склав І. Керча. 1-2. Ужгород: ПолиПринт. [Kercha 2007: *Rusyns'ko-rosiys'kyy slovnyk*: u 2 t. Sklav I. Kercha. 1-2. Uzhhorod: PolyPrynt.].

Ковачев 2001: Ковачев, Н. *Местните имена във Великотърновско.* Велико Търново: Университетско изд-во "Св. св. Кирил и Методий". [Kovachev 2001: Kovachev, N. *Mestnite imena vav Velikotarnovsko*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izd-vo "Sv. sv. Kiril i Metodiy".].

Ковачев 2009: Ковачев, Н. *Местните имена в Дряновско*. Велико Търново: Университетско изд-во "Св. св. Кирил и Методий". [Kovachev 2009: Kovachev, N. *Mestnite imena v Dryanovsko*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izd-vo "Sv. sv. Kiril i Metodiy".].

Кожељац 1990: Кожељац, Љ.Р. Ономастика Тимока. В: *Ономатолошки прилози.* Београд. XI. 109 – 366. [Koželjac 1990: Koželjac, Lj.R. Onomastika Timoka. V: *Onomatološki prilozi*. Beograd. XI. 109 – 366.].

Кокаличева 2011: Кокаличева, Р. *Местните имена в Харманлийско*. Велико Търново: Фабер. [Kokalicheva 2011: Kokalicheva, R. *Mestnite imena v Kharmanliysko*. Veliko Tarnovo: Faber.].

Константинова 2008: Константинова, Ц. *Топонимията на Казанлъшко*. Велико Търново: Университетско изд-во "Св. св. Кирил и Методий". [Konstantinova 2008: Konstantinova, Ts. *Toponimiyata na Kazanlashko*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izd-vo "Sv. sv. Kiril i Metodiy".].

Лавровский 1870: Лавровский, П. *Сербско-русский словарь*. Санкт-Петербург: Тип. АН. [Lavrovskiy 1870: Lavrovskiy, P. *Serbsko-russkiy slovar'*. Sankt-Peterburg: Tip. AN.].

Лисенко 1984: Лисенко, П.С. *Словник поліських говорів*. Київ: Наукова думка. [Lysenko 1984: Lysenko, P.S. *Slovnyk polis'kykh hovoriv*. Kyyiv: Naukova dumka.].

Лома 2013: Лома, А. *Топонимија Бањске хрисовуље. Ка осмишљењу старосрпског топономастичког речника и бољем познавању општесловенских именословних образаца.* Београд: САНУ. [Loma 2013: Loma, A. *Toponimija Banjske hrisovulje. Ka osmišljenju starosrpskog toponomastičkog rečnika i boljem poznavanju opšteslovenskih imenoslovnih obrazaca*. Beograd: SANU.].

Маринковић 2002: Маринковић, Ј. Микротопонимија бујановачког и прешевског краја. В: *Ономатолошки прилози*. Београд. XV. 1 – 169. [Marinković 2002: Marinković, J. Mikrotoponimija bujanovačkog i preševskog kraja. V: *Onomatološki prilozi*. Beograd. XV. 1 – 169.].

Марковић 2006: Марковић, Ј. *Ткачка лексика Југоисточне Србије*. Ниш: Круг. [Marković 2006: Marković, J. Tkačka leksika Jugoistočne Srbije. Niš: Krug.].

МФ = *Мужские фамилии граждан Чешской Республики по данным Министерства внутренних дел ЧР на 1.04.2004.* ‹ http://www.mvcr.cz, дата доступа 20.11.2020›. [MF = *Muzhskiye familii grazhdan Cheshskoy Respubliki po dannym Ministerstva vnutrennikh del ChR na 1.04.2004*. ‹ http://www.mvcr.cz, data dostupa 20.11.2020›.].

Петкова 2007: Петкова, Ю. *Топонимията на Новозагорска околия*. София: ТЕМТО. [Petkova 2007: Petkova, Yu. Toponimiyata na Novozagorska okoliya. Sofia: TEMTO.].

Петровић, Капустина 2011: Петровић, Д., Капустина, Ј. Из лексике Качера. В: *Српски дијалектолошки зборник*. Београд. LVIII. 1 – 336. [Petrović, Kapustina 2011: Petrović, D., Kapustina, J. Iz leksike Kačera. V: *Srpski dijalektološki zbornik*. Beograd. LVIII. 1 – 336.].

Пиртей 2001: Пиртей, П.С. *Словник лемківської говірки: Матеріали для словника*. Legnica; Wrocław: без изд. [Pyrtey 2001: Pyrtey, P.S. *Slovnyk lemkivs'koyi hovirky: Materialy dlya slovnyka*. Legnica; Wrocław: bez yzd.].

Піпаш 2005: Піпаш, Ю.О., Галас, Б.К. *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області).* Ужгород: Графіка. [Pipash 2005: Pipash, Yu.O., Halas, B.K. *Materialy do slovnyka hutsul's'kykh hovirok (Kosivs'ka Polyana i Rosishka Rakhivs'koho rayonu Zakarpats'koyi oblasti)*. Uzhhorod: Hrafika.].

Първанова-Грьошел 2011: Първанова-Грьошел, Е. *Топонимията на Карловско.* Велико Търново: Астарта. [Parvanova-Gr'oshel 2011: Parvanova-Gr'oshel, E. *Toponimiyata na Karlovsko*. Veliko Tarnovo: Astarta.].

РМЈ = *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања*. Сост.: Т. Димитровски, Б. Корубин, Т. Стаматоски. Ред. Б. Конески. Скопје: Институт за македонски јазик. 1961-1966. I-III. [RMJ = *Rečnik na makedonskiot jazik so srpskohrvatski tolkuvanja*. Sost.: T. Dimitrovski, B. Korubin, T. Stamatoski. Red. B. Koneski. Skopje: Institut za makedonski jazik. 1961–1966. I–III.].

РПМ = *Речник на презимињата кај македонците*. Обработувачи: М. Коробар-Белчева, М. Митков, Т. Стоматоски. Скопје: Институт за македонски

јазик "Крсте Мисирков". 1994. I. [RPM = *Rečnik na preziminjata kaj makedoncite*. Obrabotuvači: M. Korobar-Belčeva, M. Mitkov, T. Stomatoski. Skopje: Institut za makedonski jazik "Krste Misirkov". 1994. I.].

Селишчев 1981: Селишчев, А.М. *Славянското население в Албания*. Фототип. изд. София: Наука и изкуство. [Selishchev 1981: Selishchev, A.M. *Slavyanskoto naselenie v Albaniya*. Fototip. izd. Sofia: Nauka i izkustvo.].

Славинецький = *Лексикон латинський Є. Славинецького. Лексикон словено-латинський Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського*. Підг. до вид. В.В. Німчук. 1973. Київ: Наукова думка. [Slavynets'kyy = *Leksykon latyns'kyy Ye. Slavynets'koho. Leksykon sloveno-latyns'kyy Ye. Slavynets'koho ta A. Korets'koho-Satanovs'koho*. Pidh. do vyd. V.V. Nimchuk. 1973. Kyyiv: Naukova dumka.].

Сл.РЯ XI – XVII вв. = *Словарь русского языка XI–XVII вв.* Гл. ред. Г.А. Богатова и др. 1975-. Москва: Наука. [Sl.RYa XI-XVII vv. = *Slovar' russkogo yazyka XI–XVII vv*. Gl. red. G.A. Bogatova i dr. 1975-. Moskva: Nauka.].

СП = *Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини).* Укладачі: Н.Д. Бабич, Н.С. Колесник, К.М. Лук'янюк (гол. ред.) та ін. 2002. Чернівці: Букрек. [SP = *Slovnyk prizvyshch: praktychnyy slovozminno-orfohrafichnyy (na materiali Chernivechchyny)*. Ukladachi: N.D. Babych, N.S. Kolesnyk, K.M. Luk'yanyuk (hol. red.) ta in. 2002. Chernivtsi: Bukrek.].

Срезневский 1958: Срезневский, И.И. *Материалы для словаря древнерусского языка*. Москва: Государственное изд-во иностранных и национальных словарей. I-III. [Sreznevskiy 1958: Sreznevskiy, I.I. *Materialy dlya slovarya drevnerusskogo yazyka*. Moskva: Gosudarstvennoye izd-vo inostrannykh i natsional'nykh slovarey. I-III.].

СРНГ = *Словарь русских народных говоров*. Ред. Ф.П. Филин, Ф.П. Сороколетов, С.А. Мызников. Москва; Ленинград/Санкт-Петербург: Наука. 1965-. [SRNG = *Slovar' russkikh narodnykh govorov*. Red. F.P. Filin, F.P. Sorokoletov, S.A. Myznikov. Moskva; Leningrad/Sankt-Peterburg: Nauka. 1965-.]

СС = *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков).* Сост.: Э. Благова, Р.М. Цейтлин, С. Геродес и др.; Под ред. Р.М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. 2-е изд., стереотипн. Москва: Изд-во "Русский язык". 1999. [SS = *Staroslavyanskiy slovar' (po rukopisyam X–XI vekov)*. Sost.: E. Blagova, R.M. Tseytlin, S. Gerodes i dr.; Pod red. R.M. Tseytlin, R. Vecherki i E. Blagovoy. 2-ye izd., stereotipn. Moskva: Izd-vo "Russkiy yazyk". 1999.].

Стойчев 1965: Стойчев, Т. Родопски речник. В: *Българска диалектология. Проучвания и материали*. София: БАН. 1965. II. 119 – 314. [Stoiychev 1965: Stoychev, T. Rodopski rechnik. V: *Balgarska dialektologiya. Prouchvaniya i materiali*. Sofia: BAN. 1965. II. 119 – 314.].

Стоянов 1988: Стоянов, І.А., Чмир, О.Р. *Болгарсько-український словник*. Київ: Наукова думка. [Stoyanov, Chmyr 1988: Stoyanov, I.A., Chmyr, O.R. *Bolhars'ko-ukrayins'kyy slovnyk*. Kyyiv: Naukova dumka.].

СУМ = *Словник української мови*. Голова редкол. І.К. Білодід. Київ: Наукова думка. 1970-1980, I–XI. [SUM = *Slovnyk ukrayins'koyi movy*. Holova redkol. I.K. Bilodid. Kyyiv: Naukova dumka 1970–1980. I–XI].

СУМ XVI – XVII ст. = *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.* Відп. ред. Д.Г. Гринчишин, 1994-. Львів: Вид-во Львівської політехніки. [SUM XVI – XVII st. = *Slovnyk ukrayins'koyi movy XVI – pershoyi polovyny XVII st*. Vidp. red. D.H. Hrynchyshyn, 1994-. L'viv: Vyd-vo L'vivs'koyi politekhniky.].

СХРС = *Сербскохорватско-руский словарь*. Сост. И.И. Толстой. Изд. 3-е, испр. и доп. Москва: Советская энциклопедия, 1970. [SKhRS = *Serbskokhorvatsko-ruskiy slovar'*. Sost. I.I. Tolstoy. Izd. 3-ye, ispr. i dop. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya. 1970.].

ТД = *Турски документи за историјата на македонскиот народ*. Прев., ред., комент. М. Соколоски и др. Скопје: Државна архива на СР Македонија. 1963–2008, I-XI. [TD = *Turski dokumenti za istorijata na makedonskiot narod*. Prev., red., koment. M. Sokoloski i dr. Skopje: Državna arhiva na SR Makedonija, 1963–2008. I-XI.].

Трофимович 1984: *Верхнелужицко-русский словарь*. Сост. К.К. Трофимович. Москва; Бауцен: Изд-во «Русский язык»; Народное изд-во «Домовина». [Trofimovich 1984: *Verkhneluzhitsko-russkiy slovar'*. Sost. K.K. Trofimovich. Moskva; Bautsen: Izd-vo «Russkiy yazyk»; Narodnoye izd-vo «Domovina».].

Ћирић 2018: Ћирић, Љ. Речник говора Лужнице. В: *Српски дијалектолошки зборник*. Београд. LXV/2, 1 – 1166. [Ćirić 2018: Ćirić, Lj. Rečnik govora Lužnice. V: *Srpski dijalektološki zbornik*. Beograd. LHV/2. 1 – 1166.].

Чучка 2005: Чучка, П.П. *Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник*. Львів: Світ. [Chuchka 2005: Chuchka, P.P. *Prizvyshcha zakarpats'kykh ukrayintsiv: Istoryko-etymolohichnyy slovnyk*. L'viv: Svit.].

Шило 2008: Шило, Г. *Наддністрянський регіональний словник*. Львів; Нью-Йорк: Вид-во Львівської політехніки. [Shylo 2008: Shylo, H. Naddnistryans'kyy regional'nyy slovnyk. L'viv; N'yu-York: Vyd-vo L'vivs'koyi politekhniky.].

ЭССЯ = *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд.* Ред. О.Н. Трубачев, А.Ф. Журавлев, Ж.Ж. Варбот. 1974-. Москва: Наука. [ESSYa = *Etimologicheskiy slovar' slavyanskikh yazykov: Praslavyanskiy leksicheskiy fond*. Red. O.N. Trubachev, A.F. Zhuravlev, Zh.Zh. Varbot. 1974-. Moskva: Nauka.].

Proto-Slavic Nomina Agentis with Suffix **-ar'ь*
(on the Material of Anthroponymy)

Victor Shulgach

Abstract: The article is devoted to the reconstruction of a fragment of the Proto-Slavic lexical word-formation microsystem – derivatives with the suffix **-ar'ь* (nomina agentis). According to researchers, appellatives with this suffix are known in all Slavic languages, but most of all they are characteristic of the lexicons of those Slavic peoples that are adjacent to the Germanic or Romance ethnos. The anthroponymic material at our disposal allowed us to reconstruct about 200 archetypes, which testify to the variety of economic activities and crafts of the Slavs in the past and present. Compare, for example, except those analyzed below: **Bodar'ь*, **Bъčar'ь*, **Bъčel(')ar'ь*, **Capar'ь*, **Čerdar'ь*, **Čьlnar'ь*, **Degъt'a'rь*, **Drъvar'ь*, **Dudar'ь*, **Gǫsl'ar'ь*, **Grebenar'ь*, **Gъrnьčar'ь*, **Xlěbar'ь*, **Xъmel'ar'ь*, **Jamar'ь*, **Jьgъlar'ь*, **Kolesar'ь*, **Kon'ar'ь*, **Korvar'ь*, **Kovar'ь*, **Kozar'ь*, **Krosnar'ь*, **Lixvar'ь*, **Maslar'ь*, **Męsar'ь*, **Nožar'ь*, **Orkar'ь*, **Popelar'ь* / **Pepelar'ь*, **Remenar'ь*, **Sadlar'ь*, **Sětar'ь*, **Tesar'ь*, **Vertenar'ь*, **Vъlnar'ь*, **Zoltar'ь* and many others. The entire material will be published elsewhere. The article offers a fragment of this lexical word-forming microsystem. According to preliminary observations, the continuants of the reconstructed archetypes are characteristic mainly of all (or most) Slavic languages. Some have survived in separate Slavic languages / dialects or in one of the groups of closely related languages. Archaisms and historicisms are often found among them. Let us illustrate what has been said by selective examples.

Keywords: proper name, anthroponym, suffix, etymological analysis, Proto-Slavic archetype

Victor Shulgach
Head of Department of the Ukrainian language history and onomastics
Institute of the Ukrainian language, National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
e-mail: victor.shulgach@ukr.net

Прозвища на византийски владетели в български и сръбски средновековни преводи*

Лора ТАСЕВА

Прозвищата са част от антропонимното богатство на езика. В повечето случаи те имат прозрачно значение и изпълняват двойна роля в комуникацията – не само назовават конкретното лице, но и го индивидуализират чрез семантиката на съответната допълнителна характеристика. Именно втората им функция определя по-специалното отношение на преводачите към тях. Независимо дали става дума за художествен или документален текст, начинът на предаване на дадено прозвище – чрез буквално заемане или чрез смислов корелат – формира общото въздействие на заложеното в оригинала послание.

В настоящото изследване ще проследя съответствията на няколко прозвища на византийски владетели от шест текстови корпуса, засвидетелствани в девет български и сръбски средновековни превода. Целта е да се установи дали в подходите и конкретните решения на отделните книжовници има определени общи или специфични предпочитания и да се потърсят обяснения за тях.

Изворовата база обхваща произведения от различни жанрове: византийски исторически съчинения, агиографски и хомилетични сбирки, разяснения върху църковните правила. Ето кратки сведения за тях:

Хроника на Георги Амартол – превод от втората половина на X или от XI в., за чийто български или руски произход се дискутира[1]; използван е по изданието и речника на В. Истрин (Истрин / Istrin 1920, 1930);

Пролог – превод от XI в. (Прокопенко / Prokopenko 2011: 680) също със спорна локализация в български или руски земи[2]; използван е по

* Статията е разработена в рамките на проект „Етнически и културни взаимоотношения в Югоизточна Европа, отразени в езиците и литературите от региона“, финансиран от Българската академия на науките по двустранно споразумение за безвъзмезден научен обмен между БАН и Румънската академия.

[1] Аргументите в подкрепа по различните хипотези проследяват А. Пичхадзе (Пичхадзе / Pičhadze 2002) и Д. Пеев (Пеев / Peev 2012).

[2] Преглед на мненията до края на миналия век вж. у Павлова (Павлова / Pavlova 1999: 9 – 16), а от по-новата литература внимание заслужават изследванията към

колективното издание под редакцията на В. Криско (Крысько и др. / Krys'ko i dr. 2011), което е придружено и от паралелен гръцки текст;

Борилов синодик – превод от 1211 г., извършен по поръка на цар Борил (1207–1218); използван е по съвременното издание на И. Божилов, А.-М. Тотоманова и И. Билярски (Божилов, Тотоманова, Билярски / Bozhilov, Totomanova, Bilyarski 2012) с консултация за гръцките съответствия по речника на А.-М. Тотоманова и И. Христов (Тотоманова, Христов / Totomanova, Hristov 2015);

Хроника на Константин Манасий – превод от 1335–1340 г.; използван е по изданието и речника на Й. Богдан (Bogdan 1922), като са направени сверки и с изданието от 1988 г. (Среднеболгарский перевод / Srednebolgarskij perevod 1988); гръцкият текст се цитира по изданието на О. Лампсидис (Lampsidis 1996);

Византийски стишен синаксар – поради липса на критично издание се използва това на Константинополския синаксар от И. Делайе (Delehaye 1902); познат в славянската традиция като *Стишен пролог* в два превода:

– български от първата половина на XIV в. – използван е по изданието на Г. Петков и М. Спасова, в чиято лятна половина лежи преписът в Зографския ръкопис 80 от 1345–1360 г. (Петков, Спасова, т. 7 – 12 / Petkov, Spasova, t. 7 – 12);

– сръбски, възникнал най-късно през втората половина на XIV в. – използван е по ръкопис Wuk 29 от Берлинската държавна библиотека, представляващ конволют от края на XIV или началото на XV в. и от края на XV в. (Matthes 1990: 36 – 37);

Триодни синаксари от Никифор Калист Ксантопулос – поместени са в гръцкия печатен Триод (Τριώδιον / Triodion 1960) и са познати в три южнославянски версии:

– български превод на Закхей Философ от средата на XIV в. (*A*); използван е по изданието и речника на Л. Тасева (Тасева / Taseva 2010);

– превод *C* от края на XIV в., произхождащ от пределите на днешни Западна България, Източна Сърбия или Северна Македония (Тасева / Taseva 2010: 102 – 117); използван е по ръкопис НБКМ 1158 от първата половина на XV в. (Стоянов, Кодов / Stoyanov, Kodov 1971: 19);

– сръбски превод *D* от третата четвърт на XIV в. (Тасева / Taseva 2010: 118 – 130), използван по ръкописи Дечани 104 от 1375–1385 г.

изданието от 2011 г. (Пентковский / Pentkovskij 2011, особено с. 659 – 661; Крысько / Krys'ko 2011,2, специално с. 835; Прокопенко / Prokopenko 2011, особено с. 670 – 677).

(Грозданović, Станковић / Grozdanović, Stanković 1995: 38) и Дечани 105 от 1370–1380 г. (Грозданović, Станковић / Grozdanović, Stanković 1995: 38).

Преди да пристъпя към изложението на подбрания материал, е необходимо да направя едно методологическо уточнение. В средновековните гръцки и славянски ръкописи личните и географските названия не се маркират с главна буква. Затова определянето на даден епитет, съпътстващ име на лице, като негово прозвище понякога може да бъде дискусионно. Показателно е, че за едни и същи имена в някои издания се въвежда главна буква, а в други – не. Например името на Константин Копроним може да се види изписано като ὁ κοπρώνυμος Κωνσταντίνος в печатния гръцки Триод (Τριώδιον / Triodion 1960: 137) или Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρώνυμου и Κωνσταντίνου βασιλέως τοῦ Κοπρωνύμου в изданието на Константинополския синаксар (Delehaye 1902: 597,50 и 613,18-19); в същото издание за Юлиан Отстъпник четем Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου (Delehaye 1902: 551,26, 709,55 и др.), но в изданието на Пролога за зимното полугодие стои Ἰουλιανοῦ ... τοῦ Παραβάτου (Крысько и др. / Krys'ko i dr. 2011,1: 182). За целите на настоящото изследване епитетите, които благодарение на историографската литература са станали устойчива част от имената на съответните владетели, ще бъдат разглеждани като прозвища, т.е. като част от антропонимната лексика.

С оглед на този критерий от по-обемния първичен материал бяха подбрани няколко популярни прозвища. Ето какво предлагат за тях проучените извори.

Погонат

Византийският император Константин IV / Κωνσταντίνος Δ' ὁ Πωγώνατος (668–685) се споменава със своето прозвище в повечето от проучените текстове. Най-ранният от разглежданите паметници, в който се появява името му, е *Хрониката на Геоги Амартол*. В изданието на Истрин четем: По Констѣ цр҃твова Костѧтинъ, сынъ его, **брадатець** (Истрин / Istrin 1: 462,18)[3]. Този славянски корелат е употребен веднъж и в *Пролога*: Κωνσταντίνου, τοῦ ἐπικληθέντος Πωγωνάτου – при костѧтїнѣ **брадатьцн** (Крысько и др. / Krys'ko i dr. 2011,1: 652, П 162a21). На друго място обаче в същата книга се използва двукратно прилагателното брадатын, като втората употреба е дори без личното име на владетеля: Κωνσταντίνου τοῦ ἐπιλεγομένου Πωγωνάτου – костѧтина· г҃лемаго **брадатаго** (Крысько и др. / Krys'ko i dr. 2011,1: 74, C 22a5-6), τὸν Πωγωνάτον (Delehaye 1902: 47,48[4]) – **брадатаго** (Крысько и др. / Krys'ko i dr. 2011,1: 74, C 22a17).

[3] В т. 3, съдържащ гръцко-славянски и славянско-гръцки речници към изданието, думата не е отразена, но присъствието ѝ в този паметник е отбелязано от И. Срезневский (Срезневский / Sreznevskij 1893: 164).

[4] В приложения към изданието на Крыско и др. 2011 (Krys'ko i dr. 2011,1: 75) гръцки текст този израз липсва.

В текста на византийския оригинал на *Манасиевата хроника* прозвището е употребено само веднъж, когато се обяснява неговият произход:

> τοῦτον τὸν αὐτοκράτορα λαὸς ὁ συρφετώδης / καὶ τὸ τοῦ δήμου συμμιγὲς ἐκάλουν **Πωγωνᾶτον**, / ὅτι, φασίν, ἐκναυστολῶν κατὰ τοῦ Μιζιζίου / μεῖραξ τρυφεροπρόσωπος ἀνίουλος ἀπώγων ἐκεῖθεν ἀνθυπέστρεψεν ἀνὴρ τελειοπώγων. (Lampsidis 1996,1: 207, стихове 3796-3800).

Българският преводач тук решава да запази автентичния гръцки облик:

> сего самодръжьца люде народнїи нарицаахѫ **погоната**, ꙁане, глаголѧтъ ꙗко ѡтходѧ на брань на мизїꙁїа юнота младообраꙁенъ и беꙁбрадъ отиде, ѡт тѫдꙋ же възврати сѧ мѫж съвръшеноѫ брадоѫ· (Bogdan 1922: 136).

В българската версия на хрониката името на този владетел се среща още три пъти. Два от случаите са в заглавия на раздели, където еднократно стои славянският корелат на прозвището и еднократно прилагателно от гръцката заемка: царство кѡнстантїна[5] **брадатагѡ** (Bogdan 1922: 136) и царство іоустинїана, сына **погонатова** (Bogdan 1922: 137). Не е ясно дали тези употреби имат гръцки паралел, защото съвременното критично издание на О. Лампсидис не дава информация за съпътстващо текста рубрикиране на разделите. Славянският еквивалент се появява още веднъж в добавката от преводача за преминаването от българите на р. Дунав и заселването им в Мизия по времето на същия император: при кѡнстантинѣ **брадатѣмъ** (Bogdan 1922: 137).

В двете версии за лятното полугодие на *Стишния пролог* прозвището на този император редовно се заменя със славянския му корелат. Ето конкретните примери:

> βασιλέως Ἡρακλείου ἔγγονος [ἔκγ. Ἡ. Μc.], ᾧ ἐπώνυμον ὁ Πωγωνάτος, (Delehaye 1902: 507,20) – *бълг. прев.* константїна велїкааго цр҃ѣ ираклїа вноукъ· нарѣ҃ныи **брадатъ** (Петков, Спасова / Petkov, Spasova 7: 61,10) – *ср. прев.* конс'тан'/тинь, велика́а́го цр҃а ирак'лиꙗ́, вьноукь· / ѝменован'нїи **бра̑тни́·** (Wuk 29, f. 52v3-5);

> ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ ἐπιλεγομένου Πωγωνάτου (Delehaye 1902: 599,19-20) – *бълг. прев.* въ цр҃тво константїна **бра̑таго** (Петков, Спасова / Petkov, Spasova 8: 33,19) – *ср. прев.* при цр҃твѣ костан'тинѣ, нарѝцаіемаа́ **бр҃дата̏го** (Wuk 29, f. 100v2-3).

Не така единни са трите превода на *Триодните синаксари*. Докато в *Закхеевия* и в *превод С* се използва славянското съответствие, то сръбският

[5] Във Ватиканския препис Кѡстандина (Старобългарският превод / Staribalgarskiyat prevod 1988: 174).

превод D запазва гръцката заемка: Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου – *превод A* константинъ **брадатъıн** (Тасева / Taseva 2010: 293, 812) – *превод C* костаньтина **брадатаго** (NBKM 1158, f. 137v24-25) – *превод D* ко̀стан҆дина̀ **по́гоната** (Deč 104, f. 54v7-8).

Може да се обобщи, че прозвището на Константин IV Погонат е известно на южнославянските средновековни книжовници и в оригиналната, и в две преводни форми – брадатьць и брадатъıн, като най-често се използва вторият славянски вариант.

Копроним

Макар император Константин V / Κωνσταντίνος Ε' Κοπρώνυμος (741–775) обективно да е един от успешните византийски владетели, той не се радва на симпатията нито на своите съвременници, нито на по-късните автори, за което свидетелства неговото прозвище Κοπρώνυμος – от κόπρος 'екскременти, тор, нечистотия' и ὄνομα / ὄνυμα 'име'. В проучените текстове се срещат различни варианти.

В превода на *Манасиевата хроника* българският книжовник разлага на две думи трикоренния епитет μυσαροκοπρώνυμος, като предава със славянско съответствие първата, а познатото прозвище пренася директно, но го пояснява за своята публика с глоса към него: ὁ μυσαροκοπρώνυμος ἐκεῖνος Κώνσταντῖνος (Lampsidis 1996,1: 231, стих 4250) – нѣѡ мръскъıн онъ **копроним**, сирѣчь **гноенменнтъıн** кѡнстанднинъ (Bogdan 1922: 149).

След това в рубрикирането на раздела за този владетел бива предпочетен вече въведеният български еквивалент: царство кѡнстантїина **гноенменнтаго** (Bogdan 1922: 150)[6].

При следващата среща с прозвището, вероятно защото не е придружено от личното име, преводачът запазва оригиналната дума, макар и в славянизиран облик като прилагателно: ψυχρῷ μαρμάρῳ, λάρνακι δυσώδει κοπροφύρτῳ, φερούσῃ τὸν κατάπτυστον νεκρὸν τοῦ Κοπρωνύμου. (Lampsidis 1996,1: 275, стихове 5075-5076) – въ стоуденѣ и мраморнѣ гробѣ, въ гнѫснѣ и плънѣ мотылъ, имѧщимъ хоулное тѣло **копроними́ово** (Bogdan 1922: 174).

От дузината случаи на споменаване на Константин Копроним с неговото прозвище в Константинополския синаксар само два от съдържащите ги текстове влизат в лятното полугодие на славянския *Стишен пролог*, а само в един от тях е засвидетелствано пълното име на императора. И двата превода го предават с гръцката заемка: Ἀνθούσης θυγατρὸς τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου. (Delehaye 1902: 597,50) – *бълг. прев.* анѳоусы· дъщере **копроними** ц҃рѣ (Петков, Спасова / Petkov, Spasova 8: 32,4-5) – *ср. прев.* прѣбыніе ан҆ѳоусы҆ дъщере костант҆ина ц҃ра **коп҆роними** (Wuk 29, f. 99v8-9).

Във втория случай (Житието на Никифор Константинополски на 2 юни) може да се предположи, че прозвището е отсъствало в традицията на

[6] Във Ватиканския препис и на двете места стои словообразователен вариант гноенмननтнааго (Среднеболгарский перевод / Srednebolgarskij perevod 1988: 182).

византийския Стишен синаксар. Потвърждение за това дава основният използван от Делайе източник за неговата традиция – ръкопис Coisl. 223, където то също е пропуснато: f. 158r τῆς βασιλείας κωνσταντίου (!) τοῦ δυσσεβοῦ (срв.: Delehaye 1902: 723,8-9). В славянските преводи освен липсата на прозвището, се забелязва и грешно предаване на епитета δυσσεβής ‘нечестив, безбожен’, който е заменен с един и същ негов антоним: *бълг. прев.* въ цр҃тво константина бл҃гоѵьстиваaго (Петков, Спасова / Petkov, Spasova 10: 8,29-30) – *ср. прев.* при цр҃твѣ кон҆стан҆тина бл҃гоѵ҃тиваа́го (Wuk 29, f. 198r19). Много е вероятно това да се дължи на графично объркване на представките δυσ- и εὐ-, което може да причини както промяна още на византийска почва, така и грешка при разчитането на оригинала от преводачите.

Най-разнообразни са съответствията в *Триодните синаксари*. В *Закхеевия превод* и *превод C* прозвището се предава със славянски еквиваленти, а в сръбския *превод D* е заета гръцката дума: ὁ κοπρώνυμος Κωνσταντίνος – *превод A* константинъ **мотылоименитыи** (Тасева / Taseva 2010: 251) – *превод C* **лаиноименити·** константътинь (NBKM 1158, f. 17v31-32) – *превод D* **копронимь** костан҆динь (Deč 105, f. 28v3).

Епитетът κοπρώνυμος е употребен веднъж и за Константин VI (776–797) в *Хрониката на Георги Амартол*: По Костѧтинѣ҆ цр҃твова мати его Ирина ѡдина лѣ҃ ·е҃· при тои оуначѧ҃, стрегома в полатѣ с҃нома бг҃охоулника и **тезомотыи҃на** (Истрин / Istrin 1: 485,16). Всъщност става дума за времето от 792 г., когато императорът връща майка си Ирина в Константинопол, до 797 г., когато тя го детронира и ослепява (ODB 1991: 1008 – 1009). Преводът не е съвсем точен и би могъл да се дължи на объркване на втората съставка ὄνομα / ὄνυμα ‘име’ с прилагателното ὁμός ‘еднакъв, същият’, предадено с корена тьз- ‘същ, еднакъв’.

Порфирогенет

Епитетът πορφυρογέννητος ‘роден в порфир[7], т.е. по времето на управлението на родителя’, се употребява най-често за Константин VII / Κωνσταντίνος Ζ’ ὁ Πορφυρογέννητος (913–959), син на император Лъв VI Философ. Вероятно първата среща на славянските книжовници с това прозвище се осъществява чрез превода на *Хрониката на Георги Амартол* заедно с добавената към нея *Хроника на Симеон Логотет*. Съдържащото се в последната гръцко прилагателно πορφυρογέννητος бива предадено от неизвестния книжовник описателно като словосъчетание от заемка и славянска дума. В издадения от Истрин текст четем: Костѧтинъ, Леѡнтовъ с҃нъ, **в прапроудѣ рожденыи** (Истрин / Istrin 1920: 542,9).

Друго решение предлага *Прологът*. В него на две места е използван популярният и днес еквивалент на това прозвище: Κωνσταντίνου υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ ἐν ἁγίοις πορφυρογεννήτου – констѧтина зѧти ѥго· ст҃а· **багрѧнороднаго** (Крысько

[7] Според византийския церемониал императрицата е раждала своите деца в облицованата с този скъп тъмно червен камък зала (ODB 1991: 1701).

и др. / Krys'ko i dr. 2011,1: 456); ἐν χρόνους Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου – въ лѣто костѧтина **багрѧнородьнаго** (Крысько и др. / Krys'ko i dr. 2011,1: 474).

Същата композита е цитирана и в речника на И. Срезневски по източник, означен като „Хрон." (Срезневский / Sreznevskij 1893: 39), но той не може да бъде идентифициран, защото отсъства от списъка на използваните съкращения. Съответно не може да се каже за кой владетел се отнася.

Традицията на този славянски еквивалент е продължена в българската версия на *Стишния пролог*, където с общ епитет са наречени Константин и съимператорът му Роман[8]. В сръбската версия е употребено съществително от същата основа – багрѣнородьць: ἐπὶ τῶν βασιλέων Κωνσταντίνου [(τὴν - K.) ἐπὶ K. Mc.] καὶ Ῥωμανοῦ τῶν Πορφυρογεννήτων (Delehaye 1902: 600,14-15) – *бълг. прев.* при константїнѣ и рωманѣ **багрѣнорωдны̑** (Петков, Спасова / Petkov, Spasova 8: 31,33) – *ср. прев.* при костан҄тинѣ и҆ ро́манѣ̀, **багрѣноро̑це** (Wuk 29, f. 99v4-5).

Изглежда назоваването на Константин VII с прозвището багрѣнородьнъ се налага в средновековната българска книжнина, защото в *Манасиевата хроника* то е засвидетелствано четири пъти за този владетел, при това без да е буквален превод на гръцките прилагателни. Използвано е като съответствие на византийските неологизми πορφυρόβλαστος (от βλάστος 'издънка, дете, зародиш'), πορφυρόφυτος (от φυτός 'създаден от природата'), πορφυροφύτευτος (от φυτευτός 'роден, израстнал'), πορφυρόρπηξ (от ὄρπηξ 'клонка, издънка')[9]:

παῖδα **πορφυροβλάστητον** τοὔνομα Κωνσταντῖνον (Lampsidis 1996,1: 287, стих 5302) – сына **багрѣнородна** именемъ кωнстандина (Bogdan 1922: 181);

ὁ παῖς ὁ **πορφυρόφυτος** Λέοντος Κωνσταντῖνος (Lampsidis 1996,1: 290, стих 5366) – сынъ **багрѣнороднъıи** львомъ кωстантинъ (Bogdan 1922: 183);

ὁ γὰρ **πορφυροφύτευτος** αὐτάναξ Κωνσταντῖνος (Lampsidis 1996,1: 298, стих 5523) – ибω **багрѣнороднъıи** царь кωстантинъ (Bogdan 1922: 188);

ὁ **πορφυρόρπηξ** συλλαβών, κράτωρ ὁ Κωνσταντῖνος (Lampsidis 1996,1: 299, стих 5540) – **багрѣнороднъıи** оухвативъ царь кωстандинъ (Bogdan 1922: 189).

Единственият случай на директно заемане на прозвището πορφυρογέννητος в разгледаните тук източници, но употребено за император Мануил Комнин / Μανουήλ Α' Κομνηνός (1143–1180), предлага преведеният за

[8] Посочената в текста година 6450 (= 942) дава основание да се мисли, че става дума за Роман Лакапин – тъст и съимператор на Константин VII, макар той да няма рождено право на този епитет. Багренородният син на Константин Роман II поема властта 17 години по-късно, едва след смъртта на баща си.

[9] Виж за тях като неологизми Lampsidis 2: 62.

антибогомилския събор през 1211 г. *Борилов синодик*: манѡнла православнаго вели́каго ц҃рѣ **порфїрѡге́ннта** и҆ самодръжца гръкѡ҃ кѡмни́на (Божилов, Тотоманова, Билярски / Bozhilov, Totomanova, Bilyarski: 128; Тотоманова, Христов / Totomanova, Hristov 2015: 105, 201).

Вижда се, че в българските средновековни текстове сравнително рано се налага прозвището багрѣнородьнъ за византийския император Константин VII. В един от сръбските преводи се използва багрѣнородьць, а оригиналният облик порфирогенитъ засега е установен само като епитет за Мануил Комнин.

Ако систематизираме изнесените данни с оглед на директния пренос или превеждането на прозвищата, ще се получи следната картина:

		Ам	Прол	БорС	Ман	СтПр-бълг	СтПр-ср	ТрС-А	ТрС-С	ТрС-D
заемане	8			1	4	1	1			1
превод	23	2	5		8	3	3	1	1	
смесен тип	1	1								

Поради неголемия брой разгледани употреби това количествено обобщение не претендира за статистическа обективност, но все пак дава изходен пункт за бъдещи наблюдения. Като цяло в проучените текстове се предпочитат славянските еквиваленти (23 случая) пред византийските оригинални названия (8 случая). В превода на *Пролога* са регистрирани само славянските варианти на прозвищата и това се съгласува с установените вече общи характеристики на преводаческия подход в този корпус. Като негова особеност Л. Прокопенко изтъква предаването на топонимите чрез славянски еквиваленти (Прокопенко / Prokopenko 2011: 677). Макар и представена от единични примери, същата преводаческа практика споделят и версиите *A* и *C* на *Триодните синаксари*. За първата от тях е отбелязана вече тенденция към пуризъм, която засяга и собствените имена (Тасева / Taseva 2000: 209). Към славизиращия преводачески подход може да се причисли и *Хрониката на Георги Амартол*, където единственото изключение прави словосъчетание от разпространена гръцка заемка и славянска дума. Тези факти се съгласуват с предпочитанието към славянски еквиваленти при географските названия в същия текст, вкл. и тяхното глосиране, което установява още В. Истрин (Истрин / Istrin 1922: 204 – 208). Обратно – само гръцки варианти са регистрирани в *Бориловия синодик* и сръбската версия *D* на *Триодните синаксари*. В нея, макар и не така последователно, е отбелязана подобна тенденция и при топонимите (Taseva 2020: 25), а нейна изява са и някои употреби на неславизирани лични имена, напр. Лео, вм. Львъ: Λέων ὁ Ἀρμένιος, Λέων ὁ Ισαῦρος, Λέων ὁ σοφώτατος – *превод A* Львъ Армѣннинъ, Львъ Исавръ, Львъ прѣмѫдрыи (Тасева / Taseva 2010: 813) – *превод D* Лео Армѣнинъ (Дечани 105, f. 29r1), Лео Исаврьскы (Дечани 105, f. 24v13, Дечани 104, f. 55r1), прѣмоудрыи Лео (Дечани 105, f. 21v2-3, Дечани

105, f. 62r9-10; Дечани 104, f. 138r5-6). И двата подхода са застъпени в сръбския и българския превод на *Стишния пролог* и в *Манасиевата хроника*, като в последната гръцки и славянски варианти се редуват за назоваване едни и същи персонажи.

Изложените факти говорят, че средновековните преводачи нямат обща стратегия за предаване на прозвищата на известни византийски владетели. В някои паметници се предпочита заемането на гръцкото име, в други – замяната му със славянски корелат, а в трети – двете техники са застъпени паралелно. Преобладават славянските еквиваленти пред византийските оригинални названия. Склонността към определен тип избор обикновено се съгласува с характерната за дадения текст преводаческа концепция, т.е. има основание като един от факторите, пораждащи вариативността на съответствията, да се приемат различията в преводаческите принципи, следвани от отделните книжовници. Това обаче не ограничава възможността за използване на синоними в едно и също съчинение, както напр. гръцка и славянска форма в *Манасиевата хроника* (погонатъ/погонатовъ и брадатын, копроннмъ/копроннмовъ и гноєнменнтын) или две славянски думи в *Пролога* (брадатын и брадатьць). Същевременно се открояват определени варианти, които доминират над другите и по честотата на употребата им, и по броя на свидетелстващите за тях паметници: брадатын (10 употреби в 6 текста) и копроннмъ (5 употреби в 4 текста), което ги причислява към нормативния преводен антропонимикон на средновековната южнославянска книжнина. Очаква се натрупването на нов материал от средновековните преводи да потвърди или коригира направените тук заключения.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Bogdan 1922: Bogdan, I. *Cronica lui Constantin Manasses. Traducere mediobulgară. Text şi glosar*. Bucureşti: Socec & Co.

Delehaye 1902: Delehaye, H. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano nunc Berolinensi*. Bruxellis: Socios Bollandianos.

Lampsidis 1996: Lampsidis, O. *Constantini Manassis breviarium chronicum. 1. Praefationem et textum continens; 2. Indices continens*. Athenis: Academiae Atheniensis.

Matthes 1990: Matthes E. *Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland*. Wiesbaden: Harrassowiz.

ODB 1991: Kazhdan, A. P. (Ed.): *The Oxford Dictionary of Byzantium. Vol. 1-3*. New York, Oxford: Oxford University Press.

Taseva 2020: Taseva, L. Wiedergabe und Adaption geographischer Namen in mittelalterlichen Übersetzungen auf dem Balkan. In: Nicolae, S., Taseva, L., Vătășescu, C., Zamfir, D.-M. (coord.): *Limbă și cultură în Sud-estul Europei. Langue et culture dans le Sud-est de l'Europe. Actele Colocviului româno-bulgar, 5 iunie 2018. Actes du Colloque roumano-bulgar, le 5 juin 2018*. (Biblioteca de Studii și Cercetări Sud-est Europene, 8). Bucureşti: Editura Academiei, 23 – 34.

Божилов, Тотоманова, Билярски 2012: Божилов, И., Тотоманова, А.-М., Билярски, И. *Борилов синодик. Издание и превод*. София: ПАМ Публишинг. [Bozhilov,

Totomanova, Bilyarski 2012: Bozhilov, I., Totomanova, A.-M., Bilyarski, I. *Borilov Sinodik. Izdanie i prevod*. Sofia: PAM Pablishing.].

Гроздановић, Станковић 1995: Гроздановић-Пајић, М., Станковић, Р. *Рукописне књиге манастира Високи Дечани. Књ. друга. Водени знаци и датирање*. Београд: Народна библиотека Србије. [Grozdanović, Stanković 1995: Grozdanović-Pajić, M., Stanković, R. *Rukopisne knjige manastira Visoki Dečani. Knj. druga. Vodeni znaci i datiranje*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije.].

Истрин 1920: Истрин, В. *Книги временныя и образныя Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Т. 1. Текст*. Петроград: Российская госуд. акад. типография. [Istrin 1920: Istrin, V. *Knigi vremennyja i obraznyja Georgija Mniha. Hronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevode. T. 1. Tekst*. Petrograd: Rossijskaja gosud. akad. tipografija.].

Истрин 1922: Истрин, В. *Книги временныя и образныя Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Т. 2. Греческий текст „Продолжения Амартола"; Исследования*. Петроград: Российская госуд. акад. типография. [Istrin 1922: Istrin, V. *Knigi vremennyja i obraznyja Georgija Mniha. Hronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevode. T. 2. Grečeskij tekst „Prodolženija Amartola"; Issledovanija.* Petrograd: Rossijskaja gosud. akad. tipografija.].

Истрин 1930: Истрин, В. *Книги временныя и образныя Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Т. 3. Греческо-славянский и славянско-греческиий словари*. Ленинград: Изд. Академии наук. [Istrin 1930: Istrin, V. *Knigi vremennyja i obraznyja Georgija Mniha. Hronika Georgija Amartola v drevnem slavjanorusskom perevode. T. 3. Grečesko-slavjanskij i slavjansko-grečeskiij slovari*. Leningrad: Izd. Akademii nauk.].

Крысько 2011: Крысько, В. Морфологические особенности житийной части Софийского пролога. В: *Славяно-русский Пролог по древнейшим спискам...* Т. 2, 798 – 837. [Krys'ko 2011: Krys′ko, V. Morfologičeskie osobennosti žitijnoj časti Sofijskogo prologa. V: *Slavjano-russkij Prolog po drevnejšim spiskam...* T. 2, 798 – 837.].

Крысько и др. 2011: Крысько, В. Б. (ред.): *Славяно-русский Пролог по древнейшим спискам. Синаксарь (житийная часть Пролога краткой редакции) за сентябрь-февраль. Т. 1. Текст и комментарий; Т. 2. Указатели. Исследования*. Москва: Азбуковник. [Krys'ko i dr. 2011: Krys′ko, V. B. (red.): *Slavjano-russkij Prolog po drevnejšim spiskam. Sinaksar' (žitijnaja čast' Prologa kratkoj redakcii) za sentjabr'-fevral'. T. 1. Tekst i kommentarij; T. 2. Ukazateli. Issledovanija.* Moskva: Azbukovnik.].

Павлова 1999: Павлова, Р. Увод. В: Павлова, Р., Желязкова, В. *Станиславов (Лесновски) пролог от 1330 г.* Велико Търново: Фабер, 5 – 16. [Pavlova 1999: Pavlova, R. Uvod. V: Pavlova, R., Zhelyazkova, V. *Stanislavov (Lesnovski) prolog ot 1330 g*. Veliko Tarnovo: Faber, 5 – 16.].

Пеев 2012: Пеев, Д. Новые данные о времени и месте перевода Хроники Георгия Амартола. В: Новикова, О. Л. (ред.): *Летописи и хроники. Новые исследования 2011–2012*. Москва, Санкт-Петербург: Альянс-Археo, 13 – 38. [Peev 2012: Peev, D. Novye dannye o vremeni i meste perevoda Hroniki Georgija Amartola. V: Novikova, O. L. (red.): *Letopisi i hroniki. Novye issledovanija 2011–2012*. Moskva, Sankt-Peterburg: Al′ans-Arheo, 13 – 38.].

Пентковский 2011: Пентковский, А. Греческий оригинал славянского синаксаря и его локализация. В: Крысько и др. *Славяно-русский Пролог по древнейшим спискам ...*

T. 2, 651 – 664. [Pentkovskij 2011: Pentkovskij, A. Grečeskij original slavjanskogo sinaksarja i ego lokalizacija. V: Krys'ko i dr. *Slavjano-russkij Prolog po drevnejšim spiskam... T. 2*, 651 – 664.].

Петков, Спасова 2012–2014: Петков Г., Спасова, М. *Търновската редакция на Стишния пролог. Текстове. Лексикален индекс. Т. 7 – 12*, Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски". [Petkov, Spasova 2012–2014: Petkov, G., Spasova, M. *Tarnovskata redaktsiya na Stishniya prolog. Tekstove. Leksikalen indeks. T. 7 – 12*, Plovdiv: UI „Paisiy Hilendarski".].

Пичхадзе 2002: Пичхадзе, А. О происхождения славянского перевода Хроники Георгия Амартола. В: *Лингвистическое источниковедение и история русского языка 2001*. Москва: Древлехранилище, 232 – 249. [Pičhadze 2002: Pičhadze, A. O proishoždenija slavjanskogo perevoda Hroniki Georgija Amartola. V: *Lingvističeskoe istočnikovedenie i istorija russkogo jazyka 2001*. Moskva: Drevlehraniliŝe, 232 – 249.].

Прокопенко 2011: Прокопенко, Л. В. Характеристика перевода Синаксаря (по данным за сентябрь-февраль). В: Крысько и др. *Славяно-русский Пролог по древнейшим спискам .... Т. 2*, 665 – 689. [Prokopenko 2011: Prokopenko, L. V. Harakteristika perevoda Sinaksarja (po dannym za sentjabr′-fevral′). V: Krys'ko i dr. *Slavjano-russkij Prolog po drevnejšim spiskam..... T. 2*, 665 – 689.].

Среднеболгарский перевод 1988: Среднеболгарский перевод Хроники Константина Манассии в славянских литературах. Введение Д. С. Лихачева. Исследования И. С. Дийчева и М. А. Саминой. Подготовка текста М. А. Салминой. Словоуказатели О. В. Творогова. София: Издательство Болгарской академии наук. [Srednebolgarskij perevod Hroniki Konstantina Manassii v slavjanskih literaturah. Vvedenie D. S. Lihačeva. Issledovanija I. S. Dijčeva i M. A. Saminoj. Podgotovka teksta M. A. Salminoj. Slovoukazateli O. V. Tvorogova. Sofija: Izdatel′stvo Bolgarskoj akademii nauk.].

Срезневский 1893: Срезневский, И. *Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам. Т. 1.* Санкт-Петербург: Типография Имп. Академии наук. [Sreznevskij 1893: Sreznevskij, I. *Materialy dlja slovarja drevne-russkogo jazyka po pis'mennym pamjatnikam. T. 1*. Sankt-Peterburg: Tipografija Imp. Akademii nauk.].

Стоянов, Кодов 1971: Стоянов, М., Кодов, Х. *Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 4*. София: Наука и изкуство. [Stoyanov, Kodov 1971: Stoyanov, M., Kodov, H. *Opis na slavyanskite rakopisi v Sofiyskata narodna biblioteka. T. 4*. Sofia: Nauka i izkustvo.].

Тасева 2000: Тасева, Л. Езикът на преводача Закхей: между книжовното наследство и формалистичните тенденции на епохата. – *Slavia*, 69 (2000), 2, 189 – 210. [Taseva 2000: Taseva, L. Ezikat na prevodacha Zakhey: mezhdu knizhovnoto nasledstvo i formalistichnite tendentsii na epohata. – *Slavia*, 69 (2000), 2, 189 – 210.].

Тасева 2010: Тасева, Л. *Триодните синаксари в средновековната славянска книжнина. Текстологично изследване. Издание на Закхеевия превод. Словоуказатели* (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 54). Freiburg i. Br.: Weiher. [Taseva 2010: Taseva, L. *Triodnite sinaksari v srednovekovnata slavyanska knizhnina. Tekstologichno izsledvane. Izdanie na Zakheeviya prevod. Slovoukazateli* (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 54). Freiburg i. Br.: Weiher.].

Тотоманова, Христов 2015: Тотоманова, А.-М., Христов, И. *Речник-индекс на словоформите в Бориловия синодик и придружаващите го текстове в ръкопис НБКМ 289*. София: Графис. [Totomanova, Hristov 2015: Totomanova, A.-M., Hristov, I. *Rechnik-*

indeks na slovoformite v Boriloviya sinodik i pridruzhavashtite go tekstove v rakopis NBKM 289. Sofia: Grafis.].

Τριῴδιον 1960: Τριῴδιον. Ἐν Ἀθήναις. [Triodion 1960. En Athenais].

Nicknames of Byzantine Rulers in Medieval Bulgarian and Serbian Translations

Lora Taseva

Abstract: The study focuses on three epithets of Byzantine emperors: Πωγώνατος, Κοπρώνυμος, and Πορφυρογέννητος. Their South-Slavonic correspondences are traced in nine 11th to 14 th-century translations of six Greek corpora of various genres. Systemized data reveal that the Slavonic equivalents predominate over the original Greek names, which does not prevent the parallel use of different synonyms in some writings and the domination of certain variants not only in the number of their uses, but also in the number of the monuments testifying to them. No general strategy seems to have been followed by the medieval translators in the rendering of the individual bynames: some monuments prefer direct borrowing, others – translation into Slavonic, and a third group applies the two techniques. In most cases the tendency towards a particular type of choice is consistent with the general translation concept of the text.

Keywords: nicknames, Slavonic medieval translations, Byzantine emperors, translation approaches

Prof. Lora Taseva
Institute of Balkan Studies & Center of Thracology
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: lemtaseva@gmail.com

Имената на мъжете и жените сред негръцкото население в Одесос, засвидетелствани в надгробните надписи

Добриела КОТОВА

Гръцките надгробни надписи от днешните български земи, които в по-голямата си част са от римската императорска епоха, са свързани с конкретни личности и разкриват непосредствени детайли от реалния живот на етнически смесеното население. Те обаче са спечифичен исторически извор. Типични за тези две категории надписи са кратката и стереотипна форма на епиграфския текст. Въпреки това той може да бъде изследван в различни аспекти. Картината на социалните и семейните отношения, както и етническият пейзаж на определен регион са такива възможни посоки на научни дирения.

Антропонимичните данни или, иначе казано, наличните в надписите гръцки, латински, тракийски и други лични имена освен чисто лингвистично, могат да бъдат интерпретирани като извор за исторически реалности и ситуации, обществени промени и процеси. Гръцките и латинските имена, носени от траки, например често се използват в аргументирането на елинизационните и романизационните процеси в Древна Тракия, както отбелязва С. Янакиева, обръщайки внимание на необходимостта да бъдат отчитани редица факти (Янакиева / Yanakieva 2018: 74).[1]

Личните имена, запазени в надгробните надписи от Одесос, разкриват според изследователите една оживена икономическа и пъстра етническа картина в града през римската епоха (I – III в.). Смята се – в голяма степен заради определянето на множество от имената, предимно женски, като източни, че преселниците от Мала Азия са многобройни, привлечени от разцвета и благосъстоянието на Одесос и интензивните търговски връзки (Тачева /

[1] Принадлежността на „авторите“ на частните надписи към по-заможните обществени слоеве и съответно оскъдността на данните за по-бедното население; влиянието върху антропонимията на различни социални фактори (напр. военна служба и модни тенденции); концентрация на антропонимичните данни в градовете и почти пълна липса на такива за селското население; редките случаи, когато са налице сведения за селските райони, като в надписите от Пизус и Циле, където превесът на тракийските имена над чуждите е показателен.

Tacheva 1972: 25 – 27, 37 – 38, Minchev 2007: 333, Шаранков / Sharankov 2011: 317). Разбира се не липсват и надписи, в които произходът е изрично посочен.[2]

В голяма част от надгробните надписи от Одесос се наблюдава една особена практика в именуването на мъжете и жените. Открояват се негръцките имена на жените сред гръцките, много често теофорни, имена на всички техни роднини от мъжки пол – мъже, бащи, синове. *Апфия, Ама, Амас, Ани, Ано, Анион, Апо, Апон, Блости, Зукайблости, Боон, Браке, Дуспиерис, Зумама, Иадо, Иаатитис, Коейс, Маку, Мама, Нана, Тетейс, Тиатиус, Томион, Тута* и редица други – всички те имат гръцки патрономи; съпрузите и синовете им също носят гръцки лични и бащини имена. Това строго разделение на имената според пола в Одесос през императорската епоха прави впечатление, тъй като не е застъпено така явно в надписите от другите гръцки градове по Черноморието и във вътрешността на Тракия.

IGBulg I² 150
Ἀσκληπιάδης Ἀπελλᾶ τοῦ Δημητρίου ἀρχιατρὸς
καὶ δημοφίλητος καὶ ἱερεὺς Θεοῦ Μεγάλου καὶ γυμνασίαρχος
καὶ ἀριστεὺς καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ **Αννι** Νεικομήδους χαίρετε.
IGBulg I² 191
Ἀπελλᾶς · Ζωΐλου · καὶ ἡ γυνὴ
ἑαυτοῦ · **Μαμα** · Μητροδώρου · χαίρετε.

IGBulg I² 176(3)
Ἀρτεμίδωρος Ἱπομέδοντος καὶ ἡ
γυνὴ αὐ-
τοῦ **Ιαδω** Ἡφαιστίωνος θυγάτηρ
χαίρετε.
Вариант на същото име е засвидетелстван в:

IGBulg I² 115
Διονύσιος Διο-
νυσίου ὁ καὶ Πει-
πης καὶ ἡ γυνὴ
αὐτοῦ **Ιαδων** Ἀρ-
τεμιδώρου θυ-
γάτηρ χαίρετε.

IGBulg V 5061
Ἀπελλᾶς · Κλεάνορος
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ **Ζουμαμα**
Ἀγαθήνορος · χαίρετε.

[2] IGBulg I² 209(2) – Никомедия, IGBulg I² 110(2), 112, 139, 144, 223 – Хераклея Понтийска, IGBulg I² 172 – Халкедон; Шаранков / Sharankov 2011: 316 – Никомедия.

IGBulg I² 183
Μέντης Νεικίου, γυνὴ
αὐτοῦ **Αννι Ξένωνος**
τοῦ Αὐτοκράτους

От имената на бащата и дядото на съпругата с негръцкото име Ани, Ксенон и Автократ, се вижда последователността, с която в едно семейство с негръцки произход поне две поколения подред момчетата са били наричани с гръцки имена за разлика от дъщерите.

Двама от покойниците, чиято памет съхраняват следващите два надписа, са, както изглежда, брат и сестра. Баща им Херакон дава на дъщеря си негръцкото име Апо, а на сина си – гръцкото Теодотос. Съпругата на Теодотос също се казвала Апо и била дъщеря на Зопир (гръцко име):

IGBulg I² 107(2)
Απω Ἡράκωνος θυγά-
τηρ, γυνὴ δὲ Κρίτωνος
τοῦ Διονυσίου
vacat
χαῖρε.

IGBulg I² 179(2)
Θεόδοτος Ἡράκωνος καὶ
ἡ γυνὴ αὐτοῦ **Απω** Ζωπύρου.

Подобна ситуация виждаме и в IGBulg I² 178. Надписът пази спомена за семейството на Сократ, син на Дионисий. Той и съпругата му Амас, дъщеря на Асклепиад, наричат дъщеря си с име производно на негръцкото име на майка ѝ – Амасиакис.[3] Тя, от своя страна, е жена на Зопирион, син на Антифил (гръцки имена).

Когато *Маку*, чиито баща и дядовци и по майчина, и по бащина линия са с гръцки имена, а майка ѝ също като нея – с негръцкото *Ано*, издига паметника на родителите си, тя се представя освен с патронима си и като жена на Хестиай, син на Кунус. В случая внимание заслужава негръцкото име на свекър ѝ (Κουνους) за разлика от гръцкото на сина му Ἑστιαίος:

IGBulg I² 108
Ἀμύντωρ
Νουμηνίου
⟦[χαῖρε]⟧ .
καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ
Αννω Ἀγαθήνορος
χαίρετε.
Μακου Ἀμύντορος, γυνὴ δὲ
Ἑστιαίου **Κουνουτος** χαῖρε.

[3] Срв. коментара на Михайлов към надписа.

Интересни са два надписа, в които се споменават по две съпруги, като в единия те са сестри.[4] Всички жени в тези надписи – съпруги и една дъщеря – носят негръцките имена Нана, Тетейс, Боон, Тутас, Зудиегиптус и гръцки патроними. Техните съпрузи се именуват по гръцки. От втория надпис е видно, че децата получават имена по същата схема: синът е *Агатенор* (гръцко име), а дъщерята – *Зудиегиптус*.

IGBulg I² 174
Διογένης Ζωπυρίωνος καὶ ἡ γυνὴ α[ὐτοῦ]
[**N]ανα** Ἕλληνο̣[ς] θυγάτηρ καὶ ἡ ἑτέρα [γυνὴ]
[αὐ]τοῦ **Θηθεις** Ἀσκληπιάδου θυγά̣τ[ηρ]
χαίρετε.

IGBulg I² 178(2)
Ἀγαθήνωρ Ἀπολλωνίου καὶ αἱ γυναῖκες
αὐτοῦ **Βοων** Ζωπύρου καὶ **Τουτας** Ζωπύρου
καὶ ὁ υἱὸς αὐτῶν Ἀγαθήνωρ καὶ ἡ θυγάτηρ
Ζουδιεγιπτους vacat χαίρετε.

Г. Михайлов определя по-голямата част от тези негръцки женски имена като малоазийски и само няколко на брой – като тракийски. Дан Дана (Dana 2014) ги смята за принадлежащи към антропонимичното богатство на широкия тракийски езиков ареал и в повечето случаи ги конкретизира като дакийски имена. Както М. Тачева отбелязва (Тачева / Tacheva 1972: 37), „характерните малоазийски имена“, носени от жени в Одесос през II в., са дали основание още на Б. Геров да изкаже предположението за витинския и малоазийския произход на част от населението в града по това време (Геров / Gerov 1952/1953: 321). Липсата обаче на други ономастични и епиграфски данни, които да свързват семействата на тези жени с Мала Азия, според нея поставя под съмнение малоазийското им потекло. Без изрично указване на произхода или други възможности за неговото определяне в надписите трудно може да се говори

[4] Разбира се засвидетелстването на повече от един брак в два надписа от един и същи град само по себе си е твърде любопитно. По-вероятно е да става въпрос за последователни бракове, а не за двубрачие, имайки предвид обозначаването в единия надпис на едната съпруга като ἑτέρα – „другата, втората(?)“. Подобен случай имаме засвидетелстван и в надпис от Филипопол IGBulg III, 1 1005, в който втората помената съпруга на един тракиец е ἡ ἑτέρα σύμβιος. Срв. Robert 1963: 130, n. 1 с примери за последователни бракове, запазени в надписи от Мала Азия от императорската епоха, в които първата съпруга е наречена πρώτη, προτέρα, προενειμένη, προεινοῦσα, а другата – δευτέρα, ὑστέρα. В надпис от Маронея Аврелий Кронион, син на Езбенис (тракийско име), син на Терес (тракийско име) обявява покупката на фамилен гроб и издигането на паметника за себе си, двете си жени и двете си дъщери (I.Aeg.Thrace E396). Два брака са засвидетелствани и в надпис от Македония (EKM I 310). Интересно е, че в повечето случаи става въпрос за негърци.

за миграции на групи население или на отделни личности само въз основа на имената. Една голяма част от тях са засвидетелствани в цялото понтийско крайбрежие; някои се откриват и в други части на Тракия (Тачева / Tacheva 1972: 37). Употребата например на така наречените *Lallnamen*, смятани от мнозина за малоазийски феномен, е мода през императорската епоха и женската антропонимия в Одесос не остава настрана от нея. Предпочитанията към *Lallnamen* като Αννι (с варианти) и Μαμα / Μαμας могат да бъдат обяснени с тяхното неутрално звучене и с адаптацията на местен антропонимичен запас към тази мода (Dana 2014: 6 αν(ν)-), а не задължително с преселение на хора и езикови влияния. Съвпадения с малоазийски или гръцки *Lallnamensippen* са налице, но концентрацията на тези имена в определени райони на тракийския езиков комплекс и някои съществени разлики – като например липсата на съответната форма в мъжки род – говори по-скоро за местния им произход, както отбелязва Дан Дана (Dana 2014: Introduction XCVIII-XCIX). Вариантите на името с първа съставка Αν(ν)- – Αννι, Αννει, Αννιον, Αννειον, [Αννων], Αννω, Ανων са концентрирани в Одесос, както и във Витиния и Бизантион, където името е Αννη, Αννα, Ανη (Dana 2014: 6 αν(ν)-). Според Дана тази група имена е с местен произход и не е сродна с подобното именно семейство в Мала Азия, стоящо в зависимост от гръцката ономастика. Не по-малко и заради възрастта на погребаните съпруги и дъщери тя трудно би могла да бъде обяснена с гръцкия смисъл на „баба, леля“, с който са свързани малоазийските и гръцките *Lallnamen* от този тип.

В надгробните надписи от Одесос впечатление прави превесът на негръцките женски лични имена, придружени от гръцки патрономи, спрямо гръцките и латинските: над 60 от погребаните жени са носили приживе негръцки лични имена, докато случаите с гръцки и латински имена са двойно по-малко. Трябва да бъде отбелязана и по-интензивната употреба на някои от тези женски имена в Одесос в сравнение с други градове по Черноморието и в Тракия.[5]

Превес има и спрямо негръцките мъжки имена: едва петнадесетина са мъжките лични имена, патрономи и прякори, които не са гръцки или латински. Странно би било в гръцкия град Одесос да са се заселили предимно жени от негръцки произход. Ето защо надали в надписите, в които имаме засвидетелствани гръцки имена при мъжете и негръцки при жените, става въпрос за смесени бракове. Гръцките имена в този случай не означават непременно етническа гръцка принадлежност: трудно е да очакваме един грък да назове дъщеря си с негръцко/местно име, но дори това да се е случвало, то едва ли е било с такъв интензитет, какъвто предполагат надписите. По скоро наблюдаваме забележителна последователност, с която в Одесос, за разлика от други части на Тракия, сред заселилото се в града негръцко / местно население поколения наред момчетата са били наричани с гръцки, а дъщерите

[5] Μαμα, Μαμας например се среща седем пъти в надгробни надписи от Одесос, един път в Истрос, два пъти в епитафии от Томи, три пъти в Бизантион и един път в посветителен надпис от Македония.

– с негръцки / местни имена. Освен това сред надписите няма нито един, който да засвидетелства назоваването на момиче от семейство с негръцки произход с гръцко име, какъвто е случаят например при *Дорида* от Филипопол, дъщеря на Тарсос (трак. име) и първата съпруга на тракиеца Долис, син на Битюс:

IGBulg III,1 1005
[Βειθυ]ς Δο[λ]ηους ζῶν καὶ φρονῶν αὑτὸν ἀφηρόϊσεν.
Δολης Βιθυος ΤΑ̣Ι̣Ο̣ΙΛ[—]Ι ἑαυτῷ καὶ τῇ συνβίῳ αὑτοῦ Δωρί̣δι Ταρσου κατεσκεύασεν καὶ τῇ ἑτέρᾳ συμβίῳ Τιουτᾳ Κρονίδου μνίας χάριν.

Подобна диспропорция в именуването на мъжете и жените се наблюдава във Витиния, позната е в Ликия, както и в Египет през императорската епоха (Colvin 2004: 56, Dana 2014: Intr. CXI).

Тази антропонимична ситуация предизвиква различни размисли. Ясно е, че става въпрос за жители на Одесос от негръцки произход. Възможно ли е в случая да се мисли за имигрантска общност, относително затворена, пазеща етническата си идентичност чрез традиционните женски имена?

А може би надписите по-скоро говорят за един тип културно поведение на жителите на града от местен тракийски произход, което довежда до много по-интензивна и по-трайна промяна в именуването на мъжете в сравнение с жените. В подкрепа на това предположение идва фактът, че негръцките женски имена са двойно повече от гръцките и латинските (трудно е да си представим, че става въпрос само и изключително за преселници от Мала Азия), както и много по-интензивното използване на някои от тези женски имена и на техни варианти в Одесос отколкото на други места по Черноморието. Въпросът за местния произход на семействата, засвидетелствани в надгробните надписи в Одесос, е напълно оправдан в този регион на непрекъснат контакт с местното тракийско / гетско население от хинтерланда (Dana & Dana 2013: 283, Danov 1960, Cojocaru 1995; Minchev 2007: 333). Окончателното включване на Одесос в границите на римската империя през 12 или 15 г. води до присъединяване на голяма част от хинтерланда с многобройно тракийско население в неговата територия (Тачева / Tacheva 1972: 37, Геров / Gerov1955: 23). Според Б. Геров разширяването на територията на града се дължи както на толерантното отношение на римската власт към гръцките градове, така и на стремежа да бъдат приобщени траките към римските порядки (Геров / Gerov 1955: 23).

В този смисъл надгробните надписи свидетелстват за интегрирането на местното население в гражданския колектив на гръцкия полис през императорската епоха. При раждането си момчетата получават гръцки имена, защото като възрастни мъже в публичното пространство на един икономически процъфтяващ гръцки град биха имали много по-голяма нужда от едно гръцко име. С такива съображения Кунус (IGBulg I^2 108, цитиран по-горе), чието име

Михайлов смята за малоазийско, а Дана за тракийско (Dana 2014: 99)[6], нарича сина си с гръцкото име Хестиай.

Интересни са изводите, които М. Дана и Д. Дана правят, за интеграционната роля на ефебската институция и гимназиона в Одесос като център на обучение, образование и подготовка на младежите – ефебите за включване в градския живот. Анализът на надписите от Одесос и Дионисополис (Каварна), съдържащи ежегодните списъци на ефебите-абсолвенти на гимназиона, датирани в началото и първата половина на II в., според Дана и Дана разкрива уникалния подход в двата града, по който се регулира интеграцията на новодошлите от средите на местното тракийско население в гражданските структури и достъпът на новите елити до най-важните функции и постове в града (Dana & Dana 2013: 279). Гимназионът и институцията на ефебите в Одесос и Дионисополис е задължителната първа стъпка към интеграцията в гражданския колектив, предпоставка за успешна кариера в гражданските структури. Но за разлика от други гръцки градове-колонии сред ефебите в Одесос и Дионисополис няма отделна група на младежите от местен произход, разграничена от останалите чрез специфични дейности. Многобройното присъствие на местните младежи в гимназиона се установява единствено по ономастичен критерий – чрез множеството местни / тракийски патроними и прякори, носени от момчета с гръцки имена. Списъците на ефебите в двата града показват, че условие за допускане до заниманията в гимназиона е било притежаването на гражданство, както и че младежи с местни патроними са заемали длъжности вътре в ефебския колектив. Показателни са случаите на момчета с тракийски прякори, чиито бащи вече са се издигнали в гражданския елит (Dana & Dana 2013). Както Дана и Дана отбелязват, наред с общественото положение на бащата и с благосъстоянието на семейството, гръцкото име, което родителите са давали на синовете си, е улеснявало тяхното успешно участие в гимназиона и достъпа им до гръцко образование (Dana & Dana 2013: 292) .

Появата в някои надгробни надписи и на местното мъжко име редом с гръцкото или римското, навежда на мисълта, че е възможно преименуването да е станало впоследствие заради нуждите на обществените дела, постовете и бизнеса на човека, но в същото време говори и за запазване (подчертаване) чрез традиционни местни лични имена на етнокултурна идентичност. Такива са случаите: Дионисий, син на Антифил, а също и Скорис (IGBulg I^2 164); Дионисий, син на Дионисий, а също и Пейпес (IGBulg I^2 115). Но най-вече трябва да се спомене изключително успелият Марк Аврелий Сконтис, архонт, едил, жрец на Аполон, чийто надгробен паметник е издигнат от сина му, който се подписва с негръцкото име Зуразис.[7] Успешната кариера на бащата със сигурност се е отразила благоприятно и на обществената позиция на сина, който със самочувствие заявява своята етническа принадлежност.

---

[6] Дана допуска и възможността името да е и гръцко..

[7] Михайлов определя като тракийски Σκωρις, Σκοντις, Ζουραζης, а Πειπης – като малоазийско, докато Дана (Dana 2014) смята всичките за местни имена..

IGBulg I² 162
Μ(ᾶρκον) Αὐρ(ήλιον) Σκοντιν
ἄρξαντα καὶ
ἀγορανομήσαν-
τα καὶ ἱερέα Φοίβου
ὁ υἱὸς Ζουραζ[ης]
τὸν πατέρα μνή[μης]
χάριν.

Негръцкият произход и на двамата съпрузи е несъмнен в три от надписите, в които са запазени местните имена и патроними на мъжете: Маку, дъщеря на Аминтор, е омъжена за споменатия вече Хестиай, син на Кунус (IGBulg I² 108); Иадон, дъщеря на Артемидор, е съпруга на Дионисий, син на Дионисий, а също и Пейпес (IGBulg I² 115);[8] Иаатитис, дъщеря на Аполоний, е жена на тракиеца Басус, син на Скабес, в чието семейство гръцките имена явно не са били на почит (IGBulg I² 133).

Придържане към тракийската антропонимия и даже обновяване на запаса на тракийските лични имена може би виждаме в IGBulg V 5067. Зукайблости, дъщеря на Скорисейс, е омъжена за Аполоний, син на Аполоний; дъщеря им се казва Блости. Имената на съпругата и на баща ѝ (Ζουκαιβλωστι и Σκωρισεισος) според Михайлов са новообразувани тракийски имена. Това е и единственият случай в Одесос, в който бащата на жена с негръцко име също не носи гръцко име.

В тази връзка трябва да бъдат споменати изводите на В. Бешевлиев за запазване на тракийския облик на семействата през императорската епоха в Тракия въз основа на наблюденията му върху надписи, даващи възможност да се проследят три, а някъде и четири поколения траки, при които бащите имат гръцки или римски имена или прякори, а синовете и внуците – тракийски (Бешевлиев / Beshevliev 1965: 47 53). Както отбелязва С. Янакиева, това „запазване и дори връщане към тракийски лични имена“ е показателно по отношение на елинизационните и романизационните процеси в Тракия, тъй като се наблюдава „дори в такава лесно влияеща се от социални фактори и дори от мода област като антропонимията“ (Янакиева / Yanakieva 2018: 74).

На това място бих искала да се върна отново към надписа IGBulg I² 178(2), запазил паметта на Агатенор, син на Аполоний, двете му жени – сестрите Боон и Тутас, дъщери на Зопир, и техните деца – сина Агатенор и дъщерята Зудиегипптус[9]. Ясно се вижда, че поне от три поколения мъжете

[8] В един надпис от Абритус срещаме Иадо като дъщеря на тракиец: Iado Mucapori fi lia (Dana, Ivanov 2012: 236 – 237).

[9] Михайлов определя Боон, Зудиегиптус и Тутас като малоазийски имена, като смята първите две за новообразувани. Според Дана те принадлежат на местния ономастичен запас, определяйки произхода им като дакийски. Можем да сравним в този случай засвидетелстваното в CIL III 7481 женско име от Добруджа Zudegitulp / Zudecitulp..

в семейството на Агатенор, син на Аполоний, носят гръцки имена, с които излизат на сцената на градския живот. Малко вероятно е Агатенор да е грък и да назове дъщеря си с местно име. Той се жени за две сестри, които явно не са гъркини, макар баща им да се казва Зопир. В гръцкия полис и според римските порядки моногамията е социална норма и много вероятно е в случая да става въпрос за последователни бракове, а не за двубрачие. Но, както видяхме, съхраняването на етнокултурни характеристики в семействата от местен произход личи в именуването при жените, в прибавянето на местното име към гръцкото при мъжете. Многоженството при траките е засвидетелствано от множество антични автори. То е предпочитаната форма на брак, но разбира се е екологично ограничено във висшите аристократични и богати слоеве. Дали Агатенор, който изглежда е бил достатъчно заможен гражданин, не е прибегнал до старата тракийска традиция в израз на своя висок обществен статус? Трябва да се отбележи и другият надпис от Одесос (IGBulg I² 174), в който са засвидетелствани две съпруги, както и надписите от Филипопол (IGBulg III,1 1005) и от Маронея (I.Aeg.Thrace E396), в които мъжете са с ясно тракийско потекло. Досега няма открити други надписи от Тракия, в които да се споменават две жени. Дори браковете да са били последователни, забележителен е фактът, че само мъже от местните тракийски среди отбелязват паметта и на двете си съпруги.

Надгробните надписи от Одесос ясно показват, че женската антропонимия се поддава много по-бавно на грецизация. Интересно кои са социалните фактори, които предопределят тази консервативност на женската именна система. Разбира се на първо място това е джендърната определеност на социалните роли на мъжете и жените в обществото на един гръцки град. Но както гръцките имена на мъжете говорят за интеграция в гражданския колектив на икономически оживения гръцки черноморски град, така негръцките имена на жените показват устойчива (местна) културна идентичност. Изглежда тук са засвидетелствани бракове, които не излизат извън рамките на определена етническа общност, в която поколение след поколение дъщерите са били наричани с имена, изхождащи от местния антропонимичен запас. Имайки предвид факта, че поставянето на един частен надпис предполага достатъчни икономически възможности, а също така и големия процент на надписите, пазещи паметта за семейства от местните среди от общия брой надгробни надписи в Одесос, както и засвидетелстваните в тях забележителни обществени кариери на отделни личности, може да направим извод за успешното вписване на местното население в градския организъм.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Cojocaru 1995: Cojocaru V. Some Epigraphical Considerations on Thracian Names in the Cities on the Western Shore of Pontus Euxinus in the Period of the Principality. – *Thraco-Dacica,* 16 (1995), 291 – 294.

Colvin 2004: Colvin, S. Names in Hellenistic and Roman Lycia. – In: Colvin, S. (ed.): *The Greco-Roman East: Politics, Culture, Society*. Cambridge: Cambridge Univ. Press., 44 – 84. [Yale Classical Studies, 31].

Dana 2014: D. Dana. *Onomasticon Thracicum. Répertoire des noms indigènes de Thrace, Macédoine Orientale, Mésies, Dacie et Bithynie*. Athènes: Fondation nationale de la recherche scientifique. [MELETHMATA / MELETEMATA, 70].

Dana & Dana 2013: Dana, M. & Dana, D. L'intégration des indigènes dans les structures civiques de deux cités du Pont Gauche à l'époque impériale. In: Fröhlich, P., Hamon, P. (Eds.): *Groupes et associations dans les cités grecques (IIIe siècle av. J.-C. – IIe siècle apr. J.-C.)*. Actes de la table ronde de Paris, INHA, 19-20 juin 2009. Genève: DROZ, 277 – 305.

Dana & Ivanov 2012: Dana, D., Ivanov, R. Deux épitaphes latines inédites d'Abritus (Mésie Inférieure). Considérations sur le peuplement d'Abritus. – *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 181 (2012), 235 – 244.

Danov 1960: Danov, Chr. Thracian Penetration into the Greek Cities on the West Coast of the Black Sea. – *Klio*, 38 (1960), 75 – 80.

Minchev 2007: Minchev, A. Ex Oriente: Eastern Imports of Roman Period in Odessos (1st–3rd Century AD). – In: Lazarenko, I. (Ed.): *Ancient Civilisation and the Sea. International Conference in Homour of Prof. Michail Lazarov, Varna, 13th – 15th October 2004*. Varna: Zograf, 331 – 351. [Acta Musei Varnensis, V].

Robert 1963: Robert, L. *Noms indigènes dans l'Asie-Mineure greco-romaine*. Paris: Adrien Maissoneuve.

Бешевлиев 1965: Бешевлиев, В. Проучвания върху личните имена у траките. София: Издателство на Българската академия на науките. [Beshevliev 1965: Beshevliev, V. Prouchvaniya varhu lichnite imena u trakite. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite].

Геров 1952/1953: Геров, Б. Романизмът между Дунава и Балкана. Част II. От Хадриан до Константин Велики. – *Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет*, 48 (1952/1953), 307 – 415. [Gerov 1952/1953: Gerov, B. Romanizmat mezhdu Dunava i Balkana. Chast II. Ot Hadrian do Konstantin Veliki. – *Godishnik na Sofiyskiya universitet. Istoriko-filologicheski fakultet*, 48 (1952/1953), 307 – 415.].

Геров 1955: Геров, Б. Проучвания върху поземлените отношения в нашите земи през римско време (I-III в.). – *Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет*, 50 (1955), 2. [Gerov 1955: Gerov, B. Prouchvaniya varhu pozemlenite otnosheniya v nashite zemi prez rimsko vreme (I-III v.). – *Godishnik na Sofiyskiya universitet. Istoriko-filologicheski fakultet*, 50 (1955), 2.].

Тачева 1972: Тачева, М. Ролята на преселниците от Мала Азия, Сирия и Египет в икономическия и културния живот на западнопонтийските градове (I-III в.). – *Известия на народния музей – Варна*, 8 (23), 17 – 43. [Tacheva 1972: Tacheva, M. Rolyata na preselnitsite ot Mala Aziya, Siriya i Egipet v ikonomicheskiya i kulturniya zhivot na zapadnopontiyskite gradove (I-III v.). – *Izvestiya na narodniya muzey – Varna*, 8 (23), 17 – 43.].

Шаранков 2011: Шаранков, Н. Гръцки надписи от Одесос. – *Acta Musei Varnaensis*, VIII (2011), 2, 303 – 326. [Sharankov 2011: Sharankov, N. Gratski nadpisi ot Odesos. – *Acta Musei Varnaensis*, VIII (2011), 2, 303-326.].

Янакиева 2018: Янакиева, С. Тракийският език като исторически извор. – *Thracia*, 23 (2018), 73 – 81. [Yanakieva 2018: Yanakieva, S. Trakiyskiyat ezik kato istoricheski izvor. – *Thracia*23 (2018), 73 – 81.].

СЪКРАЩЕНИЯ

I.Aeg.Thrace = Loukopoulou, L. D. & Parisaki, M. G. & Psoma, S. & Zournatzi, A. 2005. *Inscriptiones antiqae partis Thraciae quae ad ora maris Aegaei sita est (praefecturae Xanthes, Rhodopes et Hebri*. Athens: De Boccard.

IGBulg = Mihailov, G. 1970-1995. *Inscriptiones graecae in Bulgaria repertae*. T. I^2-V. Sofia: Academia Litterarum Bulgarica.

EKM I = Gounaropoulou, L. & Hatzopoulos, M. B. 1998. *Inscriptiones Macedoniae inferioris (inter Bermium montem et Axium flumen repertae)*. T. I. Athens: De Boccard.

Names of Men and Women among the non-Greek Population of Odessos Attested in Tomb Inscriptions

Dobriela Kotova

Abstract: The personal names preserved in tomb inscriptions from Odessos reveal a variegated ethnic picture of the city during the Roman period. The inscriptions, in which non-Greek female names appear, clearly show a strictly observed disproportion in the naming of men and women. While women of different generations traditionally bear non-Greek names, all their male relatives – husbands, fathers, sons – have Greek names. Is this an immigrant community, relatively closed, which preserved its ethnic identity through traditional female names? Or perhaps the inscriptions register a similar type of cultural behavior of the locals, which led to a much more intense and lasting change in the naming of men, rather than women?

Keywords: Odessos, tomb inscriptions, male and female names, identity

Assoc. Prof. Dobriela Kotova
Institute of Balkan Studies with Center of Thracology
Bulgarian Academy of Scienses
Sofia, Bulgaria
e-mail: dobriela.kotova@balkanstudies.bg

Сравнение именных традиций болгаро-антского и ильменьско-словенского диалектных ареалов*

Александр ШАПОШНИКОВ

Наследие Й. Заимова в болгарской ономатологии и ономастической лексикографии очень значительно. По сей день мы используем его в своем исследовании праславянской и общеславянской ономастики, примером чего станет нижеследующая статья.

Вспоминая мнение К. Рымута (Rymut 1987, 1991), полагавшего, что праславянскими именами-композитами можно считать только те, которые зафиксированы не менее чем в двух славянских языках, или же такие, компоненты которых повторяются в разных именах и в разных славянских языках. Я бы дополнил это требование лишь следующим уточнением: желательно, чтобы славянские языки еще относились к разным подгруппам (болгаро-македонской, сербохорватской, словено-словацкой, лехитской, вост.-славянской и т. п.), так как показания двух близкородственных языков недостаточны для подтверждения праславянского статуса имени-композита. В этом отношении сопоставление др.-новг. (др.-рус.) и др.-болг. (ст.-болг., сред.-болг.) ономастикона в высшей степени показательно. Ведь тождественные ономастические изоглоссы, словообразовательные модели выявляются в языках заведомо разных славянских подгрупп (др.-болг. является младшим продолжением «антской» диалектной подгруппы позднепраслав. языка, а др.-новг. диалект кривическо-словенской природы восходит к прикарпатской «славянской» диалектной подгруппе позднепраслав. языка).

Среди имен собственных правителей болгар как северо-причерноморского, так и дунайского регионов встречаются некоторые, антская (праславянская диалектная) природа которых представляется наиболее приемлемой:

Баянъ (Баıанъ) – имя аварского кагана (580-е – 610-е гг.) и нескольких древних болгар (Заимов / Zaimov 1994: 12, 16) производно от др.-болг. глаг.

* Статья подготовлена при финансовой поддержке РФФИ по проекту 20-012-00060 Древнейшие имена собственные, исконные для этнокультурных общностей Русской равнины I тыс. до. н. э. - I тыс. н. э.: этимология и системное представление.

баıати ‘врачевать, заговаривать болезни, гадать; очаровывать; рассказывать небылицы’, имело первичное значение «исцеленный, заговоренный».

Безмѣръ – антропоним правителя из рода Дуло (668 – 670?) (Заимов / Zaimov 1994: 12, 16), который относится к древним славянским двусоставным именам с депривативным преф. *безъ*, ср. исследование А. Ф. Журавлёва (Журавлев / Zhuravlev 2016: 69 – 82), и второй основой *мѣръ, миръ* ‘участь, удел, доля, судьба’. Допускалось цслав. переосмысление, возможно, по ст.-болг. сущ. *безмѣриѥ* ‘отсутствие меры, излишество, неумеренность, несоразмерность’.

Гостоунъ — антропоним правителя из рода Ерми (603–605) относится к производным именам деятеля на *-ипъ* (Заимов / Zaimov 1994: 68) от праслав. диал. глаг. **gostevati,* болг. *гостувам* ‘гостить, пировать, пиршествовать’ (ЭССЯ / ESSJ 7: 63– 64), однокоренного важного праслав. социального термина **gostь*, ср. ст.-болг. *гостити* ‘принимать гостей’, ‘угощать’, *гостинъ* ‘относящийся к гостю’, ‘гостеприимный’.

Маламиръ — антропоним преемника Муртагона (Заимов / Zaimov 1994: 146), которое относится к древним славянским двусоставным именам со второй основой *-мѣръ, -миръ*. Ср. Безмѣръ, Маламиръ и германск. *Balamer* выше.

Праславянская диалектная природа еще некоторых др.-болг. имён угадывается в иноязычном (готском) обличии:

Вадомѣрка (**vadomĕrъ: вадо-мѣръ(ка)*) готский антропоним ж. р. *Uadamerca* производен с суф. *-ъка* от мужского имени младшей серии *Вадомѣръ*, ср. сред.-болг. *Вадомиръ*, гипокористика *Вадо* (XVII в.) (Заимов / Zaimov 1994: 42)

Валомѣръ (**valomĕrъ*) в виде готского антропонима *Uualamer* (455–474 гг.), ср. др.-болг. *Валомиръ*, сред.-болг. гипокористика *Вало*, *Вале* (XVI в.), *Валои* (Заимов / Zaimov 1994: 42 – 43)

Видимиръ (**vidimirъ*) в виде готского антропонима *Uuidimir, filii Uuitimiri* (455–474 гг.), ср. сред.-болг. *Видимиръ*, ж. *Видимира*, гипокористика *Видимъ*, ж. *Видима, Видишь* (XVI в.) (Заимов / Zaimov 1994: 42)

Витимиръ (**vitimirъ*) в виде готского антропонима *Uuidimir, filii Uuitimiri* (455–474 гг.), ср. сред.-болг. гипокористика *Витомъ* (XII в.), *Вито* (XIII в.) к *Витомѣръ, Витомиръ* (XIII в.), ж. *Витомира* (Заимов / Zaimov 1994: 50 – 51)

Матисвѧта (**mati *çve^{n}ta: мати свѧта*) в сложном готском имени ж. р. *Matesuentha* (526–534 гг.), ср. сред.-болг. гипокористики *Мате*, *Мато, Матешь* (XVI в.) (Заимов / Zaimov 1994: 148). Отметим особенность малого синтаксиса – определение следует за определяемым.

Свѧта (**çvę^{n}ta* ст.-болг. *свѧта*) в виде готского женского имени *Suintha* (526 г.), ср. сред.-болг. гипокористики *Свѧто, Свѧтинъ, Свѧтко* (XVI в.) (Заимов / Zaimov 1994: 42)

Все эти примеры являются ясными свидетельствами позднепраславянского, антского, древнеболгарского (V – VIII вв.) именного словообразования, словообразовательных моделей, которые традиционно

сохранялись в староболгарскую (IX–XI вв.) и среднеболгарскую (XII – XVIII вв.) эпохи.

Подводя итоги лингвистического анализа славянской топонимической архаики Новгородской земли, В. Л. Васильев пишет следующее: «Примененный в работе комплексный подход, предусматривающий рассмотрение названий в стратиграфическом, этимологическом, словообразовательном, ареальном аспектах, в основном учитывал: 1) разнообразные особенности антропонимической... лексики, мотивировавшей топонимы; … (Васильев / Vasil'ev 2012: 656 – 657). «Географические названия, образованные от антропонимов, в целом отчётливее и надёжнее поддаются как обобщённой хронологизации, так и структурно-деривационной классификации, чем названия, произведённые от апеллятивной лексики» (Idem 661)

Предпринятое проф. В. Л. Васильевым исследование позволило реконструировать, систематизировать и охарактеризовать большое количество антропонимов, функционировавших в регионе Новгородской земли до конца древнерусского периода (IX–XV вв.) и позднее забытых. В монографии представлены списки выявленных архаичных позднепраславянских, древнеславянских, древнерусских антропонимов (Васильев / Vasil'ev 2012: 658 – 660).

Так, например, уже В. Л. Васильев (Васильев / Vasil'ev 2012: 77) отмечает явление взаимозаменяемости или утраты гласных в исходе первого компонента композита (по новгородским материалам). Это явное свидетельство в пользу будто бы относительного позднего диалектного словообразования (уже древнерусского периода?) неожиданно обретает мощную поддержку в аналогичной мене гласных (особенно *-и- / -ь-* и *-о- / -ъ-*) в др.-болг., ст.-болг. антропонимах-композитах. Сложные имена с отглагольными компонентами относятся к старшему, архаическому праславянскому типу (Видимиръ, Радимиръ), а имена с отыменными компонентами – к младшему типу (Видомиръ, Родомиръ).

Др.-новг. – др.-болг., ст.-болг. сопоставления (см. Приложение / Appendix) выявили единообразие старейшей словообразовательной модели традиционных праславянских гипокористик, образованных от имён-композитов обеих серий: глагольная / именная основа + инициал второй основы + флексии м. или ж. р. *-ъ, -а* (*Видимъ, Видима / Видомъ, Видома, Радимъ, Радима / Радомъ, Радома*). Эта модель гипокористики долго сохранялась в Великом Новгороде и в Болгарии (иногда до XV в.)

Другая древняя модель гипокористики, особенно от имен младшей серии с соединительными гласными *-е-, -о-, -и-*: усечение двусоставного композита до первой основы с исходом на гласный с вторичным переоформлением суф. *-ъко*. Эта модель также представлена множеством примеров из др.-новг. и из сред.-болг. ареалов. А, следовательно, продолжает позднепраслав. тенденцию.

Относительно композитов на *-мир-/-мѣр-* (Васильев / Vasil'ev 2012: 89 – 94) сразу замечу этимологическую проблему (первоисточника происхождения) в самом этом компоненте. Являются ли праслав. **mirъ*, **mîrъ*, **mĕrъ* исконными

и.-е. пережитками или заимствованиями из германских диалектов? Возможна ли совместная германо-славянская лексическая инновация? Особенно много вопросов возникает при сопоставлении славянских словообразований на *-мир-* / *-мѣр-* с ономастическими реликтами готского племенного союза Великой Скифии и Малой Скифии III–V вв. (с учетом того, что в тот период намечается существование праславяно-вост.-германо-вост.-иранского языкового союза в рамках ареала Черниховской археологической культуры). Ср. *Filimer* (третий король готов, 200–250 гг. н. э.) из **fili-mḗr-*, *Balamber* (владыка гуннов в 367 – 375 гг.) толкуется из герм. **bal-a-mḗr-* или **wal-a-mḗr-*, гуннское царское имя *Malamer, Malamir* толкуется из герм. **mal-a-mḗr-*, готские королевские имена *Thiudimer* (< **þiuði-mḗr-*), *Uualamer* (< **wal-a-mḗr-*), *Uuidimir* (< **wiði-mḗr-*), *filii Uuitimiri* (455–474 гг. н. э.), *Uuitimir f. Hermanarichi* (< **witi-mḗr-*), в которых готск. *-mḗr-* толкуется как «великий» (Doerfer 1973: 106).

Первый же рассматриваемый в книге проф. Васильева топоним Видимирь (Васильев / Vasil'ev 2012: 89–91) производен от имени Видимиръ, которое поразительно напоминает имя одного из внуков Германариха *Uuidimir filii Uuitimiri* (455–474 гг. н. э.)! Последнее этимологизируется на германской почве как *Uuidimir* < **wiði-mḗr-*, при том, что имя его отца *Uuitimir* < **witi-mḗr-* (Doerfer 1973: 106). Славянские формы Видимиръ, Видѣмиръ, Видомиръ и прагерманский реконструкт **wi*ð-*i-mḗr-* заставляют серьёзно задуматься над этимологией этого имени. Не следует ли отнести топоним Видимирь к реликтам поздне-праславянского страта (первой поселенческой волны 450–700 гг.), предшествующего «словѣнским древностям» (700–800 гг.) Новгородской земли?

Др.-новг. топоним Уномерь, производный от антропонима Унѣмѣръ (Васильев / Vasil'ev 2012: 94), который содержит в первой части компаратив со значением «лучше», ср. поморск. *Unĕmer* (1260 г.). Это привлекает внимание и к прочей архаичной новгородской ономастике на Оне- / Оно-: Онегость, Оногость, Оночесть, Ондвор, Онпол (Васильев / Vasil'ev 2012: 168, 613) и к подозрительно похожими готскими и гуннскими ономастическим реликтам типа Ὀνηγήσιος, Ὀνογ-, *Honog-*, Ὀυνογ-. Имя собственное Ὀνηγήσιος толкуют из герм. **hunḗ-gḗs-*, подобно **hunḗ-mund-* и **gesḗ-mund-* (Doerfer 1973: 93, 109). Не относится ли и Уномерь к позднепраславянским реликтам, как и Оногость? Кажется, антропонимы этого типа обретают вполне убедительную славянскую этимологию: сложение то ли местоименного компонента **on*ъ 'тот, этот', то ли компаратива **un*ĕ 'лучше' и второй основы: *-мѣръ, -гость, -чьсть, -гнѣвъ, -дворъ, -поле*, даже **gûr*ъ, ср. **govor*ъ (ЭССЯ / ESSY 7: 76 – 77). Подозреваю, что мы не точно идентифицируем эти онѣ-, оно-, унѣ-, уно-. Тезис о готском происхождении таких имён становится необоснованным для большей их части.

В разделе «Композиты на -буж-» (Васильев / Vasil'ev 2012: 95 – 98) даны обоснованные толкования нескольких топонимов, производных от сложных антропонимов с исходом на -будъ. Этимология этого компонента остается неясной. Что перед нами, рефлекс праслав. глагола **bǫdǫ*, *-eši* 'буду' (ЭССЯ / ESSJ 2: 233–234) или **bûdjǫ*, *-iši*, встречающегося в композитах типа

*Budimir*ъ, *Budislav*ъ, *Budivoj*ь (ЭССЯ / ESSY 3: 76 – 77)? Скорее можно было бы ожидать глаг. *боудити* в первой части композита. Болгарские примеры аналогов с исходом на *-бъд* предполагают внутреннюю реконструкцию *-бѫдъ*. С другой стороны, настораживают готские имена-композиты типа *Hunimundus Magnus, Gesimundus, filius Hunimundi Magni*, другие двусоставные имена со второй частью *-mund-: *gēsi-mund-, *hūni-mund-, *þrasi-mund-* (Doerfer 1973: 106). Не является ли второй компонент праславянских имен **bǫd-* результатом адаптации готск. **mund-* или наоборот?

Читая раздел о др.-новг. названиях на *-н'-* (Васильев / Vasil'ev 2012: 136 – 139), невольно задумаешься над словообразованием одного древнеславянского топонима, локализуемого далеко от Новгородской земли. Наименование одного из днепровских порогов X в. «по-славянски» Ὀστροβουνιπράχ «островок порога» (DAI 9: 40) (цслав., ст.-болг. *Островоунипрагъ*), на самом деле, «порог островка». Нет нужды обосновывать возможность греч. передачи слав. **ostrov*ъ*п*ъ(*j*ь) (Максимович / Maksimovich 2006: 28). Представляется, что Ὀστροβουνι лучше толкуется как передача греч. средствами уменьш. производного с суф. *-уni* от праслав. **obstrov*ъ «остров» (ЭССЯ / ESSY 30: 79 – 80; Трубачёв / Trubachev 1968: 233) или притяжательной формы на *-ь* от гипокористики какого-то имени *Островунъ* м. р. Ср. толкования ст.-болг. гипокористик с исходом на *-унъ, -ынъ / -инъ* (Заимов / Zaimov 1994) и новгородских йотово-посессивных архаичных топонимов Хотыня (абстрактного апеллятива «желание, хотение») или Хотунь (йотовое производное от имени деятеля Хотунъ).

В. Л. Васильев уделил много внимания этимологической и этноисторической разработке топонимии с элементами -гощ- / -гост- (Васильев / Vasil'ev 2012: 156 – 200). Он отмечает повышенный, по сравнению с остальными регионами Славии, удельный вес различных имен с элементом гост-, и прежде всего, композитов на -гость, изолированных на общеславянском фоне (Idem 661). Видимо, в культуре древнейших поселенцев это было одним из ключевых социальных понятий, очень значимым. В дополнение к вводным замечаниям об общеславянском фоне я бы упомянул примечательное имя правителя болгар, обитавших еще к сев.-вост. от Днепра, а именно, Гостоунъ (между 602 и 605 гг.). Это имя, пренебрегаемое как болгаристикой, так и славистикой, между тем чрезвычайно любопытно. Мало того, что это одна из древнейших фиксаций праслав. **gost-* (ЭССЯ / ESSY 7: 63 – 69), которое оформлено несколько непривычным суф. *-ип*ъ (имя деятеля) от глаг. основы **gostovati*, ср. болг. глаг. гостȕвам 'гостить, быть гостем' и серб. *гостòвати, гòстујēм* тж.

Поддержу проф. В. Л. Васильева в его этноисторической интерпретации богатства новгородского ареала топонимии на *-гощ-* (Васильев / Vasil'ev 2012: 188 – 200). Он пишет: «… появление топонимии на *-гощ-/-гост-* на Северо-Западе связано с теми носителями славянской речи, которые первыми осваивали данную периферию славянского мира» (Idem 195).

Проф. В. Васильев формулирует общее правило другой модели словообразования архаической топонимии: «В подавляющем большинстве топонимы на *-ово, -ево* возникали от личных имен мужского морфологического

рода (на согласную или на *-о-*), названия на *-ино* – от личных имен женского морфологического рода (на *-а*)» (Васильев / Vasiliev 2012: 245).

Среди прочих др.-новг. – др.-болг. ономастических изоглосс укажу еще на один курьёзный случай: др.-новг. топоним Перегино проф. В. Л. Васильев связывает с теонимом перегиня вполне обосновано (Васильев / Vasil'ev 2012: 461 – 462).

Византийские ретроспективные сообщения о славянских / словѣнских культах на Балканах подтверждают предполагаемые праслав. теонимы **Ardagastь*, **Bajanъ, *Bĕsъ, *Mokošь, *Pîragastь*. Цслав. книжность частично дополняет их репертуар другими, имеющими некоторую степень достоверности. К примеру, «И словеньскыи ѩзыкъ кланяютьсѧ виламъ и *мокошьи*, дивѣ... ѫпиремь и берегынямъ, и *переплȣтȣ* и вертѧчесѧ пьѭтъ емȣ въ розѣхъ» (Пон. III, 233. XIV в.); «Дрȣжии верȣѭть въ Стриба и Дажьба и *Переплȣта,* иже вертѧчесѧ и пиѭть емȣ въ розѣ, инии верȣѭть въ сны» (Сл. и поуч. против языч., 35. XVI в.); «Клали требѫ оупиремъ и верегинямъ» (Паис. сб. 42 Гр. Ид. Сл. Рукоп. РНБ. Кир.-Белоз., № 4/1081. к. XIV – н. XV в.)

Весьма вероятно, что ильмѣньские словѣне поклонялись *Переплуту,* ему же пили (делали возлияния?) в роге / рогах, вертясь. Олицетворением какой силы был Переплут не ясно из контекстов. Был ли он действительно покровителем мореходов (такое предположение делали на основе отождествлении теонима *Переплутъ* и глаг. *переплути, перепловѫ* «переплыть, переплыву») ничем существенным пока подтвердить не удаётся. Вполне возможно отвлечение теонима Переплутъ от глаг. *переплѫтати* «заплутать, оплутать», если *берегыни* / *верегини* / *перегыни* составляют свиту Переплута, как вакханки – свиту Вакха. В последнем случае сущ. *перегыня* может быть отвлечено от глаг. **перегынѫти* «сгинуть». Но этот таксон народной демонологии имеет прямые связи с ст.-болг. языком, ведь *берегыня*, мн. ч. *берегыни* – олицетворение духов труднопроходимых, малодоступных мест, женского пола (вакханки?), которым кланялись (поклонялись) и клали требу (совершали жертвоприношение). В ст.-болг. текстах Преславского происхождения (!) известно такое словоупотребление «шествоваше по *перегинѣ* лютѣи» в Хрон. Г. Амарт., 365. XIII–XIV вв. ~ XI в.; «въ *перегыни* Острыя горы» в Мин. чет. февр., 167. XV в., верное толкование которого обретаем уже у И. И. Срезневского, А. А. Потебни, П. А. Лавровского.

Остальные таксоны «словеньской» народной демонологии имеют откровенно цслав.-ст.-болг. внутреннюю и внешнюю формы слов.

вила, мн. ч. *вилы*, ср. болг. самовила – олицетворение вихреобразных духов женского пола (= греч. ламия?); им кланялись;

дива, дат. п. *дивѣ,* мн. ч. *дивы*, ср. болг. самодива – олицетворение духов деревьев и др. растений, женского пола (= греч. дриады, гамадриады), им кланялись, см. *Дивогость*;

сънъ, мн. ч. *съны*, ср. болг. сън, сънища – олицетворение сновидений (= греч. Гипнос и сонм онейров), в них веровали;

жпирь, мн. ч. *жпири*, ср. болг. диал. вампир – олицетворение духов умерших, «живых мертвецов» (= румын. *strigoi vii*), пьющих кровь нетопырей, им кланялись и клали требу.

Трудно утверждать определенно о наличии у ильмѣньских словѣн культов *Стрибога* и *Дажьбога*. Культ первого бога вполне допустим в общности кривичей и словѣн ещё на исходной прародине в Прикарпатье (ср. гидроним *Стрывѧгрь*). Дажьбогъ позднее считался патроном («дѣдом») князей династии Рюриковичей, как теперь выяснилось, финского происхождения. Последнее обстоятельство может рассматриваться как косвенное свидетельство бытования культа Дажьбога именно в земле ильмѣньских словѣн, в Ладоге, где некогда подвизались Рюрик и Рюриковичи. Основная проблема последнего теонима заключается в его определенном цслав. и ст.-болг. происхождении, ср. ст.-болг. глаг. форму *даждь*. Исконный «русский» теоним от нас ускользает, завуалирован цслав. эпиклезой.

Подводя итоги проведенного сопоставления старейшей антропонимии др.-новг. (др.-рус.) и др.-болг. (ст.-болг.) ареалов в объёме более 300 изоглосс (см. Приложение / Appendix), приходим к установлению их безусловно праславянской природы. Это праславянское наследие очень устойчиво и хорошо сохранилось в двух наиболее отдаленных пространственно ареалах древней Славии.

БЛАГОДАРНОСТИ

Пользуюсь случаем еще раз поблагодарить проф. В. Л. Васильева (Великий Новгород) за дарованную книгу, чтение которой продолжает обогащать нас знаниями славянских древностей.

Всегда поминаю добрым словом ушедших от нас проф. и док. Емила Боева, Тодора Тодорова и Лиляну Димитрову-Тодорову, щедро даривших мне издания трудов Йордана Заимова и обративших мое внимание на значимость его научного наследия для болгаристики и славистики.

СПИСОК ЦИТИРУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Васильев 2012: Васильев, В. Л. Славянские топонимические древности Новгородской земли. М.: Рукописные памятники Древней Руси. [Vasil'ev 2012: Vasil'ev, V. L. *Slavianskie toponimicheskie drevnosti Novgorodskoy zemli*. Moskva: Rukopisnyye pamiatniki Drevney Rusi.].

Журавлев 2016: Журавлев А. Ф. Эволюция смыслов. М.: Издательский Дом ЯСК. [Zhuravlev 2016: Zhuravlev A. F. *Evolyutsiya smyslov*. Moskva: Izdatel'skiy Dom YASK.].

Заимов 1994: Заимов, Йордан. Български Именник. Второ фототипно издание. София: Изд-во на БАН. [Zaimov 1994: Zaimov Iordan. *Balgarski Imennik*. Vtoro phototypno izdanie. Sofia: Izd-vo na BAN.

Максимович 2006: Максимович, К. А. «Росские» и «славянские» названия днепровских порогов в трактате Константина Багрянородного «Об управлении империей»: новые этимологии. В: Северное Причерноморье: к истокам славянской культуры. IV Чтения памяти академика О. Н. Трубачева, Киев – Москва, 26–30.

[Maksimovich 2006: Maksimovich, K. A. «Rosskiye» i «slavyanskiye» nazvaniya dneprovskikh porogov v traktate Konstantina Bagryanorodnogo «Ob upravlenii imperiyey»: novyye etimologii. V: Severnoye Prichernomor'ye: k istokam slavyanskoy kul'tury. IV Chteniya pamyati akademika O. N. Trubacheva, Kiyev – Moskva, 26 – 30.].

Трубачев 1968: Трубачёв, О. Н. Названия рек Правобережной Украины: Словообразование. Этимология. Этническая Интерпретация. М.: Наука. [Trubachev 1968: Trubachov, O. N. *Nazvaniya rek Pravoberezhnoy Ukrainy: Slovoobrazovaniye. Etimologiya. Etnicheskaya Interpretatsiya.* M.: Nauka.].

Трубачев 2002: Трубачев, О. Н. Этногенез и культура древнейших славян: Лингвистические исследования / О. Н. Трубачев (Отв. ред. Н. И. Толстой). – Изд. 2-е, доп. М. [Trubachev 2002: Trubachev, O. N. *Etnogenez i kul'tura drevneyshikh slavyan: Lingvisticheskiye issledovaniya* / O. N. Trubachev (Otv. red. N. I. Tolstoy). – Izd. 2-ye, dop. Moskva: Nauka.].

Фасмер 1996: Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка, В 4 т. / Пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева: под ред. и с предисл. Б. А. Ларина. – 3-е изд., стер. – СПб.: Терра – Азбука. [Fasmer 1996: Fasmer, M. *Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka*, V 4 t. / Per. s nem. i dop. O. N. Trubacheva: pod red. i s predisl. B. A. Larina. – 3-ye izd., ster. – SPb.: Terra – Azbuka.].

Doerfer 1973: Doerfer, G. *Zur Sprache der Hunnen*. – *Central Asiatic Journal*. The Hague-Wiesbaden, XVII (1973), № 1, 1–50.

Holder 1961–1962: Holder, A. *Alt-celtischer Sprachschatz*. Bd. I–III. Graz: Akademische Druck-U. Verlagsanstalt.

Pokorny 1949–1959: Pokorny J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bd. I–II. Bern.

Rymut 1991: Rymut, Kazimierz. *Nazwiska Polakow*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo.

Rymut 1987: Rymut, Kazimierz. *Nazwy miast Polski*. Wydanie drugie uzupełnione. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Lódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo.

Trávníček 1952: Trávníček F. *Slovník jazyka českého*. Praha.

СОКРАЩЕНИЯ

БЕР = Български етимологичен речник. София: БАН. 1971-. [BER = *Balgarski etimologichen rechnik*. Sofia: BAN. 1971-.].

ЭССЯ = Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Под ред. О. Н. Трубачева, А. Ф. Журавлева, Ж. Ж. Варбот. Москва: Наука. 1974-. [ESSY = *Etimologicheskiy slovar' slavyanskikh yazykov. Praslavyanskiy leksicheskiy fond.* Pod red. O. N. Trubacheva, A. F. Zhuravleva, ZH. ZH. Varbot. Moskva: Nauka. 1974-.].

ПРИЛОЖЕНИЕ

Каталог др.-русских, др.-новгородских – др.-, ст.-, среднеболгарских ономастических изоглосс

др.-рус. *Баянъ* (Тупиков / Tupikov), др.-слав. *Баянъ*, сред.-болг. гипокористики *Бае*, *Баико* (XIV в.), *Байно* (XV в.), *Байо*, *Баю* (XV в.) отвлечено от глаг. *баяти, баити* (Заимов / Zaimov 1994: 12)

др.-рус. *Безмѣнъ* (Тупиков / Tupikov), ср. др.-болг. *Безмѣръ* (VII в.) «без доли, без участи» на фоне, др.-болг. *Безмер*, болг. гипокористика *Безмо* (**Заимов /** Zaimov 1994, 16), чеш. **Bezmirъ* (ЭССЯ / ESSY 2: 32)

др.-рус. *Безрѧдъ* (Тупиков / Tupikov) на фоне сред.-болг. *Безрад* (XV в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 16), ст.-польск. *Beszrząd* «без порядка» (ЭССЯ / ESSY 2: 42)

др.-рус. *Богоданъ, Богъданъ* и *Богдана* (Тупиков / Tupikov), ст.-болг. *Богоданъ, Богданъ* (X в.), сред.-болг. гипокористика *Бого* (XV в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 24), ст.-польск. *Bogodan* (Taszycki 93), чеш. *Bohdan* (Gebauer I, 77), польск. *Bogdan* (Taszycki 92) на фоне праслав. **bogodanъ* (ЭССЯ / ESSY 2: 159), относительно поздняя калька с греч. *Theodoros, Theodotos*?

др.-новг. *Боголюбъ, Боголюбыи* (Васильев / Vasil'ev 2012: 312), сред.-болг. *Боголюбъ*, *Боголюба*, гипокористики *Боголъ*, *Боголич* (XV), *Боголинъ* (XVI в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 25) относительно поздняя калька с греч. *Theophilos,* лат. *Amadeus*?

др.-рус. *Богомилъ* (Тупиков / Tupikov), болг. *Богомилъ*, ж. *Богомила*, гипокористика *Богомъ* (**Заимов /** Zaimov 1994: 25), ст.-чеш. *Bohomil* (Gebauer I, 77) на праслав. фоне (ЭССЯ / ESSY 2: 159)

др.-рус. *Богомиръ, Богомира* (Тупиков / Tupikov), болг. *Богомиръ, Богомира*, гипокористика *Богомъ* (**Заимов /** Zaimov 1994: 25)

др.-рус. *Богорадъ* (Тупиков / Tupikov), болг. гипокористика *Богоръ* (**Заимов /** Zaimov 1994: 25)

др.-рус. *Богославъ, Богуславъ* м. р. и *Богуслава* ж. р. (Тупиков / Tupikov), сред.-болг. *Богославъ*, ж. *Богослава* (XV в.), гипокористика *Богошь* (**Заимов /** Zaimov 1994: 25), чеш. *Bohuslava* (Gebauer I, 79), словинц. *Bogoslav, Bogoslava, Boguslava* (Lorentz 94), польск. *Bogusław, Bogusława* (Taszycki 93) на фоне праслав. **bogoslavъ*, **boguslavъ* (ЭССЯ / ESSY 2: 161), относительно поздняя калька с греч. *Theokles*?

др.-рус. *Богумилъ* и *Богумила* (Тупиков / Tupikov), ст.-болг. *Богумилъ*, болг. гипокористика *Богум* (**Заимов /** Zaimov 1994: 25), ст.-польск. *Bogumil, Bogumila* (Taszycki 93) на праслав. фоне (ЭССЯ / ESSY 2: 159)

др.-рус. *Болеславъ* и *Болеслава* 1167 (Тупиков / Tupikov), сред.-болг. *Болеславъ*, *Болиславъ*, ж. *Болеслава* (XVI в.), ст.-болг. гипокористика *Болешь, Болисъ* (X в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 28), чеш. *Boleslav* (Gebauer I, 83), словинц. *Bolislav* (Lorentz 94), польск. *Bolesław* (Taszycki 94) на фоне праслав. **bolьje slavъ* (ЭССЯ / ESSY 2: 186)

др.-новг. *Болого(миръ),* гипокористики *Бологына, Бологыня* (Васильев / Vasil'ev 2012: 330, 331, 332, 333, 334, 555, 616, 664, 668, 676), сред.-болг. *Благомиръ*, ж. *Благомира* (**Заимов /** Zaimov 1994: 22) на фоне праслав. **bolgyni* (ЭССЯ / ESSY 2: 174 – 175)

др.-новг. *Бориславъ,* гипокористики *Борисъ, Борько, Борко* (Васильев / Vasil'ev 2012: 245, 307) «борись за славу», сред.-болг. *Бориславъ* (XV в.), ж. *Бориславa*, ст.-болг. гипокористика *Борисъ* (IX в.) и ж. *Бориса*, сред.-болг. *Боришь* (XIV в.), *Борко* (XVI в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 25), словинц. *Borislav* (Lorentz 94), ст.-чеш. *Bořslav*, *Bořislava*

(Gebauer I, 94), польск. *Borzisław, Borzysław* (Taszycki 94) на фоне праслав. **borislavъ* (ЭССЯ / ESSY 2: 202)

др.-новг. *Боянъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 32, 128, 129, 130, 675) ст.-болг. *Боянъ* (X в.), сред.-болг. гипокористика *Боя* (XV в.), ж. *Бояна* (XVI в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 32) по глаг. **bojati sę*

др.-новг. *Брати(любъ),* гипокористики *Братила, Братилъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 141, 208, 212, 215, 496, 583, 597, 598, 668, 669, 675) «обрати любовь (на кого-л.)», ст.-болг. гипокористики ж. *Братила* (XIII в.), *Братилъ* (XIV в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 25) без праслав. фона (ЭССЯ / ESSY 2: 237), скорее всего, перед нами упрощение **обрати-любъ*

др.-новг. *Братогость, гипокористика Братухъно* (Васильев / Vasil'ev 2012: 172, 254), болг. *Братухъ* (XVIII в.), *Братуханъ* (XVII в.), *Братухчо* (**Заимов /** Zaimov 1994: 36) без праслав. фона (ЭССЯ / ESSY 2: 237)

др.-рус. *Брѧчиславъ Свѧтопълчичь меньшии* (Лавр. Лет. 1377 г.), сред.-болг. *Братиславъ* (XVI в.), ж. *Братислава*, гипокористика *Братишь* (XVII в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 25) из праслав. **obrę't'islavъ* (ЭССЯ / ESSY 3: 24)

др.-новг. *Будимиръ,* гипокористики *Будимъ, Будишь* (Васильев / Vasil'ev 2012: 216, 254, 675), сред.-болг. *Будимеръ*, *Будимиръ* (XIII в.), ж. *Будимира*, гипокористики *Будимъ*, ж. *Будима*, *Будишь* (**Заимов /** Zaimov 1994: 39), чеш. *Budimir* (Gebauer I, 113), хорв. *Budim* (Maretić 139) рефлекс праслав. глагола **bûditi*, встречающегося в композитах типа *Budimir*ъ, *Budislav*ъ, *Budivoj*ь (ЭССЯ / ESSY 3: 76 – 77)

др.-рус. *Будиславъ* (Тупиков / Tupikov), др.-новг. *Буславъ, Бусловъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 80, 245, 676, 730), сред.-болг. *Будиславъ* (XIII в.), ж. *Будислава*, *Будисловъ* (XIV в.), гипокористика *Будишь* (**Заимов /** Zaimov 1994: 25), ср. *Budislav, Budislava* (Kos 113, 114), польск. *Budzisław* (Taszycki) рефлекс праслав. глаг. **bûditi*, встречающегося в композитах типа *Budimir*ъ, *Budislav*ъ, *Budivoj*ь (ЭССЯ / ESSY 3: *76 – 77*), др.-новг. *Буславъ, Бусловъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 80, 245, 676, 730) – усечение глагольной основы *буди-* (см. выше)

др.-новг. *Буи* (Васильев / Vasil'ev 2012: 129, 130), сред.-болг. *Боуи* (XIV в.), *Буика*, *Буико* (XVI в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 25), ср. др.-рус. *Буиволъ* (Тупиков / Tupikov) «сильный вол», *Буитуръ* (Тупиков) «дикий тур» на фоне праслав. **bujь* (ЭССЯ 3: 84 – 85)

др.-новг. *Бързогнѣвъ,* гипокористики *Бързѣи, Бързъ, Борзои* (Васильев / Vasil'ev 2012: 146, 677), *Борзунъ* «скорый на гнев», сред.-болг. *Бързе(и)* (XV в.), *Бързо* (XVI в.), *Бръзои*, *Бързуи* (**Заимов /** Zaimov 1994: 25), без праслав. фона по глаг. **bъrzъ*(*jь*) (ЭССЯ / ESSY 3: 137–138), ср. любопытные антропонимы Льгость, Бързъ и Мьнюхъ, от которых произведены некоторые архаичные новгородские топонимы (Васильев 2012: 143 – 146)

др.-новг. *Быстро-, Быстрѣи, Быстрѣико* при обсуждении топонима Быстреево (Васильев / Vasil'ev 2012: 280) автор допускает возможность антропонимизации сравнительной степени **bystrějь*, что находит семантико-деривационную аналогию в чешских (уже в др.-чешск.!) именах собственных, *Быстрой* (Тупиков / Tupikov), болг. ж. *Быстра, Бистра*, м. *Бистрои* (**Заимов /** Zaimov 1994: 21), на фоне праслав. прилаг. **bystrъ* и вост.-фриз. *būsterig* 'бурный, быстро текущий', производного от шведск. глаг. *busa* 'вырываться', др.-исл. *bysia* 'вытекать с большой силой, вырываться' (ЭССЯ / ESSY 3: 153 – 154);.

др.-новг. *Бѣлогость* (Васильев / Vasil'ev 2012) и сред.-болг. *Бѣлогостъ* (XV в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 17)

др.-новг. *Бѣломиръ* (Васильев / Vasil'ev 2012) и сред.-болг. *Бѣломиръ* (XIII в.), гипокористика *Бѣломъ* (XV в.), ж. *Бѣломира* (**Заимов /** Zaimov 1994: 16)

др.-рус. *Бѣлуха* (Тупиков / Tupikov) «белая телица» или гипокористика от *Бѣлолика, Бѣлослава* и ст.-болг. *Бѣлухъ, Бѣлушь* (X в.), сред.-болг. ж. *Бѣлуха, Бѣлуша* (XV в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 18) на фоне праслав. **běluxa* (ЭССЯ / ESSY 2: 78)

др.-рус. *Велебытъ* или *Велебѫдъ*, гипокористики *Велеба*, *Велиба* «великое будущее» (Тупиков / Tupikov), болг. *Велебит* (**Заимов /** Zaimov 1994: 45)

др.-рус. *Велегость*, *Вельгость* «великий гость» (Тупиков / Tupikov), болг. *Велегост, Велигост* (**Заимов /** Zaimov 1994: 45, 46)

др.-рус. *Велетъ* «великан» сродни др.-русск. сущ. волотъ 'великан, исполин' (СлРЯ / SlRY XI–XVII 3: 9), сред.-болг. *Велета* м. XIII–XIV вв. (**Заимов /** Zaimov 1994: 46); но его праслав. реконструкция **velt*ъ даёт некоторое основание для сопоставления с кельтск. социальным термином **vĕlēt-s, vĕlĕtā* 'sehende, Dichter; seherin' (Holder, III, 145).

др.-новг. *Велибѫдъ*, гипокористики *Велеба*, *Велиба* (Васильев / Vasil'ev 2012: 97, 141, 216, 217, 675, 730) «повелевай будущим», ср. др.-болг. *Прѣбѫдъ, Пребъдъ* (VII в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 182)

др.-новг. *Велигость*, *Велѣгость*, *Вельгость*, гипокористики *Велегъ*, *Велигъ*, *Вельгъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 29, 159, 191, 192, 558, 548, 559, 675, 677) «повелевай гостями», ст.-болг. *Велигост* (**Заимов /** Zaimov 1994: 46)

др.-новг. *Велилюбъ*, гипокористика *Велилъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 70, 131, 140, 141, 666, 668, 677) «повелит любви», болг. *Велилъ*, ж. *Велила* (**Заимов /** Zaimov 1994: 46)

др.-новг. *Велимиръ*, гипокористики *Велимъ*, *Вельмъ*, *Вельма* (Васильев / Vasil'ev 2012: 217, 218, 220, 579, 669, 675) «повелит миру», сред.-болг. *Велемиръ* (XV в.), *Велимиръ*, ж. *Велемира, Велимира*, гипокористика *Велимъ* (**Заимов /** Zaimov 1994: 46)

др.-новг. *Велѣн(ѣг)ъ*, гипокористика *Велѣнъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 130), болг. гипокористики *Веленъ*, ж. *Велена*, *Веленка*, *Веленко* (**Заимов /** Zaimov 1994: 46), по глаг. *велеть*.

др.-новг. *Велѣс(лав)ъ* и его гипокористика *Велесъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 337, 338, 339, 340), сред.-болг. *Велеславъ*, ж. *Велеслава*, гипокористики *Велешь*, *Велешин* (XVI в.) (**Заимов /** Zaimov 1994: 46), иллюстрируют проблему реконструкции имени-композита, так как сопоставимы с теонимом *Велесъ* / *Волосъ*.

др.-новг. *Веснебологъ*, *Веснибологъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 335, 336, 676), возможно сред.-болг. гипокористики *Весо* (XV в.), *Весенка*, *Весенко* (**Заимов /** Zaimov 1994: 48), этимологически темная основа первой составной части *веснеть, веснить* (?)

др.-новг. *Видим(ир)ъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 75, 89, 90, 218, 312, 669, 677, 730) и *Видем(ѣр)ъ* (Idem 89, 315, 218, 675), *Видѣм(ир)ъ* (Idem 218, 675) «да увидит мир», болг. *Видимиръ*, ж. *Видимира*, гипокористики *Видимъ*, ж. *Видима*, *Видимка* (**Заимов /** Zaimov 1994: 49)

др.-новг. *Видѣнѣгъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 100) «видеть негу», *Видонѣгъ*, гипокористики *Видоня*, *Видонъко* (Idem 131, 676) «с виду нежный», сред.-болг. гипокористики *Виденъ* (XVI в.), ж. *Видена* (**Заимов /** Zaimov 1994: 49)

др.-новг. *Витогость* (Васильев / Vasil'ev 2012: 100, 160, 161, 676) «приглашающий гостя», сред.-болг. гипокористика *Вито* XIII в., еще раньше (XII в.) гипокористики *Витолъ* (к *Витолюбъ*?) и *Витомъ* (к *Витомеръ, Витомиръ*) (**Заимов** / Zaimov 1994: 50)

др.-новг. *Витославъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 100, 209, 676), гипокористики *Витъ* (Idem 255, 676), *Витъко* (Idem 254, 255, 348, 349, 350, 351, 352, 616, 664, 675, 676, 683, 727, 736) «приглашающий, приветствующий славу», сред.-болг. *Витославъ* (XVII в.), ж. *Витослава*, гипокористики *Вито* (XIII в.), *Витко* (XV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 50, 51)

др.-новг. *Витѣбѫдъ*, гипокористики *Витѣбъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 353, 353, 354, 616, 674), *Витьбъ* (Idem 353, 354), *Вить* (Idem 350, 352, 354, 727, 736) «пригласи будущее», ср. др.-болг. *Пребъд, Прѣбѫдъ* (VII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 182)

др.-новг. *Витѣнѣгъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 100, 673, 730), гипокористики *Витѣнь*, *Витна*, *Витня* (Васильев 2012: 352) «пригласи негу», болг. гипокористики *Витно*, *Витньо* (**Заимов** / Zaimov 1994: 50)

др.-новг. *Воибѫдъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 210) «воителем будь», ср. др.-болг. *Пребъд* (VII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 182)

др.-новг. *Воимиръ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 210, 210, 669, 675), *Воимѣръ* (Idem 161, 201, 210, 669) «воителя участь, судьба», др.-рус. гипокористика *Воѩта* (Тупиков / Tupikov), сред.-болг. *Воемиръ, Воимиръ* (XVII в.), гипокористика *Воимъ* (**Заимов** / Zaimov 1994: 54)

др.-новг. *Воинѣгъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 241, 240, 241), гипокористика *Воинъ*, сред.-болг. *Воинѣгъ, Воинягъ* (XV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 55), отсюда притяж. конструкция *у града у Воина в Резани* (1147 г.)

др.-новг. *Воиславъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 75, 80, 81, 675, 730), др.-рус. *Воиславъ* Добрыничь Ростовский (Тупиков) «завоеватель славы, воителя слава», сред.-болг. *Воиславъ, Воисловъ* (XIII в.), ж. *Воислава* (XV в.), *Войославъ* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 54, 55)

др.-новг. *Володимѣръ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 153, 312), др.-рус. *Володимѣръ Свѧтославичь* (970 г.) и *Володимѣръ Ярославичь* (1020 г.) (Тупиков / Tupikov), гипокористика *Володьша* (Idem) «владей (своим) уделом», ст.-болг. *Владимѣръ*, *Владимиръ* (IX в.), *Владомиръ*, ж. *Владимира*, гипокористики *Владимъ, Владишь, Владиша* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 52)

др.-новг. *Володиславъ* (Тупиков / Tupikov) «(за)владей славой», ст.-болг. *Владиславъ* (X в.), *Владославъ* (XVI в.), ж. *Владислава* (XV в.), гипокористика *Владисъ*, *Владишь*, ж. *Владиша* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 52)

др.-новг. *Волостебѫдъ*, гипокористика *Волостъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 255, 282, 675) «при власти будь», ср. ст.-болг. *Властимиръ* (IX в.), ж. *Властимира*, *Пребъд* (VII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 53, 182)

др.-рус. *Воротиславъ* (Тупиков / Tupikov) «вороти славу», сред.-болг. *Вратиславъ*, гипокористика *Врато*, и *Вратко* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 56)

др.-рус. *Вышеславъ*, *Вышата*, *Вышота*, *Вышко* (Тупиков / Tupikov) «возвысится в славе», ст.-болг. *Вишеславъ*, ж. *Вишеслава*, гипокористика *Вишо, Више* (XIV в.), *Вишои* (XVI в.), *Вишко* (XVIII в.), ж. *Вишка* (**Заимов** / Zaimov 1994: 51)

др.-рус. *Вълкъ*, *Вълкъ*, *Вълчько* (Тупиков / Tupikov) «волк», сред.-болг. ***Вълкъ***, *Вълко*, ж. *Вълка* (XV в.) и производные *Вълкасъ* (XI–XII вв.), *Вълканъ* (XIII в.), ж.

Вълкана (XIII в.), *Вълкасанъ*, *Вълкашь*, *Вълкашинъ* (XV в.), *Вълчо* (XIII в.), *Вълче* (XIV в.), *Вълчко* (**Заимов** / Zaimov 1994: 52) на праслав. фоне, особенно балканском, ср. серб. *Вȳк* (Заимов / Zaimov 1973)

др.-рус. *Вьртоголовъ* (Тупиков / Tupikov), ср., впрочем, ст.-болг. *Вьртогост*, *Вьртославъ* (XVI в.), гипокористика *Вьрто* (XVIII в.), *Вьртко* (**Заимов** / Zaimov 1994: 59) и болг. апеллятив вьртоглав «легкомысленный»

др.-рус. *Вьсеволодъ* (Тупиков / Tupikov) «всевластный», ст.-болг. *Всевладъ* (XI в.), *Всемиръ* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 56)

др.-новг. *Вьсеславъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 81, 88, 89, 674, 730), др.-рус. *Всеславъ* (Тупиков / Tupikov) «всеславный», ст.-болг. *Всеславъ* (XI в.), ж. *Всеслава*, *Всесловъ* (**Заимов** / Zaimov 1994: 56)

др.-рус. *Вѣра* м. р. и ж. р. (Тупиков / Tupikov) «вера, верный, доверенный», сред.-болг. *Вѣра, Вяра, Вѣро* и производные *Вѣрихъ, Вѣриха* м. (XII в.), *Вѣреха* (XV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 48)

др.-рус. *Гл-*, (напр., в составе *Гл-ѣбъ*) может быть результатом усечения некой основы имени собственного, например, ст.-болг. *Глава* (XI в.) или *Глѧданъ* (**Заимов** / Zaimov 1994: 64)

др.-новг. *Годогость* (Васильев / Vasil'ev 2012: 172), гипокористики *Годыня* (Васильев 2012: 128) и *Годунъ* (Тупиков / Tupikov) «годный, пригожий гость», сред.-болг. гипокористики *Годо*, *Годко* (XV в.) к *Годеславъ* (XIV в.), ж. *Годеслава*, *Годунъ* и ж. *Годуна* (**Заимов** / Zaimov 1994: 56)

др.-новг. *Гоимыслъ*, *Гомыслъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 100, 321) «лелеять мысль», сред.-болг. гипокористика *Гоимъ* (XVI в.) к ст.-болг. *Гоимѣръ* (X в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 66) с глаг. основой **gojiti*, однокоренным с праслав. глаг. **žiti*, сущ. **gojь* (ЭССЯ 6: 195–197)

др.-новг. *Гоинѣгъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 75, 82, 100, 321, 730) «лелеять негу», болг. гипокористика *Гоинъ* (**Заимов** / Zaimov 1994: 66), от *гоити негу.*

др.-новг. *Гоиславъ*, *Гославъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 81, 82, 87, 312, 675, 730) «лелеять славу», сред.-болг. *Гоиславъ* (XIII в.), ж. *Гоислава* (**Заимов** / Zaimov 1994: 66); композит **Gojьslavъ* (Idem 81), скорее всего, восходит к **Gojislavъ* с глагольным первым компонентом и первичным значением на базе падежного словосочетания **gojiti slavǫ*.

др.-новг. *Гораздъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 241, 675) «большой, ловкий, удачливый», ст.-болг. *Гораздъ* (IX в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 67) на фоне ст.-слав. антропонима *Гораздъ* (ЭССЯ / ESSY 7)

др.-новг. *Городолюбъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 106, 677, 730) «любящий город», сред.-болг. гипокористика *Градо* (XV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 69), без фона, м. б., ложное полногласие в *Гърдолюбъ?*

др.-новг. *Городомиръ*, гипокористика *Городомъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 536, 740) «города удел», сред.-болг. гипокористика *Градомъ* к исчезн. *Градомиръ* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 69)

др.-новг. *Гостибѫдъ*, гипокористика *Гостибъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 219, 676), «да гостит в будущем», ср. др.-болг. *Пребъд* (VII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 182)

др.-новг. *Гостивитъ*, гипокористики *Гостивъ*, *Гостько* (Васильев / Vasil'ev 2012: 107, 198, 199, 730) «гостя приветит», сред.-болг. гипокористика *Гостивъ*, *Гостивилъ* (до XII в.) к *Гостиваръ* (до XIV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 69)

др.-новг. *Гостилюбъ*, *Гостьлюбъ*, *Гостелюбъ*, гипокористики *Гостило*, *Гостилъ*, *Гостильць* (Васильев / Vasil'ev 2012: 75, 106, 164, 198, 199, 207, 229, 325, 675, 730) «любовь гостя» или уже «гостелюб», сред.-болг. *Гостилюбъ* (XIII в.), гипокористика *Гостилъ* (XV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Гостимиръ*, *Гостьмиръ*, *Гостимѣръ*, *Гостьмѣръ*, гипокористика *Гостимъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 211, 229, 675) «участь, удел, судьба гостя», ст.-болг. гипокористика *Гостимъ* (X в.) к *Гостимилъ*, *Гостимиръ*, в контрасте с гипокористикой *Гостомъ* к *Гостомѣръ*, *Гостомиръ* (XIII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Гостинѣгъ*, *Гостьнѣгъ*, *Госнѣгъ*, гипокористики *Гостень*, *Гостинъ*, *Гостыня*, *Гость* (Васильев / Vasil'ev 2012: 101, 198, 199, 200, 208, 230, 326, 509, 557, 669, 673, 730) «гостю нега», сред.-болг. гипокористика *Гостинъ, Гостьо* (XVI в.), др.-болг. *Гостунъ* (VII, VIII вв.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Гостовитъ*, гипокористика *Гостовъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 199, 676), сред.-болг. *Гостовои* (XV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Гостолюбъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 106) «гостелюбивый», сред.-болг. *Гостолюбъ*, гипокористика *Госто* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Гостомиръ*, гипокористика *Гостомъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 229, 675) «гостевой мир», сред.-болг. гипокористика *Гостомъ* к *Гостомеръ*, *Гостомиръ* (XIII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Гость*, *Гостѧта* (Васильев / Vasil'ev 2012: 167, 199, 200, 509, 557, 558), сред.-болг. гипокористика *Гостьо* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68) на ст.-чеш. фоне (ЭССЯ / ESSY 7: 64)

др.-новг. Готобждъ, *Готубждъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 96, 97, 259, 668, 730) «готовым будет», ср. в Сл. о плк Игор. *готовыми дорогами*, сред.-болг. гипокористика *Гото* (XII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Готегость* (Васильев / Vasil'ev 2012: 174), порча *Готогость*? сред.-болг. гипокористика *Гото* (XII в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 68)

др.-новг. *Грозовитъ, Гржзовитъ*, *Грузовитъ*, гипокористики *Грузовъ*, *Гржзовъ*, *Гржза*, *Гржзъ* (Васильев / Vasil'ev 2012: 230, 241, 288), др.-рус. гипокористики *Груза*, *Гржза*, *Грузъ*, *Гржзъ* (Тупиков / Tupikov), сред.-болг. гипокористика *Грозо*, ж. *Гроза, Грозавъ* (XIV–XV вв.), ж. *Грозава* (XVI в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 70, 71); таврич. τῶν Γουρζουβίτων крепость (Procop. Caesar.), на итал. портоланах *Gorzovio*; юж.-слав. формы **gъrzъ̀mište, *gъrzúmište, *grǫzúmište, *gruzúmište*: топонимы Γουρζούμιστα (Морея, Ахая, Патры), в которых предполагали макед.-болг. производное с суф. *-ište* от неясной основы **gъrzъm-*, б. м., вернее реконструкция композита **грозу-мьста* по словосочетанию грозить местью?

др.-новг. *Гърдомыслъ* «гордый помыслом», гипокористики *Гърдъ*, *Гърдыня* (Тупиков / Tupikov), сред.-болг. *Гръдо, Гърдо, Гръдъ* (XIV в.), зв.п. *Гърде* (XV в.) ж. *Гръда* (XVI в.), гипокористика **Гръдомъ* производящая основа для *Гръдоманъ* (XIV в.), *Гърдоманъ* (XV в.) (**Заимов** / Zaimov 1994: 72) на фоне праслав. апеллятива **gъrdyni* (ЭССЯ / ESSY 7: 207–208)

др.-новг. *Дивогость* (Васильев / Vasil'ev 2012: 172, 192) «гость у див», сред.-болг. гипокористики *Диво*, *Дивьнъ* (XV в.), *Дивота* (XV в.), *Дивотинъ* (XV в.) (Заимов / Zaimov 1994: 84, 85).

Comparison of the Nominal Traditions of the Bulgarian-Ant and Ilmenian-Slovene Dialect Areas

Aleksandr Shaposhnikov

Abstract: The article uses the creative heritage of Yordan Zaimov in Bulgarian onomatology and historical onomastics to compare the Old Novgorod and Old Bulgarian onomasticon. Identical onomastic isoglosses, derivational models and word-formation patterns of hypocorystica are revealed in the languages of obviously different Slavic subgroups (Old Bulgarian is a junior continuation of the "Ant" dialect subgroup of the Late Proto-Slavic language, and the Old Novgorodian – of the "Slovene" dialect subgroup of the Late Proto-Slavic language). As a result, more than 300 isoglosses of undoubtedly Proto-Slavic nature have been identified (see Appendix). This Proto-Slavic heritage is very stable and well preserved in the two most remote areas of ancient Slavia.

Keywords: name, composite, hypocoristic, etymon, isogloss

Aleksandr Shaposhnikov
leading researcher of the Department of Etymology and Onomastics
V. V. Vinogradov
Institute of the Russian Language
Russian Academy of Sciences
Moscow, Russia
e-mail: etymol@mail.ru

Още веднъж за Кокалянския поменик

Ивона КАРАЧОРОВА

В ръкописната сбирка на Църковно-историческия архивен институт при Българската патриаршия в София (ЦИАИ) под № 368 се съхранява сборник от първата половина на XVII век. Той съдържа общо 76 листа хартия с размери 204 x 145 мм. Началото и краят липсват. Ръкописът се състои от две части. Първата са 25 листа от манастирски поменик. Основната част (л. 26-76) е самият сборник, който съдържа текста на чудесата на архангел Михаил, похвалното слово за архангелите Михаил и Гаврил от Климент Охридски, беседата за серафимите и словото за събора на архангелите от Йоан Златоуст – текстове, посветени на архангел Михаил и безплътните сили. Писмото в тази част е едър правилен полуустав от етрополски тип, а правописът е ресавски. Украсата се състои от червени растително-геометрични инициали (Своден каталог / Svoden katalog 1982: 193). Според М. Сковронек ръкописът е конволют, двете части на който са свързани заради използването на ръкописа в богослужебната практика на Кокалянския манастир „Св. Архангел Михаил“ (Сковронек / Skovronek 2010: 49 – 52). Сборникът е известен като Кокалянски (Урвишки), тъй като е открит от В. Атанасов в Урвишкия манастир „Св. Николай Летни Чудотворец“ в първите години на миналия век и предаден в Синода на Българската православна църква (Атанасов / Atanasov 1905, Гошев / Goshev 1934-1935). Откривателят на ръкописа го датира от края на XVI в., което се приема и от по-късни изследователи (Сковронек / Skovronek 2010). В. Атанасов определя хартията и на двете части като груба и доста дебела, а от водните знаци установява контрамарки като литери и трифил (Атанасов / Atanasov 1905: 15 – 16). Водните знаци в ръкописа като цяло определя М. Цибранска-Костова – корона с полумесец и звезда в съчетание със споменатите контрамарки, но и с редките литери GV и трифил в поменика, характерни за ръкописите от първата половина на XVII век, което е определението на авторката за датировката на сборника (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 30 – 31). По отношение на първата част трябва да се направи уточнението, че според упоменатите години на някои от поминалните записи, той е бил допълван в продължение на около две столетия: 1645 (л. 10б), 1732 (л. 17б), 1738 (л. 25а, 26а), 1742 (л. 26б) г. Тези години са означени по различни начини за отбелязване на летоброенето – византийското, кирилското без коефициент,

с арабски цифри (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 31). Според издателката на този етап от проучването на паметника не може да се установи дали двете части принадлежат на един ръкопис, който е бил разделен и по-късно събран отново, или са части от два ръкописа, започнати по едно и също време (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 31).

М. Сковронек изследва основната част на ръкописа, която като цяло оценява като единствения познат сборник с ангелологични текстове. Тя издава тези текстове без похвалното слово за архангелите Михаил и Гаврил на Климент Охридски (Сковронек / Skovronek 2010). Отделни части от поменика са публикувани още в изследванията на Ив. Гошев и на откривателя В. Атанасов – избрани записи на имена, даренията, като се акцентира на богатството на именната система (Атанасов / Atanasova 1905, Гошев / Goshev 1934-1935). А. Чолева-Димитрова включва материал от топонимите, упоменати в него, в свои изследвания (Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 2002а; 2002б). М. Цибранска-Костова изследва отразените в поменика случаи на агломеративни форми и анализира лексиката на текста (Tsibranska-Kostova 2011; Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2013).

М. Цибранска-Костова издава пълния текст на поменика в Кокалянския сборник с подробно изследване – езиково (правописно-фонетични явления, морфологични явления), лексикални явления (лични имена, имена с второ прилежащо име – патрономи и прозвища, имена на селища, имена на софийски махали, битова лексика) (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015).

Настоящата статия има за цел да се обогати характеристиката на личните имена в поменалната част на ръкописа в съпоставка с Именника на Й. Заимов (Заимов / Zaimov 1988) – да се установят старинните имена, както и тези, които не са включени в труда на именития ономаст. Методиката на изследването включва пълна ексцерпция на текста и сравнения. Отделят се и типовете записи в тази част.

Записите на имената за помен в манастирския поменик са 203. Преди изброяването се посочва населеното място, от което идват поклониците – от град София, 4 софийски махали (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015, Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 2002б), 22 софийски села (Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 2002а, Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 40 – 90), към които трябва да се добавят сѐо гꙋрмазово и сеѐ алино. Имена са записали и поклоници – духовни лица от Лозенския манастир „Свети Спас“ и /л. 6а1, 26б/ и от йеромонах от „рылъские горы“. (л. 15а).

Записите на имената за помен и здраве не са еднакви, имат различна структура; условно ги разделяме на четири типа. Преобладават тези от тип I, които следват следния модел:

паки писа (благословени) … (името на поръчителя), себе поменъ ѿца … и мати…

Следва изброяване на имена, като в някои случаи се посочва родство – подрꙋжие недела, снаа божана, стрика цветанꙋ, сестра рѡска, керка раика,

баби гергани, брата велча. Имената за помен се бележат, като над или след тях се изписва „по(м)“. Записът завършва с посочване на дарението за помен и здраве, което дава поръчителят. Тези дарения са различни: в пари – грош, аспра, пара, рупъ, тиминъ, зола (Харитонов / Haritonov 1994; 2004, Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 42), животни – овен, овца, говедо, даначе, юнец, юница, коза, кон, кобила, шиле, теле, агне, кокошка (Tsibranska-Kostova 2011: 18 – 19, Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 41). Посочват се и случаи, в които не е издължена цялата сума: рече ї парии петъ даде .е. wстанаха. Дарява се и определено количество платно за пешкири, измерено в лакти, или брой месали, както и дисаги и сол (Харитонов / Haritonov 2004, Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 42). Често дарението е в жито, измерено в паници, осмакъ полоѩкъ, четратакъ (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 42). Информацията за даренията потвърждава предположението, че ръкописът е бил изготвен в Кокалянския манастир „Архангел Михаил“ (Своден каталог / Svoden katalog 1982: 193): ꙋ манастѝ с҃ти архагѐ юнецъ и коза (л. 6б), рече а҃ wвца в манастирь (л. 15б), рече крава оу манастирь (л. 16а), даде ѝ месаль ꙋ манастирь (л. 22а) . Записите от тип I изглеждат така:

и пакы ласко писа себе по҃ и wцꙋ бо҃ и мати ради по҃ и по҃рꙋжи божи и рече юнче (л. 16а).

пакы писа бл҃вени ѣwше себе҃ ° ireи wванъ мати стоано брата вечо рече а҃ wвца w (л. 21).

Значително по-малко са записите, в които след името на селището, от което идват поклониците, само се изброяват имена за помен и здраве (л. 7а, 12б), без да се посочват поръчителите и обещаните дарения – тип II.

В записа на л. 23б-24а се посочват 11 поръчители (име и презиме) от село Горни Лозен и даренията в различно количество жито, без да се споменават имена за четене. Би могло да се предположи, че тези имена вече са записани при предишни посещения на манастира от тези поклонницив помениците и са познати на духовниците в обителта – III тип.

Два от записите са оформени по следния модел: в лявата страна на страницата е изписано няколко пъти в колона с обработен почерк: помени ѓи раба си, срещу които с друг почерк са изписани имена за помен (л. 4б, 8б) – IV тип.

Записите са изписани с четири различни почерка, които условно отбелязвам с латински букви A, B, C, D. Различните почерци са свързани с отделните типове оформяне на записите, които бяха представени. Преобладават почерци A и B, с които се изписват записите от първия и втория тип. Почерк A се характеризира с удължения на определени букви в долното междуредово пространство, в някои записи е много небрежен, почти нечетлив. Почерк B е дребен полуустав. Почерците C и D са също полуустав, но значително по-обработени, срещат се рядко в поменика и с тях са изписани изброяванията на имената – III и IV тип.

В поменика към Кокалянския сборник са засвидетелствани 354 лични имена, около 1300 с повторенията – на поръчители и за помен и здраве. Това е приблизителният брой, тъй като се отчита наличието на нечетливи и повредени от влагата места в текста. Преобладават мъжките имена. Поръчителите на записи в поменика са мъже, с три изключения – баба марга л. 12б, злата л. 13а, калина 22б. Най-употребяваното мъжко име е никола, а най-употребяваното женско – Иована (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 37). Сред често срещаните женски имена е неделя, което би могло да се свърже с култа към св. Неделя в региона.

Сред имената в поменика преобладават мъжките – около 2/3. Много от тях са включени в Именника на Й. Заимов, повечето с обозначаване на датировката на писмените паметници, в които са засвидетелствани (Заимов / Zaimov 1988). Някои от тях той определя като умалителни:

Стале (XV в.), митре (XVI в.), добро (XIII в.), горо (XVI в.), никꙋлица (XV в.), герго (XV в.), цветан (XVI в.), велчо (XV в.), банко (XII в.), велико (XI в.), златан (XV в.), витан (XIV в.), илчо (XVI в.), новак (XIV в.), петко (XV в.), рашко (XV в.), манчо (XIV-XV в.), груйо (XVI в.), продань (XIV в.), темо, станчо (XV в.), кръно (XVI в.), кочо (XVI в.), радота (XIII в.), средан (XV в.), паоунь (паꙋнко) (XVIII в.), никашин (XVI-XVIII в.), ѩрменинь (XVI в.), бежань (XIV в.), петкань (XVI в.), деспоть (XV в.), първоль, богоѩ (XV в.), гривно (XVI-XVIII в.), радь (XI в.), тихо (XIII в.), иванко (XII в.), радивь (XV в.), ласко (XVI в.), тричко (XV в.), герго (XV в.), гълъб (гълъп, глълъп) (XV в.).

При посочване на поръчителите-мъже в някои случаи се привежда и презиме, образувано с наставки за притежателни прилагателни за мъжки и женски род -овь и -инь, както и -инин, -ик, -ан : wванъ мариинъ, кръсто грьловичинъ, їwванъ ибришимовъ, вꙋчко маноилинъ, їwванъ блсковь, тодор вꙋкомановъ, никола поповъ, велчо ѳодоровь, бошко игнатов. На места като второ име се посочва професията: спасъ wчаръ, сточо ковачь, кр҃то терзиѩ, велчо ткачь, митаръ терзиѩ (19) (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 39, 58). На л. 21б поръчителят е киръ сточо.

Друга характерна черта на имената от мъжки род в поменика е наличието на такива от чужд произход (предимно гръцки и еврейски, има и латински), което е доказателство за устойчивата им рецепция още от ранните години на приемането на християнството. Повечето от тях са отбелязани в Именника на Й. Заимов с датировка на най-ранната им регистрация в писмен паметник.

никола (1, 3б, 7а, 10а и др.), филип (1, 6б, 7а), атанась (1, 4б), ѳwмw (14а), марко (3а, 3л, 14б, 17а, 22б), аврамь (3б, 5б), петрь (3б, 3а1, 10б, 14а, 18б и др.), андреа (3б1, 14а, 15б), тодорь (3б, 4а, 5а, 7б, 12а и др.), михаиль (3а, 5а, 11б, 12б и др.), деспоть (10б), павлъ (6б), филипь (1, 6бр 7а), маноиль (5а, 13б, 25а, 26б), лазарь (12а, 12б, 13б, 15б и др.), Дамианъ (11б), игнатъ (3б, 8а, 10а, 11а, 19а, 26б), илиѩ (4а, 6а и др.), макавеи (12б), мартинъ (9б), матеи (10б, 19б), никифоръ (6а), стефанъ (10б, 12б, 22б), теодоси (10б).

В текста са засвидетелствани и различни онароднени съкратени форми на тези общохристиянски имена: герго, геро, герги, герчо, горго, чорго, чꙋре, митре, нико (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 37).

Сред женските имена също се срещат старинни имена, според проучванията и датировката на Й. Заимов (Заимов / Zaimov 1988):

митра (XVI в.), рада (XVI в.), грозда (XVI в.), вида (XV в.), трена (XVIII в.), момена (XIII в.), семка (XVI-XVIII в.), вꙋка, кира (XVI в.), паꙋна (XVII в.), петкана (XVI в.), вида (XV в.), ꙗгꙋда (агꙋда) (XVI в.), тръна (XVI в.), кита (XVI в.), достана (XVII в.).

В поменика са отбелязани и чужди женски имена: дафина 5б, 8а, 11б, 13а елена 7б, 8а, 10а, 18а, 19а, ана 1, 3а1, 20б, 22а.

От списъците с имена трябва да се изключат монашеските имена (никифоръ, сѡломиѧ, мелетїи, никодимъ), тъй като те не са лични, а се приемат при подстрижение в монашество (л. 6а, 26б, 15а).

Важно е да се отбележи наличието на 78 имена – мъжки и женски, които не са включени в именника на Й. Заимов, което обогатява знанията за историята на българската именна система и включва нови имена за анализ и съпоставки:

никꙋца (л. 1), згоро (л. 1а), мрана (л. 1а), вꙋкана (л. 1, 4а, 6б, 7б), стоина (л. 2б), маца (л. 2б), вꙋкадинь (л. 2б), алико (л. 3а), неделко (л. 3а, 9а, 14а, 22б), идода (л. 3б), стако (л. 3б), станоѩ (л. 3б, 9б), кръско (л. 3б, 17а), радона (л. 3б, 7а), подъпоръ (л. 4а), стоико (л. 4а, 17а), марго (л. 5а, 11б, 25а), герꙋша (л. 5а), цвеко (л. 5а), стоио (л. 5б, 12а), чорго (л. 5б), вꙋкана (л. 6б, 7б), сръданъ (л. 7а), неделчо (л. 7б, 11б, 14б, 16б), ерѡсима (л. 7а), радона (л. 7а), ѡрто (л. 7а), мио (л. 8а), чꙋре (л. 8б), дочинь (л. 9б), степанъ (л. 9б, 13а, 23а), алеѯа (л. 10б), вꙋкна (л. 10б), дадославь (л. 10б), пръвꙋлъ (л. 10б), ризо (л. 10б), северинка (л. 10б), рока (л. 10б), манолаѩ (л. 11а), стомира (л. 11б), коже (л. 11б), триле (л. 11б), маръгита (л. 11б), танако (л. 11а), анаста (л. 12а), пео (12а, 13а), меневра (л. 12а), стоно (л. 12а, 22б), иованко (л. 12б), макавеѩ (л. 12б), раже (л. 12б), ꙋгринъ (л. 12б), фрꙋго (л. 12б), акто (л. 13а), вꙋчина (л. 13а), вꙋкона (л. 13а), стожо (л. 13а), срачо (л. 13б), вꙋкосавъ (л. 13б), имиртъ (л. 13б), захаринко (л.13а), нежо (л. 14а), петарче (л. 14а), стомиръ (л. 14а), гергена (л. 14б), пелка (л. 16а), дравка (л. 16б), чица (л. 17а), стоино (л. 17б), дананъ (л. 18а), радиванъ (л. 18а), алка (л. 18б), анкоулъ (л. 19б), къко (л. 19б), рака (л. 19б), акимъ – вер. дейотация на начално а (л. 21а), сисо (л. 21б), иовꙋка (л. 26б).

В тази група, както и в целия поменик, е трудно да се отделят мъжките от женските имена поради наличието на агломеративни форми в падежните окончания и на двата рода (Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2015: 35 – 36).

Кокалянският поменик е ценен източник за историческата антропонимия. В него са засвидетелствани старинни имена (мъжки и женски) според датировката в Именника на Й. Заимов, чужди имена, навлезли в именната система с християнството. Особено важно е установяването на 78

нови за това изследване на именития ономаст имена, които предстои да бъдат включени в проучванията по темата.

В последните години се наблюдава повишен интерес към историческата антропонимия. А. Чолева-Димитрова открива и изследва старинни лични имена в данните от микротопонимията (Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 2000). Тя анализира и селищните имена, засвидетелствани в Попстефановия поменик от 1774-1812 г. – НБКМ № 1018 (Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 2003). В изследването си върху топонимията и родовите имена от Царибродско А. Чолева прави подробен анализ на проблема за изследването на личните имена като източник за топонимията (Чолева-Димитрова / Choleva-Dimitrova 2019). Л. Тасева извежда редица български топоними от старинни лични имена (Тасева / Taseva 1998). В последните години бяха публикувани изследванията на Г. Митринов върху антропонимната система на селища от Южна България и селища с българско население в южните ни съседи от началото на XX в. Той анализира данните от надписите върху надгробни плочи в Цариград и Беломорието и езикови свидетелства за българския характер на населението в Южните Родопи и Западна Тракия през XVI в. (Митринов / Mitrinov 2018а; 2018б; 2019).

Манастирските и църковните поменици са отделни книги или части от ръкописни и старопечатни книги, в които са записани имена за помен, имена за здраве, обещани дарения. Те се споменават в богослужението (Коцева / Kotzeva 1992). Помениците са важен източник за българската историческа антропонимия, както и за топонимията. Редица български изследователи са посветили своите научни усилия на издаването и изучаването такива текстове – Боянският поменик от края на XVI – началото на XVII в. (Станчева, Станчев / Stanchev, Stancheva 1963; Гергова / Gergova 2011), Погановския от втората половина на XVII в. (Билярски / Bilyarski 1990-1991), Етрополския, XVII - XIX в. (Узунова / Uzunova 2014), Кокалянския от първата половина на XVII в. (Tsibranska-Kostova 2011, Цибранска-Костова / Tsibranska-Kostova 2013; 2015).

Специално внимание заслужават шестте поменика от XVII – XIX век от Зографския манастир, които се съхраняват в ръкописната сбирка на обителта - № 227, 228, 229, 230, 233, 234 (Каталог / Katalog 1994: 24 – 26).

Несъмнено бъдещото изучаване на тези и нови източници ще даде нови данни и знания за историята на българската именна система. Необходим и важен справочник при тези изследвания неизменно ще бъде основополагащият труд на видния български езиковед Й. Заимов „Български именник“ (1988).

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Атанасов 1905: Атанасов В. Урвич и Бистрица: Кокалянский манастир и Мала Света гора. Археологическо-исторически бележки. София: Синодално издателство. [Atanasov 1905: Atanasov V. *Urvich i Bistritsa: Kokalyanskiy manastir i Mala Sveta gora. Arheologichesko-istoricheski belezhki.* Sofia: Sinodalno izdatelstvo.].

Билярски 1990-1991: Билярски Ив. Погановският поменик. – Годишник на СУ, 94-95 1990-1991, 4, , 53 – 77. [Bilyarski 1900-1991: Bilyarski Iv. Poganovskiyat pomenik. – *Godishnik na SU*, 94 - 95 (1990-1991), 4, 53 – 77.].

Гошев 1935: Гошев Ив. Стари записки и надписи. Св. 3. – Годишник на СУ, Богословски факултет, 13 (1935), 19 – 27. [Goshev 1935: Goshev Iv. Stari zapiski i nadpisi. Sv. 3. – *Godishnik na SU*, Bogoslovski fakultet, 13 (1935), 19 – 27.].

Гергова 2006: Гергова Ив. Поменици от Македония в български сбирки. София: БАН. [Gergova 2006: Gergova Iv. *Pomenitsi ot Makedoniya v balgarski sbirki*. Sofia: BAN.].

Гергова 2011: Гергова Ив. Боянският поменик като свидетелство за историята на храма. – В: Пенкова, Б. (Ред.): Боянската църква между Изтока и Запада в изкуството на християнска Европа. Ред. Б. Пенкова, София: NIM. [Gergova 2011: Boyanskiyat pomenik kato svidetelstvo za istoriyata na hrama. V: Penkova B. (Red.). *Boyanskata tsarkva mezhdu Iztoka i Zapada v izkustvoto na hristiyanska Evropa*. Sofia: Izd. NIM.].

Заимов 1988: Заимов Й. Български именник. София: БАН. [Zaimov 1988: Zaimov Y. *Balgarski Imennik*. Sofia: BAN.].

Каталог 1994: Каталог на славянските ръкописи в библиотеката на Зографския манастир в Света гора. Съставители: Б. Райков, Ст. Кожухаров, Х. Миклас, Хр. Кодов, София: SIBAL. [*Katalog* 1994: *Katalog na slavyanskite rakopisi v bibliotekata na Zografskiya manastir v Sveta gora*. Sastaviteli: B. Raykov, St. Kozhuharov, H. Miklas, Hr. Kodov. Sofia: SIBAL.].

Коцева 1992: Коцева Е. Поменик. В: Петканова, Д. (Ред.): Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. София: Абагар, 341. [Kotseva 1992: Kotseva E., Pomenik. V:–Petkanova, D. (Red): *Starobalgarska literatura. Entsiklopedichen rechnik*. Sofia: Abagar, 341.].

Милев 1921: Милев Н. Български лични и семейни имена от XVII в. – Известия на Народния етнографски музей в София, 3-4 (1921), 114 – 171. [Milev 1921: Milev N.Balgarski lichni i semeyni imena ot XVII v. – Izvestiya na Narodniya etnografski muzey v Sofia, 3-4 (1921), 114 – 171.].

Митринов 2018а: Митринов Г. Надписи на надгробните плочи от българското гробище в Цариград (Истанбул). София: Г. Митринов. [Mitrinov 2018a: Mitrinov G. *Nadpisi na nadgrobnite plochi ot balgarskoto grobishte v Tsarigrad (Istanbul).* Sofia: G. Mitrinov.].

Митринов 2018б: Митринов Г. Езикови свидетелства за българския характер населението в Южните Родопи и Западна Тракия през XVI век. Ч. 1. Ксантийско, Златоградско, южните райони на Смолянско. София: Г. Митринов. [Mitrinov 2018b: Mitrinov G. *Ezikovi svidetelstva za balgarskiya harakter na naselenieto v Yuzhnite Rodopi i Zapadna Trakiya prez XVI vek. Ch. 1. Ksantiysko, Zlatogradsko, yuzhnite rayoni na Smolyansko.* Sofia: G. Mitrinov.].

Митринов 2019: Митринов Г. Възрожденската антропонимна картина в Самоков по данни от средата на XIX век. –В: Мурдаров, В., Александрова, Т. (ред.): *Доклади*

от Конференция с международно участие на тема Езикови нагласи и книжовен език София, 17–18 септември 2019 г. София: БАН, 241 – 249. [Mitrinov 2019: Mitrinov G. Vazrozhdenskata antroponimna kartina v Samokov po danni ot sredata na XIX vek. V., Aleksandrova, T. (red.): *Dokladi ot Konferentsiya s mezhdunarodno uchastie na tema Ezikovi naglasi i knizhoven ezik Sofia, 17–18 septemvri 2019 g.* Sofia: BAN, 241 – 249.].

Паскалева 1971: Паскалева К. Триптих с поменик от Кремиковския манастир. – Старобългарска литература, 1 (1971), 441 – 456. [Paskaleva 1971: Paskaleva K. Triprihs pomenik of Kremikovskiya manastir. – *Starobalgarska literatura*, 1 (1971), 441 – 446.].

Своден каталог: Български ръкописи от *XI* до *XVIII* век, запазени в България. Своден каталог. Т. I. Съставители: Б. Христова, Д. Караджова, А. Икономова. София: НБКМ, 1982.[*Svoden katalog*: *Balgarski rakopisi ot XI do XVIII vek, zapazeni v Balgariya. Svoden katalog.* T. I. Sastaviteli: B. Hristova, D. Karadzhova, A. Ikonomova. Sofia: NBKM.].

Сковронек 2010: Сковронек М. Урвишкият (Кокалянският) сборник и локалният култ на св. архангел Михаил в Кокалянския манастир. – *Palaeobulgarica*, 34 (2010), № 3, 49 – 85. [Skovronek 2010: Skovronek M. Urvishkiyat (Kokalyanskiyat) sbornik i lokalniyat kult na sv. archangel Michail v Kokalyanskiya manastir – *Palaeobulgarica*, 34 (2010), № 3, 49 – 85.].

Станчева, Станчев 1963: Станчева, М., Станчев, С. Боянски поменик. София: БАН . [Stancheva, Stanchev 1963: Stancheva, M., Stanchev, St. *Boyanski pomenik.* Sofia: BAN.].

Тасева 1998: Тасева Л. Българска топонимия от гръцки и сръбски средновековни документи. София: Литера. [Taseva 1998: Taseva L. *Balgarska toponimiya ot gratski i srabski srednovekovni dokumenti.* Sofia: Litera.].

Узунова 2014: Узунова Е. Етрополският поменик като извор за ономастични проучвания. – В: Чолева-Димитрова, А. (ред.): Изследователски хоризонти на българската лингвистика. Материали от научната конференция, посветена на 90-годишнината от рождението на проф. Й. Заимов. София: ИБЕ, 108 – 114. [Uzunova 2014: Uzuznova E. Etropolskiyat pomenik kato izvor za onomastichni prouchvaniya. – V: Choleva-Dimitrova, A. (red.): *Izsledovatelski horizonti na balgarskata lingvistika*. Materiali ot nauchnata konferentsiya, posvetena na 90-godishninata ot rozhdenieto na prof. Y. Zaimov. Sofia: IBE, 108 – 114.].

Харитонов 1994: Харитонов Хр. Монетите в българската народна култура през *XV-XVII в. Нумизматичес*ки справочник. В. Търново: Елипс. [Haritonov 1994: Haritonov Hr. *Monetite v balgarskata narodna kultura prez XV-XVII v. Numizmaticheski spravocknik.* V. Tarnovo: Elips].

Харитонов 2004: Харитонов Хр. Стари мерки, теглилки и монети в България *(VII-XX* в.*)*. София: Изд. Абагар. [Haritonov 2004: Haritonov Hr. *Stari merki, teglilki i moneti v Bulgaria (VII-XX v.)*. Sofia: Abagar.].

Цибранска-Костова 2013: Цибранска-Костова М. Поменалната част на Кокалянския сборник от XVII век през призмата на историческата лексикология. – В: . Крумова-Цветкова, Л., Благоева, Д., Колковска, С. (Съст. и ред.):. *70 години българска академична лексикография.* Доклади от Шестата национална конференция с международно участие по лексикография и лексикология. Институт за български език – БАН, 24-25 октомври 2012 г. София: БАН , 563 – 570. [Tsibranska-Kostova 2013: Tsibranska-Kostova M. Pomenalnana chast na Kokalyanskiya sbornik ot XVII vek prez prizmata na istoricheskata leusikologiya. – V: Krumova-Tzvetkova, L., Blagoeva,

D., Kolkovska, S. (Sast. i red.): *70 godini balgarska akademichna leksikologiya*. Dokladi ot Shestata natsionalna konferentsiya s mezhdunarodno uchastie po leksikografiya i leksikografiya. Institut za balgarski ezik – BAN, 24-25 oktomvri 2012 g. Sofia: BAN, 563 – 570.].

Цибранска-Костова 2015: Цибранска-Костова М. Кокалянският поменик (издание на текста и изследване). – *Palaeobulgarica*, XXXIX (2015), 4, 27 – 62. [Tsibranska-Kostova 2015: Tsibranska-Kostova M. Kokalyanskiyat pomenik (izdaniye na teksta i izsledvane) – *Palaeobulgarica*, XXXIX (2015), 4, 27 – 62.].

Чолева-Димитрова 2000: Чолева-Димитрова А. Старинните лични имена в микротопонимията. – *Palaeobulgarica*, XXIV (2000), 2, 97 – 111. [Choleva-Dimitrova 2000: Choleva-Dimitrova A. Starinnite lichni imena v mikrotoponimiyata. – *Palaeobulgarica*, XXXIX (2015), 4, 97 – 111.].

Чолева-Димитрова 2002а: Чолева-Димитрова А. Селищни имена от Югозападна България. Изследване. Речник. София: Пенсофт. [Choleva-Dimitrova 2002a: Choleva-Dimitrova A. *Selishtni iimena ot Yugozapadna Bulgaria.* Izsledvane. Rehnik. Sofia: Pensoft.].

Чолева-Димитрова 2002б: Чолева-Димитрова А. Имената на махалите в гр. София през XVI-XVII век. –Състояние и проблеми на българската ономастика. Т. 6 (2002), 176 – 194. [Choleva-Dimitrova 2002b: Choleva-Dimitrova A. Imenata na mahalite v gr. Sofia prez XVI-XVII v. – *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika.* T. 6 (2002), 176 – 194.].

Чолева-Димитрова 2003: Чолева-Димитрова А. Селищните имена, отбелязани в Попстефановия поменик от 1774-1812 г. – В: Милтенова А. (Съставител и редактор): Пѣти достоитъ. Сборник в памет на Стефан Кожухаров. София: Б. Пенев, 373 – 390. [Choleva-Dimitrova 2003: Choleva-Dimitrova A. Selishtnite imena, otbelyazani v Popstefsnoviya pomenik ot 1774-1812 g. – V: Miltenova, A. (Sastavitel i redactor): Пѣти достоитъ. Sbornik v pamet na Stefan Kozhuharov. Sofia: B. Penev, 373 – 390.].

Чолева-Димитрова 2019: Чолева-Димитрова А. Местни и родови имена от Царибродско. Благоевград: ЮЗУ. [Choleva-Dimitrova 2019: Choleva-Dimitrova A. *Mestni i rodovi imena ot Tsaribrodsko.* Blagoevgrad: YUZU.].

Tsibranska-Kostova 2011: Tsibranska-Kostova M. Agglomerative Forms of Male Proper Names in Written Sources from the 16th-18th Centuries. – *Linguistique balkanique*, 2-3 (2011), 21 – 29.

On the Kokalyane Beadroll, Once Again

Ivona Karachorova

Abstract: The article deals with the beadroll in the Kokalyane (Urvich) Miscellany from the first half of the 17th century, which is preserved in the Institute for Church History and Archives of the Bulgarian Patriarchate in Sofia (№ 368), and was compiled in the Saint Michael (archangel) Monastery in Kokalyane. The beadroll is written on the first 25 pages of the manuscript and names meaning *wish* were recorded there for two centuries. It was published and researched in 2015 by M. Tsibranska-Kostova. The goal of the present article is to extend the study of the beadroll text with observations on the writing structure, and to research the personal names in comparison with Y. Zaimov's List of names. It is found that there are four types of records and four different handwriting styles in the text. In the

beadroll, 365 names have been written /1300 with the repetitions/ in 203 records. During the analysis, old male and female names, as well as foreign names, are separated according Y. Zaimov's method. A group of 78 names shows examples not included in Zaimov's list and their contribution to Bulgarian historical onomastics.

Keywords: Kokalyane beadroll, beadroll writings, Y. Zaimov, personal names

Prof. PhD Ivona Karachorova
Institute for Bulgarian Language "Prof. Lyubomir Andreychin"
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: karachorova@abv.bg

Феминалната антропонимия в бележките на българските книжовници през Средновековието*

Марияна ЦИБРАНСКА-КОСТОВА

Диахронната българска антропонимия е предмет на богати изследвания (например Дуйчев / Duychev 1962; преглед на неговите ономастични приноси у Чолева / Choleva 1996). Те обхващат както общотеоретични и извороведски, така и конкретни разработки върху онимията в средновековни писмени паметници от определен жанров тип, която се анализира от езиков (правопис, морфология, етимология, семантика), сравнителен или културологичен аспект (например Тасева / Taseva 2008, 2013). Феминалната агионимия е широко представен раздел в антропонимията, тъй като редица преводни и оригинални творби от различни жанрове са посветени на светици с различен ранг (Станкова / Stankova 2016; Петрова / Petrova 2009). Средновековните ръкописи документират имената на реални личности със статус на владетелки, аристократки, ктиторки и други значими функционални характеристики на политическата власт (Георгиева / Georgieva 2011, 2019; Комсалова / Komsalova 2015). Жените светици и жените владетелки обаче не могат да изчерпят именуването в този раздел на антропонимията. Преди да се появят помениците като самостоятелен жанров тип на средновековната книжнина липсват извори със системен характер и компактна концентрация на женски имена. До края на XIV – XV в. не са системни данните в преписваческите бележки. Феминалният именен пласт в тях често е оказионален и продиктуван от специфични психологически фактори в така наречената от К. Петровски scribe's reality (Petrovszky 2017: 484). От тази закономерност могат да се изключат само устойчивите владетелски формули.

С особена методологическа важност в диахронните антропонимни проучвания остава уточняването на вида и характера на източниците, от които може да се извлече онимен материал. Потенциални, но все още недостатъчно използвани извори са: *помениците и кондиките*, част от които не са издадени;

* Авторът изказва благодарност за финансовата подкрепа на Българската академия на науките по двустранното споразумение за безвъзмездни средства между БАН и Румънската академия.

преписваческите бележки; записите на имена без свързан текст в полетата на ръкописите и печатните книги и др.

В настоящата статия ще се фокусирам върху данните за феминалната антропонимия от двутомния текстов корпус *Бележки на българските книжовници от X – XVIII век.* (Бележки / Belezhki 2003, 2004). Корпусът, дигитализиран на сайта Cyrillomethodiana, е голямо постижение на българската медиевистика в много отношения, но за целта на разработката фактът, че бележките са подредени в хронологически ред, с различна локализация на поява на ръкописите и извънтекстовите записи в тях, осигурява възможност за различен тип анализ. Вътрешната структура на бележката като паратекст също предполага извличане на разнообразни данни. Записите са автографи на лица, свързани с писмения процес и книгата; те съдържат факти от личния им живот, както летописни по тип сведения за исторически събития. Сред пластовете информация попадат онимните данни за жени.

Целта на статията е да разкрие в какъв контекст се появяват феминалните антропоними и какви изводи от езиков и социално-антропологичен характер могат да се направят въз основа на връзката между името и съдържанието на бележката. Наред с това се предлага един възможен модел за обработване на лични имена от средновековни източници под формата на речникова статия. Използват се методите на лексикалната ексцерпция и обработка, сравнителният анализ и реконструкцията, културологичният анализ.

Обработка на материала

Докато ограниченият брой женски лични имена от Първия том на Бележките позволява пълното им отразяване, от Втория том се регистрират над 40 имена. Това налага тук да бъдат представени само примерни речникови единици, съдържащи следните компоненти:

1. Антропонимите се подреждат по азбучен ред в основна форма според нормите на Старобългарския речник за заглавна дума (СтбР/ StbR 1999: 24 – 25).
2. Изписва се засвидетелстваната форма в контекст и се уточнява нейната падежна характеристика.
3. Посочва се ръкописът, от който е заимстван примерът.
4. Коментира се връзката на преписвача със споменатото лице, ако има налични данни.
5. В скоби се посочва страницата в изданието на двутомния корпус.

Примери за имена на обикновени жени:

Анна. Помѣ҃ порѹжїи Аннѣ, дат.п. Октоих от 1595 г., *ЦИАИ 207*. Преписвачът Добре от с. Кипиново, с монашеско име Дионисий, споменава съпругата си (Бележки / Belezhki 2004: 25).

Влъкана. Да са знаи катꙋ изъмраха теикꙋви и чичꙋви и чичꙋ ми Ангелъ и систра ми Валкана, им. п. Запис от 1780 г. на Обретен в Обретеновия сборник, *НБКМ 1070.* (Бележки / Belezhki 2004: 106; Шушарова / Shusharova 2020: 94).

Величка. Дрꙋжїе папа Величка. Запис на Теофан непотребни, който изписва дамаскин с неизвестно днес местоположение за християнската общност в с. Белово. Споменава попадията Величка, негова съпруга (Бележки / Belezhki 2004: 124).

Вишна. За лелю Вышно, вин.п. Тодор Неделков от Челопек закупува Четвероевангелие на йеромонах Даниил от Етрополе през 1638 г. (*НБКМ ОББ, №2*) и го дарява на местната църквата в Челопек с проклятието никой освен хора от неговия род (плѣме) да няма власт над него (Бележки / Belezhki 2004: 120). В записа книгата ревниво се съхранява като личен физически медиатор на един род с висшите сили (подобни форми на почитание са разгледани у Petrovszky 2017: 496).

Доика. За подрꙋжїе свое Доикѣ, неправилна форма за дат. п. Бележка на Тодор Неделков от Челопек в Четвероевангелие (Бележки / Belezhki 2004: 120).

Драгана. За маичинꙋ д҃шꙋ Драганꙋ, вин. п. Бележка на Тодор Неделков от Челопек в Четвероевангелие (Бележки / Belezhki 2004: 120).

Дъна. Дъна, им.п. Номоканон на Димитър Кратовски от 1466 г., *ГБЛ ф. 87, № 1707*. Това е майката на дяк Димитър от Кратово, преписал Синтагма на Матей Властар за нуждите на Съборната Охридска църква. Той е изключително грамотен, поради което имената на хората от родовия кръг са въведени след ясни формули за именуване: сеи же обносити именованїе Дъна (Бележки / Belezhki 2003: 76).

Дѣва. Ꙁа Дѣвинꙋ д҃шꙋ, вин.п. на производно относително прилагателно. Типик и евангелие от 1558 г. в Брашов (Бележки / Belezhki 2003: 15).

Кала. За лелю Калю, вин. п. Тодор Неделков от Челопек в Четвероевангелие (Бележки / Belezhki 2004: 120).

Калина. Калинѣ, дат.п. Номоканон на Димитър Кратовски от 1466 г., *ГБЛ ф. 87, № 1707*. Това е едно от трите деца на книжовника (Бележки / Belezhki 2003: 72 – 77).

Любисава. Любисава, им. п. Номоканон на Димитър Кратовски от 1466 г., *ГБЛ ф.87, № 1707*. Това е съпругата на книжовника, наречена в текста съжительница, званїемь обычно сице именоуемѣи Любисава (Бележки / Belezhki 2003: 72 – 77).

Славьна. Слав҆на, обща форма на мястото на вин.п. Врачанско изборно евангелие, *НБКМ 19*, първата четвърт на XIV в. Преписвачът благодари на калугерка, която му носи храна, а в последвалата бележка споменава името след формулата Бъ да прости Слав҆на ѡти ми донесѣше благотинѫ. Най-вероятно това е блажна храна, понеже от записа става ясно, че въпросната калоугерица му е носела хляб и яйца. Контекстът позволява Славна да се възприеме като името на калугерката (Бележки / Belezhki 2003: 56).

Стамена. Мт҃ре Стменꙋ не забывати, обща агломеративна форма. През 1713 г. ексодиастът на Зографката света обител на Атон Кирил е изписал

Псалтир с последования и след трафаретните формули пожелава да поменуват него грешния, неговия баща Симеон йеромонах и да не се забравя неговата майка Стамена (Бележки / Belezhki 2004: 71).

Ꙗва. Ꙗва, им. п. Ꙗва и Тодꙋръ мꙋ сториха строика чи ѹмра. В Обретеновия сборник записвачът Обретен известява, че на 18 юни, 1793 г., е умрял чичо му Драган, защото са му направили магия (Бележки / Belezhki 2004: 106 – 108; нови данни у Шушарова / Shusharova 2020: 96).

Необичаен факт се съдържа в следната бележка, датирана от 1777 г., в цитирания Обретенов сборник: да са знаи чи са ѡжени .а҃. бꙋлъка чи даржа мажъ си .ѳ. дн҃ъ чи са ꙋбеси сама сасъ варва ꙋ малката каща на Пенча Твардꙋхлѣбова дащерѣ. Самоубийството на младата жена, при това съвсем наскоро омъжена, е трагичен факт, впечатлил записвача. Самоубийцата е назована по името на баща си Пенчо Твърдохлябов (възможен прякор Твърдия хляб), без лично име (Бележки / Belezhki 2004: 107).

Примери за имена на исторически лица:

Анна. Бл҃говѣрнаа и ст҃роднаа Анна, им. п. Съпругата на цар Йоан Срацимир, владетел на Видинското царство (1356–1396), която поръчва Бдинския сборник от 1360 г., материкон с жития на жени светици (Бележки / Belezhki 2003: 49 – 50).

Анна-Мара. Аннꙋ Марѹ, вин. п. в поменална формула богь да простить. Съпруга на сръбския деспот Йоан Оливер (+ 1365), свързан с Лесновския манастир. Името ѝ се документира в Оливеровия миней от 1342 г., Белград, *НБС, № 62* (Бележки / Belezhki 2003: 43).

Десислава. Десислава дьщи цр҃ева, им. п. Запис в Лондонското четвероевангелие от 1356 г., документирал името на дъщеря на Йоан Александър от втората му съпруга Сара-Теодора. Лондон, *БМ, Add. ms. 39627* (Бележки / Belezhki 2003: 48).

Кера Дамарь. Кера Дамарь деспотица и дьщи цр҃ва, им.п. Запис в Лондонското четвероевангелие от 1356 г., документирал името на дъщеря на Йоан Александър от втората му съпруга Сара-Теодора. Лондон, *БМ, Add. ms. 39627* (Бележки / Belezhki 2003: 48).

Кераца. Кераца дьщи цр҃ева, им. п. Запис в Лондонското четвероевангелие от 1356 г., документирал името на дъщеря на Йоан Александър от втората му съпруга Сара-Теодора. Лондон, БМ, *Add. ms. 39627* (Бележки / Belezhki 2003: 48).

Марина. При цр҃ци его Марии, мест. п. Запис в Търновския апостол от 1277 г. в ХАЗУ, *IV.d. 106c*. Това е Мария, съпругата на цар Константин Асен-Тих (1257–1277). Тя е византийка и племенница на Михаил VIII Палеолог (Бележки / Belezhki 2003: 31).

Теодора. Съ цр҃цеѧ Деѡ҃ра, твор. п. Теодора Басараб, влашка принцеса и първа съпруга на цар Йоан Александър (1331–1371), чието име е отбелязано заедно с тези на тримата ѝ синове в Песнивеца от 1337 г., *БАН 2*. След 1345–1347 г. се замонашва под името Теофана (Бележки / Belezhki 2003: 41).

Теодора. Ѳеѡ҃ра вь Х҃а б҃а вѣрнаа и новопросвѣщеннаа цр҃ца и самодръжица въсѣмь блъгаромъ и грькомъ, им. п.; цр҃цѣѭ своеѭ кира Ѳеѡ҃роѭ, твор. п. Запис в Лондонското четвероевангелие от 1356 г., документирал името на втората съпруга на цар Йоан Александър еврейката Сара, приела християнското име Теодора. Поради това към нея се добавят епитетите боговенчана и новопросветена. Лондон, БМ, *Add. ms. 39627* (Бележки / Belezhki 2003: 47 – 48). Нейното име се документира още в Рилската лествица от 1364 г. при цр҃ци его Ѳеѡ҃рѣ новопросвѣщеннѣи, мест. п, *НМРМ 3/11*.; при цр҃ци его новопросвѣщеннѣи и бл҃говѣрнои Ѳеѡ҃рѣ, твор. п. в Пръвославовия сборник, *НБКМ 674*, от 60-те години на XIV в. (Бележки / Belezhki 2003: 50, 115).

След края на XIV в., когато България пада под османска власт, историческите отпратки към владетелската институция се заменят с политически легитимизъм към турските султани и имената на аристократки и владетелки практически отсъстват. Може да се посочи името на руската императрица Екатерина II (1762 – 1796), която води успешни войни с турците. В запис от 1771 г. нейното име се вплита в летописни сведения: вь то лѣто имаше тѹрчинать, сѹлтань Мѹстафа сась московскїѧта царица Єкатерина. воїска бїѧха са (Бележки / Belezhki 2004: 90).

Анализ на ексцерпирания материал и изводи

1. Бележките на книжовниците документират малко женски имена в съответствие с природата на жанровия тип *marginalia*, който се създава от мъже, духовни или мирски лица. За феминалната антропонимна ситуация свидетелства фактът, че първото женско име се регистрира в бележка едва от XIV в. Общо в Първия том до XV в. имената на обикновените жени са само четири: *Дъна, Калина, Любисава, Славна*, три от които се срещат в един и същ паметник. Към имената се прикрепят апелативи от роднинската терминология, единични са примерите за духовен ранг. За сравнение, от същия двутомен корпус се извличат множество имена на мъже преписвачи, придружени от приложения, уточняващи техния клерикален статус или занимания: попове, дяци, граматици и др. Освен общохристиянските имена при представителите на духовенството са налице антропоними със славянски произход: Бошко, Воисилъ, Гръдо, Дѣдославъ, Пондо, Тихославъ, Цвѣтько и др.

2. Есцерпираните мирски имена на жени документират лица, с които авторът на записа е в родствена връзка, или, по-рядко, попада в оказионални отношения. Преобладават семейно-родови връзки с майка, съпруга, деца от женски пол и по-рядко сестра, леля. Това е така, защото и за основния преписвач на ръкописа, и за по-късните му притежатели или потребители всяко книжовно дело подпомага измолването на Божието застъпничество, опрощаването на греховете, осигуряването на родова памет чрез приношенията в църквата. Този личностен пласт често е потиснат от трафаретните формули за недостойнството, нищожността на пишещия пред Словото. Биографичният елемент и данните за семейството зачестяват в епохата на Късното средновековие. Все по-често те

се извличат от един и същ източник, което говори в полза на целенасоченото композиране на бележката да отрази родовия свят с комеморативна цел и измолване на Божието застъпничество. Пример е дяк Димитър от Кратово, който изпълнява книжовна поръчка на кратовските първенци и на своя духовен наставник, но не пропуска да спомене имената на всички най-близки свои родственици, за да бъдат вписани в Поменика на Съборната Охридска църква. В други ръкописи, като Обретеновия сборник, именният пласт спомага да се реконстуират генеалогични връзки (Шушарова / Shusharova 2020: 95).

3. Имената на владетелките са концентрирани в бележките от Първия том. Те се извличат от оригинален запис на преписвача на самия ръкопис, който отбелязва действащия владетел в момента на създаване на ръкописа с неизменната му ипостаса на благочестив съпруг и баща. Това е така нареченият от Б. Райков мемориален или паметно-исторически официален характер на бележката, унаследен от византийските образци (Райков / Raykov 1992: 42; Petrovszky 2017: 487 – 488). Сара-Теодора има привилегията да е спомената най-често поради обилието от бележки на книжовници, които почитат името на нейния съпруг цар Йоан Александър, най-богато документирания в писмени извори български владетел. Следователно и при обикновените жени, и при представителките на аристокрацията водеща причина за упоменаването в извънтекстов запис е мястото на жената в родовата стема, нейните роли на майка, съпруга, дъщеря. Жената се идентифицира във и чрез семейството. Разликата е в обкръжаващия контекст на семейно-родовата релация. При обикновената жена става въпрос за незадължителен личностен акцент, избран по волята на записвача, а при владетелките е част от трафаретна формула от високия регистър за назоваване на владетелската институция.

4. Обикновените мирски имена изцяло се опират на „родното езиково градиво“ и подкрепят установената от други изследвания „трайна приемственост спрямо наследената от векове именна система“ (Тасева / Taseva 2008: 232). Открояват се:

– Група имена с основа от название на растение или тотемно животно – *Вълка, Вишна, Върба, Елка;*

– Имена от пожелателни прилагателни с положитена конотация – *Велика, Добра, Драгана.* Корените *добр-* и *драг-* стоят в основата на силно деривационно именуване и в мъжката антропонимия от корпуса: Добри, Добриѧнъ, Добро, Добромиръ, Добрѣ, Драгота, Драгъиѩ и др.

– Сложни лични имена от два корена, като преобладаващо за българската антропонимна система вторият е *-славъ* или *-савъ*. Единственото регистрирано име *Любисава* се родее с модела на засвидетелстваните мъжколични имена, които са много повече на брой: Богославъ, Бѣлославъ, Тихославъ и др. По този начин се доказва значението на изконното композитно именуване в българската антропонимия от миналото до днес (Бояджиев / Boyadzhiev 2000; Михайлова-Крейчова / Mihaylova-Kreychova 1999).

– По-редки са имената *Дъна, Дойка, Кала, Юва, Цоца.* Материалът от Втория том нараства по обем, защото от XVI в. зачестяват имената, вписани не

от преписвача на книгата, а от потребителите дарители, подвръзвачи, купувачи. Подобни записи с изобилие от роднински отношения са свидетелство за създаването на родова памет чрез книгата. Например през 1636 г. Бойо овчар купува един Цветен триод и го дарява на църквата в с. Хаджар, Пловдивско, като вписва имената дори на своята баба, сестра, тъща, няколко лели и вуйна. От неговия запис се извличат имената *Божа, Големица, Дена, Мръза, Петкана, Рада, Руса, Чойна* (Бележки / Belezhki 2004: 48).

– Сред владетелките интерес представляват двойните имена, които са доказан начин за именуване сред аристокрацията през Средновековието. Двойното име е сигнал за родова и династична приемственост или сакрално посвещение на покровител, светец, библейска фигура. Например Кера Дамаръ, дъщерята на Йоан Александър, която се титлува и деспотица, понеже е омъжена за деспот Константин, носи личното си име по името на своята баба Кераца Петрица, майката на царя. Ана-Мара пък е съкратено от Ана-Мария, две от най-популярните женски имена с библейско-християнски произход (Ковачев / Kovachev 1987: 145 – 147). Естеството на бележките не позволява да се реконструира двойно име поради замонашване, но този процес е отразен в други извори. Първенството в това отношение се държи от Бориловия синодик от 1211 г. в неговия Палаузов препис от XIV в., откъдето се извличат имената: *Елена – Евгения* за майката на цар Йоан Асен II; *Анна – Анисия*, първата съпруга на цар Йоан Асен II; *Десислава – Дебора*, майка на Мария, съпругата на Йоан Шишман; *Ирина Комнина – Ксения*, съпруга на цар Йоан Асен II и майка на цар Михаил II Асен; *Кераца Петрица – Теофана,* майката на цар Йоан Александър; *Теодора – Теофана,* първата съпруга на цар Йоан Александър и др. (Божилов, Тотоманова, Билярски / Bozhilov, Totomanova, Biliarsky 2010: 162 – 165). Имената при встъпване в монашество са второ кръщение. Те символизират отказа от мирския живот, включително от рожденото име. Християнската двуименност е позната още от началото на християнизацията в Първата българска държава. Изследването на този феномен по примера на забележителни приноси в славистиката в последно време (Успенский / Uspenskiy 2017) е актуална задача пред българската историческа антропонимия. Културно-религиозният аспект на проучване поставя интересни въпроси за идентификацията на личностите зад монашеското име и причините за неговия избор.

В заключение следва да се изтъкне значението на корпуса *Бележки на българските книжовници* за диахронната антропонимия. Независимо от обективните жанрови ограничения на бележките извлечените данни доказват значението на изконно българския именен пласт. Процесите на именуване са обвързани с най-висшите ценности за българина – семейството, рода, традицията. Изследванията в тази посока трябва да продължат с допълване на нов изворов материал и нови анализи.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Petrovszky 2017: Petrovszky, K. Marginal Notes in South Slavic Written Culture. Between Practicing Memory and Accounting for the Self. – *Cahiers du monde russe*, 58 (2017), 483 – 502.

Бележки 2003, 2004 = Христова, Б., Караджова, Д., Узунова, Е. (съст.): *Бележки на българските книжовници X–XVIII*. Т.1. X–XV в. Т. 2. XVI–XVIII. София: Народна библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“. [Belezhki 2003, 2004 = Hristova, B., Karadzhova, D., Uzunova, E. (sast.): *Belezhki na balgarskite knizhovnitsi ot X– XVIII v.* T.1. X–XV в. T. 2. XVI–XVIII. Sofia: Narodna biblioteka „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“.].

Божилов, Тотоманова, Билярски 2010: Божилов, И., Тотоманова, А-М., Билярски, И. *Борилов Синодик*. *Издание и превод*. София: ПАМ Публишинг. [Bozhilov, Totomanova, Biliarsky 2010: Bozhilov, I., Totomanova, A-M., Bilarsky, I. *Borilov Sinodik. Izdanie i prevod.* Sofia: PAM Publishing.].

Бояджиев 2000: Бояджиев, Т. Сложни собствени имена за лица в български език. В: *Słowiańskie composita antroponimiczne.* Lublin, 45 – 52. [Boyadzhiev 2000: Boyadzhiev, T. Slozhni sobstveni imena za litsa v balgarski ezik. V: *Słowiańskie composita antroponimiczne.* Lublin, 45 – 52.].

Георгиева 2011: Георгиева, С. *Жената в българското Средновековие.* София: Фондация „Българско историческо наследство“. [Georgieva 2011: Georgieva, S. *Zhenata v balgarskoto Srednovekovie*. Sofia: Fondatsiya „Balgarski istorichesko nasledstvo“.].

Георгиева 2019: Георгиева, С. Българските царици в средновековните славянски паметници. – *Palaeobulgarica,* XLIII (2019), 64 – 85. [Georgieva 2019: Georgieva, S. Balgarskite tsaritsi v srednovekovnite slavyanski pametnitsi. – *Palaeobulgarica,* XLIII (2019), 64 – 85.].

Дуйчев 1962: Дуйчев, И. Славянските местни и лични имена във византийските описни книги. – *Известия на Института за български език*, VIII (1962), 197 – 215. [Duychev 1962: Duychev, I. Slavyanskite mestni i lichni imena vav vizantiyskite opisni knigi. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, VIII (1962), 197 – 215.].

Ковачев 1987: Ковачев, Н. *Българска ономастика*. София: Наука и изкуство. [Kovachev 1987: Kovachev, N. *Balgarska onomastika*. Sofia: Nauka i izkustvo.].

Комсалова 2015: Комсалова, Р. Жената във властовите структури на Второто българско царство. – *Епохи,* 23 (2015), 2, 352 – 358. [Komsalova 2015: Komsalova, R. Zhenite vav vlastovite strukturi na Vtoroto balgarsko tsarstvo. – *Epohi,* 23 (2015), 2, 352 – 358.].

Михайлова-Крейчова 1999: Михайлова-Крейчова, Е. Сложни лични и фамилни имена в българския език. – *Opera Slavica,* 9 (1999), 2, 27 – 30. [Mihaylova-Kreychova 1999: Mihaylova-Kreychova, E. Slozhni lichni i familni imena v balgarskiya ezik. – *Opera Slavica,* 9 (1999), 2, 27 – 30.].

Петрова 2009: Петрова, М. Жени и книги: за „женските“ сборници и модели на поведение във Византия и Slavia Orthodoxa. В: *Homo Byzantinus?* София, 137 – 151. [Petrova 2009: Petrova, M. Zheni i knigi: za “zhenskite sbornitsi i modeli na povedenie vav Vizantiya i Slavia Orthodoxa. V: *Homo Byzantinus?* Sofia, 137 – 151.].

Райков 1992: Райков, Б. Приписките в системата на старата българска книжнина. – *Palaeobulgarica*, 16 (1992), 2, 38 – 49. [Raykov 1992: Raykov, B. Pripiskite v sistemata na starata balgarska knizhnina. – *Palaeobulgarica*, 16 (1992), 2, 38 – 49.].

Станкова 2016: Станкова, Р. Библейски топоси за изобразяване на жени светици в южнославянските литератури през Средновековието. – *Slavia Meridionalis*, 16 (2016), 238 –261. [Stankova 2016: Stankova, R. Bibleyski toposi za izobrazyavane na zheno svetitsi v yuznoslavyanskite literature prez Srednovekovieto. – *Slavia Meridionalis*, 16 (2016), 238 – 261.].

СтбР 1999, 2009 = *Старобългарски речник.* Т. 1, 1999; Т.2, 2009. София: „Валентин Траянов“. [StbR 1999, 2009 = *Starobalgarski rechnik*. T. 1, 1999; T.2, 2009. Sofia: “Valentin Trayanov”.].

Тасева 2008: Тасева, Л. Именуването в средновековна Македония. В: *XXXIV научна конференција на XL меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (Охрид 13. – 30. VIII 2007). Лингвистика. Скопје, 2008, 223 – 235. [Taseva 2008: Taseva, L. Imenuvaneto v srednovekovna Makedoniya. V: *XXXIV naučna konferencija na XL međunaroden seminar za makedonski jazik, literatura i kultura.* (Ohrid 13. – 30.VIII 2007). Lingvistika. Skopje, 2008, 223 – 235.].

Тасева 2013: Тасева, Л. Личните и географските имена в българския и сръбския превод на Стишния пролог (по материал от месец март). – *Старобългарска литература*, 47 (2013), 295 – 312. [Taseva 2013: Taseva, L. Lichnite I geografskite imena v balgarskiya I srabskiya prevod na Stishniya prolog (po material ot mesets mart). – *Starobalgarska literatura*, 47 (2013), 295 – 312.].

Успенский, Успенский 2017: Успенский, Б. А., Успенский, Ф. Б. *Иноческие имена на Руси*. Москва – СПб: Нестор – История. [Uspenskiy, Uspenskiy 2017: Uspenskiy, B.A., Uspenskiy, F. B. *Inocheskie imena na Rusi*. Moskva – SPb: Nestor – Istoria.].

Чолева 1996: Чолева, А. Акад. Иван Дуйчев и българската ономастика (1907–1986). В: *Ономасти и ономастични изследвания в България*. Т.3., 1996, 53 – 59. [Choleva 1996: Choleva, A. Akad. Ivan Duychev i balgarskata onomastika (1907–1986). V: *Onomasti i onomastichi izsledvaniya v Balgariya.* T.3., 1996, 53 – 59.].

Шушарова 2020: Шушарова, М. Летописните бележки от „Обретенов сборник“ за края на XVIII век – османски контексти. В: *Дългият XVIII век. 3. Книгите като събития в Европа и Османската империя (XVII–XIX век).* София: Българско общество за изучаване на XVIII век, 89 – 129. [Shusharova 2020: Shusharova, M. Letopisnite belezki ot „Obretenov sbornik“ za kraya na XVIII v. – osmanski konteksti. V*: Dalgiyat XVIII vek. Knigite kato sabitiya v Evropa i Osmanskata imperiuya (XVII–XIX vek).* Sofia: Balgarsko obshtestvo za izuchavane na XVIII vek, 89 – 129.].

ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ

Cyrillomethodiana: Портал за кирилометодиевистика. <https://cyrillomethodiana.uni-sofia.bg/>, дата на достъп 20.09.2020. [*Cyrillomethodiana. Portal za kirilometodievistika*. <https://cyrillomethodiana.uni-sofia.bg/>, data na dostap 20.09.2020.].

СЪКРАЩЕНИЯ НА КНИГОХРАНИЛИЩА

БАН – Библиотека на Българската академия на науките

БМ – British Museum

ГБЛ – Руска държавна библиотека

НБКМ – Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“

НБС – Народна библиотека на Сърбия

НМРМ – Национален музей Рилски манастир

ХАЗУ – Хърватска академия на науките и изкуствата

ЦИАИ – Църковно-исторически и архивен институт при Св. Синод на Българската патриаршия

Female Anthroponomy in the Marginal Notes of Bulgarian Scribes in the Middle Ages

Mariyana Tsibranska-Kostova

Abstract: The article focuses on the female proper names from the two-volume edition of margins of the Bulgarian scribes (10th to 18th century). It is based on lexical excerpt of both ordinary women and ruler's names in the form of a sample article. The feminine anthroponyms in marginalia depend on specific psychological factors in what K. Petrovsky called *scribe's reality.* Secular names of women document persons with whom the author of the record was in a kinship relation, or, less frequently, in a casual, occasional relationship. Family relations with mother, wife, daughter, and less often sister or aunt, prevail, in the form of names of domestic origin. This is because for both the main copyist of the manuscript and its later owners or users, contact with the book was God-pleasing work, forgiving sins and providing family memory. For both ordinary women and aristocrats, the leading reason for being mentioned is the place of the woman in the family-genus system.

Keywords: Bulgarian diachronic anthroponymy, marginalia

Prof. Mariyana Tsibranska-Kostova, Dr. Sc.
Institute for Bulgarian Language "Prof. L. Andreychin"
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: tzibran@ibl.bas.bg

Given Names of Czech and Moravian Jews in the Post-War Period*

Žaneta DVOŘÁKOVÁ

The aim of this study is to analyse given (first) names of children born in the post-war period in Jewish communities in Bohemia and Moravia. In order to understand the motivations for choosing these names, it is necessary to introduce both the political and social context, as it largely influenced and determined naming. That is why I make divisions in this work at turning points in historical moments, such as the "Victorious February" in 1948, the invasion in 1968 and the "Velvet Revolution" in 1989.

1. Material

1.1 Monthly article in Roš Chodeš

There are currently 10 active Jewish religious communities in the Czech Republic (in Prague, Liberec, Děčín, Ústí nad Labem, Teplice, Karlovy Vary, Pilsen, Brno, Olomouc and Ostrava) associated with the "Federation of Jewish Communities in the Czech Republic" (FJC), which is the umbrella body of Jewish religious communities, associations and organizations in the Czech Republic. The FJC publishes the bulletin *Roš Chodeš* which has become a source for my excerption of anthroponyms. There is a monthly section "News from the Communities" with birthday greetings to members of individual Jewish communities and reports on their deaths. Name lists are supplemented by dates of birth.[1]

* The preparation of this article was financed within the statutory activity of the Czech Language Institute of the Czech Academy of Sciences (RVO No. 6837809).

[1] The study by J. Bartůšek (1972–1973) was also based on the same source, formerly called *Věstník židovských náboženských obcí v Československu* (i.e. the *Bulletin of Jewish Religious Communities in Czechoslovakia*). However, he provided only a list of names without in-depth analysis and without distinguishing between the names of Czech, Slovak, and foreign Jews. R. Bondyová (2006: 167 – 168) mentions these records in her monograph as a possible material starting point, but she does not deal with them in more detail and ends her research with the conclusion that "After 1989 a new chapter of Jewish names in the Czech lands begins and it belongs to other generations."

When collecting material, I relied on the 2006 – 2020 editions, which are available online: https://www.fzo.cz/ros-chodes/archiv-ros-chodes/. I extracted 1,747 names of persons from these articles – 1,067 female names and 680 male names (see Graph 1). Their distribution among individual Jewish communities is shown in Graph 2.

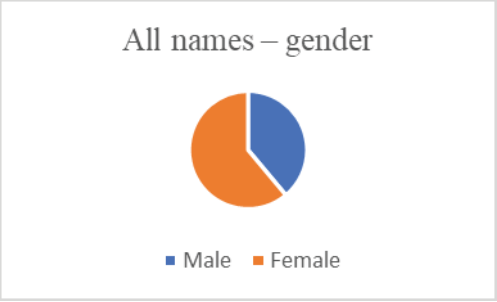

Graph 1 All names – gender

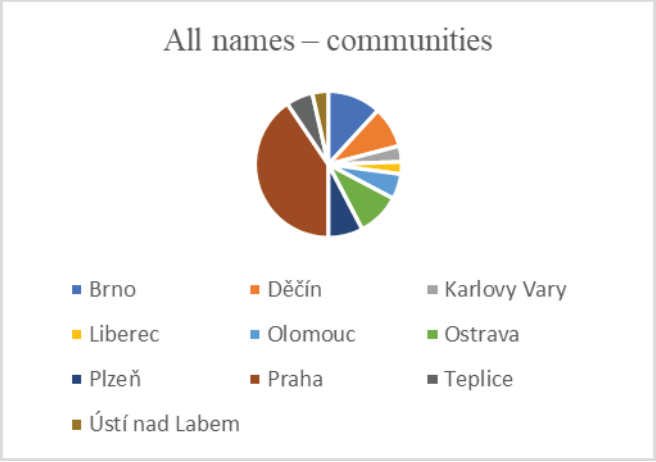

Graph 2 All names – communities

However, most of these names belonged to older people who were born before (or rarely during) World War II, so I had to exclude them for research of post-war Jewish anthroponymy. This was mostly the case of records from Prague, because only members over 75 years old are listed from the Prague community in the bulletin. Records of younger members can only be found in the case of their deaths. 47 members of the community in Ústí nad Labem lacked dates of birth, so I had to exclude them from the analysis as well. In my corpus, 646 names of Jews

born between 1946 and 2020 remained, of which 342 were women and 302 men (see Graph 3). Their territorial distribution is shown in Graph 4.

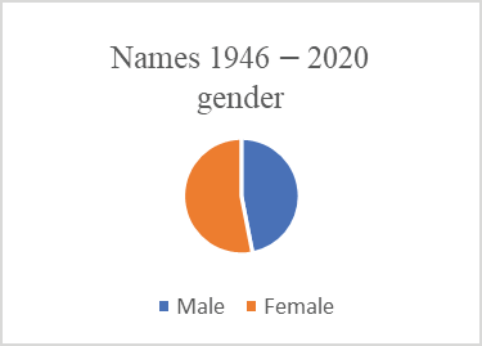

Graph 3 Names 1946 – 2020 – gender

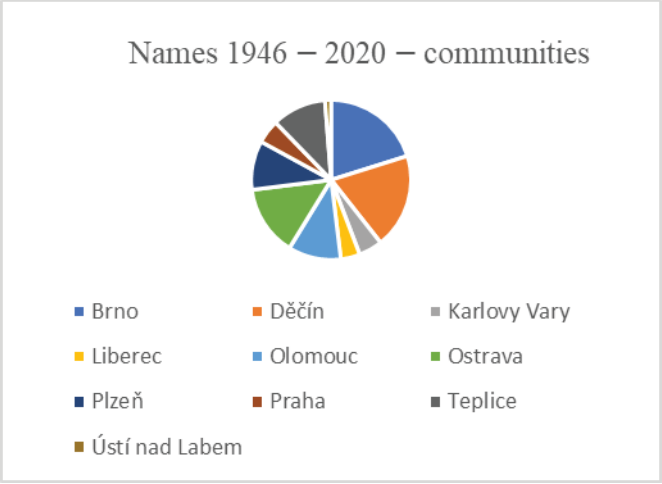

Graph 4 Names 1946 – 2020 – communities

1.2 Questionnaire survey

The above-mentioned corpus offers only "civil names" (so-called kinnui or "profane name")[2] used in public. There is a single exception where we also learn a "religious name" (so-called shem ha-kodesh or "sacred name"): the late *Alexander* Lebovič was called *Ašer ben Benjamin* in the synagogue. Therefore, I developed a questionnaire survey focused on the use of these "religious names" and at the same time on the motivations for choosing civil and religious names. I got 26 answers.

[2] For the term kinnui see Jacobs 1906: 155 or Beider 2001: 1.

Although this is not a high number, the answers provide us with interesting data. Women were more willing to participate in the on-line survey and they completed 22 questionnaires (see Graph 5). Most respondents were members of the community in Prague (21), Brno (2) and Děčín (1), 2 respondents did not provide this information (see Graph 6). The age structure of the respondents was as follows: 4 respondents were born in the 1960s, 12 in the 1970s, 8 in the 1980s and 2 in the early 1990s.

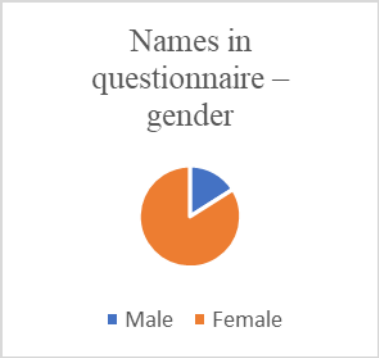

Figure 5 Names in questionnaire – gender

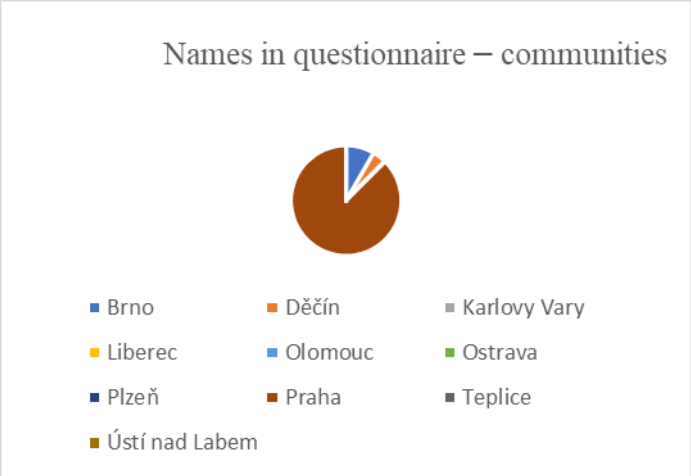

Figure 6 Names in questionnaire – communities

2. Before World War II

At the time of the proclamation of the Protectorate of Bohemia and Moravia (1939), an estimated 120,000 Jews lived in our territory. Many of them emigrated.

However, at least 80,000 Jews were murdered (Kárný 1991: 110). Their names are written in the *Terezín Memorial Book* or on the walls of the Pinkas Synagogue in Prague. They were analysed by R. Bondyová (2003: 15), who stated: "Most of the first names that Jews in Bohemia and Moravia chose for their descendants in the last years of the monarchy and during the Czechoslovak Republic corresponded to their character: neutral names that antagonized neither the Czechs nor the Germans [...] and which did not make their bearers unnecessarily conspicuous. Josef, Karel, Rudolf, Otto, Emil, Franz (František) and Georg (Jiří) were the most popular male names. The women were often named Anna, Julie, Rosa (Růžena), Olga, Irma, Truda, Berta, Greta and also – quite strangely for Jews – Marie, probably because it was the most widespread name of the Christian community, but perhaps also because only one letter differed from the Hebrew Miriam."

3. Post-war period 1945 – 1947

Approximately 38,000 Jews returned to Czechoslovakia after the war (Franková, Sadek, Šedinová 1992: 54). A third of them were so-called "optants" – a special status of optant was granted to those who came from the Carpathian Ruthenia, which was a part of Czechoslovakia before the war but after the war it became a territory belonging to the Soviet Union. These Jews mostly settled on the Czech borders, depopulated after the expulsion of the Germans. Thanks to these new immigrants, there was a relatively large number of Jewish children born in north Bohemian towns (Sedlák: on-line).

For the most part, they tried not to differ from their surroundings, not even in their proper names. Thousands of requests for name changes are stored in the National Archive in Prague from this period. Jews mainly got rid of surnames that were German or typically Jewish. However, the renaming was not exclusive to Jews, as many Czechs with German surnames also preferred to be renamed at that time (for details, see Matúšová 2015: 45 – 57; Matúšová 2017; cf. Bukovská & Mlynář 2019). Jews changed not only their surnames, but also their German first names, examples are given by R. Bondyová (2006: 160): "Hildegard in Libuše, Regina in Katuša, Herta in Helena".

In my corpus, there are 69 people born in the first two years after the war. Most of their names are common in the majority of society. For girls, the names *Eva* (5x), *Marie* (3x), *Hana* (2x), *Helena* (2x), *Jana* (2x) and *Věra* (2x) appear most often. For boys, *Jan* (5x), *Jiří* (4x), *Pavel* (3x), *Miroslav* (2x) and *Tomáš* (2x). What is unique are given names that were fashionable especially in the 1930s such as *René*, *Alfréd* or *Egon*. It can be assumed that some children born after the war were named after one of their murdered relatives in accordance with the Ashkenazi tradition (see Beider 2001: 14; Bondyová 2006: 24). The trend described by R. Bondyová continued in the post-war period in the selection of rather neutral given names. And it was certainly exacerbated by the trauma of the war, fears of the future and trying not to be different, because the time was still uncertain, returnees were not always welcomed with open arms, they had trouble regaining their property, pogroms took place in neighbouring

countries and the Germans were massively expelled. The choice of typical Czech or Slavic names such as *Jaromír*, *Ladislav*, *Milena*, *Libuše* and *Šárka* or *Eduard* after president Eduard Beneš could thus also be a kind of patriotic manifesto of belonging to the Czechs. The Russian given names *Ivan*, *Sonja* and *Taťána*, which we find in the corpus, could also be motivated ideologically and we could look at them as an expression of gratitude for liberation (cf. Knappová 1989: 77).

4. Communist period 1948 – 1959

I split the data in 1948, at the time of political change in Czechoslovakia after the coup by the Communist Party, and the so-called "Victorious February". This provoked a wave of Jewish emigration. Heitlingerová (2007: 30) states that more than half of all Czechoslovak Holocaust survivors, i.e. 22,000 – 24,000 people, emigrated to Palestine/Israel by 1950 and another 3,000 – 5,000 to other countries. Thus, only 15,000 – 18,000 Czech and Slovak Jews remained in the country, less than a tenth of the pre-war numbers. The fears of the Jews were justified. "Since December 1948, anti-Jewish repression, staged trials and purges were taking place in the Soviet bloc." (Houfová 2011: 62) In Czechoslovakia, Slánský's process was the most famous trial taking place in 1950 – 1952.[3] For Jews who remained here, this led to the hiding of their roots, to the silence about the events of the war, and to attempting to avoid the Jewish identification of their children (cf. Novotná 2013: 52 – 53).

How did it turn out in the area of proper names? There are 204 people born in the 1950s in my corpus. When I compared their names with the most common names of children born in Prague in 1958, which were presented by M. Knappová (1989: 178 – 179), I could see almost the same set (Table 1). However, while before the war we can understand the choice of names common in the majority of society as a natural part of the assimilation process, in the post-war period such a choice seems to be motivated more by the desire to hide.

Names of children born in Prague in 1958 (Knappová 1989: 178 – 179)	
Male	**Female**
Jiří	*Jana*
Pavel	*Hana*
Jan	*Eva*
Petr	*Alena*
Miroslav	*Dana*

Names of Jewish children born between 1948–1959 in our corpus	
Male	**Female**
Petr (9) / *Peter* (1)	*Eva* (14)
Jiří (8)	*Hana* (8)
Pavel (7)	*Helena* (5)
Michael (3) / *Michal* (4)	*Dagmar* (4)
Josef (5)	*Věra* (4)

[3] "Rudolf Slánský, former general secretary of the Czechoslovak Communist Party, was convicted along with eleven other defendants (mostly Jews) for alleged cosmopolitanism and Zionism, and his Jewish origin was emphasized several times in a pejorative context. Given that the whole process was broadcast on state radio, it was a truly massive anti-Semitic campaign, the first of its kind in the post-war era." (Novotná 2013: 42)

Jaroslav	*Jitka*
Zdeněk	*Helena*
Josef	*Věra*
Milan	*Jaroslava*
Václav	*Marie*
František	*Zdeňka*
Karel	*Irena*
Vladimír	*Zuzana*
Martin	*Dagmar*
Stanislav	*Jiřina*

Karel (5)	*Zuzana* (4)
Tomáš (5)	*Marie* (3)
Jan (4)	*Růžena* (3)
Ladislav (4)	*Alena* (2)
Rudolf (4)	*Anna* (2)
František (3)	*Drahomíra* (2)
Milan (3)	*Jana* (2)
Miroslav (3)	*Jiřina* (2)
Vladimír (3)	*Judita* (2)
Arnošt (2)	*Ludmila* (2)
Jaroslav (2)	*Milena* (2)
Zdeněk (2)	*Naďa* (2)

Table 1 Names in 1950s

The choice of names such as *Eva* or *Hana* was certainly influenced by the fact that they are of Hebrew origin, but in Czech society they were so widespread that they were not perceived symptomatically and were not associated with the Jewish ethnic group – unlike names such as *Tamara* or *Lea* which also occurred in my corpus, but rather as exceptions. Even some other names in the list of the most frequent names were popular among Czech Jews in the pre-war period. Some Russian given names appear in the 1950s as well (e.g., *Oleg*, *Boris*, *Naďa*, *Iraida*).

5. Release in the years 1960 – 1968

In the 1960s, there was a general social liberation in Czechoslovakia, which, among other things, enabled contact with foreign Jewish organizations. Between 1965 and 1968, around 2,000 to 3,000 Jews were allowed to emigrate to Israel (Houfová 2011: 65). A number of books and films with Jewish themes could be published. However, it continued that "religion, when practiced in families, was a matter for parents, who often tried to hide it from their children. The second generation thus found its way to Judaism only in adulthood, for some it did not happen at all. Identification with Jewish origin was simply not conditioned by identification with Judaism." (Novotná 2013: 55; cf. Soukupová & Pojar 2010) This atmosphere is also confirmed by data from my sociolinguistic research. One of my questions was: "What was your parents' relationship with religion? For example, did you go to the synagogue as a child, celebrate holidays, eat kosher as much as possible, etc.?" Most respondents born in the 1960s and 1970s wrote that their parents had no connection to religion, they only went to the synagogue for the celebration of the main holidays (if at all), or they celebrated the holidays only at home, and kashrut was not strictly observed (but mostly no pork was eaten). Judaism was more of a family and cultural affair, and it was concealed. Despite such an attitude towards religion, 3 respondents

out of 4 born in the 1960s state that in addition to a "civil name" (that their parents simply liked), they also received a "religious name" – in one case because of its meaning (*Natan* "he /God/ gave"). For another respondent after her great-aunt and great-grandmother. The third respondent stated that the name *Bruriah,* after the great figure of Jewish history, was chosen by her non-Jewish father. At the same time, these "religious names" were not recorded on the birth certificates (the law at the time allowed only one name (see Knappová 2020: 42)) and they are not used outside the Jewish community. The fourth respondent chose his name *Samuel* himself as an adult and commonly uses it in everyday life (but he lives in Israel today).

As for civil names, in the articles published in the bulletin *Roš Chodeš* we find 73 people born in the years 1960 – 1968.[4] No name is predominant here, they appear in a maximum of 3 occurrences – female *Zuzana*, male *Michal*/*Michael*, *Pavel*, *Tomáš* and *Vladimír*. I observed an overall greater variety and names that did not appear in the previous decade, such as female *Blanka*, *Iveta*, *Lucie* and *Monika*, male *Leoš*, *Marcel* and *Radek*, which at that time were gaining popularity among the majority of society as well (see kdejsme.cz).[5]

6. Period of "normalization" 1969 – 1988

However, the reforms of the so-called Prague Spring, which were an attempt to speed up the process of democratization, quickly ended in August 1968 with the invasion of the Warsaw Pact troops. "Political liberation in 1967 and 1968 was called a Zionist conspiracy. The Kremlin considered Zionists to be anyone who had Jewish ancestors or had contact with people who had them. State security began to compile lists of persons of Jewish descent for 'operational use' in the fight against Zionism, which were more thorough than under the Nazis: their origins were examined until the fifth generation." (Hvížďala 2007: 8) After the invasion, almost a third of the 18,000 Czechoslovak Jews emigrated, but of those six thousand, only a few hundred to Israel (Brod 1995: 14). Since 1969, a central executor of state administration in church affairs, the so-called Secretary for Ecclesiastical Affairs of the Ministry of Culture, was established, which controlled the finances and activities of churches, decided on the composition of their bodies, etc. Surveillance, bullying and blackmailing of Czech Jews is well documented. In the years 1970 – 1984, there was no rabbi in Bohemia or Moravia. The Communists assumed that without a rabbi, the Jewish tradition would disappear (see Hvížďala 2007: 8).

[4] Among the jubilees is the name of the former Brno and later Prague rabbi *Moše Chajm* Koller, who, however, accepted these Hebrew names after conversion in adulthood (Nová 2016: 27), so it does not belong to the corpus of names from the 1960s. I also exclude from it the obvious names of foreigners who settled here only after the fall of communism, whether they came from the countries of the former Soviet Union (e.g. *Oleksandr* Shytyi, *Dmitry* Kirillov, *Vasyl* Tyrpak) or from Israel (*Yoav* Kidar, *Oded Zeev* Pelzmann, *Boaz* Harel).

[5] M. Knappová (1970: 257) also stated at this time that the choice of name according to religion is in decline, "e.g., in the case of the Jewish religion, Ervín, Oto, Ester, etc." Although, the selected examples relate more to the pre-war period.

My questionnaire survey was answered by 12 respondents born in the 1970s. One third of them (4) state that they have no "religious name", 2 use the Hebrew form of their "civil name" as a "religious name" (*Jakub – Yaakov*, *Zuzana – Shoshana*), the remaining 6 chose their "religious name" themselves in adulthood, often after consultation with a rabbi, 1 of them after conversion (but she has Jewish roots). Among those born in the 1980s, the situation is similar: 3 out of 8 participants in our research do not have a "religious name", 1 respondent states that she received it, but "I do not use it and now do not even remember it", 1 respondent uses the Hebrew version of her civil name (*Zlata – Golda* – after Israeli president Golda Meier), 2 respondents were given a special "religious name" (*Sára* – after great-grandmother). None of the respondents has his/her "religious name" written on their birth certificates and no one uses it outside the synagogue.

In the bulletin *Roš Chodeš* we find records of 137 people born in the 1970s and 76 born in the 1980s. After excluding foreigners (e.g., *Uri* Schmueli, *Sergei* Oukhov, *Roy* Kombelis, etc.) I again get an almost identical list of the most common given names, which I can see in the majority of society (see Table 2). In the years 1969 – 1979, the male names *Petr* (10), *Jan* (7), *David* (6), *Tomáš* (6), *Pavel* (4) and *Martin* (3) and female names *Kateřina* (4)/*Katka* (1), *Eva* (4), *Jana* (4), *Dita* (3) and *Lenka* (3) predominated among Czech Jews.

1968	**Male**	*Petr*, *Martin*, *Jiří*, *Pavel*, *Tomáš*, *Jan*, *Michal*, *Jaroslav*, *Karel*, *Roman*, *Miroslav*, *Robert*, *Milan*, *Josef*, *Zdeněk*
	Female	*Jana*, *Martina*, *Renáta*, *Monika*, *Jitka*, *Lenka*, *Kateřina*, *Hana*, *Michaela*, *Alena*, *Lucie*, *Eva*, *Iveta*, *Zuzana*, *Markéta*
1978	**Male**	*Jan*, *Petr*, *Martin*, *Jiří*, *Tomáš*, *Michal*, *Pavel*, *David*, *Ondřej*, *Jakub*, *Lukáš*, *Josef*, *Václav*, *Jaroslav*, *Miroslav*
	Female	*Kateřina*, *Jana*, *Petra*, *Lucie*, *Lenka*, *Martina*, *Markéta*, *Zuzana*, *Veronika*, *Eva*, *Hana*, *Tereza*, *Jitka*, *Monika*, *Michaela*

Table 2 The most frequent names of all children born in Prague in 1968 and 1978 (Knappová 1989: 178 – 179)

In the years 1980 – 1989, the female given names *Tereza* (5), *Eva* (4), *Petra* (4), *Hana* (3) and *Kateřina* (3) and male names *Daniel*, *David* and *Martin* were the most common in my corpus.

7. After the Velvet Revolution 1989 – 2000

The "Velvet Revolution" in November 1989 meant a radical political and social change, brought the return of democracy and the possibility of free religion and its manifestations. Many people have only now learnt about their Jewish roots. This is also related to the phenomenon of the choice of a "religious name" in adulthood, described above. However, most of my respondents keep it as a spiritual name, which they use only within the community, but do not have it written in official documents, only in exceptional circumstances does the "religious name" completely

overshadow the official civil name.[6] The main inspirations for the choice of these "religious names" were as follows: a) the Hebrew version of the "civil name" or at least some relation to the "civil name" (*Efrat* – an anagram of the civil name *František*); b) the meaning of the name (*Nili* – an acronym which stands for the Hebrew phrase "Netzah Yisrael Lo Yeshaker", which translates as "the Eternal One of Israel will not lie"); c) the name after a deceased ancestor or in some relation to the name of the ancestor (*Gafna* – begins with G like the great-grandmother's name *Gertrude*); d) the name after a biblical figure or a great person of Jewish history (*Chana Jocheved*).

Children born to Jewish families in the 1990s (41 are found in the bulletin) are given popular names such as *Barbora*, *Kateřina* or *Dominika*[7] as well as traditional Hebrew names like *Benjamin*, *David* and *Samuel*, *Ester*, *Miriam* and *Sára*/*Sarah*. This is aided by the overall social climate, as even among the majority of society it has been possible to observe an increased interest in Judaism. In the area of proper names, "since the end of the 20th century we have witnessed a growing interest in biblical female names such as *Ester*, *Rebeka*, *Ráchel*, *Rút/Ruth*, *Miriam*, *Sarah,* which has also become a European fad. They are popular among devotees or admirers of Judaism, who further introduce names such as *Joshua*, *Sharon*, *Noemi*, *Abigail*, which are not yet common in our country. If some citizens of the Czech Republic convert to Judaism, they change their names to typically Jewish or New Hebrew forms (e.g. *Avraham*)." (Knappová 2017). Let me add that converts[8] do not necessarily have to change their original name, as Knappová states, but more often the addition of a second "religious" Hebrew name (which is supposed to demonstrate belonging to the new faith) is then used in public, although it is not always officially written in the birth register. It usually comes in second place (e.g. *Karol Efraim*, *Jaroslav Achab*, *Štěpán Menaše*), less often it appears in the first place (e.g. *Šlomo Radomír*, *Ráchel Michaela*).

8. Current state 2000 – 2020

At the last census in 2011, 1,129 people declared that they belong to the Federation of Jewish Communities, and another 345 filled in "Judaism" as a religion (Český statistický úřad: on-line; cf. Munk 2014). However, the Federation states that about 3,000 members are registered in 10 Jewish communities in the Czech Republic, about 2,000 others in other Jewish associations, and estimates that 15 – 20,000 Jews live in the Czech Republic today, but most of them are not registered. The

[6] One respondent born in 1987 states that his "religious name" has completely replaced his "civil name" that he no longer uses, he chose this "religious name" (*Zeev*) himself in adulthood.

[7] Cf. frequency of names in the Czech Republic at that time: among living women born between 1991 and 2000, the most common given names were *Kateřina*, *Tereza*, *Lucie*, *Veronika*, *Michaela*, *Kristýna*, *Nikola*, *Barbora*, *Jana* and *Petra*. Among men, the most common names were *Jan*, *Tomáš*, *Martin*, *Jakub*, *Lukáš*, *Petr*, *David*, *Michal*, *Jiří* and *Ondřej* (Hájková 2004: 9).

[8] Between 2006 and 2014, 51 people converted to Judaism in Prague (Nová 2016: 64).

Jewish religious community in Prague has the highest number of members – 1,516 (of which 692 were men and 824 women) in 2019, the average age for men is 51 years, for women 55 years (Výroční zpráva: on-line). The smallest community is the one in Ústí nad Labem, which had only 41 members in 2013 (Dvořáková 2015: 36).

The names of children born in the new millennium (39 names in the *Roš Chodeš* bulletin) are mostly Hebrew – *Eva* (2) and *Ester* (2), *David* (3) and *Samuel* (2) were the most common. Combinations of two names also appear (e.g., *Atara Rebeka*; *Elijah Shai*). Some names are unusual in the Czech Republic so in some cases it was necessary to provide an expert opinion in order to be able to write the name in the birth registers (see Štěpán 2018 for details). However, this does not mean that the names common in the majority of society and originating in other languages have completely disappeared. In the corpus we still find names such as *Anežka*, *Klára*, *Kristýna*, *Petr* or *Maxmilián*, but the inclination towards Hebrew names is clear (and is confirmed by my respondents as well), including the revival of some old, long-disused names such as *Adina* or *Maya*. Some names can also be found in spelling variants (e.g., *Elijáš – Elijah*).

Jews who came to the Czech Republic from abroad and settled here also become members of local Jewish religious communities. I have excluded them from my corpus of names, yet they influence the onymic system in our country by bringing names common in their country of origin, and some of them enter into marriage here. Foreign trips, visits to Israel, and cooperation with Jewish organizations around the world are quite common today. Of course, this also means that for many parents is an important factor in choosing "civil names" whether the name can work internationally. And naturally also the aesthetic evaluation of the names ("I liked it.") or an agreement with the partner[9] are other main factors.

The answers to my questionnaire also show that most of the children of my respondents received their "religious name" in addition to the "civil" one, which is probably related to the fact that these respondents described their relationship to religion as active, conservative, orthodox, Judaism is an important part of their identity, etc. However, the parents' approach differs in whether they have the "religious name" registered officially as the second given name (8 respondents) or not (9), or whether the "civil name" also functions as the "religious" name (3). Parents tend to use traditional biblical names as "religious names". The tradition of naming descendants after deceased ancestors (e.g., *Yehuda Leib* – "Leib after a grandfather") also continues significantly. The etymological interpretation of the names and their "meaning" also plays an important role (e.g., *Cofia* "God is watching over me" – "because the daughter was born a year and a half after the husband survived a dangerous accident"). It was surprising to me that the belief in the magical and apotropaic power of the name (cf. Kaganoff 1996: 104 –105) persists: "My son's name was changed at my request in the days when he moved between life and death. His Hebrew name was changed by the addition of *Chajim* 'life'. It is only from the

[9] I can add that my respondents also stated that their partners are also of Jewish origin/religion in 17 cases out of 24, although they themselves were mostly born from mixed marriages.

moment when he fought to the death and Chajim won that his name is exactly the same as his grandfather's."

9. Conclusion

Immediately after World War II, the surviving Jews collectively changed their German or typically Jewish names. The assimilation tendency from the pre-war period certainly continued. Those who stayed after several waves of Jewish emigration tried not to be conspicuous. This was reflected in the choice of names for their children – common and popular names among the majority of society. Many Jews did not begin to discover their roots until after the revolution of 1989. Democracy brings not only religious freedom but changes in Jewish anthroponymy as well. The revival of interest in Judaism is associated with the adoption of "religious names" in adulthood. Since the 1990s, we have seen a return to traditional Hebrew names and the popularity of two given names.

REFERENCES

Bartůšek 1972 – 1973: Bartůšek, J. Novodobá osobní jména u českých židů. In: *Židovská ročenka 5733*. Praha: Rada židovských náboženských obcí v Praze v Ústředním církevním nakladatelství, 28 – 37.

Beider 2001: Beider, A. *A Dictionary of Ashkenazic Given Names. Their Origins, Structure, Pronunciation, and Migrations*. New Jersey: Avotaynu.

Bondyová 2003: Bondyová, R. Vzdušné kořeny. Tisícileté dějiny Židů v Čechách a na Moravě ve jménech deportovaných lidí. In: Milotová, J., Lorencová, E. (Eds.): *Terezínské studie a dokumenty*. Praha: Sefer, 11 –44.

Bondyová 2006: Bondyová, R. *Rodinné dědictví. Jména Židů v Čechách a na Moravě*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky.

Brod 1995: Brod, P. Osudy českých židů po roce 1945. – *Lidové noviny. Praha*, 22. 11. 1995: 14.

Bukovská & Mlynář 2019: Bukovská, K. & Mlynář, J. Jméno: jeho změna, ztrát a navrácení v rozhovorech s židovskými přeživšími holocaustu. – *Historická sociologie*, 2 (2019), 121 – 138.

Dvořáková 2015: Dvořáková, J. *Česká židovská komunita na počátku 21. století*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/68704>, retrieved on 20.01.2021.

Franková, Sadek, Šedinová 1992: Franková, A., Sadek, V., Šedinová, J. *Židovské dějiny, kultura a náboženství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Hájková 2004: Hájková, E. Posuny v oblibě a užívání jména v současnosti. In: Hájková, E. (Ed.): *Vlastní jméno jako prostředek sociální symboliky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 7 – 12.

Heitlingerová 2007: Heitlingerová, A. *Ve stínu holocaustu a komunismu: čeští a slovenští židé po roce 1945*. Praha: G plus G.

Houfová 2011: Houfová, M. *Židovské obyvatelstvo v Československu*. Bakalářská práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. <https://theses.cz/id/rv6v6k/bak_pr_Zid_obyv_v_CSR.pdf>, retrieved on 20.01.2021.

Hvížďala 2017: Hvížďala, K. O vládnoucí nenormalitě po roce 1968. – Roš Chodeš, 5 (2017), 8 – 9.

Jacobs 1906: Jacobs, J. Names (personal). In: Singer, I. (Ed.): *The Jewish Encyclopedia*. New York: Funk & Wagnalls, 152 – 160. <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/11304-names-personal>, retrieved on 20.01.2021.

Kaganoff 1996: Kaganoff, B. C. *A Dictionary of Jewish Names and Their History*. 2nd edition. Maryland: A Jason Aronson Book.

Kárný 1991: Kárný, M. *"Konečné řešení": Genocida českých židů v německé protektorátní politice. Praha: Academia.*

Knappová 1970: Knappová, M. O jméně a příjmení z hlediska praxe. – *Naše* řeč, 53 (1970), 4 – 5, 251 – 264.

Knappová 1989: Knappová, M. *Rodné jméno v jazyce a společnosti*. Praha: Academia.

Knappová 2017: Knappová, M. Rodné jméno. In: Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (Eds.): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník* češtiny. <https://www.czechency.org/slovnik/RODNÉ JMÉNO>, retrieved on 20.01.2021.

Knappová 2020: Knappová, M. *Jak se bude vaše dítě jmenovat?* Praha: Academia.

Matúšová 2015: Matúšová, J. *Německá vlastní jména v češtině*. Praha: NLN.

Matúšová 2017: Matúšová, J. Ještě ke změnám vlastních jmen německého původu po roce 1945. – *Acta onomastica*, 58 (2017), 92 – 99.

Munk 2014: Munk, J. Židovská komunita v České republice po roce 1989. – *Acta Judaica Slovaca*, 20 (2014), 70 – 75.

Nová 2016: Nová, J. *Judaismus v České republice: Od konce II. světové války do současnosti*. Diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/24708/1/Diplomova%20prace.pdf>, retrieved on 20.01.2021.

Novotná 2013: Novotná, T. *Neortodoxní židovské komunity v České republice*. Diplomová práce. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. <https://otik.zcu.cz/bitstream/11025/7277/1/Diplomka.pdf>, retrieved on 20.01.2021.

Soukupová & Pojar 2010: Soukupová, B. & Pojar, M. *Židovská menšina v Československu v letech 1956 – 1968. Od destalinizace k Pražskému jaru*. Praha: Židovské muzeum v Praze.

Štěpán 2018: Štěpán, P. Namegiving in the Czech Republic: Legal Regulation and the Role of Onomasticians. – *Onomastica Uralica*, 14 (2018), 83 – 92. <http://mnytud.arts.unideb.hu/onomural/kotetek/ou14/07.pdf>, retrived on 20.01.2021.

ONLINE SOURCES

Český statistický úřad: Český statistický úřad, Tab. 156 Obyvatelstvo podle věku, náboženské víry a podle pohlaví. <https://vdb.czso.cz/>, retrieved on 20.01.2021.

kdejsme.cz. <www.kdejsme.cz>, retrieved on 20.01.2021.

Sedlák: Sedlák, P. Obnovování a organizace židovských náboženských obcí v českých zemích po druhé světové válce. <https://www.fzo.cz/o-nas/historie/>, retrieved on 20.01.2021.

Výroční zpráva: Židovská obec v Praze, Výroční zpráva ŽOP za rok 2019. <https://www.kehilaprag.cz/cs/stranka/Kdo_jsme/Vyrocni_zpravy_121>, retrieved on 20.01.2021.

Given Names of Czech and Moravian Jews in the Post-War Period

Žaneta Dvořáková

Abstract: The study is based on onymic material from birthday and death notices of members of Czech Jewish communities published regularly in the bulletin *Roš Chodeš* (646 names), and on a sociological survey organised on-line (26 respondents). The choice of civil names for Jewish children born in the post-war period was influenced by the political and social climate in communist Czechoslovakia. Names popular with the Czech majority were preferred because Czech Jews had a tendency to hide their identity. After the revolution of 1989 and the fall of communism, the situation changed. Since then, we can see the return of traditional Hebrew names given to (not only) Jewish children. Looking for Jewish roots and interest in Judaism, brings the choice of "religious" names in adulthood that could be used only for synagogue, or publicly as second given names.

Keywords: onomastic, given names, Jewish, Czechoslovakia, post-war

Žaneta Dvořáková, Ph.D.
Department of onomastics
Czech Academy of Sciences
Praha, Czech Republic
e-mail: z.dvorakova@ujc.cas.cz

Женските лични имена в османските данъчни регистри за населението на Неврокопска каза от средата на XVI век

Георги МИТРИНОВ

За съжаление, темата за българската женска средновековна антропонимия не е разработена, основно поради липса на данни в средновековни писмени източници. Поради тази причина досегашните проучвания са посветени на мъжката антропонимия, каквато се открива в писмените източници (Дуйчев / Duychev 1962: 197 – 215; Гандев / Gandev 1989: 187 – 271; Тасева / Taseva 2008: 223 – 235). Но в османски данъчни регистри от XV и XVI в. за населението по българските земи са включени и вдовишки християнски семейства, облагани с данък, т.е. открива се женска антропонимия. Това дава възможност тя да бъде проучена.

За разлика от преведените османски данъчни документи от средата на XVI в. за населението в Западна Тракия и Южните Родопи (ТДИМ / TDIM 2004; 2008), в тези за българското население в казите Неврокоп, Драма, Серес от същото историческо време често се среща отбелязване на вдовишки семейства, т.е. на женски лични имена (ТДИМ / TDIM 2007). Не става ясно защо почти не се откриват вдовишки семейства в данъчните документи от Западна Тракия, тъй като едва ли там не е имало такива. Включената в османските данъчни списъци от Неврокопска каза женска антропонимия дава възможност да се възстанови, макар и частично, картината на именуването при жените християнки в този район от българската етнографска територия през XVI в. Така могат да се открият предпочитаните женски лични имена, да се види честотата на употребата им. Интересно е да се покажат моделите, използвани за оформление на женските лични имена, характерни за тогавашната българска антропонимна система. Това важи в по-широк смисъл и за моделите за назоваване на жените.

В изследваните данъчни регистри на 44 селища от общо включени в описите 126 селища, включително мезрите, спадащи към каза Неврокоп, има отбелязани женски антропоними. Списъците на доста селища включват по едно или няколко женски имена: Боран, Борово, Виршани, Владикос, Гостун, Димляни, Избища, Ковачовица, Костин, Кремен, Лешница, Лозница, Лозно, Малко Дряново, Марулево, Осеница, Плетена, Черница и др. В списъците на други селища броят на вдовиците е по-голям, до 10: Годешево, Гущерак, Лофча с друго име Офса, Малко Дебрени, Манастирджик, Садовица, Тисово, Фиргово

и др. Списъците на трета група селища представят над 10 женски имена: Витово, Голямо Скребатно, Долно Ивронди, Зърново, Корница, Кочан, Манастир с друго име Търлич, Петрово, Ракищани и др. В списъците на християнското население към османските данъчни регистри имената на вдовиците християнки са изписани най-накрая, след имената на неженените християни. Най-отпред са отбелязани имената на мъжете, глави на християнските семейства. За сведение неженените християни са облагани с данък в размер на 25 акчета, а вдовиците с данък в размер на 6 акчета – основна монетна единица през първите векове на съществуване на Османската империя.

Според начина на изписване на женските вдовишки имена в османските данъчни регистри, могат да се възстановят моделите на назоваване на християнките вдовици в средата на XVI в. Обичайна практика е писачът да изписва личното име на вдовицата като глава на вдовишкото семейство: вдовица Велка, вдовица Йована, вдовица Мара, вдовица Руса, вдовица Спаса, вдовица Стана, вдовица Тодора и др. Друг начин на изписване, който вероятно следва модел на назоваване, включва добавяне след определението *вдовица* на личното име на починалия съпруг. В случая преводачът навсякъде в наклонени скоби е добавил, навярно за пояснение, съчетанието /жена на/: вдовица /жена на/ Гюро, вдовица /жена на/ Дано, вдовица /жена на/ Драйо (Дрено), вдовица /жена на/ Маро, вдовица /жена на/ Панко, вдовица /жена на/ Сеноо, вдовица /жена на/ Станиша и др. Третият начин на изписване следва модел, при който към личното име на починалия съпруг е добавена наставка -*овица*. Този модел на имеобразуване е бил широко разпространен по българските земи през Възраждането, а и по-късно. В по-ново време е характерен за женската личноименна система, главно в селата. Трябва да се отбележи, че за графичната система на османския език не е характерна графема за звук *ц,* поради което оформлението на наставките в такъв облик вероятно е приумица на преводача: вдовица Данковица, вдовица Димитровица, вдовица Димовица, вдовица Димчовица, вдовица Доновица, вдовица Костовица, вдовица Михаловица, вдовица Стайовица, вдовица Тодоровица. От преведените текстове не става ясно какъв е бил обликът на посочените женски лични имена в оригиналните османски данъчни документи. Но е факт, че в тези документи, писани на османлъ (османски турски език), съгласен звук *ц* се отбелязва с графеми джим и чим с български съответствия буквено съчетание *дж* и графема *ч* и по-рядко с графема син с българско съответствие *с* (Михайлова-Мръвкарова / Mihaylova-Mravkarova 2005: 48, 220). В единичен случай се открива оформление на женско лично име с наставка -*авица*, което може да се приеме за грешка на писача: вдовица Николавица.

Донякъде картината на употреба на трите модела за именуване, представена в данъчните списъци на отделни селища, е относителна. Например в големия списък на с. Долно Ивронди с отбелязани 47 вдовици не се срещат женски имена по имената на мъжете с наставка -*овица*, а изписването е само по другите два модела. В списъка на с. Петрово пък, включващ 40 вдовишки имена, се откриват и трите модела на назоваване, като този с изписване на

личното име на починалия съпруг е с най-слабо разпространение. В списъка на с. Корница, включващ 11 вдовишки имена, преобладава изписване по модела с женско лично име, прибавено към определението *вдовица*, а моделът с изписано мъжко лично име не се открива. В списъка на с. Манастир с други имена Горно Търлич и Ая Йорги, включващ 16 вдовишки имена, са представени и трите модела за назоваване.

Според произхода им женските лични имена се обособяват в две големи групи: имена от домашен, български произход и такива от чужд произход. Честотата на употреба на имената от домашен, български произход е следната: Добра 7, Рада 6, Руса 6, Стана 5, Стоя 5, Велка 4, Кала – съкр. от Кал-ина, ж. от Кало, XV в. (Заимов / Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969) 4; Станка 4, Злата 3, Стойка 3, Бойка 2; Вида от Видо, XV в., съкр. от Видо-слав, Видо-бит, XVI в., (Заимов / Zaimov 1988), женска форма от Виден (Илчев / Ilchev 1969) 2; Доста – от нареч. *доста*: заклинателно име – при нежелано многодетство на момичета; защитно име при детска смъртност, XVI в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988) 2; Калина 2.

Единична употреба: Боя – от Бойо, съкр. от Бояна, XV в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); Вел(и)ка, Вита – от Вито, главно в Югозападна България, съкр. от Вито-мир, Вито-слав, XII в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); Влая – от Влайо, Влаю, скъс. от Владьо, Владю, XV в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); В(ъ)кана – от Въко от Въл-ко (Заимов / Zaimov 1988); Груда, Малина, Мила (жена на Миле ?) – от Мил, Мило, XV в., старинно от *мил* ‘скъп, драг’ или съкр. от Богомил (Заимов / Zaimov 1988), от *мила* (Илчев / Ilchev 1969); Милка, Радоница, Радо(с)лава, Рума – скъс. от Румяна (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); Русиница, Спаса – от Спас (Заимов/ Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969); Станила ([жена на] Станиша) – Станила ж. – от Станил, XVI в., от Стан, Станьо и -*ил*, XI в., типично за изселниците от Гръцка Тракия (Заимов / Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969); Стояна, Стояница.

Откриват се антропоними с непрозрачна етимология: вдовица Синадина – от Синадин, Етрополски манастир, 1648 (Илчев / Ilchev 1969), от Син, Сино и -*адин*, XVI в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); от грц. Συναδηνός (Симеонидис / Simeonidis 2006: 130); вдовица Дока – от Доко, от До-бри, До-йко или по-ново от Ан-дон и -*ко*, XV в. (Заимов / Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969); вдовица Яна – скъс. от Сто-яна, Рум-яна, Сил-яна; ж. от Ян или от Ана, Ан-гелина с предпоставено *й*, XVI в. (Заимов / Zaimov 1988), Яна от Яне, Яньо, от грц. Ιάννης, съкрат. от Ιωάννης (Илчев / Ilchev 1969), Яна от грц. ж. Γιάννα от Γιάννης, XV в. (Симеонидис / Simeonidis 2006: 118); вдовица Кало – съкр. от Кал-ин, Пас-кал или от Ка-мен и -*ло*, XV в. (Заимов / Zaimov 1988), но може да е от зват. форма ж. Кало от Кала 3.

Преводачът видимо се е затруднил в разчитането на отделни антропоними, като представя в скоби евентуален техен графичен вариант: вдовица Гърбана (Груяна), вдовица Радоица (Радоница), вдовица Пела (Бела), вдовица Пенка (Петка), вдовица Танка (Янка), вдовица Търпана (Трена); вдовица Буда (Тоца),

вдовица Сика (Сенка). За такива затруднения в разчитането, най-вече на имената на християнското население, той споменава в предговора към тома с преведени от него османски документи, като ги свързва с употребата на шрифт сиякат от писача (ТДИМ 2007: 10). Въпросният шрифт е без диакритични знаци и със своеобразен начин на свързване на буквите, което затруднява разчитането му (Михайлова-Мръвкарова / Mihaylova-Mravkarova 2005: 34). Някои имена с варианти са отбелязани повече от един път: вдовица Руса (Роса) 3; вдовица Калина (Малина) 2. Среща се изписване, при което съчетанието от лично име и негов вариант е повторено, но в различна последователност: вдовица Райка (Ранка), вдовица Ранка (Райка); вдовица Стана (Стая), вдовица Стая (Стана). Това може да се приеме за непоследователност от страна на преводача.

Друга група антропоними са отбелязани със задпоставен въпросителен знак в кръгли скоби, което също показва, че са несигурно разчетени: вдовица Божица (?) (буди недоумение наличието на графема *ц*), вдовица Велче (?), вдовица Гърда (?) – от Гърдо от стб. гръдъ 'упорит, твърд, страшен', XIV в. (Заимов / Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969); вдовица Купена (?) – от Купен от *купен* 'взет срещу заплащане', за дете, купено от бездетни родители, XIV в. (Заимов / Zaimov 1988), защитно име срещу детска смъртност (Илчев / Ilchev 1969); вдовица Обрена (?) – от Обрен от Обре, Обро и *-ен*, XVI в., съкр. от Обретен (Заимов / Zaimov 1988); вдовица Сибила (?) – от гр.-лат. Sibylla 'нещо като пророчица' (Илчев / Ilchev 1969), от грц. Σίβυλλα (Симеонидис / Simeonidis 2006: 98); вдовица Храна (?) – от Хран или от Храно, XVI в., съкс. от Хранимир, Храни-слав, XI, XIV – XV в. (Заимов / Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969); вдовица Дев (!?) – може би съкр. от Дева от *дева* 'девица, девойка, непорочна мома' (Заимов / Zaimov 1988), от черковното Света Дева Мария, Етрополски манастир (с. Трънак) 1648 (Илчев / Ilchev 1969).

По честотата на употреба с най-широко разпространение са именни основи: Сто(й)- 10, Рад- 8, Рус- 7, Кал- 6, Вел- 5, Стан- 5. Именна основа Сто(й)- е най-разпространена и при мъжките лични имена от Южните Родопи и Беломорието (Митринов / Mitrinov 2018: 121). А от личноименните основи с най-широка употреба, включени в статистиката на българските мъжки лични имена от XV в. (Гандев / Gandev 1989: 205), сред женските лични имена се откриват Рад- и Стан-.

В единичен случай е отбелязано сложно женско лично име (композита) Радо(с)лава. Доста по-широка е употребата на такъв тип мъжки лични имена в Южните Родопи и Беломорието през XVI в., като лично име Радослав е с най-широко разпространение (Митринов / Mitrinov 2018: 144 – 147). Все пак трябва да се отбележи, че списъкът с вдовишките имена далеч не представя пълна картина на женските лични имена от проучвания район.

Немалка е групата на антропонимите, свързани с християнската религия: Тодора 9, Донка – ум. от Дона, от Доно, съкр. от Ан-дон (Илчев / Ilchev 1969), от Доно, съкр. от Спири-дон или от До-бра и *-на* (Заимов / Zaimov 1988) 5; Мара 5, Елена 3, Димана XV в. – от Диман, от Димо и *-ан* (Заимов / Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969) 2; Дина, XV в. – съкр. от Костадина или от

Господина (Илчев / Ilchev 1969), от Дино, съкр. от Коста-дин, Стоя-дин, Вълка-дин, Госпо-дин (Заимов / Zaimov 1988) 2; Димитра 2, Йоргана – вж. Йоргя женска форма от Йорго, 1897 (Илчев / Ilcev 1969) 2; Кира – от Киро, Кире, XIV в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988) 2; Мица – от Мицо, ум. от Мито с (*-ь)цо* (Заимов / Zaimov 1988), съкр. от Мария (Илчев / Ilchev 1969) 2.

Единична употреба: Василица, Васка – ум. от Васа, съкр. от Васил(к)а (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); Гюрица, Димитрица, Донче – ум. от Дончо или от Донко, XVI в., ум. от Доно, съкр. от Ан-дон, Спири-дон (Заимов / Zaimov 1988); Елка – ум. от Ела, XVI в., съкр. от Елена или от иглолистно дърво *ела*, XVI в. (Заимов / Zaimov 1988), съкр. от Елена (Илчев / Ilchev 1969); Йована, Йованица, Ката – съкр. от Катерина, Екатерина (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); Костадина, Ленко – от Ленка или от Миленко, XVI в. (Заимов / Zaimov 1988), ум. от Лена или от Милена (Илчев / Ilchev 1969); Михалина – от Михал и *-ина* (Илчев / Ilchev 1969); Николица, Стефа – скъс. от Стефана (Илчев / Ilchev 1969), от Стефо, скъс. от Стефан (Заимов / Zaimov 1988), Тодорица.

Налице са антропоними, чието разчитане е затруднило преводача и той е добавил в скоби възможни техни варианти: вдовица Гьорга (Гюрица), вдовица Докия (Дукина)m вдовица Йорга (Божица), вдовица Кало (Калу) – съкр. от Калоян или Калин (Илчев / Ilchev 1969), съкр. от Кал-ин, Пас-кал или от Ка-мен и *-ло,* XV в. (Заимов / Zaimov 1988); вдовица Кера (Гера), вдовица Руба (Зоя), вдовица Маргу (Марку), вдовица Маруса (Маруша) – от Мара и *-уша*, XVI в. (Заимов / Zaimov 1988); вдовица Таска (Паска), вдовица Янка (Панка).

Към други несигурно разчетени имена е прибавен задпоставен въпросителен знак в кръгли скоби: вдовица Г(е)рма (?) – от Гермо, съкр. от Герман от лат. Germanus ’близнак’, име на календарски светец, XI в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988) или старинно име от трак. germ = ’горещ’ (Илчев / Ilchev 1969), грц. Γερμανός (12.05, лат. Germanus) (Симеонидис / Simeonidis 2006: 112); вдовица Аница (?), вдовица Дорица (?), вдовица Елка (?), вдовица Йорга (?).

Съпоставката на двете групи антропоними, от домашен и от чужд произход, показва, че превес има антропонимията от домашен, български произход (33 лични имена), а антропонимията, свързана с християнството включва 25 лични имена. Но пък с най-широка употреба е женското лично име Тодора 9. Мъжко лично име Тодор също е с широко разпространение в местната антропонимна система, което показва, че култът към християнските светци Теодор Тирон и Теодор Стратилат е бил силен сред християните в Южните Родопи и Беломорието (Митринов / Mitrinov 2018: 153 – 154).

Засвидетелствана е антропонимия от чужд произход, несвързана с християнството:

вдовица Гиру (Гиро) – скъс. от Аргир, XVI в. (Заимов / Zaimov 1988), от грц. Αργύριος, Аргир, ж. Аргира, съкр. Гиро (Симеонидис / Simeonidis 2006: 109);

вдовица Дафина – от грц. Δάφνη ’дафина, лаврово дърво’, XVI в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988), грц. Δάφνη (Симеонидис / Simeonidis 2006: 113);

вдовица Кал(и)мана – от Калиман, име от средновековната българска история (Илчев / Ilchev 1969), Калимана от *калимана* обръщение към кръстница, грц. καλή μάννα ’добра майка’ с предполагаемо значение ’кръстница’ (Симеонидис / Simeonidis 2006: 91);

вдовица Кумана (?) – от Куман, по народностно име *кумани*, XV в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988);

вдовица Стамада, вдовица Стамада (?) – Стамата от Стамати, Σταμάτης грц. σταματώ ’спирам, прекратявам’ (Илчев / Ilchev 1969); грц. Σταμάτα (Симеонидис / Simeonidis 2006: 130);

вдовица Тренда – съкр. от Трендафила от Трендафил, от цветето *трендафил* (Илчев / Ilchev 1969); от Трендо, съкр. от Трендафил, XVI в. (Заимов 1988), грц. Τριαντάφυλλος (Симеонидис / Simeonidis 2006: 131).

Отделни женски лични имена, нехарактерни за българската антропонимна система, са с неясна етимология: вдовица Кавала (?), вдовица Лаики (?), вдовица Рексина (?), вдовица Ристона; вдовица Тровира (Трогира), вдовица Родоя (Родона). Както е видно, повечето от тях са отбелязани от преводача като несигурно разчетени.

Не се откриват женски лични имена от турски произход, което показва, че за разлика от мъжката личноименна система, женската е по-консервативна. Това несъмнено е свързано със статута на жената в средновековното българско общество. Трудовата дейност на мъжете (занаятчийство, животновъдство) е предпоставка за езикови контакти с турскоезичното население, което влияе и на личноименната система. В нея навлизат прозвища като Караджа, Караман Сари, Балабан и др., както и съставки към лични имена Кара, Кьосе и др. (Митринов / Mitrinov 2018: 202 – 205) докато битието на жените е свързано с общуване в тесния семеен кръг и в местната християнска общност.

Засвидетелствани са антропоними, образувани с умалителни наставки *-ка, -че, -ица*. Основната група антропоними, са образувани с наставка *-ка*: вдовица Донка 5, вдовица Велка 4, вдовица Бойка 2, вдовица Елка 2, вдовица Станка 2, вдовица Стойка 2, вдовица Васка, вдовица Милка. Налице са и несигурно разчетени от преводача антропоними, като представените в кръгли скоби техни варианти също са с умалителна наставка *-ка*: вдовица Пенка (Петка), вдовица Райка (Ранка), вдовица Ранка (Райка), вдовица Танка (Янка), вдовица Таска (Паска), вдовица Янка (Панка). Относно изписаното лично име Ленко с умалителна наставка, характерна за мъжките лични имена, може да се предположи, че съчетанието *вдовица Ленко* представя модел за назоваване с прибавяне на личното име на починалия съпруг към определението *вдовица*: Ленко – от Ленка или от Миленко, XVI в. (Заимов / Zaimov 1988; Илчев / Ilchev 1969), но преводачът не е добавил съчетание /жена на/, т.е. не го е разчел като мъжко лично име.

Спорадична е употребата на антропоними с умалителна наставка -*че*: вдовица Донче; вдовица Велче (?).

Немалко са женските лични имена, образувани с умалителна наставка -*ица*, която е старинна и „се присъединява към именни и глаголни прости и сложни основи, а също и към първични антропонимични основи" (Ковачев / Kovachev 1987: 143). Някои от тях са засвидетелствани в български антропонимни речници: вдовица Гюрица – ж. ум. от Гюра (Илчев / Ilchev 1969), – м., ум. от Гюро (Гюра) и -*ица*, XVI в. (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); вдовица Димитрица – ум. от Димитра и -*ица* (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); вдовица Йованица – ж. ум. от Йована, XVI в. (Заимов / Zaimov 1988), срв. Иваница – ум. от Ивана и -*ица* (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); вдовица Николица – женска форма от Никола (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988); вдовица Тодорица – ум. от Тодора и -*ица* (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988). Срещат се и такива, които не са отбелязани в други стари писмени източници: вдовица Василица – от Васил(а) и -*ица*; вдовица Дорица (?) – от Дора и -*ица*; вдовица Радоица (Радоница), вдовица Радоница – от Радон от Рад и -*он* (Илчев / Ilchev 1969) и -*ица*; вдовица Русиница – от Русин(а) (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988) и -*ица*; вдовица Стояница – от Стояна, главно в Източна България (Илчев / Ilchev 1969; Заимов / Zaimov 1988) и -*ица*. Отделни антропоними, образувани с умалителна наставка -*ица,* включваща графема *ц*, са със задпоставен въпросителен знак, т.е. посочени са от преводача като несигурно разчетени: вдовица Аница (?), вдовица Божица (?).

Заключение

Османските данъчни регистри от първите векове на османското владичество по българските земи включват антропонимия на местното християнско население. Проучването ѝ възстановява, макар и частично, българската антропонимна картина през този исторически период. Това важи, но в по-малка степен, и за женските лични имена. Включеният в настоящата публикация антропонимен материал дава възможност да се разгледа женската антропонимия през XVI в. в Неврокопска каза. Показани са моделите за назоваване на жените вдовици, както и оформлението на женските лични имена, характерни за българската антропонимна система. Честотата на употреба на имената сочи предпочитанията към отделни антропоними. Важно е да се отбележи, че все още превес има антропонимията от домашен, български произход, но с широко разпространение е и антропонимията, свързана с християнството. Голяма е групата на деминутивните имена. Спорадична е употребата на сложни имена (композита). Все пак трябва да се отбележи, че картината не е пълна, тъй като в регистрите са включени малка част от женските имена – тези на вдовиците. Въпреки това публикуваният антропонимен материал има своята важност, тъй като е свързан с една неразработена тема в българската историческа антропонимия.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Гандев 1989: Гандев, Хр. *Българската народност през XV век*. София. Наука и изкуство. [Gandev 1989: Gandev, Hr. *Balgarskata narodnost prez XV vek*. Sofia. Nauka i izkustvo.].

Дуйчев 1962: Дуйчев, Ив. Славянски местни и лични имена във византийските описни книги. – *Известия на Института за български език*. Кн. 8, 1962. [Duychev 1962: Duychev, Iv. Slavyanski mestni i lichni imena vav vizantiiskite opisni knigi. – *Izvestia na Instituta za balgarski ezik*. Kn. 8, 1962.].

Заимов 1988: Заимов, Й. *Български именник*. София. Издателство на БАН. [Zaimov 1988: Zaimov, Y. *Balgarski imennik*. Sofia. Izdatelstvo na BAN.].

Илчев 1969: Илчев, Ст. *Речник на личните и фамилните имена у българите*. София, Издателство на БАН. [Ilchev 1969: Ilchev, St. *Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite*. Sofia. Izdatelstvo na BAN.].

Ковачев 1987: Ковачев, Н. *Българска ономастика*. София. Наука и изкуство. [Kovachev 1987: Kovachev, N. *Balgarska onomastika*. Sofia. Nauka i izkustvo.].

Митринов 2018: Митринов, Г. *Езикови свидетелства за българския характер на населението в Южните Родопи и Западна Тракия през XVI век*. Част I. Ксантийско, Златоградско, южните райони на Смолянско. София, Самиздат. [Mitrinov 2018: Mitrinov, G. *Ezikovi svidetelstva za balgarskiya harakter na naselenieto v Yuzhnite Rodopi i Zapadna Trakia prez XVI vek*. Chast I. Ksantiysko, Zlatogradsko, yuzhnite rayoni na Smolyansko. Sofia, Samizdat.].

Михайлова-Мръвкарова 2005: Михайлова-Мръвкарова, М. *Следи от влиянието на българския език върху езика на османските документи (XV–XIX век)*. София. Издателство АВАНГАРД ПРИМА. [Mihaylova-Mravkarova 2005: Mihaylova-Mravkarova, M. *Sledi ot vliyanieto na balgarskiya ezik varhu ezika na osmanskite dokumenti (XV–XIX vek)*. Sofia. Izdatelstvo AVANGARD PRIMA.].

Симеонидис 2006: Симеонидис, Х. *Гръцкото влияние върху системата на българските собствени имена*. София. Ах-Ба-Ка. [Simeonidis 2006: Simeonidis, H. *Gratskoto vliyanie varhu sistemata na balgarskite sobstveni imena*. Sofia. Ah-Ba-Ka.].

Тасева 2008: Тасева, Л. Именуването в Средновековна Македония. – В: *XXXIV научна конференција на XL меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура (Охрид, 13 – 30 август 2007 г.). Лингвистика*. Скопје. Универзитет „Кирил и Методиј". [Taseva 2008: Taseva, L. Imenuvaneto v Srednovekovna Makedonia. – V: *XXXIV nauchna konferencia na XL megyunaroden seminar za makedonski yazik, literatura i kultura (Ohrid 13 – 30 август 2007). Lingvistika*. Skopye. Univerzitet "Kiril i Metodiy"].

ТДИМ 2004: *Турски документи за историјата на Македонија. Опширен пописен дефтер за Паша санџакот (казите Демир Хисар, Јеници Кара су, Ѓумулџина и Зихна) од 1569 / 70 година*. Т. X, кн. 1. Скопје. [*Turski dokumenti za istoriata na Makedonia. Opshiren popisen defter za Pasha sandzhakot (kazite Demir Hisar, Yenidzhe Kara su, Gyumuldzhina i Zihna) od 1569 / 70 godina*. T. X, kn. 1. Skopje.].

ТДИМ 2007: *Турски документи за историјата на Македонија. Опширен пописен дефтер за Паша санџакот (казите Драма, Кавала, Серез и Неврокоп) од 1569 / 70 година*. Т. X, кн. 2. Скопје. [*Turski dokumenti za istoriata na Makedonia. Opshiren popisen defter za Pasha sandzhakot (kazite Drama, Kavala, Serez i Nevrokop) od 1569 / 70 godina*. T. X, kn. 2. Skopje.].

ТДИМ 2008: *Турски документи за историјата на Македонија. Опширен пописен дефтер за Паша санџакот (казите Демир Хисар, Јенице Кара су, Ѓумулџина и Зихна) од 1569 / 70 година*. Т. XI, кн. 1. Скопје. [*Turski dokumenti za istoriata na Makedonia. Opshiren popisen defter za Pasha sandzhakot (kazite Demir Hisar, Yenidzhe Kara su, Gyumuldzhina i Zihna) od 1569 / 70 godina*. T. XI, kn. 1. Skopje.].

Female Personal Names in the Ottoman Tax Registers for the Population of Casa *Nevrokop* from the Middle of the 16th Century

Georgi Mitrinov

Abstract: The article discusses female personal names included in an Ottoman tax register from the 16th century. Female name models from that era are shown. Anthroponymy of domestic and foreign origin is considered. This makes it possible to present the Bulgarian female personal names used in this particular period in the region of Nevrokop.

Keywords: anthroponymy, history of the Bulgarian language, Ottoman tax registers, onomastics

Assoc. Prof. Georgi Mitrinov
Institute for Bulgarian language "Prof. Lyubomir Andreychin"
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: g_mitrinov@abv.bg

Consultant Identity in Historical Language Data: Anthroponyms as a Tool or as an Obstacle?

Tobias WEBER

1. Introduction

The identifying function of names is crucial for all instances of record-keeping. This context-dependent reference to a real-world entity helps us to link people to their biography, collate artefacts and sources related to them, and keep track of their traces and mentions in the records. At the same time, the link between names and identity are only stable within a known and established context, which makes it vulnerable to social, political, or cultural changes. This article shall present and discuss the challenges and opportunities of working with historical data recorded during times of political changes accompanying a language shift and cultural assimilation by the community. The case study will focus on the extinct South Estonian community in Krasnogorodsk, Russian Federation, which has been referred to as *Kraasna* in all dialectological and ethnographic accounts since the first field trip in 1901.

2. The Kraasna Estonians and their names

The Kraasna community had been separate from the other South Estonian communities with sparse contact for about three centuries, starting with their resettlement in the 17th century, before Estonian folklorist Oskar Kallas „rediscovered" this community and collected the first comprehensive scholarly accounts of the *Kraasna maarahvas* (Kallas 1901, 1903). As a result of the community's relative isolation, anthroponymic trends observed for Estonia do not apply to the Kraasna Estonians, who also adopted the religious name-giving customs from their Russian Orthodox neighbours (cf. Must 1964; Hussar 2009, 2014). In terms of given names borrowed from Russian, the Kraasna Estonians employed the same strategies in adapting them to their phonological system as other Finnic peoples in contact with Russian-speaking communities. Saar's research on the neighbouring South Estonian Seto community (Saar 2015), where a Russian Orthodox influence on names also exists, can be transferred to the Kraasna Estonians: Names frequently exhibit

diminutive or hypocoristic derivational suffixes; primary stress is shifted to the first syllable, occasionally by aphaeresis; shortening of names to form bisyllabic stems; changes to consonant quality; vowel changes to fit the Finnic vowel harmony (i.e. assimilation of the place of articulation); and vowel lengthening in stressed syllables. An inventory of 28 first names, 16 male and 12 female, and variants thereof are given in Kallas' monograph (Kallas 1903: 43).

Concerning family names, bynames, or surnames, Kallas does not give an inventory but mentions the traditions briefly with some examples. The surnames appear in two systems: The first is a traditional Finnic (or even Finno-Ugric) system where the family name precedes the given name and stands in genitive case, with farmstead names historically often given as the attributive family name (Kallas 1903; Joalaid 2016). This way of address is still in use in colloquial Estonian, especially in South Estonian regions. The second system of using patronyms has been borrowed from the Russian-speaking neighbours, and was in widespread use since the Russian administration required parish registers to follow the Russian system in the late 19th century (see Hussar 2014: 52). The patronymic system was subsequently used by all Kraasna Estonians and their descendants, although it remains unclear whether the patronyms were used as bynames for official purposes only, or also used in addressing individuals. Kallas' list of consultants gives their first names and patronyms, which also links the survey of names in his monograph to the reasons for his record-keeping. As we will discuss later, the feature of givenness attributed to individual names presupposes the undoubted existence of their real-world referent; all names in Kallas' monograph refer to existing people he met in person or learned about through his consultants' narratives.

Subsequent field work in 1911/12 and 1914 by Heikki Ojansuu produced large amounts of linguistic data. These manuscripts have no accompanying field diary or other records of metadata. The only information about consultants is given in the header of each page and can refer to place names or first names, with only one occurrence of a patronym. The first names in the manuscript are either the formal (Russian) or the hypocoristic form, e.g. *Matŕona* instead of *Matŕo* (Kallas 1903: 43) for Матрёна (*Matrëna*) but *Ṕet'o* and *Ul'l'a* instead of Пётр[ъ] (*Pëtr["]*) and Ульяна (*Ul'jana*). Matrëna Rodionovna was the only consultant named with a patronym, which lead the editors of a 2014 collection of dialect texts to ascribe all published narratives to her under the name 'Matrëna Razivonova', despite several other individual names appearing in the manuscripts. For a small community with less than a hundred speakers (Kallas 1903; Ojansuu indicates at least 26), it is plausible that both researchers knew the consultants of each other's field trip, and possibly even worked with the same consultants. As a result, knowing about the identity of the consultants can be of great value for establishing links between the different field trips.

Lastly, Paulopriit Voolaine visited the Kraasna community in the 1950s and 1960s. He did not encounter any fluent speakers, only descendants remembering a few words in Estonian. These consultants, however, provided him with rich accounts of the local history and folklore, occasionally providing information on their own

family lore. One of his consultants was Ivan Mixailovič Kuznecov, who self-identified as the son of *Matrëna Rodionovna Kuznecova*. This gives us two valuable pieces of information, through the names alone: first, we learn that Matrëna's husband was likely named *Mixail*, second, that the family were likely blacksmiths, as the new family name *Kuznecov* implies. In this instance, the name can be read like a biography, adding information to the metadata which we would not have access to otherwise.

Despite the limited size of the corpus and amount of scholarly data on the Kraasna Estonians, this case study provides insights to the importance of discussing individual names in documentary linguistics. The next section shall discuss the social and political context of the Kraasna field trips and its influence on the anthroponymic systems. An important note: we know very little about the Kraasna Estonians' own views and usage of name systems, as most information stems from researchers who were outsiders to the community. There is only one occurrence of an individual name in a narrative in the Kraasna corpus, that of *Matŕona*, while all other referents were introduced to the discourse and discussed with pronouns or appellatives. Other community members were mentioned, not within a coherent text but in a list, i.e. *Ivà, Uĺĺà, Vāśà, Mix̀aĺ, Ḿedoška, [...] Mik̀a, Uɫas, Šēńà̀, Heodoŕ, Ańśim~Anišem*. Most of these names are also given in Kallas' monograph.

3. Politics, Identity and Prestige

Anthroponyms, like all proper nouns, are a part of our language use that is strongly connected to the contexts in which a language, variety, register, or code is used. The various types of names and ways of giving and receiving names are indicators of the social and political procedures in a linguistic or ethnic community. Therefore, they are also subject to linguistic and societal changes which can include: language contact, migration, adoption of new customs or religions, the reinvigoration of old traditions, socio-economic developments, and political acts or measures in language planning. These measures may come in the shape of official legislative documents, such as the Names Act which the Republic of Estonia passed in 2004, but may also start as bottom-up initiatives. While the latter can be found in indigenous communities reclaiming and revitalising their language through the use of traditional names, there are also movements attempting to counteract their goals, for example vandalism, ignoring naming preferences, pejorative use of names, or cultural (mal)appropriation. These actions mirror strategies employed by colonial rulers all over the world and are still observable in contexts of asymmetric power relations. Fortunately, an increasing number of local and national governments are creating legislation to enable individuals and communities to regain the power over the name-giving, and ensure the official recognition of these names (e.g. Article 13 of the UN *Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*).

As indicated earlier, we do not have reliable data on the name policy situation in the Kraasna community, but have to infer from the general political, social, and cultural environment. As regards politics, the first field trips happened at a time when there was no official recognition of minority communities. However, the general

attitude in the Russian Empire in the second half of the 19th century was assimilation and adoption of the standards and customs of the Russian (majority) population – a russification of the population. This also led to the requirement for using the Russian language for administrative matters replacing other languages, such as German in Estonian administration. Official names recorded in parish registers were adapted to the Russian conventions, which explains the extensive use of the patronymic system. Ultimately, the onymisation of bynames, such as the patronym or the attributes (e.g. farmstead name, occupation) fell into a time of increasing standardisation; contextual frames were becoming larger and the need for unique names affected a bigger territorial and administrative entity. As such, the altered naming conventions are part of the inclusion of the Kraasna community into the larger Russian Empire, later the Soviet Union. While we cannot speak of colonialism here, as the territories inhabited by the Kraasna Estonians have been (predominantly) inhabited by Russians for centuries, there are clear power asymmetries due to the political influence of the Russian majority, whereas the Kraasna Estonians had no lobby. Moreover, the Estonians were peasants and serfs for centuries before the abolition of serfdom in the 19th century, placing them in an inferior political position. While several families owned land afterwards, there was pressure on them to assimilate. Voolaine and Kallas mention an occasion in the 1860s when a governor came to Krasnogorodsk to demand their devotion to Orthodoxy, while other consultants had to serve in the Russian army. It is possible that community members also had to serve during the World Wars, which lead to disruption in smaller communities. Ultimately, the Kraasna Estonians were made part of the Soviet social ideology, with a kolkhoz being established in 1932. In all political and economic contexts, the need for an official, Russian name form was reinforced.

Even before the Soviet Union replaced the Russian Empire, the Kraasna Estonians were adopting customs of their Russian neighbours, including a language shift which Kallas already notes for 1901. This effect of names on the socio-cultural identity has an internal and an external perspective. For internal identity, we observe that the Kraasna Estonians were Orthodox but kept some pagan customs and folk beliefs alive. Their official religion likely took precedence over traditional names, as all first names in Kallas' inventory are derived from saints, biblical persons, or religious concepts of Christian Orthodoxy. Yet, Kallas gives hypocoristic name forms for each official name – if we believe Kallas that these hypocorisms were actively used by the Kraasna community, they were likely used in in-group communication or for unofficial purposes. Some of these hypocoristic name forms correspond to the Russian hypocorisms, i.e. the Kraasna form is identical with their Russian equivalent. Despite lack of data, we can assume that the accelerating language shift led to an increasing number of hypocorisms adapted to the Finnic phonology being replaced by Russian forms in their original shape. A similar trend can be observed for surnames, where the Russian family names replaced the Estonian system of farmsteads used as attributive bynames. The two examples of Estonian family names provided by Kallas (Kallas 1903), *Mäe* and *Tänaku*, are phonologically foreign to the Russian language and would have required adaptation by the Russian-speaking community

members. The Russian-type family names, which became official between Ojansuu and Voolaine's field trips, were easier for the Russian speakers and prevailed. The patronyms originate from the Russian naming customs, as outlined above, yet Kallas mentions one instance where a patronym was used in the Estonian strategy, i.e. with the genitive attribute, *T'epa Andre* (= Андрей Степановичъ, *Andrej Stepanovič*; Kallas 1903: 42). The use of the Estonian name system was likely restricted to communication among the Kraasna Estonians, which receded during language shift. The power asymmetries are visible in the unequal use of name systems, as expression of symbolic power (Bourdieu 1991). Yet, violence and exertion of power was not limited to symbolic values, as physical markers of the Estonian identity were also removed, such as the spiritual birch or lime tree which was felled in the 1920s.

From the external viewpoint, names have a signalling effect, as their forms or use provide the public with information about their bearers. This is, of course, not restricted to telling names or bynames with a stronger semantic denotation. Through the pragmatics of referring to people, including the use of individual names, we communicate contextual, interpersonal, and identity information, such as official or unofficial interaction, politeness and hierarchical orders, or ethnic, religious, or gender identities. As a result, the name does not only stand for who we are (in its uniquely referential function) but also for who we want to be in the eyes (and ears) of our interlocutors. Hussar concludes that the Estonians in the 19th century were aware of the signalling effects of their naming practices, as the Germanised versions of Estonian names and their colloquial nickname forms were used interchangeably depending on the social context (Hussar 2009: 524). This behaviour can undoubtedly be found in other settings as well, where the form of one's name is adapted to the situation and contains clues to an individual's social position in comparison to interlocutors and bystanders. At the same time, these social functions of personal names can leave a connotation on the name forms, going as far as discrimination and negative stereotypes regarding bearers of certain names (see Hayn 2016). In the opposite direction, particular name forms or even names are more prestigious and signal higher social, economic, or educational status. As the comparison of five studies by Laham, Koval and Alter shows (Laham et al. 2011), the form of a name can influence social perception and enable a bearer access to higher status positions. Yet, while names with in-group prestige may have the desired signalling effect to other community members, the out-group may not share the understanding of the signals. The names remain context-dependent, and changing contexts will impact the signalling potential of prestigious names. Thus, we cannot rule out that the Kraasna Estonians chose to use their official names to prevent discrimination or exclusion during the periods of Russification and the World Wars. We learn from Ojansuu's notes that, at the time of his second trip in 1914, there were high levels of suspicion in the Kraasna community, even among the Kraasna Estonians; altering one's name use might have been a strategy to avoid repercussions by authorities or mischievous neighbours. A positive connotation of the minority identity, along with the potential reintroduction of (prestigious) Estonian names, was not possible afterwards; a revitalisation effort was never started. Voolaine attempted revitalisation in the

neighouring Lutsi Estonian community in Latvia but failed, as this project resembled an assimilation to the Estonian society from which the Lutsi Estonians were detached (see Balodis 2014). The change in name systems is a factor in accelerating or halting these societal changes, while simultaneously reflecting the current social situation.

As we can see from the case study, certain contextual factors regarding the political situation, constitution of in-group and out-group identities, signalling effects and connotative functions of individual names have caused a diverse image of anthroponymic systems for the Kraasna Estonians, as recorded through the linguistic data from three researchers in different time periods. Undoubtedly, inventories of personal names or entire genealogies are important for ethnographic, sociological, or even linguistic enquiry – a link between language, society, and even environment, as ecolinguistics would frame it (Mühlhäusler 2003). The following section shall discuss the opposite direction of influence, how anthroponymic knowledge can support us in working with historical records, especially language data.

4. Discussion

As initially stated, personal names bring opportunities and challenges into language documentation and the subsequent work with its outputs – or as in the provocative title of this paper, anthroponyms between useful tools and obstacles for research. While several points have been mentioned in the preceding description of the sources for the case study, this section will focus on the implications for working with historical language data. If we look at the relevant literature in documentary linguistics, we find that all manuals and handbooks emphasise the importance of recording names as part of the metadata. Conathan includes the names of consultants as part of the minimal requirements for item-level metadata, i.e. each file and document containing language data should be attributable to one or more consultants (Conathan 2011: 247; see also Austin 2006). She also suggests keeping records of official names, as well as relevant nicknames and bynames, as we have seen in Kallas' monograph. However, in practice, we can still find archival data without attribution. This is often due to ethical considerations about publishing consultant information publicly, e.g. in a catalogue or database on the internet. While omission of identifying information can be the ethically appropriate choice, it may also cause conflicts if contributors are left out despite the efforts they put into the documentary project (see Dwyer 2006). There is certainly no best solution to the question of including or omitting identifying information – input from all stakeholders, above all the consultants themselves, is required in finding the appropriate handling of identifying metadata. Some consultants are happy to have their names associated with (prestigious) language documentation or revitalisation efforts, while others may fear repercussions and require additional protection of their data. This can be provided by technical solutions, such as access protocols in digital archives managing access permissions and restrictions (Nathan 2014). In these archives, there are only pieces of information available to the public, such as abbreviations or consultant initials, with other identifying metadata stored securely in restricted parts of the archive. Only through registration or receiving express permission from the researcher, the

archive, or the consultants themselves, a user may be granted access to these files and data packages.

Before looking at further solutions, we need to consider the reasons for documenting and using name systems in language data. First, there is research in onomastics which uses names as their object of study. Without proper records of contextualised data, it is difficult to conduct research in this field. Second, access to name systems enables us to describe socio-cultural phenomena, as well as linguistic features based on the social and cultural contexts of language use. These research questions usually fall into the realm of sociolinguistics and pragmatics, and require knowledge about the social and cultural aspects influencing language use. Third, names act as labels for record-keeping, identifiers which can be traced through a project, allowing for searching and sorting of files. As language documenters, we create and use a large number of labels and abbreviations throughout a project – they help us to maintain an internal structure to our data, as long as we keep an inventory of all abbreviations and labels. Occasionally, labels are suggested by external sources, e.g. ISO 639 language codes, the Leipzig Glossing Rules. Anthroponyms take a middle ground here, as they are determined by a third party but not necessarily globally applicable or intelligible; our consultants will already have names when we start working with them, however these names or the ways in which they are rendered are not always unique, with differences between official names and inofficial bynames, such as the hypocorisms in Kallas' monograph. We can certainly account for this circumstance, by recording all variants of names we encounter (as suggested by Conathan 2011), yet we must rely on the referential contexts remaining intact, or at least reconstructible through our accounts. If the name system changes, as happens through political, cultural, or social changes, "we would be left empty-handed and would have to start from scratch associating the new name to all of the things associated with the referent" (Ainiala et al. 2016: 17). The same issues we encounter with the Kraasna language data, were also described for other Estonian sources of the same period by Hussar (2014: 52) and Chanda & Päll (2020: 241).

The historical changes in name systems and privacy concerns for modern documentary projects render names cumbersome for the researchers. Yet, we cannot omit inventories of (personal) names and consultant metadata, as they contain highly relevant information for linking our consultants to a biography. Especially for working in sociolinguistics, it is important to have access to crucial elements of the consultants' biographies, such as the place of birth or residence for dialectological studies, information on gender for socio-pragmatic research, or clan/family names to investigate family language use. And several of these biographic data points can be inferred from consultants' names, as in the Kraasna case study: the farmstead as byname can link the consultant to a place of residence, a (grammatical) gender marker on (given) names can provide us with a general gender identity of the consultant, and patronymic (matronymic, teknonymic) references in a byname can be used to reconstruct family structures and genealogies in small communities. It is important to note that these pieces of information can only be reconstructed within smaller contexts, as we are not dealing with unique identifiers, i.e. low number of

community members, limited geographic spread of the community. For researchers and authors of scientific literature, there have been approaches to create unique identifiers for them, in order to track their scientific outputs even in cases where authors share the same name or work at different institutions throughout their careers. Yet, there is no project to assign unique identifiers to consultants as part of an ontology; with advances in server space and computational power, it might be possible to create unique identifiers for all types of metadata. Whether this is desirable from a scientometric perspective remains an open question (cf. Pepper 2011: 213).

Following this line of thought, the name as a label or identifier may be independent from a biography, especially if it is not an official name. If we consider the consultant as a creator of content, they receive an authorial function – as we know, authors of fictional literature occasionally publish under a pen name, an alias to protect their identity or create a fictive author persona. This is not dissimilar from the initially mentioned label to protect consultants' identities, as it is a different way of concealing the true identity while retaining the "identifying" referential function of the name or label within the dataset. After all, the researchers would still know whose language data they have collected, and could still provide relevant biographic information if necessary – is this an ethical approach to this issue? The crucial point is that only the researcher can resolve the identity question if an alias is used, unless there are accounts of metadata in which the true identity of the consultants is contained. A concerning thought arose during the preparation of this paper: What if the names in the manuscripts, which were introduced and described above, were not official names but just aliases? While there is no evidence for doubting the correctness of metadata in the sources, it is possible to imagine the researchers, especially Ojansuu, in a dilemma concerning his metadata. As mentioned, there is no field diary or log to accompany his collections of dialect texts. One might be tempted to attribute this fact to sloppy work, yet it may be indicative of the difficult circumstances during his field trips. The Kraasna Estonians were living in a community where suspicion was commonplace, it appears that even Ojansuu himself was subjected to critical questions from the community members. He conducted his second field trip in 1914, the year World War I started, and the political agenda was to mistrust foreigners. It might be that he decided not to keep a log of metadata, in order to protect his consultants, in case he was pressured to surrender his gathered data to the authorities. In the little meta-documentation that exists on this field trip, an occasion is mentioned where a consultant asked Ojansuu to destroy the phonograph recordings he had just made during a session. Under these premises, the limited amounts of consultant metadata he recorded become understandable. While unlikely to be aliases, the first name alone will make it difficult for authorities to clearly identify a consultant – Ojansuu alone knew the context of his field work, and he is the only one who was able to provide the necessary information to translate the names used as project labels into names which would be referential in the real-world context.

To conclude the discussion on the use of anthroponyms for working with historical language data, it is important to recall a feature of personal names in the

records, its givenness status. Names refer to existing referents or entities (animals, deities, personified objects) which have been introduced into the discourse, likely through providing relevant contextual information. As such, the texts in which they occur contain information which might be missing in other accounts. Consequently, the approach advocated for in this paper is not restricted to onomastics, but sees the study of (personal) names as part of a larger philological study of language data (Weber, forthcoming). This means that language data are used as ethnographic texts and textual sources collated and enriched with the information we have about their creators, namely our consultants. While not all genres are necessarily suited to linking between the textual level and the real-world referents, many documentation projects have focused on personal narratives, folklore, and local history. These texts contain rich information on the social, cultural, spiritual, or even political contexts – information which is required to decode the names. In combination with these sources, anthroponyms can become a tool to uncover biographic information which was not otherwise recorded, while providing researchers with more holistic descriptions of a community. Certainly, there are obstacles which need to be overcome, most importantly protecting consultants' identities against the misuse of scientific data, and ensuring that the referential function remains accessible throughout different projects. The latter, along with limited accounts of metadata, was a major obstacle in the reconstruction of the Kraasna case study. However, philological care in treating the names in our linguistic data helped to learn more about the consultants' and their lives. Thus, personal names, while cumbersome to decode, became a valuable resource and tool in working with the data.

5. Conclusion

This article discussed the use of personal names for working with historical language data. The case study of the Kraasna Estonians from the perspective of onomastics showed major changes in the name systems between 1901 and the 1960s. These were due to various political, cultural, and social factors, which affected identity ascription from the community's internal and external positions, the latter discussed under the concept of prestige as the signalling potential. Despite different obstacles in the scientific work with historical records and language data, anthroponyms can become a source of contextual information which might not have been recorded separately, as in the case study. There are still challenges to be overcome in making different documentation projects interoperable, even for straightforward points of metadata like consultant names (see Weber 2020a, 2020b). Yet, through a philological approach, we can make the socio-cultural information contained in the name system accessible and usable for our research. Linguists and language documenters should embrace the opportunities in anthroponymic information, despite the challenges in metadata management – anthroponyms *as a tool* are more useful than the obstacles that accompany them.

REFERENCES

Ainiala et al. 2016: Ainiala, T., Saarelma, M., Sjöblom, P. *Names in Focus. An Introduction to Finnish Onomastics*. Helsinki: Finnish Literature Society. [Studia Fennica Linguistica, 17].

Austin 2006: Austin, P. Data and language documentation. In: Gippert, J., Himmelmann, N., Mosel, U. (Eds.): *Essentials of Language Documentation*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 87 – 112.

Balodis 2014: Balodis, U. *Lutsimaa: Land of the Ludza Estonians*. <http://www.lutsimaa.lv>, retrieved on 30.12.2020.

Bourdieu 1991: Bourdieu, P. *Language & Symbolic Power*. Malden: Polity Press.

Chanda & Päll 2020: Chanda, O., Päll, P. Treatment of names in Zambia and Estonia: A comparative analysis. In: Faster, M. & Päll, P. (Eds.): *Nimede kiiluvees. Pühendusteos Marja Kallasmaale 70. sünnipäevaks. In the wake of names. Festschrift for Marja Kallasmaa on the occasion of her 70th birthday*. Tartu: University of Tartu, 235 – 247. [Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric linguistics, 11, 1].

Conathan 2011: Conathan, L. Archiving and language documentation. In: Austin, P. & Sallabank, J. (Eds.): *The Cambridge Handbook of Endangered Languages*. Cambridge: Cambridge University Press, 235 – 254.

Dwyer, A. Ethics and practicalities of cooperative fieldwork and analysis. In: Gippert, J., Himmelmann, N., Mosel, U. (Eds.): *Essentials of Language Documentation*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 31 – 66.

Hayn 2016: Hayn, E. *You Name It?! Everyday Discrimination Through Accustomed Perception of Personal Names*. Berlin: Humboldt-Universität.

Hussar 2009: Hussar, A. Changes in Naming Patterns in 19th Century Estonia. Discarding the Names of Parents and Godparents. In: Ahrens, W., Embleton, S., Lapierre, A. (Eds.): *Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences.* Toronto: York University, 519 – 526.

Hussar 2014: Hussar, A. Eestlaste eesnimed 1900. aastal. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 60, 51-73.

Joalaid 2016: Joalaid, M. Balto-Finnic Personal Name Systems. In: Hough, C. & Izdebska, D. (Eds.): *Names and their environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences*, 3. Glasgow: University of Glasgow, 123 – 130.

Kallas 1901: Kallas, O. Kraasna maarahwas. – [Tartu] *Postimees,* 152, 11 July 1901.

Kallas 1903: Kallas, O. *Kraasna maarahvas*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. [Suomi IV / 10]

Laham et al. 2011: Laham, S., Koval, P., Alter, A. The name-pronunciation effect: Why people like Mr. Smith more than Mr. Colquhoun. – *Journal of Experimental Social Psychology*, 48 (2012), 752 – 756.

Mühlhäusler 2003: Mühlhäusler, P. *Language of environment, environment of language: a course in ecolinguistics*. London: Battlebridge.

Must 1964: Must, H. Trends in Estonian name-giving from 1900 to 1945. – *Names. Journal of the American Name Society* 12 (1964), 42 – 51.

Nathan, D. Access and accessibility at ELAR, an archive for endangered languages documentation. In: Nathan, D. & Austin, P. (Eds.): *Language Documentation and Description, vol 12: Special Issue on Language Documentation and Archiving*. London: SOAS, 187 – 208.

Pepper 2011: Pepper, S. Ontologies in language documentation. In: Sallabank, J. (Ed.): *Language Documentation and Description*, 9. London: SOAS, 199 – 218.

Saar 2015: Saar, E. Vene õigeusu eesnimed vadja, isuri ja seto keeles. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 61, 167 – 186.

Weber 2020a: Weber, T. A Philological Perspective on Meta-scientific Knowledge Graphs. In: Bellatreche, L., Bieliková, M., Boussaïd, O., Catania, B., Darmont, J., Demidova, E., Duchateau, F., Hall, M., Merčun, T., Novikov, B., Papatheodorou, C., Risse, T, Romero, O., Sautot, L., Talens, G., Wrembel, R., Žumer, M. (Eds.): *ADBIS, TPDL and EDA 2020 Common Workshops and Doctoral Consortium*. Cham: Springer, 226 – 233.

Weber 2020b: Weber, T. Metadata Inheritance: New Research Paper, New Data, New Metadata? – *RefResh Workshop Accepted Papers*. <http://doi.org/10.5281/zenodo.4155362>.

Weber forthcoming: Weber, T. Philology in the folklore archive. In: Dobrin, L. & Schwartz, S. (Eds.): *Language Documentation and Description, special issue.*

Consultant Identity in Historical Language Data: Anthroponyms as a Tool or as an Obstacle?

Tobias Weber

Abstract: Documentary linguists elicit personal names through consultants' narratives, as well as for records of metadata. Keeping track of individual consultants can be difficult if name systems change through time. At the same time, the privacy of the consultants needs to be protected and can distort records. The South Estonian Kraasna community, which serves as case study, underwent several changes to their name systems, due to political, social, cultural, and linguistic changes. Despite difficulties in working with personal names in the data, the anthroponyms provide us with rich information about the contexts in which names were given and used. A philological approach to meta-documentary linguistics can access these pieces of information and reconstruct societal circumstances through onomastic research. The paper concludes with a discussion of names in documentary linguistics and the challenges and opportunities they bring.

Keywords: Documentation, Metadata, Võro, Seto, Philology

Tobias Weber
Graduate School Language & Literature
Ludwig-Maximilians-Universität München
Munich, Germany
e-mail: weber.tobias@campus.lmu.de
ORCiD: 0000-0003-1530-3568

К вопросу о лингвистической сущности китайских антропонимов: фамилия и имя семантически, фонетически и графически взаимосвязаны

Елена ХАМАЕВА

Прежде чем приступить к описанию особенностей китайских антропонимов и фамилий, в частности, следует оговорить несколько лингвистических моментов, представляющих ключевое значение в характеристике китайских личных имён, как языковых знаков. Во-первых, грамматический строй китайского языка является изолирующим, в результате чего форма апеллятива и форма онима абсолютно совпадают.

Во-вторых, китайские антропонимы записываются иероглифами, а китайский язык на сегодняшний день является единственным языком в мире с идеографической письменностью. Это важно, т.к. сигнификативное значение знаков, входящих в состав антропонима, не утрачивается, поскольку «содержание понятия, непосредственно визуализируется графикой изображающего его терма» (Крушинский / Krushinskij 2006: 29).

В-третьих, в данной работе термины «имя собственное» и «оним», а также «имя нарицательное» и «апеллятив» являются взаимозаменяемыми синонимами.

Выбор имени в мифологических культурах обусловлен многими причинами и достаточно сложен. Особенности этого процесса в европейских языках описывались А.Ф. Лосевым (Лосев / Losev 1990, 1991), Ю.М. Лотманом (Лотман / Lotman 1992, 2000), Топоровым (Топоров / Toporov 1989, 1991), Т.В. Топоровой (Топорова / Toporova 1996, 2006). Китайская система именования, являясь типичным представителем мифологических (Хамаева / Khamaeva 2012), демонстрирует трепетное отношение к антропониму, как к особого вида языковому знаку, формальная и содержательная стороны которого имеют одинаково важное и глубокое значение. Способ выбора имени в связи с фамилией практически не описан в европейской ономастике и как языковой факт встречается редко, что и представляет новизну и актуальность исследования. Гипотезой исследования может стать предположение о том, что языковое явление, когда антропоним полностью совпадает с апеллятивом, является не омонимией, а дополнительной функцией апеллятива. Вторичной

номинативной функцией имени нарицательного является его способность быть именем собственным.

В описании китайских фамилий, следует отметить, что в антропонимической формуле китайцев, она занимает первое место, а имя – второе.

Китайский иероглиф 姓 (*xìng* «фамилия») предположительно возник в период матриархата. Об этом, в частности, говорит внутренняя форма знака «фамилия», которая состоит из смысловых элементов 女 (*nǚ* «женщина») и 生 (*shēng* «рожать»). Подобная семантика связана с тем, что фамилия изначально передавалась по материнской линии – от матери детям. По этой же причине большая часть древних китайских фамилий содержит в себе смысловой элемент 女 (*nǚ* «женщина»). Например, 姜*jiāng* – Цзян, 姚*yáo* – Яо, 姬*jī* – Цзи, 娲 *wā* – Ва, 婢 *bì* – Би, 妊 *rèn* – Жэнь, 妃 *fēi* – Фэй, 好 *hāo* – Хао, 嬴 *yíng* – Ин и т.д. (Хамаева / Khamaeva 2019: 117).

Появление фамилий в китайской ономастической системе, по замечанию китайских исследователей, объясняется необходимостью в различении родственных связей, отношений, что для людей древности имело большое значение, т.к. представители одного рода не могли вступать в брак. Данный факт осознавался китайцами еще в самой древности, поскольку уже в словаре Шо вэнь цзе цзы (说文解字*Shuō wén jiě zì*) (3 в. н.э.) присутствует знак, изображающий «физические уродства, обусловленные кровосмешением (了)» (Словарь / Slovar' 2019: 634).

Так как фамилия в Китае выполняла важную роль в обществе – являлась знаком кровных родственных отношений и символизировала преемственность поколений, она не могла изменяться, корректироваться. Такое трепетное отношение к фамильному знаку является отличительной чертой многих мифологических обществ, для которых свойственен культ предков.

Вопрос о количестве фамильных знаков в настоящее время остается открытым. Согласно исследователю китайских имен Чжан Цзялиню (Чжан Цзялинь / Zhāng Jiālín 2002), в самой известной китайской книге о фамильных знаках Байцзясин «百家姓*bǎi jiā xìng*» насчитывается 504 фамилии, в книге сунской эпохи «Синцзе (姓解*xìng jiě*)» («Толкование фамилий») приводится 2568 фамилий. В современных изданиях число фамилий также разнится. Например, в издании «中国姓氏大全 *Zhōngguó xìngshì dàquán*» («Полное собрание сведений о китайских фамилиях») указывается более 5600 фамилий, в сборнике «中国姓氏汇编 *Zhōngguó xìngshì huìbiān*» («Собрание китайских фамилий») – 5730, в книге «中国姓符 *Zhōngguó xìng fú*» («Китайские фамильные знаки») – 6363, в словаре «姓氏辞典 *Xìngshì cídiǎn*» («Словарь фамилий») – более 8000, в словаре «中华姓氏大辞典 *Zhōnghuá xìngshì dà cídiǎn*» («Большой словарь китайских фамилий») – 11969, а в «中华古今姓氏大辞典 *Zhōnghuá gǔjīn xìngshì dà cídiǎn*» («Большой словарь древних и современных китайских фамилий») – более 12000 (Чжан Цзялинь / Zhāng Jiālín 2002: 28).

Парадокс современной ономастической ситуации в Китае заключается в том, что наряду с существованием большого числа фамилий,

распространенными из них являются лишь пять: Ли (李*Lǐ*), Лю (刘*Liú*), Ван (王*Wáng*), Чжан (张*Zhāng*), Чжао (赵*Zhào*). Число самых популярных фамилий не превышает двухсот-трехсот единиц. Согласно данным министерства общественной безопасности КНР за 2007 год, число людей с фамилией Ван (王*Wáng*) насчитывается около 9 миллионов 288 тысяч, что составляет 7.25% от населения страны. Вторая по распространенности – фамилия Ли (李*Lǐ*). Ее носит 9 миллионов 207 тысяч человек или 7.19 %. Третья по популярности - фамилия Чжан (张*Zhāng*). Около 8 миллионов 750 тысяч китайцев (или 6.83%) являются ее обладателями (Хамаева / Khamaeva 2019: 11).

Ономастическая система китайцев, как уже упоминалось, в целом является мифологической. Одним из важных проявлений этой системы именования является осмысленность и мотивированность антропонима, его семантическая прозрачность.

Китайский лингвист Лю Юань (Лю Юань / Liú Yuán 2004) осуществляет классификацию китайских фамильных знаков по семантическому признаку. Он делит фамилии на три группы: фамилии с прозрачной семантикой, фамилии с утраченной семантикой и фамилии, семантика которых коррелирует с семантикой омофоничных знаков.

К первой группе фамилий (семантика которых обычно учитывается в выборе имени) относятся такие фамилии, как Ли (李 *Lǐ*) досл. «слива»; Ян (杨*Yáng*) досл. «тополь»; Хуан (黄*Huáng*) досл. «жёлтый»; Линь (林*Lín*) досл. «лес; роща»; Е (叶*Yè*) досл. «лист; листва»; Тянь (田*Tián*) досл. «поле»; Ши (石 *Shí*) досл. «камень»; Цзинь (金*Jīn*) досл. «золото»; Бай (白*Bái*) досл. «белый»; Цзян (江*Jiāng*) досл. «река»; Лэй (雷 *Léi*) досл. «гром»; Гао (高 *Gāo*) досл. «высокий» и пр.

Например, антропоним Цзян Шань (江山*Jiāng Shān*), в котором фамилия Цзян значит «река», а имя Шань – «гора», в совокупности образуют пейзажную зарисовку «реки и горы, река, протекающая в ущелье гор». Другими примерами могут стать такие сочетания, как Цзян Тянь (江天*Jiāng Tiān*) досл. «река и небо, река под небом»; Бай Ян (白杨*Bái Yáng*) досл. «тополь серебристый»; Бай Бин (白冰*Bái Bīng*) досл. «белый лед»; Ши Ин (石英 *Shí Yīng*) «кварц», досл. «каменный цветок»; Вэнь Чжисинь (温知新*Wēn Zhīxin*) досл. «повторять старое и познавать новое».

Ко второй группе фамилий, семантика которых обычно не учитывается в выборе имени, автор относит знаки Го (郭 *Guō*), Ло (罗 *Luō*), Дуань (段 *Duàn*), Тан (汤 *Tāng*), И (易*Yì*), Лай (赖 *Lài*) и т.д.

Если мы откроем словарь и попытаемся установить семантику данных знаков, то обнаружим, что это, безусловно, не совершенно асемантичные знаки, словарь приводит ряд их значений. Но эти значения часто не столь «поэтичны» и не обладают красочной семантикой, которая бы была достойна того, чтобы в китайской культуре, ориентированной на красоту имени, войти в состав личных имён. Например, вышеуказанные фамильные знаки могут переводиться, как Го (郭*Guō*) «внешняя стена, обводный вал (города)», Ло (罗*Luō*) «силок (для птиц); сеть», Дуань (段 *Duàn*) «отрезок, кусок; отрывок»,

Тан (汤*Tāng*) «кипящая вода; кипяток». Стоит отметить, что знаки этой группы обычно используются в транскрипционной записи иностранных имён, поскольку относительно нейтральны по семантике, не передают ни положительную, ни отрицательную коннотацию.

В третью группу фамилий попали знаки, семантика которых часто заменяется семантикой омофоничных им знаков, часто строго определенных. Например, распространенная и поэтому утратившая яркую семантику фамилия Лю (刘*Liú*) и его омофон лю (留*Liú*) «оставить»; Чжао (赵 *Zhào*) и чжао (照 *Zhào*) «освещать; светить», а также чжао (找*Zhǎo*) «искать, находить»; Сун (宋 *Sòng*) и сун (送*Sòng*) досл. «дарить»; Пань (潘*Pān*) и пань (盼*Pàn*) досл. «надеяться, ждать» и т.д.

Высокий процент повторяемости и несколько иная нежели у имени функциональная нагрузка, проявляемая в различении родственных связей, привели к тому, что китайские фамилии начинают развиваться несколько иначе, чем имя. Фамилия становится прежде всего знаком дифференциации, приобретая черты «классических имен собственных», семантическое содержание которых уходит на второй план. Например, такие фамилии, как Ван (王*Wáng*) досл. «князь», Чжан (张*Zhāng*) досл. «натягивать, стягивать», Чжао (赵*Zhào*) досл. «торопиться», на каждую из которых приходится по нескольку десятков миллионов носителей, по нашему мнению, уже практически утратили свою исходную семантику и развиваются в направлении все большей системности. Китайские имена в отличие от фамилий семантическое содержание не утрачивают.

В современном Китае существует, по крайней мере, несколько способов выбора имени в связи с фамилией. Например, непосредственное использование фамилий отца и матери в имени ребенка. В этом случае обычно сначала следует фамилия отца, затем матери. Например, фамилия отца – Сун (宋*Sòng*), фамилия матери – Мэй (梅 *Méi* «слива»), полное имя дочери – Сун Мэй (宋梅*Sòng Méi*). Фамилия отца – Ван (王 *Wáng*), фамилия матери Цзян (江 *Jiāng* «река»), имя сына – Ван Цзян (王江*Wáng Jiāng*). Фамилия отца – Сыма (司马 *Sīmǎ*), фамилия матери Ян (扬*Yáng* «развивать, проявлять усердие»), имя ребенка – Сыма Ян (司马扬 *Sīmǎ Yáng*). Поскольку практически все из вышеуказанных фамилий относятся ко второй группе, так называемым, «асемантичным» фамилиям, то их перевод не приводится.

Довольно редко, но все же встречаются случаи, когда в имени ребенка фамилия матери стоит перед фамилией отца. Это происходит в целях получения лучшего сочетания в смысловом и в эстетическом планах. Например, фамилия отца Чжан (张*Zhāng*), матери – Вэнь (文 *Wén* «письмена, культура»), а имя ребенка Вэнь Чжан (文张*Wén Zhāng*) или Вэнь Чжан (文章 *Wén Zhāng* «литературное произведение», Вэнь Чжан (文彰 *Wén Zhāng* «образованный и просвещенный»), Вэнь Чжан (文璋 *Wén Zhāng* «красивый скипетр»). Фамилии отца и матери используются в обратном порядке в связи с тем, что такой порядок может быть омофоничен сочетаниям с более благоприятной семантикой. Например, фамилия отца – Ван (王 *Wáng*),

фамилия матери – Яо (姚 *Yáo*), ребенка они могут назвать Ван Яо, где вместо Яо (姚 *Yáo* досл. «прелестный») могут использоваться его омофоны: Ван Яо (王尧*Wáng Yáo*) – «выдающийся»，Ван Яо (王珧*Wáng Yáo*) – «речная устрица»，Ван Яо (王遥*Wáng Yáo*) – «далекий путь» и т.д. Подобная замена может быть обусловлена объективными обстоятельствами (гендерной принадлежностью ребенка). Например, имя «прелестный» обычно дают девочкам, мальчику оно не подходит, поэтому может быть заменено омофоном фамилии матери.

Китайская культура именования активно использует ресурс омонимии. Данная фонетическая особенность китайских антропонимов репрезентует типичный для мифологической культуры способ семиозиса, когда «одна форма вмещает в себя несколько значений» (Маковский / Makovskij 1996: 68). Слова, обладающие одинаковым звучанием, в мифологическом мире считаются «родственными», коррелятивно связанными между собой по принципу симпатии, который иногда принимает форму «подобное влечется к подобному». Данный факт, по всей видимости, подтверждает слова Ю. М. Лотмана о том, что «мифология реализуется в омонимии» (Лотман / Lotman 1992: 73).

Встречаются случаи, когда имя ребенка состоит из фамилии одного родителя и имени второго родителя. Например, имя известного искусствоведа в КНР – Чжао Янься (赵燕侠 *Zhào Yànxiá* досл. «ласточка благородная»), фамилия ее мужа – Чжан (张*Zhāng*), их дочь зовут Чжан Чуянь (张雏燕*Zhāng Chúyàn* досл. «птенец ласточки»). Как видно из примера, у дочери фамилия отца, а имя – матери (Лю Юань / Liú Yuán 2004: 93).

О наличии семантики у некоторых фамилий может говорить тот факт, что фамилия и имя внутри антропонимов могут находиться в отношениях синонимии и антонимии. Например, все составные элементы в имени художника Чэн Шифа (程十发*Chéng Shífā*) обозначают меры измерения длины древнего Китая. Как известно, 10 фа (发) равны 1 чэню (程), 10 чэней (程) равны 1 фэню (分), 10 фэней (分) равны 1 цуню (寸). Примеры антропонимов, в которых фамилия и имя находятся в отношениях синонимии: Пан Сюн (庞雄 *Páng Xióng*) досл. «большой и крупный»; Чжу Тун (朱彤 *Zhū Tóng*) «красный и багряный»; Сюй Чи (徐迟*Xú Chí*) досл. «тихий и спокойный»; имя известного китайского писателя – Бо Ян (柏杨 *Bǎi Yáng*) значит «кипарис и тополь»; Ся Чуньцю (夏春秋*Xià Chūnqiū*) «лето, весна, осень»; Хуа Цао (花草*Huā Cǎo*) «цветы и травы»; Ян Люсун (杨柳松 *Yáng Liǔsōng*) «тополь, ива, сосна»; Цзян Хайян (江海洋*Jiāng Hǎiyáng*) «река, море, океан».

Встречаются антропонимы, в состав которых входят антонимичные, противоположные по значению элементы или явления. Например, имя Ню Минцзе (牛敏捷*Niú Mǐnjié*) состоит из двух частей: первая часть (фамилия Ню) значит «корова», а вторая часть (имя Минцзе) – «ловкий, проворный, сообразительный». Так как корова ассоциируется с чем-то медленным, размеренным, подобное сочетание фамилии «корова» и имени «сообразительный» кажется сочетанием несочетаемого. Другой пример – имя Хуан Шуйцин (黄水清*Huáng Shuǐqīng*) «вода Хуанхэ чистая, прозрачная». Как

известно, вода в реке Хуанхэ, напротив, мутная, с большим количеством песка, поэтому река и получила свое название «Желтая река». Фан Юань (方圆 *Fāng Yuán*) «квадрат и круг»; Гань Ку (甘苦 *Gān Kǔ*) «сладость и горечь; радость и горе; плюсы и минусы»; Ся Дун (夏冬 *Xià Dōng*) «лето и зима».

Иногда фамилия и имя соотносятся друг с другом не только в семантическом, но и в графическом, грамматологическом плане. В языке с идеографической письменностью существует огромное количество различных по структуре знаков, в связи с чем, подобный вид имянаречения является довольно продуктивным и реализуется в нескольких вариантах.

Например, имя может представлять собой один из значимых элементов фамилии (морфограмма). Обычно знак таких фамилий является сложным, состоящим из нескольких элементов, один из которых впоследствии выбирается в качестве имени. Такой способ именования восходит к традиционной китайской иероглифической игре чайцзы (拆字*chāizì*), когда сложный знак распадается на несколько простых составных знаков. Например, Жуань Юань (阮元*Ruǎn Yuán*) досл. «первый, головной», фамилия и имя ученого эпохи Цинь содержат одинаковый элемент «元 голова»; Не Эр (聂耳*Niè Ěr*) досл. «шептать на ухо», фамилия и имя известного китайского композитора, сочинившего гимн КНР, содержат элемент эр (耳*Ěr*) «ухо».

Подобные антропонимы могут быть двусложными или трехсложными, когда иероглиф фамилии «раскладывается» либо на один, либо на два элемента – двусложное имя.

В некоторых случаях этот иероглифический принцип работает наоборот – иероглиф фамилии является простым и становится составной частью иероглифа имени. Например, Вэй Вэй (魏巍) досл. «высокий, возвышающийся»; Ван Куан (王匡*Wáng Kuāng*) досл. «князь помогает»; Юй Сюй (于吁*Yú Xū*) – псевдоним писателя Юй Южэня (于右任*Yú Yòurèn*); Линь Бинь (林彬*Lín Bīn*) досл. «гармоничный, наделенный внутренними и внешними качествами»; У Бинь (武斌 *Wǔ Bīn*) досл. «гармоничный, изящный по облику и благородный по натуре»; Цзин Ин (景影 *Jǐng Yǐng*) досл. «отражение пейзажа»; Цю Юэ (丘岳 *Qiū Yuè*) досл. «горная вершина»; Ван Цзюэ (王珏 *Wáng Jué*) досл. «парные самоцветы»; Ван Ци (王琪 *Wáng Qí*) досл. «самоцвет, драгоценный камень»; Тянь Линань (田力男 *Tián Lìnán*) досл. «сила в поле – мужчина»; Бай Шуйцюань (白水泉*Bái Shuǐquán*) досл. «белая вода – источник».

Иероглифы фамилии и имени могут содержать одинаковые смысловые элементы (морфограммы). Чаще всего этот объединяющий фамилию и имя общий элемент один. Например, имя Лю Шахэ (流沙河 *Liú Shāhé*) досл. «река из плывучих песков, дюн», в котором все три знака содержат морфограмму «вода (氵)». Имя и фамилия антропонима Лу Цзин (鲁鲸 *Lǔ Jīng* досл. «кит») содержат морфограмму «рыба (鱼)». Знаки антропонима Ян Шулинь (杨树林*Yáng Shùlín* досл. «лес тополей») содержат общий элемент «дерево (木)». Имя Цуй Вэй (崔嵬 *Cuī Wéi* досл. «вершина горы; высокий, величественный») имеет общий элемент «гора (山)», Ван Ян (汪洋 *Wāng Yáng*) досл. «безбрежный океан, необъятное море» (также обр. о сильном произведении, великодушии,

широкой натуре) и общий элемент – «вода (氵)», Чжан Сюань (张弦 *Zhāng Xián*) досл. «натянуть тетиву» и элемент «оружие лук (弓)».

Китайский иероглиф – сложное системное образование, строящееся по определенным правилам. В современном китайском языке выделяют несколько структур иероглифов: «лево-право», «верх-низ», «внутренний – внешний», «обхватывающая» и т.д. Нередко люди подбирают имя таким образом, чтобы знаки фамилии и имени были одинаковы с точки зрения структуры. Например, в антропонимах Ян Ян (杨扬 *Yáng Yáng*) досл. «тополь высится вверх»; Ван Ван (汪旺*Wāng Wàng*) досл. «водная ширь блестит» фамилии и имена похожи с точки зрения формы, элементы сложного иероглифа располагаются согласно структуре «лево-право». Примерами этой же структуры являются: Чэнь Чжэнь (陈阵 *Chén Zhèn*) досл. «расставлять в боевом порядке, выстраивать в стройные ряды»; Юй Шэ (余佘*Yú Shé*) досл. «остаток, излишек»; Лян Лян (粱粱 *Liáng Liáng*) досл. «просо, пшено»; Вань Фан (万方 *Wàn Fāng*) досл. «все страны, всюду; исключительный»; Ван Ван (汪旺 *Wāng Wàng*) досл. «блестящая водная ширь»; Ван Цянь (王千 *Wáng Qiān*) досл. «тысячу лет княжествовать»; Лун Ю (龙尤 *Lóng Yóu*) досл. «особенный дракон».

Антропонимы, знаки которого обладают смешанной структурой: Не Цзин (聂晶 *Niè Jīng*) досл. «шепот хрусталя»; Не Лэй (聂磊 *Niè Lěi*) досл. «шепот камней»; Не Хуэй (聂卉 *Niè Huì*) досл. «шепот трав». Имена с полуобхватывающей структурой – Бао Сюнь (包旬 *Bāo Xún*); Бао Дянь (包甸 *Bāo Diān*); со структурой «внутренний-внешний»: Го Юань (国园 *Guó Yuán*); Го Туань (国团 *Guó Tuán*).

Анализ китайских антропонимов показал, что фамилия и имя могут представлять собой единое семантическое (иногда фонетическое и графическое) целое. Это сочетание фамилии и имени может представлять собой как одно двух- или трехсоставное слово или словосочетание. Дополнительный анализ на предмет определения структур таких сочетаний (атрибутивные, глагольно-объектные и т.д.) не входит в задачи данного исследования и представляет отдельную грамматическую проблему.

Случаи полного совпадения апеллятива и антропонима следует рассматривать не как омонимию (Суперанская / Superanskaya 1973, Теория / Teoriya 1976, Митрошкина / Mitroshkina 1995), а как особый языковой механизм, возможный в условиях изолирующего строя грамматики и наличия идеографической письменности. Речь идёт дополнительных функциях языковых единиц.

На наш взгляд, апеллятив и совпадающий с ним по форме оним – одно слово, а не омонимы как утверждается в ономастической теории. Вне контекста слово выступает в первичном значении, в первичной функции. В результате же помещения этого слова в определенные условия (контекст), на первый план выдвигается какая-то одна из потенциально заложенных в него функций, остальные же (вторичная) при этом не исчезают, а сосуществуют (существуют в потенции).

Как известно, понимая под функцией «реализуемое назначение языковой единицы», А. В. Бондарко предлагает различать два типа функций языковых единиц: функции-потенции и функции-реализации. «Первые обусловливают возможное / допустимое употребление языкового знака, характеризуют его назначение. Вторые связаны с той реальной ролью, которую играет единица языка в высказывании» (Бондарко / Bondarko 2002: 341). Собственность в языке с изолирующим строем грамматики и наличием идеографической письменности представляет собой своеобразную «функцию-потенцию».

По мнению В. Г. Гака, появление вторичных функций языковых элементов, а, следовательно, и косвенных номинаций, связано с общей асимметрией языкового знака, которая, в свою очередь, может рассматриваться как частное проявление общей свойственной человеку к переносному использованию всего того, что он создает, к использованию орудий и других артефактов в несобственной функции. «Перенос функции имеет место, во-первых, потому что средства номинации (номинанты) ограничены в своем количестве, тогда как объекты подлежащие номинации бесчисленны» (Гак / Gak 1998: 322).

Человеку во многих случаях удобнее пользоваться прежним орудием в новой функции, исходя, конечно, из особенностей орудия или сходства функций, чем создавать новое. Так и в области номинации человек склонен использовать существующие языковые элементы для обозначения новых объектов, «опираясь на некоторые сходные черты самих объектов, на взаимосвязи между ними» (Гак / Gak 1998: 323). Так создаются многочисленные метонимические и метафорические переносы (Greimas 1970: 14, цит. по Гак / Gak 1998: 323).

В результате, можно говорить о совершенно специфичной традиции, сложившейся в Китае, которую можно назвать скорее ономасиологической, нежели ономастической. Как известно, ономасиология «изучает все единицы языка с точки зрения осуществления ими номинативной, или репрезентативной функции и, в частности, занимается вопросами номинативной техники и способами формирования единиц номинации разного уровневого статуса, а также неодинаковых по способу представления действительности в знаках языка» (ЛЭС / LES 1990: 345). В отличие от такого раздела языкознания как ономастика, который изучает собственные имена.

СПИСОК ЦИТИРУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Бондарко 2002: Бондарко, А. В. *Теория значения в системе функциональной грамматики: на материале русского языка*. Москва: Языки славянской культуры. [Bondarko 2002: Bondarko, A. V. *Teoriya znacheniya v sisteme funkcional'noj grammatiki: na materiale russkogo yazyka*. Moskva: YAzyki slavyanskoj kul'tury.].

Гак 1998: Гак, В. Г. *Языковые преобразования*. Москва: Школа «Языки русской культуры». [Gak 1998: Gak, V. G. *YAzykovye preobrazovaniya*. Moskva: SHkola «YAzyki russkoj kul'tury».].

Крушинский 2006: Крушинский, А. А. *Логика древнего Китая*: дис. … д-ра филос. наук: 09.00.07. Москва. [Krushinskij 2006: Krushinskij, A. A. *Logika drevnego Kitaya*: dis. … d-ra filos. nauk: 09.00.07. Moskva.].

Лосев 1990: Лосев, А. Ф. *Философия имени*. Москва: Издательство Московского университета. [Losev 1990: Losev, A. F. *Filosofiya imeni*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta.].

Лосев 1991: Лосев, А. Ф. *Философия. Мифология. Культура*. Москва: Политиздат. [Losev 1991: Losev, A. F. *Filosofiya. Mifologiya. Kul'tura*. Moskva: Politizdat.].

Лотман 1992: Лотман, Ю. М. *Избранные статьи, I–III*. Том I. Статьи по семиотике и типологии культуры. Таллин: Александра. [Lotman 1992: Lotman, YU. M. *Izbrannye stat'i I–III*. Tom I. Stat'i po semiotike i tipologii kul'tury. Tallin: Aleksandra.].

Лотман 2000: Лотман, Ю. М. *Семиосфера*. С-Пб.: Искусство-СПБ. [Lotman 2000: Lotman, YU. M. *Semiosfera*. S-Pb.: Iskusstvo-SPB.].

Лю Юань 2004: Лю Юань. *Цюймин: чжунгожэнь цюймин минмин ваньцюаньшоуцэ*. Пекин: Издательство Хайчао. [Liú Yuán. *Qǔ míng: Zhōngguó rén qǔ míng mìngmíng wánquán shǒucè*. Běijīng: Hǎicháo chūbǎn shè.] [刘元。取名:中国人取名命名完全手册. -北京:海潮出版社.].

ЛЭС = Ярцева, В. Н. (гл. ред.): *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Сов. Энциклопедия. 1990. [LES = YArceva, V. N. (gl. red.): Lingvisticheskij enciklopedicheskij slovar'. Moskva: Sov. Enciklopediya. 1990.].

Маковский 1996: Маковский, М. М. *Язык. Миф. Культура: Символы жизни и жизнь символов*. Москва: Институт русского языка им. В. Виноградова. [Makovskij 1996: Makovskij, M. M. *YAzyk. Mif. Kul'tura: Simvoly zhizni i zhizn' simvolov*. Moskva: Institut russkogo yazyka im. V. Vinogradova.].

Митрошкина 1995: Митрошкина, А. Г. *Личные имена бурят*. Иркутск: Иркутский государственный университет. [Mitroshkina 1995: Mitroshkina, A. G. *Lichnye imena buryat*. Irkutsk: Irkut'skij gosudarstvennyj universitet.].

Словарь 2019 = Шишмарёва, Т. Е., Хамаева, Е. А., Терехова, Н. В., Домашевская, Д. М. *Словарь этимологий базовых знаков китайской письменности*. Иркутск: Издательство Иркутского государственного университета. 2019. [Slovar' 2019 = SHishmaryova, T. E., Khamaeva, E. A., Terekhova, N. V., Domashevskaya, D. M. *Slovar' etimologij bazovyh znakov kitajskoj pis'mennosti*. Irkutsk: Izdatel'stvo Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta. 2019.].

Суперанская 1973: Суперанская, А. В. *Общая теория имени собственного*. Москва: Наука. [Superanskaya 1973: Superanskaya, A. V. *Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka.].

Теория 1986 = Суперанской, А. В., Сталтмане, В. Э., Подольской, Н. В., Султанова, А. Х. (ред.): *Теория и методика ономастических исследований*. Москва: Наука. 1986. [Teoriya 1986 = Superanskoj, A. V., Staltmane, V. E., Podol'skoj, N. V., Sultanova, A. H. (red.): *Teoriya i metodika onomasticheskih issledovanij*. Moskva: Nauka. 1986.].

Топорова 1996: Топорова, Т. В. *Язык в зеркале культуры: древнегерманские двучленные имена собственные*. Москва: Языки русской культуры. [Toporova 1996: Toporova, T. V. *YAzyk v zerkale kul'tury: drevnegermanskie dvuchlennye imena sobstvennye*. Moskva: YAzyki russkoj kul'tury.].

Топорова 2006: Топорова, Т. В. На пути от имени нарицательного к имени собственному в мифопоэтической модели мира: др.-исл. Hallr «камень» в Старшей Эдде. – *Вопросы ономастики*, 3 (2006), 19−26. [Toporova 2006: Toporova, T. V. Na puti ot imeni naricatel'nogo k imeni sobstvennomu v mifopoeticheskoj modeli mira: dr.-isl. Hallr «kamen'» v Starshej Edde. – *Voprosy onomastiki*, 3 (2006), 19 – 26.].

Хамаева 2012: Хамаева, Е.А. *Антропонимы в ономастической системе мифологического типа*: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Иркутск. [Khamaeva 2012: Khamaeva, E.A. *Antroponimy v onomasticheskoj sisteme mifologicheskogo tipa*: dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Irkutsk.].

Хамаева 2019: Хамаева, Е.А. *Китайские антропонимы*. М.: Издательский дом ВКН. [Khamaeva 2019: Khamaeva, E.A. *Kitajskie antroponimy*. M.: Izdatel'skij dom VKN.].

Чжан Цзялинь 2002: Чжан Цзялинь. *Циминсюэ*. Хух-хото: издательство Внутренняя Монголия. [Zhāngjiālín 2002: Zhāngjiālín. Qǐmíng xué. Hū hé tǔ tè tè nèiménggǔ rénmín chūbǎn shè.], [张家林 2002：张家林. 起名学. 呼和土特特内蒙古人民出版社.].

Revisiting Chinese Anthroponyms: The Surname and First Name are Semantically, Phonetically, and Graphically Related

Elena Khamaeva

Abstract: The purpose of the article is to describe and analyze the Chinese anthroponym as a complete semantic (sometimes graphic and phonetic) whole when taken with the surname and first name. The article also approaches the question of the semantic and functional significance of the Chinese surname in comparison with the first name, the issue of using the phonetic and graphic capabilities of the language to reconcile the surname and first name as part of an anthroponym. The object of the research is Chinese surnames and names. The subject is the phenomenon of semantic, phonetic and graphic coordination of the signs of the surname and first name within the Chinese anthroponym, as well as a linguistic phenomenon, when the ability to be a proper name is potentially embedded in a common noun. The hypothesis of the research may be the assumption that the linguistic phenomenon, when the anthroponym completely coincides with the appellative, is not a homonymy, but an additional function of the appellative. The secondary nominative function of a common noun is its ability to be a proper name.

Keywords: Chinese names, proper noun, family name, grammatical function

Khamaeva Elena, PhD
Department of Chinese, Vietnamese, Thai, Laotian languages
MGIMO University
Moscow, Russia
e-mail: hamaeva2003@mail.ru; e.khamaeva@my.mgimo.ru

Лични имена, образувани от основата *бог-*, в историческата и съвременната българска антропонимия*

Мая ВЛАХОВА-АНГЕЛОВА

1. Увод

В рамките на проекта „Личните имена в България в началото на XXI век“ е предвидено да се изследват имената на новородените деца включително и с оглед на тяхното имеобразуване, за да се установи дали традиционните български имена са все още желани и престижни. Детайлното проучване на съвременното състояние на системата на българските лични имена в началото на XXI в. изисква да се посочи какви преномени продължават да се срещат като имена на новородени (а не изобщо в съвременния антропонимикон), каква е тяхната фреквентност, както и дали и/или по какъв начин се осъвременяват, напр. чрез употребата на определени суфикси (както това се наблюдава при производните на името *Иван*). Както е известно, антропонимите, образувани от основата *бог-*, са сред най-архаичните в българската личноименна система. Наследни още от най-дълбока древност, те продължават и до днес да бъдат част от състава на антропонимикона. Това изследване има за цел да се проучат тези имена в синхронен план, като се анализира съвременната честота на антропонимите и тяхната вариантност, и същевременно се проследи и тяхното развитие в историята на българската антропонимия. Изхождайки от факта, че в началото на XXI в. преномените *Божидар* и *Божидара* са изключително популярни сред новородените, допускаме, че в днешно време е налице възраждане на имената, съдържащи основата *бог-*.

2. Методи на изследването

Макар имената, образувани от основата *бог-*, многократно да са попадали в обсега на научния интерес на славистите и ономастите по различни поводи, това проучване има за цел да се изследва най-вече тяхното присъствие в съвременната българска личноименна система. Доколкото имената се

* Изследването е проведено в рамките на проекта „Личните имена в България в началото на XXI в.“, финансиран от ФНИ, № КП-06-Н-40/10 от 10. 12. 2019 г.

разглеждат и в диахронен план, това се прави, за да се придобие представа за тяхното място в историята на българската антропонимия. Подобно специално изследване върху българските лични имена, мотивирани от основа *бог-*, до момента не е правено, доколкото ни е известно. За целта се разчита на традиционни методи като сравнително-историческия, етимологичния, семантичния, а също така и на статистически методи (количествени анализи). Семантичният и словообразувателният анализ се използват както в диахрония, така и в синхрония с цел да се ексцерпират самите преномени, да се извлекат данни относно имеобразуването в миналото и днес и да се посочат най-предпочитаните структурни типове имена в началото на XXI в. Сравнително-историческият метод се прилага при диахронния анализ, за да се проследи развитието на този вид имена в историята на българската антропонимия. Количествените анализи се прилагат по отношение единствено на съвременните антропонимни данни, включени в изследването, но не и в диахрония. За сравнение на съвременните данни за фреквентността на имената с такива от по-стари периоди служат публикуваните в научната литература сведения. Въз основа на статистически анализи се извлича информация за честотата на подложените на анализ имена в началото на XXI в. в трите най-големи града на страната – София, Пловдив и Варна. Допълнително само за 2008 г. и 2018 г. се измерва и сравнява процентът на преномените, образувани от основа *бог-*, спрямо цялата съвкупност от имената на новородените в даден град, както и техният процент спрямо броя на имената, включени в съответния корпус[2]. Статистическите анализи на преномените, показващи честотата им на разпространение в началото на XXI в., са основа, върху която се правят някои изводи за бъдещото им присъствие в българския антропонимикон.

2.1. Използвани данни

Синхронното изследване обхваща официални данни за имената на новородените деца през 2008, 2009, 2010, 2014 и 2018 г. в градовете София, Пловдив и Варна – общо 15 корпуса с имена. Списъците са предоставени от НСИ за целите на изследването и съдържат сведения за пола на децата (с изключение на 2014 г.), годината на раждане, града, в който са родени (регистрирани), както и за броя на децата, получили дадено име. Част от използваните данни са пълни и съдържат всички имена, включително и антропонимите с единична[3] и двойна референция. В добавка са използвани и публично достъпните предварителни данни, оповестявани периодично от НСИ, представящи класацията на личните имена на новородените в България за периода 2007 – 2020 г. (вж. графика № 1). При диахронния анализ се използват данни, публикувани в различни

[2] Корпусите за 2009, 2010 и 2014 г. са пълни, а тези от 2008 и 2018 г. съдържат само имената с най-малко 3 референции. По силата на регламента за защита на личните данни и Закона за статистиката, чл. 25 вече не е възможно да бъде обявена информация за имената с единична и двойна употреба.

[3] Вж. бележка № 1.

антропонимни речници, както и сведения за състава на личните имена сред българското население в различни исторически периоди, публикувани в исторически и демографски трудове.

3. Лични имена, образувани от основа *бог-*, в българската именна традиция

3.1. Състав на имената

Проучванията на славянската древност дават сведения, че личните имена, образувани от именната основа *бог-*, са сред най-архаичните и са разпространени сред всички славянски народи (Miklosich 1927). Тези антропоними имат характерното за индоевропейските езици имеобразуване – едноосновни и двуосновни, като вторите преобладават. В тях именната основа *-бог* може да се явява и като първа, и като втора част, напр. *Bogumil*, *Dadzibog* (Miklosich 1927: 34). Семантиката на основата *бог-* е пределно ясна, още повече че тя има паралели в редица други древни именни системи: dêva, θεός, ans, gott (Miklosich 1927). М. Петков ги разглежда като отделна семантична група антропоними в старобългарската личноименна система, чийто етимон е апелатив, тясно свързан с религията, т.е. дума, назоваваща *божество*, и привежда един единствен пример – *Богомил*[4] (Петков / Petkov 2009: 206). Макар да не съдържат в себе си име на конкретно божество, те представляват теофорни по своята същност имена, образувани от славянската дума за божество в най-общ смисъл. Е. Бреза определя този тип антропоними като *имена-изречения* (Satznamen), които по своята същност са пожелания и са характерни са праиндоевропейските и семитските народи (Breza 2008: 105).

[4] В друга своя статия М. Петков коментира и названието *Дажбог*, което той не смята за теоним, т.е. име на соларно божество от първостепенна важност в източнославянската митология, бога на светлината, бог слънце, персонаж, чиито следи са запазени и в сръбския фолклор – в епическите песни за Крали Марко, както и в сръбската приказка за Дабог / Дайбог / Даба, което дава основание да се предполага праславянският произход на името и образа на Даждьбог (Славянская мифология / Slavjanskaja mifologija < https://inslav.ru/images/stories/pdf/2002_Slavjanskaja_mifologija.pdf.>, 11.01.2021.). С известна несигурност той го тълкува като остатък от цяла система теофорни имена (подобно на ЛИ *Лада*), станала непродуктивна при приемането на християнството от южните славяни и по-късно отмряла (Петков / Petkov 2006: 27 – 28, вж. също Тасева / Taseva 2008: 226 за ЛИ *Ладош*). На подобно мнение и Л. Мошински, който смята, че е невъзможно от културологична гледна точка едно и също образувание да функционира като сакрално и профанно име, а го определя като пожелание, поздрав, погрешно възприето от староруските духовници като теоним (Moszyński 2006: 252-253). Тълкуването на името като *dadjь-bogъ ‘даващ бог’ (Urbańczyk 1991) също е спорно. Съществуват и други хипотези за неговия произход и значение, но те засягат изясняването на първата част на името (Гусева / Guseva 1970: 335 – 336, Moszyński 2006: 251).

След приемането на християнството личните имена, мотивирани от основата *бог-*, лесно се преосмислят в съзвучие с християнската представа за единствения бог. Те много бързо стават част от доктрината на християнската религия[5] и по този начин си осигуряват трайно място в личноименните системи на всички славяни и на българите респективно. Не е без значение и фактът, че чрез делото на светите братя Кирил и Методий е „преборена“ триезичната догма, което най-вероятно довежда до увеличаване на разнообразието от теофорни имена, образувани чрез славянската основа *бог-*, като еквиваленти на множеството гръцки християнски имена, твърде рано, непосредствено след християнизацията[6], напр. *Богдан* // *Теодиси(й)* < гр. Θεοδόσιος, *Божидар* // *Теодор / Тодор* < гр. Θεόδωρος, *Боголюб* // *Теофил* < Θεόφιλος и под.

Сред най-рано засвидетелстваните писмено имена на славянски вождове във византийски и други извори от VI и VII в. няма нито едно, съдържащо основата *бог-* (Ковачев / Kovachev 1982, Петков / Petkov 2006, Пахомова / Pakhomova 2012). Антропонимните данни за славяните на Балканите от предписмения, а и от по-късни периоди, запазени във византийски документи, не отразяват етническата принадлежност на носителите им и в научната литература се разглеждат извън границите на средновековните славянски държави (Дуйчев / Duychev 1962, Тасева / Taseva 2008). Все пак гръцката транскрипция на тези имена нерядко отразява някои специфични черти, характерни за отделните славянски езици на Балканите, напр. загубата на падежите в българския език (Вин / Vin 2011: 57).

Най-рано документираното име, за което се приема, че е носено от българка, е *Богомила* – една от дъщерите на княз-Борисовия пратеник Сѫдькъ в Италия през 867 г., спомената в Чивидалското евангелие (Иванов / Ivanov 1933). Досега предположението на Й. Иванов не е оспорено в научната литература. Най-ранният запис на друг антропоним – *Богдан,* е от X в., включен в именника на Й. Заимов (Заимов / Zaimov 1988).

За разпространението на имената с основа *бог-* сред българите в късното Средновековие и в периода XVI–XVII в. разполагаме с повече сведения, ексцерпирани от различни писмени документи – кирилски, гръцки,

---

[5] Сходен процес протича и при старогерманските имена, които съдържат първа съставка *Gotes-* и *Himil-* (Kohlheim 2013: 59), но не и тези, съдържащи основа гер. **ansu* ‘бог, божество’ (Петков / Petkov 2009: 205). М. Петков пояснява, че независимо от идентичната семантика на двата апелатива **ansu* и **goþ* ‘божество в най-общ смисъл’ първият е бил значително по-разпространен в езическата епоха и затова съзнателно е табуизиран от християнството (пак там).

[6] Впрочем и Й. Иванов отбелязва, че споменатото в Чивидалското евангелие име *Богомила* е превод на гръцкото, „каквито имена се явяват доста по-късно при другите славяни и немците“ (Иванов 1933: 630). За сравнение подобни процеси, свързани със заменяне на християнските имена с латински, гръцки и еврейски произход с техни домашни еквиваленти, протичат и другаде, но доста по-късно, напр. в Германия едва в епохата на Реформацията: *Gotthold* < Johannes, *Fürchtegott* < Thimotheus, *Gottlieb* < Amadeus (Kohlheim 2013: 72).

османотурски (напр. Заимов / Zaimov 1988, Гандев / Gandev 1989, Милев / Milev 1921), а в последно време данните за имената се обогатяват с публикуването на новите османотурски архиви, влезли в научно обращение. От тях е добре известно, че разнообразието на имената е твърде голямо, като „в живия език се употребяват обикновено със скъсени или прекъснати форми, напр. ... *Божко* от *Божидар* и пр.“ (Вайганд / Weigand 1926: 3 – 4).

В началото на XX в. започва целенасоченото изучаване на българската антропонимия, което води до издаването на първия речник на личните имена от Г. Вайганд, последвано от още няколко други именници през XX в. и в началото на XXI в. Въз основа на тези речници е съставена таблица № 1, която показва общия брой на имената, образувани от основата *бог-*, съдържащи се във всеки един от тях.

речник	Вайганд (1926)	Илчев (1969)	Заимов (1988)	Ковачев (1995)	Радева (2020)
времеви обхват	кр. XIX – нач. XX в.	кр. XIX – ср. XX в.	VI – XX в.	1890 – 1980 г.	нач. XXI в.
брой имена	33	63	154[7]	96[8]	54

Таблица 1. Брой на имената, образувани от основата *бог-*

Ще си позволим да се спрем по-подробно на именника на Й. Заимов, тъй като той съдържа най-стария пласт имена, ексцерпирани от множество писмени паметници и документи. Той е най-богатият източник на информация за архаичната българска антропонимия и е безценен, тъй посочва периода (века), в който са регистрирани най-старите писмено засвидетелствани имена. В него са поместени 154 имена – 95 антропонима с вариант на основата *бог-* и 59 бр. с вариант *бож-*, като присъстват следните словообразователни типове – двуосновни (МЛИ: *Богодал*, *Боготвор*, *Божирад*; ЖЛИ: *Боголюба*, *Богомира*, *Божимира* и пр.), съкратени (МЛИ: *Богдо*, *Божо*; ЖЛИ: *Бога*, *Богда*), прости суфиксално образувани (МЛИ: *Богом*, *Богор*, *Богут*, *Божай*, *Божен*; ЖЛИ: *Богана*, *Богалина*, *Божила*, *Божия* и т.н.), умалителни (МЛИ: *Богде*, *Богле*, *Боженко*, *Божанче*, *Божичко*; ЖЛИ: *Богутка*, *Божелка*, *Божилка*, *Божка* и под.).

[7] В бройката не са включени многобройните съкратени имена, които Й. Заимов също извежда от лични имена с основа *бог-*, напр. *Бодо*, *Боко*, *Боно*, *Бото*, *Боцо*, *Бочо*, *Бошо* и под. Част от тях обаче биха могли да бъдат производни и на други имена като *Бошо* < Богдан, Борис, Боян, Богомил (Заимов / Zaimov 1988: 31).

[8] В бройката не са включени съкратените ЛИ, които са възможни хипокористики от *Богдан* и под.

От останалите антропонимни речници единствено тези на Ст. Илчев и Н. Ковачев съдържат някои по-нови образувания, появили се по-късно в нашата личноименна система – в първия 6 на брой, а във втория – 29, напр. *Боги*, *Боголеп*, *Божидор* (Илчев / Ilchev 2012); *Богомило*, *Богород*, *Божив*, *Бождарина*, *Божилин* (Ковачев / Kovachev 1995).

3.1. Честота на употреба на имената с основа *бог-* в българската историческа антропонимия

По отношение на честотата на разпространение на имената с основа *бог-* българската историческа антропонимия разполага със значително по-малко данни, при това публикувани тук-там в различни трудове. Тъй като все още не са изготвени бази данни със засвидетелстваните в различни епохи и в различни писмени източници антропоними, тяхната статистическа обработка остава непостижима. Доколкото ни е известно, статистически данни, базирани на изворов материал, са публикувани от Л. Тасева, отнасящи се за XIII и XIV в., от Хр. Гандев – за XV в. и от Н. Милев – за XVII в.[9] В своите демографски изследвания Е. Грозданова използва значително по обем количество ЛИ от XVI и XVII в., като дори засяга въпроса за тяхното разнообразие и строеж, но не привежда статистически данни за честотата им (Грозданова, Андреев / Grozdanova, Andreev 1986; Грозданова / Grozdanova 1989). Макар че изследваните от Л. Тасева антропонимни данни произхождат от по-широк ареал, включително от територии, извън обитаваните от българското население, според нас нейните изводи могат безпроблемно да се отнесат и към състоянието на българския антропонимикон по онова време. Самата авторка заключава, че „не е случаен фактът, че повечето имена не само са общи за южнославянския ономастикон, но имат паралели и в източно- и южнославянските езици“ (Тасева / Taseva 2008: 232). Данните за XIII и XIV в., изложени от нея, показват, че основата *бог-* е сред най-използваните етимони: „производните от този корен включват 32 различни имена, в т.ч. 6 двукоренни, с над 57 употреби“ (Тасева / Taseva 2008: 226).

Изследването на османотурските данъчни документи от XV в. представя малко по-различна картина. Имената с основа *бог-* не са посочени сред най-често срещаните – тези, образувани от основите *Рад-*, *Драг-*, *Стан-*, *Добр-* и *Брат-*, но присъстват в именника[10]. Личното име *Богослав* (XV в.) е приведено в списъка на „сравнително редките“ двусъставни имена, за които Хр. Гандев предполага, че отдавна са станали архаични и неактуални (Гандев / Gandev

[9] Те са базирани на: славяноезични документи – главно манастирски типици и дарствени грамоти от XIII и XIV в., издадени от сръбски средновековни владетели или от местни феодали, чиито земи са обхващали територии на днешна Македония, Сърбия и Косово (Тасева / Taseva 2008); турски данъчни документи (Гандев / Gandev 1989) и списъци на католическата пропаганда (Милев / Milev 1921).

[10] Хр. Гандев посочва, че целият репертоар съдържа над 100 други имена, повечето от които с по 1-2 или 3-4 варианта (Гандев / Gandev 1989:171).

1989: 169). Н. Милев, в своето изследване за имената на българите павликяни, отново включва основата *бог-* в списъка на най-продуктивните етимони (Милев / Milev 1921: 146).

Известни данни за честотата на имената с основа *бог-* за периода от средата на XIX до началото на XX в.[11] дава и Г. Вайганд, макар те да не са статистически, а да са под формата на коментари по отношение на конкретни антропоними. В своя речник той пише: „*Богомир*, *Богослав*, *Богослов* – имат същите прекъснати форми като *Богдан*, но за разлика от него са остарели и редки“ (Вайганд / Weigand 1926: 17).

Първият честотен антропонимен речник у нас – този на Н. Ковачев (1987) и разширеният му вариант от 1995 г., съдържат подробни данни за фреквентността на личните имена в периода 1890 – 1980 г. Речникът дава информация за честотата на ЛИ в различните десетилетия и региони, като от него могат да се установят пиковете в разпространението на конкретни антропоними. От него става ясно, че нито един преномен, съдържащ основата *бог-*, не попада сред 40 най-разпространени имена в перида 1890 – 1980 г.

4. Резултати от синхронното изследване на имената, съдържащи основата *бог-*

4.1. Общ брой антропоними в изследваните корпуси

Таблица № 2 показва общия брой на всички антропоними, образувани от основата *бог-*, които бяха ексцерпирани от изследваните 15 корпуса. От нея се вижда, че той не е особено голям. Най-много имена са регистрирани в София през 2010 г. – 15, защото в столицата традиционно се раждат най-много деца, а най-малко – в Пловдив през 2008 г. – едва 2. Трябва да отбележим, че данните за 2008 и 2018 г. не са пълни и затова броят на имената в съответните корпуси е по-малък. Важно е да се спомене, че значителна част от имената се повтарят във всички градове, както и през отделните години. Ето защо крайният брой на личните имена, ексцерпирани от 15-те корпуса, е едва **34**. Този брой е твърде малък, ако се има предвид разнообразието от имена, които е привел Й. Заимов. Ако се съпостави обаче с броя на имената, включени в най-новия антропонимен речник на П. Радева от 2020 г. (вж. таблица 1), представящ антропонимикона в началото на XXI в., се вижда, че ексцерпираните имена съставляват 62% от преномените, образувани от основата *бог-*, в него. По отношение на сътношението МЛИ и ЖЛИ става ясно, че ЖЛИ преобладават, т.е. 14 МЛИ срещу 20 ЖЛИ (вж. таблица № 3).

[11] В самия речник не е точно указано, но от заявеното от Г. Вайганд в предговора може да се заключи, че включените в него имена са именно от периода на втората половина на XIX и началото на XX в., тъй като са ексцерпирани от Найден-Геровия речник и „разни сборници и вестници“.

Град	**Година**	**Общо ЛИ**[12]	**МЛИ**	**ЖЛИ**
София	2008	5	3	2
Варна	2008	4	2	2
Пловдив	**2008**	**2**	**1**	**1**
София	2009	14	5	9
Варна	2009	10	3	7
Пловдив	2009	7	3	4
София	**2010**	**15**	**7**	**8**
Варна	2010	10	4	6
Пловдив	2010	8	4	4
София	2014	12	6	6
Варна	2014	8	4	4
Пловдив	2014	8	3	5
София	2018	5	3	2
Варна	2018	3	2	1
Пловдив	2018	3	2	1

Таблица 2. Брой на имената, съдържащи основа *бог-*, по градове и години

Мъжки ЛИ	**Женски ЛИ**
Богдан	*Богдара*
Богомил	*Богомила*
Богослав	*Божидара*
Божан	*Божана*
Божен	*Богдана*
Божидар	*Божена*
Божийдар	*Богиния*
Божил	*Богумила*
Божимир	*Божидария*
Божин	*Божия*
Божко	*Богиня*
Богдан-Емануил	*Богия*

[12] Таблицата показва броя ЛИ, образувани от основата *бог-*, а не броя референции на всеки антропоним в съответния корпус.

Богомил Симеон	*Богосвета*
Божен-Теодор	*Богоя*
	Божедара
	Божанка
	Божина
	Божидара-Лилия
	Божидара Мария
	Божидара-Симона

Таблица 3. Общ списък на всички ексцерпирани имена, съдържащи основа *бог-*

4.2. Честота на употреба на личните имена, образувани с основа *бог-*

В последните години НСИ регуляно оповестява предварителни данни за най-предпочитаните имена в цялата страна (НСИ / NSI, https://www.nsi.bg/bg, 10.01.2021)[13]. От тях става ясно, че два преномена от изследваните тук присъстват трайно в по-предните позиции на класацията, като заемат между 10. и 25. място – *Божидар* и *Божидара* (вж. графика 1).[14] В таблица № 4 са включени най-често срещаните антропоними с основа *бог-* в изследваните корпуси. Както се вижда, това са три МЛИ – *Божидар*, *Богдан*, *Богомил*, и четири ЖЛИ – *Божидара*, *Богдана*, *Богомила* и *Божана*. Останалите ЛИ, които са обект на изследването (вж. таблица № 3), имат единични референции и повечето от тях се срещат само в отделни корпуси. Данните показват, че и в трите проучени града имената *Божидар* и *Божидара* имат най-висока честота, т.е. това са най-предпочитаните имена с основа *бог-* (вж. таблица 4)[15]. Техните употреби варират между 14 и 145 в отделните корпуси (за Божидар) и между 5 и 91 (за Божидара). Останалите преномени заемат 2. и 3. позиция, като в различните градове и години има известни предпочитания ту към един, ту към друг антропоним.

Ако сравним информацията за честотата на ЛИ *Божидар* и *Божидара* от настоящото изследване с по-стара, отнасяща се за XX в., става ясно, че тези два преномена изживяват своеобразен бум в началото на XXI в. Данните на Н. Ковачев показват постепенното нарастване на честотата на тези два преномена от края на XIX в. до 80-те години на XX в., но нито един от тях не попада сред 40-те най-популярни имена. Публикуваната от М. Ангелова-Атанасова статистика за фреквентността на ЛИ в края на предходното столетие (в периода

[13] Те включват първите позиции от именната класация, а не цялата класация.

[14] В периода 2016 – 2019 г. нито един от двата преномена не попада сред първите 10 позиции, публикувани от НСИ, и затова не разполагаме с данни за тези години. През 2020 г. *Божидар* е на 13 място в страната.

[15] Буквите под имената показват града.

1980 – 1990 г.) потвърждава тази тенденция – *Божидар* заема 65. позиция в честотния списък на имената на новородените в България, а *Божидара* – едва 300. позиция! (Ангелова-Атанасова / Angelova-Atanasova 2001). Вероятно не без значение за настоящата „бърза кариера“ на двата антропонима е и фактът, че в днешно време оригиналните гръцки варианти (*Теодор* и *Теодора*) са дори още по-предпочитани в България (НСИ / NSI, https://www.nsi.bg/bg, 10.01.2021).

Що се отнася до другите антропоними, по-старите данни показват, че техният залез не е изненадващ, а също е плод на постепенно протичащ процес през целия XX в. Например, *Богдан* заема едва 145. позиция през предпоследното десетилетие на XX в. (като пикът в неговата употреба е през 30-те и 40-те години на XX в.); *Богомил* – 151. позиция (и отново пикът му е през 30-те години на XX в.) (Ангелова-Атанасова / Angelova-Atanasova 2001). При ЖЛИ през XX в. най-разпространен е бил антропонимът *Божана*, заемащ 240. позиция (с пик през 30-те години на века), следван от *Богдана* на 268. позиция (Ангелова-Атанасова / Angelova-Atanasova 2001). Тази тенденция на спад в предпочитанията към имената, съдържащи основа *бог-*, както е известно, се дължи на целенасочено прокарваната в България политика на атеизъм и забрана на религията, отразила се и върху избора и начина на именуване на децата (по-подробно по темата вж. Кръстева-Благоева / Krasteva-Blagoeva 1999).

Графика 1

	2008		2009		2010		2014		2018	
1.	Божидар С/В/П	Божидара С/В/П	Божидар С/В/П	Божидара С/В/П	Божидар С/В/П	Божидара С/В/П	Божидар С/В/П	Божидара С/В/П	Божидар С/В/П	Божидара С/В/П
2.	Богдан С/В	Божана С/В	Богомил С Богдан В/П	Божана С/В/П Богдана В Богомила В	Богдан С/В/П	Божана С/П Богомила В/П Богдана П	Богдан С/П Богомил В	Божана С/П Богомила В/П Богдана П	Богдан С/В Богомил П	Божана С
3.	Богомил С		Богдан С Богомил В	Богдана С Богомила П	Богомил С/В		Богомил С/П Богдан В	Богдана С Божана В	Богомил С	
4.				Богомила С/П				Богомила С		

Таблица 4. Най-често срещаните антропоними с основа *бог-* в изследваните корпуси

Таблица № 5, на свой ред, показва процентното съотношение между имената, образувани от основа *бог-*, спрямо останалите имена през 2008 и 2018 г. От нея се вижда, че те представляват незначителен дял от общата съвкупност на антропонимите в даден град и година, като този дял е малко по-висок при МЛИ. Става още ясно, че Пловдив е градът, където имената, образувани от основата *бог-*, представляват най-голям процент от имената на новородените. Това може да се интерпретира като поредното доказателство, че от трите най-големи града именно в Пловдив именуването е най-консервативно. Този факт е установен и по-рано в други проувания (Чолева-Димитрова, Янев / Choleva-Dimitrova, Yanev 2015).

Град	**Година**	**% спрямо общия брой МЛИ**	**% спрямо броя МЛИ, включени в корпуса**	**% спрямо общия брой ЖЛИ**	**% спрямо броя ЖЛИ, включени в корпуса**
Варна	2008	1,3%	1,6%	0,5%	0,6%
Варна	2018	1,2%	1,4%	0,9%	1,2%
Пловдив	2008	1,3%	1,6%	0,5%	0,7%
Пловдив	2018	2,0%	2,5%	1,1%	1,5%
София	2008	1,6%	1,8%	0,5%	0,6%
София	2018	1,4%	1,5%	1,1%	1,1%

Таблица 5. Процентно съотношение между имената, образувани от основа *бог-*, и останалите ЛИ

4.3. Структурни типове имена, образувани от основа *бог-*

Словообразователният анализ на ексцерпираните антропоними ни дава представа за тяхното образуване. Както се вижда от таблица № 3, преобладават имената от два словообразователни типа. Очаквано, двуосновните антропоними са много добре представени и в мъжките, и в женските си варианти, напр. *Богдан/а*, *Богомил/а*, *Божидар/а*. Регистрирани са и два архаични преномена: *Богослав* и *Божимир*. Две ЖЛИ заслужават особено внимание – *Богосвета* досега не е регистрирано освен в неговия мъжки вариант единствено в речника на Ст. Илчев – *Богосвѐт*, м. – Синод. именник (Илчев / Ilchev 2012: 100). Вероятно името се появява под влияние на силно изразената в последно време тенденция към предпочитание на имена с втори компонент *-свет(а)* (Чолева-Димитрова, Янев / Choleva-Dimitrova, Yanev 2015); *Богдара*, на свой ред, е неоантропоним, образуван в съответствие с всички езикови закони по подобие на старинните ЛИ *Богдана*, *Богдат*, т.е. без съединителна гласна между двете основи. Подобно име с много рядка употреба има у Ковачев – *Богдарин* < Бого и Дарин (Ковачев / Kovachev 1995: 78).

Следва да се отбележи, че корпусите съдържат и няколко двуосновни антропонима, чието образуване и/или правопис е нетипично, що се отнася до вида на съединителната гласна: *Бож**ий**дар*, *Бог**у**мила*, *Бож**е**дара*[16]. Тук вероятно става въпрос за съзнателно търсена екстравагантност.

Вторият добре представен тип имена са простите суфиксални анропоними. Част от тях са добре познати имена, образувани с помощта на традиционните антропонимни суфикси *-ан/а*, *-ен/а*, *-ин/а* или *-ил*. Те се срещат и в мъжките си, и в женските си варианти: *Божан/а*, *Божен/а*, *Божин/а*, а други само като мъжки: *Божил* или само като женски: *Богоя*, *Божия* (последните два преномена, впрочем, са доста архаични). И сред суфиксалните имена е регистриран един неоантропоним – женското име *Богия*, което е образувано от основата *бог-* и суфикса *-ия* без смекчаване на основата. Това име е добре да бъде разглеждано едновременно с други два антропонима – *Богиния* и *Божидария*, тъй като и трите се явяват осъвременени варианти на стари имена: *Богия* вм. *Божия*, *Богиния* вм. *Богиня* и *Божидария* вм. *Божидара*. Важно е да се отбележи, че най-голямо разнообразие от имена, образувани с този суфикс, привежда Н. Ковачев – *Богдания*, *Богомилия*, *Божания*, *Божидария*, *Божиния*, *Божия*.[17]

В изследваните корпуси бяха регистрирани и 6 двойни преномена, съдържащи като първи компонент име с основа *бог-*: *Богомил Симеон*, *Божидара Мария*, *Божидара-Симона*, *Божен-Теодор*, *Богдан-Емануил*, *Божидара-Лилия.*

---

[16] У Ковачев е регистрирано личното име *Божедар*, което той обяснява като народно от *Божидар* (Ковачев / Kovachev 1995: 80).

[17] А също и такива с други по-съвременни суфикси като *Богалена*, *Богдалина*, *Божилин*, което може да се обясни с факта, че към средата на XX в. ЛИ, образувани с от основата *бог-*, са най-популярни и това води до появата на техни по-съвременно звучащи варианти.

Тяхната поява е част от една тенденция, проявила се едва в началото на XXI в., когато двойните имена увеличават своя дял в българската личноименна система (Чолева-Димитрова, Данчева / Choleva-Dimitrova, Dancheva 2018). Преди това единствено Н. Ковачев привежда две имена: *Богодарин* и *Богоемилия*, които обаче основателно определя като двуосновни, а не като копулативни[18]. Прави впечатление, че ЛИ, образувани от основата *бог-*, винаги се явяват като първи елемент в двойното име и че сред ексцерпираните антропоними нито един не съдържа като втори конпонент чуждо име, т.е. неадаптирано в българската личноименна система, напр. *Йоанна-Каролена*, *Мариян-Дариуш* или *Радостин-Дейвид*.

Имената, образувани с умалителни суфикси, са представени единствено от преномените *Божко* и *Божанка*. Не са регистрирани антропоними, образувани от съкратени основи, свързани с корена *бог-*, които изобилстват в някогашната ни личноименна система.

4. Изводи

Основните изводи от това изследване са в две посоки: 1) относно съвременната честота на употреба на анализираните антропоними и 2) тяхното разнообразие. Става ясно, че в началото на XXI в. имената, образувани от основа *бог-*, са твърде редки. Две ЛИ правят изключение – *Божидар* и *Божидара*, които са най-харесваните имена от този клас, при това са еднакво предпочитани във всички изледвани селища. Те имат множество референции във всеки от 15-те изследвани корпуса, което ни дава основание да смятаме, че тези два преномена ще запазят своето място в нашата личноименна система и занапред. Други пет традиционни български ЛИ – *Богомил/а*, *Богдан/а*, *Божана*, съставляват втората група оними – тези с относително стабилна употреба, но техните рефенции се ограничават между 1 и 13 в отделните корпуси. Това показва, че в следващите години има вероятност тези преномени да изпаднат в групата на застрашените от изчезване имена. В последната група – тази на рядко срещаните преномени, попадат имената с единична референция и спорадична поява в отделни корпуси (останалите 27 екцерпирани оними). Част от тези имена са редки, поради факта, че са архаични и/или непрестижни, напр. *Богоя*, *Божин/а*, *Божко* и др. Сред тях обаче има и два антропонима, които биха могли да се окажат възраждащи се имена – *Богослав* и *Богосвета*, тъй като в настоящия момент има засилена тенденция на предпочитание към подобен тип двуосновни имена.

По отношение на разнообразието от имена, образувани от основата *бог-*, може да се заключи, че преобладават традиционните имена. Регистирани са само два двуосновни неоантропонима – *Богдара* и *Богосвета*. Към неоантропонимите биха могли да се причислят и други две ЖЛИ: *Богия* и *Богиния*, образувани с помощта на суфикса *-ия*, който е особено разпространен в днешно време.

[18] Понякога двойните имена също се изписват слято.

В заключение трябва да изтъкнем, че не се потвърждава първоначалното ни предположение, че в началото на XXI в. има завръщане към имената с основа *бог-*, продиктувано от отпадането на забраните, свързани с религията, след обществено-политическите промени през 1989 г.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Breza 2008: Breza, Ed. Współczesne polskie imiona, kontynuujące staropolskie dwuczłonowe imiona osobowe (ciąg alfabetyczni L – M). – *Onomastica slavogermanica*, 27 (2008), 105 – 119.

Kohlheim 2013: Kohlheim, V. Christlich motivierte Ruf- und Vornamengebung im deutschen Sprachbereich vom Mittelalter bis heute. – *Onoma*, 48 (2013), 59 – 87 DOI: 10.2143/ONO.48.0.3223614.

Miklosich 1927: Miklosich, Fr. *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*. Heidelberg: Carl Winters.

Moszyński 2006: Moszyński, L. Zagadka staropołabskiej teonimii: czy rzeczywiście *Czarnobóg* Helmolda był prasłowiańskim szatanem? In: Janyšková, I., Karlíková, H. (red.): *Studia etymologica Brunensia*, 3 (2006), 251 – 262.

Urbańczyk 1947 / 1991: Urbańczyk, S. *Religia poganskich Slowian*, przedruk 1991: *Dawni Slowianie, wiara i kult*, Wroclaw – Warszawa – Krakow: Zakład narodowy Im. Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Ангелова-Атанасова: 2001. *Личните имена у българите (1981-1990). Състояние и проблеми на съвременните български лични имена.* Велико Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий“. [Angelova-Atanasova: 2001. *Lichnite imena u balgarite (1981-1990). Sastoyanie i problemi na savremennite balgarski lichni imena.* Veliko Tarnovo: UI „Sv. Sv. Kiril i Metodiy“.].

Вайганд 1926: Вайганд, Г. *Българските собствени имена. Произход и значения*. София: „Т. Ф. Чипев“. [Weigand 1926: Weigand, G. *Balgarskite sobstveni imena. Proizhod i znachenia*. Sofia: „T. F. Chipev“.].

Вин 2011: Вин, Ю. Я. Некоторые спорные проблемы изучения крестьянской антропонимики византийских актов XIII – XV веков. – *Славяноведение*, 4 (2011), 54 – 64. [Vin 2011: Vin, YU. YA. Nekotorye spornye problemy izucheniya krest'yanskoj antroponimiki vizantijskih aktov XIII – XV vekov. – *Slavyanovedenie*, 4 (2011), 54 – 64.].

Гандев 1989: Гандев, Хр. *Българската народност през XV век: Демографско и етнографско изследване.* Второ преработено изд. София: „Наука и изкуство“. [Gandev 1989: Gandev, Hr. *Balgarskata narodnost prez XV vek: Demografsko i etnografsko izsledvane*. Vtoro preraboteno izd. Sofia: „Nauka i izkustvo“.].

Грозданова 1989: Грозданова, Е. *Българската народност през XVII век. Демографско изследване.* София: „Наука и изкуство“. [Grozdanova 1989: Grozdanova, E. Balgarskata narodnost prez XVII vek. Demografsko izsledvane. Sofia: Nauka i izkustvo.].

Грозданова, Андреев 1986: Грозданова, Е., Андреев, Ст. *Българите през XVI век.* София: Издателство на Отечествения фронт. [Grozdanova, Andreev 1986: Grozdanova, E., Andreev, St. Balgarite prez XVI vek. Sofia: Izdatelstvo na Otechestveniya front.].

Гусева 1970: Гусева, Н.Р. К вопросу о значении имен некоторых персонажей славянского язычества. В: Никонов, В.А. (от. ред.): *Личные имена в прошлом, в*

настоящем, будущем. Москва: Наука. [Guseva 1970: Guseva, N.R. K voprosu o značenii imen nekotoryx personažej slavjanskogo jazyčestva. V: Nikonov, V.A. (ot. red.): *Ličnye imena v prošlom, v nastojaščem, buduščem*. Moskva: Nauka.].

Дуйчев 1962: Дуйчев, И. Славянски местни и лични имена във византийските описни книги. – *Известия на Института за български език*, кн. 8 (1962). [Duychev 1962: Duychev, Iv. Slavyanski mestni i lichni imena vav vizantiiskite opisni knigi. – *Izvestiya na Instituta za balgarski ezik*, kn. 8 (1962).].

Заимов 1988: Заимов, Й. *Български именник*. София: БАН. [Zaimov 1988: Zaimov, Y. *Balgarski imennik*. Sofia: BAN.].

Иванов 1933: Иванов, Й. Българските имена в Чивидалското евангелие. В: *Сборник в чест на проф. Любомир Милетич*. София: БАН. [Ivanov 1933: Ivanov, Y. Balgarskite imena v Chividalskoto evangelie. V: *Sbornik v chest na prof. Lyubomir Miletich*. Sofia: BAN.].

Илчев 1969: Илчев, Ст. *Речник на личните и фамилните имена у българите*. София: БАН, второ издание 2012: Изток-Запад. [Ilchev 2012: Ilchev, St. Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite. Sofia: BAN, vtoro izdanie 2012: Iztok-Zapad.].

Ковачев 1982: Ковачев, Н. *Българска ономастика. Наука за собствените имена.* Велико Търново: „ВТУ „Кирил и Методий“. [Kovachev 1982: Kovachev, N. *Balgarska onomastika. Nauka za sobstvenite imena.* Veliko Tarnovo: „VTU „Kiril i Metodiy“.].

Ковачев 1995: Ковачев, Н. *Честотно-етимологичен речник на личните имена.* Велико Търново: „ПИК“. [Kovachev 1995: Kovachev, N. *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena*. Veliko Tarnovo: „PIK“.].

Кръстева-Благоева 1999: Кръстева-Благоева, Ев. *Личното име в българската традиция.* София: АИ „Проф. М. Дринов”. [Krasteva-Blagoeva 1999: Krasteva-Blagoeva, Ev. *Lichnoto ime v balgarskata traditsiya.* Sofia: AI “Prof. M. Drinov”.].

Милев 1921: Милев, Н. Български лични и семейни имена от 17 в. – *Известия на народния етнографски музей в София*, 1 (1921), 3-4, 140 – 171. [Milev 1921: Milev, N. Balgarski lichni i semeyni imena ot 17 v. – *Izvestia na narodnia etnografski muzey v Sofia*, 1 (1921), 3-4, 140 – 171.].

НСИ <https://www.nsi.bg/bg>, 10.01.2021 [*NSI* <https://www.nsi.bg/bg>, 10.01.2021.].

Пахомова 2012: Пахомова, С. М. Еволюція антропонімних формул у слов’янських мовах. Видання 2-ге, доповнене і перероблене. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. [Pakhomova 2012: P͡akhomova, S. M. Evoliu͡tsi͡ia͡ antroponimnykh formul u slov’i͡ans′kykh movakh. Vydanni͡a 2-he, dopovnene i pereroblene. Uzhhorod: Vydavnyt͡stvo Oleksandry Harkushi.].

Петков 2006: Петков, М. Към проблема за най-старите славянски лични имена в Извори за българската история. – *Състояние и проблеми на българската ономастика*, т. 8, 20 – 37. [Petkov 2006: Petkov, M. Kam problema za nay-starite slavyanski lichni imena v Izvori za balgarskata istoriya. – *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*, t. 8, 20 – 37.].

Петков 2009: Петков, М. Някои предварителни наблюдения върху семантиката на именните основи в старовисоконемските и в старобългарските славянски антропоними. – *Състояние и проблеми на българската ономастика* (2009) Том 9 Брой 1, 193 – 212. [Petkov 2009: Petkov, M. Nyakoi predvaritelni nablyudenia varhu semantikata na imennite

osnovi v starovisokonemskite i v starobalgarskite slavyanski antroponimi. – *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika* (2009) Tom 9 Broy 1, 193 – 212.].

Радева 2020: Радева, П. *Нов речник на личните имена у българите*. София: Изд. на БАН „Проф. М. Дринов“. [Radeva 2020: Radeva, P. *Nov rechnik na lichnite imena u balgarite*. Sofia: Izd. na BAN „Prof. M. Drinov“.].

Славянская мифология. Энциклопедический словарь. Изд. 2-е. Москва: Международные отношения, 2002. [*Slavjanskaja mifologija. Ènciklopedičeskij slovar'*. Izd. 2-e. Moskva: Meždunarodnye otnošenija, 2002.].< https://inslav.ru/images/stories/pdf/2002_Slavjanskaja_mifologija.pdf.>, 11.01.2021.

Тасева 2008: Тасева, Л. Именувањето в средновековна Македония. – В: *XXXIV научна конференција на XL меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура* (Охрид 13.-30. VIII 2007). Лингвистика. Скопје, 2008, 223 – 235. [Taseva 2008: Taseva, L. Imenuvaneto v srednovekovna Makedoniya. – V: *XXXIV nauchna konferentsiya na XL megyunaroden seminar za makedonski yazik, literatura i kultura* (Ohrid 13.-30. VIII 2007). Lingvistika. Skopje, 2008, 223 – 235.].

Чолева-Димитрова, Данчева 2018: Чолева-Димитрова, А., Данчева, Н. Личните имена в София и Варна през 2014 година. – *Проблеми на социолингвистиката*, 13 (2018), 122 – 128. [Choleva-Dimitrova, Dancheva 2018: Choleva-Dimitrova, A., Dancheva, N. Lichnite imena v Sofia i Varna prez 2014 godina. – *Problemi na sotsiolingvistikata*, 13 (2018), 122 – 128.].

Чолева-Димитрова, Янев 2015: Чолева-Димитрова, А., Б. Янев. *Съвременната българска антропонимна система (мода на личните имена)*, ч. 1. София- Пловдив: Хоризонти. [Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: Choleva-Dimitrova, A., B. Yanev. *Savremennata balgarska antroponimna sistema (moda na lichnite imena)*, ch. 1. Sofia-Plovdiv: Horizonti.].

СЪКРАЩЕНИЯ

ЖЛИ – женски лични имена

ЛИ – лични имена

МЛИ – мъжки лични имена

Personal Names Derived from *bog-* in Historical and Contemporary Bulgarian Anthroponymy

Maya Vlahova-Angelova

Abstract: This study aims at investigating a certain type of Bulgarian personal names – derived from the Proto-Slavic stem *bog-* ‘god-’ – synchronically and diachronically. Its departing point is the rapidly increasing popularity of two particular anthroponyms, both of the kind that allows us to hypothesize they are again becoming trendy in our day. The study is based on quantitative (statistical) and linguistic analyses. The historical development of the anthroponyms in question has been presented in detail, and some inferences have been made regarding their frequency in the past. Special emphasis is placed on the analysis of the names’ frequency in the beginning of the 21st century. Thus, the excerpted prenomina are

divided into 3 groups according to their frequency. The present day diversity of names is also investigated in comparison to their variety in previous periods. The analyses show that except for two prenomina – *Bozhidar* and its female variant *Bozhidara*, the rest of the names derived from the stem *bog-* are rather rarely registered as names of newborns, hence are likely to be forgotten in the future.

Keywords: forenames, frequency, synchronic, diachronic, historical anthroponymy

Assoc. Prof. PhD Maya Vlahova-Angelova
Institute for Bulgarian Language "Prof. Lyubomir Andreychin"
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: mvlahova@ibl.bas.bg

Насоки на славистичните и полонистичните антропономастични изследвания в Университета „Адам Мицкевич“ в Познан в периода 2013 – 2021 г.

Патрик БОРОВЯК

Славистичните и полонистичните антропономастични постижения на учените от Факултета по полска и класическа филология бяха представени в България преди 9 години по време на конференцията „Славянска и балканска ономастика“ (13 – 15 септември 2012 г., гр. Велико Търново) и публикувани една година по-късно като статия със заглавие „Насоки на ономастични изследвания на полската и южнославянските филологии на Университет „Адам Мицкевич“ в Познан в сборника „*Състояние и проблеми на българската ономастика*“, т. 13, бр. 1, редактиран от Людвиг Селимски (вж. Sarnowska-Giefing & Sieradzki & Borowiak 2013). Минало е почти десетилетие от тази публикация, следователно си струва да се каже какво бе публикувано през това време в областта на антропонимията и върху кои нейни аспекти се фокусират учените от Познан.

Поради сложната структура на Университета „Адам Мицкевич“ в Познан, който е разделен на множество факултети, в момента могат да се посочат два водещи центъра, занимаващи се със славистични ономастични изследвания. Това са Факултетът по полска и класическа филология и Неофилологическият факултет. В първия изследванията в областта на антропонимията се провеждат в Института по полска филология (Катедра по съвременен полски език и ономастика, под ръководството на проф. Магдалена Граф), и в Института по славянски филологии (Катедра по южнославянски езици, под ръководството на проф. Мариола Валчак-Миколайчак и Катедра по западнославянски езици и литератури, под ръководството на проф. Мечислав Баловски). На това място искам да отбележа, че двата гореспоменати института работят паралелно в рамките на един факултет, тъй като в Полша няма традиция за включване на националната филология (в случая полската) в по-големи славистични структури.

Във втория – Неофилологическия факултет, също така има две звена. Факултетът по руска и украинска филология провежда изследвания, свързани с източнославянските езици и литератури (Катедра по руски език, под ръководството на проф. Анджей Нарлох и Катедра по украинистика, под

ръководството на проф. Ярослав Полишчук). В този факултет се осъществяват антропономастични изследвания в областта на полската антропонимия от проф. Юстина Валковяк от Катедрата по езикова политика и изследвания на малцинствата от Института по ориенталистика.

За да се представят основните тенденции, свързани с антропономастичните изследвания, провеждани в нашия Университет, трябва да се обърне внимание на факта, че от няколко години се очертават две водещи тенденции сред по-голямата част от полските ономасти. Това се отнася и за полонистичната общност на Университета „Адам Мицкевич“ в Познан. Първата тенденция е свързана с наследството на видни полонисти и слависти, занимавали се с ономастика, а именно с приложна антропонимия, втората – с развиващата се непрекъснато и радваща се на голям интерес сред изследователите литературна антропонимия. В първата област трябва да се обърне внимание на постиженията и публикациите на И. Сарновска-Гифинг и нейните сътрудници и последователи от Института по полска филология на Университета „Адам Мицкевич“. Географският фактор е очевиден и определящ в тези разработки, така че не е изненадващо, че в тази област най-често се провеждат изследвания, свързани с фамилните имена на жителите на град Познан и област Велкополска с акцент върху антропонимията от XVI – XVIII в. Би трябвало преди всичкото да се спомене колективният труд под ръководството на И. Сарновска-Гифинг *Słownik nazwisk mieszkańców Poznania XVI-XVIII wieku*, том 1 A-F, том 2 G-N (Sarnowska-Giefing 2011-2014). Въз основа на него, както и на избрани магистърски работи, А. Шерадзки написа труд *Poznańskie derywaty nazwiskowe XVI-XVIII wieku* (Sieradzki 2013). Противно на традицията, авторът третира като фамилни деривати единствено тези имена, които са били подложени на процес на деривация, така че обектът на изследвне се свежда до фамилни имена със суфикси: *-ski*, *-owski*, *-ewski*, *-eński*, *-ewicz*, *-owicz*, както и такива със суфикси и основа *-k*, например -ек или -ак.

Малгожата Руткевич-Ханчевска публикува статия, посветена на славянската антропонимия, в *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online*, а също така отделя място за имена и фамилни имена в нейнаия труд за начина на създаване на онимите (Rutkiewicz-Hanczewska 2020 https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-slavic-languages-and-linguistics-online/*-COM_034763).

Дългогодишният професор от нашия факултет, Богдан Валчак, също е сред авторите с принос в изследването на антропонимията, който през последното десетилетие се фокусира върху историческо-лингвистични изследвания, интерпретиращи собствените или фамилните имена в по-широк езиков контекст (Walczak 2017).

Ева Новак-Пастерска е авторка на книгата *Antroponimia złotników poznańskich XVI-XVIII wieku. Studium onomastyczno-kulturowe* (Nowak-Pasterska 2020), в която подробно анализира около двеста фамилни имена на познански златари, членове на някогашния местен занаятчийски еснаф. През 2021 г. авторката получи награда, връчвана от кмета на град Познан, за най-добър

дисертационен труд, чиято тема е свързана с града. Е. Новак-Пастерска е и съавторка заедно с Магдалена Граф на доклада *Nazwiska delegatów na Polski Sejmu Dzielnicowy w 1918 roku. Komentarz onomastyczny*, изнесен по време на конференцията по случай 100-годишнината на Полския окръжен парламент в Познан от 1918 г. Всички гореспоменати публикации показват, че има още много да се изследва в областта на антропонимията в исторически контекст (Graf & Nowak-Pasterska 2020).

Магдалена Граф през последното десетилетие се фокусира върху изследвания, свързани с литературната ономастика. Нейната монография *Literackie nie-nazywanie*. *Onomastykon współczesnej prozy polskiej* (Graf 2015) е книга за литературния текст, разглеждан от гледна точка на неговия онимичен слой – един от елементите му са и имената на литературните герои. Останалите публикации на М. Граф от последното десетилетие също така се фокусират върху литературната онимия, по-рядко приложната (виж анекса).

Сред учените слависти в Университета „Адам Мицкевич“, посветили се на южнославянските езици, с антропонимия се заниват, макар и рядко, Мариола Валчак-Миколайчакова и Патрик Боровяк. Първата изследователка преди всичко е популяризаторка на разработки, свързани с личните и фамилните имена, въпреки че през последните години те по-често засягат литературна антропонимия, напр. *Imiona i nazwiska znaczące w powieści Miljenko Jergovicia "Srda śpiewa o zmierzchu w Zielone Świątki"* и други. Освен това М. Валчак-Миколайчакова с екипа си е създала изследователска група, провеждаща проучвания, включително и теренни, свързани с култа към свети Трифон. Досега са публикувани два сборника, в които П. Боровяк е публикувал статии по антропонимия: *Tryfon w bułgarskim i macedońskim systemie antroponimicznym* (Borowiak 2017) и *Najpopularniejsze nazwiska od podstawy Trifun/Tripun/Trivun w chorwackim systemie antroponimicznym* (Borowiak 2018).

Сред познанските бохемисти с лични имена се занимават М. Баловски и Р. Сливка, въпреки че това не е тяхната водеща област на научен интерес. През последните години са пубикувани статии за имената на полските владетели, антропоними от полско-чешката гранична зона (регион на Моравски Варата) или чешки фамилни имена, производни от имената на дървета и храсти (Balowski 2019; 2020; Sliwka 2021). На това място следва да се спомене и списание *Bohemistyka*, издавано от Института по славянска филология, където могат да се намерят повече статии за чешката антропонимия, написани от полски и чуждестранни бохемисти.

С изследване на източнославянската антропонимия в гореспоменатия Неофилологически факултет на Университета „Адам Мицкевич“ се занимава Божена Хринкевич-Адамских, която в момента се фокусира върху словообразуването на староруски лични имена. Тя е публикувала две статии по тази тема (Hrynkiewicz-Adamskich 2015; 2020). Освен това през последните години тя се занимава с процеса на оформяне и стабилизиране на руски фамилни имена или източнославянски местни названия, мотивирани от лични имена и техните функции (Hrynkiewicz-Adamskich 2018; 2019). Сред познанските

украинисти с антропонимични проблеми се занимават още Тетяна Космеда, която разглежда антропонимите като част от изследванията си, свързани с езика на пресата; Доминика Янчура и Марта Абузарова-Стетсула, занимаващи се преди всичко с украински фамилни имена, фамилни имена от полско-украинската гранична зона и полски фамилни имена в Украйна (вж. докторската дисертация на М. Абузарова-Стетсула *Polskie nazwiska mieszkańców Drohobycza końca XVIII i początku XIX wieku na tle wschodniosłowiańskim* (Abuzarova 2014 https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/10991/1/M.%20Abuzarowa.%20Praca%20doktorska%20%2B%20streszczenie.pdf).

Юстина Валковяк от Института по ориенталистика от много години провежда изследвания в областта на личните и фамилните имена и езиковата политика, а също така проучва антропоними от полско-литовската гранична зона, т.е. полски и литовски лични и фамилни имена, както и литовски по произход фамилни имена на поляци. Тя е авторка на много публикации от тази област (виж анекса).

Всички гореспоменати университетски единици провеждат семинари, където се създават все нови дипломни работи, свързани с приложната и литературната антропонимия. Разработките се публикуват написани на отделните славянски езици, а също така и на полски език, а информация за тях може да бъде намерена в електронните бази на Университета „Адам Мицкевич“ (виж анекса).

Бих искал да добавя, че в продължение на няколко десетилетия в Полша се провежда Международна ономастична конференция, по време на която се изнасят доклади, свързани с ономастиката и нейните направления. Университетът „Адам Мицкевич“ в Познан беше домакин на XIX Международна ономастична конференция през 2014 година, в която взеха участие над 120 души от Полша и чужбина. Много от представените там статии засягат антропонимията от културологична гледна точка. Повечето от резултатите от изследванията са публикувани в обемния (849 страници) сборник *Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji* (2015), редактиран от И. Сарновска-Гифинг, М. Баловски и М. Граф.

Посоката и перспективите на бъдещите търсения в областта на антропономичните изследвания ще следват постигнатото до сега в двете основни направления, а именно да се продължат регионалните историко-езикови изследвания, както и свързаните със съвременния език на медиите, включително и интернет, и литературната антропонимия.

АНЕКС

По-важни славистични и полонистични антропонимни изследвания, проведени в Униеристета „Адам Мицкевич“ в периода 2013 – 2021 г.

Abuzarova 2013: Abuzarova M. Metryčni knygy – džerel'na baza onomastyčnyh doslidžen′ (na prykladi parafij Shidnoji Galyčyny). – *Studia Ukrainica Posnaniensia*, (2013), 1, 5 – 9.

Abuzarova 2016: Abuzarova, M. Християнські елементи в польському антропоніміконі польсько-українського прикордоння кінця XVIII – поч. XIX ст. In: Abramowicz, Z., Korotkich, K., (Eds.): *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich.* Seria III. Język – Literatura – Kultura – Historia, том I. Chrześcijaństwo w literaturze i języku. Białystok: Prymat, 207 – 219.

Adam Mickiewicz University Archiwum Prac Dyplomowych: <https://apd.amu.edu.pl/catalogue/>, data na dostap 25.03.2021.

Adam Mickiewicz University Repository: <ttps://repozytorium.amu.edu.pl/>, data na dostap 25.03.2021.

Adam Mickiewicz University Research Portal: <https://researchportal.amu.edu.pl/>, data na dostap 25.03.2021.

Balowski 2019: Balowski, M. Měško nebo Dago, Dobrava nebo Doubravka – jména prvního polského vládce a jeho české manželky. – *Bohemistyka* XIX/2 (2019), 181 – 193.

Balowski 2020: Balowski, M. Anthroponyms of the Polish-Czechborder area (The Moravian Gate). – *Bohemistyka* XX/4, (2020), 587 – 600.

Banderowicz 2013: Banderowicz, K. *Nazwiska nowych obywateli poznańskich na podstawie Ksiąg przyjęć do prawa miejskiego (1575–1793)*, Poznań: Wydawnictwo Rys.

Borowiak 2017: Borowiak, P. Tryfon w bułgarskim i macedońskim systemie antroponimicznym. In: Dymczyk, R. (Ed.): *Święty Tryfon w kulturze Słowian*, Poznań: Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM, 153 – 169.

Borowiak 2018: Borowiak, P. Najpopularniejsze nazwiska od podstawy Trifun/Tripun/Trivun w chorwackim systemie antroponimicznym. In: Walczak-Mikołajczak, M., Mikołajczak, A.W., (Eds.): Święty Tryfon w kulturze europejskiej, Poznań: Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM, 157 – 167.

Borowiak & Sarnowska-Giefing & Sieradzki 2013: Borowiak P., Sarnowska-Giefing I., Sieradzki A., Kierunki badań onomastycznych na filologii polskiej i filologiach południowosłowiańskich UAM. – Състояние и проблеми на българската ономастика, 13 (2013), 444 – 463.

Czasopismo „Bohemistyka”: <http://www.bohemistyka.pl/>, data na dostap 25.03.2021.

Funkcje nazw własnych w kulturze i komunikacji, I. Sarnowska-Giefing, M. Balowski, M. Graf (Eds.), Poznań 2015.

Graf 2015: Graf, M. Moda imiennicza i jej literackie reminiscencje (na przykładzie polskiej prozy współczesnej). In: Olchowa, G., Balowski, M. (red.): *Języki słowiańskie w procesie przemian*, Banska Bystrica: Uniwerzita Mateja Bela, 127 – 139.

Graf 2017: Graf, M. Onimiczny rysopis postaci, czyli o czym nie zawsze pamiętają literaturoznawcy (na przykładzie literatury socrealistycznej i antysocrealistycznej). In: Graf, P., Cieliczko, M., (Eds.): *Roz-poznanie. Filologiczne demony Wojciecha Wielopolskiego*, Poznań: Instytut Naukowo-Wydawniczy MAIUSCULA, 219 – 231.

Graf 2018: Graf M. Słowianie czy Europejczycy? Kilka uwag o imionach nadawanych współcześnie w Polsce. – Научни трудове, том 56, кн. 1, сб. А, (2018) – филология, 2018 – language and literature, 250 – 262.

Graf 2018: Graf, M. Od wieloimienności do bezimienności, czyli postać nie-nazwana. Onomasty literackiego uwagi o postaci i postaciowaniu. In: Krawczyk-Łaskarzewska A.,

Bruszewska-Przytuła D., Przytuła, P. (Eds.): *Postać w kulturze wizualnej. Том 1: Ujęcia literackie*, Olsztyn: Katedra Filologii Angielskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 23 – 38.

Graf 2021: Graf M. Imiona słowiańskie we współczesnym polskim antroponomastykonie (w kontekście fenomenologicznej koncepcji Bernharda Waldenfelsa). – *Prace Językoznawcze* 2021/1.

Graf & Nowak-Pasterska 2020: Graf, M., Nowak-Pasterska, E. Nazwiska delegatów na Polski Sejm Dzielnicowy w 1918 roku. Komentarz onomastyczny. In: Gulczyński, A. (Eds.): *W przededniu Powstania – od Polskiego Sejmu Dzielnicowego do przyjazdu Paderewskiego*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Hrynkiewicz-Adamskich 2013: Hrynkiewicz-Adamskich B. Drevnerusskie antroponimy ot nazvanij po rodu zanâtij v kontekste tradicionnoj slavânskoj obrâdnosti". In: Ksenicz, A., Stasińska, P., Bielniak, N., Urban-Podolan, A. (Eds.): *Epoka a literatura i język w Słowiańszczyźnie Wschodniej*, Zielona Góra: oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, 321 – 332.

Hrynkiewicz-Adamskich 2014: Hrynkiewicz-Adamskich B. O uwarunkowaniach procesu kształtowania się i stabilizacji rosyjskich nazwiska. – *Poznańskie Studia Polonistyczne, Seria Językoznawcza,* 2014, том 21 (41), z. 1, 49 – 61.

Hrynkiewicz-Adamskich 2015: Hrynkiewicz-Adamskich B. Wschodniosłowiańskie nazwy miejscowe motywowane przez nazwy osobowe i ich funkcje (ujęcie diachroniczne). – *Onomastica* LIX, (2015), 247 – 259.

Hrynkiewicz-Adamskich 2015: Hrynkiewicz-Adamskich, B. Drevnerusskie mužskie otapellâtivnye antroponimy, obrazovannye putëm paradigmatičeskoj derivacii. – *Studia Rossica Posnaniensia,* 40/2 (2015), 93 – 107.

Hrynkiewicz-Adamskich 2016: Hrynkiewicz-Adamskich B. Nowe imiona w antroponimii rosyjskiej po 1917 roku. In: Zemszał P., Halili R., Głuszkowski M. (Eds.): *Doświadczenie komunizmu – pamięć i język*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika , 95 – 112.

Hrynkiewicz-Adamskich 2016: Hrynkiewicz-Adamskich B., O nekotoryh aspektah proprial'noj intertekstualizacii v svete novejših issledovanij. – *Studia Rossica Posnaniensia* XLI, (2016), 289 – 303.

Hrynkiewicz-Adamskich 2018: Hrynkiewicz-Adamskich, B. Zastosowanie ilościowo-jakościowej metody statystyki lingwistycznej w badaniach siedemnastowiecznego zasobu męskich chrześcijańskich imion osobowych północnej Rosji (na 90. rocznicę urodzin Profesora Wasilija Daniłowicza Bondaletowa). – *Onomastica* LXII (2018), 183 – 202.

Hrynkiewicz-Adamskich 2019: Hrynkiewicz-Adamskich, B. Wstępne uwagi o typach i cechach językowych nazwisk szlachty powiatu lidzkiego w XIX wieku. In: Rygorowicz-Kuźma, P., Rutkowski, K. (Eds.): *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 263 – 283.

Hrynkiewicz-Adamskich 2020: Hrynkiewicz-Adamskich, B., Z wkładu przedstawicieli poznańskiej szkoły onomastycznej w badania nad antroponimią słowiańską: o staroruskich dwuczłonowych imionach osobowych i ich derywatach. In: Rutkiewicz-Hanczewska, M., Walkowiak, J. (Eds.): *Wielkopolska nazwami opisana*, Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne", 121 – 161.

Hrynkiewicz-Adamskich 2021: Hrynkiewicz-Adamskich, B., Apostoł Andrzej – osoba i imię. – *Studia Rossica Posnaniensia* XVLVI/1 (2021), 85 – 99.

Janczura 2017: Janczura D. Антропонімна орнаменталіка в мові сучасної газети. – *Modern Philology: relevant issues and prospects of research*, (2017), 192 – 195.

Janczura 2019: Janczura D. Псевдонім у системі онімів: його статус, типи й функції (аналіз особливостей творення псевдонімів сучасних українських письменників). – *Studia Ukrainica Posnaniensia*, vol. 7, (2019) 1, 115 – 121.

Kosmeda & Janczura & Mytnik 2017: Kosmeda T., Janczura D., Mytnik I.*, Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej (XVI–XVII wiek). – Acta Onomastica*, vol. 60, 2 (2019), 289 – 296.

Kosmeda & Janczura & Mytnik 2017: Kosmeda T., Janczura D., Mytnik I.*, Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI–XVII wieku. – Onomastica*, vol. 63 (2019), 323 – 328,

Modern Philology: relevant issues and prospects of research, 4 (2017), 192–195.

Niewulis-Grablunas & Walkowiak 2019: Niewulis-Grablunas J., Walkowiak J., Nazwiska nieurzędowe mniejszości litewskiej w Polsce – dziedzictwo językowo-kulturowe pogranicza polsko-litewskiego. – *Acta Baltico-Slavica: [rocznik poświęcony kontaktom słowiańsko-bałtyjskim w dziedzinie historii, językoznawstwa i kultury materialnej]*, vol. 43, (2019), 23 – 40.

Nowak 2013: Nowak, E. Z problematyki kształtowania się polskich nazwisk. Model odmiejscowy na –ski w antroponimii poznańskiej XVII i XVIII wieku. – Kwartalnik Językoznawczy 3 (2013), 11 – 24.

Nowak 2014: Nowak E. Typy motywacyjne nazwisk poznaniaków i ich funkcjonowanie w wybranych rejestrach podatkowych z XVII i XVIII wieku. – *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza*, том 21 (2014), 41, z. 1, 185 – 195.

Nowak 2017: Nowak, E. Identyfikacja chłopców w księgach poznańskiego cechu złotników jako świadectwo rzemieślniczej tradycji onimicznej w XVI wieku. – *Socjolingwistyka*, 31 (2017), 177 – 189.

Nowak-Pasterska 2020: Nowak-Pasterska E. *Antroponimia złotników poznańskich XVI-XVIII wieku. Studium onomastyczno-kulturowe*. Poznań: Wydawnictwo Rys.

Rutkiewicz-Hanczewska 2020: Rutkiewicz-Hanczewska, M., Anthroponyms: Surnames and Informal Anthroponyms <https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-slavic-languages-and-linguistics-online/*-COM_034763>, data na dostap 25.03.2021.

Sarnowska-Giefing 2011: Sarnowska-Giefing, I. *Słownik nazwisk mieszkańców Poznania XVI–XVIII wieku*, том 1 A-F. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Sarnowska-Giefing 2015: Sarnowska-Giefing I.*, Nazwiska odzawodowe mieszkańców Poznania w XVI–XVIII w. w świetle dynamiki gospodarczej regionu.* In: Osowski B., Kobus J., Michalska-Górecka P., Piotrowska-Wojaczyk, A. (red.): *Język w regionie. Region w języku*, Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne.

Sarnowska-Giefing 2015: Sarnowska-Giefing I., Patronimy jako składnik osobowego kodu identyfikacyjnego Żydów poznańskich od XVI do XVIII wieku. – *Poznańskie Spotkania Językoznawcze*, (2015) 30, 153 – 164.

Sarnowska-Giefing 2019: Sarnowska-Giefing I. *Ślady dyfuzji kulturowej w antroponimii Poznania w XVI-XVIII wieku*. – *Onomastica*, LX (2016), 107 – 118.

Sarnowska-Giefing 2019: Sarnowska-Giefing, I. *Z antroponomastykonu kultury polskiej. Niemieckie nazwiska mieszkańców Poznania*. In: Düring, M., Trybuś, K., *Polen und Deutsche in Europa / Polacy i Niemcy w Europie*. In: Graf, M., Hofmański, W., Graf, P. (Eds.): *Z nazwą w świat. Filologiczna podróż z Profesor Ireną Sarnowską-Giefing*, Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne, 117 – 138;

Sarnowska-Giefing et al. 2014: Sarnowska-Giefing, I., Kołodziejczyk-Trawińska, A., Kulupa, A., Graf, M., Nowak-Pasterska, E. *Słownik nazwisk mieszkańców Poznania XVI–XVIII wieku*, том 2 G-N. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Sieradzki 2013: Sieradzki A., Nominacja Żydów w szamotulskiej księdze ławniczej z końca XVI wieku. In: Migdał J., Piotrowska-Wojaczyk A. (Eds.): *Cum revrentia, gratia, amicitia... Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Bogdanowi Walczakowi*, том III, Poznań: Wydawnictwo Rys, 197 – 204.

Sieradzki 2013: Sieradzki A. *Poznańskie derywaty nazwiskowe XVI- XVIII wieku*, Poznań: Wydawnictwo Rys.

Sieradzki 2014: Sieradzki A., Derywowane nazwiska odzawodowe w dokumentach poznańskich od XVI do XVIII wieku. – *Poznańskie Spotkania Językoznawcze* , 27 (2014), 163 – 171.

Sieradzki 2016: Sieradzki A., Słowotwórstwo nazwisk mieszkańców Szamotuł z końca XVI wieku. In: Osowski B., Kobus J., Michalska-Górecka P., Piotrowska-Wojaczyk A. (Eds.): *Język w regionie, region w jezyku*, Poznań: Poznańskie Studia Polonistyczne, 173 – 190.

Sieradzki 2016: Sieradzki A. *Słowotwórstwo nazwisk mieszkańców wsi we wrzesińskich księgach chrztu z XVIII* wieku. – *Poznańskie Studia Polonistyczne*. *Seria Językoznawcza* , 23 (43), 1 (2016), 67 – 80.

Sieradzki 2017: Sieradzki A. Nazwa osobowa Tryfon (i formy pochodne) w antroponimii na ziemiach polskich (od XV do końca XX wieku). In: Dymczyk, R. (Eds.): *Święty Tryfon w kulturze Słowian*, Poznań: Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM, 171 – 186.

Sieradzki 2017: Sieradzki A. Semantyczna kategoria ‚obcy' w nazwiskach polskich z sufiksem -ski (XV-XVIII wiek). In: Karwatowska, M., Litwiński, R., Siwiec, A. (red.): *Obcy, inny. Analiza przypadków*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 231 – 240.

Sieradzki 2017: Sieradzki A. *Słowotwórstwo żeńskich nazw osobowych w szamotulskiej księdze ławniczej z lat 1567–1579*. – *Język Polski* 4 (2017), 59 – 67.

Sliwka 2021: Sliwka, R. Dendrologia nazwisk czeskich. O czeskich nazwiskach powstałych od nazw drzew i krzewów. In: Baer, M. (Eds.): *Drzewostan słowiański.* Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Walkowiak 2014: Walkowiak J. Names and Their Environment. In: Hough C., Izdebska D. (Eds.): Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences 15-19 August 2014, Glasgow: University of Glasgow*, 313 – 324.*

Walkowiak 2014: Walkowiak J. Co młodzi Polacy na Litwie sądzą o lituanizacji swych imion i nazwisk. Projekt ankiety. In: Dzianisava, V., Januszkiewicz, P., Okuškaitė, A. (Eds.): Polskie Kresy Wschodnie i ludzie stamtąd. Materiały konferencyjne II edycja. Warszawa: Elipsa, 199 – 216.

Walkowiak 2016: Walkowiak J. Nazwiska żeńskie w Polsce – wybrane zagadnienia językowe i społeczno-prawne. In: Molnár Satinská, L., Valentová, I. (Eds.): *Prechyľovanie: áno – nie?* Bratislava: Veda, 29 – 39.

Walkowiak 2016: Walkowiak J. Odprzymiotnikowe nazwiska żeńskie w Polsce. – *Acta onomastica*, LVII (2016), 127 – 140.

Walkowiak 2016: Walkowiak J. *Personal Name Policy: From Theory to Practice*. Poznań: Wydział Neofilologii UAM w Poznaniu.

Walkowiak 2017: Walkowiak J. „Piekielny" czy „Piekielna"? Konotacja nazwisk przymiotnikowych a wybór przez kobiety ich męskiej postaci. – *Język Polski*, XCVII (2017), 3, 67 – 75.

Walkowiak 2017: Walkowiak J. Function words in surnames – ‚alien bodies' in anthroponymy (with particular reference to Poland). – *Onomastica*, LXI (2017), 1, 139 – 152.

Walkowiak 2017: Walkowiak J. O rozbieżnych etymologiach nazwisk polskich i litewskich. – *Acta Baltico-Slavica*, 4 (2017), 1, 251 – 265.

Walkowiak 2017: Walkowiak J. Skazane na wymarcie: nazwiska małolitewskie we współczesnym antroponomastykonie polskim. In: Niewulis-Grablunas, J., Walkowiak, J. (Eds.): *Apokalipsy bałtyckich światów : The Apocalypses of the Baltic Worlds.* Poznań: Wydawnictwo Rys, 421 – 430.

Walkowiak 2018: Walkowiak J. – *Onomastica Uralica*, (2018), 12.

Walkowiak 2018: Walkowiak J. Feminine surnames in Lithuania in the European perspective. In: Reichardt, I., (Eds.): *Binaural voice(s) of neighbours: Lithuanian and Polish threads in culture*. Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej im., Jana Nowaka-Jeziorańskiego, 111 – 130.

Walkowiak 2018: Walkowiak J. Personal Name Policies in Europe in the Context of Globalization. – Onomastica Uralica, 10 (2018), 295 – 308.

Walkowiak 2018: Walkowiak J. The stage names of Polish interwar artists. – *Onomastica*, 62 (2018), 225 – 241.

Walkowiak 2019: Walkowiak J. Contemporary Polish surnames motivated by appellatives related to religion. – *Diacronia*, LR, LXVIII (2019), 1, 483 – 493.

Walkowiak 2019: Walkowiak J. Imiona mniejszości litewskiej w Polsce. – *Acta Baltico-Slavica: [rocznikpoświęcony kontaktom słowiańsko-bałtyjskim w dziedzinie historii, językoznawstwa i kultury materialnej]*, 43, (2019), 81 – 104.

Walkowiak 2019: Walkowiak J. *Litewskie nazwiska Polaków: słownik etymologiczno-frekwencyjny.* Poznań: Wydział Neofilologii UAM w Poznaniu.

Walkowiak 2020: Walkowiak J. Współczesne nazwiska Polaków o możliwej genezie litewskiej nieobecne w LPŽ, poświadczone w kartotece antroponimicznej LKI. – *Onomastica*, 64, (2020), 211 – 228.

Walkowiak J. Anthroponyms: Surnames and Informal Anthroponyms. In: Greenberg Marc L., Grenoble L., (Eds.): *Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online.*

Walkowiak 2015: Walkowiak J. Od Katažiny do Edvina, czyli o imionach Polaków współcześnie używanych na Litwie. – *Onomastica*, LIX (2015), 153 – 168.

Walkowiak & Wicherkiewicz 2019: Walkowiak J., Wicherkiewicz T. C. Tangled Language Policies: Polish in Lithuania vc. Lithuanian in Poland. In: Lazdiņa, S., Heiko,

M., (Eds.): *Multilingualism in the Baltic States*. *Societal Discourses and Contact Phenomena*. London: Palgrave Macmillan, 153 – 202.

Abuzarova 2014: Abuzarova, M. Polskie nazwiska mieszkańców Drohobycza końca XVIII i początku XIX wieku na tle wschodniosłowiańskim, Poznań 2014, (https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/10991).

Абузарова 2015: Абузарова, М. Східнослов'янські фонетичні впливи і запозичення в системі польського антропонімікону мешканців польсько-українського прикордоння кінця XVIII – поч. XIX ст. – *Zeszyty Cyrylo-Metodiańskie*, 4, (2015), 106 – 115.

Абузарова 2016: Абузарова, М. Руські апелятивні запозичення в основах польських прізвищ польсько-українського прикордоння кінця XVIII – поч. XIX ст. – *Studia Wschodniosłowiańskie*, (2016), 16, 135 – 149.

Абузарова 2016: Абузарова, М. Суфікси українського походження в антропоніміконі польсько-українського прикордоння. – *Studia Ukrainica Posnaniensis*, 4 (2016), 7 – 13.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Abuzarova 2014: Abuzarova, M. *Polskie nazwiska mieszkańców Drohobycza końca XVIII i początku XIX wieku na tle wschodniosłowiańskim* <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/10991/1/M.%20Abuzarowa.%20Praca%20doktorska%20%2B%20streszczenie.pdf> data na dostap 25.03.2021.

Balowski 2019: Balowski, M. Měško nebo Dago, Dobrava nebo Doubravka – jména prvního polského vládce a jeho české manželky. – *Bohemistyka* XIX/2 (2019), 181 – 193.

Balowski 2020: Balowski, M. Anthroponyms of the Polish-Czechborder area (The Moravian Gate). – *Bohemistyka* XX/4, (2020), 587 – 600.

Borowiak 2017: Borowiak, P. Tryfon w bułgarskim i macedońskim systemie antroponimicznym. In: Dymczyk, R. (Ed.): *Święty Tryfon w kulturze Słowian*. Poznań: Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM, 153 – 169.

Borowiak 2018: Borowiak, P. Najpopularniejsze nazwiska od podstawy Trifun/Tripun/Trivun w chorwackim systemie antroponimicznym. In: Walczak-Mikołajczak, M., Mikołajczak, A.W., (Eds.): *Święty Tryfon w kulturze europejskiej, Poznań:* Pracownia Humanistycznych Studiów Interdyscyplinarnych UAM, 157 – 167.

Borowiak & Sarnowska-Giefing & Sieradzki 2013: Borowiak P., Sarnowska-Giefing I., Sieradzki A., Kierunki badań onomastycznych na filologii polskiej i filologiach południowosłowiańskich UAM. – Състояние и проблеми на българската ономастика, 13 (2013), 444 – 463.

Graf 2015: Graf, M. *Literackie nie-nazywanie. Onomastykon polskiej prozy współczesnej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Graf & Nowak-Pasterska 2019: Graf, M., Nowak-Pasterska, E. Nazwiska delegatów na Polski Sejmu Dzielnicowy w 1918 roku. Komentarz onomastyczny. In: Gulczyńki, A. (Ed.): *W przededniu Powstania – od Polskiego Sejmu Dzielnicowego do przyjazdu Paderewskiego*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Hrynkiewicz-Adamskich 2015: Hrynkiewicz-Adamskich, B. Drevnerusskie mužskie otapellâtivnye antroponimy, obrazovannye putëm paradigmatičeskoj derivacii. – *Studia Rossica Posnaniensia*, 40/2 (2015), 93 – 107.

Hrynkiewicz-Adamskich 2018: Hrynkiewicz-Adamskich, B. Zastosowanie ilościowo-jakościowej metody statystyki lingwistycznej w badaniach siedemnastowiecznego zasobu męskich chrześcijańskich imion osobowych północnej Rosji (na 90. rocznicę urodzin Profesora Wasilija Daniłowicza Bondaletowa). – *Onomastica* LXII (2018), 183 – 202.

Hrynkiewicz-Adamskich 2019: Hrynkiewicz-Adamskich, B. Wstępne uwagi o typach i cechach językowych nazwisk szlachty powiatu lidzkiego w XIX wieku. In: Rygorowicz-Kuźma, P., Rutkowski, K., (Eds.): *Nazwy własne w języku, literaturze i kulturze. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Zofii Abramowicz*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 263 – 283.

Hrynkiewicz-Adamskich 2020: Hrynkiewicz-Adamskich, B. Z wkładu przedstawicieli poznańskiej szkoły onomastycznej w badania nad antroponimią słowiańską: o staroruskich dwuczłonowych imionach osobowych i ich derywatach. In: Rutkiewicz-Hanczewska, M., Walkowiak, J. (Eds.): *Wielkopolska nazwami opisana*, Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne", 121 – 161.

Nowak-Pasterska 2020: Nowak-Pasterska E. *Antroponimia złotników poznańskich XVI-XVIII wieku. Studium onomastyczno-kulturowe*. Poznań: Wydawnictwo Rys.

Rutkiewicz-Hanczewska 2020: Rutkiewicz-Hanczewska, M. *Anthroponyms: Surnames and Informal Anthroponyms* <https://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopedia-of-slavic-languages-and-linguistics-online/*-COM_034763>, data na dostap 25.03.2021.

Sarnowska-Giefing 2011: Sarnowska-Giefing, I. *Słownik nazwisk mieszkańców Poznania XVI–XVIII wieku*, t. 1 A-F. Poznań.

Sarnowska-Giefing et al. 2014: Sarnowska-Giefing, I., Kołodziejczyk-Trawińska, A., Kulupa, A., Graf, M., Nowak-Pasterska, E. *Słownik nazwisk mieszkańców Poznania XVI–XVIII wieku*, t. 2 G-N. Poznań.

Sieradzki 2013: Sieradzki A. *Poznańskie derywaty nazwiskowe XVI- XVIII wieku*, Poznań: Wydawnictwo Rys.

Sliwka 2021: Sliwka, R., Sliwka R. Dendrologia nazwisk czeskich. O czeskich nazwiskach powstałych od nazw drzew i krzewów. In: Baer, M. (Eds.): *Drzewostan słowiański*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.

Walczak 2017: Walczak B. Rola nazw własnych w języku i kulturze. – *Onomastica*, LXI/2 (2017), 27 – 34.

Directions of Slavic and Polish anthroponomic research at Adam Mickiewicz University in Poznań in the period 2013 – 2021

Patryk Borowiak

Abstract: This article presents the most important areas of research related to the anthroponymy of Adam Mickiewicz University in Poznan (AMU) scientists in the period 2013-2021. The research areas discussed in the text relate to the southern, eastern and western

Slavic studies and, separately, Polish studies. Integral part of the article is an annex which contains the most important works from the last decade mentioned in the text.

Keywords: AMU, anthroponymy, onomastics, Polonistics, Slavic studies

Patryk Borowiak, PhD
Adam Mickiewicz University, Institute of Slavic Philology
Poznań, Poland
e-mail: patryk@amu.edu.pl

Собственные имена в заголовках газет как компоненты системы религиозной и национальной идентичности украинских болгар*

Светлана НАСАКИНА

1. Введение

Эффективность газетной статьи зависит от логичности изложения, жанровой специфики, художественно-образных средств языка. Особенно значимыми в структуре газетной статьи являются заголовки, которые выполняют как информационно-образовательную, так и прагматическую функции. Собственные имена, включённые в заголовки газет, создают особый микромир, в котором отображаются культурные и исторические события из жизни определённого народа.

Объектом исследования является газетный заголовок (анализировалась Всеукраинская культурно-просветительская газета болгар Украины «Роден край» за 2018 – 2021 года). Статьи публикуются на трёх языках: украинском, болгарском и русском. Предмет исследования – имена собственные, используемые в структуре газетных заголовков. Ученые, изучавшие контент газеты «Роден край», отмечают роль издания в «возрождении этнической идентичности болгарского меньшинства» (Швец / Shvets 2015: 159) в Украине, этим и обусловлен выбор данной газеты. Всего было собрано и проанализировано 1000 газетных заголовков за 2018-2021 года.

Заголовок как обязательный элемент газетной статьи передаёт квинтэссенцию авторской идеи. Тексты газетных сообщений уже давно находятся в сфере интересов многих учёных (Van Dijk 1988; Данута / Danuta 2002; Клушина / Klushina 2002; Кондратенко / Kondratenko 2004; Лысакова / Lysakova 1981; McLuhan 1994; и другие). На сегодняшний день проведены исследования структурно-стилистических, прагмалингвистических и психолингвистических, когнитивных и семиотических, гендерных и

* The author is grateful to the two anonymous reviewers for their insightful comments and remarks as well as special thanks go to the the Organising Committee of the onomastic conference “Anthroponyms and Anthroponymic Researches in the Beginning of the 21st Century”.

лингвокультурологических аспектов газетных текстов, отдельно изучается такой важный компонент публицистических текстов как заголовок. Существуют разные направления исследования газетного заголовка: 1) заголовок в качестве материала для языковой игры (Фокина / Fokina 2012: 437); 2) синтаксическая природа заголовка (Божко / Bozhko 2019: 53); 3) интертекстуальность в заголовке (Buitkienė 2014: 33 – 34).

В последнее время появился ряд научных работ, посвящённых изучению функционирования имён собственных в медийных текстах различных жанров и, соответственно, в заголовках (Артемова / Artemova 2007: 66 – 67; Порпуліт / Porpulit 25; Яковлева / Yakovleva 2018: 159 и др.). Однако тема функционирования проприальной лексики в газетных заголовках болгарской прессы как компонента системы религиозной и национальной идентичности ещё не рассматривалась.

2. Имена собственные как составная часть газетного заголовка

Имена собственные занимают особое место в лексической системе языка, образуя уникальную подсистему, находящуюся в тесной связи с культурой народа, который говорит на этом языке. Согласно словарной дефиниции **имя собственное** определяется как «имя, которое даётся конкретному объекту, человеку для выделения его (её) из ряда одинаковых или подобных» (Бучко, Ткачова / Buchko, Tkachova 2012: 62 – 63), а **имя нарицательное –** это «обобщённое наименование как предметов, так и существ, явлений природы» (Бучко, Ткачова / Buchko, Tkachova 2012: 46). Исследователи определяют **ономастику** как «раздел языкознания, изучающий любые собственные имена» (Подольская / Podol`skaya 1988: 96) или в более узком смысле как «отрасль семантики, которая изучает этимологию собственных имён» (Crystal 2001: 241).

Впервые ономастика появилась в 19-м веке, как наука способствующая исследованию истории языка, истории и археологии (Ainiala et al. 2012: 16). Почти с самого начала развития ономастики как научной дисциплины наметилось два направления. Первое связано с исследованием имён собственных такими науками, как антропология, история, география, философия, логика, социальная психология; второе – с исследованиями в границах лингвистики, литературоведения, фольклористики. Отсутствие единой общепринятой концепции **имени собственного** во многом предопределяет разные подходы к структуре **ономастического пространства**. Под **ономастическим пространством** традиционно понимается «комплекс собственных имён всех разрядов, употребляемых данным народом в данный период» (Подольская / Podol`skaya 1978: 104), а также как «совокупность имён собственных, безотносительно к её внутреннему устройству» (Супрун / Suprun 2000: 9).

Анализ теоретического материала показал, что в разных странах и ономастических школах существуют различные модели ономастического пространства (Німчук / Nimchyuk 1966: 24 – 43; Суперанская / Superanskaya 1973: 174 – 209; Langendonck 2007: 184). В конце 20-го века некоторые ономатологи начинают рассматривать ономастическое пространство как

систему с ядерно-периферийной организацией. Характерными чертами такой системы называют следующие: 1) иерархическая модель ономастического пространства, основанная на выделении ядра и периферии, 2) постоянный характер включённых в него разрядов онимов, 3) уникальность составляющих его онимов. Согласно классификации российского ономатолога В. И. Супруна, которую мы используем в данной работе, ядром ономастического пространства русского языка являются антропонимы (Супрун / Suprun 2000: 6).

Изучение ономастического пространства определённого языка ставит перед исследователем вопрос о том, какой классификации отдать предпочтение. Принимая за основу ядерно-периферийную организацию ономастического пространства, рассмотрим функционирование имён собственных в заголовках газеты «Роден край».

В исследуемом газетном материале были обнаружены практически все разряды собственных имён, за исключением фитонимов и зоонимов. Среди наиболее часто встречающихся собственных имён выделим топонимы и антропонимы, например: Барви Балкан єднають людей (23 ноября 2019 г.) «*Краски Балкан соединяют людей*» . В заголовках используются все виды топонимов, например, хоронимы и астионимы: *Българите в Украйна отбелязоха освобождението на България* (9 марта 2019 г.). «Болгары Украины отметили освобождение Болгарии» и *Връзките между Болград и Варна укрепват* (20 *апреля* 2019). «Связи между Болградом и Варной укрепляются». Читательская аудитория газеты «Роден край» находится как в городах, так и селах Украины, поэтому в заголовках нередко можно встретить названия сёл, например: *Деня на народните будители в Задунаевка* (17 ноября 2018 г.). «День народных лидеров в Задунаевке»[2].

Хрононимы в газетных заголовках способствуют созданию у целевой аудитории чувства собственной причастности к традициям своего народа, а, следовательно, такие онимы являются частью системы национальной картины мира, например: *Честита баба Марта* (2 марта 2019 г.). «С праздником бабы Марта»[3]. В газете описываются исторические события, и упоминаются связанные с ними праздники, например: *Илинденско-Преображенското въстание – стремежът на българите към национално обединение* (4 августа 2018 г.). «Илинденско-Преображенское восстание – стремление болгар к национальному объединению»[4]. К хрононимам относятся также названия

[2] Задунаевка – село в Арцизском районе Одесской области, которое было заселено переселенцами из Болгарии. Датой основания села считается 1822 год. Село известно также тем, что в нём работал учителем поэт-революционер и национальный герой Болгарии Христо Ботев.

[3] Праздник Баба Марта отмечается 1 марта в Болгарии, а также его празднуют во всех бессарабских болгарских сёлах (Георгиева / Georgieva 2017: 57).

[4] Илинденское восстание 1903 года против власти Османской империи было осуществлено преимущественно македонскими и фракийскими болгарами. Восстание началось в день памяти Святого Пророка Илии 2 августа 1903 года и вначале охватило только юго-западную часть Македонии. В восточной части Фракии восстание

конкурсов, например: *XV юбилеен конкурс* «*Аз съм българин, и това значи…*» *– 2019 с надслов* «*Ролята на вестник* «*Роден край*» *в моя живот*» (23 ноября 2019 г.). «XV юбилейный конкурс «Я болгарин, и это значит ... » – 2019 под названием «Роль газеты «Роден край» в моей жизни». Отметим также использование идеонима «Роден край» в приведенном примере.

В заголовках встречаются идеонимы**,** которые выполняют как просветительскую, так и культурно-символическую функции, например: *Как* «***Под игото***» *се появи на бял свят – любопитни и неизвестни факти* (17 августа 2019 г.). «Как появился «Под игом» – любопытные и неизвестные факты»[5].

Разряды онимов в заголовках газет имеют различную степень частотности. В данной статье рассмотрим ядерные онимы – антропонимы, и околоядерные разряды ономастического пространства – теонимы, агионимы, этнонимы.

3. Антропонимы

Антропонимы принадлежат к такому лексическому срезу, который тесно связан с жизнью человека и общества, поэтому ряд исследователей закрепляют центральное место в ономастическом пространстве за антропонимами (Супрун / Suprun 2000: 6).

Антропонимный материал является неотъемлемым элементом газетного языка, и, кроме того, обладает огромным лингвокультурным и прагматическим потенциалом.

В семантическом аспекте антропонимы, включённые в заголовки газет были условно разделены на шесть групп:1) **имена государственных и политических деятелей**; 2) **имена национальных героев**; 3) **имена учёных**; 4) **имена религиозных деятелей;** 5) **имена писателей, поэтов, художников;** 6**) имена современных болгар, граждан Украины.** Антропонимы в заголовках можно отнести к ключевым словам статьи, которые не только привлекают внимание читателей, но и отражают тему статьи, например: «Бяхме първите, които дадохме газ на България» - с гордост казва Иван Генов. *Честит 70-годишен юбилей на достойния чийшиец!* (19 сентября 2020). «Мы первыми подали газ в Болгарию», - с гордостью говорит Иван Генов. Поздравляем с 70-летием достойного чийшийца!».

Имена собственные **первой** группы, а именно имена государственных и политических деятелей, кроме информационной, выполняют также и символическую функцию, например: Паметна плоча в чест на генерал-

---

болгарского населения вспыхнуло 19 августа в христианский праздник – день Преображения Господне, поэтому название восстания – Илинденско-Преображенское.

[5] Роман «Под игом» был написан в 1888 году в Одессе известным болгарским писателем Иваном Вазовым. Автор в своём романе показал жизнь Болгарии до Апрельского восстания болгар в 1876 году и разгром повстанцев.

лейтенант Георги Агура (29 февраля 2020 г.). «Мемориальная доска в честь генерал-лейтенанта Георгия Агуры»[6].

Такие антропонимы в заголовках газеты, как Георги Агура составляют важную часть национальной культуры болгарского народа, они всегда выступают в роли символов, а заголовки с такими онимами выполняют также и культурно-символическую и просветительскую функции. Следует отметить, что исследователи указывают на то, что «антропонимика в современной газете является мощным механизмом создания положительного или отрицательного политического портрета» (Клушина / Klushina 2002: 55).

Ко **второй** группе относятся имена и фамилии болгарских национальных героев. Одна из задач данной группы имён собственных – напомнить читателям о патриотах прошлых лет, при этом, включение фамилии и имени в сочетании с топонимом *България*, создаёт ассоциативную связь между антропонимом и топонимом, подчёркивая масштаб личности борцов за свободу, например: *Великият син на България Христо Ботев* (21 июля 2018 г.). «Великий сын Болгарии Христо Ботев»[7]. На особое положение имён известных исторических деятелей указывал исследователь поэтической ономастики В. Н. Михайлов, подчёркивая тот факт, что «важность суггестивных свойств, активизирующихся в случаях упоминания исторических собственных имён и порождающих определённый стилистический эффект: ореол и те эмоциональные ассоциации, которыми окружены фамилии упоминаемых лиц, играют свою «подтекстную» роль, и их важно знать и учитывать» (Михайлов / Mikhaylov 2008: 123). Как показывает анализ материала, имена национальных героев часто в заголовках появляются в паре с топонимом *България*, что увеличивает степень символичности используемых антропонимов для болгарской аудитории. Антропонимы второй группы часто выступают в роли символов, понятных и близких болгарской диаспоре Украины.

В **третью** группу включены имена болгарских учёных, принимавших и принимающих активное участие в научной жизни страны, например: *Професор Иван Шишманов – първият български посланик в Украйна* (21 апреля 2018 г.). «Профессор Иван Шишманов – первый посол Болгарии в Украине»[8].

---

[6] Георгий Васильевич Агура родился 8 февраля 1853 года в семье священника и окончил Измаильскую семинарию. Решив связать свою жизнь с военной службой, Георгий Васильевич Агура поступил в Софиевское военное училище, а затем в военно–юридическую академию, а в 1883 году, получив высшее военное образование, Агура уехал в Болгарию. Георгий Васильевич Агура был автором множества законодательных документов, уставов, учебников, инструкций. Георгий Васильевич Агура был автором Гимна его величества Царя Болгарии (*Химнът на Негово Величество Царя*), который являлся гимном царского дома Болгарии с 1908 по 1944 годы.

[7] Христо Ботев – национальный герой Болгарии, легендарный руководитель болгарского движения освобождения от Османской империи.

[8] *Професор Иван Шишманов* является автором трудов по этнографии и литературоведению, являлся членом Болгарской Академии Наук и Министром просвещения Болгарии с 1903 по 1907 год.

Следует отметить, что в семантике таких антропонимов сконцентрирована экстралингвистическая информация.

Вчетвёртую группу включены имена широко известных в христианских странах религиозных деятелей, а также тех людей, которые принимали активное участие в христианской жизни на территории Болгарии и других стран, например: *155 години от първото честване на празника на светите братя Кирил и Методий* (5 мая 2018 г.). «155 лет со дня первого празднования святых братьев Кирилла и Мефодия».

В следующем примере в заголовок включено имя болгарского филантропа, известного как Дедушка *Добри*, жертвовавшего значительные суммы на восстановление и поддержание болгарских христианских церквей[9], например: *Дядо Добри – съвременния светец от България* (4 августа 2018 г.). «Дед Добри – современный святой из Болгарии».

Пятая группа представлена именами известных писателей, поэтов и других деятелей культуры Болгарии и Украины, включение которых способствует формированию культурной идентичности украинских болгар, при этом такие антропонимы выполняют просветительную и символическую функции, например: Йордан Йовков – *учителят по житейска мъдрост* (7 ноября 2020 г.). «*Йордан Йовков – учитель жизненной мудрости*»[10]. Выступая культурным маяком для всех народов Украины, газет представляет публикации, приуроченные к знаменательным датам украинских деятелей культуры и искусства, например: За българолюбието на Леся Украинка (20 февраля 2021 г.).

Особенностью газеты «Роден край» является наличие статей о простых болгарах, жителях украинских сёл и городов. В газете рассказывают о судьбах учителей, врачей, библиотекарей, поздравляют со знаменательными датами, например: От все съерце честити златнати сватьба на семейството Михаил Павлович *и* Мелания Фёдоровна Тропанец (с. Заря, Саратски р-н) (30 января 2021г.) «От всего сердца поздравляем с золотой свадьбой семью Михаила Павловича и Мелании Фёдоровны Тропанец (с. Заря, Саратский р-н)». Такие антропонимы, составляющие самую многочисленную группу, были объединены в шестую группу.

Итак, анализ функционирования антропонимов в заголовках показал, что в текстах газеты «Роден край» в наибольшей степени представлены имена личностей, оставивших свой след в следующих сферах: государственное дело, общественная и научная деятельность, религиозное служение. В числовом и процентном соотношении было выявлено 245 антропонимов (24,5 %): первая группа включает 42 единицы (4,2 %), вторая – 15 единиц (1,5 %), третья –

[9] Дедушка *Добри* жил в небольшом домике на территории церкви святых Кирилла и Мефодия в родном селе и почти каждый день отправлялся в Софию, где возле храма-памятника Александра Невского или церкви «Семи Святых» собирал подаяние. Все собранные деньги дедушка *Добри* жертвовал на ремонт или восстановление храмов в Болгарии.

[10] Йордан Йовков – участник двух Балканских войн и Первой мировой войны, автор военных рассказов.

10 единиц (1%), четвёртая – 21 единицу (2,1%), пятая – 23 единицы (2,3%), шестая– 134 единицы (13,4%).

4. Околоядерные разряды

К околоядерным разрядам нами были причислены агионимы, теонимы и этнонимы. Активное использование теонимов и агионимов в заголовках газеты направлено не только на передачу информации, но, кроме того, эти онимы выполняют роль скрытых символов, например: *Ден на Светата Троица* (26 мая 2018 г.). «День Святой Троицы».

Являясь хорошо известными для членов определённого языкового коллектива, агионимы в заголовках газет ориентируют читателя в мире христианских святых, например: *Свети Аристарх, Пуд и Трофим* (21 апреля 2018 г.). «Святые Аристарх, Пуд и Трофим»[11]. Использование агионимов в приведенном выше примере помогает создать особую энергетику заголовка, апеллируя к христианской аудитории.

Как утверждал немецкий языковед и основатель современного европейского неогумбольдтианства Й. Л. Вайсгербер «из трудов прошлого лишь то достигает нашего времени, что заложено в языке, и наоборот, когда мы, современники, врастаем в наш родной язык, то перед нами раскрывается опыт долгих тысячелетий» (Вайсгербер / Weisgerber 2009: 130). Использование агионимов в заголовках газетных текстов помогает сохранять и передавать память о тех христианских персоналиях, которые являются важными компонентами в религиозной картине мира болгарского народа, например: *Свети Апостол и Евангелист Йоан Богослов* (19 мая 2018 г.). «Святой Апостол и Евангелист Иоанн Богослов»[12].

В газете «Роден край» часто в заголовки включены этнонимы *болгары, болгарин, болгарка*, которые являются обязательным компонентом системы национальной идентичности, например: *На* Сурва при таврийските българи (23 января 2021 г.). «О Сурве с таврическими болгарами».

Экспрессивную окраску заголовку придаёт одновременное включение этнонима *болгары* и хоронима *Болгария,* таким образом подчёркивается неразрывная ментальная связь болгар, проживающих в Болгарии и Украине, например: *Българите в Одеса отбелязват освобождението на България* (17 марта 2018 г.). «Болгары в Одессе празднуют освобождение Болгарии». Заметим, что этнонимы часто встречаются в заголовках вместе с антропонимами или

[11] Святые апостолы Аристарх, Пуд и Трофим были из числа семидесяти апостолов. Так, святой апостол Трофим был учеником и спутником апостола Павла в его третьем апостольском путешествии и по преданию, он мученически погиб при римском императоре Нероне (Лосева и др. / Loseva et al. 1997: 482). Дом святого апостола Пуда служил церковью во время посещения Рима апостолами Петром и Павлом (Лосева и др. / Loseva et al. 1997: 393).

[12] Иоанн Богослов входит в число двенадцати апостолов Иисуса Христа и является автором четвёртого Евангелия и Деяний святых апостолов.

антропонимами, например: Іван Владов – *аграрій, управлінець, болгарин*(23 ноября 2019 г.) «*Иван Владов – аграрий, управленец, болгарин*».

Таким образом, включение агионимов, теонимов и этнонимов в заголовки газет, обусловлено национально-культурной спецификой целевой аудитории. Эти разряды онимов отражают те религиозные и национальные ценности, которые закреплялись в коллективном сознании болгарского народа на протяжении многих веков. Анализ материала показал следующее соотношение этих онимов: этнонимы составляют 160 единиц(16%), агионимы 128 единиц (12,8%), теонимы – 12 единиц (1, 2%).

5. Заключение

Влюбой национальной культуре существуют присущие только ей символы, даты и имена, которые отражают знаковые исторические события, национальных героев, географические объекты, названия книг и праздники прежних эпох и современности. Система религиозной и национальной идентичности болгарского народа складывалась на протяжении длительного времени. Имена собственные являются частью этой системы и представляют собой когнитивный «сплав», в котором отражены культура и религия, литература и история на всех этапах развития болгарского народа. Вокруг каждого известного онима может образовываться целый ореол всевозможных ассоциаций, подчас спонтанных и неосознанных.

Имена собственные широко используются в заголовках газеты «Роден край», при этом они являются эффективным средством передачи квинтэссенции идеи статьи. Онимы в заголовках газеты «Роден край» представлены практически всеми известными разрядами, в которых, как в зеркале, отражается история и традиции болгарского народа. Особое положение среди разрядов онимов в заголовках газет занимают имена собственные, отражающие тему освободительной борьбы болгарского народа.

Имена собственные в заголовках газеты «Роден край» представляют собой уникальный по своим характеристикам массив лексики, который помогает сохранять незыблемость системы религиозной и национальной идентичности болгарской диаспоры в Украине.

СПИСОК ЦИТИРУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Ainiala & Saarelma, Sjöblom 2012: Ainiala, T. & Saarelma, M., Sjöblom, P., Pearl, L. (trans.), *Names in Focus: An Introduction to Finnish Onomastics*. Helsinki: Studia Fennica Linguistica.

Buitkienė 2014: Buitkienė, J. A. Canary in a Coalmine: Intertextuality of Newspaper Headlines. – *Man and the Word*, 16, 3, 26 – 35. < https://hdl.handle.net/20.500.12259/100404>, retrieved on 19.03.2021.

Crystal 2001: Crystal, D. *A Dictionary of Language*. Chicago: University of Chicago Press.

Danuta 2002: Danuta, R. *The Language of Newspapers*. London and New York: Routledge.

Langendonk 2007: Langendonk, van W. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.

McLuhan 1994: McLuhan, M. *Understanding Media: The Extensions of Man*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Van Dijk 1988: Van Dijk, Teun A. The Analysis of News as Discourse. In: *News Analysis. Case Studies of International and National News in the Press.* Hillsdale: New Jersey. 1-30.

Артемова 2007: Артемова, Л. А. Особенности функционирования антропонимов в газетных текстах различных жанров (на примере немецкой прессы). – Вестник ВГУ. Серия*: Лингвистика и межкультурная коммуникация*, 2 (2007), 2, 66 – 74. [Artemova 2007: Artemova, L. A. Osobennosti funkcionirovaniya antroponimov v gazetnyh tekstah razlichnyh zhanrov (na primere nemeckoj pressy). – *Vestnik VGU. Seriya: Lingvistika i mezhkulturnaya kommunikaciya*, 2 (2007), 2, 66 – 74.].

Божко 2019: Божко, О. Складні речення в газетних заголовках (на матеріалі регіональних інтернет-видань). – Актуальні питання гуманітарних наук, 1 (2019), 24, 50 – 54. [Bozhko 2019: Bozhko, O. Skladni rechennia v hazetnykh zaholovkakh (na materiali rehionalnykh internet-vydan'). –*Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 1 (2019), 24, 50 – 54.].< http://www.aphn-journal.in.ua/archive/24_2019/part_1/12.pdf>, retrieved on 19.03.2021.

СУОТ= *Словник української ономастичної термінології.* Харків: Ранок-НТ. 2012-. [SUOT= *Slovnik ukrayinskoyi onomastichnoyi terminologiyi*. Harkiv: Ranok-NT.2012-.].

Вайсгербер 2009: Вайсгербер, Й. Л. *Родной язык и формирование духа*. Москва:Либроком. [Weisgerber 2009: Weisgerber, Y. L. *Rodnoy yazyk i formirovaniye dukha*. Moskva: Librokom.].

Георгиева 2017: Георгиева, С. *Народният календар на Бесарабския българин:езиково-културно интерпретиране. Речник.* – Проглас, 1(2017), 56 – 69. [Georgiyeva2017: Georgiyeva, S. Narodniyat kalendar na Besarabskiya blgarin: ezikovo-kulturno interpretirane. Rechnik. – *Proglas,*1(2017), 56 – 69.].

Клушина 2002: Клушина, Н. *Имя собственное на газетной полосе.* – Русская речь, 1 (2002), 53 – 56. [Klushina 2002: Klushina, N. Imya sobstvennoe na gazetnoj polose. – *Russkaya rech*, 1 (2002), 53 – 56.].

Кондратенко 2004: Кондратенко, Н. В. Прецедентні компоненти в заголовках публіцистичних текстів (на матеріалі газетних статей). – Мова і культура, IV(2004), 7(1), 162 – 166. [Kondratenko 2004: Kondratenko, N. V. Pretsedentni komponenty v zaholovkakh publitsystychnykh tekstiv (na materiali hazetnykh statei). – *Mova i kul`tura*, IV(2004), 7(1), 162 – 166.].

Лосева & Капустин, Кирсанова, Тахтамышев 1997: Лосева, И. & Капустин Н., Кирсанова О., Тахтамышев В. *Библейские имена: люди, мифы, история.* Ростов-на-Дону: Феникс. [Loseva & 1997: Loseva, I., Kapustin N., Kirsanova O., Tahtamyshev V. *Biblejskie imena: lyudi, mify,istoriya*. Rostov-na-Donu: Feniks.].

Лысакова 1981: Лысакова, И. П. Язык газеты: социолингвистический аспект. Ленинград: Издательство ЛГУ. [Lysakova 1981: Lysakova, I. P. *Yazyk gazety: sociolingvisticheskij aspekt.* Leningrad: Izdatel'stvo LGU.].

Михайлов 2008: Михайлов, В. *Собственные имена как стилистическая категория в русской литературе.* – В: Антология поэтонимологической мысли, 1(2008), 115 – 157. [Mikhaylov 2008: Mikhaylov, V. Sobstvennye imena kak stilisticheskaya kategoriya v russkoj literature. – In: *Antologiya poetonimologicheskoj mysli*, 1(2008), 115 – 157.].

Німчук 1966: Німчук, В. *Українська ономастична термінологія.* – Повідомлення Української ономастичної комісії, 1(1966), 24 – 43. [Nimchuk 1966: Nimchuk, V. Ukrayins'ka onomastychna terminologiya. – *Povidomlennya Ukrayins`koyi onomastychnoyi komisiyi*, 1(1966), 24 – 43.].

СРОТ= *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва: Наука. 1978-. [SROT=*Slovar` russkoj onomasticheskoj terminologii*. Moskva: Nauka.1978-.].

СРОТ= *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва: Наука. 1988-. [SROT=*Slovar` russkoj onomasticheskoj terminologii*. Moskva: Nauka.1988-.].

Порпуліт 2001: Порпуліт, О. О. Роль власної назви у газетному заголовку. – Записки з ономастики, 5(2001), 24 – 31. [Porpulit 2001: Porpulit, O. O. Rol` vlasnoi nazvy u hazetnomu zaholovku. – *Zapysky z onomastyky*, 5(2001), 24 – 31.]. <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/01/Porpulit5.pdf> , retrieved on 19.03.2021.

Суперанская 1973: Суперанская, А. *Общая теория имени собственного.* Москва: Наука. [Superanskaya 1973: Superanskaya, A. *Obshchaya teoriya imeni sobstvennogo*. Moskva: Nauka.].

Супрун 2000: Супрун, В. *Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал*. Волгоград: Перемена. [Suprun 2000: Suprun, V. *Onomasticheskoe pole russkogo yazyka i ego hudozhestvenno-esteticheskij potencial*. Volgograd: Peremena.].

Фокина 2012: Фокина, О. Имя собственное как материал языковой игры в СМИ. – Състояние и проблеми на българска ономастика, 12(2012), 432 – 438. [Fokina 2012: Fokina, O. Imya sobstvennoe kak material yazykovoj igry v SMI. – *Sstoyanie i problemi na blgarska onomastika*, 12(2012), 432 – 438.].

Швец 2015: Швец, В. *Літературна сторінка газети „«Роден край»: у пошуках національної ідентичності.* – Журналістика, 14(2015), 39, 150 – 162. [Shvetc 2015: Shvetc, V. Literaturna storinka gazeti „Roden kraj": u poshukah nacionalnoyi identichnosti. – *Zhurnalistika*, 14(2015),39, 150 – 162.]. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/zhur_2015_14_16 >, retrieved on 19.03.2021.

Яковлева 2018: Яковлева, О. В. Символьна мова газети (на матеріалі українського суспільно-політичного тижневика "Дзеркало тижня"). – *Young Scientist*, 9.1 (2018),61.1, 157 – 160. [Yakovleva 2018: Yakovleva, O. V. Symvol`na mova hazety (na materiali ukrainskoho suspil`no-politychnoho tyzhnevyka "Dzerkalo tyzhnia").– *Young Scientist*, 9.1 (2018), 61.1, 157–160.]. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9.1/40.pdf.>, retrieved on 19.03.2021.

Proper Names in Newspaper Headlines as Components of the Religious and National Identity System of Ukrainian Bulgarians

Svetlana Nasakina

Abstract. The paper deals with proper names in newspapers headlines. The proper names do much more than just attract the attention to the published text, they, to some extent, stress the cultural code of the nation and act as symbolic signs. The objective of this investigation is to emphasize the cultural and symbolic specifics of proper names in modern mass media. It was considered a nominative, educational, cultural and symbolic function of proper names as well. Moreover, special attention has been focused on the proper names typology in the material under investigation. The source for our paper was the all-Ukrainian cultural and educational newspaper for Bulgarians in Ukraine "Roden кray".

Keywords: proper names, mass media, headlines

Svetlana Nasakina, PhD in Philology
Head of the Department of Ukrainian and Foreign Languages
Odessa State Agrarian University
Odessa, Ukraine
e-mail: svetlana.15@meta.ua

Наблюдения върху женските лични имена в гр. Варна в началото на 21-ви век*

Надежда ДАНЧЕВА

Личните имена са неразделна част от българския език и от културата на българския народ, а тяхната актуална лингвистическа и статистическа обработка би помогнала да се установят нормите и моделите на именуване, които практиката налага.

1. Увод

Предложеното изследване е част от проекта на Секцията по ономастика към Института за български език „Личните имена в България в началото на 21-ви век“ с ръководител проф. д.н. Анна Чолева-Димитрова, в рамките на който усилията на учените са съсредоточени върху задачата да представят българската личноименна система в началото на 21-ви век.

1.1. Целта на разработката е да се анализират имената, които попълват основния фонд и част от периферията от антропонимията на град Варна в началото на 21-ви век. За целта се сравняват ранговите списъци на новородените в период от 10 години – от 2008 г. до 2018 г., като се правят някои съпоставки и с 2014 г. Предложеното изследване е базирано на данни, предоставени от Националния статистически институт.

1.2. Обект на внимание са женските лични имена в един от най-големиите градове в Североизточна България, разположен по бреговете на Черно море. Градът често се нарича „морската столица“ на България“ и е важен туристически и просветен център. Етническият състав на населението е предимно български. През 2007 и 2008 г. Варна печели класацията „Най-добрият град за живеене в България“. Морската столица заема трета позиция според класацията за икономическите показатели на градовете в страната и е притегателна сила за младите хора в региона. Заради университетите, климата и морето младите виждат в града едно добро място за живеене, което води до положителна миграция от по-малките населени места и забавя негативните

* Изследването е проведено в рамките на проекта „Личните имена в България в началото на 21-ви век“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, № КП-06-Н-40/10 от 10.12.2019.

демографски тенденции. (*Капитал / Kapital* <https://www.capital.bg/specialni_izdaniia/kapital_gradove/2019/06/08/3916872_varna_tretiiat_grad/>, дата на достъп 30.01.2021.).

Във фокуса на изследване попадат 2 групи антропоними от състава на личноименната система на града, които са обединени според тяхната фреквентност: 1) имената в основния фонд, тези, които са високочестотни и са на върха на класацията[2] и 2) имената, които имат над 3 референции и се намират в средата на именните списъци[3]. Разбира се, доста интересни за нас, изследователите, са имената с честотност 1–2 (обикновено случайно създадени имена или отдавна остарели), които образуват третия голям дял от състава на личноименната система, но поради закона за защита на личните данни те не могат да бъдат предоставени и използвани за научни цели.

1.3. Изследването си поставя следните задачи:

1.3.1. Да проследи кои викокочестотни имена имат устойчива употреба в периода 2008 – 2018 г.; да даде информация кои имена отпадат и кои се изкачват нагоре в класацията.

1.3.2. Да проследи особеностите на имената в средния слой от именника на града за същия период.

Изследван корпус: Според данни на Инфостат (Инфостат / Infostat, <https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=866>, дата на достъп 30.01.2021 г.) броят на новородените за посочените години е следният:

гр. Варна	**Общ брой новородени**	**Брой момичета**	**Общ брой имена**
2008 г.	5633	1927	337
2018 г.	4296	1482	267

Таблица 1. Данни за раждаемостта и броя лични имена според Инфостат

гр. Варна	**Брой имена, заемащи първите 15 позиции**	**Брой имена, намиращи се средата на именните списъци**
2008 г.	21 женски имена	298 женски имена
2018 г.	24 женски имена	219 женски имена

Таблица 2. Брой имена, включени в изследването (по данни от списъците, предоставени от НСИ)

[2] Тези имена заемат първите 15 позиции със съответните референции: 3–75 за 2008 г., 3–42 за 2018 г.

[3] Тези имена имат референции както следва: 3–14 за 2008 г. и 3–13 за 2018 г.

1.3.1. Имената, които се намират на върха на именните списъци и промените, които се наблюдават в периода 2008 г. – 2018 г.:

Позиция според броя употреби	**Име 2008 г. Варна**	**Име 2014 г. Варна**	**Име 2018 г. Варна**
1.	*Виктория 75*	*1. Виктория 71*	*София 42*
2.	*Габриела 51*	*2. Никол 69*	*Александра 39*
3.	*Симона 47*	*3. Габриела 50*	*Виктория 36*
4.	*Александра 45*	*4. Александра 45*	*Габриела, Симона 33*
5.	*Йоана 40*	*5. Дария 41*	*Рая 29*
6.	*Моника 31*	*6. Рая 35*	*Дария, Никол 25*
7.	*Мария 30*	*7. Мария 33*	*Йоана 22*
8.	*Никол, Рая 28*	*8. Симона 30*	*Михаела 20*
9.	*Калина 22*	*9. Йоанна 26*	*Карина 19*
10.	*Елена 19*	*10. Магдалена 26*	*Ема, Ивайла 18*
11.	*Гергана, Деница 18*	*11. Моника 25*	*Мария 17*
12.	*Даная 17*	*12. Ивайла 24* *Карина 24*	*Магдалена, Моника 16*
13.	*София 16*	*13. Елена 20* *Калина 20* *София 20*	*Вероника, Мая, Пламена 15*
14.	*Ема 15* *Кристина 15* *Михаела 15* *Ралица 15* *Теодора 15*	*14. Божидара 17* *Ема 17* *Михаела 17* *Николета 17* *Сияна 17*	*Вяра 14*
15.	*Карина 14*	*15. Крисия 16* *Кристина16* *Марина 16* *Ния 16* *Полина 16*	*Божидара 13* *Елена 13* *Калина 13* *Теодора 13*

Таблица 3. Петнадесетте най-разпространени женски лични имена в гр. Варна за периода 2008 – 2018 г.

Сравнението на най-разпространените ЖЛИ показва, че настъпилите размествания в класацията за периода от десет години са в светлината на регистрираните промени в останалите големи градове (вж. Данчева / Dancheva 2019, Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева, под печат / Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva, pod pechat). Данните показват, че се откриват всички основни класове имена, характерни за българския

антропонимикон – християнски (*Йоана, Мария, Елена, Гергана, Теодора, София*), имена от народната традиция (*Деница, Ралица, Мая, Калина, Ния, Рая, Пламена*) и заети от чужди езици (*Виктория, Симона, Карина, Моника*).

Графика 1. Високочестотни женски лични имена, които запазват своята популярност през изследваните 10 години.

Позиция	Варна 2008 г.	Варна 2014 г.	Варна 2018 г.
1.	***Виктория*** *75*	*1.* ***Виктория*** *71*	*София 42*
2.	***Габриела*** *51*	*2. Никол 69*	*Александра 39*
3.	*Симона 47*	*3.* ***Габриела*** *50*	***Виктория*** *36*

Таблица 4. Най-високочестотните женски лични имена в гр. Варна за периода 2008 – 2018 г.

От ранговите списъци става ясно, че първите позиции са заети от няколко имена – *Виктория*, *Габриела*, *Никол, Симона, Александра* и *София*, като само латинското име *Виктория* държи позиция на върха на класациите. В края на миналия век тези антропоними са отстъствали от списъка с най-популярни имена и са се нареждали след стотната позиция – името *Виктория* е било на 117. място, *София* на 116. място, *Александра* на 161. място, *Габриела* е

било на 262. място, *Никол* (френската женска форма на гр. име Νικολαος) не се открива, за разлика от българската форма *Николинка*, която е била на 20. място (вж. Ковачев / Kovachev 1987: 201 – 207).

1.3.1.1. Честотни женските имена, които отпадат през последните близо 10 години. В сравнение с имената, регистрирани през 2008 г., през 2014 и 2018 г. следните преномени губят популярност:

Име 2014 г. Варна	Име 2018 г. Варна
Гергана	*Николета*
Деница	*Сияна*
Даная	*Крисия*
Ралица	*Кристина*
	Мариана
	Ния
	Полина

Таблица 5. Високочестотни женски лични имена, които отпадат през последните 10 години

1.3.1.2. Имената, които от 2008 г. се изкачват нагоре в класацията и през 2014 и 2018 година се нареждат сред първите 15 по фреквентност, са: *Александра, Никол, Рая, София, Михаела* и *Карина.* Най-рязка е промяната в позицията на календарните ЖЛИ *София* и *Михаела*. Името *София* (от гр.) през 2008 г. и 2014 г. е на 13. позиция, за следващите 4 години се измества на 1. място, а *Михаела* (вероятно е от м. *Михаел* – дат., норв. *Michael*) (Ковачев / Kovachev 1987: 134) от 14. място през 2008/2014 г., през 2018 г. се оказва на 8. позиция. Можем да предположим, че *София* и *Михаела* са преномени, които ще се задържат още няколко години сред най-предпочитаните. С нарастваща популярност е и името *Магдалена* (гр. по град *Магдала* в Палестина) (Заимов 2004: 207).

1.3.1.3. Имената, които от 2008 г. се изместват надолу в класацията на най-популярните ЖЛИ, са: *Виктория, Габриела Симона, Моника, Мария, Калина, Елена, Карина*. Това подреждане на преномените показва, че едни от най-харесваните имена през първия 10-годишен период в началото на 21-ви век бавно и постепенно започват да губят своята популярност. Наблюденията сочат, че домашните имена *Рая* и *Калина* се радват на популярност в началото на века, но в град Варна през втория десетгодишен период името *Рая* става все по-одерно, докато *Калина* постепенно се измества надолу.

Рая (от *Райо*, XVII век) (Заимов 1994: 191)	1) Името го няма в класацията в края на 20 век[4]. 2) 2008 г. – 8 позиция във Варна 3) 2014 г. – 6 позиция във Варна 4) 2018 г. – 5 позиция във Варна
Калина (от храст *калина*, който има хубави червени цветове, XV век) (Заимов 1984: 115).	1) В класацията в края на 20 век – 157. място в страната 2) 2008 г. – 9 позиция във Варна 3) 2014 г. – 13 позиция във Варна 4) 2018 г. – 15 позиция във Варна

Таблица 6. Позиция на женските ЛИ *Рая* и *Калина*

1.3.1.4. Нови в класацията на първите 15 са имената *Дария* и *Магдалена*.

Имена	**Варна 2008 г.**	**Варна 2018 г.**
Дария	-	6.
Магдалена	-	12.

Таблица 7. Позиция на женските ЛИ *Дария* и *Магдалена*

1.3.2. Имената, които се намират в средата на именните списъци и промените, които се наблюдават в периода 2008 – 2018 г.

Броят имена в средата на антропонимикона за 2008 г. е 298, т.е. 88.43 % от общия брой имена, с които разполагаме, за 2018 г. – 219 имена, т.е. 82.02 % от общия брой имена.

Проучените списъци съдържат значителен брой традиционни лични имена. Антропонимните изследвания показват, че от първата половина на 21-ви век у нас е налице тенденция дадени имена, напр. с умалителни суфикси *-к(а)*, *-к(о)*, *-ч(о)* да се смятат за остарели (Чолева-Димитрова, Янев 2015). От друга страна, някои традиционни имена, напр. *Ралица, Елица* и под., заемат все по-челни позиции.

1.3.2.1. Традиционни ЖЛИ, свързани с народната традиция.

Варна 2008 г.: *Елица, Пламена, Рая, Веселина, Зорница, Лилия, Милена, Невена, Росица*, *Ния, Дарина, Мила, Милица, Радина, Радостина, Теменужка, Албена, Бояна, Цветелина, Галена, Галина, Златина, Кремена, Лиляна, Мира, Роза, Снежана* – 9, 06 % от общия брой женски имена в средата на именника през 2008 г.

[4] Според Честотно-тълковния речник на личните имена у българите (Ковачев / Kovachev 1987).

Варна 2018 г.: *Елица, Ралица, Радост, Дарина, Радина, Зара, Зорница, Цветелина, Яна* (когато е съкратено от *Рум-яна, Сто-яна* и др.), *Биляна* (ж. от *Билян*, 17 в.) (Заимов 1994: 20)*, Мила, Деница, Лилия, Маргарита, Невена, Галя, Мира, Нина, Росица, Дара* – 9,59 % от общия брой ЖЛИ в средата на именника през 2018 г.

Антропонимите със съкратени форми, умалителни имена и суфиксални имена са малко на брой. Забелязва се, че мотивиращите основи често са названия на цветя и растения (*Теменужка, Невена, Цветелина, Роза*), понятия, свързани със светлината (*Зара, Зорница*) и често семантиката на мотивиращата основа носи пожелание за положителни душени качества (*Радина, Радостина*).

1.3.2.2. Двуосновни (сложносъставни) имена, които се регистрират в средата на антропонимните списъци:

Варна 2008 г.: *Божидара, Теодора, Десислава, Преслава, Белослава, Борислава, Красимира* – 2.35%.

Варна 2018 г. : *Теодора*, *Преслава, Белослава, Десислава, Велизара* – 1,87%.

Тези имена са архаични по структура, засвидетелствани са още в късното Средновековие, присъстват в именника на Й. Заимов, но въз основа на предишни проучвания може да се предположи, че в изследвания темпорален отрязък част от тях се намират в дъното на класацията, т.е. имена с 1 – 2 референции.

1.3.2.3. Християнски имена:

Варна 2008 г.: *Ивайла, Магдалена, Даниела, Наталия, Стафания, Ева, Кристиана, Християна, Василена, Марина, Микаела, Николета, Андреа, Йоанна, Адриана, Ани, Валентина, Иванина, Илина* (когато е от *Елена*)*, Стефани, Христина, Християна, Антония, Емилия, Андрея, Антоанета, Жана, Ивана, Кристин, Християна, Ана, Анка, Ирина, Мина, Мишел, Николая* – около 13%.

Варна 2018 г.: *Валерия, Кристина, Ева, Микаела, Стефания, Анастия, Анна, Гергана, Крисия, Николета, Валентина, Християна, Антония, Даниела, Йоанна, Мишел, Наталия, Петя* (когато е от *Петка*, превод на гр. *Параскева*)*, Александрина, Алексия, Ана, Ани, Антоанета, Ирина, Християна, Матея, Стефани, Хрисия, Христина* – около 12 %.

Сред ЖЛИ, които се срещат и през 2008, и през 2018 г., са: *Даниела, Наталия, Стефани, Стефания, Ева, Ана, Валентина.* Разнообразието на форми е голямо, напр. *Христина, Християна, Християна, Християна* (2008 г.) / *Крисия, Християна, Християна, Хрисия, Христина, Христина* (2018 г.); *Андрея* (2008) / *Андреа* (2018), *Иванка* не се открива за разлика от *Йоанна* и др.

Име	2008 г.	2018 г.
Йоана	40 новородени	22 новородени
Йоанна	7 новородени	4 новородени
Ивана	4 новородени	Не се открива

Таблица 8. Честотност на името *Йоан(н)а*

Характерните за българската личноименна система съкратени имена (напр. *Петя*), както и умалителни форми (напр. *Анка*) са изключения. Ярка черта на този слой оними е, че антропонимите често се изменят по форма и звуков състав, различните форми излизат от националните граници и все повече се предпочитат нови облици на традиционни имена.

1.3.2.4. Имена от българската история: Третата група традиционни антропоними са всъщност имена, свързани с българската история. В изследваните корпуси се откриват единици от тях, най-вече имена на владетели:

Варна 2008 г.: *Пресиана, Пресияна* – (0, 67%).

Варна 2018 г.: *Бориса, Пресияна* – (0, 91%).

1.3.2.5. Двойните (копулативни) имена не са характерни за морската столица. През 2008 г. откриваме само преномените *Анна-Мария* (5 референции) и *Мария-Магдалена* (4 референции) – 0, 91%. През 2018 г. не се регистрира нито едно двойно име.

Изследването показва, че традиционните имена са около 30% от антропонимите в средата на именните списъци.

1.3.2.6. Новите имена не са много:

2008 г.: *Денислава, Грациела, Тея, Янита* (вероятно производно от *Яна*, известни са производни *Янина, Янислава, Яница*) – 1, 68%.

2018 г.: *Миа, Тея, Дея, Деа, Сиана, Сияна, Елия, Теа.* Тук се открива тенденцията да се кръщават деца с кратки имена с повече гласни – 3, 65%.

1.3.2.7. Чужди лични имена. По произход това са староеврейски, гръцки имена, имена от множеството езикови групи на индоевропейското езиково семейство – германската, славянската и италийската група[5]. В изследваните корпуси се регистрира включване на все повече чужди лични имена, като: *Каролина, Жасмина, Мелани, Мелиса, Ванеса, Елеонора, Мариела, Мартина, Аделина, Селин, Изабела, Ирен, Паола, Белла, Дебора, Джесика, Екатерина, Елиза, Елизабет, Жанина, Изабел, Катрин, Мадлен, Мишел, Памела, Саманта* и др., коитообразуват повече от 60% от имената в средата на именните списъци.

[5] Преномени от други езикови семейства се срещат рядко.

Изводи

Съвременните данни подкрепят статистическите наблюдения (на Н. Ковачев), че най-разпространените имена, заемащи първите петнадесет позиции, съставляват относително малък процент от общия брой на всички имена (вж. ЛИ в антропонимния фонд и състав в края на 1979 година (Ковачев / Kovachev 1987: 153), Чолева-Димитрова, Янев / Choleva-Dimitrova, Yanev 2015). През 2008 г. имената, заемащи първите 15 позиции (21 имена) съставляват 6, 23% от общия брой женски лични имена, с които разполагаме; през 2018 г. – те (общо 24 имена) съставляват 8, 99% от общия брой женски лични имена.

Изследването показва, че женските имена, запазили позиция сред петнадесетте най-популярни имена през последните 10 години, са: *Виктория, Никол, Мария, Габриела, Александра, Йоана, Рая, Калина, Елена, Симона, Моника, София, Михаела, Карина*. От тези 14 имена само 2 са домашни, т.е. 7, 14%, останалите имена са с чужд произход: традиционни християнски имена, свързани с църковния календар (*Мария, Елена, Йоана*) и нови за личноименната ни система (*Виктория, Михаела, Карина, Моника*), които навлизат постепенно през миналия век. Наблюденията сочат, че домашното име *Рая* става все по-модерно, докато *Калина* постепенно губи честота си. Набиращи популярност през 2018 г. са имената *София* и *Михаела, Дария* и *Магдалена*, които са с различен произход.

В средата на ранговите списъци (сред имената с 3 и повече референции) се намират преномени, които макар да са ограничени по разпространение, съставят значителен масив (вж. и Суперанска / Superanskaja 2007: 77 – 78). 298 имена през 2008 г., т.е. 88, 43% от общо 337 имена, с които разполагаме, 219 имена през 2018 г. , т.е. 82, 02% от общо 267 имена. Разнообразието в средата на ранговите списъци се оказа голямо. Проличава прокарването на новите модни тенденции – навлизането на нови чужди имена, на някои новосъздадени имена, възраждане на стари имена, отсъствали дълго от номинативните практики. Комбинират се познати части от имена с нови за личноименната ни система, т.нар. кръстоски (напр. *Янита*) (вж. Илчев / Ilchev 1969: 26), като близки до същинските кръстоски са и новите производни със завършек от стари имена, или с нов суфикс, напр. *Дария, Крисия, Хрисия, Елия, Алексия.* Прави впечатление, че суфиксът *-ия* е значително по-разпространен през 2018 г. През 2008 г. с него са образувани едва 3, 1% от ЖЛИ, а през 2018 г. – 8, 7% от ЖЛИ в град Варна.

В обобщение, проучването показва, че домашните имена са едва около 10% от антропонимите в изследваните групи, християнските – около 15%, неоантропонимите – около 5%, а чуждите преномени съставляват около 60–70 % от именните списъци на град Варна.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Данчева 2019: Данчева, Н. Модните лични имена в началото на XXI век. В: Тодорова, Б. (отг. ред.): *Лингвистични проблеми*, кн. 1, Година I. Благоевград: УИ

„Неофит Рилски“, 2019, 274 – 285. [Dancheva 2019: Dancheva, N. Modnite lichni imena v nachaloto na XXI vek. V: Todorova, B. (otg. red.): *Lingvistichni problemi*, kn. 1, Godina I. Blagoevgrad: UI „Neofit Rilski“, 2019, 274 – 285.].

Заимов 2004: Заимов, Й.. *Български именник*. София: Изд. Анимар. [Zaimov 2004: Zaimov, Y. *Balgarski imennik*. Sofia: Izd. Animar.].

Илчев 1969: Илчев, Ст.. Речник на личните и фамилните имена у българите. София: Издателство на БАН. [Ilchev 1969: Ilchev, St. *Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite*. Sofia: Izd. na BAN.].

Ковачев 1987: Ковачев, Н.. *Честотно-тълковен речник на личните имена у българите.* София: Изд. „Д-р Петър Берон“. [Kovachev 1987: Kovachev, N. *Chestotno-talkoven reqnik na lichnite imena u balgarite.* Sofia: Izd. “D-r Petar Beron”.].

Суперанска 2007: Суперанская, Ал.. *Имя – через века и страны*. Москва: Изд. ЛКИ. [Superanskaja 2007L Superanskaya, A. *Imya – cherez veka i strany.* Moskva: Izd. LKI.].

Чолева-Димитрова, Янев 2015: Чолева-Димитрова, А., Янев, Б.. *Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена)*, I част. Пловдив: Издат. Хоризонти. [Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: Choleva-Dimitrova, A., Yanev, B. *Savremennata balgarska antroponimna sistema (Moda na lichnite imena)*, I chast. Plovdiv: Izdatelstvo “Horizonti”.].

Чолева-Димитрова, Данчева 2018: Чолева-Димитрова, А., Данчева, Н. Личните имена в София и Варна през 2014 година. – В: Алексова, Кр., Ангелов, А., Исса, К., Венкова, Цв., Апостолова, Д., Сотиров, П., Кънчева, П., Цанков, К. (съст.). *Проблеми на социолингвистиката. Т. 13. Обществените процеси и тяхното отражение в езика*. София: Международно социолингвистическо дружество, 122 – 128. [Choleva-Dimitrova, Dancheva 2018: Choleva-Dimitrova, A., Dancheva, N. Lichnite imena v Sofia i Varna prez 2014 godina. – V: Aleksova, Kr., Angelov, A., Issa, K., Venkova, Tsv., Apostolova, D., Sotirov, P., Kancheva, P., Tsankov, K. (sast.). *Problemi na sotsiolingvistikata. T. 13. Obshtestvenite protsesi i tyahnoto otrazhenie v ezika.* Sofia: Mezhdunarodno sotsiolingvistichesko druzhestvo, 122 – 128.].

Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева 2020: Чолева-Димитрова, А., Влахова-Ангелова, М., Данчева, Н. *Мода на личните имена в българските градове (Изследване на личните имена през 2014–2015 г.)*, под печат. [Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva 2020: Choleva-Dimitrova, A., Vlahova-Angelova, M., Dancheva, N. *Moda na lichnite imena v bulgarskite gradove (Izsledvane na lichnite imena prez 2014–2015 g.)*, pod pechat.].

СЪКРАЩЕНИЯ

ЖЛИ – женски лични имена

НСИ – Национален статистически институт

A Look at Personal Female Names in the City of Varna at the Beginning of the 21st Century

Nadezhda Dancheva

Abstract. This is a corpus-based empirical study, found on official data derived from the National Statistical Institute (NSI) of the Republic of Bulgaria. The basic tasks to complete are as follows: analyse (statistically and linguistically) the female names of newborns in the city of Varna at the beginning of the 21st century (from 2008 to 2018), aiming to outline the dynamics in the development of the names. The focus of the study is 2 groups of anthroponyms 1) the first 15 names at the top of the rankings and 2) the names that have more than 3 references, and are in the middle of the name lists. The anthroponyms which stand out are those with sustainable use and those gaining and losing popularity. The study shows that domestic names make up only about 10% of the names in the studied groups, Christian names about 15%, neoanthroponyms about 5%, and foreign names about 60–70%.

Keywords: first name, anthroponym, Bulgarian anthroponymic system, Varna

Assist. Prof. Nadezhda Dancheva, PhD
Institute for Bulgarian Language "Prof. Lyubomir Andreychin"
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: ndancheva@ibl.bas; nadya009@gmail.com

Recent Trends in Personal Names in Albania

Linda MËNIKU

Introduction

Personal names reflect the history, tradition, culture, and characteristics of communities. According to Alford (1988: 1), "Ethnographic research has not found a single society whose members do not have names." Aldrin (2011: 251) considers naming of children to be "a resource for contributing to the creation of different identities." Naming is important for understanding national belonging. Jacqueline Stevens (1999: 151) states that "a name is a semiotic cornerstone in the foundational effects of a nation."

Personal names take on their significance in social interaction where they create and express social identity. Changes in naming practices reflect changes in socio-cultural structures because names change along with social changes. A historical view of names and naming processes can bring the past into the present because personal names reflect aspects of daily life and the social relationship of people with family and beyond.

Socio-onomastic research into personal names encompasses the study of variation in the popularity of names. There is an abundance of scholarly work in onomastics published around the world. This paper is about onomastics from an Albanian perspective. We will analyze the naming patterns as a product of social, political, and religious changes in Albania. We will combine a historical overview of naming trends in Albania with contemporary data that will allow for a better understanding of this phenomenon. Statistical analysis of names is often used in socio-onomastic studies of personal names. We base this study on the 2019 baby name data, the most recent data available from the Albanian Institute of Statistics (INSTAT) and published on their official website. In this paper we analyze the most popular names for girls and boys in each of Albania's 61 municipalities.

Historical background

Different layers of Albanian history are reflected in naming practices. Albanian names have been formed layer-by-layer since ancient times to the present day. "The fund of personal names used in our country consists of two large groups: names of local origin, Albanian and Illyrian, and names of foreign origin, secular and

religious (Kostallari, Domi, Daka, Mansaku 1982: 3).” The Albanian archeologist Vangjel Toçi (1986: 127) states that, “By adding Illyrian names discovered in other ancient cities around our country (around 200) to the list of names found in Dyrrah/Durrës, we see that Illyrian onomastics discovered in Albania makes up almost one fifth of the total Illyrian onomastic fund. This density of names is meaningful considering the limited size of our country’s territory.” According to Bidollari (2001: 56), “The early Paleo-Christian names that began to enter with the Christianization of our lands in the second century AD constitute the first foreign layer in the Albanian anthroponymic system that caused the initial break in a previously semantically and ethnically motivated naming paradigm. The repertoire of these names, very strictly codified by the Catholic Church, is today preserved in the Catholic areas of Northern Albania. […] Names like: *Gjon, Gjin, Gjergj, Gjokë, Gjikë, Mri, Mrikë, Nikë, Kolë, Lec, Hilë, Mëhill, Ndue, Palok, Shtjefën, Pashk, Fran, Zef*, etc. replaced the original layer of local names and were used for centuries due to ‘strict cannons of the church that didn’t allow pagan names.’”

The Slavic Invasion of 6th century and Byzantine rule has left deep traces in the Albanian anthroponymic system. The so-called Greco-Byzantine layer of Christian names includes *Anesti, Nesti, Dhimitër, Daniel, Eftim,* and *Arqile*, among other names. Bidollari (2001: 56) concludes that, “The conquest of Albanian lands by the Ottomans and especially the Islamization of most Albanians superimposed on the Albanian anthroponymic fund a new repertoire of names, that of oriental names (Persian-Arabic-Turkish). […] These names, regardless of their origin (Persian and Arabic) entered and were used by Albanians in their Turkish form.” Religious names continued to be dominant in Albania until the 20th century.

According to Mëniku (2018) some of the most popular male names used by the Muslim community in Albania are: *Abedin, Adem*, *Ahmed/Ahmet, Ali, Asllan, Avni, Bajram, Baki, Beqir, Esat, Fadil, Gani, Halit, Halil, Hamid/Hamit, Ibrahim, Idriz, Isa, Isuf, Ismail, Jonuz, Maliq, Muharrem, Mustafa, Mehmet, Muhamed/Muhamet, Musa, Naim, Qamil, Qazim, Qemal, Qerim, Rakip, Ramadan, Sabri, Sadik, Sulejman,* and *Tahir.* The most popular female names in the Muslim community include: *Aishe/Ajshe*, *Emine, Fatime, Farie, Hatixhe*, *Hava, Hajrie, Hanife, Hamide, Nafije, Rabie, Razie, Sanie, Selime, Sybe, Zenepe/Zenejpe, Xhemile,* and *Zyra*. Christian names were used in different variants from the Catholic and Orthodox communities. Names like *Gjon, Gjin, Gjergj, Gjokë, Gjikë, Fran, Nikë, Kolë, Lec, Luçie, Hilë, Mëhill, Mri, Mrikë, Ndue, Palok, Shtjefën, Pashk, Zef* identify the Catholic community. Typical names used by the Orthodox community are *Anastas, Despina, Dhimitēr/Dhimitra, Efigjeni, Jovan, Kristo, Kristaq, Kiço, Koço, Ksanthipi, Llambrini, Marika, Maqo, Mihal, Sofika, Pavlina, Pavllo, Polikseni,* and *Zoica*.

In an unpublished paper by Mëniku (2020) about the top five names in Albania (1907–2017), we have concluded that:

– During the National Renaissance period, Illyrian names (*Agron*, *Bardhyl*) and Albanian names like *Afërdita* (‘near the day’) and *Agim* (‘dawn’) are in use.

– There is an increased popularity of Albanian names like *Liri* ('freedom') and *Drita* ('light') during the years of the Second World War as an expression of the internal desire for national liberation.
– The installation of the communist regime in 1945 also influenced naming practices in Albania. After 1945 an increase in the popularity of Albanian names and decline of religious names is documented. We noticed that abstract meaningful Albanian names that express Albanians' wishes for a better life, for a new dawn (*Agim*), for more light (*Drita*), hope (*Shpresa*), unity (*Bashkim*), joy (*Gëzim*), and good fate (*Fatmir*), white fate (*Fatbardh*), flower of life (*Luljeta*), beauty (*Bukurie*), and remembrance (*Kujtim*) dominated from 1945–1960.

After the Second World War, Albania experienced 45 years of one of the world's most totalitarian communist regimes, marked by autocracy, repression, and a unique level of isolation from the world community (O' Donnell 1999). The isolation of Albania during the years of communism also influenced the onomastic processes. After 1967, when Albania was self-proclaimed an atheist country, the communist government considered religious and foreign names inappropriate for the communist ideology. Kostallari, Domi, Daka, and Mansaku (1982: 4) stated that:

> "There are a number of names that are inappropriate for our time and our ideology that should be out of use. These are mainly: traditional names that carry the stamp of previous religions; foreign historical names, that have often been negative; names that derive from Albanian words that express negative notions and therefore are not suitable to be used as personal names; and names that are wrongly considered Illyrian or Albanian. In order to replace these names, it is necessary to widely circulate a fund of names that are considered correct within the national political ideology and are formed correctly linguistically."

The state's stance on naming increased the popularity of names related to Illyrian kings and tribes (*Ilir, Ilirjan, Ilirjana, Alban, Albana, Anila, Artan, Bledar, Genta, Gencjan, Enkelejda, Elona, Etleva, Redon, Taulant*, etc.) as well as other Albanian names *Lindita* ('the day is born'), *Fatbardha* ('white fate'), *Majlinda* ('born in May'), *Dritan* ('light'), *Valbona* ('river'), *Blerina* ('lawn'), *Fatjon* ('our fate/destiny'), *Besmir* ('good faith/oath') that relates to the Albanian institution of *Besa* ('keeping one's word'), *Ermal* ('the wind of the mountain'), and *Jonida* ('related to the Ionian sea'), among others.

Changes in the political system and social life in 1990s strongly influenced the naming processes in Albania. The fall of communism in 1990 ended restrictions on personal names in Albania. Albanian parents were free to choose foreign names that were practically banned in Albania during communism.

During communism Italian TV played an important role for the Albanian people as the only window to the Western World. Italian influence became even stronger after 1990 when Albania opened to the world. In the first decade after

communism (1990–2000), the influence of Italian TV on personal names was strong. According to our study (Mëniku 2020), among the top names in Albania during these years are *Anxhela (Angela), Alesia, Sara, Stelina, Kristina, Kristian,* and *Sofia*. From 2000 to the present, foreign TV series, actors, singers, movie characters, and soccer players continue to influence the choice of personal names for Albanians.

The data reported by the INSTAT (http://www.instat.gov.al/al/k%C3%ABrko-emrin/top-5-emrat-sipas-viteve) show that Albanians seem to follow world trend for names. As we can see from Table 1, the most popular names between 2000 and 2017 are foreign names: *Ajla, Amelia, Anxhela, Kejsi, Klea, Melisa, Sara, Aron, Joel, Noel, Mateo,* and *Orgito*.

Year	Top 5 names			**Year**	Top 5 names	
	Female	Male			Female	Male
2000	Anxhela, Sara, Kristi	Denis, Klajdi, Kristi		2009	Alesia, Kejsi, Klea, Sara	Mateo
2001	Anisa, Anxhela, Sara	Denis, Kristi		2010	Alesia, Kejsi, Klea, Sara	Mateo
2002	Anisa, Anxhela, Klea, Sara	Klajdi		2011	Alesia, Klea, Melisa, Sara	Mateo
2003	Anisa, Anxhela, Klea, Sara	Klajdi		2012	Amelia, Klea, Melisa, Sara	Mateo
2004	Klea, Megi, Sara	Mateo, Orgito		2013	Ajla, Amelia, Melisa,	Mateo, Noel
2005	Klea, Melisa, Sara	Klajdi, Mateo		2014	Ajla, Amelia, Melisa	Joel, Noel
2006	Klea, Melisa, Sara	Klajdi, Mateo		2015	Ajla, Amelia	Joel, Mateo, Noel
2007	Klea, Melisa, Sara	Klevis, Mateo		2016	Ajla, Amelia, Amelja	Joel, Noel
2008	Kejsi, Klea, Melisa, Sara	Mateo		2017	Ajla, Amelia	Aron, Joel, Noel

Table 1. Top 5 first names 2000-2017

Data analysis

According to the INSTAT, the population of Albania on January 1, 2020 was 2,845,955 inhabitants, a decrease of 0.6 % compared to January 1, 2019. In 2019, 28,561 babies were born, a decrease of 1.3 % compared to the previous year. On January 1, 2020, Tirana prefecture made up 31.8 % of Albania's total population. It is the most populated prefecture in the country, followed by Durrës (2 %) and Fier (5 %).

The 2015 administrative-territorial reform divided Albania into 12 regions and 61 municipalities. In this study, we trace the distribution and regional differences of first ranked names for newborn babies in Albania's 61 municipalities based on INSTAT data for 2019 (http://www.instat.gov.al/al/k%C3%ABrko-emrin/emrat-e-rinj). The data are presented in the Table 2, with municipalities listed from Northern most to Southern most municipalities and include the most popular names for females and males along with the number of babies carrying these names.

Nr.	Municipality	Female	Nr.	Male	Nr.		Nr.	Municipality	Female	Nr.	Male	Nr.
1.	**M. e Madhe**	Amelia	4	Aron	3		32.	**Roskovec**	Ambra	5	Aron	5
2.	**Shkodër**	Amelia	24	Amar	13		33.	**Kuçovë**	Amelia	6	Amelio	3
3.	**Tropojë**	Alesia	2	Ajan	4		34.	**Belsh**	Amelia	6	Mateo	3
4.	**Has**	Arilena	3	Albi	2		35.	**Pogradec**	Ajla	10	Noel	13
5.	**Vau i Dejës**	Amelia	3	Noel	6		36.	**Pustec**	Jasmina	1	David	1
6.	**Pukē**	Amelia	5	Noel	3		37.	**Devoll**	Amelia	5	Noel	4
7.	**Fushë-arrëz**	Amelia	3	Noel	6		38.	**Korçë**	Amelja	3	Noel	6
8.	**Kukës**	Amelia	9	Noel	11		39.	**Maliq**	Amelia	8	Joel	7
9.	**Lezhë**	Amelia	16	Noel	12		40.	**Skrapar**	Alesja	2	Ergi	2
10.	**Mirditë**	Amelia	3	Noel	6		41.	**Berat**	Ajla	16	Aleandro	4
11.	**Kurbin**	Ajla	9	Noel	10		42.	**Gramsh**	Ajsela	5	Noel	4
12.	Krujë	Amelia	3	Noel	6		43.	**Patos**	Amelia	7	Noel	6
13.	**Mat**	Alesia	4	Mateo	4		44.	**Devoll**	Amelia	5	Noel	4
14.	**Dibër**	Amelia	12	Noel	10		45	**Kolonjë**	Natalia	2	Anesti	2
15.	**Durrës**	Amelia	42	Noel	37		46.	**Përmet**	Amelia	1	Alfjo	2
16.	**Shijak**	Leandra	2	Amar	6		47.	**Vlorë**	Amelia	29	Noel	22
17.	**Tiranë**	Amelia	79	Aron	61		48.	**Selenicë**	Ajla	3	Joel	4
18.	**Kamëz**	Amelia	20	Noel	15		49.	**Himarë**	Amelia	2	Noel	3
19.	**Klos**	Amelia	4	Aron	5		50.	**Mallakastër**	Ajla	3	Enea	2
20.	**Bulqizë**	Amelia	3	Aron	6		51.	**Poliçan**	Ajsela	1	Aron	1
21.	**Kavajë**	Amelia	7	Amar	8		52.	**Këlcyrë**	Alisja	2	Albjon	1
22.	**Elbasan**	Amelia	25	Noel	32		53.	**Memaliaj**	Ajla	2	Nezir	2
23.	**Cërrik**	Ajla	3	Noel	5		54.	**Tepelenë**	Ajla	3	Enea	2
24.	**Librazhd**	Ajla	8	Noel	5		55.	**Finiq**	Ajsela	1	Hristos	3
25.	**Peqin**	Amelia	3	Noel	6		56.	**Gjirokastër**	Amelia	6	Joel	4
26.	**Përrenjas**	Adela	4	Noel	6		57.	**Libohovë**	Amelia	3	Noel	6
27.	**Divjakë**	Amelia	3	Noel	6		58.	**Delvinë**	Adriana	2	Rafael	2
28.	**Rrogozhinë**	Ambra	5	Aron	5		59.	**Sarandë**	Amelia	10	Alesio	2
29.	**Lushnjë**	Ajla	17	Noel	13		60.	**Dropulli**	Konstandina	1	Mihal	1
30.	**Fieri**	Amelia	19	Noel	16		61.	**Konispol**	Amelia	2	Angjelo	2
31.	**Patos**	Amelia	7	Noel	6							

Table 2. First ranked first names for males and females for 61 municipalities in 2019

Comparison of data indicates that there is a greater variety of male names than female names. A total of 11 female names (*Adriana, Amelia, Ajla, Alesia, Alisja, Jasmina, Leandra, Adela, Ambra, Konstandina, Natalia*) and 17 male names (*Ajan, Albjon, Alesio, Alfjo, Anesti, Angjelo, Aron, Amar, David, Ergi, Enea, Hristos, Joel, Mateo, Mihal, Nezir, Rafael*) are found in the list in Table 2. In terms of personal names, a trend of choosing more contemporary names over traditional names is observed.

This list shows that baby-naming trends in Albania follow world trends. The list of female names reveals that the name *Amelia*, which has been among the top five names for females in Albania since 2011, holds the number one rank in 35 Albanian municipalities for 2019. In the same year, *Amelia* was on the list of the most popular female names in the UK and New Zealand, among other places. According to CBS news, in the US this name has been in the top 50 since 2010, the year Dr. Amelia Shepherd made her debut. The ISTAT (Italian National Institute of Statistics) data show that *Amelia* also ranks among the top five preferences for Albanian parents in Italy for 2018.

Ajla became popular in Albania after 2011, when the first Turkish TV series *Gumush* was transmitted in Albania by TV Klan. *Ajla* remained among the top five names in Albania for new babies until 2017. According to the INSTAT statistics displayed in Table 2, *Ajla* is the second most popular name for females all over Albania (10 municipalities). In recent years, Turkish soap operas have replaced Latin American ones across the Balkans, as reported by BalkanInsight, and this can explain the increased popularity of the name *Ajla* in Balkan countries. According to the Kosovo Institute of Statistics, *Ajla* was second ranked in the list of the most popular female names for 2019 in Kosovo. It is also among the most popular names in Bosnia and Hercegovina. Another name of Turkish origin *Ajsela* ('*Aysel*-moon flood'), similar in meaning with *Ajla* ('halo of light around the moon') is also among the first ranked names for females in three municipalities in Southern Albania: Gramsh, Poliçan, and Finiq.

Alesia was the most popular name in Italy in 2000 and the second most popular name in 2006. This name entered the top five list in Albania in 2009 and continues to be a very popular name. It is the top female name in two municipalities in Northern Albania, Tropoja and Mat. As with all foreign names ending in *-ia* (*Diana, Eliana, Mariana*, etc.) that have alternate *-ja* spellings (*Djana, Eljana, Marjana* etc.), *Alesia* is found in two forms, *Alesia* and *Alesja. Alesja* is the top ranked female name in Skrapar in Southern Albania.

Ambra is a girl's name that may have increased in popularity following the 1990s rise to fame of the Italian celebrity Ambra Angiolini. It seems to have remained relatively popular as it is the top female name in two municipalities: Roskovec and Rrogozhinë. Similarly, we might attribute the influence of the Albanian singer Arilena Ara to the popularity of the name *Arilena,* ranked 1st in the municipality of Has in Northern Albania.

A popular name in the '80s and '90s, *Adela* continues to be on the list of the first ranked names in Albania for the municipality of Përrenjas. Another foreign name *Alisja*, a variant of the Germanic name *Alicia*, is also included in the first ranked names in the municipality of Këlcyrë in Southern Albania. *Adriana,* a name of Latin origin, used to be popular throughout Albania before the 1990s. The INSTAT data indicate it remains popular in the Southern Albanian municipality of Delvina. Finally, *Jasmine*, a name of Persian origin, is popular throughout Balkan countries. In Albania, it is the most popular name only in the municipality of Pustec.

As for the male names, we can make the same observation that the list is dominated by foreign names. *Noel* took the number one spot for 2019 in 31 Albanian municipalities. The data provided by ISTAT (Italian Institute of Statistics) show that *Noel* is also the second favorite name for Albanian babies born in Italy in 2018.

Aron holds the number one rank for males in seven municipalities in Albania in 2019. This name seems to be popular for Albanians in Albania and among the Albanian community in Italy. Based on the ISTAT data, *Aron* is also one of the favorite names for Albanian children born in Italy in 2018. In 2019, *Aron* was also the most popular baby name given in Iceland.

Mateo has been on the top five list for personal names for several years. In Albania, it is a popular name in the municipalities of Mat and Belsh, geographically distant from each other. In 2017, it was one of 10 most popular baby names in Italy, but it is also one of the most frequent names for Albanian babies born in Italy for the year 2018.

Since 2013, *Joel* has become a popular name in Albania. It was on the top five list for four years in a row between 2014 and 2017. In the list of the first ranked names for 2019, it appears in three municipalities, Maliq, Selenicë and Gjirokastër, all located in Southern Albania.

The name *Amar* is currently used in Albania for both males and females. As we can see from Table 2, the male name is popular in three municipalities in Central and Northern Albania: Shkodra, Shijak, and Kavaja. A name of Arabic origin, the male name *Amar* was one of the most popular names in Bosnia and Hercegovina in 2017 and the top name for Kosovo for 2019.

Although the female name *Amelia* is most popular in 35 municipalities, the male version of this name, *Amelio*, is top ranked only in the municipality of Kuçova.

Unlike the other municipalities in Albania, the most popular names in the municipality of Dropull, a predominantly Greek-inhabited region on the border with Greece, are *Konstandina* and *Mihal*. This attests to conservatism in the selection of the male and female first names and the importance of religious sources for the Greek community. The situation seems a bit different in Finiq, another municipality with inhabitants from the Greek minority. The Greek name *Hristos* is the most popular male name and for females the first ranked name is *Ajsela*, a name of Turkish origin.

In the municipality of Kolonja in Southern Albania, the most popular names are two names traditionally used by the Orthodox community: *Natalia* and *Anesti*. *Anesti* is a typical Orthodox name used in older generations, but rarely used for newer generations. There is no official information regarding the religion of the population of Kolonja. Therefore, we cannot come to any conclusion regarding the preference for this religious name in this municipality. As for the female name *Natalia*, currently this name is indeed a common name given to people of different religions in Albania.

Data indicate that an old name used by the Muslim community, *Nezir* (a Quranic name that came to Albanian through religion and Turkish) is popular in the municipality of Memaliaj. This municipality is located in Southern Albania and has a population of around 11,000 inhabitants. Again, we do not have any statistics about the religious composition of this municipality that could help us explain the

preference for this name in this municipality. In the same municipality, the most popular name is also of Turkish origin: *Ajla*. However, this is not a religious name.

According to the ancient Roman poet Virgil, *Aeneas* (Enea), the mythical hero of Troy and Rome, son of the Goddess Aphrodite and Anchises, and cousin of Hector of Troy, disembarked at Buthrotum (Butrint) in Southern Albania while travelling to Italy. This has given a particular importance to the name *Enea* that is frequently chosen by Albanian parents for their male children. From the current data, we can observe the popularity of the name *Enea* in two municipalities in Southern Albania, Tepelena and Mallakastra.

Ajan (Ayan) is an Islamic name for boys, also mentioned in Quran. The increased popularity of this name in Albania in recent years might be explained by the popularity of Turkish soap operas and the influence of character names from these soap operas. Along with *Amar*, *Ayan* is one of the two most popular male names for 2019 in Kosovo as well.

In the municipality of Delvina in Southern Albania, the first ranked name for male born babies is *Rafael*, a name of Hebrew origin. The popularity of the name *Rafael* may have increased following the rise to fame of the Spanish tennis player Rafael Nadal. However, it might also be an influence of movies or other famous people. Another name of Hebrew origin is *David.* Similarly, the name *David* is used in different periods and it might be an influence of religion, but also of the book characters (e.g. David Copperfield), movies or famous people who bear this name. *Aleandro* is another baby name inspired by the characters of Latin American soap operas and appears as the top ranked male name for the municipality of Berat.

Albi and *Albjon* are two interesting names in this corpus. According to Britannica, "*Albion* is the earliest-known name for the island of Britain. It was used by ancient Greek geographers from the 4th century BC and even earlier, who distinguished 'Albion' from Ierne (Ireland) and from smaller members of the British Isles." We doubt that Albanians are naming their children after the old name for Britain. Rather we see here a similarity between the word *Alban* and the Illyrian tribe of *Albanoi* (Albani) that gave name to the country Albania. Further research on this topic is needed to prove if Albanian parents are using the names *Albi* and *Albjon* (Albjon) as a reference to Albania.

In the municipality of Konispol along the border with Greece, the first ranked male name is *Angjelo*. We see influence from Greek because the name in Albanian is written in the same way the name is pronounced in Greek, as opposed to the variant *Anxhela* (Angela), which reflects the Italian pronunciation of this name.

Conclusion

In this paper, we explored naming trends in Albania, contributing to a field of study where studies are few. This research indicates that foreign names are most popular all over the country. The data included the top ranked names for males and females for the year 2019 in 61 Albanian municipalities. In 2019, there is a greater variety of top ranked male names (17) than female names (11). The top names for

2019 are *Amelia* for females, ranked number 1 in 35 municipalities, and *Noel* for males, ranked number 1 in 31 municipalities.

Data indicates similar trends for Albanian names in Albania and in Italy, where top names include *Noel, Amelia, Aron,* and *Mateo* (Matteo). Albanians in Albania and in Kosovo also share some top names. *Ajla, Ajan,* and *Aron* are among the favorite names for babies in both countries. Baby names inspired by the characters of Latin American (*Aleandro*) and Turkish (*Ajla*) soap operas are also common. Celebrity names like *Ambra, Rafael,* and *Arilena* are also popular. In the municipality of Dropull, a predominantly Greek-inhabited region along the border with Greece, people are more conservative in the selection of the first names, using orthodox religious names. Overall, however, very few old religion names are still in use (e.g. *Anesti* (Orthodox community), *Nezir* (Muslim community)). Finally, names like *Albi* and *Albjon* demonstrate the strong relationship between personal names and national identity.

As we can see names are an important part of the society. They are entwined with languages and cultures. Therefore, studies on naming are important to understand and analyze the identification of people with a culture and a society. Further studies about the sociocultural changes in the corpus of Albanian personal names are needed.

REFERENCES

Alford 1987: Alford, R. *Naming, and Identity: A Cross-Cultural Study of Personal Naming Practices.* New Haven: HRAF.

Aldrin 2016: Aldrin E. Names and Identity. In: Carole Hough (ed.): *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, 382 – 394.

Bidollari 2001: Bidollari, Ç. Tradita dhe risi në fondin e emrave të shqiptarëve (antroponimikoni shqiptar*). – Studime filologjike*, 56 (2001), 1 – 2.

Kostallari, Domi, Daka, Mansaku 1982: Kostallari, A., Domi, M., Daka, P., Mansaku, S. *Fjalor me emra njerëzish.* Tiranë: Shtëpia Botuese "8 Nëntori".

Macpherson, MacGregor 1841: Macpherson J., MacGregor P. *The Genuine Remains of Ossian Literally Translated.* London: Smith, Elder & Co.

Mëniku 2018: Mëniku, L. Përdorimi i emrave të huaj nga shqiptarët. In: Conference proceedings "*Gjuha shqipe në kontakt me gjuhët e tjera*". Tirana: University of Tirana, 211 – 236.

Mëniku, L. Trends in personal names in Albania (1907-2017). *Unpublished paper*.

O'Donnell 1999: O'Donnell, S.O. *A coming age: Albania under Enver Hoxha.* New York: Columbia University Press.

Stevens 1999: Stevens, J. *Reproducing the states.* Princeton, NJ: Princeton University Press.

ELECTRONIC RESOURCES

Toçi 1986: Toçi V., Të dhëna të reja për onomastikën ilire në Dyrrah. – *Iliria,* 1 (1986), 123 – 135. <https://www.persee.fr/doc/iliri_1727-2548_1986_num_16_1_1387>, retrived on 10.12.2020.

BalkanInsight. <https://balkaninsight.com/>, retrived on 1.5.2013.
Britannica. <https://www.britannica.com/>, retrived on 20.7.1998.
Dropull Municipality. <https://www.bashkiadropull.gov.al/>, retrived on 12.1.2021
CBSNEWS. <https://www.cbsnews.com/>, retrived on 6.1.2021.
GoodToKnow. <https://www.goodto.com/>, retrived on 8.3.2020.
Kolonja Municipality. <https://www.kolonja.gov.al/>, retrived on 12.1.2021.
ISTAT. <http://www.istat.it/>, retrived on. 8.1.2021.
INSTAT. <http://www.instat.gov.al/>, retrived on 5.1.2021.
LeNius. <https://www.lenius.it/>, retrived on 21.1.2021.
Memaliaj Municipality. <https://www.memaliaj.gov.al/>, retrived on 11.12.2020
National Record of Scottland. <http://nrscotland.gov.uk/>, retrived on 17.12.2019.
Nostro figlio. <https://www.nostrofiglio.it/>, retrived on 22.10.2020.
Telegrafi. <https://telegrafi.com/>, retrived on 12.6.2020.
The Times. <https://www.thetimes.co.uk/>, retrived on 23.9.2018.
Reykjavik Grapevine. <https://grapevine.is/>, retrived on 22.1.2018.
Republic of Albania, Agency for the Development of the Territory. <http.azht.gov.al>, retrived on 1.12.2020.
La Repubblica. <repubblica.it>, retrived on 25.11.2019.
RNZ. <https://www.rnz.co.nz/>, retrived on 6.1.2020.
UNICEF. <https://www.unicef.org/>, retrived on 27.12.2018.

Recent Trends in Personal Names in Albania

Linda Mëniku

Abstract. Names are an important part of society. They are entwined with languages and cultures. Therefore, studies on naming are important as a means to understand and analyze the identification of people with a culture and a society. This paper explores the trends in naming practices in Albania, contributing to a field of study where studies are few. In this paper, we will explore the impact of sociocultural changes on the corpus of personal names in Albania. A general diachronic overview of the naming practices allows for a better understanding of the recent trends in Albania. In socio-onomastic studies on personal names, statistical data of names is often used. This research method is descriptive-analytic, bringing interesting and insightful data to the study of names and naming. This corpus analyzes baby name statistics from 61 municipalities in Albania. The data come from the Albanian Institute of Statistics (http://www.instat.gov.al) for the year 2019. Our analysis indicates that foreign names show dominance all over the country, reflecting changes in socio-cultural structures.

Keywords: personal names, trends, statistical data

Assoc. Prof. Dr. Linda Mëniku
University of Tirana
Tirana, Albania
e-mail: lindameniku@yahoo.com

Социолингвистичен анализ на българската антропонимия у нас и в глобализиращия се свят. Опит за социоономастика

Катя ИССА

Като част от общото словно богатство на нашия език антропонимите са изследвани в много аспекти – етимологичен, изненадващ с препратки и асоциации към архаичните пластове на езика ни; семантичен, разкриващ значението както в когнитивния, така и в семиокомуникативния смисъл; аксиологичен, показващ ценностния светоглед на българина, заедно с промените в него от най-старите исторически периоди до най-съвременните предпочитания на днешния ден.

В началото на XXI век светът се глобализира и личните имена вече не насочват така категорично към пространствената принадлежност на лицата, които ги носят. Антропонимията, в онази своя част, в която се занимава със съвременното състояние на именуването, постепенно се превърна в сродна дисциплина на социолингвистиката, откри известна социална информация в антропонимикона и започна да развива тезите си (подобно на сродни социолингвистични прогностични тези) и във футурологията. През второто десетилетие на века тя надскочи традиционните постановки, при които за мотив за избор на имената обикновено се сочеше лексикалното им значение, което предвещава бъдещето на децата, взето от фолклорните ни традиции: здраве, хубост, късмет, дълъг живот и пр. И установи, че решаващо значение при избора на лично име имат не етимологичният произход, прозрачната семантика, години наред търсена в заклинателни и пожелателни елементи от народните песни и говори, а *формата*, *благозвучието*, и на първо място – ***модата.*** През второто десетилетие на 21 век в ИБЕ при БАН, в Секцията по ономастика, се провеждат системни изследвания за модата в именуването на българите (Чолева-Димитрова и др. / Choleva-Dimitrova et al. 2020).

Тук искам да проследя (в контекста на наслова на конференцията „Антропоними и антропонимни изследвания в началото на 21 век“) процеса на това „сродяване“, малко закъсняло според мене, но неизбежно и ползотворно. Закъсняло, защото, дори при имената от латински произход нашите учени твърде дълго се въртяха около идеята, че Глория и Виктория се избират заради значението слава и победа, Александър, за да стане велик и пр. Сега вече е

ясно, че имената се избират *според модата* на съответното общество, а в новото глобално общество – според *глобалната* мода[1].

В такъв контекст са и социолингвистичните интереси към ономастичните изследвания от първото десетилетие на века, с оглед на „най-новите изследователски търсения на „социолингвистиката на контакта“ и „социолингвистиката на глобализацията“ (Пачев / Pachev 2009). Авторът очертава някои социолингвистични перспективи при изследването на личните имена, като ги разглежда през призмата на социологията на езика и на постмодерната социолингвистика – двете изследователски направления, които се намират на двата края на теоретико-методологичния континуум на социолингвистиката. Социологията на езика се занимава с макросоциалните явления (езиковите права на гражданите, социално-етническото, класовото, демографското и религиозното разслоение в обществото), с които може да се свърже процесът на именуване на детето. Изборът на име се определя от социалните условия на живот.

Цитираната статия на Ангел Пачев приемам като „програмна декларация“ за по-социолингвистичен (или социално ономастичен) подход към изучаването на имената в България. В нея авторът намира разлики на социолингвистично вариране и дава примери въз основа на наблюденията си върху някои общества и култури. Например САЩ и Великобритания се оказват плодотворна почва за раждането на нови лични имена, докато Франция и Германия са по-консервативни. Отговори на въпроси като: „Кои са социалните фактори, които обуславят правила за именуване? Какво води до затягане или отслабване на ограниченията в процеса на именуване и т.н“ (Пачев / Pachev 2009: 276), трябва да се търсят в конкретните социално-политически причини или решения, валидни за състоянието и на нашето общество. „В тази връзка езиковата социология на познанието показва, че дотолкова, доколкото съществуват възможности за избор в даденото общество, изборът на имена може най-често да се разглежда като свързан с взаимодействието между представата, *имиджа* (курсивът мой), с който родителите свързват тези имена, и очакванията, надеждите и плановете, които те имат за децата си при раждането им. Самите имена внушават картини, които обаче не са в каменни рамки, а се променят с течение на времето в обществото“ (Пачев / Pachev 2009: 278). Картината на света като цяло също не може да се постави в „каменни рамки“ и непрекъснато (днес все по-бързо и все по-динамично) се променя. Нагласите към всички аспекти на живота, част от които е и аспектът на именуването на новородените деца, изтриват едни предпочитания от нейния пейзаж и ги заменят с щрихите на други избори. Само социолингвистиката, достигнала в развитието си до другия край на теоретико-методологичния си континуум, до положението на постмодерност, е в състояние да анализира тези избори и

[1] Модерните в момента Алекс и Вик (съкращения от споменатите по-горе имена, без значение от пола на техния носител) са модерни в България не по някакви семантични или етимологични причини, а само защото са „вървежни“ в САЩ, в Европа, в целия западен свят.

мотивите за тях. Тя може да предложи и прогнози за бъдещите имена във връзка със социалните процеси в обществото. Опити за това вече се правят от страна на българската антропонимия в трудовете на Л. Димитрова-Тодорова, Анна Чолева-Димитрова, Борян Янев, Мая Влахова-Ангелова, Надежда Данчева и др., но от страна на социолингвистите те са все още недостатъчни. Мисля, че социолингвистите има още какво да предложат в социално-ономастичния контекст на изследване. Защото социолингвистичната норма, наложена от одобрението на обществото, за да налага от своя страна поведението на същото общество, така, както е изследвана по отношение на езиковите употреби, може да се включи в изследователските практики (в симбиоза между антропонимията и социолингвистиката) и в ономастичните анализи и прогнози. Под „социолингвистична норма“ имам предвид това, което в дадените социално-комуникативни условия отговаря на потребностите на обществото. Освен очевидното (че дадено име не внушава едни и същи представи, не предизвиква еднакви асоциации у всички родители, а техните разбирания и надежди относно децата им се различават дори когато са избрали едно и също име) са необходими емпирични социоономастични изследвания, които да избистрят представите за социоономастичната норма. В този смисъл фактът, че личните имена генерират определени стереотипни картини за света, които от своя страна оказват влияние върху избора на име от страна на родителите, не е достатъчен. Според цитираната статия на А. Пачев (Пачев / Pachev 2009) авторът приема за свой ориентир примери с редица популярни имена, които обаче отново отвеждат към традицията и не се вписват в собствената му теория, според която изборът на почти всяко име се влияе от обществените отношения. Примерите са от американската антропонимна система. Според автора те предизвикват сравнително едни и същи асоциации за американците: Мери ще бъде тиха и спокойна, Едуард – приятен и приветлив, Ричард – хубавец, Джоана – млада и хубава, Барбара – очарователна, а Адриана – артистична. „Доколкото ми е известно, подобни изследвания – пише по-нататък авторът – които използват метода на семантичния диференциал, не са правени за българските лични имена, но вътрешната форма на много от тях добре експлицира подобни асоциации: Тихомир – ще бъде тих и мирен, Любомир – ще обича мира, Радослав – ще се радва на славата и т.н.“ (Пачев / Pachev 2009: 278). Подобни изводи, характерни за „старото“ време, доскоро се правеха прекалено натрапчиво в нашата страна. Те сякаш искаха да убедят хората, нарекли сина си Тихомир, че изборът им се основава на желание той да бъде послушен[2]. Назидателното отношение

[2] Истината е съвсем друга и дори не е нужно човек да е филолог, за да я знае. Дядото, който люто би се разсърдил, ако първороднинят внук не е кръстен на него, носи име, започващо със същата буква. Името му обаче не е в крак с новата мода и този мотив принуждава дядото да направи компромис като се съгласи на име с първата (като на неговото име) буква – хем детето ще е кръстено на него, хем името ще е модерно. А друго „модерно“ име с |т| до преди 30 години у нас нямаше. Нямаше я банална „американска мечта“, затова нямаше Тимъти и Томас, а днес, когато ги има, почти няма малчугани Тихомировци.

към всеки избор на хората, живели в годините преди 1989 г. се поднасяше императивно, в случая още на кръщенето, което тогава не се празнуваше в църква, а в Съвета, и не беше никакво кръщене, а се наричаше „Тържествено обявяване на името на новородено дете“. И там служителката тържествено като на рецитал обявяваше: „Да бъде Красимир! Името означава украса и мир“. Да се знае какво му се позволява на именуващия да има предвид и какво не му се позволява. Днес да се задоволим със семантичния диференциал, според мене, е крачка назад, която отново отвежда към традицията и не се вписва в потребностите на новото време.

Според потребностите на новото време социолингвистите могат с лекота да обяснят защо популярността на имената се мени. Защото политическата ориентация на държавата ни нееднократно се смени. В статията Пачев правилно отбелязва, че „отношението (атитудите), нагласите към имената могат да се променят не просто поради това, че стереотипите, свързани с дадено име, се променят, но навярно най-често поради това, че отношението (атитудите), нагласите към имиджа, свързан с името, се променят. Промените в избора на имената отразяват промени в отношението на родителите към децата, в надеждите и плановете, които имат за тях, в това, което те харесват в обществото, свързано с децата, в ролята на децата в семейството, и дори в понятията, свързани с осмислянето на семейството като социална единица“ (Пачев / Pachev 2009: 278). Затова, въпреки частичните несъгласия с някои от изводите на автора, подкрепям изцяло важността на въпросите, които той задава, както и заключителните му изводи. От тях става ясно, че социолингвистиката иска да знае и може да узнае дали промените в разпределението на личните имена във времето в дадено общество могат да се използват като индикатори за промените в единството и разнообразието на социално-мисловните процеси в общественото съзнание; дали кодираните в личното име на детето отношение и планове на родителите за бъдещето му наистина оказват определено влияние върху социалното положение на детето. Приемам и основния извод на Пачев: „възможно е отговорите на подобни социолингвистични въпроси да покажат, че промените в личните имена на децата се оказват едни от най-ранните индикатори за предстоящи промени не само в поколенията, но и в обществото като цяло, а оттук – да се вземат стратегически решения за осъществяването на една или друга езикова политика и езиково планиране“ (Пачев / Pachev 2009: 279).

За разлика от социологията на езика, постмодерната социолингвистика се интересува главно от *употребата* и функционалната относителност на имената, от тяхната роля за осъществяване на едни или други социални функции или промени. В този смисъл акцентът от страна на съвременната антропонимия трябва да се постави върху диапазона от начини, по които хората използват имената в дискурсната си практика (Исса, Хамами / Issa, Hamami 2011), за да се видят представите за имидж от страна на родителите, а също (и още повече) на носителите на имената, които не могат да си изберат собственото име, но могат да изберат производните от него имена – съкратени

или удължени, умалителни или гальовни, ласкателни или просто „готини“, с които приятелите да се обръщат към тях. От проведеното (2011) изследване върху вариациите за обръщение на личните имена, ще припомня само едно изказване, на една 16-годишна Йоана – отговор на въпроса как предпочита да я наричат: „Вкъщи ми викат Йони, но в училище още от първи клас съм Джони. Сега обаче съм в друго училище, имам нова компания и там всички ми казват Джу“. Право на избор, демокрация и безпощадна глобализация.

С глобализиращата се в световен мащаб икономика се глобализира и езикът на хората. Антропонимният пласт, като част от езиковия, се глобализира чрез англицизиране, избор на чужди имена, предимно американски. Това не значи, че имената в България нямат връзка с традицията, защото всяко име има етимологична и семантична страна, понякога толкова прозрачна, че няма как да се пренебрегне. А изборът на чуждо име ясно показва предпочитание към чужда традиция. Ако се среща в повече от една държава обаче (тук ще дам примери с личните имена на български емигранти в Австралия) – името се причислява към антропонимен дял, създаден въз основа на предимно омонимни съответствия, който наричам *„немаркирани лични имена“*, т.е. приемливи и у нас, и в страната приемник, налични в антропонимната й система, непредизвикващи присмех, звучащи добре. Терминът ‘немаркирани’ е заимстван от препоръчителни списъци в едно социолингвистично изследване от началото на века (Исса / Issa 2005), предназначени за арабската имигрантска общност в България. Те търсят възможност за тези чувствителни по отношение на възприемане от нас имигранти в страната ни (хора билингвални, бикултурални, от смесените бракове бинационални) да бъдат и биноминални. Това би ги приобщило към нашето общество и би ги успокоило относно скрупулите за неприемане, с които от десетилетия живеят.

Към днешна дата, във връзка с модерния полилингвизъм, подобни скрупули се срещат все по-рядко както у имигрантите, така и у българите. Хората получават многостранни сигнали във века на информационната пренаситеност и понякога посягат към чужди, непознати до скоро, антропонимни системи при именуването на децата си. Според нагласите в страната ни етническите българи избират предимно чужди (западни) имена и подготвят новородените си наследници да бъдат глобални граждани на света. Въпреки че така може би възпитават потенциални емигранти, родителите, избрали чужди имена, не са упреквани от общественото мнение, дори и в случаите, когато „глобалното име“ не се вписва в нашата българска морфологична и граматична система. Изгубената съгласуваност по род в изречения като „Никол казала нещо, но Катрин не повярвала“ не притеснява никого. За съжаление, подобни случаи зачестяват, а това деформира езика ни, в който категорията род играе ключова роля.

Една от тревожните последици на глобализацията, отнасяща се до малобройните народи, какъвто е нашият, е емиграцията на част от населението. За българите, емигрирали в чужбина, тя е последвана от деформацията, която настъпва в българския език, поставен в небългарска езикова среда, заобиколен от други езици, отразяващи чужди култури. Изследването, върху което правя

тези изводи, беше проведено в Сидни, Австралия през 2016 г. Темата на това изследване засяга алгоритъма на деформацията на българския емигрантски език, поставен в обкръжението на австралийския вариант на английския език. Примерите в настоящото съобщение засягат една много малка част от него – имената на родените в Австралия в началото на 21 век деца от български произход. Вероятно поради горните констатации (за затихващите функции на езика ни в чужбина и за промяната на българските имена с англосаксонски в България), се пораждат очаквания, че в Сидни са открити тенденции към избор на чужди имена: все по-малко български имена, все повече австралийски. Статистиката обаче показва многообразие, не по-различно от това в България (Таблица 1).

Алекса	Виктория	Лили – 2	Никол
Александра	Даниел	Лора	Оливия
Александър – 4	Джулия	Макс	Павел – 2
Александър Оливър	Димитър Михаел	Марк	Райан
Аманда	Ева	Мартин – 2	Ребека
Антоан	Ема	Мая Анастасия	Севда
Антон	Емили	Мелани	Силвия
Борислав	Изабел	Мишел – 2	Скарлет
Васкас	Изабела – 2	Мия	Талия
Вероника	Кристина	Моника	Флори
Виктор – 2	Кристиян – 2	Ник	Яна

Таблица 1: Собствените имена на австралийските българчета

Някои от имената, показани в таблицата, са взети от списъците на Българското неделно училище в Сидни, други са имена на децата на мои познати. Всички те са анонимни участници в теренно проучване на деформациите на българския език в речта им и на степента на неговото владеене, съобразно целта на мащабното проучване. Тук са представени за илюстрация на нагласите към именуването, предвид факта, че имената са белег на идентификация и фигурират в достъпни за всеки, който се интересува, списъци.

Животът зад граница, както ще стане ясно по-нататък, понякога е съпроводен със забрани или ограничения относно именуването на децата, родени в малцинствена или етническа общност. В Австралия не е така. Хората там имат пълна свобода на избор. Мултикултурното общество е съставено от 200 етноса, и в правото на всеки от тях е да избере имена за новородените си деца по собствена преценка. Следователно, животът в Австралия не е причина (както се вижда и от таблицата) да не нарече човек рожбата си с българско име, както и

животът в България не му пречи да я нарече с име, никому неизвестно, или (още по-ярко) с известно на всички, като например Никсън Тодоров, Хилари Пенчева и други смехотворни съчетания. За съжаление, както казва Намерански, „цялата беда идва от факта, че детето не си избира само́ името – в именуването може да участват всякакви роднини и близки, но не и именуваното дете. [Затова…] името не всякога носи радост и гордост, понякога то създава неприятности, главоболия на носителите си“ (Намерански / Nameranski 2009: 252). В чужбина опасността от подобни неприятности е още по-голяма. Затова изборът на името е важен въпрос за българското семейство – как да се казва детето, как ще го наричат в училище, да не би името да значи нещо лошо на чуждия език, да има звукосъчетания, които местните не произнасят или произнасят изопачено, букви, които се транслитерират по неприемлив начин, как асоциациите, които името ще предизвиква в чуждото общество, да бъдат положителни. За нарочно маркиране на българския произход на носителя обикновено малко хора се сещат. За родителите в Австралия, в Америка, в Западна Европа, ориентирали се към англосаксонския или романския антропонимен фонд, вероятно е ясно, че детето би предпочело него (от една страна), за да се реализира в обществото като възрастен, работещ в екип от себеподобни, а от друга страна – те знаят, че и да изберат традиционно българско име, обръщението към детето им ще бъде (къде съответно, къде не) изцяло оприличено на местните имена. То само́ ще си избере подобно обръщение и ще заяви, че иска да го наричат така. И така, изследването не показва някаква „антибългарска“ тенденция; тя е толкова ярка вътре в страната ни, че едва ли е повод за тревога, особено на фона на основната тревога за забравянето на езика ни от страна на живеещите в чужбина българи и особено от родените там наши деца.

Изследваните имена, показани в горната таблица, са 53. Те показват дали и доколко изборът на името на юг от Екватора цели присъединяване чрез български реторичен език, който в чуждото общество би се превърнал в шифър, в интерпретационен код за нас, българите, с цел разпознаване като на свой от своите; или, напротив – чрез избора на чуждо име, несъвместимо с нашата морфологична и лексико-синтактична система като звучене, несъвместимо, разбира се, и с нашата семантико-асоциативна система, би превърнал още със самото раждане новия човек в принадлежащ към новото общество. Причината да обърна внимание на имената на тези деца е, че те са един от социалните кодове, част от системата на забравяне на българския език зад граница, в унисон с чуждоезиковите нагласи и съмнителното бъдеще на родния ни български език. И тук Пачев е прав като казва, че „Несъмнено ономастичните ресурси също са въвлечени в този социолингвистичен процес“ (Пачев / Pachev 2009: 280).

Темата на настоящата работа е поставена в плана на социолингвистиката, а предложените примери са от Австралия, само защото имах достъп до тях по време на изследването. Те в никакъв случай не целят да докажат някакво чуждо влияние от страна на австралийската антропонимна система, ако такава въобще съществува. Изводът е, че чуждите имена се предпочитат, но не повече, отколкото се налагат в България и изместват българските. На други места в

диаспората, и то до съвсем скоро, не е било така. В чуждата страна се е налагало постепенно влияние на именната система на страната приемник. Примерът е отново от началото на века, периода 2000–2004 г., когато са изследвани имената на българите в Бесарабия (Цанков / Tsankov 2010). Установено е влиянието на русификацията, след това на украинизацията и румънизацията. Поради близостта на руските и българските лични имена е налична формална модификация, като българският вариант на едно общо за двете антропонимни системи име се заменя от руския. „Така Васил става Василий, Алекси – Алексей, Никола – Николай, Георги – Георгий, Димитър – Дмитрий“ (Цанков / Tsankov 2010: 344). От списъка на имената трудно може да се разбере, че става дума за население, което е повече от 90% българско.

Въпреки казаното, преди днешните глобализационни процеси изследователите откриват общностната обвързаност на индивидите и групите българи от диаспората, изразяваща се в стремеж към съвместен живот: сдружаване в общи организации, общи културни прояви, чувство за солидарност, отстояване на общи интереси, висока степен на културна съвместимост – висок процент вътреобщностни бракове. „Факторите, влияещи върху динамиката на етническата идентичност, са много, но сред тях [...] в българския случай от изключително значение са езикът, религията, фолклорът и личните имена“ (Миланов / Milanov 2009: 96). Авторът разказва за културен и образователен разцвет у банатските българи. Запазили над три столетия привързаността си към българския етнос, днес наследниците на първите заселници в Банат пазят и езика ни, деформиран, разбира се, но преимуществено български. И все пак, личните и фамилните имена претърпяват промени, показател за етническа асимилация. Те са приведени в съответствие с именната система на държавата приемник. Миланов констатира, че „Промените на имената водят до промени на език, традиции, самоопределение“ (Миланов / Milanov 2009: 123).

В Австралия, където емигрантите от България не образуват компактна общност на територията на големите мегаполиси, такъв проблем не съществува. Единствената асоциация в тази посока е поради факта, че българското семейство там често се назовава по фамилията на бащата (в мъжки род), за да имат всички членове на семейството едно и също име (Таблица 2).

Българска фамилия с родови окончания	Българска фамилия с окончания в м. р.	Българи с чужд. Фамилия	Чужда – с баща чужденец
Алекса Радева	Александър Богев	Виктория Блис	Александра Лорес
Александър Бубов	Александър Оливър Тервел	Ева Морком	Александър Труонк
Александър Демирчев	Аманда Божилов	Ема Логард	Васкас Тиберсиу
Антоан Демирчев	Виктор Вълчев	Мартин Блис	Изабел Николас
Антон Василев	Емили Вълчев	Мелани Модрин	Кристина Прескот
Борислав Трифонов	Изабела Танчев		Лора Джонс
Вероника Василева	Лили Богев		Мишел Николас

Виктор Червенков	Лили Лулчев		Ник Прескот
Даниел Асенов	Макс Марков		Скарлет Джонс
Джулия Асенова	Марк Марков		Талия Труонк
Димитър Михаел Крайчев	Мая Анастасия Темелков		
Кристиян Божидаров	Мишел Марков		
Кристиян Нолев	Оливия Танчев		
Мартин Трифонов	Райан Драгостинов		
Мия Божидарова	Ребека Божилов		
Моника Василева			
Никол Асенова			
Павел Борисов			
Павел Колов			
Севда Трифонова			
Силвия Червенкова			
Яна Николаева			
Флори Иванова			

Таблица 2: Фамилни имена

Решението за назоваване на всички членове на фамилията по един и същи начин не предизвиква асоциация за асимилация и не представлява някакъв проблем. И в нашата страна напоследък много от бащините имена се изписват без родови окончания, например „Ива Станислав Шопова“, което показва в България лош езиков вкус.

Случаите, при които някои от българите в Австралия са заменили фамилиите си съответно на чужди системи, са трудно обясними, защото повечето от тях дори не са английски/австралийски. В мултикултурното общество понятието *етнос* не е престижно, в смисъла, който ние влагаме в него: „Спецификата на понятието етнос се разгръща в шест характеристики: общо собствено име, идентифициращо и изразяващо „същността“ на общността; общ произход, който често не е факт, а мит, но и в единия, и в другия случай подхранва чувството за роднинство; споделена историческа памет за герои и събития; един или повече елементи на обща култура – език, религия, обичаи и т.н.; връзка с родина – тя може да е територията, където е населен етносът, но може и да се изразява в символичната привързаност към земята на прародината, както е при хората на диаспората; чувство за солидарност“ (Кръстева / Krasteva 1998: 15).

Актът на именуването е бил винаги изтъкван от ономастите като един от значимите моменти в човешкия живот, като сигурен знак за идентификация на индивида, сполучливо наречен днес „лого“ на личността“ (Намерански / Nameranski 2009: 252). В Австралия живеят българи, чието „лого“ ясно показва, че те с гордост демонстрират българския си произход. Те тенденциозно избират

за децата си традиционни български имена, или включват едно традиционно име в двойното собствено или фамилията (Таблица 3).

Традиционни български	Български от чужд произход	Чужди, но честотни в България	Чужди
Антон	Александра	Джулия	Алекса
Борислав	Александър – 4	Ема	Александър Оливър
Димитър (Михаел)	Вероника	Изабела – 2	Аманда
Мая Анастасия	Виктор – 2	Макс	Антоан
Павел – 2	Виктория	Марк	Васкас
Севда	Даниел	Моника	Емили
Яна	Ева	Никол	Изабел
	Кристина		Мелани
	Кристиян –2		Мишел – 2
	Лили – 2		Ник
	Лора		Оливия
	Мартин – 2		Райан
	Мия		Ребека
	Силвия		Скарлет
			Талия
			Флори

Таблица 3. Традиционни български/разпространени чужди собствени имена

Не всички австралийци от български произход, които имат предпочитания към „чисто“ български имена, са първо поколение българи. Има и млади хора, родени в чужбина от родители българи, които настояват да изберат български имена за бъдещите си деца. По време на престоя ми в Австралия някои от тях ме попитаха къде биха могли да потърсят такива имена. Тогава се сетих за един учебник по народознание на Св. Кьосева, написан за ученици от българското училище в Будапеща (2009). За имената авторката казва, че в България няма защо да обясняваш на детето как се е образувало името му, но в странство децата се интересуват дали имената им са наименования на цветя, плодове и други растения, небесни тела, животни, на качества като хубост, сила, безстрашие, имена на исторически личности, светци или светици. „А това е жизненоважно при работа с децата извън България, тъй като те много често няма откъде да научат неща, които са ежедневие в страната и като че ли нямат нужда от много обяснения“ (Кьосева / Kyoseva 2018: 278). Споменатият пасаж от учебника ме подсети да предложа български имена от текстовете на буквара в Сидни, „адаптиран“ за български ученици в чужбина. Букварът, по който се преподаваше през 2016 г. на децата в неделното училище, съдържа текстове, „адаптирани“ към небългарска обстановка, каквото и да значи това. Един от

аспектите на „адаптацията“ са български традиционни имена на лица, нарочно избрани, за да научат децата в чужбина как се казват връстниците им у нас. „Патриотичният“ порив на авторите силно ме озадачи. Позволявам си да приведа тези имена (Таблица 4), защото в Австралия децата остават с впечатление, че имена като Недьо и Пеньо, Стойо и Груйо са разпространени имена в България. Истината е, че повече от 90% от българските деца в нашата страна изобщо не са чували подобни остарели имена, а повече от 99% от текстовете в учебника са недомислени в същата посока, но това е друга, много тъжна, истина.

Анчо	Добрин	Любка	Симо
Благой	Дона	Найо	Стойо
Ботьо	Еньо	Недьо	Цанка
Вида	Златьо	Нона	Юлка
Гани	Йовка	Ноно	Янчо
Груйо	Йоно	Пауна	
Дафина	Кольо	Пеньо	
Димо	Любен	Пепо	

Таблица 4. Имена на български персонажи деца от буквара за ученици, живеещи в чужбина – уроци по България и представи за България

Като важна част от ономасиологичния пласт на езика ни, именната система се променя с главоломна бързина, съответна на темповете на менящата се в обществените вкусове мода. На другия край на света името може да се окаже толкова остаряло, звучащо неактуално, с непроизносима на австралийски английски фонетика, че да бъде наистина неподходящо. Но изборът на другата крайност – пълна делиберация към собствената културна традиция – е непростим. Решение са немаркираните имена, благозвучни, макар и с различна семантика поради възникващата междуезикова омонимия, далеч по-добри от чуждите словообразователни модели, непривични за нашия език, в държава, където всички са чужди, емигранти като нас, и никой не е по-свободен от нас. Тъй като в Австралия нямаме общност, която да си съпринадлежи, тъй като езикът ни постепенно се капсулира само в битовата сфера и трудно можем да спрем процеса на неговото забравяне, има много малко начини да останем българи. Един от тях е българското име, показател за българска кръв.

В заключение, за правилното интерпретиране на предпочитанията в именуването са необходими изпитаните методи на социолингвистиката. „Сродяването“ през първото десетилетие на нашия век между социолингвистиката и антропонимията дава добри резултати през второто. То помага да се обяснят по-добре аналогиите и понятийните връзки, изпълващи нашето всекидневно мислене, непрекъснато менящата се мода на имената, които избираме за своите

деца, и дава път на социоономастиката като термин и като традиция. Промените в антропонимната система, както и езиковите промени във всички обществени сфери в страната ни, са сигурен показател за духовното развитие на нацията – обедняване в някои аспекти, но креативност в други; за силата на човешката мисъл в умозрението, в осмислянето на връзките между думите и явленията, между думите и думите. Когато тези връзки са здрави и силни, животът на българския език е възможен и зад граница. Нашият език може да живее само в българските думи, част от които са българските имена.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Исса 2005: Исса, К. Табулограма на немаркирани лични имена в една билингвална и бикултурална общност. В: Ангелов, А. (ред.): *Езиковедски приноси в чест на чл.-кор. проф. дфн Михаил Виденов.* В. Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий“, 495 – 504**.** [Issa 2005: Issa, K. Tabulograma na nemarkirani lichni imena v edna bilingvalna i bikulturalna obshtnost. V: Angelov, A. (red.): *Ezikovedski prinosi v chest na chl.-kor. Prof. dfn Mihail Videnov.* V. Tarnovo: UI „Sv. Sv. Kiril i Metodii“, 495 – 504.].

Исса, Хамами 2011: Исса, К., Хамами, Н. Вариации на формите за обръщение и на умалителните форми на личните имена в съвременния български език. В: Чолева-Димитрова, А. (ред.): *Изследователски хоризонти на българската лингвистика.* София: ИБЕ, 100 – 107. [Issa, Hamami 2011: Issa, K., Hamami, N. Variacii na formite za obrashtenie i na umalitelnite formi na lichnite imena v savremenniya balgarski ezik.V: Choleva-Dimitrova, A. (red.): *Izsledovatelski horizonti na balgarskata lingvistika*. Sofia: IBE, 100 – 107.].

Кръстева 1998: Кръстева, А. (съст.): *Общности и идентичности в България*. София: Петекстон ООД. [Krasteva 1998: Krasteva, A. (sast.): *Obshtnosti i identichnosti v Bulgaria*. Sofia: Petekston OOD.].

Кьосева 2018: Кьосева, Св. Учебниците по народознание – експеримент с продължение. В: Йовева-Димитрова, Сн. (съст.): *Българите – толкова близо, толкова далече.* Изд. на ААЕФ „Онгъл“, част 2, 274 – 285. <https://www.facebook.com/ongal.association/posts/1574566992638627>, дата на достъп 14.03.2018. [Kyoseva 2018: Kyoseva, Sv. Uchebnicite po narodoznanie – eksperiment s prodalzheniel. V: Yoveva-Dimitrova, Sn. (sast.): Sb. *Balgarite – tolkova blizo, tolkova daleche*. Izd. na AAEF „Ongal“, chast 2, 274 – 285. <https://www.facebook.com/ongal.association/posts/1574566992638627>, data na dostap 14. 03. 2018.].

Миланов 2018: Миланов, Е. Регионални и етнокултурни български общности зад граница. В: Йовева-Димитрова, Сн. (съст.): *Българите – толкова близо, толкова далече.* Изд. на ААЕФ „Онгъл“, част 2, 87 – 135. <https://www.facebook.com/ongal.association/posts/1574566992638627>, дата на достъп 14. 03. 2018. [Milanov 2018: Milanov, E. Regionalni i etnokulturni balgarski obshtnosti zad granica. V: Yoveva-Dimitrova, Sn. (sast.): *Balgarite – tolkova blizo, tolkova daleche*. Izd. na AAEF „Ongal“, chast 2, 87 – 135. <https://www.facebook.com/ongal.association/posts/1574566992638627>, data na dostap 14. 03. 2018.].

Намерански 2009: Намерански, Н. Непредвидени неприятности с производни лични имена. В: Цанков, К., Георгиев, Ст. (ред.): *Приятели за науката.* Сборник в чест на професор дфн Тодор Балкански по случай неговата 65-годишнина. В. Търново: Знак 94. [Nameranski 2009: Nameranski, N. Nepredvideni nepriyatnosti s proizvodni lichni

imena. V: Tsankov, K., Georgiev, St. (red.): *Priyateli za naukata*. Sbornik v chest na Prof. dfn Todor Balkanski. V. Tarnovo: Znak 94.].

Пачев 2009: Пачев, А. Какво има в едно име? В: Цанков, К., Георгиев, Ст. (ред.): *Приятели за науката.* Сборник в чест на професор дфн Тодор Балкански по случай неговата 65-годишнина. В. Търново: Знак 94. [Pachev 2009: Pachev, A. Kakvo ima v edno ime? V: Tsankov, K., Georgiev, St. (red.): *Priyateli za naukata*. Sbornik v chest na Prof. dfn Todor Balkanski. V. Tarnovo: Znak 94.].

Цанков 2010: Цанков, К. За имената на българите в Бесарабия. В: Балкански, Т. (ред.): *Състояние и проблеми на българската ономастика,* т. 10, В. Търново: УИ „Св. Св. Кирил и Методий“, 341 – 348. [Tsankov 2010: Tsankov, K. Za imenata na balgarite v Besarabia. V: Balkanski, T. (red.): *Sastoyanie i problem na balgarskata onomastika*, t. 10, V. Tarnovo: UI „“Sv. Sv. Kiril i Metodii, 341 – 348.].

Чолева-Димитрова и др. 2020: Чолева-Димитрова, А., Влахова-Ангелова, М., Данчева, Н. Мода на личните имена в българските градове. Трета част от проекта *„Съвременната българска антропонимна система“*, ИБЕ при БАН, София. [Choleva-Dimitrova et al. 2020: Choleva-Dimitrova, A., Vlahova-Angelova, M., Dancheva, N. Moda na lichite imena v balgarskite gradove. Treta chast ot proekta *„Savremennata balgarska antroponimna sistema“*, IBE pri BAN, Sofia.].

Sociolinguistic Analysis of Bulgarian Anthroponymy in Bulgaria and the Globalising World: An Attempt at Socio-Onomastics

Katya Issa

Abstract: The main idea of the article is to demonstrate the opportunities which sociolinguistics offers for more diverse aspects of modern anthroponymic studies. Bulgarian onomasts have recently been using sociolinguistic methods in their works and have thus proven the benefits of combining the two fields. The purpose of the comments presented here is to glimpse at the other side – to one of the sociolinguistic communities which theoretically opens up interesting horizons for cooperation between the two disciplines. As an illustration in the practical aspect, a group of Bulgarian immigrants living in the multicultural society of Sydney, Australia, is presented. The research dedicated to them is in the field of another related discipline, immigrant studies, and the comments on the choice which these people make when giving names to their children are seen through the prism of another related discipline –socio-onomastics. The results from the study in Sydney reveal attitudes and trends that may generate interest in researching other Bulgarian émigré communities in terms of anthroponymy. Such a study “in the early 21st century” may well trace the Bulgarian inclinations in the globalising world only by the methods of sociolinguistics, while adding socio-onomastic strokes to the picture of Bulgarian anthroponyms.

Keywords: anthroponymy, sociolinguistics, socio-onomastics, emigrant community

Assoc. Prof. Dr. Katya Issa
University of Architecture, Civil Engineering and Geodesy
Sofia, Bulgaria
e-mail: katyaissa@abv.bg

За чуждите лични имена с единична употреба, регистрирани в гр. София през 2014 г.*

Гергана ПЕТКОВА

1. Чужди лични имена в българската антропонимна система

Както отбелязва проф. Заимов в предговора към „Български именник“ в продължение на столетия „основният фонд на българските лични имена е славянският“ и добавя „те са неотделима част от историята на българския език и ценен влог в общославянския речников състав“ (Заимов / Zaimov 1988 (1994): 8).

След приемането на християнството за официална религия в България и поради възприемането на каноните, свързани с него, голям брой чужди имена навлизат в българската антропонимна система. Това са предимно календарни имена (на светци и мъченици), библейски имена и антропоними, свързани с религията (с християнските символи, идеали и морални ценности) (Илчев / Ilchev 1969 (2012): 10; Кочев / Kovachev 1995: 13). Една част се взимат директно от официалните канонични списъци на Църквата, а други – през посредничеството на друг език, което води до наличието на множество варианти на едно и също име.

Тези оними до такава степен се утвърждават в антропонимикона ни, че биват възприемани като традиционно български и в търсене на оригинален избор за име на детето си родителите създават все нови и нови модерни техни интерпретации (Заимов / Zaimov 1988 (1994): 8).

В края на XIX в. се наблюдава засилващ се стремеж към изграждане на личностната индивидуалност чрез името. В резултат на това под влияние на европейската култура и литература митологични имена, имена на персонажи от световната литература и на исторически личности са засвидетелствани като лични (Илчев / Ilchev 1969 (2012): 10). Тази тенденция в по-ново време е продължена и донякъде заменена от засилващия се интерес към т. нар.

* Реализирането на настоящата публикация е възможно благодарение на проекта „Личните имена в България в началото на XXI век“ № КП-06-Н-40/10 от 10.12.2019., финансиран от ФНИ.

„идолни имена“ (на популярни личности от спорта, изкуството и т. н.) (Чолева-Димитрова, Янев / Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: 20).

За съжаление, безспорен е фактът, че при разглеждане на състава на именната ни система днес чуждите имена преобладават над домашните, възникват все по-причудливи варианти на утвърдени оними, модните тенденции предизвикват сериозни размествания в честотността на употреба на голям брой антропоними и дори до трайното им изчезване. Всички тези катаклизми произхождат от лутането на бъдещите родители при желанието им да изберат най-доброто име за детето си – да е модерно, да е уникално, но не и твърде странно, да е интернационално по възможност, но и да се комбинира хармонично с бащиното и фамилното име, а етимологията и произходът на името, които изграждат националната и културната идентичност, остават на заден план.

2. Чужди лични имена с единична употреба, регистрирани в гр. София през 2014 г.

Броят на новородените в гр. София през 2014 г. е 13 552 – 7122 момчета и 6430 момичета (Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова / Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova 2019: 372; Чолева-Димитрова, Данчева / Choleva-Dimitrova, Dancheva 2018: 122).

Обект на изследване в настоящия текст са 94 (46 женски и 48 мъжки) чужди лични имена с единична референция[2], официално регистрирани в гр. София през 2014 г.

Изборът на антропонимите, населеното място и времевия период, разбира се, не е случаен. В столицата родителите са по-податливи на възникващите нови тенденции и проявяват по-голяма свобода спрямо жителите на останалите градове, където обичаите са по-консервативни (Калканова / Kalkanova 1996: 60).

Тези имена с единична употреба предопределят бъдещата структура на антропонимната система в най-големия град на страната ни през второто десетилетие на 21-ви в., а в един по-късен момент и в по-малките населени места (Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова / Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova 2019: 372).

Основната цел тук е да се направи опит да се проследи максимално точно тяхната етимология и произход, за да се направи оценка на настоящата устойчивост на наложените традиции при именуването у нас – дали могат да бъдат открити следи от тях в модерните тенденции или са застрашени от заличаване, с което би се загубила и важна информация за българските бит и култура, за националната ни идентичност.

[2] Под *единична референция/употреба* се разбира, че за изследвания период от време и за конкретното населено място дадено лично име е регистрирано официално един път. (Влахова-Ангелова / Vlahova-Angelova 2017: 56).

Двойните имена не са включени в конкретното изследване, защото този тип имена по принцип е чужд за ономастикона ни и тяхната употреба винаги е била с единична референция.

Данните са предоставени от Националния статистически институт (НСИ) и с цел защита на личните данни предоставят единствено информация за официално лично име, пол, града и година на раждане[3] (Влахова-Ангелова / Vlahova-Angelova 2019: 82), т. е. данните относно постоянен или временен адрес на родителите или настойниците, етническа принадлежност и националност не са известни.

Важно е да се отбележи, че настоящото проучване е част от проект *„Личните имена в България в началото на XXI век“*, проследяващ промените, случващи се в българската антропонимна система за периода 2008 – 2018 г.

Подобни изследвания върху съвременното състояние на българската личноименна система са рядкост и са от изключителна важност (Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова / Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova 2019: 373; Чолева-Димитрова, Данчева / Choleva-Dimitrova, Dancheva 2018: 122).

Анализът на единичните антропоними е ценен, защото те подсказват за бъдещи тенденции в развоя на ономастикона не само в столицата, но и в по-малките населени места (Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова / Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova 2019: 372).

Пълният списък на мъжките и женските чужди лични имена с единична референция, официално регистрирани през 2014 г. в гр. София е представен в таблицата по-долу.

Чужди мъжки лични имена (МЛИ) с единична употреба, 2014 г.	**Чужди женски лични имена (ЖЛИ) с единична употреба, 2014 г.**
Авел	Авелия
Алегзандър	Ави
Алисън	Авиана
Анджело	Айви
Андрю	Айрин
Анри	Алара
Арет	Алба
Аттила	Алисе
Ахил	Алисън
Брайан	Аря
Браян	Беата
Венсан	Берна
Венямин	Бриана

[3] След 2014 г. НСИ не предоставя информация относно имената с единична референция (Влахова-Ангелова / Vlahova-Angelova 2019: 82).

Вергилий	Вайа
Вигор	Вайлет
Винченцо	Валенсия
Демис	Виттория
Джордж	Габриеле
Джулиан	Дейзи
Джъстин	Деметра
Дионис	Джорджина
Доменик	Енджи
Екторас	Илейн
Ейдриан	Иман
Елвис	Имани
Елиас	Кейлин
Енцо	Кейтлин
Жак	Кийра
Жулиен	Лиор
Ивън	Лорейн
Кай	Майра
Кевин	Маура
Кристиано	Мегън
Ламброс	Никея
Марсело	Орнела
Матиас	Паная
Мелетиос	Прея
Нейтън	Росали
Никалас	Росалия
Райан	Сандрина
Райън	Сетара
Рикардо	Синтия
Роже	Тамира
Рой	Тиама
Стейсън	Флора
Терапонт	Фредерика
Феликс	
Фернандо	

Таблица № 1. Чужди МЛИ и ЖЛИ с единична употреба, регистрирани в гр. София през 2014 г.

А. Чужди МЛИ с единична употреба, регистрирани в гр. София през 2014 г.

От официалните данни, представени в таблицата по-горе, е видимо, че значителен дял заемат каноничните и библейските имена. Произходът на каноничните имена е традиционно предимно еврейски (*Ивън* < Иван (< евр. „бог е милостив“ (Ковачев / Kovachev 1995))), гръцки (*Алегзандър* < Александър (< гр. „защитник на мъжете“ (ibidem)), *Андрю* < Андрей (< гр. „мъжествен“ (ibidem)), *Джордж* < Георги (< гр. „земеделец“ (ibidem)), *Никълас* < Николай (< гр. „победа“ + „народ“, „който е победител на народа“ (ibidem)), *Мелетиос* < (гр. „който се грижи“ (ibidem), „ученолюбив“ (Илчев / Ilchev 1969 (2012)), *Терапонт* (< гр. „слуга“ (ibidem)) и латински (*Джулиан*, *Жулиен* < Юлиян (< лат. „Юлиев“ (Ковачев / Kovachev 1995)), *Джъстин* < Юстин (< лат. „праведен, справедлив“ (ibidem)), *Доменик* < лат. „господарски, владетелски“ (ibidem))), което може да се възприеме като все още силно влияние на християнството като официална религия при избора на име за новороденото.

От изключителна важност е обаче присъствието и на имена, типични за Англиканската църква (*Елвис* (с неясно и нееднозначно значение), *Кевин* (< ирл. „красив“ (CBN, DEN, Wood 2002, PK, Оксфорд)), което може би се дължи на тяхната популярност като идолни имена (Елвис Пресли, певец; Кевин Костнър, актьор).

Библейските имена, както може да се предположи, са от еврейски произход (*Авел* (< евр. „дух, дихание“ (Wood 2002)), *Елиас* < Илия (< евр. „мой бог е Яхве“ (Ковачев / Kovachev 1995)), *Жак* < Якоб (< евр. „пета, подпора“ (ibidem)), *Матиас* < Матей (< евр. „дар божи“ (ibidem)), *Нейтън* (< евр. „даден от бога“ (ibidem))).

Антропонимите *Анджело* < Ангел (< гр. „пратеник, вестител; пазител“ (ibidem)) и *Кристиано* < Христо (< лат. „християнин“ (ibidem)) също може да се възприемат като лични имена, свързани с християнството и неговите символи.

От края на 20-ти век се наблюдава заместване на възприеманите от българите за традиционни оними с техните западноевропейски (предимно англо-американски) варианти. Тази тенденция се засилва през първите десетилетия на 21-ви век (Чолева-Димитрова, Янев / Choleva-Dimitrova, Yanev 2015) и присъства и тук (*Алегзандър* вм. Александър, *Джордж* вм. Георги).

В разглеждания списък на МЛИ присъстват и единични употреби на митологични имена (*Ахил* (нееднозначна етимология (Ковачев / Kovachev 1995)), *Дионис* (нееднозначна етимология (ibidem)), *Екторас* < Хектор (< гр. „който владее, който пази“ (ibidem))) и имена на исторически личности (*Аттила* (< гот. „баща“ (DFN), *Вергилий* (< лат. „съзвездие Плеади“ или „лоза“ (Ковачев/ Kovachev 1995), *Кай* < римски преномен (вариант на Гай) (CBN, DEN))) и на литературни персонажи (*Рой* (Роб Рой) < галски „червен“ (CBN, Wood 2002) или от старофренски „крал“ (Wood 2002)) в качеството им на лични. И тук предпочитанието е към нови форми (*Аттила* вм. Атила, *Екторас* вм. Хектор, Кай вм. Гай).

Появата на голяма част от МЛИ, включени в изследването, се дължи на личния избор на родителите, повлиян, разбира се, от чужда за нас култура (*Анри* < Хенрих (< стгерм. „дом“ + „богатство“ (Ковачев / Kovachev 1995)), *Брайан, Браян* (< келт. „висок“ или „силен“ (CBN, Wood 2002, PK)), *Венсан* (< лат. „побеждаващ“ (Ковачев / Kovachev 1995)), *Венямин* < Бениамин (< евр. „син на десницата, любим син“ (ibidem)), *Ламброс* (< гр. „светещ, блестящ“ (ibidem)), *Марсело* (< римско родово име, образувано от името на римския бог на войната (Wood 2002)), *Райан, Райън* (< ирландско фамилно име, използвано и като лично със значение „малък крал“, „крал“ + „малък“ (CBN, DEN)), *Рикардо* (< стгерм. „богат, могъщ“ + „силен, твърд“ (Ковачев / Kovachev 1995)), *Роже* (< стгерм. „слава“ + „копие“ (ibidem)), *Фернардо* < Фердинанд (< гот. „мир“ + „смел, решителен“ (ibidem)), *Флойд* < Лойд (< уелс. „сив“ (CBN)), като се забелязва силно предпочитание към т. нар. идолни имена (*Брайан, Браян* (Браян Адамс, певец), *Венсан* (Венсан Касел, актьор), *Демис* (Демис Русос, певец), *Роже* (Роджър Федерер, тенисист)).

При някои оними не може с точност да се определи тяхната етимология (*Арет* < гръцката богиня на феаките Арета или от женското канонично име Арета < гр. „младост“ (Илчев / Ilchev 1969 (2012)/„добродетел, доблест“ (Ковачев / Kovachev 1995)).

Интересно е присъствието на МЛИ *Алисън*, което в англоамериканската култура се възприема като ЖЛИ. Засвидетелствани са единични съкратени форми (*Енцо* < *Винченцо* (< лат. „побеждаващ“ (Ковачев / Kovachev 1995)).

При антропонимите *Брайан* и *Райан* се наблюдава разколебаване при прилагане на официалните правописни правила на българския книжовен език и графемата *я* е заменена от *-йа-* (Влахова-Ангелова / Vlahova-Angelova 2019: 85 – 87).

Б. Чужди ЖЛИ с единична употреба, регистрирани в гр. София през 2014 г.

От разглежданите официални данни за 2014 г. личи, че при ЖЛИ делът на каноничните, библейските и имената, свързани с християнството е значително по-малък в сравнение с броя на мъжките такива. Регистрирани са нови чужди варианти на утвърдени като традиционни гръцки канонични имена (*Айрин* < Ирина (< гр. „мир, спокойствие“ (Ковачев / Kovachev 1995, CBN, DEN, Wood 2002)), *Илейн* < Елена (< гр. „слънчева светлина“ (Ковачев / Kovachev 1995, Wood 2002)), *Кейтлин, Кейтлийн* < Екатерина (< гр. „благопристойност, чистота“ (Ковачев / Kovachev 1995))).

Антропонимите *Беата* (< лат. „блажена, щастлива“ (ibidem)), *Габриеле* < Габриела (< Габриел < Гавраил от евр. „моята сила е Бог“ (Wood 2002)), *Енджи* < Ангелина (< гр. „пратеник, вестител; пазител“ (ibidem)) и *Паная* < Панагия (< гр. „пресвета, всесвета“, епитет, използван за Богородица (Илчев / Ilchev 1969 (2012)) също могат да се възприемат като лични имена, чийто избор е повлиян от християнството.

Появата на една част от онимите вероятно се дължи на опита на родителите не просто да заменят традиционно канонично или библейско име с негов чужд вариант, а да проявят творчество при неговото образуване (*Авелия* < Авел (библ.) (Чолева-Димитрова, Данчева / Choleva-Dimitrova, Dancheva 2018: 124), *Ави, Авиана* < Ава (библ.), *Сетара* < Сет (библ.)).

Също както при МЛИ имена и тук са регистрирани единични случаи на митологични имена (*Деметра* (< гръцка богиня на плодородната земя, а след това като покровителка на брака (< гр. „майката земя“ (Ковачев / Kovachev 1995)), *Синтия* < (един от епитетите на богинята Артемида със значение „от планината Кинтх“ (ibidem))) и на персонажи от литературни произведения (Майра < име, създадено от поета Фулке Гревил (CBN, DEN, Wood 2002), изведено вероятно от Мери или от „смирна“ (Wood 2002)), употребени като лични.

Присъстват и задължителните за почти всички култури ЖЛИ, образувани от наименования на растения (*Айви* (< англ. „бръшлян“ (CBN, DEN, Wood 2002)), *Вайлет* (< лат. „теменуга“ (ibidem)), *Дейзи* < (англ. „маргаритка“ (Ковачев / Kovachev 1995)), *Орнела* (< лат. „черен ясен“ (ibidem)), *Росали, Росалия* (< лат. „роза“ (ibidem)).

Засвидетелването на определени оними в официалните данни за гр. София за 2014 г. се дължи отново на опита на родителите да дадат на детето си име, възприемано като модерно, интернационално, различно (*Бриана* < Брайан (< келт. „висок“ или „силен“ (CBN, Wood 2002)), *Виттория* < Виктория (< лат. „победа“), *Флора* (< лат. „цвете“, римска богиня на цветята (Ковачев / Kovachev 1995)), *Фредерика* < Федерик (< стгерм. „мир“ + „владетел“ (Wood 2002))).

Не може да бъде пренебрегнато и силното влияние на т. нар. идолни имена (*Алба* (от фамилията на Джесика Алба, актриса), *Джорджина* (Джорджина Родригес, модел), *Имани, Иман* (популярна певица), *Кийра* (Кийра Найтли, актриса), *Мегън* (Мегън Маркъл, актриса, съпруга на Принц Хари), *Прея* (популярна българска поп изпълнителка)).

При някои от антропонимите не може да се определи с точност техния произход или изходен апелатив (*Алисе*, *Алисън* < Аделаида (< стгерм. „благородна, знатна, благородно състояние“ (CBN, DEN, Wood 2002) или от гр. „истина“ (Илчев / Ilchev 1969 (2012)); *Берна* < Бернардета, Бернардина (< стгерм. „мечка“ + „силен“ (Ковачев / Kovachev 1995) или от име с турски произход; *Маура* < Мавра (< гр. „черен“ (ibidem) или ирландска форма на каноничното име Мария (Wood 2002); *Никеа* < Нике) гръцка богиня на победата (< гр. „победа“) или от каноничното име Никола/ Николай). Можем да предположим, че ЖЛИ *Валенсия* е изведено от съответния топоним (Валенсия, град в Испания (Ковачев / Kovachev 1995)).

При антропонима *Вайа* се наблюдава разколебаване при прилагане на официалните правописни правила на българския книжовен език и графемата *я* е заменена от *-йа-* (Влахова-Ангелова / Vlahova-Angelova 2019: 85 – 87).

3. Следи от антропоними с единична референция в български фамилни имена (по данни от *Речник на личните и фамилните имена у българите от Стефан Илчев* и *Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия* от Николай Ковачев)

Една част от разглежданите МЛИ и ЖЛИ с единична референция не се появяват за първи път през изследвания времеви период, а са регистрирани и преди това в два от официалните български антропонимни речника.

В *Речник на личните и фамилните имена у българите* от Стефан Илчев, с първо издание през 1969 г., са засвидетелствани МЛИ Авел, Арет, Ахил, Доменик, Терапонт и ЖЛИ Паная и Флора, а в *Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия* от Николай Ковачев от 1995 г. се откриват МЛИ Авел, Анджело, Анри, Арет, Ахил, Венсан, Вергилий, Джордж, Дионис, Доменик, Елвис, Елиас, Жак, Жулиен, Матиас, Рикардо, Роже, Фернандо *и ЖЛИ* Алба, Беата, Дейзи, Деметра, Джорджина, Орнела, Паная, Росалия, Синтия, Флора и Фредерика.

Някои от тях дори са послужили за образуването на фамилни имена – Авелов (< Авел), Аретов (< Арет), Ахилов, Ахилевски (< Ахил), Флорин (< Флора).

4. Изводи

Въз основа на направените по-горе анализи могат да бъдат обобщени следните изводи:

– Както при МЛИ, така и при ЖЛИ се образуват няколко пласта антропоними с единична референция: чужди варианти на традиционни канонични и библейски имена и оними, свързани с християнството; лични имена, чиято поява е вдъхновена от световната литература, от киното, от митологията или от значима историческа личност; „идолни“ имена; лични имена, плод на желанието на родителите да дадат на детето си уникално и неповторимо име, които са изцяло повлияни от чужда култура и традиции;

– ЖЛИ са повлияни в по-голяма степен от сменящите се модни тенденции. При МЛИ наблюдаваме предимно чужди варианти на утвърдени канонични и библейски имена, докато при ЖЛИ броят на тези форми е значително по-малоброен, а именотворчеството на родителите се изразява в образуването на оними от чужди МЛИ;

– Каноничните имена запазват своите традиционни позиции, но митологичните имена, имената от литературата и тези на исторически личности, използвани в качеството им на лични, биват постепенно измествани от т. нар. идолни имена;

– Някои от чуждите лични имена с единична референция присъстват в българския антропонимикон в продължение на няколко десетилетия, което води дори до образуване на фамилни имена от тях.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Влахова-Ангелова 2017: Влахова-Ангелова, М. Актуальные тенденции при выборе болгарами личных имен: осследование имен новорожденных в Софийской области – *Въпросы ономастики,* 14 (2017), 3, 52 – 71. [Vlahova-Angelova 2017: Vlahova-Angelova, M. Aktualjnaje tendentsii pri vajbore bolgarami lichnajh imen:issledovanie imen novorozhdennajh v Sofiyskoy oblasti – *Vaprosaj onomastiki*, 14 (2017), 3, 52 – 71.].

Влахова-Ангелова 2019: Влахова-Ангелова, М. Актуални проблеми върху правописа на съвременните български лични имена. В: Мурдаров, В., Александрова, Т. (ред.): *Доклади от Конференция с международно участие на тема Езикови нагласи и книжовен език София, 17–18 септември 2019 г.* София: БАН, 80 – 90. [Vlahova-Angelova 2019: Vlahova-Angelova, M. Aktualni problem varhu pravopisa na savremennite balgarski lichni imena. V: Murdarov, V., Aleksandrova, T. (red.): *Dokladi ot Konferentsiya s mezhdunarodno uchastie na tema Ezikovi naglasi i knizhoven ezik Sofia, 17–18 septemvri 2019 g.* Sofia: BAN, 80 – 90.].

Заимов 1988 (1994): Заимов, Йо. *Български именник.* София: БАН. [Zaimov 1988 (1994): Zaimov, Y. *Balgarski imennik*. Sofia: BAN.].

Илчев 1969 (2012): Илчев, Ст. Речник на личните и фамилните имена у българите. София: БАН. [Ilchev 1969 (2012): Ilchev, S. Речник на личните и фамилните имена у българите *Rechnik na lichnite I familnite imena u balgarite*. Sofia: BAN.].

Калканова 1996: Калканова, Т. Популярно ли е твоето име? София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Kalkanova 1996: Kalkanova, T. *Populyarno li e tvoeto ime?* Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”.].

Ковачев 1995: Ковачев, Н. Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия. Велико Търново: ПИК. [Kovachev 1995: Kovachev, N. Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena v savremennata balgarska antroponimiya*. Veliko Tarnovo: PIK.].

Чолева-Димитрова, Данчева 2018: Чолева-Димитрова, А., Данчева, Н. Личните имена в София и Варна през 2014 година – Проблеми на социолингвистиката, 13 (2018), 122 – 128. [Choleva-Dimitrova, Dancheva 2018: Choleva-Dimitrova, A., Dancheva, N. Lichnite imena v Sofia i Varna prez 2014 godina – Problemi na sotsiolingvistikata, 13 (2018), 122 – 128.].

Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова 2019: Чолева-Димитрова, А., Влахова-Ангелова, М. Състояние и проблеми на българската личноименна система – Български език и литература 4 (2019), 373 –389. [Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova 2019: Choleva-Dimitrova, A., Vlahova-Angelova, M. Sastoyanie i problemi na balgarskata lichnoimenna sistema – *Balgarski ezik i literatura*, 4 (2019), 373 – 389.].

Чолева-Димитрова, Янев 2015: Чолева-Димитрова, А., Янев, Б. Съвременната българска антропонимна система (мода на личните имена), ч. *1*. София-Пловдив: Хоризонти. [Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: Choleva-Dimitrova, A., Yanev, B. *Savremennata balgarska antroponimna sistema (moda na lichnite imena)*. Sofia- Plovdiv: Horizonti.].

CBN = *Collins Babies' Names* (Cresswell, Julia, ed.). 1998. Glasgow: Harper Collins Publishers.

DFN = Hanks & Hardcastle & Hodges 2019: Hanks, P. & Hardcastle, K. & Hodges, F. *A Dictionary of First Names*. Oxford University Press <www.oxfordreference.com>, retrieved on 01.12.2020.

Wood 2002: Wood, E. *The Virgin Book of Baby Names*. London: Virgin Books.

СЪКРАЩЕНИЯ

англ. – английски;

гот. – готски;

гр. – гръцки;

евр. – еврейски;

ирл. – ирландски;

келт. – келтски;

лат. – латински;

стгерм. – старогермански;

уелс. – уелски.

On Foreign Personal Names with Single Usage in the Official Data of the City of Sofia (2014)

Gergana Petkova

Abstract: The research object of the present text are 94 foreign personal names with single usage (46 feminine and 48 masculine) taken from the official data of the city of Sofia (2014). The text is part of the project *"Personal Names in Bulgaria in the Beginning of the 21st Century"*, dedicated to the dynamics of the contemporary Bulgarian name system.

The choice of the researched names, place, and period of time is not accidental – it clearly shows the naming fashion in our capital city during the second decade of the 21st century, and may be used as a basis for future observations on the structure of the onymic systems in the country's smaller settlements .

The main aim of the anthroponymic analyses is to check if there is a possibility that the century-long traditions connected to the naming practices in Bulgaria be lost and changed by continuously appearing and disappearing modern trends.

Keywords: Bulgarian foreign name, single usage

Senior Lecturer Gergana Petkova, PhD
Medical University of Plovdiv
Plovdiv, Bulgaria
e-mail: Gergana.Petkova@mu-plovdiv.bg, gerganapetkova8282@gmail.com

За личното име *София*

Рада ЛЕВКОВА

Тази статия е резултат от работата ми по друга тема. Направи ми впечатление, че през 2019 г. едно име заема челна позиция в десетицата на списъците с най-предпочитани имена за бебета у нас, в Англия и Уелс и в САЩ – женското лично име *София*. Затова проверих информацията, която съдържат за него българските антропонимични речници. Направих справка за честотността му в монографията „Личните имена у българите (1981 – 1990)“ на М. Ангелова-Атанасова, в Центъра по българска ономастика и в официалния сайт на Националния статистически институт. Потърсих как се е променяла популярността му и в други държави и се оказа, че в последно време е много харесвано не само у нас, в Англия и Уелс и САЩ, а и на много други места по света. Изчетох коментари на настоящи и бъдещи родители и носители на името и бързо се убедих, че *София* заслужава своя собствена статия. Интересно е, че стигнах до този извод в навечерието на 17 септември – деня на Вяра, Надежда, Любов и София, а на самия празник вече пишех този текст.

Целта на доклада е да се проучи разпространението на ЖЛИ *София* у нас, да се открие до каква степен е популярно и в други страни по света, да се приведат примери за възприемането му и за отношението към него (от родители, бъдещи родители и носители на името). Темата за модата в личноименната ни система в началото на новия век се разглежда от много автори. На нея са посветени немалко статии, а също и една монография – на А. Чолева-Димитрова и Б. Янев. Там са изследвани приблизително 18 000 имена, дадени на новородените в периода 2007 – 2010 г. в трите най-големи града на страната ни (Чолева-Димитрова, Янев / Choleva-Dimitrova, Yanev 2015). Българските антропонимисти посвещават статии и на отделни имена. Например Н. Ковачев пише както за традиционни имена като *Мария* и *Георги* (Ковачев / Kovachev 1992: 499 – 501; Ковачев / Kovachev 1988: 304 – 306), така и за модерни за времето си като *Албена* (Ковачев / Kovachev 1980: 238 – 243). През 1972 г. Б. Симеонов разглежда различни хипотези за произхода и значението на *Борис* (Симеонов / Simeonov 1972: 76 – 79). М. Симеонова анализира детайлно едно от любимите в началото на XXI в. мъжки лични имена – *Мартин* (Симеонова / Simeonova 2006: 70 – 75). Впечатляващ е докладът на П. Михайлов за рядкото ЖЛИ *Енгелсина*. Въпреки че то има само две носителки, диренията на автора

и интересният му подход му осигуряват материал за цяла публикация. П. Михайлов успява да открие и двете носителки на името и да проведе интервюта с тях във връзка с това как е избрано то от родителите им. И противно на очакванията ни, само едната от тях е наречена на Фридрих Енгелс (Михайлов / Mihaylov 2016: 143 – 156).

За ЖЛИ *София* прегледът на българските антропонимични речници показва следното. В ТСИ от 1887 г. е посочено значение „мъдрост“, от гръцки (Коджов / Kodzhov 2011: 17). В РЛФИ се споменава още, че така се казва светица от православния календар (Илчев / Ilchev 1969: 459). В БИ се упоменава същата информация и че името е засвидетелствано за пръв път в източник от XVI век (Заимов / Zaimov 1994: 203) В ЧЕР четем, че то се носи от светица, чествана на 17 септември, означава „мъдрост, знание, умение“ (Ковачев / Kovachev 1995: 478). В НРЛИ са отбелязани значенията „мъдрост, премъдрост; знание“, но и че антропонимът може да се избира заради названието на столицата на страната ни (Радева / Radeva 2019: 372). В CDFN[1] се открива следното, което липсва в нашите речници – „Култът към Света София в православното християнство произтича от неправилното разбиране на израза *Hagia Sophia* „света Премъдрост Божия“ като „Света София“ (преводът е мой) (Hanks & Hodges 1997: 230).

По отношение на популярността на името в България откриваме, че за периода 1891 – 1980 г. честотността му е най-висока през десетилетието 1921 – 1930 г., като се мени през годините (Ковачев / Kovachev 1995: 478). През предпоследното десетилетие на XX в. то не се среща повече пъти в сравнение с 1921 – 1930 г. и заема 134-та позиция при новородените момичета (Ангелова-Атанасова / Angelova-Atanasova 2001: 193). Макар и с малко по-нисък брой носители от предното десетилетие, през периода 1991 – 2000 г. то е на 96. място – започва придвижването му нагоре в класацията[2]. Не разполагам с обобщена информация за началото на XXI век, но в официалния сайт на Националния статистически институт може да се провери статистиката за имената на новородените за 10 отделни години. Най-ранните данни там са за 2011 г. Тогава *София* вече заема 12. място (НСИ / NSI 2011)! През 2013 г. влиза в челната десетица и го откриваме на 8. позиция (НСИ / NSI 2013). През 2018 г. се изкачва до 4. (НСИ / NSI 2018), през 2019 г. пада на 5. (НСИ / NSI 2019), но през 2020 г. отново се подрежда на 4. (НСИ / NSI 2020). Може да бъде обобщено, че през XX в. антропонимът не е особено популярен, но през XXI в. силно активизира употребата си, като през второто десетилетие влиза в топ 10 на имената за новородени, а през 2018 г. и 2020 г. се намира най-високо в класацията досега – той е 4.

Както беше споменато вече, името е много модерно не само у нас, но и в други страни. Таблица 1 представя разпространението му в САЩ и в няколко западноевропейски страни.

[1] Антропонимен речник на Университета в Оксфорд.

[2] Справката е направена в компютърния архив на Центъра по българска ономастика.

Англия и Уелс[1]	**САЩ**[2]	**Германия**[3]	**Италия**[4]	**Испания**[5]
Sophia – 7	Sophia – 4	Sophia/Sofia – 5	Sofia – 1	Sofía – 2

Таблица 1. Разпространение на името *София* в САЩ и в някои страни от Западна Европа по данни за 2019 г. (най-новите налични) на национални статистически институти, статистически компании или институции за социално осигуряване

Източници:
[1]Office of National Statistics (ONS), Baby names in England and Wales: 2019
[2]Social Security Administration (SSA), Top 10 Baby Names of 2019
[3]Gesellschaft für deutsche Sprache e. V. (GFDS), Die beliebtesten Vornamen
[4]Istituto Nazionale di Statistica (Istat), How many babies are named…?
[5]Instituto Nacional de Estadística (INE), Most popular names and surnames

Докладът не цели да представи изчерпателно популярността на името, а само да покаже, че то е модерно в множество страни по света. Още информация откриваме в уебстраницата www.behindthename.com, предоставяща разнообразни сведения за личните имена.[3] Диаграмата за Англия и Уелс показва периода от 1996 г. нататък. Забелязва се, че броят на децата, наречени *Sophia*, нараства плавно, като до 2019 г. все още се увеличава и името достига 7. място (BN: Sophia). По същото време вариантът *Sofia* също става по-честотен, като най-висока позиция досега заема през 2019 г. – 26. (BN: Sofia). Формата *Sophia* е изместила много харесваната в миналото *Sophie*, заета в англоезичния именник от френски. През 1996 г. *Sophie* е на първо място в Англия и Уелс, в следващите години се задържа в челната десетица, като през 2010 г. се завръща на 2. място. След това губи позиции и през 2019 г. е на 23. (BN: Sophie). *Sophia* изпреварва *Sophie* през 2016 г., когато става 11. в списъка, а *Sophie* остава 14. През последното десетилетие *Sophia* и *Sofia* се избират по-често и в Северна Ирландия и Шотландия[4] (BN: Sophia; BN: Sofia).

В Съединените американски щати популярността на *Sophia* започва силно да нараства след 1995 г. и достига пика си през 2011 г., като името се задържа на първо място 3 години (2011 – 2013 г.), след това започва бавно да губи позиции. През 2019 г. е на 4. позиция (BN: Sophia). След 2000 г. доста харесван става и вариантът му, изписван като *Sofia*. Най-високо в списъка

[3] Сравнението с горепосочената такава (както и с друга) от официални институции в пет страни показа, че тя е достоверна. Затова по-долу се основавам на сайта, тъй като графиките там са много удобни за настоящото проучване, докато в другите трябва да се търси по отделни години. Цитирам най-скорошните данни, които са предоставени (за различните страни те са за различни години, обикновено най-новите са за 2019 г.).

[4] Публикуваните в сайта данни за двете области се отнасят за последните години, няма такива за периода преди началото на новия век.

той се изкачва през 2014 г . – на 12. място. През 2019 г. заема 17. (BN: Sofia). Формата *Sophie* не е била толкова разпространена, колкото в Англия и Уелс. В края на XX век я откриваме след 100. позиция, а през XXI век, а през XXI век на най-предна е през 2011 г. – 51. През 2019 г. е на 86. (BN: *Sophie*).

В www.behindthename.com няма статистика за Германия, но официална такава се открива в сайта на организацията „Общество за немски език“. Тя е само за първите десет позиции по години от 1977 г. до 2019 г. За този период *Sophia* попада за пръв път сред най-любимите имена през 1994 г. (в Новите провинции, бивша ГДР). От 1992 г. стабилни позиции на върха на класацията заема вариантът *Sophie* (понякога отчитан заедно със *Sofie*, същото важи и за *Sophia* и *Sofia*.) Така през 2009 г. и от 2010 г. до 2015 г. *Sophie/Sofie* са на първо място. Изглежда *Sophia*/*Sofia* започват да придобиват по-устойчива популярност от 2007 г. нататък, като успяват да изпреварят *Sophie/Sofie* през 2019 г. – първите са на 5. място, а вторите попадат извън десетката (GFDS).

В уеб страницата www.behindthename.com данните за Италия са за времето от 1999 г. насам. Разбира се, там то не се среща много като *Sophia*, на най-висока позиция е било през 2016 г. – 54. (BN: Sophia). Значително по-честотна е формата *Sofia.* През 1999 г. тя е 13. и се изкачва нагоре до 2010 г., когато достига върха, на който се задържа и досега (2019 г.) – десет поредни години (BN: Sofia).

В сайта за лични имена графиката за разпространението на *София* (*Sofía)* в Испания илюстрира периода 2002 – 2019 г. В началото му името е на 27. място. Всяка година се придвижва нагоре, като през 2017 г. достига второ място и се задържа там и през следващите две години (BN: Sofía).

И в Нидерландия *Sophia* става по-честотно през последното десетилетие. Данните са от 2008 г. насам, когато то е 119. по ред. Най-нагоре се е изкачило през 2017 г. – 42. През 2020 г. е 45. (BN: Sophia). По същото време нараства броят и на тези, които са наречени *Sofia*, като през 2020 г. името заема 33. позиция (BN: Sofia). Между 2008 г. и 2020 г. най-модерна е формата *Sophie*, класираща се между 1. и 5. място (BN: Sophie).

В Белгия ЖЛИ *Sophia* също е сравнително популярно през новия век, като най-високо в списъка е попадало през 2018 г. – 51.(BN: Sophia). По-разпространена е разновидността *Sofia*, която през 2017 г. достига 8. място, а през 2019 г. е на 11. (BN: Sofia). *Sophie* пък губи завоюваните в миналото позиции и от 15. през 1995 г. става 84. през 2005 г. Тъй като за времето след 2007 г. не е публикувана информация, може да бъде допълнено само, че през 2006 г. името се връща на 75. място, но през 2007 г. пада на 82. (BN: Sophie).

Sophie е френската форма на името *София*. За разпространението ѝ във Франция сайтът разполага с данни от 1900 г. Тогава тя е била на 96. позиция. След това честотността ѝ започва периодично да намалява и да се увеличава, като през 1956 г. отново достига 96. и оттогава името е все по-модерно, като само 10 години по-късно вече е в топ 20 на ЖЛИ, а през 1970 г. и 1971 г. стига пика си – 6. място. Остава в първата двадесетица до 1991 г. След това постепенно слиза надолу и през 2019 г. е на 180. място (BN: *Sophie*). Изписвано

като *Sophia*, името не е много срещано във Франция, но се забелязва, че през последното десетилетие се избира от повече родители и през 2019 г. се изкачва на 131. място (BN: Sophia). Значително по-любим в днешно време се оказва вариантът *Sofia*, чието разпространение графиката показва за периода 1972 – 2019 г. Забелязва се постепенното му придвижване нагоре в класацията, като най-висока позиция достига през 2017 г. – 32., през 2019 г. е на 39. (BN: Sofia). Така през 2019 г. по-харесвани са *Sophia* (№ 131) и *Sofia* (№ 39), а не френската форма *Sophie*.

Данните за избора на *Sophia* в Австрия са от 1999 г. Тогава името е било 53., след това популярността му нараства и достига най-висока позиция през 2016 г. – 5. През 2019 г. е на 11. (BN: Sophia). За *Sofia* има сведения само за 2013 – 2019 г. – през 2013 г. е 58., а през 2019 г. е 41. – също е доста предпочитано (BN: Sofia). Най-любимата разновидност е *Sophie*, която през 1992 г. (най-ранната година в диаграмата) е 51. по ред. През първата година от новия век попада в челната десетка, а пикът ѝ е през 2012 г. и 2013 г. – 3. място. През 2019 г. е на 12. (BN: Sophie).

През последното десетилетие името *Sophia* е много популярно и в Ирландия. През 2010 г. е 33., през 2014 г. става 15., а през 2019 г. е 19. (BN: Sophia). *Sofia* също е добре представено – през 2010 г. е 80., а от 2013 г. до 2019 г. попада между 41. и 43. място (BN: Sofia). Номер едно и в буквалния смисъл е *Sophie*. Фигурата илюстрира периода 1998 – 2019 г. В началото му името е на 17. позиция, през 2010 г. стига до върха, а след това започва да върви бавно надолу. През 2019 г. е на 4. (BN: Sophie).

Засилване на избора на *Sophia* се отбелязва и в Норвегия, където заема най-високо място през 2014 г. – 57. (BN: Sophia). Повече се избира вариантът *Sofia*, който от 83. през 2003 г. става 10. през 2016 г. През 2019 г. е 18. (BN: Sofia).

През новия век се наблюдава по-голяма честотност на *Sophia* и в Швейцария. Пикът му е през 2013 г., когато се намира на 8. позиция. През 2019 г. е 22. (BN: Sophia). Още по-любима е формата *Sofia*, чиято популярност стабилно нараства до 2017 г., когато името става 3. в списъка и се задържа там и през следващите две години (BN: Sofia). В същото време много харесвано е и *Sophie* – през 2010 г. и 2014 г. е 14., през 2019 г. е 24. (BN: Sophie).

Уеб сайтът предоставя информация и за Британска Колумбия в Канада. През 1996 г. (най-ранната година, представена в диаграмата) *Sophia* е на 90. позиция. До 1999 г. популярността му нараства бързо, след това по-плавно, достигайки пика си през 2010 г. – 2. място. През 2019 г. е на 5. (BN: Sophia). *Sofia* също се избира от голям брой родители. В началото на XXI век е 84., през 2016 г. е 25., а през 2019 г. – 32. (BN: Sofia). Най-напред в класацията е бил вариантът *Sophie*, който през първата година от новото хилядолетие е 44. по ред, а през 2010 г. е 9. През 2019 г. е 33. (BN: Sophie).

При антропонимните изследвания е полезно освен статистически данни да се проучват и мотивите на родителите, които стоят зад избора на имената, а също и какво е отношението на носителите им. Затова тук предоставям две

интервюта, направени от мен по интернет. Първото е от 2014 г., не е публикувано досега и по една случайност е за дете, наречено София. Тъй като познавам майката, следях процеса на избор с интерес още по време на бременността. Тя и съпругът ѝ живеят в Норвегия и искаха да нарекат детето си с интернационално име, което да се възприема добре и в България, и в Норвегия. След раждането на момиченцето се спряха на името *София*. Когато разбрах, че е наречено така, веднага се сетих, че името е много модерно у нас – на 8. място през годината, в която е родено детето (2013 г.). Тогава още не знаех, че е доста харесвано и в Норвегия – на 18. място (не на 5., както предполагаше майката; става въпрос за изписването *Sofia*). Майката пък явно не е знаела колко е популярно у нас, но е имала някаква представа за Норвегия. По време на бременността бъдещите родители имаха няколко фаворита, но са били далеко от консенсус. Това, че детето не се ражда на термина 13 септември, а закъснява, променя нагласите. На бъдещата майка ѝ хрумва да го нарече на прабабата, в случай че то се роди на нейния рожден ден (15 септември), а след като закъснява още и е възможно да се роди на 17 септември – празника на Вяра, Надежда, Любов и София, тя обмисля да му даде някое от тези имена. Както се казва, детето идва с името си. Но единствената възможност тук е *София*, защото останалите антропоними биха били чужди за норвежците. Интересно е, че със съпруга ѝ сключват брак на 17 септември, като датата е избрана нарочно заради празника. И в крайна сметка момичето се ражда на същата дата! Родителите бързо правят своя избор. Изглежда, че е било предопределено името да е точно *София*.

През 90-те години на XX в., когато бях дете, познавах една-единствена София – името не беше набрало още популярност в България. Това беше дъщерята на приятелско семейство, по-малка от мен със 7 години. Името ѝ ми звучеше царствено и необичайно. Заради интереса ми към антропонимията много скоро научих значението му и историята за Св. София. За мен то и досега звучи по същия начин и предизвиква същите асоциации – за царственост, изтънченост, уникалност. Но това вероятно е така, защото дори и в момента не познавам много Софии. Като второ интервю представям анкета, която си позволих да проведа специално за настоящия труд точно с тази София (родена през 1990 г.; през 2000 г. семейството ѝ се мести в Канада, където тя отраства).

Интервюто проведох по електронната поща. То включва следните въпроси:

1. Харесваш ли името си? Защо/защо не?
2. Как е избрано името ти? Наречена ли си на някого? На кого?
3. Как се чувстваше като дете в България и в Канада, носейки името София?
4. Знаеш ли, че през новия век името ти става много популярно в България, в Западна Европа, в САЩ и в Канада? Как те кара да се чувстваш този факт? Променило ли се е нещо за теб?
5. Добави още коментари, ако искаш.

Отговорът на първия въпрос започва с: „Да, и то много. Не бих могла да си представя да имам друго име“. Респондентката харесва името си заради значението му, заради това как звучи и защото е международно и лесно се възприема в Канада, където тя живее. Неочаквана за мен беше информацията, че децата в училище са се подигравали заради това, че името е и названието на нашата столица. В Канада София не е имала такъв проблем. Интересно е още нещо, което е споделила анкетираната – в миналото не е познавала други с това име и се е чувствала уникална, а повишаването на честотността му я кара вече да не се чувства по този начин. Но от друга страна, фактът, че името допада и на други, я радва.

В сайта www.behindthename.com потребителите могат да оставят и коментари. Ето няколко от многобройните за *Sophia* (преводът от английски е мой): „София е красиво и изтънчено име. Нищо чудно, че популярността му е нараснала толкова.“; „Безсмъртно и красиво! Но и много популярно.“; „Баба ми казва, че когато била дете, това било име, свързвано с богатите хора.“ (BN: Sophia/comments).

Възможно е това да са някои от причините антропонимът да получи такова разпространение – желанието да дадеш име на детето си, което да се свързва с богатство, красота, изтънченост (още повече, че думата за изтънчен на английски, sophisticated, е от същия корен). С нарастването на популярността на дадено име обаче се променя и отношението към него. Засилената му употреба отблъсква някои хора. За това свидетелстват коментари като: „Има причини някои имената да станат модерни. Това е много хубаво име, но е твърде популярно, за да го избера.“; „Казвам се София и въпреки че мисля, че името е прекрасно, иска ми се родителите ми да бяха избрали друго, не толкова често срещано. Когато отидох в университета реших да се представям като Фия, което определено ми харесва повече. Има нещо специално в това да носиш уникално име.“; „Това е красиво име с хубаво значение, но за съжаление е станало твърде разпространено и вече не го харесвам. Защо родителите искат да нарекат децата си с име, с което ще трябва да уточняват кои са?“ (BN: Sophia/comments).

След като прегледах по-голямата част от многобройните коментари, заключението е – най-харесваните имена са често и най-нехаресвани. Това е наблюдение, направено и от М. Ангелова-Атанасова: „Натъкваме се и на един парадокс – някои от най-харесваните имена са в челото на колоната и на най-нехаресваните“ (Ангелова-Атанасова / Angelova-Atanasova 1998: 61). Така понякога *Sophia* е избягвано заради прекалено голямата си честотност. От уникално и царствено, за някои то се е превърнало в банално и недостатъчно изтънчено!

Начинът, по който звучат имената, и асоциациите, които предизвикват, са важни мотиви за избора им. За целите на друг труд бе проведено анкетно проучване, с което да се изследва възприемането на най-предпочитаните през 2016 г. антропоними. Въпросите са основани на експеримента на психолога Алберт Мерабян, базиран на семантичния диференциал на Чарлз Осгуд,

Джордж Суси и Пърси Таненбаум (Mehrabian 1997: 19 – 33) и на анкета в www.behindthename.com. Взеха участие 196 души – 108 жени и 88 мъже, като всички са родени и живеят в България. Бяха посочени 12 двойки критерии, от които респондентите трябваше да избират, за да определят как им звучат имената: *мъжествено-женствено; традиционно-модерно; зряло-младежко; официално-неофициално; елитно-обикновено; красиво-грозно; силно-деликатно (нежно); изискано-грубо; интересно-скучно; семпло-сложно; сериозно-смешно; твърдо-меко.*

Резултатите за ЖЛИ *София* са следните. То се възприема като:

женствено: 87,8%; *традиционно*: 61,2%; *зряло*: 73%; *официално*: 75%; *елитно*: 70,9%; *красиво*: 82,3%; *силно*: 71,9%; *изискано*: 85,2%; *интересно*: 81,1%; *семпло*: 59,7%; *сериозно*: 90,8%; *твърдо*: 63,3%.

Двойките критерии, които са използвани в проучването, не съвпадат напълно с тези в сайта, затова от публикуваните там ще бъдат разгледани само тези, които са включени в нашето. Данните от уеб страницата са към септември 2020 г. и са резултат от участието на 795 души.

Sophia се възприема като:

женствено (feminine): 96%; традиционно (classic): 79%; зряло (mature): 53%; официално (formal): 76%; елитно (upper class): 69%; деликатно (delicate): 52%; изискано (refined) – 80%; интересно (strange): 60%; семпло (simple): 59%; сериозно (serious): 67%. (BN: Sophia/rating).

Видно е, че резултатите са доста подобни. Най-близки са за *официално, елитно* и *семпло*. Най-голяма разлика има при двойката критерии *силно-деликатно (нежно)* – българските респонденти смятат, че името е *силно* (71,9% от тях), а тези в сайта – че е *деликатно* (52%).

След направеното обстойно проучване се налагат следните изводи. ЖЛИ *София* е много модерно в началото на новия век както у нас, така и в други страни. Вероятно става въпрос за мащабна тенденция, която влияе и на българските родители. Името се определя от хората като красиво и изтънчено, с хубаво значение, но и като прекалено често срещано. Българските респонденти, направили анкета за възприемането на най-харесваните имена за новородените през 2016 г., го смятат за женствено, традиционно, зряло, официално, елитно, красиво, силно, изискано, интересно, семпло, сериозно и твърдо. По сходен начин то звучи и на потребителите на www.behindthename.com.

С това изследване се опитах да направя обзор на възприемането и разпространението на ЖЛИ *София* у нас, където то е много популярно в момента. Проучването на честотността му в други страни показа, че това не е случайно – антропонимът е модерен и на много други места по света. Както беше написал потребител на сайта, има причини някои имена да станат модерни – анализираната информация показва, че ЖЛИ *София* се свързва с положителни асоциации като женственост, елитност, красота, изисканост и други.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

CDFN: Hanks, P. & Hodges, F. 1997. *A concise dictionary of first names.* Oxford – New York: Oxford University Press.

Mehrabian 1997: Mehrabian, A. Impressions created by given names – *Names*, 45, 1, 19 – 33.

Ангелова-Атанасова 1998: Ангелова-Атанасова, М. Имената на българите в Словакия. Братислава: Kultúrny zväz Bulharov a ich priatel'ov na Slovensku. [Angelova-Atanasova 1998: Angelova-Atanasova, M. *Imenata na balgarite v Slovakiya*. Bratislava: Kultúrny zväz Bulharov a ich priatel'ov na Slovensku.].

Ангелова-Атанасова 2001: Ангелова-Атанасова, М. Личните имена у българите (1981–*1990)*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий". [Angelova-Atanasova 2001: Angelova-Atanasova, M. *Lichnite imena u balgarite* (1981–1990). V. Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy".].

БИ = Заимов, Й. 1994. Български именник. Второ фототипно издание. София: БАН. [Zaimov, Y. 1994. *Balgarski imennik*. Vtoro fototipno izdanie. Sofia: BAN.].

Ковачев 1980: Ковачев, Н. Поява и разпространение на името Албена в българската антропонимия. В: Чолакова, Кр., Заимов, Й., Дуриданов, И., Бояджиев, Ж., Машалова, Е., Тодоров, Ат. (ред.): *В чест на академик Владимир Георгиев: Езиковедски проучвания по случай 70 години от рождението му*. София: БАН, 238 – 243. [Kovachev 1980: Kovachev, N. Poyava i razprostranenie na imeto Albena v balgarskata antroponimia. V: Cholakova, Kr., Zaimov, Y., Duridanov, I., Boyadzhiev, Zh., Mashalova, E., Todorov, At. (red.): *V chest na akademik Vladimir Georgiev: Ezikovedski prouchvania po sluchay 70 godini ot rozhdenieto mu*. Sofia: BAN, 238 – 243.].

Ковачев 1988: Ковачев, Н. Генезис и разпространение на личното име Георги. – *Български език*, 38, №4, 304 – 306. [Kovachev 1988: Kovachev, N. Genezis i razprostranenie na lichnoto ime Georgi. – *Balgarski ezik*, 38, №4, 304 – 306.].

Ковачев 1992: Ковачев, Н. Най-разпространеното женско лично име в съвременната ни личноименна система (Марùя, Марùйка) – Български език, 42, №6, 499 – 501. [Kovachev 1992: Kovachev, N. Nay-razprostranenoto zhensko lichno ime v savremennata ni lichnoimenna sistema (Mariya, Mariyka) – *Balgarski ezik*, 42, №6, 499 – 501.].

Михайлов 2016: Михайлов, П. Женското лично име *Енгелсина* в българската антропонимия. В: Цанков, К., Петкова, А., Левкова, Р., Семова, С. (ред.): *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий", 14, 143–156. [Mihaylov 2016: Mihaylov, P. Zhenskoto lichno ime Engelsina v balgarskata antroponimiya. V: Tsankov, K., Petkova, A., Levkova, R., Semova, S. (red.): *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy", 143 –156.].

НРЛИ = Радева, П. 2019. Нов речник на личните имена у българите. София: БАН. [Radeva, P. 2019. *Nov rechnik na lichnite imena u balgarite*. Sofia: BAN.].

РЛФИ = Илчев, Ст. 1969. Речник на личните и фамилните имена у българите. София: БАН. [Ilchev, St. 1969. *Rechnik na lichnite i familnite imena u balgarite*. Sofia: BAN.].

Симеонов 1972: Симеонов, Б. Произход на личното име Борис – Родна реч, 1972, 9, 76 – 79. [Simeonov 1972: Simeonov, B. Proizhod na lichnoto ime Boris – *Rodna rech*, 1972, 9, 76 – 79.].

Симеонова 2006: Симеонова, М. Личното име *Мартин*. В: Ангелова-Атанасова, М., Семова, С. (ред.): *Състояние и проблеми на българската ономастика*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий", 8, 70 – 75. [Simeonova 2006: Simeonova, M. Lichnoto ime Martin. V: Angelova-Atanasova, M., Semova, S. (red.): *Sastoyanie i problemi na balgarskata onomastika*. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy", 70 – 75.].

ТСИ = Коджов, Т. 2011. Тълкувач на собствени имена. Второ фототипно издание. С встъпителна студия от Пело Михайлов. София: Булфилм. [Kodzhov, T. 2011. *Talkuvach na sobstveni imena*. Vtoro fototipno izdanie. S vstapitelna studia ot Pelo Mihaylov. Sofia: Bulfilm.].

ЧЕР = Ковачев, Н. 1995. Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия. В. Търново: ПИК. [Kovachev, N. 1995. *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena v savremennata balgarska antroponimiya*. V. Tarnovo: PIK.].

Чолева-Димитрова, Янев 2015: А. Чолева-Димитрова, Б. Янев. Съвременната българска антропонимна система (мода на личните имена), ч. 1. София: ИБЕ. [Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: A. Choleva-Dimitrova, B. Yanev. *Savremennata balgarska antroponimna sistema (moda na lichnite imena), ch. 1*. Sofia: IBE.].

ЕЛЕКТРОННИ РЕСУРСИ

BN: Sofia = *Behind the Name. The etymology and history of first names.* <https://www.behindthename.com/name/sofia/top>, retrieved on 27.01.2021.

BN: Sofia = *Behind the Name. The etymology and history of first names.* <https://www.behindthename.com/name/sofi10a/top>, retrieved on 27.01.2021.

BN: Sophia = *Behind the Name. The etymology and history of first names.* <https://www.behindthename.com/name/sophia/top>, retrieved on 27.01.2021.

BN: Sophia/comments = *Behind the Name. The etymology and history of first names.* <https://www.behindthename.com/name/sophia/comments>, retrieved on 27.01.2021.

BN: Sophia/rating = *Behind the Name. The etymology and history of first names.* <https://www.behindthename.com/name/sophia/rating>, retrieved on 27.01.2021.

BN: Sophie = *Behind the Name. The etymology and history of first names.* <https://www.behindthename.com/name/sophie/top>, retrieved on 27.01.2021.

GFDS: *Die beliebtesten Vornamen*. <https://gfds.de/vornamen/beliebteste-vornamen/>, retrieved on 22.01.2021.

INE: *Most popular names and surnames*. <https://www.ine.es/dyngs/INEbase/en/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736177009&idp=1254734710990&menu=resultados#!tabs-1254736195498>, дата на достъп 22.01.2021.

Istat: *How many babies are named…?* https://www.istat.it/en/analysis-and-products/interactive-contents/baby-names, retrieved on 22.01.2021.

ONS: *Baby names in England and Wales: 2019*. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/livebirths/bulletins/babynamesenglandandwales/2019>, retrieved on 7.09.2020.

SSA: *Top 10 Baby Names of 2019*. <https://www.ssa.gov/OACT/babynames/index.html>, retrieved on 7.09.2020.

НСИ 2011: Имената в България през *2011* година (предварителни данни). <http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/events/Names2011.pdf>, дата на достъп 21.01.2021. [Imenata v Balgaria prez 2011 godina (predvaritelni danni). <http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/events/Names2011.pdf>, data na dostap 21.01.2021.].

НСИ 2013: Имената в България през *2013* година (предварителни данни). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2013.pdf>, дата на достъп 21.01.2021. [Imenata v Balgaria prez 2013 godina (predvaritelni danni). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2013.pdf>, data na dostap 21.01.2021.].

НСИ 2018: Имената в България през 2018 година (предварителни данни). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2018p.pdf>, дата на достъп 21.01.2021. [Imenata v Balgaria prez 2018 godina (predvaritelni danni). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2018p.pdf>, data na dostap 21.01.2021.].

НСИ 2019: Имената в България през 2019 година (предварителни данни). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2019p.pdf>, дата на достъп 21.01.2021. [Imenata v Balgaria prez 2019 godina (predvaritelni danni). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2019p.pdf>, data na dostap 21.01.2021.].

НСИ 2020: Имената в България през 2020 година (предварителни данни). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2020p.pdf>, дата на достъп 21.01.2021. [Imenata v Balgaria prez 2020 godina (predvaritelni danni). <https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/Names2020p.pdf>, data na dostap 21.01.2021.].

СЪКРАЩЕНИЯ

ЖЛИ – женско лично име

On the Given Name *София*

Rada Levkova

Abstract: The article analyses the popularity of the given name *София* (*Sofia*) in Bulgaria, as well as in other countries. Its reception and the attitudes towards it are discussed. The results show that in the beginning of the 21st century, the name has become very popular in Bulgaria and around the world. The name is thought to be beautiful and sophisticated, having a nice meaning, but also too common. Both the Bulgarian and the foreign respondents think it is feminine, classic, mature, formal, upper class, refined, strange (interesting), simple and serious.

Keywords: given name, popularity, reception, attitude

Assistant Prof. Rada Levkova, PhD
University of Veliko Tarnovo “Sv. sv. Kiril i Metodiy”
Veliko Tarnovo, Bulgaria
e-mail: r.levkova@ts.uni-vt.bg

The First Names of Estonians in the 20th Century and the Beginning of the 21st Century

Annika HUSSAR

1. Background

The modern use of names by Estonians has been already early on described as very free: (1) names change quickly; (2) people are open to new, unfamiliar names; (3) the proportion of rare names is high (Rajandi 1964: 271).

The examples where Estonians themselves marvel at their peculiar names can be found even earlier, e.g. in 1924, a newspaper wonders how the first names in Estonia, especially in the countryside, are distorted and what seemingly impossible names are given to children. The author is concerned about what children themselves might think about their names when they grow up and become educated (Postimees 1924). In fact, Estonians were during this period in a whirlwind of changes regarding the use of first names, and the renewal of the name stock had already lasted for 40–50 years.

Even today Estonians give many unique names to their children. Since the 1930s, 10% of boys and 15% of girls have usually been > have been given a unique name that no one else is given in the year of their birth (Hussar 1998: 68 – 69; Saarelma-Paukkala & Hussar 2020: 120).

It is worth describing the background that has influenced the use of first names by Estonians.

1.1. History and cultural background

Since the beginning of the 18th century until the independence of Estonia in 1918, the current territory of Estonia was part of the Russian tsarist state. At the same time, the upper class continued to be predominantly German-speaking, and the German language and culture had a great influence.

Until the beginning of the 19th century (1816/1819), Estonian peasants were serfs and forced to live in one place. Most of the population lived in the countryside and worked in agriculture. This meant that people were quite stationary, and outside influences could reach them through the church and the people living in the manor. At the same time, the level of reading and writing skills of Estonians was high, and

their great interest in reading has been highlighted – the school and newspapers and the calendar literature also brought new information to Estonians. These must have been the main sources of new names for Estonians until the late decades of the 19th century. At the end of the 1860s, the construction of the railway began. At the end of the 19th century, industry started to develop.

In the second half of the 19th century – as elsewhere in Europe (Leibring 2016: 208 – 209) – national moods also spread among Estonians. During the national awakening, the Estonian-language press expanded. The national epic "Kalevipoeg" (Kalev's Son) was published in 1862. The cultural activities of Estonians revived – various societies, choirs and orchestras were active. The first song festival took place in 1869. The Estonian-language theatre was established in 1870, and the literary work of Estonian writers increased. Estonian student societies started their activities.

Estonia gained independence in 1918. After World War II, Estonia became part of the Soviet Union. It regained its independence in 1991. After World War II, the share of the Russian-speaking population in Estonia gradually increased to almost a third of the total population.

Estonians have been predominantly Lutheran, which means that the church has not had strict precepts for the choice of names.

First names are not strictly regulated by law. There was no separate names act between the two world wars. The child was not to be given a ridiculous name or a name of the opposite sex. The number of names was not regulated, but the space in the birth certificate had to be taken into account. After World War II, when Estonia belonged to the Soviet Union, first names were also not very strictly regulated. A firm requirement was that there should be no more than two first names and they should be hyphenated. Birth certificates also show that attempts were made to influence parents not to give their children very foreign or misspelled names (Hussar 1998: 107 – 108).

Estonia adopted the first (personal) names act on March 31, 2005. The number of names has been set (up to three separated names or two hyphenated names), and the name must comply with the Estonian spelling rules or appear in the desired form elsewhere in the world. Also not allowed are numbers or non-verbal signs or names which, alone or in combination with a surname, are not in accordance with good morals or are unsuitable for use as a first name because of their pronunciation or common sense. The child should not be given a name that does not correspond to his/her gender (Names Act 2004).

1.2. First names until the last quarter of the 19th century

Until the middle of the 19th century, for 300-400 years, Estonians predominantly used the names that the Germans had brought to the country with Christianity. Christian names were adopted during the 14th –16th century (Rätsep 2002). These international names were either in Low German, in a form that matched the Estonian language phonotactically, or became adapted for better use in Estonian, e.g. *Andreas* > *Andres*, *Georg* > *Jürgen*, *Jürg*, *Jacob* > *Jaak*, *Martin* > *Mart*, *Michael*

> *Mihkel*; **Christine*[1] > **Tiina* or **Kristin, *Marie* > **Mari*, **Catharina* > **Kati*, **Kadi*, **Kade* (Rätsep 2002: 137 – 142). These borrowed names remained dominant in the use of Estonians for 400 years.

As in other countries, the number of names used at that time was very small, especially that of female names. For example, in the parish of Võnnu, about 25,000 children were born throughout the 18th century, receiving a total of 122 male names and 94 female names (Rootsmäe 1969: 623 – 624). This meant that the use of first names was relatively stable, and names were passed on in families from grandparents or parents to children. In 1800, two thirds of both boys and girls were usually given one of the five most popular names in the parish.

Still, there were some changes. For example, some names disappeared from use, and they have only remained in place names or surnames (Estonians received surnames after the liberation from serfdom in 1823–1835). The names that have been used as surnames are very rarely given as first names nowadays; people simply no longer perceive them as first names (e.g. male names *Käsper*, *Leiger*, *Mikkel*, *Pent*, *Viidas*). Looking at it today, the area of Estonia seems very small, but in the first half of the 19th century, examples can be found of names characteristic of a certain region that where not used elsewhere. Good examples are the female names *Ingel* > **Ingel* and *Kersti* > **Kersti* in Hiiumaa (Estonia's second largest island, where the Swedish-speaking population played a major role) that were not used elsewhere.

2. First names since the end of the 19th century until the beginning of the 21st century

In the second half of the 19th century, around 1870, the use of first names by Estonians began to change (regional differences in the changes were quite big, e.g. in Western Estonia, the changes took place later) (Hussar 2015: 70 – 71). The reasons include the above-mentioned liberation from serfdom, the growth in education and reading, the rise of national self-consciousness, the bolder use of local German first names – the expansion of the world in general.

In the last decades of the 19th century, the modernization of the use of first names began, as well as the trend towards the rapid change of first names. The change has been described as gradual (Hussar 2012: 35 – 36).

First, the borrowed names that had become adapted to Estonian were replaced by international, foreign-looking forms. Instead of **Liisu*, at baptism the child was now named **Elisabeth, Karl* instead of *Kaarel*, etc. The daily use did probably not change. Secondly (at the turn of the century), new foreign names started to appear. The introduction of half-familiar foreign names facilitated the spread of completely new names that did not have an earlier equivalent. Such are, for example, *Oskar*, *Osvald*, *Voldemar*; **Alma*, **Olga*, **Marta*, **Ingrid*. From this stage on, it is possible to talk about the changes in name fashion and fashionable names in Estonia. More and more new names were used, new loans came from increasingly farther > farther

[1] Female names are marked with an asterisk in this article.

geographically, and increasingly through direct contacts (Hussar > contacts. (Hussar 2012: 36).

It should be noted here that at the same time (1870s), the change of the old spelling to the new one took place in Estonia. This later affected the writing of names. The previously used loan names generally remained in the old spelling until the end of the century, e.g. *Tönnis*, *Maddi*, *Juhhan*, **Marre*, **An*, **Trino* (in the new or modern spelling, these are *Tõnis*, *Madi*, *Juhan*, **Mare*, **Ann*, **Triinu,* respectively). New names were generally written as they were in the language from which they were borrowed, e.g. *Erich*, *Rudolf*; **Elfriede*, **Annette*. (Hussar 2012: 38 – 39) This created the understanding that names can have several spellings. For example, the name **Kathleen* ~ **Kätlin* ~ **Ketlin* is used in more than 40 different forms in Estonia today. Most of these variants have, of course, appeared only 1–2 times (Hussar 1998: 129 – 130).

The third stage started with the national awakening, which similarly to other countries, brought with it native Estonian names. Their introduction took time. Native names began to be recommended in the calendars of the late 19th century, and their authors were nationally-minded Estonian intellectuals. The recommendation lists were also compiled later, especially in the 1920s and 1930s, when the Estonianization of names was promoted. The heyday of native names was in female names in the 1930s (this is also the peak time of the Estonianization of surnames in Estonia); the heyday of native male names was in the 1960s (Saarelma-Paukkala & Hussar 2020: 118).

For comparison, the five most popular names from 1900 (Hussar 2015: 59, 61) and 1930 (Hussar 1998: appendix 2) are shown in Table 1.

Male names		**Female names**	
1900	**1930**	**1900**	**1930**
August	Kalju	Marie	Aino
Johannes	Heino	Alide	Helju
Aleksander	Ülo	Hilda	Laine
Eduard	Uno	Anna	Asta
Karl	Endel	Alma	Ellen

Table 1. The most popular Estonian first names in 1900 and 1930

In 1900, international names dominated; in 1930, native names were the most popular ones. *Kalju* means ‘rock’; Ülo is modelled on pagan names found in pre-Christian documents; *Endel* is an artificially created name from the name of a lake; **Aino* is borrowed from Finland; **Helju* is based on the word ‘heljuma’ (‘float’); **Laine* means ‘wave’. These were completely new names that, for example, the grandparents of these children had never heard before.

All this meant that in 50-60 years, the Estonian name repertoire changed completely. The old loan names, which had been in use for several centuries, disappeared from use almost completely, and were replaced by foreign names, and immediately followed by completely unknown Estonian names. As a result of this radical change, Estonians today essentially do not have names that could be said to have always been given and are still given all the time. The names that are the closest to this are *Jaan* (Midsummer's Day on the 24th of June is one of the most important celebrations of the Estonian folk calendar), *Mart* (11th of November is still celebrated as Mardi Gras) and **Mari* – these names are really given to at least a few children every year, either as a single name or as a part of a double name.

Since then, names and name trends have changed several times. During the 20th century, four more clearly distinguishable periods followed.

In the 1940s, fashion changed: instead of new, artificially created names, old loan names were used again. Among the popular ones were *Rein, Jüri, Ants, Jaan, Jaak, Tõnu, Peeter, Toomas, Tiit*; **Tiiu, *Maie, *Malle, *Mare, *Anne, *Tiina, *Reet*. (Hussar 1998: 49 – 50). Thus, for the first time, traditional names were used again.

In the 1950s – 1960s, > 1970s, new loans from other languages began to emerge (Hussar 1998: 46). Names were taken from Swedes (*Sven*; **Annika*, **Birgit*, **Brita*, **Ingrid*, **Karin*), Germans (**Katrin*), Finns (*Toivo, Kalle; *Kertu, *Kaisa*), Latvians *(Aivar) > (Aivar)*, Hungarians (**Marika*, **Ilona*, **Margit*).

At the same time, the trend to coin names by yourself began to spread – the names copied the structure of popular names, and fashion elements emerged that were used in the names (Hussar 1998: 46). For example, after the good-sounding **Helle* and **Malle*, in the 1960s, **Ülle* and **Pille* became fashionable. In the 1960s, names that included *ai*-diphthong were popular (Rajandi 1964: 275): male names *Aigar*, *Aimar*, *Aimur*, *Aivar*, *Aivo*, *Kaido*, *Kaidu*, *Kaimar*, *Kaimo*, *Maido*, *Maidu*, *Mait*, *Raido*, *Raigo*, *Raiko*, *Raimo*, *Raimu*, *Rain*, *Rainer*, *Rainis*, *Raino*, *Rait*, *Raivo*, *Taimo*, *Taivo*, *Vaido*, *Vaino*; female names **Kaili, *Kaile, *Kaila*, **Kairi, *Kaire, *Kairit, *Kaira*; **Aili, *Aile, *Aila*; **Airi, *Aire, *Aira*; **Maire, *Mairi, *Mairit*; **Aide, *Aidi*; **Aiga, *Aige, *Aigi; *Aiki, *Aike*, **Aive, *Aivi*, etc. Following the example of popular names, favourite suffixes began to be added to other names: **Marika, *Erika > *Jaanika and *Reelika*, in addition to the very rare **Ailika, *Ainika, *Airika, *Eelika, *Eilika, *Elika, *Hellika, *Juulika, *Juunika, *Kirsika, *Klaarika, *Liilika, *Mailika, *Mairika, *Meelika, *Merlika, *Reilika, *Tuulika*, etc.

In the 1980s, old loan names came into fashion again. In particular, names were chosen that were not given to children in the previous fashion period of loan names, in the 1940s. The popular ones included *Kristjan, Indrek, Lauri, Priit, Siim, Priit, Mihkel, Madis*; *Kadri, *Triin, *Liis, *Piret, *Liisi, *Mari, *Liina*. (Hussar 1998: 49 – 50).

The last decade of the 20th century introduces the groups of first names that also characterize the use of names in the 21st century.

3. First names in the 21st century

Table 2 provides an overview of the use of first names at the turn of the century and the beginning of the 21st century.

Rank	Male names		Female names	
	2000	**2019**	**2000**	**2019**
1.	Markus	Robin	Laura	Mia
2.	Kevin	Sebastian	Sandra	Sofia
3.	Martin	Hugo	Helena	Emily
4.	Sander	Oliver	Hanna	Lenna, Marta
5.	Rasmus	Mattias, Rasmus	Annabel, Johanna,	
6.	Karl		Liisa	Hanna
7.	Mihkel	Kristofer, Mark		Eliise, Maria, Saskia
8.	Robin		Grete, Kristiina	
9.	Kristjan	Oskar		Emma
10.	Kaspar	Martin, Robert	Kristin	Adeele, Loore
11.	Siim		Birgit, Kätlin, Triin	
12.	Sten	Jasper, Markus,		Emilia
13.	Joosep, Robert	Romet	Anette, Carmen	Nora, Saara
14.				
15.	Oliver, Tanel	Aron, Jakob	Liis, Maria	Mirtel
16.				Eva
17.	Andreas, Henri	Karl	Marleen	Anna
18.		Henri	Elisabeth, Kristel,	Laura, Rosanna,
19.	Lauri	Marten	Maris	Sandra
20.	Andre, Marcus	Daniel, Gustav, Lukas		

Table 2. The most popular first names in Estonia in 2000 and 2019

What can be found here?

In 2000, popular old loan names of the 1980s and 1990s can still be seen, e.g. *Mihkel*, *Kristjan*, *Siim*, *Joosep*, *Tanel*, *Lauri*, *Andre*; **Liisa*, **Triin*, **Liis*. In 2019, you will not find such old loans in the popularity table. The reason is that although parents would even like to give such old names to their children, these names have simply run out – the old names were given to children in the 1940s and 1980s, i.e. they are the names of the current generation of parents and grandparents and not chosen for children. As mentioned above, the repertoire of old names was not very rich.

The rest of the names indicate a new trend that can be summed up with the keyword *internationalization*. Two strata can be distinguished here: here: first, > here: first, for the first time after the modernization of the use of first names, there has been a return to one of the earlier trend of names, and children are given the names of the turn of the 19th – 20th century, i.e. international names that were in fashion 100 years ago (e.g. *Karl*, *Robert*, *Hugo*, *Oskar*, *Gustav*; **Helena*, **Johanna*, **Anette*,

**Elisabeth*, **Marta*, **Maria*, **Emma*, **Adeele*, **Emilia*, **Anna*); second, > ; second, new loans can be noticed (e.g. *Kevin*, *Rasmus*, *Robin*, *Sten*, *Oliver*, *Sebastian*, *Kristofer*, *Aron*, *Lukas*; **Laura*, **Sandra*, **Annabel*, **Birgit*, **Kätlin*, **Carmen*, **Mia*, **Saskia*, **Nora*, **Rosanna*) – some of these names are already familiar and have been used to some extent, but have only now become popular.

In addition, the trend that has been observed in other countries is noticeable – increasingly, the same names are used in different countries. They may not always appear in the popularity table, but it can be seen how they have started to be used and have gained popularity. Here are some of the names that are among the most common ones in Estonia and currently also popular elsewhere (there are similarities with the Scandinavian countries and especially with Germany): *Lukas*, *Markus*, *Emil*, *Oskar*, *Jakob*, *Aksel*, *Oliver*, *Hugo*, *Aleks*, *Joonas*, *Artur*, *Daniel*; **Nora*, **Emma*, **Saara*, **Elsa*, **Lily*, **Olivia*, **Sofia*, **Ella*, **Emilia*, **Amanda*, **Mia*, **Hanna*, **Eliise*, **Amelia*, **Emily*, **Isabel*. However, there may be individual reasons in each country why a common fashion name does not work there. For example, **Lea* was fashionable in Estonia in the 1950s and 1960s and is now the "grandmother's name" in Estonia, which is not chosen for children. Some names are not suitable due to their meaning, for example, *noa* is the singular genitive form of the word 'nuga' (knife) in Estonian, and there are probably parents who do not give that name to their child because of it.

When looking for something native Estonian from the current use of names, then it can be found. There are two such names in the leaderboard that are probably not fashionable anywhere else in the world right now – **Lenna* and **Mirtel*. This is actually the first time in Estonia that the influence of Estonian pop culture on first names can be clearly seen – Lenna is a popular Estonian singer (Lenna Kuurmaa) and Mirtel Pohla is an esteemed Estonian actress. Both names can have several explanations, but they can also be assigned the Estonian meaning (*lenna* – 'lendama' (to fly) and *mirt* 'mirt' (myrtle)). Parents have started to give their children Estonian names, but their use is not common, and they have not become top names in terms of popularity (e.g. *Kaaren* (raven), *Kaur* (diver, loon), *Koit* (dawn), *Kuldar* (gold + -ar), *Kutt* (fellow, buddy), *Kuu* (moon), *Maru* (tempest), *Neeme* ('neem' – cape), *Raho* (peace; calm), *Raju* (storm), *Torm* (storm), *Tõru* (acorn), *Veli* (brother); **Helin* (ring, sound), **Hõbe* (silver), **Kaja* (echo), **Kirsi* (cherry), **Kuu* (moon), **Liivi* ('liiv' – sand; Livonian), **Lumi* (snow), **Luule* (poetry), **Pihel* (rowan), **Pärl* (pearl), **Sirel* (lilac), **Suvi* (summer), **Säde* (spark), **Tuule* (wind), *Õnne (felicity), *Ülane (windflower), etc.).

Secondly, it can be seen that while many names borrowed from elsewhere are written in the international form (e.g. **Mia* pro Estonian **Miia*, **Emily* pro **Emili*, etc.), some names are written in Estonian with a special emphasis. For example, in the names **Eliise* and **Adeele,* the long *ii* and *ee* shows that the emphasis is on the second syllable (as a rule, the emphasis is on the first syllable in Estonian). There are names that are written with the Estonian spelling because the international version has an inappropriate meaning in Estonian. For example, **Saara* is preferred because *sara* means 'barn'.

4. Conclusion

The last 150 years of Estonian first names have created the basis for the modern use of first names and Estonians' understanding of first names. Names are treated very freely. In every twenty years, it can be seen how the preferences have changed; names that are considered to be native (loan names and names based on the Estonian language (structure or meaning)) and foreign, international names alternate. Every new trend also brings with it new names, and the names of the previous trend are forgotten relatively quickly. In 150 years, there have been two times where the same names that have already been in fashion became fashionable again. In the 1940s and 1980s, the names that Estonians typically used before the modernization of the use of names in the middle of the 19th century came into fashion. At the beginning of the 21st century, the names that Estonians gave to children at the turn of the 19th – 20th century have started to be used again.

Borrowing new, unfamiliar names is considered natural. It is also natural for Estonians to coin names themselves. Names are coined, following the example of names with a pleasant structure. General words that are appropriate in meaning and sound are also used.

As in other countries, an increase in the share of common popular names can be seen in Estonia, and children in different countries are getting more and more the same names. This trend also determines the most characteristic feature of the current first name fashion in Estonia – its internationality.

REFERENCES

Hussar 1998: Hussar, A. *Eestlaste eesnimedest aastatel 1930–1990*. MA thesis. Tartu University.

Hussar 2012: Hussar, A. Muutused eesnimekasutuses XIX sajandil Martna ja Palamuse näitel. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 57 (2011), 35 – 59. DOI: doi.org/10.3176/esa57.03.

Hussar 2015: Hussar, A. Eestlaste eesnimed 1900. aastal. – *Emakeele Seltsi aastaraamat*, 60 (2015), 51 – 73. DOI: doi.org/10.3176/esa60.03.

Leibring 2016: Leibring, K. Given names in European naming systems. In: Hough, C. (Ed.): *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press, 199 – 213.

Names Act 2004: Names Act of Estonia [English Translation]. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/508112013004/consolide>, retrieved on 01.02.2021.

Postimees 1924 = Seda ja teist. Eesnimed. Postimees 16.03.1924, 74, 4.

Rajandi 1964: Rajandi, E. Tänapäeva eesnimedest. – *Keel ja Kirjandus*, 5 (1964), 271 – 278.

Rätsep 2002: Rätsep, H. Alamsaksa päritolu eesnimedest. In: *Sõnaloo raamat*. Tartu: Ilmamaa, 137 – 142.

Rootsmäe 1969: Rootsmäe, L. Võnnu kihelkonna isikunimed XVIII sajandil. – *Keel ja Kirjandus*, 10 (1969), 623 – 624.

Saarelma-Paukkala & Hussar 2020: Saarelma-Paukkala, M., Hussar, A. *Marja* ja *Veikko*, *Sirje* ja *Aare* – omakeelsed nimed Soomes ja Eestis 19. sajandist tänapäevani. –

ESUKA – JEFUL. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, 11-1 (2020), 105 – 129. DOI: dx.doi.org/10.12697/jeful.2020.11.1.05.

The First Names of Estonians in the 20th Century and the Beginning of the 21st Century

Annika Hussar

Abstract: The article focuses on the use of first names by Estonians in the 20th century and the beginning of the 21st century. First, the circumstances that have influenced the use of first names by Estonians are described (history, the influence of the German language and culture, religion, the spelling of names). Then, an overview is given of how the modern use of names by Estonians has developed, and what first names Estonians give to their children in the present day. The use of first names by Estonians is characterized by an abundance of names and variants of names used, as well as the rapid change of names. Names are easily borrowed from other nations. The article examines the use of first names by Estonians; thus, the first names of other nations living in Estonia are not discussed.

Keywords: onomastics, first names, Estonian language

Annika Hussar, MA
Tallinn University, School of Humanities
Tallinn, Estonia
e-mail: Annika.Hussar@tlu.ee

Личните имена като знаци на културна идентичност

Теодора ХРИСТОВА

Днес понятието идентичност е широко използвано в социолингвистиката, лингвокултурологията, междукултурната комуникация, етнолингвистиката, етнопсихологията, психолингвистиката, културната антропология. Идентичността на индивида се създава от начина, по който той използва културата към която принадлежи и обществото, в което живее. Разбирането за идентичност може да бъде сведено до два въпроса: „Кой съм аз?“ и „Как да се впиша в света около мен?“, т.е. как възприемам себе си и как другите ме възприемат.

Идентичността е сложна концепция, която включва езикови, културни, социални, етнически, религиозни и други компоненти и се определя от психосоциалното развитие на индивида, семейните отношения и цялата история на живота му. По този начин можем да говорим за съответните видове идентичност: културна, социална, етническа, религиозна и т.н. В същото време е важно да се вземе предвид фактът, че подобно разделение може да бъде условно, тъй като всеки от тези типове може да включва отделни компоненти един от друг. Средствата за отпечатване на идентичност могат да служат като ключови символи – език, облекло, знамена, емблеми, артефакти и др., които идентифицират индивиди с подобна група хора, и същевременно ги разграничават по отношение на други култури. Такъв важен ключов символ се явява личното име.

Името често се превръща в отражение на индивидуалните качества и характеристики на човека. Именуването не е произволно етикетиращо действие, а по-скоро смислен акт, който се случва в конкретен контекст. От една страна, имената и практиките на именуване са неделима част от културните ценности и вярвания, а от друга, са дълбоко свързани с идентичността на индивидите. Напълно подкрепям твърдението на учения Ричард Алфорд, че „само детето с име притежава социална идентичност. Да имаш име, в известен смисъл означава да знаеш кой си“ (Алфорд / Alford 1988: 29).

Американският социолог Крейг Калхун пише: „Не сме чували за хора без имена, за езици или култури, в които да не се правят някакви разграничения между Аз и Другия, между ние и те“ (Кастелс / Kastels 2006: 95). Идентичността и името на човек са взаимносвързани. Личното име е един от най-съществените

културни и комуникационни индикатори на човешкия индивид. Той е знак, който идентифицира своя носител по всяко време и на всяко място, като същевременно представлява своеобразен етикет на идеята за личността. Името е както културен феномен, така и комуникационен медиатор от най-висш ранг (Чолева-Димитрова, Янев / Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: 11).

Личните антропоними са преди всичко социално-историческо образувание, възникващо и функциониращо в конкретните условия като необходим елемент на човешкото общуване и мислене. Те включват в своята форма определена информация за материалната и духовната история на разглежданата обществена информация. Антропонимите са ярки свидетелства за най-значителните социални събития в темпорален аспект. Те се създават, развиват и изменят под влияние на езиковите закони, а тяхната мотивация, разпространение и популярност се определят от въздействието на различни екстралингвистични фактори като културните традиции, религиозни вярвания, обичаите, обществените норми и субективния вкус на хората (Калканова / Kalkanova 2004: 12).

Настоящето изследване си поставя за **цел** да представи културната идентичност в един регион от Югозападна България (конкретно Благоевград), отразена в наименователната практика в този град в началото на XXI век. Анализират се приблизително 2500 лични имена на новородени на територията на Благоевград. Данните са взети от регистрите на Гражданска регистрация и Административно обслужване на община Благоевград. **Обект** на проучването са само имената на новородените момичета и момчета, тъй като имената на най-младите представители ще очертаят тенденциите за това какъв ще бъде обликът на българската антропонимна система след години. В научната разработка е представен сравнителен анализ за 2016 г. и 2017 г. Разгледани са отделно женските и отделно мъжките лични имена, като се отчита честотността на тяхното разпространение. По-подробно са анализирани първите десет антропонима, като се обръща голямо внимание на техния произход и значение.

През последните години се провеждат редовни проучвания върху тенденциите в избора на лични имена при новородените. В Българската академия на науките (БАН) има редица публикации, посветени на темата. Използвам за модел излязлото през 2009 г. изследване върху модата на личните имена в големите градове на България, както и последните изследвания върху по-малките градове у нас (Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева / Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva 2020), за да очертая тенденцията при именуването на благоевградчаните.

Женските лични имена като част от именната система в Благоевград

Десетте най-разпространени женски лични имена за 2016 г. и 2017 г. са:

2016 г.	**2017 г.**
1. Виктория	*1. Александра*
2. Никол	*2. Мария*
3. Мария	*3. Никол*
4. Йоана/ Елена/ Яна	*4. Габриела/ Виктория*
5. Ана	*5. Йоана*
6. София	*6. София/ Дария*
7. Ивана/ Габриела	*7. Ивайла/ Божидара*
8. Александра	*8. Антония*
9. Ангела/ Бояна/ Дария/ Стефания	*9. Крисия/ Анна/ Адриана*
10. Божидара/ Ивайла/ Симона	*10. Теодора/ Лора*

Таблица 1.

Съпоставяйки честотността на женските лични имена между 2016 г. и 2017 г., се забелязва разместване и промени при повечето антропоними. През първата наблюдавана година по-напред в класацията се озовават *Виктория*, *Йоана* и *Ана*. През втората година се появяват нови най-харесвани лични имена: *Антония*, *Адриана*, *Крисия*, *Лора*. Сред десетте най-популярни имена през 2017 г. не откриваме вече: *Ивана*, *Ангела*, *Бояна*.

В честотната таблица за 2016 г. първо място заема личният антропоним *Виктория*, който през следващата година го откриваме на 4. позиция. Може би името е предпочитано заради значението на изходния му апелатив (от лат. *viktoria* ’победа’) или влияние оказват други екстралингвистични фактори – популярни личности с това име, героини от сериали, телевизионни водещи, известни търговски марки – кралица Виктория, Виктория Петрова, Виктория Бекъм, Виктория Принсипал, Виктория Сикрет. При всички случаи името се възприема като модно в съвременния антропонимикон, защото дори чрез него младите родители „подновяват“ имена на техни роднини.

Името, което предизвика бум за 2017 г., без съмнение е *Александра*. Може би семантиката на изходния му апелатив (от гр. *Alexandros* ’защитник на мъжете’) не е определяща при избора на име, което от своя страна не дава отражение за неговото предпочитане.

На голяма популярност и през двете години се радват женските лични имена *Никол* (френската женска форма на гр. име *Nikolaos* ’народопобедител’) и *Мария* (от евр. *Marjam* ’любима, желана; твърда, постоянна’). Името *Мария*

е широко разпространено по целия свят. Смята се, че в България всяка втора жена се казва така. Най-известната носителка на това име е, разбира се, Божията майка. Много български царици и принцеси са носили с достолепие този антропоним. *Мария* е звучно и мелодично име, често срещано дори и в световно известни песни.

Личният преномен *Иванка* е второто най-разпространено женско име в България през изминалото столетие (Ковачев / Kovachev 1995:596). Днес то е почти на изчезване. В Благоевград през 2016 г. са кръстени **9** новородени, но със съвременната форма *Ивана*, докато през следващата година името е извън класацията.

За сметка на това старинната форма Йоана (с двойно *н* – *Йоанна*, от евр. ’божа благодат, бог помилва’) се радва на завидна популярност и през двете изследвани години (4. място през 2016 г. и 5. позиция през 2017 г.). Това име е познато от средновековните български паметници и е навлязло в нашата именна система заедно с християнския календар. Тогава са се наложили имена на апостолите като Йоан Кръстител, Йоан Богослов и редица други духовници. Срещат се и производните: *Иванина*, *Ивет*, *Ивона*, *Ивон.* В нито една от изследваните години в антропонимично отношение не е отбелязано личното име *Янка.* Тенденцията да се пренебрегват умалителните форми при личните имена и вероятно почти да изчезнат се запазва. Предпочитани са пълните им форми и затова за 2016 година срещаме личното име *Яна* и неговото производно *Яница.*

Сравнявайки честотната таблица за двете години, забелязваме, че името *Елена* гордо получава бронзовия медал през 2016 г., а през 2017 г. отсъства в челната десетка. Произлиза от гр. *Helene* и обикновено се превежда като ’светлина, ореол, сияние’, но също и като *избраница*. Преноменът е разпространен още от древността, срещаме го в творчеството на Омир и се предполага, че в следствие на това името става популярно, а в България то се свързва с царица Елена. Интересът може би се определя и от факта, че в различните езици името има различни варианти — „Хелена“ на чешки, датски и др., „Хелън“ на английски, „Елен“ на френски, „Илона“ на унгарски, „Лена“ на руски и т.н.

Онимът *Габриела* (женски вариант на мъжкото лично име *Габриел*, латинизирана форма от евр. *gabriel* ’моята сила-бог’) е по-харесвано през 2017 г. – заема 4. позиция в именната класация, а през 2016 г. е на 7. място.

През 2016 г. с относително добра популярност се радва и името *Ана (*от евр. *hannah* ’благодат; милост’), което заема пето място, докато за следващата година се наблюдава спад и заема едва 9. позиция. Като първа част този антропоним се среща освен в традиционното *Анна-Мария* и при други двойни лични имена: *Ана-Божидара, Анабел, Аннабел*.

С еднаква честота за двете години е антропонимът *София,* който има най-голямо разпространение в столицата. Този факт е напълно обясним. В нашата честотна таблица той заема шеста позиция. Вероятно голямо влияние

върху избора на самото име оказва неговото значение (от гр. *Sophia* ’мъдрост’). Немалък е копнежът на родителите децата им да бъдат разумни и мъдри.

Трябва да се отбележи, че през 2017 г. преноменът *Дария* (от Дар (а, -я) и -*ия* , женската форма от Дарий или разновидност на Даря) е по-предпочитан сред благоевградчани и дели едно място със *София,* докато през 2016 г. заема предпоследна позиция. „Личното име *Дария* предизвика бум в предпочитанията на женски лични имена. Трябва да отбележим, че то е част от историческия ни антропонимикон. Запазени са формите *Дара, Дарена, Дарина, Дарка* и под. със значение ’дар’, най-стари записи има от XIV в. (Заимов 1988: 80). Формата *Дария*, образувана с -*ия* от *Дара*, е повлияна или от лични имена със същия формант или под влияние на личното име, твърде широко разпространено в Русия, носено и от популярни личности. Личното име *Дария* се открива в лексиконите и на повечето страни в Европа, в тях то се обяснява като женска форма на МЛИ *Дарий*, знаменит персийски владетел, срв. нем., хол. *Daria* < *Darius* (SV 35; SVB 97). Напълно вероятно е в някои от случаите мотивите за именуване на новородените да са именно такива“ (вж. подробно Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева / Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva 2020).

Името *Ивайла* (от мъжкото *Ивайло* – име на български вожд и цар) през 2017 г. е на по-висока позиция. Днес пожеланията-благословии се вписват като втора по големина група след тази на християнските светци. Предполагаме, че изборът е определящ – за да има царствена слава и успех новороденото.

Прави впечатление, че личното име *Божидара* е по-предпочитано от името, от което е възникнал този калкиран вариант – *Теодора* (женска форма на Теодор – от гр. *Theodoros* ’божи дар’*)*. Те са традиционни за антропонимната ни система и относително постоянни в изборно-мотивационните практики на именуване у благоевградчаните. С българската форма *Тодорка* (както и с хипорокористичното *Дора*) не е кръстено нито едно новородено момиче.

Разлика в корпуса от имена на двете изследвани години е фактът, че през 2017 г. срещаме някои антропоними, които в предходната година отсъстват в челната десетка. Това са: *Антония* (на 8. позиция) – от Антон(а) и -*ия*, женската форма на Антон (от лат. Antonius – име на стар римски род, ’безценен’); *Крисия* – образувано на българска почва от *Крис* (латинизирана съкратена форма на родното *Христо*) и -*ия*. Името стана особено популярно през последните години, поради известността на една млада изпълнителка. Тази форма е нова за антропонимикона ни, тя не е отбелязана до края на миналия век (Ковачев / Kovachev 1995); *Адриана* – мъжкият вариант на Адриан (име на римски император Hadrianus, Хадриан (117 – 138) „от областта на град Адриа“ и *Лора*, съкрат. от *(Е)леонора*, *Ленора* или *Лаура*. Навлиза в България още в началото на XX век. Твърде известна личност у нас е Лора – жената на големия ни поет Яворов. През миналия век това име е било най-разпространено именно в Югозападна България (39, 42%) (Ковачев / Kovachev 1995: 315).

Не нараства и интересът към преномена *Симона,* женска форма на Симон, от евр. *sim’on* ’който слуша; желание, молитва’. През миналия век той

се радва на най-голяма популярност именно в Югозападна България, 60,5% (Ковачев / Kovachev 1995: 468 – 469). През 2016 г. е на последно място, а през 2017 г. не попада сред първите 10 най-желани имена.

За съответните години вероятно двойните лични имена също не се радват на голяма популярност, открояваме само: *Асена-Елза*, *Благоя-Владо*, *Емма-Александра*, *Ива Джей*. Освен че сме една жизнена нация и ставаме популярни сред много страни и народи в света, предполагаме, че изборът на някои родители за име на собствените си деца се дължи на реклама от „висок“ естетически вкус.

Забелязва се и предпочитание към имена, в които освен краткост се наблюдава и струпване на гласни: *Ия, Ая, Ава, Деа, Дея, Миа, Мая, Ниа, Ния, Рая, Рея, Теа, Леа, Сия, Айя*.

Все още е налице тенденцията за избиране на съкратени имена като паспортни форми. Тези антропоними най-често са със суфикс *-и*: *Ани, Вили, Ели, Жени, Лили*.

Срещаме и чужди имена, които всяка година навлизат в личноименната ни система: *Алексия, Анджела, Бианка, Джесика, Изабела, Ника, Ребека, Фернанда, Мика, Меган, Дженифър, Мелани, Клое, Джулияна, Мерал*. Това са преди всичко имена на певци, артисти, хора от шоубизнеса, героини от сериали.

Мъжките лични имена като част от именната система в Благоевград

Десетте най-разпространени мъжки лични имена за 2016 г. и 2017 г. са:

2016 г.	**2017 г.**
1. Александър	*1. Александър*
2. Георги/ Иван	*2. Борис*
3. Димитър/ Християн/ Никола	*3. Иван*
4. Мартин	*4. Никола/ Даниел/ Божидар/ Георги*
5. Алекс	*5. Димитър/ Калоян*
6. Давид	*6. Петър/ Антон*
7. Борис/ Калоян/ Николай	*7. Виктор*
8. Ивайло/ Стефан	*8. Алекс*
9. Божидар/ Владимир	*9. Теодор*
10. Васил/ Теодор	*10. Емил*

Таблица 2.

Най-разпространен през двете години е преноменът *Александър* – име, което в последното десетилетие стремглаво се изкачва по честотната стълбица. Предпочитането на въпросния антропоним много рядко се свързва със семантиката на изходния апелатив (от гр. *Alexandros* 'защитник на мъжете'). Става въпрос за типичен пример на модно име сред благоевградчани. Българската антропонимна система е запазила практиката, при която съкратени и умалителни форми на определени преномени функционират като паспортни. Това е вариантът с официален статут – *Алекс.* Среща се и в двете наблюдавани години макар и с различна позиция.

Сравнявайки данните за двете години, се установява, че името Георги запазва своята популярност (през 2016 г. е на 2. място, а през 2017 г. на 4. позиция). Българите често го окачествяват като едно от най-българските имена (въпреки че е с гръцки произход *Georgios* 'земеделец; обработващ земята'). Преноменът най-често се свързва с един от най-почитаните светии от българите – Св. Георги.

През 2017 г. се засилва честотността на името *Борис*, което в края на XX в. е заемало 23. място в антропонимната таблица (Ковачев / Kovachev 1995: 594). За произхода и значението на този оним са изказани много мнения. Една част от учените приемат, че името е с неизяснено значение, а други го извеждат от праславянското *Борислав* „да се бори за слава" (Ковачев / Kovachev 1987: 55). При избора на това име, освен че е известно от нашата история (цар Борис-Михаил покръстител), родителите обръщат внимание на семантиката. Много важно е детето да се бори в този сложен и объркан свят. Сред благоевградчани преноменът *Иван* (от Йоан – за произхода и значението виж по-горе) продължава да бъде на почит. В този случай традицията си остава водеща.

Името *Николай* (за произхода и значението на лексемата в основата на това име виж по-горе) е загубило своята популярност, среща се само през 2016 г. и то на 7. позиция. По-предпочитана е формата *Никола*, която е и по-старинна. Това е знак, че благоевградчани вече предпочитат да се връщат към културната традиция, към своите корени.

Изненадващо, но в десетката намира място един антропоним, който не се е радвал на популярност през миналия век. *Даниел* (от евр. 'съдник') е изключително харесвано мъжко лично име през 2017 г. Понякога, много ненадейно някои преномени добиват невиждана популярност. Трябва да отбележим, че има и една поредица от известни личности, които са носители на това име, напр. *Даниел Радклийф*, *Даниел Крейг* и др. Най-вече в този случай родителите залагат на едно име, което е разпознаваемо в европейските страни и зад океана.

Димитър (от гр. *Demetrios* 'посветен на богиня Деметра') получава бронзов медал за 2016 г., докато през следващата година го намираме няколко позиции по-надолу.

Много показателна е тенденцията към предпочитането на оригинала, отколкото на побългарения вариант (например в двойката *Теодор – Тодор*). Макар и много назад в честотната таблица и за двете години, формата *Теодор*

(за семантиката и значението виж по-горе) е по-предпочитаната. Трябва да се отбележи също, че калкираният вариант *Божидар* заема по-предни позиции и за двете наблюдавани години.

Забелязва се, че през 2016 г. в челната тройка попада името *Мартин* (от лат. *Martinus*, дериват на *Martis*, което от своя страна е генитивна форма от името на римския бог на войната *Mars*), което през 2017 г. е извън класацията. Изборът едва ли се свързва с етимологията на името.

Голям е копнежът на родителите детето да бъде любимец на всички. От 6. място през 2016 г. библейското име *Давид* (от евр. *Dawid* 'възлюбен/любимец') губи позиция и през 2017 г. е изместено от *Петър* и *Антон*.

Прави впечатление, че антропонимът *Емил* (от лат. *Aemilius* – име на римски род и гр. aimylios 'лъскав') се нарежда на последно място в класацията и се среща само през 2017 г.

За съответните години домашните лични имена не са предпочитани и не попадат сред десетте по честота имена.

Кръщаването на известни личности (от киното, медиите, литературата и пр.) започва да се налага като тенденция. Имената от този тип, които правят впечатление, са: *Алберто, Джани, Еван, Кевин, Райли* и др.

Изводи

Личното име е най-важното средство за взаимодействие на човека със заобикалящия го свят, то носи определена информация за членовете на обществото и за самия индивид. Името ни свързва с нашето културно-историческо наследство и ни прави уникални вътре в него. Ученият Джон Джоузеф отбелязва, че „индивидуалната идентичност се свързва първо с личното име“ (Джоузеф / Joseph 2004: 176). Значението на името е целият живот на индивида – семейството, историята и традициите, които са свързани с именуването и възприемането на това име от другите, т.е. ние изграждаме нашата история, а оттам и нашата идентичност.

От направените наблюдения проличава ясно колко са динамични промените в мотивационните практики на българските родители. Според последните данни на именуването, което очертава и тенденциите на именуването на благоевградчани, проличава, че предпочитанията им са съсредоточени повече към имената, които са западноевропейски образци, което от своя страна е проява на културна идентичност. При женските лични имена особено отчетливо се наблюдава подражанието на преномени със западно звучене, а изборът на традиционни за българите имена в нашето изследване е със сравнително ниска честотност. Предпочитана е чуждата пред домашната форма на едно и също женско лично име, напр. *Никол* и др. Засилена е и тенденцията към имена, които са кратки и с повече гласни: *Ая, Ия, Лея, Ния, Тея* и пр.

При мъжките лични имена традицията е запазена в по-голяма степен. Именуването е по-консервативно. Преобладават имена от християнския календар като *Георги*, *Димитър*, *Никола* и тези, свързани предимно с

исторически личности, български владетели: *Александър*, *Калоян* и особено популярното име – *Борис* (покръстителя на българите). Разбира се в класацията са намерили място и чужди имена като *Виктор* и *Мартин*.

Кръщаването на известни личности от шоубизнеса, както и на герои от киното и телевизията, е тенденция, която се запазва и през двете години и е характерна за всички либерални антропонимни системи по света. Именуването може да бъде първата стъпка към изграждането на усещането за това кой си ти, за лична самооценка, за интегриране сред останалите членове на групата, с която би желал да се идентифицираш. Имената са едни от най-точните и чувствителни маркери за определяне на културната идентичност.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Alford 1988: Alford, R. D. *Naming and identity: A cross-cultural study of personal naming practices.* New Haven, Conn.: HRAF Press.

Joseph 2004: Joseph, J. E. *Language and Identity National, Ethnic, Religious*. UK: Palgrave Macmillan.

Заимов 1988: Заимов, Й. *Български именник*. София: БАН. [Zaimov 1988: Zaimov, Yo. *Bulgarski imennik*. Sofia: BAN.].

Калканова 2004: Калканова, *Т. Популярно ли е твоето име?* София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Kalkanova 2004: Kalkanova, T. *Populyarno li e tvoeto ime?* Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.].

Кастелс 2006: Кастелс, М. *Силата на идентичността*. София: ЛИК. [Kastels 2006: Kastels, M. *Silata na identichnostta*. Sofia: LIK..].

Ковачев 1995: Ковачев, Н. *Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия.* Велико Търново: ПИК. [Kovachev 1995: Kovachev, N. *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena v savremennata bulgarska antroponimiya.* Veliko Tarnovo: PIK .].

Ковачев 1987: Ковачев, Н. *Честотно-тълковен речник на личните имена у българите*. София: Петър Берон. [Kovachev 1987: Kovachev, N. *Chestotno-talkoven rechnik na lichnite imena u bulgarite*. Sofia: Petar Beron.].

Чолева-Димитрова, Янев 2015: Чолева-Димитрова, А., Янев, Б. *Съвременната българска антропонимна система (Мода на личните имена)*, I част. София: БАН. [Choleva-Dimitrova, Yanev 2015: Choleva-Dimitrova, A., Yanev, B. *Savremennata bulgarska antroponimna sistema (Moda na lichnite imena)*, I chast. Sofia: BAN.].

Чолева-Димитрова, Влахова-Ангелова, Данчева 2020: Чолева-Димитрова, А., Влахова-Ангелова, М., Данчева, Н. *Мода на личните имена в българските градове (Изследване на личните имена през 2014–2015 г.),* под печат. [Choleva-Dimitrova, Vlahova-Angelova, Dancheva 2020: Choleva-Dimitrova, A., Vlahova-Angelova, M., Dancheva, N. *Moda na lichnite imena v bulgarskite gradove (Izsledvane na lichnite imena prez 2014–2015 g.)*, pod pechat.].

СЪКРАЩЕНИЯ

SV – Spectrum voornamenboek. Samengesteld door dr. J. van der Shaar, bewerkt door drs. D. Gerritzen en dr. J.B. Berns. Eerste druk: 1964; Twinfigste herziene en uitgebreide druk: 1992, Haag.

SVB – Müller-Urban, Kristiane. Die schönsten Vornamen aus aller Welt. 3 Auflage. Augsburg, 1998.

Personal Names as Signs of Cultural Identity

Teodora Hristova

Abstract: The personal name is one of the most important cultural and communication indicators of the human individual. It is a sign that identifies its bearer at any time and any place, while representing a kind of label of the idea of personality. The present study aims to present the cultural identity in a region of Southwestern Bulgaria (specifically Blagoevgrad), reflected in the naming practice in this city at the beginning of the 21st century. The data is taken from the registers of the Civil Registration and Administrative Services (CRAS) of Blagoevgrad Municipality. The study includes approximately 2500 first names of newborn girls and boys.

Keywords: first name, anthroponyms, Blagoevgrad, newborns, identity

Prof. Ass. Teodora Hristova
South-West University "Neofit Rilski"
Blagoevgrad, Bulgaria
e-mail: teodor4eto_h@abv.bg

Семантични и структурни критерии за гнездово представяне на фамилните имена

Борис ПАРАШКЕВОВ

Nomen est omen гласи един крилат латински израз, тълкуван в смисъл, че личното име е своеобразна поличба, предзнаменование за своя носител. Това поверие обуславя изконната практика името да бъде пожелателно или защитно, като чрез него се залага било предпочитано, било предпазно качество на детето: да бъде здраво, хубаво, добро (*Здравка, Красен, Добринка*) или да не бие на очи (*Грозьо, Сивчо*) и така да бъде пощадено от болест и злини. В своя „Речник на личните и фамилни имена у българите“ Стефан Илчев причислява към тях известен брой лични имена по дълготрайни или малоценни предмети, част на къщата, колата, ралото като *Блехо, Брусо, Праго, Ралник, Стрехчо* (Илчев / Ilchev 1969: 13).

Докато детето расте, неговите наблюдателни връстници и другарчета намират от своя страна повод да доуточнят представата за него с някой прякор в зависимост от това дали е дребосък, шишкав, накуцващ, недочуващ, недовиждащ или бавно схващащ. Извън нарочно избраните от родителите имена на цветя, дървета, плодове, животни, птици (*Лилия, Ясен, Черешка, Вълчо, Гълъбин*) могат да се появят не съвсем лицеприятни прякори като *Съсела, Прасето, Козата*, които впрочем днес са обичаен реквизит на криминално проявени или непроявени наши съвременници. Всички тези наименования и окачествявания освен на български могат да се изразяват особено в смесена езикова среда по различен начин. В крайна сметка чрез бащите и дядовците както домашните, така и чуждите означения от този вид могат да се превърнат от индивидуализиращи лични имена (ЛИ) в родови и фамилни (ФИ). Общоизвестно е, че такива по българските земи започват да се оформят едва през XIX век. Първоначално е било достатъчно назоваването на дадено лице да се извършва с кръщелното му име и с прякор, който загатвал за поминъка, занаята, родното място или някои лични особености, а впоследствие с бащиното или дядовото име, като се използвали и образуваните от лични имена прилагателни на *-ов, -ев, -ин, -ич* (Илчев / Ilchev 1969: 29).

Сред многобройните антропонимни проучвания особено значение за по-нататъшни научни анализи на българските лични и фамилни имена имат обемистите корпуси на споменатия речник на Стефан Илчев и „Български

именник“ на Йордан Заимов (Заимов / Zaimov 1994). На личните имена с етимологични пояснения е посветен честотно-тълковният речник на Николай Ковачев (Ковачев / Kovachev 1987), а на българските фамилни имена от ориенталски произход – този на Турхан Расиев (Расиев / Rasiev 2008). Общото при тях е да се изясни по възможност значението и донякъде потеклото на всяко име, както и да се посочат неговите модификации (съкращения, видоизменения, суфиксални разширения, умалителни). В много от случаите авторите си служат с предположения за семантиката и етимологията на имената, а при хипокористичните образувания за отнасянето им към различни прототипи (напр. *Димо* – началословна фрагментация от *Димитър* или краесловна от *Никодим*?). В раздела *Фамилни имена от чужд произход* Й. Заимов дава „точни или приблизително точни български съответствия както по значение, така и по строеж“. Целта му е била по този начин „да се препоръчат българските имена, които напълно или до голяма степен отговарят на чуждите“ (Заимов / Zaimov 1994: 8), колкото и причудливи да изглеждат някои от тях, напр. *Дикизов* от *дикиз* ‘поглед’: *Гледков*, *Зорков* (Ibid 273).

Разискваното в настоящото съобщение има донякъде допирни точки със споменатата процедурна схема у Й. Заимов. Става въпрос за един подготвян от мен лексикон, чиято цел всъщност е не да се препоръчат български съответствия на чуждоезичните съставки в нашия антропонимикон, а да се установи кои от регистрираните в практиката ни домашни и чужди фамилни имена са тъждествени или сходни по значение. Иначе казано, търси се отговор на въпроса кои фамилни имена са семантично съотносими помежду си, като същевременно се държи сметка за наличните техни формални варианти, окачествявани като структурно съпринадлежни.

Изхождайки от тези два базисни критерия или постулата, в лексикона се оформят антропонимни гнезда, съдържащи минимум две ФИ с добавени структурни онимни разновидности. Изискването за семантична тъждественост или семантично сходство на ФИ насочва към представата за наличие на явлението синонимия. То обаче по своето естество е присъщо на лексикалната база, лежаща в основата на собствените имена, а не на тях самите. Тъй като ЛИ и ФИ имат автономен езиков статус, при изпълняване на формулираната задача вместо синонимност в коментираната разработка се предпочита означението референтност. То цели да разкрие семантичната съотносимост при двойки и поредици от ФИ, което ще рече да се удостовери например, че референтни помежду си са ФИ *Шива̀ров* / *Шива̀чев* // *Терзѝев* / *Терзѝйски* (с лексикална база *шивач* и равнозначната ѝ турска заемка *терзия*), *Дрънда̀ров* / *Дрънда̀рски* (ФИ с база *дрънда̀р* ‘занаятчия, който работи на дарак’, производно от звукоподражателния глагол *дрънда̀м* ‘удрям’) и *Хала̀чев* / *Халаджо̀в* / *Халаджѝев* (ФИ с база тур. *hallaç* ‘дрънда̀р, даракчия’, с косвенопадежна основа *hallac-*, заемка от араб. *ḥallāǧ* ‘който разчепква памук’). Следователно разкрива се как синонимността на базисните нарицателни имена *дрънда̀р* и *халач* се проектира в референтността на ФИ. Тези и други июстративни примери същевременно свидетелстват, че гаранция за семантичната съотносимост е достоверността

на приведената етимологична аргументация, срв. следната лексикографски оформена статия:

> **Джамджѝев** (ФИ с база *джамджия* ‘стъклар’, заемка от тур. *camcı* сщ., производно от *cam* ‘стъкло’, застъпник на перс. *ǧām* ‘стъкло; чаша’) / **Джамджия̀н** (арменски алоним на *Джамджиев*) // **Сърчаджиев** (ФИ с база тур. *sırçacı* ‘стъклар’, производно от *sırça* ‘стъкло’) // **Стъклàров** (вероятно калкиращо своите референти *Джамджиев* и *Сърчаджиев* ФИ с база *стъклар* ‘човек, който продава или поставя стъкла на прозорец’, производно от *стъкло*, общославянска заемка от готски **stikls* ‘стъклен бокал, чаша’).

Побългаряването на чужди имена от рода на *Джамджѝев* // *Стъклàров* или *Карагьдзов* // *Чернодков* фактически е своеобразна намеса в тяхната автономност. То обаче по принцип рядко допуска подмяна или взаимозаменяемост, каквато е характерна за лексикалната синонимия. В този смисъл уникално изключение представлява процедурата, предприета от двама живеещи в Пловдив братя с ФИ *Мумджѝеви*. Бидейки наясно със значението на фамилното си име, отразяващо тур. *mumcu* ‘свещар’, единият решил да наруши традицията и да побългари въпросното ФИ, в резултат на което по законен път се преименувал на *Свещаров*, докато другият брат продължил да се казва *Мумджиев*.

В категорията семантично съотносими ФИ се открояват три типа референтни връзки. Еднозначната семантична обусловеност на онимите от техните синонимни лексикални бази дава основание те да се разглеждат като семантично тъждествени или семантично сходни ФИ. Такива бяха коментираните дотук, такива са повечето от представените в лексикона. Не е изненадващо, че в антропонимния речник на Ст. Илчев има немалко семантично неразтълкувани имена, а при други авторът поставя въпросителен знак след указанието за техния произход и/или значение, релативизирайки го по този начин само като предполагаемо, напр. **Ондѐров** – видоизменено от рум. *untar* ’маслар’ (?). Подобна маркировка е свидетелство за това, че в стремежа си да внесе яснота езиковедът е търсил опора в сходно звучащи лексикални бази. В такъв случай той е оперирал асоциативно, така че и резултатът от извършената процедура може да се приеме като установяване на двойката *Масларов* // *Ондеров* като асоциативно съотносими ФИ.

Но докато езиковедът търси логични аргументи, за да свърже етимологично дадено име със сходно звучащ и семантично подхождащ апелатив, то при обикновения носител на езика връзката между две означаеми се осъществява спонтанно въз основа на вече придобитата представа за света. Нерядко нашите съвременници, когато чуят или прочетат непознато име, неволно асоциират звуковия му състав с познат езиков материал, надявайки се да открият мотива за неговото възникване. Няма съмнение, че за името *Гърдев* например закономерно се търси опора в нарицателното *гърди*. Противно на това очакване справочниците отнасят *Гърдев* към ЛИ *Гърде* / *Гърди* / *Гърдо* / *Гърдьо* / *Гърдю* с лексикална база старобългарското прилагателно **гръдъ**

‘упорит, твърд; страшен; горд, надменен’, диал. *гърд* ‘грозен’, сиреч то се приема за защитно име в смисъл „да му е грозно името, за да е здрав и хубав човекът“.

Подобно становище явно е уместно, но едва ли може да бъде единствено вярно при наличието на евентуален референт във ФИ *Багаров*, възведено от Ст. Илчев към турската дума *bağır* ‘гърди; гърдест’. Иначе казано, наличието на диалектното прилагателно *гърд* ‘грозен’ и практиката при кръщаване да се дават пожелателни или заклинателни имена не противоречи на възможността *Гърдев* и *Багаров* да бъдат окачествени като семантично съотносими чрез позоваване на споделяното от тях общо значение ‘гърдест човек’. Това означава, че заложената някога в едно лично или фамилно име семантика невинаги кореспондира с влаганата в него от съвременно гледище.

На това обстоятелство Ст. Илчев обръща изрично внимание в коментара си към ЛИ *Го̀ро*: съкратено от *Григо̀р* и преосмислено по *гора*. При това положение като семантичен референт на ФИ *Горàнов* (оформено от *Гор(о)* + *-ан*) е логично да се приеме *Лѐсов* (отнесено впрочем в същото пособие едностранчиво към ЛИ *Лесо* като видоизменение на *Алекси*, без намек за връзка със или преосмисляне по *лес*). Именно наличният разнобой между етимон и дължащата се на преосмисляне вторична мотивираност при *У́ков* дава възможност за двояка съотносимост: от една страна, отразяващо библейското име *Лукà* (с база лат. *lux* ‘светлина’), а от друга – опряно на нарицателното *лук*. Резултатът от двояката интерпретация налага да се приеме двояка референтност: *У́ков*[1] с референти *Фо̀тев* / *Светлѝнов*, респ. *У́ков*[2] с референт *Сугàнов* (с лексикална база диал. *суган* ‘лук’, заемка от тур. *soğan* ‘лук’).

Като меродавен при гнездовото групиране на антропоними освен семантичната тъждественост и асоциативната съотносимост е целесъобразно да се вземат под внимание трети тип референтни взаимовръзки. Става въпрос за обзорното обединяване на ФИ въз основа на тяхната типологична или тематична съотносимост. Както можа да се установи дотук, идентифицирането на онимните референти протича по сходен начин, както в рамките на лексикалната синонимия. Еднозначна семантична референтност е налице обикновено при ФИ, означаващи професията или занаята на родоначалника: *Бахчеванов* // *Градинаров*; *Кожухàров* // *Кюркчѝев*; *Шивàров* // *Терзѝев*. Колебания при окомплектоване на отделните гнезда възникват при по-големи или по-малки девиации, породени от семантичната нюансираност на референтите. А тъкмо достоверно мотивираното конфигуриране на отделните референти очертава семантичното поле на дадено гнездо. В следния пример чрез релативизиране на нюансите е показано как в едно речниково гнездо се обединяват ФИ, означаващи лица, които изработват домакински съдове от метала мед или бакър:

> **Медникàров** (ФИ с база *медникар* ‘човек, който произвежда или търгува с медни изделия, с менци – бакърджия, казанджия’, деятелно име към *медник* ‘котел, бакър, голям меден съд с дръжка’, производно от общославянското име

на метала *мед*, като в РЛФИ се допуска, че *Медникаров* е превод на *Бакърджиев*) // **Бакърджѝев** (ФИ с база *бакърджия*, заемка от тур. *bakırcı* ‘медникар’, производно от *bakır* ‘голям меден съд; мед, бакър’) // **Казанджѝев** (ФИ с база *казанджия*, заемка от тур. *kazancı* ‘изработващ или продаващ казани’, производно от *kazan* ‘казан’, вероятно прасродно с прабългаризма *харания* ‘пeратник – голям котел за топлене на вода’) / **Казанджия̀н** (арменски алоним на *Казанджиев*) // **Котла̀ров / Котла̀рски / Котля̀ров** (ФИ с база диал. *котлар* / *котляр* ‘медникар’, производно от *котел* ‘медник’, възприето с готско посредничество от лат. *catillus* ‘чинийка’, умалително от *catinus* ‘плоска чиния’, срв. от същия произход нем. *Kessel* ‘котел’) // **Ленгерджѝев** (ФИ с база диал. *ленгерджия* ‘медникар, който прави ленгери’, производно с тюркската наставка за деятелни имена *-джия* от диал. *ленгер* ‘меден съд, леген’, застъпник на тур. *lenger* ‘голяма тава’, което чрез перс. *langar* ‘котва’ води началото си от гръц. ἄνκυρα ‘кука; котва’) // **Саханджѝев / Саханчѝев** (ФИ с база диал. *саханджия* ‘майстор на дребни медни съдове’, образувано с деятелната наставка *-джия* / *-чия* производно от *сахан* ‘медна чиния’, заемка чрез тур. *sahan* ‘плитък метален съд’ от араб. *ṣaḥn* ‘плитка, широка чиния’).

В този случай лемата *Медникаров* играе ролята на хипероним, тоест на надредно лексикално означение (в случая за производителя или търговеца на разни медни изделия), спрямо което останалите ФИ, свързани с частни случаи на медникарството, се намират в субординационно положение. Същата роля играе *Овощаров*, въвеждайки гнездото от ФИ, визиращи отглеждането на овошки:

Овоща̀ров (ФИ с база деятелното име *овощар* ‘човек, който отглежда овошки’, остар. ‘човек, който търгува с овощия или зеленчуци’, производно от *овощие* ‘ядивен плод на някои дървета’, което БЕР извежда от праслав. **avaktь* / **avaktьje* и обявява за прасродно с гот. *wahsjan* ‘раста’, ствиснем. *wahsan* сщ., а не за западногерманска заемка (срв. нем. *Obst* ‘овощия’) с оглед отхвърлянето на тази доста разпространена теза от М. Фасмер по фонетични и хронологични причини, докато Пронк-Титхоф все пак я поддържа, смятайки за по-лесно праслав. **ovotjь* да се изведе от долнонемски (фактически старосаксонски и стародолнофранкски) означения за дървесни плодове) // **Помàров** (ФИ с реконструирана в РЛФИ база рум. **pomar* ‘овощар’, изхождайки навярно от наличието на рум. *pomărit* ‘овощарство’ (производно по данни на Ал. Чорънеску от *pom* ‘плодно дърво’, което е унаследено от лат. *pomus* ‘плодно дърво’) и най-вече на лат. *pomarius* ‘овощар, търговец на плодове’) // **Вишнàров** (ФИ с база деятелното *вишнар* ‘човек, който отглежда вишни’, производно от *вишна* / *вишня* ‘подобно на череша овощно дърво от семейство Розоцветни с възкисели сочни, тъмночервени плодове, новолат. *Prunus cerasus*’, общославянско означение от индоевропейски произход) // **Лимонджѝев** (ФИ с база според РЛФИ *лимонджия* ‘производител или продавач на лимони’, производно с тюркската деятелна наставка *-джия* към *лимон*, чието име сме възприели чрез тур. *limon* и гръц. λιμόνι от арабско-персийските облици *līmūn* / *līmōn* сщ., сравнявани в EtimolojiTürkçe със санскритския *nimbū*) // **Крушàров / Крушàрски** (ФИ с база деятелното *крушар* ‘човек, който отглежда круши’, производно от *круша*,

вж. *Крушев*) // **Орешàров / Орешàрски** (ФИ с база деятелното *орешар* ‘човек, който отглежда, бере или продава орехи’, производно от общославянското означение *орех*) // **Сливàров** (ФИ с база деятелното *сливар* ‘човек, който отглежда сливи’, производно от общославянското наименование на плода *слива*) // **Чарешàрски / Черешàров / Черешàрски** (ФИ с база деятелното *черешар* ‘човек, който отглежда череши’, производно от *череша*, означение от малоазийски произход, разпространило се в европейските езици чрез стгръц. κέρασος ‘дърво череша’ и народнолат. *ceresia* ‘череша’) // **Ябълкàров / Ябълкàрски** (ФИ с база *ябълкар* ‘продавач на ябълки’, производно от *ябълка* ‘вид овощно дърво и неговият плод’, според ЕПРБКЕ общославянско наименование с редица индоевропейски паралели) // **Алмаджѝев** (ФИ с база диал. *алмаджия* ‘ябълкар’, модифицирана заемка от тур. *elmacı* сщ., производно от *elma* ‘ябълка’) // **Ѝйваджиев** (според РЛФИ ФИ с база диал. **яйваджия* ‘който отглежда или продава дюли’, заемка от тур. *ayvacı* сщ., производно от *ayva* ‘дюля’).

Освен в хиперонимно обусловени словни гнезда типологично-тематични референтни връзки се поддават на разкриване въз основа и на архисемеми. При наличие на антропонимна пъстрота фамилните имена с база означения за плодове е целесъобразно да се представят в самостоятелни статии, срв. напр.

Кру́шев / Кру́шин / Кру́шкин / Кру́шков / Кру́шов / (ФИ с база *круша* ‘вид овощно дърво и неговият плод’ с умалително *крушка*, старинна балтославянска заемка вероятно от източен произход, срв. *Крушаров* под *Овощаров*) // **Хру́шков** (ФИ с база чеш. *hruška*, структурно адекватен когнат на бълг. *крушка*) // **Прѝсадов**[2] (ФИ с база *присад* ‘вид едри сладки круши от облагородено с присадка овощно дърво’, производно от глагола *присаждам* ‘ашладисвам плодно дърво чрез поставяне на клонка с пъпка от по-качествен сорт’ // **Арму́дов** (ФИ с база косвенопадежната основа *armud-* на тур. *armut* ‘круша’, заемка по данни на EtimolojiTürkçe от перс. *amrūd* сщ.) / **Армутлѝев** (ФИ с база тур. *armutlu* ‘човек или местност с круши’, производно от *armut* ‘круша’) // **Ахлàдов**[1] (ФИ с база тур. *ahlat* ‘дива круша’ или по-скоро неговия гръцки прототип ἀχλάδι сщ., срв. името на село *Крушоради* / *Крусорати* в гръцкия дем Лерин, до 1926 г. Κρουσοράτη, днес Αχλάδα).

Изхождайки от архисемемата ‘плод’, възможно би било, разбира се, обединяването в едно общо гнездо на ФИ **Вишнев / Черешев // Орехов // Сливов / Джанков // Ябълков / Елмов // Крушев**, тоест по подобие на съответстващите им деятелни имена под *Овощаров*. Създаването на подобни клъстери обаче е оправдано най-вече, когато поредица от ФИ с един или повече словообразователни варианта нямат други семантични референти. С добра прегледност би се характеризирало в този смисъл антропонимното гнездо с архисемема ‘етноним’, в което да се обединят следните единични или вариращи ФИ: **Българанов / Булгаров / Бугаров // Бошнаков // Влахов / Влашки // Гагаузов // Ингилизов // Каракачанов // Китайски // Куманов // Македонски // Помаков / Помашки // Руски / Руснаков // Сърбаков / Сърбев / Сърбинов / Сърбински / Сърбиновски / Сърбов // Татаринов / Татаров**

/ Татарски / Татарчев // Туркинчев / Туркович / Турковски / Турчев / Турски // Торлаков / Торлашки / Турлаков / Турлашки // Шопкин / Шопов // Цинцарски / Цънцаров // Черкезов // Шведов // Японски. За разлика от тях обособяване в самостоятелно гнездо беше извършено например за:

> **Гърков / Гръков / Грѐков** (ФИ от прякор *Гърка* и етнонима *грък*, който според БЕР славяните са възприели чрез лат. *graecus* от гръц. γραικός, отпърво име на гръцкото население в областта Епир) / **Гърчев / Гърчов** (ФИ по-скоро също с база *грък* / *гърче*, отколкото от предполагаемо умалително *Гърдчо* към *Гърдьо*, както се допуска в РЛФИ) // **Уру́мов / Юру́мски** (ФИ с база тур. *Urum*, просторечна форма на арабизма *Rum* 'грък, ромей', застъпник на гръц. ῥωμιός 'римлянин') // **Румели̏ев** (ФИ с база името на историческата област *Румелия*, по данни на БЕР от тур. *Rumeli* 'гръцка страна', съставено от арабското име на Гърция *Rûm* и тур. *el* 'страна, край') / **Ру́мчев** (ФИ от прякор *Румчето* букв. 'гърчето' с база тур. *Rum* 'грък; православен християнин') // **Лангера̀ков / Лангѐров** (според РЛФИ ФИ от прякор *Лангерата* (и евентуално гърцизирано умалително към него, както *Димитраков* към *Димитриев*) с база *лангера* 'асеновградски грък', което по данни на Филипова-Байрова и БЕР отразява диал. *лангер* 'слаба ракия', заемка от гръц. λάγγερος 'слабо вино', производно от прилагателното λαγγερός 'слаб, мек') // **Фанариѝотов / Фенерли̏ев** (според РЛФИ ФИ с база *фанариот* 'грък от квартала Фенер в Цариград' (застъпник на гръц. φαναριώτης, образувано от φανάρι, което чрез тур. *fener* е източник на бълг. *фенер*), респ. с база тур. *fenerli* букв. 'с фенер', в случая за жител на квартал Фенер в Цариград) // **Юна̀нов** (турско ФИ с база *Ynan* 'грък', заемка от араб.-перс. *yūnān* букв. 'йониец, йонийски') // ***Ел Грѐко** (псевдоним на испанския художник от гръцки произход Доминикос Теотокопулос с база членувана субстантивация на исп. *greco* 'гръцки; грък', унаследено от лат. *Graecus* сщ., което от своя страна застъпва гръц. γραικός сщ., в чиято основа лежи наименование на племе в Епир).

В началото на настоящото съобщение като втори базисен критерий при подбора на ФИ, пригодни за оформянето на гнезда от семантично съотносими ФИ, бе изтъкната тяхната структурна съпринадлежност. Имат се предвид случаите, когато към антропонимния комплекс се добавят ФИ, образувани от умалителни, гльовни и суфиксални разширения или съкращения на базисните лични или нарицателни имена. Заедно с фонетичните вариации на лематизираното ФИ тяхното вграждане в антропонимното гнездо обогатява представата за изразяваната чрез него семантична съотносимост (срв. спомената по-горе поредица *Кру̀шев* / *Кру̀шин* / *Кру̀шкин* / *Кру̀шков* / *Кру̀шов*). Така понякога възникват солидни масиви от семантично съотносими и структурно съпринадлежни ФИ, каквото е например антропонимното гнездо под лемата *Йоанов*:

> **Йоа̀нов / Йоа̀нович** (ФИ от личното *Йоан*, носено от един от четиримата евангелисти и унаследено от стбълг. Іоанъ/ Іѡанъ, което е адаптация на гръцкото Ἰωάννης, застъпник на староеврейското *yehōhānān* 'Бог, сиреч Йехова

е милостив') / **Йовàнов / Йовàнович** (ФИ с база *Йован*, модификация на *Йоан*, след като възникналият в звукосъчетанието /joa/ лабиодентален глайд /-w-/ бил превърнат в устнено-зъбната съгласна /v/, тоест /jowa/ > /jova/) / **Йòвев / Йòвов[1] / Йòвков / Йòвчев** (ФИ от личните *Йове* / *Йово[1]* / *Йовко* / *Йовчо*, оформени чрез изтегляне на ударението върху първата сричка и елиминиране на изгласа *-ан* в *Йован*, ако не са базирани на библейското име *Йов*, вж. *Йовов[2]*) / **Йòнев[1] / Йòнов[1] / Йòндев / Йòндов / Йонѝкиев / Йòнков / Йòнчев** (ФИ от личните *Йоне* / *Йоно*, съкратени от *Йоан* и повлияни от рум. *Ion* (рефлекс на гръцкото Ἰωάννης) с вариации *Йонде* / *Йондо* / *Йоники* (адаптация на гръц. Ἰωαννίκιος, умалително от Ἰωάννης) / *Йонко* / *Йончо*, срв. омонимите *Йонев[2]* / *Йонов[2]* под *Гълъбов*) / **Ивàнòв / Ивàнович / Ивàновски / Ивàнчев / Ивàнчов / Иванàкиев / Иванàков / Иванѝчков** (ФИ от личното *Иван* и умалителните *Иванчо* / *Иванаки* (с гръцка наставка *-аки*), в които неудареното началословие /jov-/ е видоизменено на /iv-/) / **Ѝвов / Ѝвков / Ѝвчев** (ФИ от личните *Иво* / *Ивко* / *Ивчо* – звателни форми с изтеглено на първата сричка ударение чрез превръщане на ЛИ *Иван* в едносрично, отчасти с добавени умалителни наставки *-ко* / *-чо*) / **Ѐнев / Ѐньов / Ѐньовски / Янàкиев / Янѝчев / Янѝчков / Ѐнкин / Ѐнков / Ѐнкелов / Янкỳлов / Ѐнов / Ѐнчев / Ѐнчов / Ѐнчовски / Янчỳлев** (ФИ от личните *Яне* / *Яно* / *Яньо* / *Янаки* / *Янич* / *Яничко* / *Янка* / *Янко* / *Янкел* / *Янкул* / *Янчо* / *Янчул*, отразяващи рефлекси и техни производни от съкратения вариант Ἰάννης на гръц. Ἰωάννης) / **Ѐнев** (вариант на ФИ *Янев* с дейотация) / **Ѐнев / Ѐньов / Ѐньовски / Ѐнчев / Ѐнчевич / Ѐнчевски** (ФИ от личните *Ене* / *Еньо* / *Енчо*, екавски форми на *Яне* / *Яньо* / *Янчо*) / **Вàндев / Вàндов / Вàнев / Ванѝков / Ванѝнски / Ванѝшев / Вàнкòв / Вàнов / Вàновски / Вàнски / Ванỳшев / Ванỳшкин / Вàнцев / Вàнцов / Вàнчев / Вàнчов / Вàнчовски / Ванчòков / Ванчỳров / Вàньов / Вàцев / Вàцов / Вàчев / Вàчков** (ФИ от личните *Вандо* / *Ваньо* / *Ванко* / *Ванчо* / *Вацо* / *Вачо* / *Вачко* и др., получени от умалителни и разширени форми на *Иван* с изпускане на неударената начална гласна главно в детския език) / **Ованѐзов / Ованесѧ̀н / Хованесѧ̀н** (арменски ФИ към личното *Ованес* / *Хованес*, рефлекс на гръцкото Ἰωάννης) / ***Йонѐску** (румънско ФИ *Ionescu* към личното *Ion*, когнат на *Йоан*).

Снабденото с астериск румънско ФИ **Йонѐску* в края на това гнездо (както и **Ел Грѐко* под *Гърков*) показва, че освен арменските алоними *Бедросян* под *Петров*, *Ованесян* под *Йоанов* и др. в лексикона спорадично присъстват добили у нас популярност чужди имена, като регистрираните в България са без астериск, напр. *Гройс* под *Големанов*, *Шварц* под *Чернев*. Те са своеобразно свидетелство за универсалността на явлението семантична съотносимост сред антропонимите.

Задача на изложеното дотук беше да се направи стегнат обзор на резултатите от едно изследване на семантичната съотносимост при ФИ в българския език. Негов краен продукт е намиращият се в процес на създаване лексикон, примерни статии от който бяха представени илюстративно в рамките на разисканията. В хода на антропонимното дирене се установи, че сред огромния брой документално обхванати семантично разпознаваеми ФИ в нашия език съществуват немалко, проявяващи помежду си черти на

лексикалната синонимност. В лексикона въз основа на този етимологично верифициран показател те биват обединявани в антропонимни гнезда, в които етимологично непрозрачни ФИ биват приобщавани към семантично еднозначни. В количествено отношение някои от гнездата се оформят като клъстери с изненадващ брой референти, например 17 с 19 варианта към архисемемата ‘скъперник’, 21 с 12 варианта към ‘глупак, серсемин’, 27 с 16 варианта към ‘търговец’ и т.н. Поради значителните формални и семантични условности при идентифициране на ФИ като обект на изследване и систематизиране не е възможно подготвяният лексикон да претендира за каквато и да било изчерпателност, но гнездово събраният и коментиран материал би могъл да бъде допълван, доуточняван и коригиран, както и използван при по-нататъшни семантични, етимологични, стилистични и словообразователни антропонимни проучвания.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

БЕР = *Български етимологичен речник*. София: БАН. 1971-. [BER = *Balgarski etimologichen rechnik*. Sofia: BAN. 1971-.].

ЕПРБКЕ = Младенов, Ст. *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*. София: Христо Г. Данов. 1941. [EPRBKE = Mladenov, St. *Etimologicheski i pravopisen rechnik na balgarskiya knizhoven ezik*. Sofia: Hristo G. Danov. 1941.].

Заимов 1994: Заимов, Й. *Български именник*. Второ фототипно издание. София: БАН [Zaimov 1994: Zaimov, Y. Balgarski imennik. Vtoro fototipno izdanie. Sofia: BAN.].

Ковачев 1987: Ковачев, Н. Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. София: Д-р Петър Берон. [Kovachev, N. Chestotno-talkoven rechnik na lichnite imena u balgarite. Sofia: D-r Petar Beron.].

Pronk-Tiethoff 2013: Pronk-Tiethoff. *The Germanic loanwords in Proto-Slavic*. Amsterdam – New York, NY: Rodopi.

Расиев 2008: Расиев, Т. *Български фамилни имена от турски, арабски и персийски произход*. Варна: Зограф. [Rasiev 2008: Rasiev, T. Balgarski familni imena ot turski, arabski i persiyski proizhod. Varna: Zograf.].

РЛФИ = Илчев, Ст. *Речник на личните и фамилни имена у българите*. София: Изток-Запад. 2012. [RLFI = Ilchev, St. *Rechnik na lichnite i familni imena u balgarite*. Sofia: Iztok-Zapad. 2012.].

Фасмер 1964-: Фасмер, М. *Этимологический словарь русского языка*. Перевод с немецкого и дополнения О. Н. Трубачева. Т. 3. Москва: Прогресс. [Vasmer, M. Etimologicheskiy slovar’ russkogo yazyka. Perevod s nemeckogo i dopolneniya O. N. Trubachova. T. 3. Moskva: Progress.].

Филипова-Байрова 1969: Филипова-Байрова, М. *Гръцки заемки в съвременния български език*. София: БАН. [Filipova-Bayrova, M. Gracki zaemki v savremenniya balgarski ezik. Sofia: BAN.].

Чорънеску 2002: Ciorănescu, A. *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Editura SAECULUM I. O., Bucureşti, 2002.

EtimolojiTürkçe. https://www.etimolojiturkce.com/ on 27.02.2021.

Semantic and Structural Criteria for the Presentation of Surnames in Lexicographic Nests

Boris Parashkevov

Abstract: The article informs about the existing semantic and structural relations between Bulgarian surnames, presented in lexicographic nests in a dictionary prepared by the author. Discussed are two types of criteria to recover this twofold relationship. The semantic one shows three sub-types: semantic identity (*Шиваров* // *Терзиев* both for *tailor*), associative reference (*Лесов* // *Горанов* – the second surname from the given name *Горо*, interpreted as deriving from *гора* 'forest', but really a diminutive of *Григор*), thematic or typological relationship (*Медникаров* – opening as a surname hyperonym the word nest *Бакърджиев* // *Казанджиев* etc. for different types of coppersmith). The structural criterion concerns short forms, diminutives and derivatives of each surname that complete the word nests.

Keywords: surnames, semantic, associative and thematic relations

Emeritus Professor Boris Parashkevov
St. Kliment Ohridski University of Sofia
Sofia, Bulgaria
e-mail: boris_par@mail.bg

Категории артикля в ономастике: теоретические проблемы

Ольга СКЛЯРЕНКО

Как известно, в фундаментальной грамматике немецкого языка Якова Гримма «Deutsche Grammatik» (1819–1837 гг.), которая заложила основы для развития научных представлений о сущности и функциях артиклей, сделана первая попытка дать научное объяснение понятиям определённости и неопределённости как основной категории, выражаемой артиклями. Решение вопроса о сущности категории определенности / неопределенности выступает как одна из важнейших теоретических предпосылок исследования артиклевой системы. Формирование и развитие категорий артикля происходит в разных языках мира типологически схожим образом, подчиняясь общелогическим и общеязыковым закономерностям. Однако выбор и развитие конкретных артиклевых форм в национальном языке происходит по-разному, определяется спецификой и особенностями функционирования этого языка. В каждом языке существует не одна, а несколько грамматических категорий, из которых могут потенциально развиться протоартикли, которые затем превращаются в артикли, в одну единственную или несколько артиклевых форм.

Лингвисты под давлением реально существующих фактов “пытаются” найти причины употребления артикля в ономастике, но не всегда оценивают по достоинству размеры ономастической сферы. А она огромна. Во французском языке, по мнению О. Лоньона, насчитывается несколько миллионов собственных имен (Longnon 1973: 1). Приняв в качестве основного значения артикля определенность, грамматисты тем самым значительно суживают область исследования. Согласно теории определенности артикль не может сопровождать существительные, уже каким-либо образом определенные. Это относится прежде всего к собственным имена, которые определены по самой своей природе. Поэтому вся сфера ономастики остается вне поля зрения грамматистов. А. Биард в своем артиклевом исследовании на 107 страниц проблеме употребления артиклей с собственными именами уделяет всего 9 страниц и размещает это в приложении (Biard 1908). П. Кристоферсен в своей известной работе об артиклях из 206 страниц посвятил анализу артиклей с онимами только 14 страниц в последней главе (Christophersen 1939). Французский лингвист Г. Гийом в своем объемистом артиклевом исследовании (318 страниц) посвятил этой проблеме чуть более четырех страниц (Guillaume

1919: 269 – 293). При этом артиклевые онимы никак не объясняются. Их приводят как данность, в виде отдельных списков, обычно без всяких комментариев. В некоторых случаях их существование объясняют либо «традицией» (что фактически ничего не объясняет), либо «иностранным влиянием». Иногда высказывается мысль, что поскольку некоторые собственные имена сочетаются с артиклями, то они – «разновидность нарицательных имен».

Носители болгарского языка придают наличию артикля особую значимость. Они гордятся тем, что в их языке нет категории падежа, но есть категория артикля. Категория артикля в некоторых контекстах может даже иметь социально-психологическое звучание. Приобретение болгарским языком категории артикля представляется для них центральным местом исторической грамматики. Многие лингвисты полагают, что употребление собственного имени с определенным артиклем, а тем более с артиклем неопределенным обязательно сопровождается потерей именем проприального статуса. Ю. С. Маслов, рассматривая употребление артиклей в болгарском языке, пишет: «При превращении собственного имени в нарицательное оно может получить определенный член», приводит как пример антропоним, который, по нашему мнению, деонимизирован лишь частично, и заключает: «чаще, однако, превращение собственного имени в нарицательное сопровождается присоединением неопределенного члена» (Маслов / Maslov 1956: 93). И. И. Ревзин рассматривает собственные имена в балканских языках как «определенные в широком смысле»: «Для имен собственных членные и нечленные формы являются алломорфами внутри класса определенных в широком смысле», «формы собственных имен с членом и без члена выступают либо как факультативные варианты, либо более часто находятся в отношении дополнительного распределения» (Ревзин / Revzin 1977: 212). Ср. критическое замечание Ст. Стоянова Б. Цоневу, который считал, что в «болгарском языке плюральные топонимы получили определенный член под иноязычным влиянием» (Цонев / Tsonev 1985: 473): «Б. Цонев смята, че членуването в този случай се дължи на чуждо влияние, пренесено е от езици, в които имената на някои от същите обекти се употребяват само в множествено число и винаги членувани. Членувани имена обаче като *Родопите*, *Татрите*, *Бакаджиците*, *Резньовете*, *Кривините* и др. показват, че причината за членуването не трябва да се търси само в чуждото влияние» (Стоянов / Stoyanov 1999: 292 – 293).

К вопросам, связанным с историей артикля в древнеболгарской и среднеболгарской письменности, относится и употребление с именами существительными элемента *нжє*. А. Вайан объясняет появление *нжє* в древнеболгарском языке «калькированием с греческих артиклевых образцов, как особенность письменного стиля, а не живой речи. Причина его появления усматривается в стремлении к адекватному переводу (не только по смыслу, но и по стилистическому эффекту) греческих литературных памятников» (Вайан / Vayan 1952: 393 –394). «Артикль *нжє*, – считают А. Минчева и Б. Велчева, – нужно отнести к тем старославянским литературным фактам, которые подтверждают мнение, что не надо переоценивать чужие синтаксические

влияния. Оно только способствовало расширению некоторых исконно славянских черт и содействовало их обобщению, а иногда и абсолютизации в качестве переводческой и литературной нормы» (Минчева, Велчева / Mincheva, Velcheva 1968: 157 – 158).

В болгарском языке активность постпозитивного определенного члена существенно возросла в исторически обозримый период. Г. В. Ермоленко, подвергнув статистической обработке членные имена существительные в произведениях болгарских писателей в XVII –XVIII вв., приходит к выводу, что «частота их употребления значительно возрастает по мере приближения к современности» (Ермоленко / Yermolenko 1963: 182). Наблюдается противоречивость в мнениях различных ученых. Р. Г. Пиотровский утверждает, что «артикль в албанском языке возник на несколько столетий позже, чем в болгарском и румынском» (Пиотровский / Piotrovskiy 1959: 20). По мнению В. Брендаля, «артикль в скандинавских языках возник под влиянием южногерманских языков; баскский испытал воздействие соседствующих романских; балканские языки и, возможно, некоторые кавказские языки подверглись влиянию греческого; арамейский и южный арабский испытали влияние центральных семитских языков» (Brøndal 1923: 75). Ст. Младенов доказывает «самобытность артикля в болгарском языке» (Mladenov 1929: 248), с чем не согласен А. Граур, объясняющий появление болгарского членных форм «влиянием румынского языка» (Граур / Graur 1963: 34). С. Младенов и С. Василев пишут, что «современный болгарский язык страдает от чрезмерного употребления членных форм» (Младеновъ, Василев / Mladenov, Vasilev 1939: 244), ср. аналогичное мнение К. Ивановой (Иванова / Ivanova 1974: 95). Л. Андрейчин отмечает, что «... болгарская речь приобретает большую благозвучность и гибкость, если избегать повторения и нагромождения большого количества однообразных членных форм там, где это позволяет смысл» (Андрейчин / Andreychin 1949: 101).

Тезис об обязательном артиклевом сопровождении имен собственных в болгарском языке иногда появляется в лингвистической литературе. Но даже если ограничиться только рассмотрением собственных имен с инкорпорированным, агглютинированным и фиксированным видами артиклей (Скляренко, Скляренко / Sklyarenko, Sklyarenko 2015: 104 – 126; 130 – 145; 149 – 178; 188 – 208), возникают вопросы, на которые приведенный выше тезис не может дать ответ. Однако не всегда прозвищные имена сопровождаются определенным членом. Как известно, многие фамилии возникли из первичных прозвищ. Часто в основе прозвищ (из которых позже развились фамилии) лежат слова с указанием на внешние (физические) или внутренние (духовные, моральные и т. п.) особенности именуемых лиц. В терминах ономастической лексикологии такие образования можно охарактеризовать как *антропонимные синекдохи*. Разновидностью антропонимических синекдох выступают антропонимические соматизмы – прозвища, в основе которых лежат слова, называющие отдельные части человеческого тела. Болгарская апеллятивная лексема *кокал* ‘кость’, антропонимически выделившись при

помощи определенного члена, превратилась в антропонимические лексемы – «прозвища *Кокала*, *Кокаля* с обозначением костлявого или худого, тощего человека; соматизм *кокалче* ‘косточка’, разг. ‘лодыжка’ лежит в основе прозвища *Кокалчето*» (Илчев / Ilchev 1969: 263). В болгарской антропонимии, например, фамилии, стоящие во множественном числе, оформлены определенным артиклем, а семейные имена *pluralia tantum* имеют общую форму, ср. «тук Ивановците са по-вече от Петровците и Иванови, Георгиеви» (Андрейчин / Andreychin 1949: 105).

Артикль выступает и как маркер «микроантропонимической» принадлежности слова: безартиклевые антропонимы более высокого ономастического уровня (фамильные имена, личные имена), низводимые до положения прозвищ, неофициальных прозваний, приобретают артикль, указывающий на принадлежность сопровождаемого им слова к примарному антропонимическому слою. Ср. болгарские фамилии, перешедшие в прозвища и получившие постпозитивный артикль: Юрталанов > Юрталана; Казаков > Казака (Маслов / Maslov 1956: 93). Специфика структуры индоевропейских языков заключается, в частности, в том, что трансформациям легче всего подвергаются конечные компоненты слов. Иногда «призывают» артикль отдельные окончания онимов. Болгарские личные имена обычно не употребляются с артиклем: *Алеко*, *Анастас*, *Атанас*, *Боян*, *Веселин*, *Гергана*, *Милка*, *Младен*, *Тодор* и др. Однако личные мужские имена, заканчивающиеся на *-а*, принимают постпозитивный артикль: Савата, Перата, Томата. Также членную форму, по свидетельству Ст. Илчева, « “в домашней бреде” имеют мужские имена, заканчивающиеся на *-е* (а также на *-и*, *-о*): Борето, Васето, Колето, Милето, Пелето, Русето» (Илчев / Ilchev 1969: 19). «Болгарские имена, заимствованные из румынского, как правило, не имеют определенного члена, – отмечает Д. Гамулеску, – однако бывают такие случаи, когда наряду с нечленными формами (*Лунго*, *Баде*) встречаются заимствования, у которых румынскому определенному члену соответсвуют суффиксы – *-ул* (*Лунгул*, *Бадул*), *-ол* (*Лунгол*). ‹...› Болгарские антропонимы румынского происхождения, содержащие суффиксы *-ул*, *-ол*, являються более древними, чем антропонимы без указанных суффиксов. Это является действительным, если только допустить, что болгарские суффиксы *-ул*, *-ол*, во всех случаях представляют собой румынский артикль *-ul*, характерный румынским антропонимам болем древнего периода» (Гамулеску / Gamulesku 1975: 334 – 335). «В болгарском языке уменьшительные и ласкательные личные имена мужского рода, образованные при помощи суффиксов *ка*, *ичка*, *ничка*, *е*, *че*, *ле*, часто имеют членную форму, ср. Васил – Васе – Васето, Васенце – Васенцето; Борис – Боре – Борето – Борка – Борката; Никола – Коле – Колето; Иван – Ванка – Ванката и др.» (Андрейчин, Попов, Стоянов / Andreĭchin, Popov, Stoyanov 1977: 136). Эти артиклевые антропонимы могут быть употреблены в общей форме при наличии перед ними согласуемого в роде и числе определения, по общему правилу «перетягивающего» на себя артикль: «нашето Пете, малкият Васка, Да живее храбрият Странджа!» (Маслов / Maslov 1956: 93).

Членную форму принимают также «уменьшительные и ласкательные личные имена женского рода, образованные при помощи суффиксов *-е*, *ле*, *че*: Ана – Анче – Анчето; Ане – Ането; Дона – Донче – Дончето; Елена – Ленче – Ленчето; Милка – Миле – Милето» (Стоянов / Stoyanov 1999: 290). Стефан Илчев отмечает: «Имената на *е* и някои на *и* редовно приемат член *то* (*Анчето*, *Йончето*, *Ленчето*, *Марето*, *Мичето*, *Пенето*, *Пенчето*, *Лилито*, *Стефанито*). Тия членувани форми са неутрални, членът само служи да покаже, че става дума за познати нам лица. Имената на *а* и *я* в редки случаи се членуват с *-та* и тогава изразяват било свойщина, било леко пренебрежение, дори враждебност (*Гената*, *Мирята*, *Пената*, *Сията*)» (Илчев / Ilchev 1969: 21). Артиклевые онимы могут изменять свою форму. В румынском языке в прошлом существовала артикулированная форма (*Radului*), замененная теперь аналитической формой (*lui Radu*). «Для личных имен существительных женского рода нормой для настоящего времени является форма с энклитическим артиклем (*Mariei*), но все больше используется аналитическая форма не только для иностранных личных имен, заканчивающейся иной, чем *-а* фонемой (*lui Mimi*, *lui Cleo*, *lui Edith*), но и для румынских (*lui Lenuţa*, *lui Maria*)» (Граур / Graur 1963: 127).

В большинстве древних индоевропейских языков – древнегреческом, латыни, старославянском обращение имело специализированное средство выражения, так называемый звательный падеж. Формы, восходящие к праславянскому вокативу, сохранились в чешском, польском, сербском, хорватском, болгарском, македонском, украинском, отчасти белорусском языках, в то время как русский утратил их. Имеются звательные формы в румынском, грузинском и других языках. В болгарском языке звательная форма является остатком древнего звательного падежа. Вокативная форма нашла свое отражение и во взаимоотношениях артиклевой и антропонимической систем. В болгарском языке гипокористические личные имена, обычно имеющие постпозитивный артикль, в вокативе принимают безартиклевую форму, ср. следующие предложения: «Савичката ще пасе магаретата на влашурите – тъй е писано. Савичката се изчервява силно». Но: «Покачи се, Савичка, на върха на дядовата Христова черница и гледай, ако не вярваш. Монката, десетгодишно момче, болно и хилаво сираче, тръгна край дяда си като сянка». Но: «Монка, чедо ‹...›, хайде, синко!» (БКН / BKN: 124 – 125).

Данные старобалканской ономастики позволяют отодвинуть хронологическую границу образования постпозитивного балканороманского артикля к XI в. Постпозитивный артикль появился сначала в болгарском и балкано-романских языках (X – XI вв.) и лишь на три века позднее – в албанском языке. Установление сравнительной хронологии постпозиции артикля в балканских языках имеет важное значение при определении происхождения и развития этого феномена в болгарском, албанском и балкано-романских языках. В самом деле, если признать, что в албанском языке постпозитивный артикль появился на три века позднее, чем в болгарском и балкано-романских языках, то следует окончательно отвергнуть теорию субстратного (фракоиллирийского,

т. е. древнеалбанского) происхождения этого явления. Одновременно следует отказаться и от теории прямого заимствования постпозиции артикля из балкано-романских языков болгарским языком или наоборот. На это указывает тот факт, что в этих языках постпозиция артикля появляется примерно в одно и то же время. «Конечно, нельзя отрицать возможности иноязычного влияния, которое может ускорить либо затормозить определенные процессы, происходящие в силу внутренних тенденций, свойственных языку» (Скляренко, Скляренко / Sklyarenko, Sklyarenko 2015: 24). Вспомним слова Р. Якобсона, что «язык воспринимает чужие структурные элементы лишь в том случае, когда они соответствуют тенденции его собственного развития» (Jakobson 1936: 49).

Последующее развитие артиклевой системы языка является зависимым уже от наличия в нем артиклевости, обусловленной прежде всего генетическими причинами. По нашему мнению, система артиклей может быть развита в языке лишь в том случае, если его «генетический код» предрасположен к восприятию этой инновации, если иноязычное влияние служит лишь толчком, импульсом к развитию собственных творческих потенций. В некоторых болгарских топонимах иноязычного генезиса конечный звуковой комплекс переосмысливается. «Топоним *Мазалото* происходит от арабского (через турецкое посредничество) апеллятива *mizalla* ‘навес’, ‘веранда’ во множественном числе, см. эволюцию: *mizalla + at > mizallat > Мазалото*» (Въгленов / Vaglenov 1962: 406). Конечный звуковой комплекс топонима по аналогии с другими образованиями в синхроническом плане воспринимается как определенный член. В болгарской топонимии артикль принимают многие топонимы тюркского генезиса, ср.: «*Баирът* от тур. *bayir* ‘холм’, ‘возвышенность’; *Гьолът* от тур. *göl* ‘озеро’, ср. также *Мерата* от араб. *mera* ‘пастбище’» (Ковачев / Kovachev 1969: 92, 122, 175). Давление активной артиклевой системы в болгарском языке приводит к тому, что ранее безартиклевые топонимы приобретают членную форму, ср. современные названия населенных пунктов и (в скобках) их прежние формы: «Балабаните (Балабани), Баланите (Балани), Балванците (Балванци)» (Коледаров, Мичев / Koledarov, Michev 1973: 27). «Войниците (Войници)» (Коледаров, Мичев / Koledarov, Michev 1973: 57). «Градът (Градок)» (Коледаров, Мичев / Koledarov, Michev 1973: 77). «Драндарите (Драндари)» (Коледаров, Мичев / Koledarov, Michev 1973: 98). В болгарском языке членную форму нередко имеют топонимы, «образованные от так называемых “коллективных имен” на *-як* (*-як*): *Орешака*, *Типчака*, *Горуняка*, *Ракитика*, *Клепака*, *Орничака*, *Липака*, *Лещака* и др». (Иванов / Ivanov 1957: 86). Приобретают членную форму и некоторые ранее безартиклевые гидронимы. «Так, гидроним *Етър* со временем превратился в *Етъра*» (Младеновъ / Mladenov 1968: 436). В румынском языке многочисленные топонимы славянского происхождения также имеют определенный постпозитивный артикль, ср. «рум. *Bratul* от ‘брат’, *Pojaretul*, *Pojarul* от ‘пожар’» (Iordan 1963: 242); ср. еще: «*Bucova*, *Bucovul* от ‘бук’, *Cleanovul* от ‘клен’, *Lipova*, *Lipovul* от ‘липа’» (Iordan 1957: 343, 346).

В итоге делаем следующий вывод: в процессе своего становления артикли разорвали первичную функциональную ограниченность как средство выражения определенности / неопределенности (и ряда других функций, которые они выполняли в апеллятивной сфере лексики) и перешли в ономастическую сферу лексики с новым функциональным назначением – онимизирующей функцией: артикли начинают способствовать апеллятивным лексемам трансформироваться в проприальные лексемы. Дальнейшая эволюция артиклей происходит уже в пределах иной лингвистической среды – ономастической. Возникает новая категория артиклей – ономастические артикли, которые живут иной жизнью, отличной от существования и функционирования апеллятивных артиклей. Поэтому не только не нужно, но и вредно с научной точки зрения оглядываться на употребление артиклей в нарицательной среде и экстраполировать полученные там выводы на иную артиклевую категорию.

На наш взгляд, *ономастическая семасиология* как часть ономастики о значении онимов должна непременно включать и артиклевый раздел. Артикль стремится проникнуть в ономастическую среду, несмотря на возникающие препятствия. Однако нельзя не подчеркнуть, что триумфальное шествие артикля в лексической среде, его экспансионистские устремления, в том числе и в сферу ономастики, не являются бесконечными. В языке действуют могучие скрытые силы, которые не подвластны внешней логике и не подлежат нашему контролю. Мы можем только констатировать результаты действия этих внутренних сил, проявляющихся в языковых трансформациях. Не исключено, что артикль, продолжая оставаться на пике своего употребления в том или ином языке, может иметь тенденции к своему угасанию, по крайней мере, в некоторых своих категориях и разрядах. Развитие языка отнюдь не обозначает повсеместный прогресс всех его категорий. Относительно молодая артиклевая категория очень уязвима в этом отношении, особенно в употреблении в ономастической сфере. Таким образом, объяснение важного процесса, как проникновение артикля в сферу собственных имен, а тем более возникновение грамматической категории артикля в языке только влиянием иноязычных моделей, представляется недостаточным.

В заключение выскажем предположение, что ономастика как специфическая лексическая сфера явилась тем средством, тем «мостиком», пользуясь которым артикль, как специфическая языковая категория, переходит в ряде случаев от одного языка к другому. Так это или не так можно проверить только на значительном массиве конкретных фактов. Только значительный объем реальных языковых данных может подтвердить или опровергнуть нашу гипотезу.

СПИСОК ЦИТИРУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Biard 1908: Biard, A. *L'article "the" et les caractéristique s différentielles de son employ*. Bordeaux: Imprimerie G. Gounouilhou.

Brøndal 1923: Brøndal, V. *Den bestemte Artikels Oprindelse og Brug. In Danske Studier; Udgivne af G. Knudsen og M. Kristensen for universitetsjublæets Danske Samfund*. København: Gyldendalske Boyhangel Nordisk Forlag.

Christophersen 1939: Christophersen, P. *The Articles. A Study of their Theory and Use in English*. Denmark: Einar Munksgaard København.

Guillaume 1919: Guillaume, G. *Le problème de l'article et sa solution dans la langue française*. Paris: Librairie Orientale et Américaine.

Iordan 1957: Iordan, I. Toponimice romînesti în -ov(a), -av(a). – *Езиковедски изследования в чест на академик Стефан Младенов. Studia Linguistica in Honorem acad. Stephani Mladenov*. София: Издание на БАН, 341 – 349. [Iordan 1957: Iordan, I. Toponimice romînesti în -ov(a), -av(a). – *Ezikovedski izsledovaniya v chest na akademik Stefan Mladenov. Studia Linguistica in Honorem acad. Stephani Mladenov*. Sofiya: Izdanie na BAN, 341 – 349.].

Iordan 1963: Iordan, I. *Toponimia romînească*. Bucuresti: Editura Academiei Republicii Poulare Romîne.

Jakobson 1936 : Jakobson, R. Sur la théorie des affinités phonologiques des langues. – *Actes du Quatrième Congrès International de Linguistes. Nenu à Copenhague du 27 août au 1er septembre 1936.* Copenhague: Kraus Reprint Nendeln / Liechtenstein, 48 – 59.

Longnon 1973: Longnon, Au. *Les noms de lieu de la France*. New York: Burt Franklin.

Mladenov 1929: Mladenov, St. *Geschichte der bulgarischen Sprache*. – «Grundriß der slavischen Philologie und Kulturgeschichte». Berlin und Leipzig: Waler de Gruyter & Co.

Андрейчин 1949: Андрейчин, Л. *Грамматика болгарского языка.* М.: Иностр. лит. [Andreychin 1949: Andreychin, L. *Grammatika bolgarskogo yazyka.* M.: Inostr. lit.].

Андрейчин, Попов, Стоянов 1977: Андрейчин, Л., Попов, К., Стоянов, С. *Граматика на българския език*. София: Наука и изкуство. [Andreĭchin, Popov, Stoyanov 1977: Andreĭchin L., Popov K., Stoyanov S. *Gramatika na balgarskiya ezik*, Sofiya: Nauka i izkustvo.].

БКН = *Граматика на съвременния български книжовен език. В три тома. Том II. Морфология*. София: Издателство на българската академия на науките, 1983-. [BKN = *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik. V tri toma. Tom II. Morfologiya*. Sofiya: Izdatelstvo na balgarskata akademiya na naukite, 1983-.].

Вайан 1952: Вайан, А. *Руководство по старославянскому языку*. М.: Изд-во иностр. лит. [Vayan 1952: Vayan, A. *Rukovodstvo po staroslavyanskomu yazyku.* M.: Izd-vo inostr. lit.].

Въгленов 1962: Въгленов, М. Имената на пет старопланински върха. – *Български език. Орган на института за български език при българската академия на науките*, 5 (1962), 404 –412. [Vaglenov 1962: Vaglenov, M. Imenata na pet staroplaninski varkha. – *Balgarski ezik. Organ na instituta za balgarski ezik pri balgarskata akademiya na naukite*, 5 (1962), 404 – 412.].

Гамулеску 1975: Гамулеску, Д. О румыно-болгарской антропонимической интерференции. – *Актове на XI Международен конгрес по ономастика (София, 28. VI. – 4. VII. 1972). Т. 1.* София: Издателство на българската Академия на Науките, 331 – 336. [Gamulesku 1975: Gamulesku, D. O rumyno-bolgarskoĭ antroponimicheskoĭ interferentsii. – *Aktove na XI Mezhdunaroden kongres po onomastika (Sofiya, 28. VI. – 4. VII. 1972). T. 1*. Sofiya: Izdatelstvo na balgarskata Akademiya na Naukite, 331 – 336.].

Граур 1963: Граур, А. *Румынский язык. Исторический очерк*. Бухарест: Меридиане. [Graur 1963: Graur, A. *Rumynskiy yazyk. Istoricheskiy ocherk*. Bukharest: Meridiane.].

Ермоленко 1963: Ермоленко, Г. В. Грамматическая категория определенности имени в современном болгарском языке. – *Филологический сборник (статьи аспирантов и соискателей).* Алма-Ата. Вып. 1 (1963), 178 – 185. [Yermolenko 1963: Yermolenko, G. V. Grammaticheskaya kategoriya opredelennosti imeni v sovremennom bolgarskom yazyke. – *Filologicheskiy sbornik (stat'i aspirantov i soiskateley)*. Alma-Ata. Vyp. 1 (1963), 178 – 185.].

Иванов 1957: Иванов, Г. Колективните имена в български език. – *Езиковедски изследования в чест на академик Стефан Младенов. Studia Linguistica in Honorem acad. Stephani Mladenov*. София: Издание на БАН, 85 – 91. [Ivanov 1957: Ivanov, G. Kolektivnite imena v balgarski ezik. – *Ezikovedski izsledovaniya v chest na akademik Stefan Mladenov. Studia Linguistica in Honorem acad. Stephani Mladenov*. Sofiya: Izdanie na BAN, 85 – 91.].

Иванова 1974: Иванова, К. Въпроси около употребата на члена в езика на нашите вестници. – В: Андрейчин, А. (съст.): *Проблеми на българската книжовна реч.* София: Наука и изкуство, 91 – 104. [Ivanova 1974: Ivanova, K. Vaprosi okolo upotrebata na chlena v ezika na nashite vestnitsi. – V: Andreĭchin, A. (sast.): *Problemi na balgarskata knizhovna rech.* Sofiya: Nauka i izkustvo, 91 – 104.].

Илчев 1969: Илчев, Ст. *Речник на личните и фамилни имена у българите*. София: Издателство на Българската академия на науките. [Ilchev 1969: Ilchev, St. *Rechnik na lichnite i familni imena u balgarite*. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.].

Ковачев 1969: Ковачев, Н. П. *Топонимията на Троянско*. София: Издателство на Българската академия на науките. [Kovachev 1969: Kovachev, N. P. *Toponimiyata na Troyansko*. Sofiya: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.].

Коледаров, Мичев 1973: Коледаров, П., Мичев, Н. *Промените в имената и статута на селищата в България (1878–1972)*. София: Наука и изкуство. [Koledarov, Michev 1973: Koledarov, P., Michev, N. *Promenite v imenata i statuta na selishtata v Balgariya (1878–1972).* Sofiya: Nauka i izkustvo.].

Маслов 1956: Маслов, Ю. С. *Очерк болгарской грамматики.* М.: Изд-во лит. на ин. языках. [Maslov 1956: Maslov, Yu. S. *Ocherk bolgarskoy grammatiki*. M.: Izd-vo lit. na in. yazykakh.].

Минчева, Велчева 1968: Минчева, А., Велчева, Б. Анафорическое употребление древнеболгарского местоимения *нжє* в конструкциях с существительными (к вопросу о греческом влиянии на древнеболгарский синтаксис). – *Actes du premier congres international des etudes balkaniques et sud-est europeénnes. VI* (1968), Sofia, 149 – 160. [Mincheva, Velcheva 1968: Mincheva, A., Velcheva, B. Anaforicheskoye upotrebleniye drevnebolgarskogo mestoimeniya *nzhê* v konstruktsiyakh s sushchestvitel'nymi (k voprosu o grecheskom vliyanii na drevnebolgarskiy sintaksis). – *Actes du premier congres international des etudes balkaniques et sud-est europeénnes. VI (1968)*, Sofia, 149 – 160.].

Младеновъ, Василев 1939: Младеновъ, Ст., Василев, Ст. *Граматика на българския език.* София: Казанлъшка долина. [Mladenov, Vasilev 1939: Mladenov, St., Vasilev, St. *Gramatika na balgarskiya ezik*. Sofiya: Kazanlashka dolina.].

Младеновъ 1968: Младеновъ, М. С. Названията Янтра и Етър. – *Български език. Орган на института за български език при българската академия на науките*, 4 – 5 (1968), 436 – 437. [Mladenov 1968: Mladenov, M. S. Nazvaniyata Yantra i Etar. – *Balgarski ezik. Organ na instituta za balgarski ezik pri balgarskata akademiya na naukite*, 4 – 5 (1968), 436 – 437.].

Пиотровский 1959: Пиотровский, Р. Г. О сравнительной хронологии постпозиции определенного артикля в так называемых балканских языка. – *Вопросы славянского языкознания. Вып. 4. Славяно-романские языковые отношения. Проблемы истории праславянского языка*. М.: Изд-во АН СССР, 8 – 20. [Piotrovskiy 1959: Piotrovskiy, R. G. O sravnitel'noy khronologii postpozitsii opredelennogo artiklya v tak nazyvayemykh balkanskikh yazykakh. – *Voprosy slavyanskogo yazykoznaniya. Vyp. 4. Slavyano-romanskiye yazykovyye otnosheniya. Problemy istorii praslavyanskogo yazyka*. M.: Izd-vo AN SSSR, 8 – 20.].

Ревзин 1977: Ревзин, И. И. Вопросы структурно-типологического подхода к категории определенности в балканских языках. – *Балканский лингвистический сборник.* М.: Наука, 208 – 219. [Revzin 1977: Revzin, I. I. Voprosy strukturno-tipologicheskogo podkhoda k kategorii opredelennosti v balkanskikh yazykakh. – *Balkanskiy lingvisticheskiy sbornik*. M.: Nauka, 208 – 219.].

Скляренко, Скляренко 2015: Скляренко, Алексей М., Скляренко, Ольга Н. *Типологическая ономастика: в 5 кн. Кн. 3: Артикли в сфере ономастики: в 2 ч. Ч. 1: Теория ономастических артиклей*. Одесса: Астропринт. [Sklyarenko, Sklyarenko 2015: Sklyarenko Aleksey M., Sklyarenko Ol'ga N. *Tipologicheskaya onomastika: v 5 kn. Kn. 3: Artikli v sfere onomastiki: v 2 ch. Ch. 1: Teoriya onomasticheskikh artikley*. Odessa: Astroprint.].

Стоянов 1999: Стоянов, Ст. *Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология.* Велико Търново: «Абагар». [Stoyanov 1999: Stoyanov, St. *Gramatika na balgarskiya knizhoven ezik. Fonetika i morfologiya*. Veliko Tarnovo: «Abagar».].

Цонев 1985: Цонев, Б. *История на българския език. Том трети и последен. Специални части (посмъртно издание под ред. на проф. Ст. Младенов)*. София: Наука и изкуство. [Tsonev 1985: Tsonev, B. *Istoriya na balgarskiiya ezik. Tom treti i posleden. Spetsialni chasti (posmartno izdanie pod red. na prof. St. Mladenov)*. Sofiya: Nauka i izkustvo.].

Article Categories in Onomastics: Theoretical Problems

Olga Sklyarenko

Abstract: The existing ideas of grammarians about the role of the article categories in the sphere of proper names are analyzed in this paper. Such an analysis involuntarily leads to a paradoxical conclusion: many authors of scientific works are often misleading, misinforming about one or another aspect of linguistic reality. At the same time, the study of other components of the language, perhaps no less significant, is ignored and pushed aside. A functional consideration of an article is an analysis of its meaning, and not only an analysis of its structure or the presence of phonetic variants. This approach to linguistic reality manifests itself especially clearly when considering the functioning of the article in the onomastic sphere. The semantic content of the article, like any other word in the language, is complex

and multi-component. The article category, which is present in a number of natural languages of the world, has become isolated as a specific part of speech (e.g. *free-standing prepositive articles*). If in lexicological terms the article is a lexeme, then in semasiological terms it is a semanteme. Each word of the language, including the article, is a special word. There are huge potentialities in the nature of every word, including articles.

Keywords: onomastics, proper name, prepositive article

Assist. Prof. Olga N. Sklyarenko, PhD
Faculty of Romance and Germanic Philology
Odessa I. I. Mechnikov National University
Odessa, Ukraine
e-mail: asklyarenko@yahoo.com

Реторичният потенциал на антропонима*

Екатерина ДИКОВА

Антропонимът не просто назовава някакъв субект. Неговият десигнат е многопластов и многоаспектен – етимологичното значение пулсира покрай асоциирането с други лица, носещи същото име, техните истории, историите на именуването, пожеланието за бъдещ живот, за качества или предпазване, мирогледа на даващия името, известна социална информация, вкл. мода в имената, частична темпорална и пространствена принадлежност, различни истории, образи и представи, вкл. семейни, асоциираме с други имена, примерно на базата на фонетична близост и т.н. Вярно е, че тази семантична натовареност не е еднакво осезаема за всеки, който произнася или прочита името. Тя се разкрива в различна степен в зависимост от знанието на адресанта и адресата, а и от желанието им за това. Но също така е вярно, че майсторите на словото могат да я активират и да я използват за художествени цели. И колкото по-голяма е способността им – колкото по-успешно е разгърнат реторичният потенциал на някое лично име – толкова по-трудно е тази пълнота да бъде предадена при превод до голяма степен заради самата специфика на антропонимите. Задачата на преводача е още по-усложнена при предаването на поетичен текст, защото при него е неизбежно съобразяването и с ритмиката, и с другите поетични специфики. Не на последно място преводачът винаги работи с мисъл за своя адресат, с мисълта да предаде изходния текст не просто на целевия език, а на език, напълно разбираем за аудиторията и съобразен с познанията и мирогледа ѝ. А когато оригиналът и преводите му са средновековни, невъзможното за превод няма как да бъде вместено в пояснителна бележка[1].

---

* Статията е разработена в рамките на съвместен проект по ЕБР на Института за балканистика с Център по тракология на Българската академия на науките и Института за югоизточноевропейски изследвания на Румънската академия, озаглавен „Етнически и културни взаимоотношения в Югоизточна Европа, отразени в езиците и литературите от региона“.

[1] Известно е, че има средновековни ръкописи, в които фигурират кратки пояснителни бележки и към думи – обикновено в полетата на ръкописната страница. Честотата и изчерпателността им обаче не могат да се сравняват със съвременните бележки на преводача, а и те са немислими в контекста на поезията.

Христофор Митиленски (ок. 1000 – след 1050 г.), професионален светски поет и ерудит, твърде често и майсторски прилага реторични фигури, базирани на лични имена в своя дванайсетосричен православен календар[2]. Този поетичен цикъл влиза в стишния синаксар и така е двукратно преведен сред южните славяни през XIV в. (срв. Cresci & Skomorochova Venturini 1999: 10 – 13, Петков / Petkov 2000: 17 – 59, Скоморохова-Вентурини / Skomorohova-Venturini 2003, Тасева/ Taseva 2006: 170 – 171 и литературата, цитирана там). Със статията си целя да покажа основните начини, по които е активиран реторичният потенциал на антропонимите в изходния текст и да набележа преводаческите принципи за предаване на похвата в споменатите славянски версии и съобразяването с поетичните особености на изходния текст, особено с неговия ритъм.

Единият от преводите, известен като български (или Търновска редакция), е издаван вече 3 пъти (Cresci & Skomorochova Venturini 1999, id. 2000, Петков / Petkov 2000, Петков, Спасова / Petkov, Spasova 2008-2014). Най-ранният му препис е Зогр. 80 от 1345 – 1360 г. (Matthes 1990: 36 – 37). Вторият превод, приеман за сръбски, не е издаван, макар да е споменат още от Александър Иванович Яцимирски (Яцимирский / Iatsimirskij 1916: 42 – 44)[3] преди малко повече от сто години. За лятното полугодие, което изследвам, най-пълен препис е Вук 29, от края на XIV – XV в. (Matthes 1990: 36 – 37).

Общото название за групата реторични фигури, базирани на личните имена, е адноминация[4]. Тя е много характерна за синаксарните стихове и, макар и под други названия, е изследвана първо от Херберт Хунгер (Hunger 1985). В южнославянските преводи такива фигури са изследвани нееднократно (Cresci & Skomorochova Venturini (1999: 63 – 73), (Тасева / Taseva 2020, Дикова / Dikova

[2] За Христофор Митиленски и поетичното му творчество вж. напр. Kurtz 1903, а за четирите календарни сборника, които създава – Follieri 1980. Сред най-новите изследователи на Христофор Митиленски се откроява Флорис Бернар (вж. напр. Bernard 2014, 2018), но той не се занимава с календарните стихове.

[3] Според Яцимирски и двата превода са български; по-късни изследователи предполагат сръбски произход на единия (в резюмиран вид за това вж. напр. у Тасева / Taseva 2006: 170 – 171).

[4] С термина се означават група реторични фигури, базирани на лично име, акцентиращи върху името чрез заиграване с фонетичния му облик, неговата семантика или етимология посредством подчертаване на близостта му с други думи в контекста на творбата. Разглеждаме фонетична, семантична и етимологична адноминация. Срв. следните определения на термина като “assigning to a proper name its literal or homophonic meaning” (Burton 1996 – 2003); като игра с вътрешната форма на собствено име (Шилин / Shilin 2009) или като “remotivation du nom propre par métanalyse, étymologie ou traduction” (Meyer 2009). Вж. и следните автори: Sobotta 1998 (“mit Bezug auf Eigennamen verwendet, meint die Bezeichnung Adnominato deren wörtliche oder homophone Bedeutung”) Littré 2014 – 2018 (“annomination (a-nno-mi-na-sion) s. f. Terme de rhétorique. Traduction ou dérivation qui s’applique à un nom propre. Ainsi il y a une annomination dans ce passage de l’Évangile de saint Matthieu, XVI, 18 : Je te dis que tu es Pierre, et sur cette pierre je bâtirai mon église”), Лагута / Laguta 2000: 9.

[2021]). Тя е видима и в примери, цитирани от Иван Христов (Христов / Hristov 2016) и от Мария Спасова в непубликуван доклад, изнесен на Международната научна конференция „Светци и свети места на Балканите“, юни 2012 г., София). В никое от тези изследвания не се взима предвид жанровата специфика на стиховите памети, въпреки че балансът между ритъм и смисъл е най-съществен за преводача на поетичен текст.

04.12.4.[5]
Πρῶτος κεφαλὴν Πρωτίων ἀφῃρέθη,
Μεθ᾽ ὃν κάραν προ̣ὔ̣τ̣εινε Δήμης δημίῳ.
Пръв от [своята] глава Проти́он бе лишен,
след него лик протегна Ди́мис пред палача.[6]

Зогр. 80	Вук 29
пръвѣе глава протїѡноу ѿсѣче сѧ· иже и҆ по немъ главѫ и҆стѧгъ слоуѕѣ дими҃·	п҆рьвїи г҆лавою протиѡ́нь ѹсѣчень бы҃, сь ньїмже г҆лавоу простираѥ҃т мѹчителѥ́мь ди́мы̀сиѥ·:

В гръцкото двустишие има активиране на етимологичното значение на едното от имената (Πρῶτος... Πρωτίων) и фонетично активиране на другото (Δήμης δημίῳ). Казано с други думи, вниманието на възприемателя е фиксирано върху имената посредством повторения, в които те са включени – етимологична фигура в първия стих (Πρωτίων значи ‘Първан’) и парономазия във втория – а тази фиксация активира и смислите ‘първи’ и ‘палач’ и въздейства мнемонично върху образа на цялата компресирана история на двойното обезглавяване[7].

Може да ни се стори, че всичко е изгубено в превода, заради невъзможността да се запази и смисълът, и фонетичното редуване между личното име Димис и съществителното, означаващо ‘екзекутор’. Във Вук 29 обаче е избрана лексема, която е поне частично съзвучна с името (мѹчителѥ́мь ди́мы̀сиѥ). В Зогр. 80 лексемата за ‘палач’ липсва, но ритмиката на оригинала е много добре предадена[8]. И в двата ръкописа е добавен полиптотонът[9]

[5] Цифрата е сигнатура на паметта и означава: месеца, деня на честването и коя поред е тя за съответната дата.

[6] За превода разчитам на неоценимата помощ на Татяна Илиева. Моята намеса в него е главно по отношение на стиховите специфики – ритъм, словоред, съзвучия.

[7] Обръщано е внимание на виртуозността на синаксарните стихове, на това че с тях Христофор Митиленски поставя началото на нов жанр, който трансформира епиграматичността с помощта на агиографски и химнографски похвати и постига максимална експресивност, кондензираност и краткост и то под формата на изтънчена поезия (Cresci 2016).

[8] Стиховете са силабични и с почти същия брой срички (13; в оригинала са 12); цезурирането е по схемата 7+5 или 5+7, клаузулата изглежда женска, каквато е и в оригинала (ѿсѣче сѧ... дими҃), макар ударенията да не са графично отбелязани.

[9] Полиптотон е реторичен термин за означаване на употреба на различни

– глава... главѫ, съответно г҆лавою... г҆лавоу (за гръцките синоними κεφαλὴ и κάρα), което е компенсация за изгубеното в превода етимологично повторение Πρῶτος... Πρωτίων.

Как стои въпросът с първото име – Проти́он? Преводачите биха могли да го преведат с Прьванъ или Прьвъко и така да запазят етимологичната фигура, но не го правят. Защото светецът е не просто персонаж, а реална личност, която се идентифицира с конкретно име[10] не само в този календар, но във всеки друг християнски контекст – житиен, химнографски, изобразителен (в иконите и стенописите изписването на името на светеца е задължително). Неслучайно в разглежданите преводи на синаксарните стихове превеждането на името е изключение – забелязала съм само два такива случая с едносъставни имена за лятното полугодие и при тях изглежда антропонимът е преобразуван в нарицателно[11].

Смятам още, че е възможно значението на голяма чат от имената да е било ясно и за славяните християни в онова време, поне за по-образованите от тях. И ако това е така, етимологичното натрупване е превърнато в семантично при превода, в натрупване на семеми за ‘пръв’, означени с думи от различен език.

Така или иначе, името Протион влиза във фонетично повторение – пръ-... про-..., което във Вук 29 е трикратно и споява двата стиха (п҆рьвѝн... протнѡ́нь... простнраѥ̑т). Съзвучието подчертава името, дори когато натрупването на семеми остава скрито за възприемателя; етимологичната адноминация е предадена с фонетична и може да функционира като семантична[12].

Имена като Нарцис (на́ркнс – памет 08.07.06) лесно влизат в паронимична двойка с възприети и в средновековните южнославянски паметници гръцки лексеми (фитонима на́ркнс) и допускат наслагване на семеми (за приятен аромат). Но в други случаи ситуацията е различна:

словоформи на една и съща лексема.

[10] Има и светци, чието име не е написано в паметта, но те обикновено са част от някаква група и се назовават групово.

[11] Срв. и трите примера с преведени двусъставни имена, изълкувани като „неразпознаване на името“ от Л. Тасева (Тасева / Taseva 2020: 263 – 266).

[12] Но откъде се взима слугата във втория стих на двустишието в Зогр. 80? (След паметта липсва житие по преписите, срв. също Петков, Спасова / Petkov, Spasova 2008-2014 (VIII): 32 – 33.) Възможно е изходният текст за двата ръкописа да е различен, но също така е възможно δήμιος ‘палач’ и δούλος ‘роб’ да са се контаминирали някак в съзнанието на преводача.

09.10.1
Τὸν Λαυρέντιον λαύβρακα Χριστού λέγω,
Ἐπ’ ἐσχάρας ἄνθραξιν ἐξωπτημένον.
Лаврентий „лаврак за Христос“ ще наричам,
на скара връз въглени беше опечен.

Зогр. 80	Вук 29
лаврентїа ра̀кѫ хв҃ѫ г҃лѧ·	лаврентїа, роу҃к хв҃оу г҃лю·:
на сковрадѣ ѫглїемъ испеченааго.	на сковрадѣ̀ гн҃нѣи и҆спечѐна·:

Името Лаврентий е успоредено с лаврак, но едва ли тази риба е била така популярна сред славяните в онази епоха и от пръв поглед личи, че цялата образност е изгубена – или съзнателно изменена – и в двата превода. В българския би могло да има опит за изграждане на семантична адноминация: семемата ‘дърво’ присъства и в името Лаврентий (от ‘лаврово дърво’), и в ра̀ка ‘ковчег’ (обикновено дървен). Във Вук 29 обаче образът на изпечената на скара ръка е доста странен и вероятно свързан с преписваческа грешка. Но в случая може да има и друго обяснение, а именно контекстуализиране на стиховете в рамките на пролога. Защото от следващото стиховата памет житие на св. Лаврентий научаваме, че той е бил ковчежник на църквата и когато му било заповядано да предаде всички съкровища на царя, той денонощно се трудел да ги раздаде на бедните и болните, а след това представил тях на управника с думите „ето истинското съкровище на църквата“. Така че и роука и рака може да не са преводаческа или преписваческа грешка, а успешно преводаческо решение, компенсиращо може би дори съзнателно прописната на образност, свързана с морска храна, чужда на славяните.

Следва пример за наличие на фонетична адноминация в превода (в случая балгарския) без съответствие в оригинала.

08.23.1
Ὑπῆρχε Λοῦππος δοῦλος· ἐκ δὲ τοῦ ξίφους
Ἐλεύθερος προσῆλθε τῷ Χριστῷ φίλος.[13]
Беше Луп поробен. Но посредством меча
освободен любим отиде при Христос.

Зогр. 80	Вук 29
прилоучи сѧ лꙋпъ и҆же въꙁде рабъ мечю·	рабь сы̏и лоу́пь, оу́сѣкновениѥм҆ же·:
свободъ пристѫпи б҃у ꙗ̀ко любовенъ:~	свобо́дь прїиде б҃вы дроу́гь:·

[13] Анжамбманът е рядкост за дванайсетосричника. Но всеки виртуоз нарушава правилата виртуозно.

Казано иначе, в Зогр. 80 забелязваме компенсаторен процес – името тук е вплетено в звукови съответствия, включващи фонетични варианти на първата му сричка, което е в унисон с поетичните характеристики на текста[14]. Трябва да отбележим, че звуковите повторения с участие на лични имена в преводите рядко прекрачват границите на сричката и съвсем не достигат дължината оригиналните. Изключение са случаите, когато името се успоредява с възприета в целевия език заемка от изходния език[15]:

07.05.1
Ἄρδων ἐλαίῳ Λαμπαδὸς τὴν λαμπάδα,
Ἕτοιμος ἐγγίσαντος ἦν τοῦ νυμφίου.
Напълнил с елей Лампад [своята] лампа,
готов бе за идването на Жениха.

Зогр. 80	Вук 29
напаѫ масломъ лам'па́дїе лампа́дѫ·	мастию масла лам'бадїе лам'бадою:
готовѣ быти вънегда женѝ доидетъ·	гото́вь приближьшоу се бы̀вь женихоу:

Тук етимологичната адноминация е предадена безпроблемно, отключва, както и в оригинала, новозаветния контекст на притчата за десетте девици (Мат. 25:1-5) и го активира в многопластовата семантика на името. Ако възприемателят на текста не познава притчата и нейните тълкувания – което е немислимо за средновековния човек, дори за най-слабо образования – съответният семантичен пласт остава неразкрит за него, а текстът – неясен. Широката употреба на гръцката заемка, с която етимологично е свързано името, и евангелската осведоменост на книжовниците и техните възприематели позволяват на преводачите да се постараят върху предаване и на ритмичните особености на двустишието[16]. Допълнителното повторение, въведено във Вук (мастию масла), е компенсация за непреведени в други стихове етимологични повторения.

В други стихове библейският пласт в имената се активира заедно със свързаните с него лица, истории, картини чрез сравняване с предишния прочут носител на антропонима. Името се повтаря като лексема, но вложеният в нея смисъл е различен[17]:

[14] Запазена е и оригиналната ритмика – 12+12 срички, полустишия 5+7, предполагаема парокситонна клаузула.

[15] За други примери от същия тип срв. Тасева / Taseva 2020, Дикова / Dikova [2021].

[16] 11+12 срички в Зогр. и 12+11 във Вук, цезура 5+7 в оригинала и преводите и твърде вероятно парокситонно ударение в краестишията.

[17] Повторение на дума, при което втората поява носи различен смисъл, се нарича антанаклазис. За разлика от парономазията тук става дума не за пароними, а за омоними.

06.27.1.
Ἐξῆγεν ὁ πρὶν ἐκ γνάθου Σαμψὼν πόμα [*var* ὕδωρ],
Ὁ νῦν δὲ Σαμψὼν μύρον ἐκ τάφου βρύει [*var* ἐκ τάφου βλύζει μύρα].
Вода изведе някога Самсон от челюст,
сегашният Самсон миро излива от гроба.

и҆зве̑ древле нс челюсти самѱонъ водѫ·	и҆зве̑ дрѣвнїи ѿ челюсти сам҆ѱо́нь во́доу·:
н҃нѣшнїи же самѱонъ и҆з гро́ба то́читъ мира·	н҃нꙗшнїи же саѱо̑нь и҆зь гроба и҆стачаѥть му́ра:·

Двустишието е пореден пример за витруозно предаване на пределно много информация с пределно малко думи в разглежданите двустишия. Фактически за християнина това е паралел между неизчерпаемия извор на миро от мощите на св. Самсон Страноприимец (живял през V – първа третина VI в.) и старозаветния Извор на молещия се. И този паралел обединява две истории. Св. Самсон Страноприимец, който приживе бил лечител, след смъртта си продължавал да изцелява болните с непрестанно изтичащото от мощите му чудодейно миро. А старозаветният Самсон, след като с магарешка челюст избил хиляда филистимци, ожаднял и се помолил на Бога и тогава Бог отворил извор на мястото, където била хврълена челюстта. Този извор също не пресъхнал и бил наречен „Извор на молещия се“ (Съд.: 15: 15 – 20).

И ако тези две паралелни истории са ясни за християнина, а предаването да не е тежко за преводач християнин, особено такъв с монашеско образование и интереси, същият се изправя пред голяма главоблъсканица, когато текстът, посредством името, отключва антични асоциации – напълно търсен ефект от византийски светски поет и ерудит[18]. Дори и да разбира замисъла на такъв откъс, южнославянският средновековен преводач трябва да го предаде на слушателите си по начин, по който да бъде максимално близък до тяхното светоусещане, за да не бъде погрешно разбран или да предизвика емоции, различни от търсените в оригинала.

07.24.5.
Ἔχαιρεν Ὑμέναιος ἥκων πρὸς ξίφος,
Ὥσπερ πρὸς ὑμέναιον ἥκων νυμφίος.
Радва се Хименей, отиващ към меча,
както на сватбата [си] отиващ жених.

Зогр. 80	Вук 29
радоваше се и҆мене́и и҆́дыи къ мечю·	радоваше и҆мене́и, гредыи̑ кь мьчѐвы:—
ꙗко и къ бл҃гомꙋ и҆́дыи вл̑цѣ·	ꙗ҆ко̑ кь своист҆вьн҆номꙋ и҆́дїи вл̑цѣ:·

[18] За повече примери от този вид вж. Тасева / Taseva 2017.

Целият митологичен пласт – активиращ в името семантика на копнеж и младоженска радост – свързан с древногръцкия бог на брака Хименей, е изгубен или избегнат в превода[19]. Вместо това и двамата южнославянски преводачи се насочват към изцяло християнска интерпретация на копнежа на християнина по неговия Господ. И въпреки че духовният смисъл в крайна сметка е повече или по-малко същият в преводите, адноминация в тях няма. Изходната етимологична фигура, в която участва името, в този случай не е преобразувана във фонетична, няма и семантично натрупване (‘жених, младоженец’ напълно липсва в преводите) и цялата оригинална сватбена образност е напълно изгубена в крайния текст (тя само би смутила слушателите славяни в мъченическия контекст). Единствената следа от смисъла за приобщаването е в епитета свонст҃вьн҃номꙋ във Вук 29. При все това оригиналната ритмика е запазена и в това двустишие[20].

Обобщението, което се налага е, че трудността при предаването на реторичния потенциал на личните имена в преводни поетични текстове се състои в необходимостта от съобразяване и със смисъла, и с ритмиката, спрямо които реторичният потенциал на имената се оказва второстепенен. Допълнителна спънка е отказът от превод на собствените имена на християнските светци – имената легитимират реалните личности – и евентуалното им превеждане води до преобразуване на собственото име в нарицателно (срв. двата засвидетелствани примера Ἔρως > ꙗꙋнтєль в Зогр. 80; Νίκη > побѣдѣ във Вук 29).

Основният преводачески принцип при невъзможност за предаване на оригиналните реторични фигури, базирани на имената, в целевия текст е: етимологичната адноминация да се преобразува в семантична (тук ще посоча още няколко, неспоменати в статията примери: натрупване на семеми за венчаване и венец в стихове, посветени на Стефан, за цъфтеж, развитие на растения или бране на цветя при Антоний и Антуса, за безсмъртие при Атанасий, господаруване при Кирил и мн. др.), а по възможност е подчертана и със съзвучия. Фонетични повторения са въведени от южнославянските преводачи и на места без съответствие в оригинала. Има обаче и една съществена разлика – в оригинала имената нерядко влизат в паронимни двойки, докато в преводите фонетичните повторения рядко са паронимични. Добавят се и етимологични повторения с цел компенсиране на етимологични фигури, непредадени на други места, но в тях не участват лични имена.

Особено характерен и успешно предаван е типът с активиране на библейския смисъл на името (освен посочените по-горе примери, срв. също асоцииране на св. Сара със старозаветните Сара и Аврам, св. Илия с пророк

[19] Възможно е в случая преводачите да са използвали различен изходен текст от посочения по-горе, тъй като вторите стихове в двустишието напълно се разминават с оригиналните. За това обаче няма конкретни данни, а и крайният смисъл на посланието е запазен.

[20] Броят на сричките е 12+11, цезурата е след пета и седма сричка в първия стих в преводите, макар във втория да е нерагламентирано след шестата, клаузулата също изглежда като в оригинала – парокситонна.

Елисей, св. Йоан Декаполит със св. Йоан Кръстител). Южнославянските преводачи и възприемателите на тяхното слово нямат проблеми в рецепцията в тези случаи, заради общата християнска осведоменост, която споделят с автора на стиховете. Но когато в семантиката на имената в изходния текст е активиран древногръцкият митологичен пласт, преводачите обикновено го игнорират, а цялостната образност и смисъл, свързани с него, се преобразуват по начин, разбираем за тяхната аудитория – преди всичко се преосмисля християнски, какъвто всъщност е замисълът и на византийския автор, макар че той цели само да загатне, да внуши, а не да наложи собствена интерпретация.

Не на последно място, преводачът при нужда контекстуализира стиховете и винаги работи с мисъл за своя адресат, с мисълта да предаде изходния текст не просто на целевия език, а на език, напълно разбираем за аудиторията и съобразен с познанията и мирогледа ѝ.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

Bernard 2014: Bernard, F. *Writing and Reading Byzantine Secular Poetry, 1025–1081*. Oxford: Oxford University Press.

Bernard 2018: Bernard, F. The poems of Christopher of Mytilene. In: The *poems of Christopher of Mytilene and John Mauropous*. Edited and translated by Floris Bernard and Christopher Livanos. Cambridge, Massachusetts; London, England: Harvard University Press, 1 – 315.

Burton 1996–2003: Burton, G. *Silva Rhetoricae*. <http://rhetoric.byu.edu>, retrieved on 21.01.21.

Cresci & Skomorochova Venturini 1999: Cresci, L. R. & L. Skomorochova Venturini. *I versetti del Prolog stišnoj. Traduzione slava dei distici e dei monostici di Cristoforo di Mitilene (Mesi: settembre, ottobre, novembre 1-25, dicembre, gennaio 1-11, aprille)*. Torino: Rosenberg & Sellier.

Cresci & Skomorochova Venturini 2002: Cresci, L. R. & L. Skomorochova Venturini. *I versetti del Prolog stišnoj. Traduzione slava dei distici e dei monostici di Cristoforo di Mitilene. Vol. 2. Mesi: gennaio, febraio, marzo, maggio, luglio, agosto*. Torino: Rosenberg & Sellier.

Cresci 2016: Cresci, L. R. Διὰ βραχέων ἐπέων (K83.2) Stratégies de composition dans les calendriers métriques de Christophore Mitylenaios. In: Bernard, Fl., Demoen, Kr. (eds.): *Poetry and Its Contexts in Eleventh-Century Byzantium*. . London and New York: Routledge, 115 – 131.

Hunger 1985: Hunger, H. Byzantinische Namensdeutungen in iambischen Synaxarversen – *Byzantina*,13 (1985), 1, 1 – 26.

Kurtz 1903: Kurtz, E. *Die Gedichte des Christophoros Mitylenaios*. Leipzig: August Neumanns Verlag.

Matthes 1990: Matthes, E. *Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland*. Wiesbaden: Harrassowitz.

Meyer 2009: Mayer, D. *Tropes – Tableau general*. <https://www.french.hku.hk/copy-of-trois-tropes-principaux>, retrieved on 21.01.21.

Дикова [2021]: Дикова, Е. Адноминация в българския и в сръбския превод на синаксарните стихове за лятното полугодие. – *Кирило-Методиевски студии* [под печат].

Лагута 2000: Лагута, О. *Стилистика. Культура речи. Теория речевой коммуникации: Учебный словарь терминов*. Ч. 2. Новосибирск: НГУ. [Laguta, O. *Stilistika. Kuljura rechi. Teorija rechevoj kommunikacii.* Part 2. Novosibirsk: NGU.].

Петков 2000: Петков, Г. *Стишният пролог в старата българска, сръбска и руска литература (XIV-XV в.): Археография, текстология и изд. на проложните стихове*. Пловдив: Пловдивско университетско издателство „Паисий Хилендарски“. [Petkov, G. *Stishniyat prolog v starata balgarska, srabska i ruska literatura (XIV-XV v.): Arheografiya, tekstologiya i izd. na prolozhnite stihove*. Plovdiv: Plovdivsko universitetsko izdatelstvo „Paisiy Hilendarski“, 2000.].

Петков,Спасова 2008-2014: Петков, Г., Спасова, М. *Търновската редакция на Стишния пролог: Текстове. Лексикален индекс*. Том 1-12 Пловдив: Унив. изд. Паисий Хилендарски. [Petkov G., Spasova, M. *Tarnovskata redakciya na Stishniya prolog: Tekstove. Leksikalen indeks*. Tom 1-12 Plovdiv: Univ. izd. Paisiy Hilendarski.].

Скоморохова-Вентурини 2003: Скоморохова-Вентурини, Л. Двустишия Стишного Пролога. – *Труды Отдела древнерусской литературы* 53, 459 – 469. [Skomorohova-Venturini, L. Dvustishija Stishnogo Prologa. – *Trudy Otdela drevnerusskoj literatury* 53, 459 – 469.].

Тасева 2006: Тасева, Л. Параллельные южнославянские переводы Стишного пролога и триодных синаксарей. – *Byzantinoslavica* 64 (2006), 169 – 185. [Taseva L. Parallelnye yuzhnoslavyanskie perevody Stishnogo prologa i triodnyh sinaksarey. – *Byzantinoslavica* 64 (2006): 169-185.].

Тасева 2017: Тасева, Л. Античността в българския и сръбския превод на календарните стихове на Христофор Митиленски. – *Studia balcanica* 32 / Средновековните Балкани като световен кръстопът: контакти и обмен (2017), 259 – 277. [Taseva 2017: Taseva, L. Antichnostta v balgarskiya i srybskiya prevod na kalendarnite stihove na Hristofor Mitilenski. – *Studia balcanica* 32 / *Srednovekovnite Balkani kato svetoven krastopat: kontakti i obmen* (2017), 259 – 277.].

Тасева 2020: Тасева, Л. Да предадеш непредаваемото: игрословия и алитерации във византийски календарни стихове и в техните български и сръбски преводи. – В: Бојанин, С., Миановић, Љ. Цветковић М. (уредници): *Гласови и слике: облици комуникације на средњовековном Балкану (IV-XVI век)*.: Београд: Византолошки институт САНУ, 2020, 457 – 486. (Посебна издања, 48). [Taseva, L. Igrosloviya i aliteracii vav vizantiyski kalendarni stihove i v tehnite balgarski i srabski prevodi. In: Bojanin, S. Milanovich, Lj., Tsvetkovich M. (urednitsi): *Glasovi i slike: oblici komunikacije na sredњovekovnom Balkanu (IV–XVI vek)*. Beograd: Wizantoloshki institut SANU, 2020, 457 – 486. (Posebna izdanja 48).].

Христов 2016: Христов И. Византийски проложни стихове 01 (септември) – *Forum Theologicum Sardicense*, 1 (*Богословска мисъл* 18) (2016) 7 – 62. [Hristov 2016: Hristov I. Vizantiyski prolozhni stihove 01 (septemvri) - *Forum Theologicum Sardicense*, 1 (*Bogoslovska misal* 18) (2016) 7 – 62.].

Шилин 2009: Шилин, В. *Словарь литературоведческих терминов*. Москва: Тровант. [Shilin, V. *Slovar' literaturovedcheskih terminov*. Moskva: Trovant.].<https://proza.ru/2016/05/15/2105>, retrieved on 21.01.21.

Яцимирский 1916: Яцимирский, А. И. Мелкие тексты и заметки по старинной славянской и русской литературам – *Известия Отделения русского языка и словестности Академии наук* 21, 1 (1916), 27 – 44. [Iatsimirskij, A. I. Melkie teksty i zametki po starinnoj slavianskoj i russokj literaturam – *Izvestija Otdelenija russkogo jazyka i slovestnosti Akademii nauk* 21, 1 (1916), 27 – 44.].

Rhetorical Potential of Proper Names

Ekaterina Dikova

Abstract: The paper argues that the semantics of anthroponyms are multifaceted and multilayered, and that the masters of the pen are able to activate any of these layers by rhetorical means and to use them for artistic purposes. The more skillful they are, the more difficult it is to translate *adnominatio* into another language. And when the source text is poetry, its rhythm should also be preserved.
Christopher of Mytilene masterfully – and quite often – applied rhetorical figures based on personal names in his dodecasyllabic Orthodox calendar. This poetic cycle entered the tradition of the Verse Synaxarion, was translated in South Slavonic (twice in the 14th century), and became part of the Slavonic Verse Prologue. The conclusion is that, when impossible to render, etymological figures based on names were either transformed into semantic repetitions (as the meanings of some of the Christian names were clear to the Slavonic Christians) or were compensated through the incorporation of etymological repetitions elsewhere in the target text. Whenever possible, names were also included in phonetic repetitions, much more frequently in the target texts than in their source – again as a means to compensate those lost in translation. The activations of the Biblical associations of names were successfully rendered, due to the competence of the audience in this regard, while the Ancient Greek, primarily mythological, layer, was ignored and interpreted in Christian terms.

Keywords: anthroponyms in poetry, South-Slavonic medieval translation of Byzantine verses

Assistant Prof. Ekaterina Dikova, PhD
Institute of Balkan Studies and Centre of Thracology
Bulgarian Academy of Sciences
Sofia, Bulgaria
e-mail: e.dikova@balkanstudies.bg

Ойконимикон давно обитаемых регионов Украины – ценный источник реконструкции автохтонных славянских антропонимов

Святослав ВЕРБИЧ

Историко-этимологическое исследование названий населённых пунктов конкретного региона – одно из важнейших заданий славянской ономастики в целом и украинской в частности, поскольку ойконимы, как своеобразные языковые памятники, хранят интересную разноаспектную информацию о специфике заселения той или иной территории, например: об этническом составе её первых обитателей, характерных чертах их материальной и духовной культуры, топографических особенностях окружающей местности, которые отображаются в названиях сёл, хуторов, посёлков, городов.

Справедливо констатировать: чем древнее история заселения отдельного региона, тем больше в его ойконимии архаических черт. Естественно, что именно такие названия представляют наибольший интерес для исследователя-ономаста, который может раскрыть все тайны – языковые, исторические, географические, – скрытые за длительный период их существования в региональном ойконимном пространстве. Ойконимия Украины, как, впрочем, и других славянских регионов, представляет собой разные образования с точки зрения их происхождения и времени возникновения. Среди таких ойконимов много названий, основы которых восходят к древнему праславянскому прошлому нашего народа.

Важно отметить, что об архаичности генетически славянского названия населённого пункта свидетельствуют такие его черты: 1) словообразовательная модель (например: отпатронимные образования с суффиксом *-ич-*; названия на *-ани* / *-яни*; дериваты с формантом *-ськ-*; посессивы на **-jь*, *-ів* (‹ *-ов-*, *-ев-* / *-єв-*), *-ин*; названия-композиты типа *Вишгород*, *Звенигород* и другие); 2) производящая антропонимооснова – личные названия, обозначающие первопоселенца (основателя поселения), которые зачастую уже вышли из активного употребления; 3) наличие точных соответствий для таких производящих антропонимов в других славянских языках (Купчинська / Kupchynska 2011: 139).

Особенный интерес для ономастов представляют старобытные регионы, то есть такие, где люди обитали с древних (как минимум – период Раннего Средневековья) времен. В Украине это в первую очередь Подолье

(Западное и Восточное), Полесье, Прикарпатье и Закарпатье. К сожалению, часть ойконимов исчезла из географической карты этих территорий под воздействием неблагоприятных факторов (уничтожение населённого пункта во время нападения степных кочевников, переселение жителей вследствие разрушения поселения и тому подобное), но, к счастью, большинство поселений всё-таки сохранилось, благодаря чему мы, анализируя их отантропонимные названия, можем сегодня много узнать о происхождении соответствующих антропонимов.

Объектом лингвистического анализа в предложенной статье являются названия одного из давно обитаемых регионов Украины – Тернопольськой области (в прошлом – территория Западного Подолья и Северной Волыни), мотивированные древними славянскими антропонимами – именами-композитами, откомпозитными сокращениями (гипокористиками), отапеллятивными дериватами.

Вибудів (село, Козовский р-н). Название этого поселения исторические источники фиксируют с XVI века как *Wybodow* (Czapla 2011: 208). Его современная форма *Вибудів* упрочилась с XVIII века: 1785 – 1788 гг. – *Wybudów* (ЙМ / YM 1965: 53), 1893 г. – *Wybudów* (SG XIV: 72), 1946 г. – *Вибудів* (АТП / ATP 1947: 568). Этимология приведённого ойконима уже привлекала внимание исследователей. В частности, М.Л. Худаш и М.А. Демчук связывали его с антропонимом **Выбудъ*, оформленным притяжательным суффиксом *-ов-* › *-ів-* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 100). Польский лингвист А. Чапля считает, что *Вибудів* ‹ глагольной основе *вибуд-* (*вибудувати* ‘будувати’) + суффикс *-ов-* по аналогии к образованиям с притяжательным суффиксом *-ов-*. Первичную семантику основы этого названия А. Чапля видит как ‘новопостроенное поселение’ (Czapla 2011: 208). На наш взгляд, такие гипотезы этимологизирования современной формы ойконима *Вибудів* немотивированы, поскольку самая ранняя письменная фиксация этого названия свидетельствует о его первичной форме *Виободов*. Соответственно, *Вибудів* – это фонетически вторичная форма (вследствие лабиализации *о* под воздействием предыдущего губного *б*). Исходя из этого, *Виободов* ‹ антропонима **Вибод* + *-ов-*. Реальность личного названия **Выбодъ* подтверждается родственным антропонимом пол. *Wybodek* (‹ *wybodać* ‘пробить’; NP II: 707). Имя **Выбодъ* относится к структурному типу славянских антропонимов с префиксальной глагольной основой, например: древнечешское личное название *Wyhon* (1004 г.; Морошкин / Moroshkin 1867: 52), реконструированный праантропоним **Pobǫdъ* (Rzetelska-Feleszko & Duma 1996: 319) и другие.

Винятинці (село, Залещицкий р-н). Первое письменное упоминание этого названия датируется 1566 г. (Тернопільщина / Ternopilshchyna 2014, 2: 158). Ранняя историческая форма ойконима – *Woniatynce*, 1622 г. (Крикун / Krykun 2011: 187) – свидетельствует о том, что современное название *Винятинці* фонетически вторичное к *Вонятинці*. Его возникновение обусловлено, наверное, народноэтимологическим переосмыслением под воздействием лексемы *вина*. Таким образом, считать ойконим *Винятинці* производным от имени **Винята*

(Худаш / Khudash 1995: 62) ошибочно. Этимологическая форма ойконима *Вонятинці* относится к так называемым групповым названиям жителей – обитателей некоего поселения, название которого мотивировано именем его основателя. Образования ойконима *Вонятинці* можно воспроизвести в такой последовательности: *Вонятинці* ‹ *вонятинці* ‹ *Вонятин* ‹ *Вонята*.

Этимология ойконимоосновы *Вонятин-* неоднозначна с точки зрения её формальной структуры. С одной стороны, основу *Вонятин-* можно этимологизировать как первичную. В таком случае *Вонятин-* ‹ имени **Вонята* + притяжательный суффикс *-ин*. Возможность такого объяснения подтверждается родственными славянскими личными названиями: чешск. *Voňavka* (Beneš 1962: 188), пол. *Wonia* (NP II: 699). С другой – ойконимооснову *Вонятин-* можно интерпретировать как фонетически вторичную форму к **Войнятин-*. Похожее изменение наблюдаем в названии современного с. Городище в Литинском р-не Винницкой области (в прошлом – *Вонятинці*, *Войнятинці*; Крикун / Krykun 2008: 271; SG XIII: 936). В этом случае **Войнятин-* ‹ имени *Войнята* + *-ин*. Важно обратить внимание на то, что в древнеукраинском антропонимиконе такое имя фиксируется уже в XI веке (его обнаружили среди графити Софии Киевской; СОІУ / SOIU: 110). Параллелью к украинскому факту является пол. имя *Wojniat* (NP II: 694). Антропоним *Войнята* можно объяснять и как дериват с суффиксом *-ят-* от имени *Война* (сравни др.-рос., XV век, антропоним *Война*; СДРЛСИ / SDRLSI: 89), и как гипокористик от композита *Войнѣгъ* (сравни др.-рос. и др.-серб., 1222–1228 гг., имя *Воинѣгъ*; Морошкин / Moroshkin 1867: 45). Отметим, что образования с суффиксом *-ат-* / *-ят-* обозначали ранее детей, потомков человека, имя которого отображается в названии (Гумецька / Humetska 1962: 165).

Возилів (село, Бучацкий р-н). Название известно в исторических источниках с начала XV века (Тернопільщина / Ternopilshchyna 2014, 1: 607). Более поздние фиксации – *Wosilow*, 1458 г. (Михайловський / Mykhailovskyi 2012: 159), *Wozylow*, 1578 г. (Худаш / Khudash 1995: 69) – свидетельствуют о том, что это название сохранило до нашего времени первичную форму. Ойконим *Возилів* – дериват с притяжательным суффиксом *-ів* (‹ *-ов*) от антропонима *Возило* (Худаш / Khudash 1995: 69). Это имя фиксируется в антропонимиконе других славян: бел. *Вазила* (Бірыла / Biryla 1969: 79), хорв. *Wozila* (Leksik: 726). Антропоним *Возило* можно объяснять и как онимизированную форму от апеллятива *возило* (*vozylo*) ‹ *возити* (*vozyty*) (сравни рос. *возило* (*vozilo*) ‘устройство для сгребания обмолоченного зерна’, ‘устройство, с помощью которого тянут соху’, ‘человек, который во время свадьбы везёт невесту под венец’; СРНГ / SRNG 5: 24), и как дериват с аугментативным суффиксом *-ило* от антропонима *Воз*, реальность которого подтверждается болг. патронимом *Возев*, чешск. антропонимом *Voz* (Худаш / Khudash 1995: 70).

Жизномир (село, Бучацкий р-н). Ойконим фиксируется с 1427 г. в графической форме *Szysnomirz* (Бучко / Buchko 2012a: 48). М.Л. Худаш и М.А. Демчук справедливо объясняют это название как дериват с индивидуально-притяжательным суффиксом **-jь* от антропонима *Жизномиръ*

(Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 70). Историческая форма названия *Жизномир – Жизномирь*, которая, в частности, подтверждается польскими соответствующими формами – *Ziznomyrz*, 1578 г. (Купчинський / Kupchynskyi 1970: 119), *Żyżnomierz*, 1785 – 1788 гг. (ЙМ / YM 1965: 114) – с конечной графемой *rz* – результатом смягчения финали *р´ › р*. Имя *Жизномиръ* состоит из двух компонентов – препозитивного *жизнь* (сравни еще типологически родственное имя др.-рос. *Жизнобудъ*, XII–XIV вв.; Кравчук / Kravchuk 1997: 100) и постпозитивного – *мир*, который часто встречается в древних именах-композитах. Этот антропоним фиксируется и в других славянских языках – сравни, например, чешск. *Ziznomir* (Бучко 2012а / Buchko 2012a: 48). Архаичная структура и ареал (фиксация в несмежных славянских регионах) имени *Жизномиръ* позволили В.Н. Топорову реконструировать праантропоним **Žiznomirъ* (Топоров / Toporov 1993: 62).

Космирин (село, Бучацкий р-н). Название упоминается с 1440 г. (Михайловський / Mykhailovskyi 2004: 253). С точки зрения словообразования – это дериват с притяжательным суффиксом *-ин* от антропонима **Космира*. Д.Г. Бучко и В.В. Котович считают это имя народным вариантом к христианскому *Косма* (*Кузьма*) (Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 145). На наш взгляд, антропоним **Космира* можно интерпретировать иначе – как результат онимизации апеллятива **космира* (**kosmyra*) ‹ *косм-ира* (*kosm-yra*), который этимологизируется в гнезде лексики псл. **kosma* / **kosmъ* ‘клок шерсти; пасмо волос’: **kosmačь*, **kosmarь*, **kosmatъ*(*jь*), **kosmenь*, **kosmina*, **kosmyni* (ЭССЯ / JeSSJa 11: 145–146). Относительно мотивации семантики производящего апеллятива **космира* сравни структурно родственную лексему болг. *космаринъ* ‘человек с длинными (густыми) волосами’ (ЭССЯ / JeSSJa 11: 145).

Мечищів (село, Бережанский р-н). Ойконим впервые упоминается в исторических источниках с 1438 г. (IMCTp. / IMSTr.1973: 122). Анализ хронологических словоформ этого названия – *Miecziscsow*, 1578 г. (Худаш / Khudash 1995: 140), *Mieczyszczów*, 1661 г. (Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 178), *Mieczysczów*, 1785 – 1788 гг. (ЙМ / YM 1965: 195) – свидетельствует о том, что оно дошло до нашего времени без изменения. Ойконим правильно объясняют как посессив от антропонима **Мечище* (Худаш / Khudash 1995: 140; Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 178). На основании анализа формальной и деривационной структуры имени **Мечище* рассматриваем две модели его образования: 1) результат сокращения второго компонента композита типа *Мечислав* (сравни др.-укр. имя *Mieczsław*, 1489 г.; СОІУ / SOIU: 234) с последующей суффиксацией первого компонента; 2) дериват с аугментативным суффиксом *-ище* от имени **Меч* (Худаш / Khudash 1995: 141), реальность которого подтверждается др.-рос. патронимом *Мечев*, XVI в. (Веселовский / Veselovskij 1974: 197), н.-луж. личным названием *Mec* (‹ *Mečisław*; SDSR: 70). Этимология антропонима **Мечище* как онимизированной формы апеллятива *мечище* (*mechyshche*) ‹ **met*(*j*)*išče* ‹ **metati* или от **mečišče* ‘рукоять меча’ (ЭССЯ / JeSSJa 18: 38; 119–120) представляется маловероятной через трудности семантической мотивации антропонимоосновы.

Мужилів (село, Бережанский р-н). Впервые ойконим упоминается в 1439 г. как *de Muzilow* (Бучко 2012б / Buchko 2012b: 82). Графема *z* в приведённой форме отображает специфику обозначения славянского *ж* (*ż*) в латиноязычных источниках. Польские записи последовательно фиксируют ойконим *Мужилів* с буквой *ż*: 1660 г. – *Mużylow* (Бучко 2012б / Buchko 2012b: 82), 1785 – 1788 гг. – *Mużyłów* (ЙМ / YM 1965: 204), 1885 г. – *Mużyłów* (SG VI: 821). Ойконим объясняют как производное с посессивным суффиксом *-ов* от антропонима *Мужило* (Худаш / Khudash 1995: 148; Бучко 2012б / Buchko 2012b: 82). Это имя распространено в разных славянских языках: др.-укр. *Мужыло*, 1454 г. (ССУМ / SSUM 1: 618), современная укр. фамилия *Мужило* (Редько / Redko 1: 714), др.-блр. *Мужило*, 1539 г. (Бірыла / Biryla 1969: 237), др.-рос. *Мужило*, конец XV в. (Веселовский / Veselovskij 1974: 207), пол. *Mężydło* (NP I: 81), что свидетельствует о его популярности в разные времена в разных славянских антропонимных системах. М.Л. Худаш возводил антропоним *Мужило* к имени *Муж*, оформленным аугментативным суффиксом *-ило* (Худаш / Khudash 1995: 148). По нашему мнению, такое объяснение не исчерпывает всех возможностей этимологизации этого личного названия, поскольку оно могло образоваться и лексико-семантическим способом от апеллятива *мужило* (*muzhylo*) (‹ *муж* (*muzh*) ‘мужчина’; СУМ / SUM 2: 453), сравни русское диал. *мужило* (*muzhilo*) с другим значением – ‘муж’ (СРНГ / SRNG 18: 234).

Перемилів (село, Гусятинский р-н). В исторических источниках это название впервые упоминается в 1449 г. в форме *Przemylow* (Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 210), которая отражает польськое звучание укр. *Перемилів*. Ойконим правильно производят от антропонима *Перемил*, оформленного притяжательным суффиксом *-ів* (‹ *-ов*) (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 170; Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 210). В украинском антропонимиконе указанное имя представлено др.-укр. личным названием **Перемилъ*, послужившим основой для образования ойконима *Перемиль* в Волынской земле, засвидетельствованного Лаврентьевской летописью в 1097 г. (Нерознак / Neroznak 1983: 132). Древний характер этого имени подтверждается родственными формами в других славянских языках: др.-рос. *Перемил*, 1593 г. (Веселовский / Veselovskij 1974: 242), хорв. патроним *Premilović*, чешск. *Přemil* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 170), др.-пол. *Przemił*, XIII в. (NP II: 308) Антропоним *Перемилъ* справедливо относят к праславянскому лексическому наследию, реконструируя праформу **Permilъ* (Топоров / Toporov 1993: 48), **Permilъ*(*jь*) (Шульгач / Shulhach 2019: 62). Анализ составных компонентов композита убеждает в том, что это онимизированная форма субстантивированного прилагательного **permilъ*(*jь*) ‘очень милый’, континуантами которого выступают современное укр. *премилий* (*premylyi*) ‘очень милый’ (Шульгач / Shulhach 2019: 62), серб. *премио* (*premyo*), слвц. *premily* (СОІУ / SOIU: 274), пол. *premiły* ‘то же’ (NP II: 308). Версия об этимологизации антропонима *Перемилъ* как композита типа *Богумил*, *Драгомил* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 171) маловероятна, поскольку первый компонент *Пере-* здесь незнаменательный. Кроме этого,

на отапеллятивный характер имени *Перемилъ* указывают формально похожие (типологически родственные образования с первым префиксальным компонентом) антропонимы типа псл. **Perl'ubъ* (Шульгач / Shulhach 2015: 342), **Perlomъ* (Шульгач / Shulhach 2019: 51), **Permyslъ*(*jь*) (Шульгач / Shulhach 2017: 36), пол. *Przemir* (Топоров / Toporov 1993: 48).

Старий Почаїв (село, Кременецкий р-н). Название впервые упоминается в 1442 г. как *Почайно* (*Poczayno*; Собчук / Sobchuk 2017: 144). Очевидно, это ошибочная форма, поскольку уже через девять лет это поселение фигурирует под названием *Почаевъ* (Собчук / Sobchuk 2017: 144). Нет оснований не согласиться с предыдущими исследователями, которые объясняют ойконим *Почаев* (*Старый*) как посессив от антропонима *Почай* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 183; Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 228). Отметим, что имя *Почай*, кроме украинского словаря (сравни ещё производное название *Почаєвичі* во Львовской обл.), фиксируется также в других славянских регионах, например: хорв. *Poćaj* (Leksik 1976: 516), пол. *Poczaj* (NP II: 258). М.Л. Худаш и М.А. Демчук квалифицируют этот антропоним как фонетически трансформированную форму от гипотетических композитов **По*[*зна*]*чай*, **По*[*здѣ*]*чай* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 182 – 183). На наш взгляд, такая версия этимологизирования имени *Почай* слишком уж умозрительна. Антропоним *Почай* объясняется значительно проще – онимизированная форма от апеллятива **почай* (**pochai*) ‹ *почаяти* (*pochaiaty*) (сравни ст.-сл. **почаяти** (**pochajati**) ‘ожидать’; Белей, Белей / Belei, Belei 2001: 173). Фиксация антропонима *Почай* во всех группах славянских языков – убедительное свидетельство его праславянской природы. На основании типологически родственных праантропонимов **Poborъ* (Rzetelska-Feleszko & Duma 1996: 319), **Pol'ubъ* (Шульгач / Shulhach 2015: 342 – 343), **Pomazъ* (Шульгач / Shulhach 2016: 41), **Porǫbъ* (Шульгач / Shulhach 2019: 117) возможна реконструкция праформы **Počajь*.

Розгадів (село, Зборовский р-н). Первое письменное упоминание этого ойконима датируется 1467 г. – *Rozhadow* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 191). Название мотивировано антропонимом **Розгадъ* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 191; Czapla 2011: 168 – 169; Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 235). М.Л. Худаш и М.А. Демчук отвергают отапеллятивное происхождение этого имени, считая его фонетически секундарным гипокористиком от **Росгодъ* ‹ **Рос*[*ти*]*годъ* (Худаш, Демчук / Khudash, Demchuk 1991: 191 – 192). На наш взгляд, антропоним **Розгадъ* – лексико-семантический дериват от апеллятива *розгадъ* (*rozgad#*) ‹ псл. **orzgadъ* (ЭССЯ / JeSSJa 33: 78). Предлагаемая словообразовательная модель опирается на реконструируемые формально родственные праантропонимы **Orzdorъ* (сравни укр. *роздор* (*rozdor*) ‘раздор’) (Шульгач / Shulhach 2016: 321), **Orzmyslъ* ‹ **orzmyslъ* (Шульгач / Shulhach 2017: 36), **Orzlomъ* ‹ **orzlomъ* (Шульгач / Shulhach 2019: 51).

Турильче (село, Борщевский р-н). Ойконим фиксируется историческими источниками с 1458 г. в форме *Turylcze* (Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 272), которая в неизменённом виде дошла до нашего времени. Ранее название

Турильче возводили к антропониму **Турилко*, оформленному суффиксом **-ьje* (Худаш / Khudash 1995: 285) или суффиксом **-jь* (Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 272). Чтобы определить этимон ойконима *Турильче*, важно иметь в виду, что гипокористические имена с суффиксом *-ъко* в славянских языках не образовывали посессивов с формантом **-jь*. Этот суффикс присоединялся к гипокористикам на *-ьць* (Мароевич / Maroevich 1997: 79). Из этого следует, что версия о происхождении названия *Турильче* от антропонима **Турилко* лишена оснований. Ойконим *Турильче* – дериват с индивидуально-притяжательным суффиксом **-jь* от имени **Турилець* (‹ псл. **Turidlьcь*; Шульгач / Shulhach 2015: 144) ‹ *Турило*. Относительно производящего антропонима *Турило* сравни укр. фамилию *Турило* (Шульгач / Shulhach 2015: 144), русск. **Турило* ‹ ойконима *Турилово* в бывшей Костромской губ. (RGN IX: 220), пол. *Turyło* (NP II: 628).

Чистилів (село, Тернопольский р-н). Название впервые упоминается в 1449 г. как *Czestylow* (Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 288). На протяжении трёх столетий оно имело форму *Честилов*, о чём свидетельствуют его фиксации в исторических источниках: 1564 г. – *Czestiłow* (Źdz. XVIII/1: 99), 1650 г. – *Czestilow* (Ляскоронский / Ljaskoronskij 1898: 13), 1785 – 1788 гг. – *Czestyłów* (ЙМ / YM 1965: 329). Форма с *и* в корне употребляется с конца XVIII в.: 1786 г. – *Czystolow* (GC 1786), 1880 г. – *Czystyłów* (SG I: 886). На основании указанных словоформ логически объяснять ойконим *Чистилів* ‹ *Честилов* как производное с притяжательным суффиксом *-ів* ‹ *-ов* от имени **Честило* (Худаш / Khudash 1995: 231; Бучко, Котович / Buchko, Kotovych 2017: 288). М.Л. Худаш считал этот антропоним суффиксальным дериватом от имени **Честь* (Худаш / Khudash 1995: 231). На наш взгляд, антропоним **Честило* можно этимологизировать иначе – как гипокористик с суффиксом *-ило* от композита типа *Честимир* ‹ **čьstimirъ* (ЭССЯ / JeSSJa 4: 174), **Čьstimirъ* (Rzetelska-Feleszko & Duma 1996: 298 – 299).

Лингвистический анализ ойконимов *Вибудів* ‹ *Вибодів*, *Винятинці* ‹ *Вонятинці*, *Возилів*, *Жизномир*, *Космирин*, *Мечищів*, *Мужилів*, *Перемилів*, *Почаїв* (*Старий*), *Розгадів*, *Турильче*, *Чистилів* ‹ *Честилів* в диахронии позволил восстановить их первичные, исторические, формы и определить производящие антропонимоосновы **Выбодъ*, **Вонята* / *Войнята*, *Возило*, *Жизномиръ*, **Космира*, **Мечище*, *Мужило*, *Перемилъ*, *Почайь*, **Розгадъ*, **Турилець*, **Честило*.

На основании этимологической интерпретации приведённых антропонимов, в первую очередь их словообразовательной структуры, возможны такие выводы:

1. Антропонимы **Вибодъ*, **Космира*, *Мужило*, *Перемилъ*, *Почайь*, **Розгадъ* демонстрируют очевидную апеллятивную мотивацию. Некоторые из них – **Выбодъ*, *Почайь*, **Розгадъ* – иллюстрируют древнюю словообразовательную модель славянских имен с префиксальной глагольной основой, распространённую в славянском антропонимиконе.

2. Имена *Перемилъ* и **Розгадъ* отображают лексемы праславянского фонда – **orzgadъ*, **permilъ(jь)*, реконструируемые в авторитетных этимологических работах.

3. Антропоним-композит *Жизномиръ* ‹ **Žiznomirъ* представляет праславянскую категорию двухосновных имен, унаследованных от праиндоевропейской языковой системы (Milewski 1961: 226).

4. Для имён *Возило*, **Мечище*, **Честило* возможна альтернативная мотивация – апеллятивная или антропонимная. Независимо от этого с уверенностью можно констатировать их образование в автохтонной славянской среде, о чём свидетельствует как их формальная структура, так и фиксация потенциально производящих для них антропонимов (*Меч*, *Честимир*) в средневековых исторических источниках.

5. Об архаичности антропонимов **Вонята* / *Войнята*, **Турилець*, образованных суффиксальным способом от имён *Воня* / *Война*, *Турило*, свидетельствует непродуктивный суффикс *-ят-* и потенциально праславянский антропоним **Turidlьcь*.

ЛИТЕРАТУРА. ИСТОЧНИКИ

Beneš 1962: Beneš, J. *O českých přijmeních*. *Rejstříky* / Sest. V. Doležalová. Praha.

Czapla 2011: Czapla, A. *Nazwy miejscowości historycznej ziemi Lwowskiej*. Lublin: T-wo naukowe Katol. un-tu Lubelskiego Jana Pawła II.

GC 1786: *General Charte des Atlasses von Galizien und Lodomerien nach der neuen Eintheilung in 19 Kreise mit dem District der Buckowina*.

Leksik = *Leksik prezimene Socijalističke Republike Hrvatske* / Putanec V., Šimunović P. Zagreb: Institut za jezik Nakladni Zavod Matice Hrvatske. 1976.

Milewski 1961: Milewski, T. O pochodzeniu słowiańskich imion złożonych: *I Międzynarodowa slawistyczna konferencja onomastyczna. Prace onomastyczne. Księga referatów*. Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wyd-wo Polskiej Akademii Nauk, 233 – 247.

NP = Rymut, K. 1999–2001. *Nazwiska polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. Kraków: Wyd-wo Instytutu języka polskiego PAN. T. I – II.

RGN = *Russisches geographisches Namenbuch* / Begr. von M. Vasmer. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1962 – 1981/ Bd I – X.

Rzetelska-Feleszko & Duma 1996: Rzetelska-Feleszko, E., Duma, J. *Językowa przeszłość Pomorza Zachodniego na podstawie nazw miejscowych.* Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.

SDSR = Muka, E. 1928. *Słownik dolnoserbskeje rěce a jeje narěcow. T. III*. Praha: Nakład českeje akademije wědomnosćow a wuměłstwa.

SG = *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Warszawa: Nakł. F. Sulimierskiego, W. Walewskiego, 1880 – 1902. T. I – XV.

Źdz.: *Źródła dziejowe* / Wyd. A. Jabłonowski. Warszawa, 1876 – 1915. T. I – XXIV.

АТП 1947: *Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року. Видання перше.* Київ: Укрполітвидав. [*Ukrainska RSR. Administratyvno-terytorialnyi podil na 1 veresnia 1946 roku. Vydannia pershe*. Kyiv: Ukrpolitvydav.].

Белей, Белей 2001: Белей, Л., Белей, О. *Старослов'янсько-український словник.* Львів: Свічадо. [Belei, L., Belei, O. *Staroslov'iansko-ukrainskyi slovnyk*. Lviv: Svichado.].

Бірыла 1969: Бірыла, М.В. *Беларуская антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі*. Мінск: Навука і тэхніка. [Biryla, M.V. *Belaruskaja antrapanimija. 2: Prozvishchy, utvoranyja ad apeljatywnaj leksiki*. Minsk: Navuka i tjehnika.].

Бучко 2012а: Бучко, Г., Бучко, Д. Найдавніші ойконіми Тернопільщини та їх походження. У: *Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць* / Голова ред. кол. М. Федурко. Дрогобич: Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 42 – 51. [Buchko, H., Buchko, D. Naidavnishi oikonimy Ternopilshchyny ta yikh pokhodzhennia. U: *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri: zb. nauk. prats* / Holova red. kol. M. Fedurko. Drohobych: Drohobytskyi derzh. ped. un-t im. I. Franka, 42 – 51.].

Бучко 2012б: Бучко, Д.Г. Походження назв поселень Підгаєччини. У: *«Підгайці та Підгаєччина»* / Упоряд. С. Колодницький. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 76 – 86. [Buchko, D.H. Pokhodzhennia nazv poselen Pidhaiechchyny. U: *«Pidhaitsi ta Pidhaiechchyna»* / Uporiad. S. Kolodnytskyi. Ternopil: TzOV «Terno-hraf», 76 – 86.].

Бучко, Котович 2017: Бучко, Д., Котович, В. *Походження назв населених пунктів Тернопільщини*. Дрогобич: Пóсвіт. [Buchko, D., Kotovych, V. *Pokhodzhennia nazv naselenykh punktiv Ternopilshchyny*. Drohobych: Pósvit.].

Веселовский 1974: Веселовский, С.Б. *Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии*. Москва: Наука. [Veselovskij, S.B. *Onomastikon: Drevnerusskie imena, prozvishha i familii*. Moskva: Nauka.].

Гумецька 1962: Гумецька, Л.Л. З приводу імені Гостята в Новгородській берестяній грамоті №9. У: *Друга республіканська ономастична нарада: Тези*. Київ: Наукова думка, 165 – 166. [Humetska, L.L. Z pryvodu imeni Hostiata v Novhorodskii berestianii hramoti №9. U: Druha respublikanska onomastychna narada: Tezy. Kyiv: Naukova dumka, 165 – 166.].

ІМСТр. 1973: *Історія міст і сіл Української РСР: У 26 т. Тернопільська область* / Голова редкол. С.П. Нечай. Київ: Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР. [*Istoriia mist i sil Ukrainskoi RSR: U 26 t. Ternopilska oblast* / Holova redkol. S.P. Nechai. Kyiv: Holov. red. Ukr. rad. entsyklopedii AN URSR.].

ЙМ 1965 = *Йосифінська (1785 – 1788) і Францисканська (1819 – 1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Покажчик населених пунктів* / Відп. ред. П. Захарчишина. Київ: Наукова думка. [*Yosyfinska (1785 – 1788) i Frantsyskanska (1819 – 1820) metryky. Pershi pozemelni kadastry Halychyny. Pokazhchyk naselenykh punktiv* / Vidp. red. P. Zakharchyshyna. Kyiv: Naukova dumka.].

Кравчук 1997: Кравчук, Г.Д. Новгородские грамоты на бересте как антропонимический источник. В: *Питання сучасної ономастики. VII Всеукраїнська ономастична конференція (1 – 3 жовтня 1997 р.): Статті і тези*. Дніпропетровськ: [б. в.], 99 – 100. [Kravchuk, G.D. Novgorodskie gramoty na bereste kak antroponimicheskij istochnik. V: *Pytannia suchasnoi onomastyky. VII Vseukrainska onomastychna konferentsiia (1 – 3 zhovtnia 1997 r.): Statti i tezy*. Dnipropetrovsk: [b. v.], 99 – 100.].

Крикун 2008: *Крикун, М. Брацлавське воєводство у XVI–XVIII століттях: Статті і матеріали*. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету. [Krykun, M. *Bratslavske voievodstvo u XVI – XVIII stolittiakh: Statti i materialy*. Lviv: Vyd-vo Ukrainskoho Katolytskoho Universytetu.].

Крикун 2011: Крикун, М. Кількість і структура поселень Подільського воєводства в першій половині XVII століття. У: Крикун, М. *Подільське воєводство у XV – XVIII століттях. Статті і матеріали*. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 155 – 330. [Krykun, M. Kilkist i struktura poselen Podilskoho voievodstva v pershii polovyni XVII stolittia. U: Krykun, M. *Podilske voievodstvo u XV – XVIII stolittiakh. Statti i materialy*. Lviv: Naukove tovarystvo imeni Shevchenka, 155 – 330.].

Купчинська 2011: Купчинська, З. Ойконімна архаїка України. У: *Писемні пам'ятки: сучасне прочитання* / Відп. ред. Г. Дидик-Меуш. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 139 – 148. [Kupchynska, Z. Oikonimna arkhaika Ukrainy. U: *Pysemni pam'iatky: suchasne prochytannia* / Vidp. red. H. Dydyk-Meush. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha, 139 – 148.].

Купчинський 1970: Купчинський, О.А. Двочленні географічні назви України на *-jь (Матеріали до українського топонімічного словника). У: *Питання історії української мови* / Відп. ред. Л.Л. Гумецька. Київ: Наукова думка, 101 – 129. [Kupchynskyi, O.A. Dvochlenni heohrafichni nazvy Ukrainy na *-j (Materialy do ukrainskoho toponimichnoho slovnyka). U: *Pytannia istorii ukrainskoi movy* / Vidp. red. L.L. Humetska. Kyiv: Naukova dumka, 101 – 129.].

Ляскоронский 1898: Ляскоронский, В. Карта Подольского воєводства. В: Ляскоронский, В. *Иностранные карты и атласы XVI и XVII вв. относящиеся к Южной России*. Киев: Типография И.И. Чоколова. [Ljaskoronskij, V. Karta Podol'skogo voєvodstva. V: Ljaskoronskij, V. *Inostrannye karty i atlasy XVI i XVII vv. otnosjashhiesja k Juzhnoj Rossii*. Kiev: Tipografija I.I. Chokolova.].

Мароевич 1997: Мароевич, Р. Методологические вопросы реконструкции древнеславянских топонимов. – *Вопросы языкознания*, 3 (1997), 76 – 88. [Maroevich, R. Metodologicheskie voprosy rekonstrukcii drevneslavjanskih toponimov. – *Voprosy jazykoznanija*, 3 (1997), 76 – 88.].

Михайловський 2004: Михайловський, В. Надання земельної власності у Подільскому воєводстві за панування Владислава III (1434 – 1444). У: *Український археографічний щорічник. Нова серія* / Голова редкол. П. Сохань. Київ; Нью-Йорк: Вид-во П.М. Коць, Вип. 8/9, 227 – 265. [Mykhailovskyi, V. Nadannia zemelnoi vlasnosti u Podilskomu voievodstvi za panuvannia Vladyslava III (1434 – 1444). U: *Ukrainskyi arkheohrafichnyi shchorichnyk. Nova seriia* / Holova redkol. P. Sokhan. Kyiv; Niu-Iork: Vyd-vo P.M. Kots, Vyp. 8/9, 227 – 265.].

Михайловський 2012: Михайловський, В. *Еластична спільнота. Подільська шляхта в другій половині XIV – 70-х роках XVI ст*. Київ: Темпора. [Mykhailovskyi, V. *Elastychna spilnota. Podilska shliakhta v druhii polovyni XIV – 70-kh rokakh XVI st*. Kyiv: Tempora.].

Морошкин 1867: Морошкин, М. *Славянский именослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке*. Санкт-Петербург: Типография Собственной Е.И.В. Канцелярии. [Moroshkin, M. *Slavjanskij imenoslov ili sobranie slavjanskih lichnyh imen v alfavitnom porjadke*. Sankt-Peterburg: Tipografija Sobstvennoj E.I.V. Kanceljarii].

Нерознак 1983: Нерознак, В.П. *Названия древнерусских городов*. Москва: Наука. [Neroznak, V.P. *Nazvanija drevnerusskih gorodov*. Moskva: Nauka.].

СДРЛСИ = Тупиков, Н.М. 1903. Словарь древнерусских личных собственных имен. В: *Записки Отделения русской и славянской археологии имп. Русского археологического общества*, 1903 (6), 86 – 914. [Tupikov, N.M. 1903. Slovar' drevnerusskih lichnyh sobstvennyh imen. V: *Zapiski Otdelenija russkoj i slavjanskoj arheologii imp. Russkogo arheologicheskogo obshhestva*, 1903 (6), 86 – 914].

Собчук 2017: Собчук, В. *Історична Волинь: Північний Захід України в регіональному та локальному вимірах минулого*. Кременець: Кременецько-Почаївський держ. іст.-архіт. заповідник. [Sobchuk, V. *Istorychna Volyn: Pivnichnyi Zakhid Ukrainy v rehionalnomu ta lokalnomu vymirakh mynuloho*. Kremenets: Kremenetsko-Pochaivskyi derzh. ist.-arkhit. zapovidnyk.].

СОІУ = Чучка, П. 2011. *Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник*. Ужгород: Lira. [Chuchka, P. 2011. *Slov'ianski osobovi imena ukraintsiv: istoryko-etymolohichnyi slovnyk*. Uzhhorod: Lira.].

СРНГ = *Словарь русских народных говоров* / Под ред. Ф.П. Филина, Ф.П. Сороколетова, С.А. Мызникова. Москва; Ленинград; Санкт-Петербург: Наука, 1965–. [*Slovar' russkih narodnyh govorov* / Pod red. F.P. Filina, F.P. Sorokoletova, S.A. Myznikova. Moskva; Leningrad; Sankt-Peterburg: Nauka, 1965–.].

ССУМ = *Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.* / Ред. Л.Л. Гумецька, І.М. Керницький. Київ: Наукова думка, 1977, Т. I – II. [*Slovnyk staroukrainskoi movy XIV – XV st.* / Red. L.L. Humetska, I.M. Kernytskyi. Kyiv: Naukova dumka, 1977, T. I – II.].

ССУП = Редько, Ю. 2007. *Словник сучасних українських прізвищ: у 2-х т*. Львів: Наукове товариство імені Шевченка. [Redko, Yu. 2007. Slovnyk suchasnykh ukrainskykh prizvyshch: u 2-kh t. Lviv: Naukove tovarystvo imeni Shevchenka.].

СУМ = *Словар української мови* / Упоряд. з дод. власн. матеріалу Б.Д. Грінченко; надрук. з видання 1907 – 1909. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958, Т. 1 – 4. [*Slovar ukrainskoi movy* / Uporiad. z dod. vlasn. materialu B.D. Hrinchenko; nadruk. z vydannia 1907 – 1909. Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1958, T. 1 – 4.].

Тернопільщина 2014: *Тернопільщина. Історія міст і сіл: у 3 т*. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф». [*Ternopilshchyna. Istoriia mist i sil: u 3 t*. Ternopil: TzOV «Terno-hraf».].

Топоров 1993: Топоров, В.Н. Праславянская культура в зеркале собственных имен (элемент **mir-*). В: *Международный съезд славистов: История, культура, этнография и фольклор славянских народов. Доклады рос. делегации*. Москва: Наука, 3 – 119. [Toporov, V.N. Praslavjanskaja kul'tura v zerkale sobstvennyh imen (jelement *mir-). V: *Mezhdunarodnyj s#ezd slavistov: Istorija, kul'tura, jetnografija i fol'klor slavjanskih narodov*. Doklady ros. delegacii. Moskva: Nauka, 3 – 119.].

Худаш, Демчук 1991: Худаш, М.Л., Демчук, М.О. *Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімні утворення)*. Київ: Наукова думка. [Khudash, M.L., Demchuk, M.O. *Pokhodzhennia ukrainskykh karpatskykh i prykarpatskykh nazv naselenykh punktiv (vidantroponimni utvorennia)*. Kyiv: Naukova dumka.].

Худаш 1995: Худаш, М.Л. *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних відкомпозитних скорочених особових власних імен)*. Київ: Наукова думка. [Khudash, M.L. *Ukrainski karpatski i prykarpatski*

nazvy naselenykh punktiv (utvorennia vid slov'ianskykh avtokhtonnykh vidkompozytnykh skorochenykh osobovykh vlasnykh imen). Kyiv: Naukova dumka.].

Шульгач 2015: Шульгач, В.П. *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Київ: [б. в.], Ч. II. [Shulhach, V.P. *Narysy z praslov'ianskoi antroponimii*. Kyiv: [b. v.], Ch. II.].

Шульгач 2016: Шульгач, В.П. *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Київ: [б. в.], Ч. III. [Shulhach, V.P. *Narysy z praslov'ianskoi antroponimii*. Kyiv: [b. v.], Ch. III.].

Шульгач 2017: Шульгач, В.П. *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Київ: [б. в.], Ч. IV. [Shulhach, V.P. *Narysy z praslov'ianskoi antroponimii*. Kyiv: [b. v.], Ch. IV.].

Шульгач 2019: Шульгач, В.П. *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Київ: [б. в.], Ч. VI. [Shulhach, V.P. *Narysy z praslov'ianskoi antroponimii*. Kyiv: [b. v.], Ch. VI.].

ЭССЯ = *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд* / Под ред. О.Н. Трубачева, А.Ф. Журавлева, Ж.Ж. Варбот. Москва: Наука, 1974–. [*Jetimologicheskij slovar' slavjanskih jazykov: Praslavjanskij leksicheskij fond* / Pod red. O.N. Trubacheva, A.F. Zhuravleva, Zh.Zh. Varbot. Moskva: Nauka, 1974–.].

Oiconimicon of Ukraine's Long-Settled Region – an Important Source for the Restoration of Specific Slavic Anthroponyms

Sviatoslav A. Verbych

Abstract: The article analyzes the oikonyms *Vybudiv* ‹ *Vybodiv*, *Vyniatyntsi* ‹ *Voniatyntsi*, *Vozyliv*, *Zhyznomyr*, *Kosmyryn*, *Mechyshchiv*, *Muzhyliv*, *Peremyliv*, *Pochaiv* (*Staryi*), *Rozghadiv*, *Turylche*, *Chystyliv* ‹ *Chestyliv*, recorded in one of the long-settled regions of Ukraine – the Ternopil region. Much attention is given to to their derivative bases – ancient Slavic anthroponyms, composite names, composite hypocoristics, appellation nicknames. Their word-forming structure, distribution in different groups of Slavic languages, Proto-Slavic archetypes restored in authoritative studies, confirm their archaism.

Keyword: anthroponym, historical world form, oiconym

Senior Researcher Sviatoslav Oleksiiovych Verbych, Doctor of Philological Sciences
Department of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of the Ukrainian Language
National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
email: sviatoverb@ukr.net

Отантропонимные образования в позднем ойконимиконе Украины

Ирина ЕФИМЕНКО

В предлагаемой статье рассматривается специфика украинских ойконимов отантропонимного происхождения, бытовавших ранее и продолжающих функционировать ныне на территории Украины т. н. позднего заселения.

Отбор ономастического материала для исследования проведен методом сплошной выборки. Также в работе применялся метод лингвистического наблюдения и описания. Фактажем для нашего исследования послужили ойконимы 4 украинских областей Северо-Востока (Харьковская обл. − Хрк.), Юга (Николаевская обл. − Нк.; Херсонская обл. − Хрс.) и Юго-Востока (Донецкая обл. − Дон.) страны. В исторической ретроспективе указанные регионы представляют собой бывшие земли Запорожской Сечи, Войска Донского, Слобожанщины и некоторые др., большая часть поселений на которых возникла только в XVIII − XIX вв. после вхождения этих территорий в состав Российской империи.

Одной из характерных особенностей ойконимикона исследуемых областей Украины является повышенная роль антропонимов при образовании ойконимов, обусловленная рядом экстралингвальных факторов (Лобода / Loboda 1979: 44; Першина / Pershina 1983: 13). В тот период, когда начал формироваться основной массив ойконимов на территориях позднего заселения, частнособственнические отношения были определяющими в жизни общества, что естественным образом отражено в названиях населенных пунктов, отантропонимные образования среди которых составляют около 80% от общего количества ойконимов.

Все населённые пункты исследуемой территории, в названиях которых прослеживаются различные антропонимы (имена, прозвища, фамилии), исторически, т. е. в момент своего возникновения, делились на казённые (или государственные, заселённые вольными людьми) и владельческие (или помещицкие, принадлежащие землевладельцам и заселённые крепостными крестьянами).

Стихийная (или народная) колонизации исследуемых территорий, начавшаяся с конца XV в., привела к образованию казённых поселений, названия которых, как правило, происходили от личных имен и прозвищ

первопоселенцев − беглых крестьян и небогатых казаков. После же того, как в середине XVIII в. стартовала государственная программа колонизации, появились владельческие населённые пункты, в основе названий которых чаще всего лежат имена и фамилии владельцов земельных участков или членов их семей.

Поскольку исследуемый ойконимикон сформировался достаточно поздно, то во многих случаях имеются достоверные сведения о том, кому принадлежал тот или иной владельческий населённый пункт. Так, до наших дней дошли документальные сведения о реальных лицах, чьи имена и фамилии стали основами названий поселений, ср., напр.: *Анновка* (совр. *Ганнівка*; Нк.) − от имени владелицы *Анны* Безродной (Лобода / Loboda 1976: 58), *Алексѣевка* (совр. *Олексіївка*; Хрс.) − от имени помещика *Алексея* Петрова (Рудницький / Rudnytskyi 2014: 69), *Золотаревка* (совр. *Золотарівка*; Дон.) − от фамилии бывшего владельца *Золотарёва* (Бродяной / Brodyanoy 2009: 69), *Телепнево* (совр. *Надеждине*; Хрк.) − от фамили помещика *Телепнева* (IMC Хрк. / IMS Khrk.: 240).

Для владельческих поселений также характерно функционирование одновременно нескольких (параллельных) отантропонимных наименований, образованных от имени и фамилии землевладельца, ср., напр.: *Дмитріевка* (*Винтулова*) (совр. *Дмитрівка*; Нк.): первый ойконим образован от имени, второй − от фамилии владельца *Дмитрия Винтулова* (Лобода / Loboda 1977: 93), *Павловка* (*Томары*) (совр. *Павлівка*; Нк.): первый ойконим образован от имени, второй − от фамилии землевладельца *Павла Тамары* (Лобода / Loboda 1976: 174).

Наличие нескольких отантропонимных названий у одного географического объекта также было связано с экстралингвальными факторами, а именно − частой сменой владельцев того или иного населённого пункта, ср., напр.: *Өедоровка* (*Кеппена*) (совр. *Федорівка*; Хрс.): первый ойконим образован от имени первого владельца *Фёдора* Лашкевича, второй − от фамилии последующего владельца помещика *Кеппена* (Лобода / Loboda 1976: 217), *Хрущова* (*Никитовка*) (совр. *Хрущова Микитівка*; Хрк.): первый ойконим образован от фамилии второго владельца И.С. *Хрущова*, второй − от имени первого владедьца *Никиты* Сененко (IMC Хрк. / IMS Khrk.: 282).

В отличие от владельческих поселений, при анализе названий населённых пуктов, основанных вследствие стихийной колонизации, как правило, приходится опираться не на конкретные исторические факты, а на различные народные предания и легенды. Поэтому носители антропонимов, послуживщих основой для названия подобных поселений, во многих случаях либо вообще не известны, либо являются персонажами полумифическими, ср., напр.: *Бурилово* (совр. *Бурилове*; Нк.) − от прозвища первого поселенца, казака *Бурило* (Довідник / Dovidnyk: 34), *Былбасовка* (совр. *Билбасівка*; Дон.) − от прозвища запорожского казака *Былбаса* (Бродяной / Brodyanoy 2009: 40), *Демьяновка* (совр. *Дем'янівка*; Хрс.) − от имени первого поселенца *Демьяна* Клименко (Безух / Bezukh 2006: 123), *Кисловка* (совр. *Кислівка*; Хрк.) − от

прозвища первого поселенца, запорожского казака Гната *Кислого* (Кукса / Kuksa 2000: 62).

Наличие параллельных отантропонимных наименований для казенных поселений не характерно. На исследумой территории такие примеры единичны, ср.: *Баловное* (*Яцкое*) (совр. *Баловне*; Нк.): первый ойконим образован от прозвища, а второй − от имени первого поселенца *Яцка Баловного* (Лобода / Loboda 1976: 21).

Далее остановимся подробнее на моделях номинации, характерных для исследуемого типа ойконимов. Как уже было сказано выше, в качестве производящих основ подобных ойконимов выступали личные имена, патронимы, фамилии и прозвища первых поселенцев или владельцев населенных пунктов.

Имена канонического происхождения (мужские и реже − женские), лежащие в основах исследуемых ойконимов, фиксируются как в полных (документальных), так и в деминутивных (разговорных) формах, ср., напр.:

а) полные (документальные) формы: *Афанасьевка* (совр. *Афанасіївка*; Нк.) < муж. имени *Афанасий* − в честь землевладельца *Афанасия* Сойманова (Лобода / Loboda 1976: 20), *Дарьевка* (совр. *Дар'ївка*; Хрс.) < жен. имени *Дарья* − в честь дочки землевладельца (МіСУ / MiSU: 438), *Дмитріевка* (совр. *Дмитрівка*; Дон.) < муж. имени *Дмитрий* − в честь землевладельца *Дмитрия* Иловайского (ІМС Дон. / IMSDon.: 910), *Софіевка* (совр. *Софіївка*; Нк.) < жен. имени *София* − в честь матери землевладельца *Софии* Витт (Лобода / Loboda 1976: 204);

б) деминутивные (разговорные) формы: *Капитольское* (совр. *Капитолівка*; Хрк.) < жен. имени *Капитоля* / *Капитолька* < *Капитолина* − в честь землевладелицы *Капитолины* Енохиной (Капитолівка <https// uk.wikipedia.org/wiki/Капитолівка>), *Кондрашовка* (совр. *Кіндрашівка*; Хрк.) < муж. имени *Кондраш* < *Кондрат* / *Кіндрат* (Трійняк / Triiniak: 176) − в честь первого поселенца *Кондраша* Григорьева (Кукса / Kuksa 2000: 61), *Мануйловка* (совр. *Мануйлівка*; Дон.) < муж. имени *Мануйло* < *Мануїл* (Трійняк / Triiniak: 209) − в честь безвестного первого поселенца, *Явкино* (совр. *Явкине*; Нк.) < жен. имени *Явка* < *Євка* < *Єва* (Трійняк / Triiniak: 118) − в честь безвестной первой поселенки.

Анализируемый фактический материал позволяет сделать вывод о том, что выбор того или иного варианта имени для называния населённого пункта объясняется, на наш взгляд, экстралингвальными причинами, а именно − социальной дифференциацией. Полные документальные формы канонических личных имен преимущественно лежат в основе названий населённых пунктов, которыми владели помещики (дворяне, казацкая старшина). В то время как деминутивные формы, чаще всего принадлежащие первым поселенцам (крестьянам или небогатым казакам), становились основой названий государственных населённых пунктов.

Очевидно, именно поздний характер освоения исследуемых территорий обусловил почти полное отсутствие славянских автохтонных личных имен в

основах отантропонимных ойконимов. Случаи называния населённых пунктов от упомянутых имён единичны, напр., *Любомировка* (совр. Токарівка; Хрс.) < слав. имени-композита *Любомир*, *Станиславово* (совр. *Станіслав*; Хрс.) и *Станиславчик* (совр. Гойдаї; Нк.) < слав. имени-композита *Станислав*.

В основах отантропронимных ойконимов прослеживаются также патронимы (отыменного и отпрозвищного происхождения) на *-енко*, *-ич*, *-ук*, ср., напр.: *Адаменка* (совр. *Адамівка*; Нк.) < патронима *Адаменко*, *Иванченковъ* (совр. Тополине; Дон.) < патронима *Иванченко*, *Иванчуковъ* (совр. *Іванчуківка*; Хрк.) < патронима *Иванчук*, *Костичи* (совр. *Костичі*; Нк.) < патронима *Костич*, *Манченковъ* (совр. *Манченки*; Хрк.) < патронима *Манченко*, *Резуненковъ* (совр. *Різуненкове*; Хрк.) < патронима *Резуненко* и др.

Заметим, что среди указанного антропонимного разряда преобладают патронимы на *-енко*, тем самым наглядно иллюстрируя географию распространения этой типичной восточноукраинской патронимной модели на украинских землях с XVIII в. и до начала XX в. включительно.

В исследуемом ойконимиконе засвидетельствованы также редкие случаи использования матронимов как основ ойконимов, ср., напр., населённый пункт *Кулиничів* (совр. *Кулиничі*; Хрк.) < матронима *Кулинич* (< жен. имени *Кулина* < *Акулина*).

Приступая к рассмотрению других разрядов антропонимов, зафиксированных в основах исследуемых ойконимов, отметим, что в ряде случаев, не имея никаких сведений об обстоятельствах основания населённого пункта, бывает сложно определить разряд антропонима, лежащего в основе ойконима, – славянское ли это автохтонное личное имя, прозвище или фамилия отапеллятивного происхождения?

Несмотря на высказанное замечание, к прозвищам в данном исследовании относим антропонимы, лежащие в названиях, как правило, казённых поселений и принадлежащие крестьянам или другим небогатым сословиям местного населения, которые на момент возникновения ойконима еще не могли иметь фамилий. Ср., напр.: *Арнаутовка* (совр. Комишани; Хрс.) < прозвища *Арнаут* ~ укр. (уст.) *арнаут* ‘албанец’ (ЕСУМ / ESUM: 1, 86), *Башиловка* (совр. *Башилівка*; Хрк.) < антропонима *Башило* ~ русск. диал. *башила* ‘шалун, баловник’ (СРНГ / SRNG: 2, 163), *Волоховка* (совр. *Волохівка*; Хрк.) < прозвища *Волох* ~ укр. *волох* ‘румын’ (Грінченко / Hrinchenko: 1, 253), *Колупаевка* (совр. Слобожанське; Хрк.) < прозвища *Колупай* ~ русск. диал. *колупай* ‘нерасторопный, медлительный человек; копуша’ (СРНГ / SRNG: 14, 200), *Костогрызова* (совр. *Костогризове*; Хрс.) < прозвища *Костогрыз* ~ укр. *костогриза* ‘бедняк’ (Грінченко / Hrinchenko: 2, 291), *Мазурово* (совр. *Мазурове*; Нк.) < прозвища *Мазур* ~ укр. *мазур* ‘поляк из Мазурии’ (Грінченко / Hrinchenko: 2, 397), *Музыкина* (совр. *Музиківка*; Хрс.) < прозвища *Музыка* ~ укр. *музика* ‘музыкант’ (ЕСУМ / ESUM: 3, 531), *Пузыревы* (совр. Українка; Нк.) < прозвища *Пузырь* ~ русск. диал. *пузырь* ‘о низкорослом и с большим животом человеке’ (СРНГ / SRNG: 33, 116), *Рубановка* (совр. *Рубанівка*; Хрс.) < прозвища *Рубан* ~ русск. диал. *рубан* ‘прозвище’ (СРНГ / SRNG: 25, 213) и др.

В составе исследуемых отантропонимных ойконимов также отмечены фамилии (чаще) землевладельцев и (реже) первопоселенцев различного происхождения, ср., напр.:

а) отыменные образования: *Веселиново* (совр. *Веселинове*; Нк.) < фамилии *Веселинов* (в честь землевладельца *Веселинова*; IMC Мк. / IMS Mk.: 287) < муж. южнослав. (сербск. и болг.) имени *Веселин* (Lenarčič 2015: 407), *Милорадовича* (совр. Олександрівка; Хрс.) < фамилии *Милорадович* (в честь землевладельца *Милорадовича*; IMC Хрс. / IMS Khrs.: 203) < муж. южнослав. (болг.) имени *Милорад* (Ковачев / Kovachev: 352), *Фалѣевка* (совр. Садове; Хрс.) < фамилии *Фалѣев* (в честь землевладельца *Фалеева*; IMC Хрс. / IMS Khrs.: 235) < муж. канонического имени *Фалей* < *Фалалей* (Трійняк / Triiniak: 86);

б) отпрозвищные образования: *Голицыновка* (совр. *Галицинівка*; Дон.) < фамилии *Голицын* (в честь землевладельца *Голицына* (Бродяной / Brodyanoy 2009: 47) ~ ст.-русск. *голица* ‘кожаная рукавица без подкладки’ (СлРЯ XI-XVII вв. / SlRYA XI-XVII vv.: 4, 61), *Долматово* (совр. *Долматівка*; Хрс.) < фамилии *Долматов* (в честь землевладельца *Долматова*; Рудницький / Rudnytskyi 2014: 60) ~ русск. диал. *долмат* ‘глупец, дурак’ (СРНГ / SRNG: 8, 112), *Золотаревка* (совр. *Золотарівка*; Дон.) < фамилии *Золотарёв* (в честь землевладельца *Золотарёва*; Бродяной / Brodyanoy 2009: 69) ~ ст.-русск. *золотарь* ‘золотых дел мастер, ювелир, позолотчик’ (СлРЯ XI-XVII вв. / SlRYA XI-XVII vv.: 6, 56), *Телепнево* (совр. Надеждине; Хрк.) < фамилии *Телепнев* (в честь помещика *Телепнева*; IMC Хрк. / IMS Khrk.: 240) ~ укр. *телепень* ‘дурак, недотёпа; болтун’ (ЕСУМ / ESUM: 5, 539), *Чеховича* (совр. Миролюбівка; Хрс.) < фамилии *Чехович* (в честь землевладельца *Чеховича*) ~ укр., русск. этноним *чех*, *Шостаковъ* (совр. *Шостакове*; Нк.) < фамилии *Шостак* (в честь землевладельца *Шостака*; Лобода / Loboda 1977: 136) ~ укр. *шостак* ‘тот, у кого шесть пальцев на руках или ногах’ (ЕСУМ / ESUM: 6, 424) и др.

По своему происхождению большая часть прозвищ и фамилий, ставшие основой того или иного ойконима на исследуемой территории, образованы на исконной языковой почве и мотивированы восточнославянской апеллятивной лексикой. Некоторые из подобных антропонимов имеют архаичную структуру, что позволило исследователям отнести их к праславянскому антропонимному фонду, ср., напр.: *Безлюдовка* (совр. *Безлюдівка*; Хрк.) < антропонима *Безлюд* < псл. **Bezl’udъ*(*jь*) (Шульгач / Shulhach 2008: I, 32), *Бурилово* (совр. *Бурилове*; Нк.) < антропонима *Бурило* < псл. **Buridlo* (Шульгач / Shulhach 2019: VI, 292), *Былбасовка* (совр. *Билбасівка*; Дон.) < антропонима *Былбас* < **Bъlbasъ* (Шульгач / Shulhach 2017: IV, 108), *Кандыбинъ* (совр. *Кандибине*; Нк.) < антропонима *Кандыба* < псл.**Kъldyba* (Казлова / Kazłova 2003: III, 159), *Рубановка* (совр. *Рубанівка*; Хрс.) < антропонима *Рубан* < псл.**Rubanъ* (Шульгач / Shulhach 2019: VI, 123) и др.

В основах некоторых отантропонимных ойконимов прослеживаются также тюркские элементы, ср., напр.: *Качкаровка* (совр. *Качкарівка*; Хрс.) < прозвища *Качкар* < тюрк. антропонима *Qoçqar* (Бушаков / Bushakov 2003:

195), *Кочубеевка* (совр. *Кочубеївка*; Хрс.) < фамилии *Кочубей* < тюрк. *Кучукбей* < тюрк. антропонима *Küçük* (Бушаков / Bushakov 2003: 163) + тюрк. термин *bey* ‘глава рода или племени’, входящий в состав мужских имен (Бушаков / Bushakov 2003: 125) и некоторые др.

Характерной особенностью ойконимии Украины на территориях позднего заселения, в отличие от других украинских земель, является значительное количество имен и фамилий иностранцев, лежащих в основах названий поселений. Указанное явление непосредственно связано с колонизацией исследуемых территорий, одной из особенностей которой было вовлечение в этот процесс иностранцев, получавших множество привилегий. Вследствие этого владельцами украинских земель становились представители различных восточно- и западноевропейских народов, в частности, молдаван, болгар, греков, поляков, немцев, французов, англичан и др. Ср., напр.:

а) отыменные образования: *Еммануилловка* (совр. Приморське; Хрс.) < муж. имени *Еммануил* − в честь землевладельца *Еммануила* Сен-При (Рудницький / Rudnytskyi 2014: 142), *Людвицкій* (совр. Антонівка; Хрс.) < муж. имени *Людвик* − в честь отца землевладельца Антона *Людвиговича* Диминитру, *Магдалиновка* (совр. *Магдалинівка*; Хрс.) < жен. имени *Магдалина* − в честь землевладелицы *Магдалины* Марчевской (Рудницький / Rudnytskyi 2014: 174), *Роксандровка* (совр. Олександрівка; Нк.) < жен. имени *Роксандра* − в честь землевладелицы *Роксандры* Гики (Лобода / Loboda 1976: 168 − 169);

б) отфамильные образования: *Булацеловка* (совр. Шевченкове; Хрк.) < молд. фамилии *Булацел* − в честь молдавских помещиков *Булацелов* (РК / RK: 182), *Гоноруполо* (совр. Калинівка; Нк.) < греч. фамилия *Гоноруполо* − в честь землевладельца, *Девитовка* (совр. Ольгопіль; Нк.) < франц. фамилии *де-Витт* − в честь землевладельца, графа де-*Витта* (Лобода / Loboda 1976: 170), *Коблево* (совр. *Коблеве*; Нк.) < англ. фамилия *Кобле* − в честь землевладельца, генерал-майора Ф.А. *Кобле* (Лобода / Loboda 1977: 102), *Цыглеровка* (совр. *Циглерівка*; Хрк.) < нем. фамилии *Цыглер* − в честь землевладельца, подполковника фон *Цыглера* (IMC Хрк. / IMS Khrk.: 622), *Шандриголова* (совр. *Шандриголове*; Дон.) < молд. прозвища *Шандригол* (< *Шендригул*) − в честь Изюмского сотника Василия *Шендригула* (ИСОХЕ / ISOHE: V, 63 − 64) и др.

Большинство приведённых ойконимов по своему происхождению являются гибридными образованиями, в которых к неславянскому антропониму присоединяется славянский суффиксальный формант.

Часть отантропонимных ойконимов на исследуемых территориях − мемориальные названия, связанными с личностями, оставившими заметный след в истории этих территорий, напр.: *Горловка* (совр. *Горлівка*; Дон.) − в честь горного инженера П.Н. *Горлова*, *Слатине* (Хрк.) − в честь известного музыковеда, пианиста и дирижера И.И. *Слатина* и др.

В советский период образовывались новые ойконимы от фамилий героев эпохи, политических и государственных деятелей. Останавливаться на подобных названиях не видим смысла, т. к. большинство из них на сегодняшний день исчезли с ойконимной карты Украины в результате возвращения

исторических названий. Приведём лишь интересный пример переименования, учитывающий национальную специфику населённого пункта: посёлок *Коларівка* (Нк.), основанный болгарскими колонистами и названный в честь болгарского государственного и политического деятеля Васила *Коларова* (Лобода / Loboda 1977: 96), получил новое название *Каравелове* − в честь национального героя болгарского народа XIX в., писателя Любена *Каравелова*.

Кроме непосредственного влияния антропонимов на образование ойконимов, следует отметить и опосредованное их влияние на этот процесс. Так, в исследуемом ойконимиконе прослеживаются названия населённых пунктов, образованных от микротопонимов с антропонимным компонентом в составе, ср., напр.: *Гонтів Яр* (Хрк.) < микротопонима *Гонтовый Яръ*, *Давидів Брод* (Хрс.) < микротопонима *Давыдовъ Бродъ*, *Романова Балка* (Нк.) < микротопонима *Романова Балка*, первые компоненты которых образованы от антропонимов, в частности, прозвищ (*Гонта*) и имен (*Давыд*, *Роман*) поселенцев, проживающих возле того или иного географического объекта, или владеющих угодьем, на котором находился тот или иной географический объект − *яр*, *брод*, *балка*.

Достаточно уникальным является факт происхождения названия населённого пункта от эргонима с антропонимным компонентом, ср. ойконим *Юзово*, *Юзовка* (совр. Донецк; Дон.), производный от эргонима *Юзовский завод*, первый компонент которого мотивирован англ. фамилией *Юз* (< *Хьюз*), − в честь английского промышленника Джона *Хьюза* (Отин / Otin 1991: 415).

В исследуемом отантропонимном ойконимиконе можно выделить несколько типичных словообразовательных моделей, характерных для территорий позднего заселения. Прежде всего это ойконимы, образованные от антропонимов морфологическим способом с помощью различных суффиксов:

а) посессивных: *-ов-к-а* / *-ев-к-а* (> *-ів-к-а* / *їв-к-а*): *Амвросіевка* (совр. *Амвросіївка*; Дон.), *Брилевка* (совр. *Тарасівка*; Хрс.), *Кашировка* (совр. *Каширівка*; Нк.), *Сподобовка* (Хрк.); *-ов* / *-ев*: (> *-ів* / *-єв*): *Бурилово* (совр. *Бурилове*; Нк.), *Василенково* (*Василенкове*; Хрк.), *Коньковъ* (совр. *Конькове*; Дон.), *Счастливцево* (совр. *Щасливцеве*; Хрс.); *-ин* (> *-ін*): *Кандыбинъ* (совр. *Кандибине*; Нк.), *Коробочкино* (совр. *Коробочкине*; Хрк.), *Ольгино* (совр. *Ольгине*; Хрс.), *Мелекино* (совр. *Мелекіне*; Дон.);

б) относительных: *-щин-а*: *Базилевщина* (совр. Олександрівка; Хрк.), *Сахновщина* (Хрк.), *Ходоревщина* (совр. Власівка; Хрк.); *-ск-* (> *-ськ-*): *Воронцовскій* (совр. *Воронцівка*; Нк.), *Хомутовская* (совр. *Хомутове*; Дон.), *Кочаловскій* (совр. *Качалівка*; Хрк.).

Заметим, что в рамках морфологического словообразования среди рассматриваемых отантропонимных ойконимов совершенно отсутствуют архаичные суффиксальные модели, напр. на *-jь* или *-че*, характерные для других регионов Украины.

При этом достаточно распространены отантропонимные ойконимы:

а) в форме мн. ч. Именительного падежа (номинатива): *Бабаи* (совр. *Бабаї*; Хрк.), *Кохани* (Хрс.), *Кубряки* (Нк.), *Пикузы* (совр. *Пікузи*; Дон.);

б) в форме ед. или мн. ч. Родительного падежа (генитива): *Бѣлоусовича* (совр. *Білоусове*; Хрс.), *Жуковского* (совр. Кінне; Хрк.), *Важненка* (совр. Перемога; Хрк.), *Озеровых* (совр. *Озерівка*; Нк.), *Рубцова* (совр. *Рубці*; Дон.).

В исследуемом ойконимиконе также отмечено несколько видов сложных ойконимов с антропонимным компонентом в составе, ср., напр.:

1) многокомпонентные, в которых:

а) все компоненты антропонимного происхождения, напр.: *Дмитро-Бѣловка* (совр. *Дмитро-Білівка*; Нк.): первый компонент образован от имени отца, второй − от фамилии (прозвища) владельца, запорожского полковника *Ивана Дмитриевича Бѣлого* (Лобода / Loboda 1976: 67); *Алексѣевка-Леонова-Чистякова* (совр. *Чистякове*; Дон.): первый компонент образован от имени сына первого владедьца *Алексѣя* Леонова, второй − от фамилия первого владельца, генерал-лейтенанта Степана *Леонова*, а третий − от фамилии последующего владельца, купца *Чистякова* (Бродяной / Brodyanoy 2009: 155);

б) один из компонентов антропонимного происхождения, напр.: *Степановско-Крынская* (совр. *Степано-Кринка*; Дон.): первый компонент образован от имени землевладельца *Степана* Кутейникова (Бродяной / Brodyanoy 2009: 65), *Троицкое-Сафоново* (совр. *Троїцько-Сафонове* (Нк.): второй компонент образован от фамилии землевладельца *Сафонова* (IMC Mk. / IMS Mk.: 503);

2) композитные, образованные соединением антропонимной и апеллятивной основ:

а) личное имя + апеллятивная основа славянского происхождения, ср.: *Константиноград* (совр. Красноград; Хрк.): муж. имя *Константин* + апеллятивная основа *град* ‘город’, *Иванополье* (совр. *Іванопілля*; Дн): муж. имя *Иван* + апеллятивная основа *полье* (< *поле* + *-ьje*), *Ольгополь* (совр. *Ольгопіль*; Нк.): жен. имя *Ольга* + апеллятивная основа *поль* (< *поле*). Допускаем, что приведенные ойконимы с постпозиционным компонентом *-поль* (< *поле*), могли быть образованы под влиянием словообразовательных моделей на *-поль* < греч. *polis* ‘город’.

Единственным исключением из вышеприведённого ряда является отантропонимный ойконим *Конецполь* (совр. *Кінецьпіль*; Нк.), возникший в результате усечения фамилии *Конецпольский* − в честь основателя поселения Станислава *Конецпольского* (IMC Mk. / IMS Mk.: 703).

б) личное имя + апеллятивная основа неславянского (немецкого) происхождения: *Александерфельдъ* (совр. Березанка; Нк.): муж. имя *Александер* (в честь помещика *Александра* Арнольди; Лобода / Loboda 1977: 83) + немецкий апеллятив *фельд* < *Feld* ‘поле’, *Катериненталь* (совр. *Катеринівка*; Нк.): посессив *Катеринен* (< жен. имя *Катерина* − в честь российской императрицы *Екатерины II*; Добровольський / Dobrovolskyi 1998: 90) + немецкий апеллятив *таль* < *Tall* ‘долина’. Перечисленные примеры иллюстрируют исключительно

названия немецких земледельческих колоний, распространённых на территориях позднего заселения.

В исследуемом ойконимиконе также зафиксировано ряд названий поселений, образованных лексико-синтаксическим способом, с антропонимным компонентом в составе. Это двухкомпонентные синтаксические словосочетания, ср., напр.: *Полковая Никитовка* (совр. *Полкова Микитівка*; Хрк.): второй компонент *Никитовка* − производное от имени основателя, уманского полковника *Никиты* Сененко (IMC Хрк. / IMS Khrk.: 264); *Гурьевскій Казачекъ* (совр. *Гур'їв Козачок*; Хрк.): первый компонент *Гурьевскій* − производное от фамилии основателей, казаков *Гурьевых* (IMC Хрк. / IMS Khrk.: 524).

При достаточном разнообразии способов словообразования рассматриваемых ойконимов, наиболее продуктивным был морфологический способ, а наиболее продуктивная словообразовательная модель отантропонимных ойконимов − поздняя посессивная модель на *-ев-к-а* / *-ов-к-а* (> совр. *-ів-к-а*), заметно преобладающая над всеми остальными.

На исследуемых территориях наблюдаем также интересные примеры, казалось бы, противоречащие историческому словообразованию отантропонимных ойконимов. Имеется в виду, когда от антропонимов ойконимного происхождения на *-ский* образуются ойконимы с посессивными формантами, ср., напр.: *Мариновка* (совр. *Маринівка*; Нк.) < от фамилии землевладельца *Мариновского* (Пивовар / Pyvovar 2009: 50), *Скадовка* (Хрс.) – от фамилии землевладельца *Скадовского* (Рудницький / Rudnytskyi 2014: 185) и др.

Проведённое исследование позволяет констатировать, что специфика позднего ойконимикона Украины обусловлена целым рядом описанных в статье экстралингвальных факторов, в первую очередь, характером заселения (колонизации) конца XVIII − XIX вв. В результате стихийной колонизации возникали названия населённых пунктов, образованные от имен и прозвищ первых поселенцев, а в результате государственной − от имен и фамилий землевладельцев. Этим, собственно, и объясняется усиление роли антропонимов в образовании ойконимов. Следовательно, без учёта происходивших на территориях позднего заселения социально-экономических и социально-политических процессов, полноценный лингвистический анализ названий населённых пунктов невозможен.

СПИСОК ЦИТИРУЕМОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Безух 2006: Безух, Ю.В. На перехресті степових шляхів. Мелітополь: Люкс. [Bezukh 2006: Bezukh, Yu.V. *Na perekhresti stepovykh shliakhiv*. Melitopol: Liuks.].

Бродяной 2009: Бродяной, А.В. Донецкий край (краткий топонимический словарь Донецкой области). Врадиевка: Изд-во Коваленко А.Г. [Brodyanoy 2009: Brodyanoy, A.V. *Donetskiy kray* (*kratkiy toponimicheskiy slovar Donetskoy oblasti*). Vradievka: Izd-vo Kovalenko A.G.].

Бушаков 2003: Бушаков, В.А. Лексичний склад історичної топонімії Криму. Київ [Bushakov 2003: Bushakov, V.A. *Leksychnyi sklad istorychnoi toponimii Krymu*. Kyiv.].

Добровольський 1998: Добровольський, О. Крізь тисячоліття. Історія Миколаївщини в топонімах. Миколаїв: Можливості Кіммерії. [Dobrovolskyi 1998: Dobrovolskyi, O. *Kriz tysiacholittia. Istoriia Mykolaivshchyny v toponimakh*. Mykolaiv: Mozhlyvosti Kimmerii.].

Казлова 2003: Казлова, Р.М. Славянская гідранімія. Праславянскі фонд. Гомель: ГГУ. Т. III. [Kazłova 2003: Kazłova, R.M. *Sławianskaja hidranimija. Prasławianski fond*. Homiel: HHU. T. III.].

Кукса 2000: Кукса, М. Куп'янщина в потоці історії. Харків: Харківський приватний музей міської садиби. [Kuksa 2000: Kuksa, M. *Kupianshchyna v pototsi istorii*. Kharkiv: Kharkivskyi pryvatnyi muzei miskoi sadyby.].

Лобода 1976: Лобода, В.В. Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя. Київ: Вища школа. [Loboda 1976: Loboda, V.V. *Toponimiia Dnipro-Buzkoho mezhyrichchia*. Kyiv: Vyshcha shkola.].

Лобода 1977: Лобода, В.В. Назви населених пунктів Правобужжя. В: Горпинич, В.О. (ред.), Лобода, *В*.В., Масенко, Л.Т. Власні назви і відтопонімні утворення Інгуло-Бузького межиріччя. Київ: Наукова думка, 76 – 137 [Loboda 1977: Loboda, V.V. Nazvy naselenykh punktiv Pravobuzhzhia. V: *Horpynych, V.O. (red.), Loboda, V.V., Masenko, L.T. Vlasni nazvy i vidtoponimni utvorennia Inhulo-Buzkoho mezhyrichchia*. Kyiv: Naukova dumka, 76 – 137.].

Лобода 1979: Лобода, В.В. Севернопричерноморская топонимия (общие и региональные проблемы украинской топонимической системы): автореф. дисс. на соискание учен. степени докт. филол. наук: спец. 10.02.02 "языки народов СССР (украинский язык)". Киев. [Loboda 1979: Loboda, V.V. *Severnoprichernomorskaya toponimiya* (*obschie i regionalnyie problemyi ukrainskoy toponimicheskoy sistemyi*): avtoref. diss. na soiskanie uchen. stepeni dokt. filol. nauk: spets. 10.02.02 "yazyiki narodov SSSR (ukrainskiy yazyik)". Kiev.].

Отин 1991: Отин, Е.С. Юзовка (Юзово) − Сталино − Донецк (историко-лингвистический этюд). В: Избранные работы. Донецк, 415 − 420 [Otin 1991: Otin, E.S. YUzovka (YUzovo) − Stalino − Donetsk (istoriko-lingvisticheskiy etyud). V: *Izbrannyie rabotyi*. Donetsk, 415 – 420.].

Першина 1983: Першина, К.И. Становление ойконимии позднего образования в условиях близкородственного двуязычия (на материале ойконимии Юго-Восточной Украины): автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 "русский язык". Одесса. [Pershina 1983: Pershina, K.I. *Stanovlenie oykonimii pozdnego obrazovaniya v usloviyah blizkorodstvennogo dvuyazyichiya* (*na materiale oykonimii YUgo-Vostochnoy Ukrainyi*): avtoref. diss. na soiskanie uchenoy stepeni kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 "russkiy yazyik". Odessa.].

Пивовар 2009: Пивовар, А.В. Поселення Херсонської губернії за повітовими алфавітами *1856* року. Київ: Академперіодика. [Pyvovar 2009: Pyvovar, A.V. *Poselennia Khersonskoi hubernii za povitovymy alfavitamy 1856 roku*. Kyiv: Akademperiodyka.].

Рудницький 2014: Рудницький, Г. Заснування сіл і міст лівобережної Херсонщини. Сімферополь: Кримнавчпеддержвидав. [Rudnytskyi 2014: Rudnytskyi, H. *Zasnuvannia sil i mist livoberezhnoi Khersonshchyny*. Simferopol: Krymnavchpedderzhvydav.].

Шульгач 2008: Шульгач, В.П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ.: Довіра. Ч. I. [Shulhach 2008: Shulhach, V.P. *Narysy z praslovianskoi antroponimii*. Kyiv.: Dovira. Ch. I.].

Шульгач 2017: Шульгач, В.П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ. Ч. IV. [Shulhach 2017: Shulhach, V.P. *Narysy z praslovianskoi antroponimii*. Kyiv. Ch. IV.].

Шульгач 2019: Шульгач, В.П. Нариси з праслов'янської антропонімії. Київ. Ч. VI. [Shulhach 2019: Shulhach, V.P. *Narysy z praslovianskoi antroponimii*. Kyiv. Ch. VI.].

ИСТОЧНИКИ

Lenarčič = Lenarčič, S. 2015. *Imam ime*! *Slovar imen*, *ki so v rabi med Slovenci*. Ljublljana.

Грінченко = Грінченко, Б. 1907-1909. Словарь української мови. Київ. Т. 1-4. [Hrinchenko, B. 1907-1909. *Slovar ukrainskoi movy*. Kyiv. T. 1-4.].

Довідник = Довідник з історії населених пунктів Кривоозерського району. Врадіївка: Вид-во Коваленка А.Г., 2011. [Dovidnyk = *Dovidnyk z istorii naselenykh punktiv Kryvoozerskoho raionu*. Vradiivka: Vyd-vo Kovalenka A.H., 2011.].

ЕСУМ = *Етимологічний* словник української мови: В 7 т. Київ: Наукова думка, 1982-. Т. 1-. [ESUM = *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy*: V 7 t. Kyiv: Naukova dumka, 1982-. T. 1-.].

ИСОХЕ = Историко-статистическое описание Харьковской епархии. Харьков, 1857-1858. Отд. IV-V. [ISOHE = *Istoriko-statisticheskoe opisanie Harkovskoy eparhii*. Harkov, 1857-1858. Otd. IV-V.].

ІМС Дон. = Історія міст і сіл УРСР. Донецька область. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1970. [IMS Don. = *Istoriia mist i sil URSR. Donetska oblast*. Kyiv: Hol. red. URE, 1970.].

ІМС Мк. = Історія міст і сіл УРСР. Миколаївська область. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1971. [IMS Mk. = *Istoriia mist i sil URSR. Mykolaivska oblast*. Kyiv: Hol. red. URE, 1971.].

ІМС Хрк. = Історія міст і сіл УРСР. Харківська область. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1967. [IMS Khrk. = *Istoriia mist i sil URSR. Kharkivska oblast*. Kyiv: Hol. red. URE, 1967.].

ІМС Хрс. = Історія міст і сіл УРСР. Херсонська область. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1972. [IMS Khrs. = *Istoriia mist i sil URSR. Khersonska oblast*. Kyiv: Hol. red. URE, 1972.].

Ковачев = Ковачев, Н. 1995. Честотно-етимологичен речник на личните имена в съвременната българска антропонимия. Велико Търново: ПИК. [Kovachev, N. 1995. *Chestotno-etimologichen rechnik na lichnite imena v savremennata balgarska antroponimiya*. Veliko Tarnovo: PIK.].

МіСУ = Міста і села України. Історико-краєзнавчі нариси. Київ: УВК, 2008. [MiSU = *Mista i sela Ukrainy. Istoryko-kraieznavchi narysy*. Kyiv: UVK, 2008].

РК = Рідний край: Навчальний посібник з народознавства. Харків: Основа, 1999. [RK = Ridnyi krai: Navchalnyi posibnyk z narodoznavstva. Kharkiv: Osnova, 1999.].

СлРЯ XI-XVII вв. = Словарь русского языка XI-XVII вв. Москва: Наука, 1975-. Вып. 1-. [SlRYA XI-XVII vv. = *Slovar russkogo yazyika XI-XVII vv*. Moskva: Nauka, 1975-. Vyip. 1-.].

СРНГ = Словарь русских народных говоров. Москва; Ленинград; С.-Петербург: Наука, 1966-. Вып. 1-. [SRNG = *Slovar russkih narodnyih govorov*. Moskva; Leningrad; S.-Peterburg: Nauka, 1966-. Vyip. 1-.].

Трійняк = Трійняк, І.І. 2005. Словник українських імен. Київ: Довіра. [Triiniak = Triiniak, I.I. 2005. *Slovnyk ukrainskykh* imen. Kyiv: Dovira.].

Капитолівка <https//uk.wikipedia.org/wiki/Капитолівка>, дата доступа 28.11.2020. [https//uk.wikipedia.org/wiki/Kapytolivka, data dostupa 28.11.2020].

Derivatives from the Anthroponyms of the Late Oiconymicon of Ukraine

Irina Yefimenko

Abstract: The article deals with the specifics of the Ukrainian anthroponymic oiconyms that existed before and continue to function now in the so-called late settling Ukrainian territories. The factual material for our study was the oikonyms of four Ukrainian regions of the North-East (Kharkiv region), South (Nikolaev and Kherson regions) and South-East (Donetsk region) of the country.

One of the characteristic features of oikonym formation in these regions of Ukraine is the significant role of anthroponyms. During the period when the main body of oikonyms began to form in the territories of late settlement, private property relations were decisive for the functioning of society, which was reflected in the names of settlements, among which anthroponymic formations make up about 80% of the total number of oikonyms.

The article discusses the main derivational and nominative models of anthroponymic settlement names in the region under study. In particular, more and less productive ways of forming anthroponymic oikonyms have been identified.

The study allows us to state that the decisive role in the formation of the late oikonymicon of Ukraine was played by extralinguistic factors, without which a correct linguistic analysis of one or another deanthroponymic oikonym is impossible.

Keywords: oiconym, anthroponym, word-building, nomination

senior researcher Irina V. Yefimenko
Institute of the Ukrainian Language
National academy of Sciences of Ukraine
Kiev, Ukraine
e-mail: i.yefumenko@gmai.com

Колектив

СЛѢДОВАТИ ДОСТОИТЪ

Доклади от международна ономастична конференция
„Антропоними и антропонимни изследвания в началото на XXI век“,
посветена на 100-годишнината от рождението
на проф. д.ф.н. Йордан Заимов (1921 – 1987),
20 – 22 април 2021 г., гр. София

Българска
Първо издание

Рецензенти: проф. д-р Красимира Алексова
доц. д-р Явор Милтенов

Редактори: Анна Чолева-Димитрова
Мая Влахова-Ангелова
Надежда Данчева
Художник на корицата: София Попйорданова
Предпечат: Владимир Балун

Формат: 70 x 100/16
Печатни коли: 22,25

Печатница на Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“
1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 5

www.press.bas.bg
ISBN: 978619245117-2

„Едно от достойнствата на сборника е, че осъществява връзка между постиженията на българската ономастика в исторически аспект и нейното съвременно развитие.“

проф. д-р Красимира Алексова

„Сборникът съдържа важни приноси за българското и европейското езикознание и е достоен дар за почитане на 100-годишнината от рождението на големия български езиковед проф. д.ф.н. Йордан Заимов.“

доц. д-р Явор Милтенов

www.press.bas.bg

9 786192 451172